

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ORTA ÇAĞ AVRUPA TARİHİ

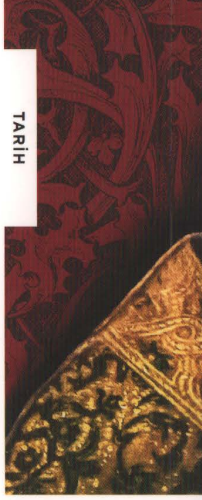
R. H. C. DAVIS

Türkçesi Rümeysa şışman

Orta Çağ Avrupa Tarihi IV. yüzyıldan XIV. yüzyıla uzanan zaman dilimini tek ciltte anlatabilen bir çalışma olarak hâlen takdir görür. Orta Çağ çalışmaları alanında yürütülen araştırmalarla bu döneme ilişkin bilgiler genişlese de Davis'in sade anlatımı, dengeli hükümleri ve açık savları, emsalsiz bir giriş kitabını meydana getirir. Davis'in bu çalışması, her bölümün sonuna konan okuma önerileriyle yol gösterici bir rol üstlenir.

Modernist bir perspektif ile kaleme alınmış bu çalışma, Avrupa tarihindeki dönüm noktalarına temas eder. Papalığa, manastır sistemine ve kilise ile krallıklar arası ilişkilere dair ufuk açıcı anlatımıyla Avrupa tarihinin geçtiği evreleri gözler önüne serer. Öte yandan Avrupa sadece kilise ve krallıklardan ibaret değildir. Avrupa kavramının şekillenmesinde komşu uygarlıklarla gerçekleşen temaslar da belirleyicidir. Bu tarihsel olgunun farkında olan Davis, Vikinglere ve İslâmiyete ayrı bölümlerde yer verir.

ORTA ÇAĞ AVRUPA TARİHİ
R. H. C. Davis

DERGÂH YAYINLARI 848

Tarih Dizisi 83

Sertifika No 14420

ISBN 978-975-995-990-6

1. Baskı Mart 2020

Eserin orijinal ismi

A History of Medieval Europe From Constantine to Saint Louis

Dizi Editörü

M. İhsan Kara

Kapak Tasarımı

Ayşe Nurgül Kabasakal

Sayfa Düzeni

Ayten Balaç

Baskı

Ana Basın Yayın Gıda İnş. Tic. A.Ş.

Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad.

2622. Sok. No: 6/13

Bağcılar/İstanbul

Tel: (212) 446 05 99

Matbaa Sertifika No 20699

Dergâh Yayınları

Klodfarer Cad. No: 3/20 34122 Sultanahmet/İstanbul

Tel: (212) 518 95 79 80 Faks: (212) 518 95 81

www.dergah.com.tr/bilgi@dergahyayinlari.com

Orta Çağ Avrupa Tarihi'nin yayın hakları Dergâh Yayınları'na aittir.

© Pearson Education Limited 1957, 2006

A HISTORY OF MEDIEVAL EUROPE FROM CONSTANTINE TO SAINT LOUIS'nin bu çevirisi

Pearson Education Limited tarafından düzenlenip yayımlanmış baskıdandır.

ORTA ÇAĞ AVRUPA TARİHİ

R. H. C. Davis

Türkçesi
Rümeysa Şişman

RALPH HENRY CARLESS DAVİS

7 Ekim 1918'de Oxford'da doğdu. Yükseköğrenimini Balliol College'da tamamladı. University College London ve Merton College'da bir süre ders verdikten sonra Birmingham Üniversitesi'nde profesör oldu. 1975'te British Academy'ye seçildi. Orta Çağ ve Avrupa tarihi üzerine birçok kitap yazdı ve derledi. 1991'de vefat etti.

Bazı eserleri: *A History of Medieval History: From Constantine to Saint Louis* (1957), *King Stephen, 1135-1154* (1967), *The Normans and Their Myth* (1980), *The Medieval Warhorse: Origin, Development and Redevelopment* (1989), *From Alfred The Great to Stephen* (1991).

İÇİNDEKİLER

7	Görseller
8	Haritalar
9	Şekiller
10	Kısaltmalar
11	Üçüncü Baskıya Önsöz
14	İkinci Baskıya Önsöz
15	Gözden Geçirilmiş Baskıya Önsöz
16	İlk Baskıya Önsöz
17	BİRİNCİ BÖLÜM: KARANLIK ÇAĞLAR
19	Giriş
25	1-Büyük Konstantin: Yeni Roma ve Hristiyanlık
39	2-Barbar Akınları
56	3-Barbar Akınlarına Karşı Üç Tepki
81	4-Kilise ve Papalık
102	5-İslamiyet
120	6-Franklar
162	7-Karolenj İmparatorluğunun Dağılıması
185	8-IX. Yüzyıl Sonunda Avrupa: Ekonomik İnceleme
207	Birinci Bölüme Ek
215	İKİNCİ BÖLÜM: YÜKSEK ORTA ÇAĞ 900-1250
217	Giriş
224	1-Sakson İmparatorluğu
245	2-Papalık Reformu
269	3-XI. ve XII. Yüzyıllarda Manastır Sistemi
286	4-Kudüs Yeniden Kazanılıyor ve Kaybediliyor: İlk Üç Haçlı Seferi
304	5-Feodal Monarşi ve Fransız Krallığı (1066-1223)

328	6-İmparator I. Frederick Barbarossa (1152-1190)
353	7-Kilisenin Buhranı
378	8-Monarşide Yeni Dönem
399	9-XIII. Yüzyıl Ortalarında Avrupa: Ekonomik İnceleme
418	İkinci Bölüme Ek

GÖRSELLER

1. Konstantin Kemerî'ndeki Hadrian Levhası, takriben 117-38, 33
2. Konstantin Kemerî'ndeki Konstantin kabartması, 34
3. Vizigot İspanyası'nda altın ve yarı değerli taşlardan yapılmış bir haç (VII. yüzyıl), 42
4. Hamileriyle birlikte bir kilise: İstriya'daki (Porec) bir VI. yüzyıl bazilika mozaîği, 85
5. Aziz Benedict'in *Kurallar*'ının VIII. yüzyıldan kalan bir yazması, 90
6. Şam'daki Emevi Cami'nin avlusu, 116
7. Papa III. Leo'nun mozaîği, 158
8. Viking ejderha gemisi, 174
9. Trier Katedrali: batı cephesi, 219
10. San Lorenzo fuori le Mura, Roma. Nef, 1216-27, 222
11. Kutsal Roma İmparatoru II. Otto (955-83), 240
12. Kluni Manastır Kilisesi, takriben 1157, 274
13. Sisteryen keşişleri kütük keserken, 278
14. Bir XIII. yüzyıl dünya haritası, 290
15. Dinant Kuşatması, 1064, 309
16. Amiens Katedrali, 1220-36, 320
17. Frederick Barbarossa oğullarıyla birlikte (XIII. yüzyıl), 330
18. Giotto: III. Innocent'in rüyası. Rüyasında Francis'i kiliseyi kurtarıırken görür, 365
19. İmparator II. Frederick, 381

HARİTALAR

1. Avrupa, 20
2. Konstantinopolis, 28
3. Roma ve Barbarlar, 43
4. Müslüman Fetihleri, 110
5. Fransız Krallığı'nın Bölünmesi, 131
6. 768'deki Bölünme, 132
7. Şarlman İmparatorluğu, 152
8. Verdun Bölünmesi, 169
9. X. Yüzyılda Vikingler, Macarlar ve Serazenler, 175
10. Saksonya İmparatorluğu, 226
11. Haçlı Güzergâhları, 288
12. Haçlı Seferleri Sırasında Filistin ve Suriye, 294
13. Fransız Krallığı, takriben 1100, 310
14. Fransız Krallığı, takriben 1170, 313
15. XII. Yüzyılda İtalya, 338
16. Yüksek Orta Çağ'da Şehirler ve Ticaret, 403

ŞEKİLLER

1. Arnulf Sülalesi, 139
2. Şarlman'ın Oğulları ve Torunları, 167
3. Sisteryan Hanelerinin “Soy Ağacı”, 282
4. Guelfler ve Ghibellinler, 332
5. XII. Yüzyıl Almanyası'nda Feodal Hiyerarşi, 348

KISALTMALAR

Fliche ve Martin: Augustin Fliche ve Victor Martin (ed.), *Histoire del'eglise, depuis les origines jusqu'a nos jours*, 24 cilt (Paris 1934-64)

Migne, P.L.: *Patrologia Curcus Completus*, series latine, e.d. J.P. Migne

M.G.H.: *Monumenta Germaniae Historica*.

M.G.H.S.S.: *Scriptores Rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae Historicis recusi*.

R.S.: Rolls Serisi

ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ

R. H. C Davis ve *A History of Medieval Europe*

A History of Medieval Europe 1957 yılında ortaya çıktığında, 300'lerden 1270'lerin sonuna kadarki dönemi anlatan en iyi tek ciltlik kitap olarak takdir gördü. Yarım asır sonra, bu dönemle ilgili bilgilerimizin son derece arttığı bir zamanda zekice ve dengeli hükümleri, sade anlatımları ve son derece ulaşılabilir olması, her şeyden öte savları ve üslubundaki açıklık ve dolaysızlığıyla emsalsiz ve temel bir giriş niteliğini halen taşımaktadır. Bu açılardan yazarının kişiliğini de yansıtmaktadır.

R. H. C. Davis (1918-91) müthiş akli başında ve sempatik bir öğretmen ve araştırmaları IX. yüzyıl sonlarındaki Büyük Alfred saltanatı ile XII. yüzyıl ortalarındaki Stephen hakimiyeti arasındaki İngiliz tarihinin birçok yönü hakkında önemli katkılar sağlamış, neslinin önde gelen Orta Çağ ilimleri uzmanlarındandı. Kitabını taze tutan hem öğretmen hem okutman olarak nitelikleriydi –yerleşmiş ve genel geçer yorumlamalara şüpheyle yaklaşması (gerçi Davis hiçbir zaman meslektaşlarıyla düştüğü ihtilafları büyütmeye yanaşmazdı), alakasız şeyleri veya belirsizlikleri anlaşılır kılmadaki müthiş becerisi, yeni fikir ve yaklaşımlara açıklığı, şaşırtıcı bir şekilde istikrarlı ve temiz ancak her zaman insanlara ve yaptıklarına karşı takındığı insancıl bakışı kaybetmeyişi gibi. Bunlar yalnızca Davis'in akademik bir tarihçi olarak edindiği teknik başarılarından kaynaklanmaz; aynı zamanda tarihin, nasıl öğretildiğinin ve anlaşıldığının önemine dair derin ve kuvvetli inancından ileri gelir. İnsanların ve halkların, ortak geçmişleri hakkındaki hislerini ve düşüncelerini paylaşarak şekillendiğine kesin olarak inanırdı. Bu inanç, şahsi fikri olmaktan öte Vikingler ve Normanlar üzerine yaptığı ilk araştırmalardan süzülen ve beslenen akademik bir yargıdır. Ortak geçmişin bir halk yaratma yetisi olduğu gibi, düzmece veya unutulmuş geçmişlerin de halkların çok edindiğini 1939 Yazı'nda Nazi Almanyası'na

seyahat ettiğinde görmüştü. Taraflı tarihlere ve tarihin yok sayılmasına karşı hayatı boyunca mücadele etti. Bunun için 1980'lerde İrlanda'nın her bölgesinde dürüstçe öğretililecek bir tarih müfredatı çıkarmak için çalışan komisyonda hizmet verdi ve tüm Britanyalı öğrencilerin 16 yaşına dek tarih öğrenmesinin gerektiği konusunda Margaret Thatcher'ın bakanlarını ikna eden bir baskı grubu kurdu.

20. yüzyıl tiranlarının geçmişi bozduğu ve kendi çıkarları için kullandığına dair gözlemleri Davis'i iki basit fakat mühim sonuca götürdü. Birincisi şuydu: "Tarihin suiistimal edilmesine karşı en iyi savunma bilgidir. Ancak tarihin nasıl manipüle edildiğini anlarsak kendimizi sahte tarih ve propagandadan koruyabiliriz." İkincisi ise şöyleydi: "Önyargının ortaya çıkma sebebi, doğru olmayan ifadelerden çok zahmet vereceği düşünülen bazı gerçeklerin hesaba katılmamasıdır." Madem ki "ne şekilde olursa olsun, tarihin ibraz edilmesi sırasında bazı fikirler aksedilmeyebilir (ve) en yalın gerçekler dahi not şeklinde belirtilse de bir fikri yaymaktadırlar; o halde seçici olmak ve gelişigüzel tarihlerde başlayıp bitmek zorundadırlar;" tarih, özel yönleri veya sorunları ayrıntılı bir biçimde incelenmeden önce bunlar üzerinde uzun dönemler boyunca çalışılmalıdır, tarihçiler kullandıkları sistemi ve varsayımlarını olabildiğince açık tutmalıdır.¹ Bu ilkeler, bu kitabın biçimini ve temelini oluşturur ve başarılı oluş sebeplerindendir. Davis'e göre tarih –tarihin tümü– önemlidir. Tarih, yalnızca akademisyenlerin ve aydınların oyuncağı yahut incelemeye tâbi bir maddeden ibaret ve sıradan insanlar için "yersiz" bir mevzu olmadığı gibi; hem bilgi hem de bir düşünce biçimi olarak mühimdir, ayrıca insan özgürlüğü ve saygınlığının teminatıdır.

Elinizdeki yeni edisyon Davis'in ilke ve uygulamalarının peşinden gitmektedir. Kitabın görünümü güncellenmiş ve Davis'in teknolojiye erişimi olsa yapacağı gibi harita, levha ve resimlerin sayısı artırılmıştır. Fakat yazarının Avrupa tarihinin bin yıllık merkezi gelişimleri şeklinde tanımladığı meseleler hakkında okunacak ve tartışılacak bir kitap olma özelliğini korumaktadır. Birinci ve İkinci Kısımlara yazılmış yeni "Ek"ler, Davis'in ikinci edisyona koyduğu "Ek"ler (1988) gibi her yeni keşfi veya yorumu sıralamayı değil; okuyucuların karşılaştığı, Davis kitabı yazdıktan sonra yayınlanan araştırmalardan, öne sürülen savlardan gelen başlıca hususlar hakkında yorumda bulunmak amacını güder. Yeni çalışmalar yapıldığı ve daha fazla açıklama gerektiği için İkinci Bölüm 8. Kısım'a da bir "Ek" konmuştur. Aslen Latince veya Fransızca olan alıntılar tercüme edilmiş ve çağdaş geleneklere göre düzenlenmiştir, bunun dışında Davis'in metninde herhangi bir değişim yapılmamıştır.

1 R.H.C. Davis, "The Content of History", *From Alfred the Great to Stephen*, Londra: Hambleton Press, 1991, 293-306, 395-396. <http://www.oxfordjournals.org/>

Bu kitap aslında referans çalışması değildir; tarihçilerin ilginç bulacağı yahut önemli olan herşeyi kapsama iddiası veya amacı yoktur. Davis'in her bölümün sonuna koyduğu önerilen okuma listesine ekleyebilmek adına son edisyondan bu yana çıkan ve İngilizce tercümesi bulunan kaynakların sayılarının sürekli artmasından yararlandık; ancak ikincil çalışmalar konusunda Davis'in her yeni öneride bir eski öneriyi çıkarma kuralına sadık kaldık. Yine de, bunlar “güncel” –ve dolayısıyla durmadan eskiyen– “otoriteler”den ibaret değildir. Orta Çağ ve Avrupa tarihini şekillendiren ve temellendiren kaynaklar, çoğunlukla Alman ve Fransız tarihçiler tarafından 1914-18'deki Büyük Savaş'tan önce ve bu savaşın hemen sonrasında, 20. yüzyılın ikinci yarısında anlaşıldıkları şekilde ortaya konmuştu. Davis'in içinde büyüdüğü entelektüel miras buydu. Kendi neslindeki çoğu İngiliz tarihçisine nazaran Davis'in geniş çaplı bu mirasa çok yakındı. Bahsedilen eserlere yaptığı referanslar, kendisinin geldiği yeri gösterdiği için ve dahası, günümüz öğrencilerinin, bizi genellikle farkına vardığımızda etkilemeye devam eden bir bağlamda ve gelenek içinde kendi okuma ve yorumlamalarını geliştirmelerine yardım edeceği için korunmuştur. Bu referanslar, bize geleceğimizi geçmişin rehberliğinde şekillendirdiğimizi söyleyen argümanı hatırlatır.

Yukarıda bahsedilen kararlar ve tüm hatalar Editör'ün sorumluluğundadır. Bu edisyonun ağır işlerinin çoğunu üstlenen Joanna Huntington'un yardımları olmasa alınan kararlar daha mantıksız ve hatalar sayıca daha çok olurdu. Benim işim, Ralph Davis'in tarih hakkındaki en beğenilen sözlerinden birini kullanacak olursam, işin eğlenceli kısmıydı.

R.I. MOORE
Nisan 2005

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Bu tarz kitapları gözden geçirirken ne kadar değişiklik yapacağına karar vermek zordur. Kitabın genel şeklini değiştirmek istemiyorum ama yazıldığından beri geçen 30 senede tarihî araştırmaların hızla geliştiği ve herkesi bazı konulara yeni bir gözle bakmaya zorladığını kabul etmem gerekti. Bu zorlukla birlikte, fiili hatalarımı düzelttim fakat ana metni az çok korudum. Yeni bir kitap yazsam başka şekilde düzenleyeceğim bölümlere Ek kısımlar koydum. Önerdiğim kitap listesini her seferinde güncelledim. Öğrencileri gereğinden uzun kitap listeleri ile karşı karşıya bırakmanın hem sinir bozucu hem kafa karıştırıcı olduğuna inandığımdan, yeni başlık eklediğim takdirde aynı sayıda eski başlığı kaldırmaya gayret ettim (genellikle bunu başaramadım gerçi). Bunu memnuniyetsizlik olarak, hele suçlama olarak kesinlikle almamak gerekir.

R.H.C.D.
11 Ocak 1987

GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ BASKIYA ÖNSÖZ

Bazı hatalar bu gözden geçirilmiş baskıda düzeltilmiştir, öneri okuma listesi tekrar düzenlenmiş ve üç kısa ek konmuştur.

R.H.C.D.
16 Mart 1970

İLK BASKIYA ÖNSÖZ

Londra Üniversitesi Akademisi Tarih Bölümü’nde her zaman “modernist”lerin Orta Çağ Avrupa tarihi hakkındaki derslerden birine katılma zorunluluğu vardı, hâlâ da vardır. Bu derste sınav yoktu, ders resmi olarak “yalnızca genişletme” amacı güdüyordu. Okutmandan 25 ders boyunca önemli bulduğu konularda konuşması rica ediliyordu. Kesinlikle ufuk açıcı bir meydan okumaydı; benim bu kitabı yazmama sebep olan da bu derstir.

Hepsini yazacak olsam sayıları çok fazla olacak eski iş arkadaşlarıma da kendilerinden tavsiye istediğimde çekinmeden verdikleri için çok teşekkür ederim. Onlara teşekkürlerimi *en bloc* (bir arada) sunduğum için kusuruma bakmayacaklarını temenni ediyorum. Christ’s Hastanesi’nden Muhterem David Roberts’a ise bilhassa teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Kendisi, vakitsiz ölümünden önce bu kitabı şekillendirmek için kabul ettiğinden daha fazla çalışmıştır. Aynı zamanda St. Paul’s Okulu’nda Genel Müdür olan Philip D. Witting’e yazdığım metnin büyük çoğunluğunu okuduğu ve birçok değerli öneride bulunduğu için teşekkür etmem gerekir. Merton Akademisi’nden J. Campbell’e teşekkür etme sebepim ise düzeltme okuması yapması ve birçok hatayı tespit etmesidir. Ayrıca A. Munro’ya örnek alınacak bir beceriklilik ve sabırla tüm yazma eseri daktiloyla yazdığı için minnettarım.

R.H.C.D.
28 Aralık 1956

BİRİNCİ BÖLÜM KARANLIK ÇAĞLAR

GİRİŞ

Giriş, takip eden bölümler için bir zemin hazırlar. Avrupa medeniyeti coğrafyadan çok kültürel kimliklerle tanımlanır. Romalılar, Akdeniz'i imparatorluğun kültürel ve ekonomik odağı olarak tayin etmiş ve Akdeniz kıyılarındaki bütün şehirleri fethetmişti. Romalı kimliği coğrafyaya değil, imparatorluğa dayanıyordu. Akdeniz kıyılarındaki birliği sağlayan, Roma hukukunun tüm insanlarda ortak olan bir doğaya dayandığına ve bu yüzden de tüm medeni insanların onu kabul edeceğine dair bir Roma inancıydı. Farklı halkların tanrılarını farklı isimlerle bilinen aynı tanrılar olarak kabul ederlerdi ve bu yüzden herhangi bir panteist din, Roma altyapılı ortak bir dinle uzlaşabilirdi. O zamanlar Roma İmparatorluğu, Akdeniz'in, insanların ve tanrıların birliğini merkeze alan bir yapıya sahipti. Daha sonraki bölümlerde, imparatorluğun tek tanrılı bir dinle ve emperyal bir ortak kimlikten çok ırksal kimliklerine önem veren akıncılarla karşılaşmasına bağlı olarak imparatorluktaki birliğin parçalanmasının izi sürülecektir.

Avrupa diye adlandırdığımız medeniyet, ne tam olarak Avrupa kıtasına yayılmış ne de Avrupa ile sınırlandırılmıştır. Bazen genişlemiş, bazense daralmıştır. Kinglake, “tekerlek üzerinde gidilen” Avrupa’nın sonuna geldi ve 1844’te Belgrad’ın Müslüman bölgesinde “Doğu’nun debdebe ve keşmekeşinin” keşfine başladı.¹ Daha doğuya gidildiğinde bir zamanlar Avrupalı olmuş topraklar vardır. Suriye’nin yerlileri, modern

1 A. W. Kinglake (1809-91) bir gazeteci ve Kırım Savaşı tarihçisiydi. Burada atıf yapılan *Eothen* (Londra, 1844) adlı eseri Osmanlı İmparatorluğu’nda yaptığı gezilerin hayli ilginç bir anlatımıdır. [R.I.M.]
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Avrupalıları; onların evlerini, taşıtlarını, giysilerini ve sağlık koşullarını “Frenkî” olarak adlandırıyorlardı; çünkü modern çağa kadar Haçlılardan veya Franklardan başka hiçbir Avrupalı sömürgeciyle karşılaşmamışlardı. Yunanistan’da bile Avrupalılar, Frank olarak anılıyordu; çünkü XIII. yüzyılda Yunanistan’ı Haçlılar fethetmişti. Avrupa medeniyetinin önceki temsilcileri Romalılar olduğu için Akdeniz’in güney kıyılarında –Cezayir, Tunus ve Trablusgarp’ta– ise Avrupalılara “Rumî” denirdi. Avrupa medeniyeti hareket halindeydi. Yunanlar ve Romalılar zamanında merkez, Akdeniz’deydi. XVI. yüzyıldan itibaren merkez, Atlantik kıyı şeridinde, Hollanda’ya, İngiltere’ye, Fransa’ya ve İspanya’ya kaydı. Bir anlamda, Orta Çağ Avrupası’nın tarihi, bu medeniyetin Akdeniz’den kuzeye doğru hareketinin tarihidir.

Roma İmparatorluğu Akdenizliydi ve Akdeniz’in bütün kıyılarını kapsıyordu. Yerelleşmemiştii. Yunanistan’ın ikinci şehri olarak Mısır’daki İskenderiye’nin kabul edilmesi gibi İmparator Konstantin de Konstantinapolis’te “yeni bir Roma” kurmuştu ve bu şehrin insanlarını “Romalılar” olarak adlandırmıştı. İmparator Diocletianus da sarayını Dalmaçya kıyılarındaki Split’te inşa ettirmişti. Roma hukukunun en meşhur okullarından biri Lübnan’da, Beyrut’taydı; dünyadaki üçüncü büyük Roma amfiteatırı da Tunus’un El Cem köyündeydi ve bugün hâlâ ayaktaadır. İmparatorluk döneminde önemli Romalılardan çok azı gerçek Romalıydı. İmparator Trajan (Traianus) İspanya kökenliydi; Septimius Severus, Trablus’taki Leptis Magna’nın yerlilerindendi. Hepsinden önemlisi ise Aziz Pavlus’tu. Ailesi Yahudi’ydi ama kendisi bir Yunan şehirde, Anadolu Yarımadası’nın sahilinde yer alan ve Roma’nın Kilikya eyaletinin başkenti olan Tarsus’ta doğduğu için bir Roma vatandaşıydı. Aziz Pavlus, Doğu Akdeniz’in büyük bir bölümünü kapsayan misyonerlik seyahatleri yaptıktan sonra Roma’da ölmüştü.

Akdeniz, Roma İmparatorluğu’nun yalnızca merkezi değildi; imparatorluğu mümkün kılan bizatihi Akdeniz’di. Muhteşem Roma yolları, bizi Roma’nın öncelikli olarak bir kıta kuvveti olduğu fikrine meylettirir ve Kartaca’yı bir deniz kuvveti olana kadar mağlup edemediğini unutturur. Halbuki Roma’nın gücü denize dayanıyordu. Ekmeğini yaptığı mısır, Sicilya ve Mısır’dan geliyordu ve denizde yaygınlaşacak korsan faaliyetleri, varlığını çok ciddi olarak tehlikeye atabilirdi.

Tren yolları, motorlu arabalar ve uçakların hâkim olduğu çağdan önce bütün büyük medeniyetler su taşımacılığına dayanıyordu. İlk medeniyetler nehir kenarlarında, su taşımacılığındaki risklerin denizdekenden daha az korkutucu görüldüğü yerlerde gelişmişti. Çünkü medeniyetlerin varlığı, insanların kendi besinlerini yetiştirme meşakkatinden kurtuldukları ve hayatlarını belli bazı sanatlara veya ticarete tahsis edebildikleri şehirlere dayanır. Şehirler ise maddi ihtiyaçlarını yalnızca ticaret ile karşılayabilir. Ticaret, taşımacılığı gerektirir; kara taşımacılığı ise

su taşımacılığından çok daha zordur. Malların kara yolu ile nakliyesinde yollara ve köprülere, atların ve arabaların yedeklerine, insanların ve hayvanların besin ve konaklama imkanı bulabilecekleri durak mekanlarına ihtiyaç duyulur ki bu, çok büyük bir organizasyonu gerekli kılar. Su üzerinde yolculuk yapmak için ise bir kayıktan başka şeye ihtiyaç duyulmaz.

Nil boyunca eski denizcilerin cenneti olan Akdeniz'e doğru bir kayıkla inilebilir. Akdeniz ne çok büyük, ne de çok küçüktü. Dünya harikalarını, Hesperidler'in altın elmalarını, Cumæ mağarasını ve Herkül sütunlarını içine alacak kadar büyük; ürkek denizciler için ufukta karayı kaybetmeyecek kadar da küçüktü. Akdeniz keşifleri davet etti. Yunanlar, kıyıları boyunca yeni topraklar, yeni pazarlar arayarak ağır ağır ilerlediler; ilerledikçe şehirler kurdular. Afrika sahillerindeki Kirene veya Güney İtalya'daki Napoli (*Νεάπολις* = yeni şehir) gibi kurdukları şehirler, *Magna Græcia* diye anılmaya başlandı. İspanya'da ise büyük Emporion pazarını ve Hemeroskopeion ("günün saat kulesi") şehrini kurdular. Fakat Yunanlar yalnız değillerdi. Surlu Fenikeliler Kartaca'yı, Kartacalılar da Cadiz'i kurdular. Keşifler ve ticaret el ele ilerledi. Ticaret, şehirleri; şehirler de medeniyeti mümkün kıldı.

Romalılar Akdeniz'le birlikte şehirleri ve medeniyetleri de fethetti. Var olan ekonomik birlikten koca bir imparatorluk kurdular ve Akdeniz'i "bizim denizimiz", *mare nostrum* olarak adlandırdılar. Daha sonra deniz, karadan saldırıya açık olduğundan onu savunmaya giriştiler. Kara üzerinden ilerleyen ve kıyılarının bir kısmını fetheden herhangi bir işgal gücü, bir donanma inşa edebilir ve imparatorluğun dayandığı ekonomik birliği dağıtabilirdi. Neyse ki Akdeniz üç taraftan doğal savunmaya sahipti. Batıda ve güneyde ikisi de geçilemeyen Atlantik ve Sahra vardı. Doğuda ise Nusaybin Kalesi tarafından korunan kuzey hududu hariç Suriye çölü, Perslere karşı bir bariyer oluşturmaktaydı. Zayıf olan hudut bölgesi kuzeydeydi. Romalılar sadece İtalya'yı savunmak zorunda olsalardı, Alpler'i kendilerine sınır yapabilirlerdi ama Akdeniz'in bütün kuzey sahillerini korumak zorundaydılar. Yunanistan ve Dalmaçya kıyılarını korumak için Gotlara karşı sınır haline getirdikleri Tuna'ya doğru ilerlediler. Akdeniz'in Galya kıyılarındaki sınırlarını korumak için Kuzey Galya'nın içlerine doğru ilerlediler; Kuzey Galya'yı güvence altına almak için Britanya'yı işgal edip doğuya, Ren Nehri'ne doğru ilerlediler. Augustus, ilerlemenin daha fazla devam etmemesi gerektiğine karar verdi ve bunun sonucunda imparatorluğun kuzey sınırları, Neckar bölgesindeki doğuya doğru küçük bir genişleme haricinde Ren ve Tuna hatlarını takip etti. Uzun bir sınır önceden planlanamazdı. Romalılar bu sınıra garnizon kurmak için Suriyeliler, Ermeniler, Dalmaçyalılar, İspanyollar ve hatta Almanlardan destek kuvvetler topladılar. Sınır, imparatorluğun askeri merkeziydi; çünkü bu sınırla sadece Galya veya İlirya'nın değil, tüm

Akdeniz'in korunması amaçlanıyordu. Rakip bir güç, "onların" denizinin kıyılarına ulaşırsa Romalılar, ekonomilerinin bozulabileceğini ve bunun imparatorluklarının ve medeniyetlerinin sonu olabileceğini biliyorlardı.

Akdeniz medeniyetinin bu denizin birliğine dayanıyor olması, onu dışarıdan olduğu kadar içeriden de saldırıya açık hale getirmekteydi. Akdeniz insanlarını bir arada ve barış içinde tutmak elzemdi. Bunu olabilecek en az askeri çaba ile sağlamanın bir yolunu keşfetmek Romalıların zaferiydi. Romalılar, bütün Akdeniz topluluklarının denizlerindeki ticarete ortak çıkarlara sahip olduğunu biliyor ve insanlara inanıyordu. Bütün insanların doğuştan neyin doğru ve neyin yanlış olduğunu gösteren içgüdüsel bir bilgiye sahip olduğuna inanıyorlardı ve kanunların doğanın normlarına göre çerçevelendirilebileceğini düşünüyorlardı. Bu yüzden yalnızca yerel önemi olan örf ile adalete ilişkin ve evrensel önemi haiz hukuku birbirinden ayırdılar. En büyük zorluğu, şu an bizim doğal olduğunu düşündüğümüz, farklı medeniyetlere ait devletlerin farklı hukuklarının olmasını anlamakta çekmiş olmaları. Tabii ki tüm insanların hemen Roma hukukunu benimsemelerini beklemiyorlardı, fakat bütün *medeni* insanlardan bunu paylaşmasını beklemiş olmaları. Roma hukuku, doğa tarafından buyurulan mutlak adaleti amaçlamaktaydı ve eğitilmiş bir akla sahip her insan, bunu doğal olarak anlayacaktı. Yüzyıllarca bu güvenleri haklı çıkmıştı ama barbar istilacılar, kendi hukuklarının kendilerine özgü olduğunu iddia edince Roma medeniyeti sarsılmaya başladı. Çünkü onların hukuku, doğa ve akla değil; kendi ilahi atalarının emirlerine dayanıyordu.

Farklı milletler, her zaman dinleriyle olduğu kadar hukuklarıyla da kendilerini ifade etme imkanı bulmuşlardı. Fakat Romalılar, bütün insanlardan müteşekkil ortak bir insanlığa inanıyorlardı ve bir milletler hukukunu (*jus gentium*) ya da tüm insanlar tarafından paylaşılan bir hukuku kabul ettikleri için de ortak bir dinin olması gerektiği kanaatindeydiler. Bu nedenle aynı nesne için farklı dillere ait farklı kelimeler olduğu gibi farklı milletlerin tanrıları arasındaki farkların da yalnızca isimlerin farklılığından ibaret olduğunu düşünüyorlardı. Zeus'u Jüpiter ile, Baal'i Satürn ile ve Keltik Mabon'u Apollo ile özdeşleştirmişlerdi. Julius Sezar Galyalıların en çok Merkür'e, ondan sonra Apollo, Jüpiter ve Minerva'ya hürmet ettiklerini "ve onlar hakkındaki düşüncelerinin insanlığın geri kalanında hâkim olan düşüncelerle açık bir benzerlik gösterdiğini" söylemiştir. Bu ifade, insanlardan müteşekkil evrensel insanlığa olan büyük inancı ortaya koyar; çünkü barbarların bile içgüdüsel olarak medeni insanlar tarafından keşfedilmiş gerçeğin bir bölümünü bildiklerini ima eder. Fakat bu inanç panteizme dayanmaktaydı. Eğer barbarların tüm tanrıları, Roma panteonunda kendilerine bir tanrı bulabiliyorsa onaylanmış birçok tanrı olması gerekiyordu ve her bir yeni tanrı, zaten var olan sayısız tanrı

yanında yer almaktan dolayı memnuniyet duymalıydı. Hoş görülemeyecek tek şey, hakikatin tekelleşmesi hususunda iddia sahibi olan bir dindi. Böyle bir din sadece kendisinin hakikat olduğunu iddia etmez, diğer dinlerin yanlış olduğunu da iddia ederdi. Roma İmparatorluğu'nun tüm Akdeniz topluluklarını kucaklaması ve onlara Latin isimleri vermesi gibi Roma dini de tüm tanrıları kucaklar ve onlardan *Pax Romana*'ya uymalarını beklerdi.

Roma İmparatorluğu'nun yapısı, Akdeniz'in, orada yaşayan toplulukların ve tanrılarının birliğine dayanıyordu. İlerleyen bölümlerde bu birliğin nasıl dağıldığını göreceğiz. Bu birlik, ilk defa Hristiyan Kilisesi'nin mutlak hakikatin koruyucusu olduğu iddiası ile çatırdamıştı; çünkü bu iddia, dini uzlaşmayı imkânsız hale getirmiştir. Daha sonra ise atalarının hukukunu aklın hukukuna tercih etme konusunda barbar kavimlerin kararlılıkları bu birliği çatlatmıştır. Bu tercih, aslında ırka olan sadakatin medeni dünyaya olan sadakate galebe çaldığını gösterdi. Tüccarların denizdeki özgürlüklerini kaybetmeleri ise bu birliğin tamamen parçalanmasına yol açmıştır. Bu olay gerçekleştiğinde Avrupa'nın büyük bölümü tekrar tarım ekonomisine dönmüştür ve bu ekonomide, insanı medenileştiren şehirlere yer yoktu.

BÜYÜK KONSTANTİN: YENİ ROMA VE HİRİSTİYANLIK

Konstantin'in emperyal gücü elde etmesi ve Hıristiyanlığı seçmesi ile başlayan bu bölüm, bu kitabın temel konularından birine, yani Kilise ve devlet arasındaki ilişkiye bir giriş yapmaktadır. Konstantin'in stratejik konumu Doğu Akdeniz'i kontrol etme olanağı sağlayan Konstantinopolis'i -"Yeni Roma"yı- kurması, Roma İmparatorluğu'na Doğu'da savunulabilir bir kale sağlamıştır. Konstantin, gücünün toplumsal ifadesini kurnaz bir biçimde hem paganlığa hem Hıristiyanlığa dayandırıyor olmasına rağmen siyasi başarısını İsa'ya dayandırmış ve (ölüm döşegine düşene kadar vaftiz edilmemesine rağmen) esasen bir azınlık dini olan Hıristiyanlığa dönmüştür. Bunun da ötesinde Hıristiyan Kilisesi içerisindeki birliği sağlamak için şahsen müdahalede bulunmak zorunluluğu hissetmiştir. Bu amaçla, İznik'te Kilisenin ilk genel konsilinin yapılması için emir vermiş ve bu konsile başkanlık etmiştir. Konstantin'in Kilise işlerine müdahalesi, kilisenin uhdesinde olan ile emperyal olan arasındaki sınırların nereye çizileceği gibi mühim soruların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Kronoloji

- 306 Büyük Konstantin Sezar'ı Galya ve Britanya'dan mesul kıldı
- 312 Milvian Köprüsü Savaşı: Konstantin, Roma ve Batı İmparatorluğu'nu denetim altına aldı
- 316 Konstantin, Donatistleri kâfir ilan etti
- 324 Konstantin Doğu'nun ve Batı'nın tek imparatoru

- 325 Konstantinopolis'in kuruluşu
Konstantin İznik Konsili'ni topladı ve başkanlık etti
- 326 Konstantin oğlunu ve karısını öldürttü
- 336 Arius'un ölümü
- 337 Konstantin'in ölümü
- 1204 Konstantinopolis'in Haçlıların eline geçmesi
- 1453 Konstantinopolis'in Osmanlı Türklerinin eline geçmesi

Büyük Konstantin, 306'da babasının ölümünden sonra York'ta imparatorluk birlikleri tarafından kayser ilan edildi. O zamanlar Roma İmparatorluğu iki imparator (*augusti*) ile iki yardımcısı (*caesars*) tarafından yönetilirdi ve Hristiyan dini yasaklanmıştı. Konstantin'in bölgesi Galya ve Britanya idi, fakat o Hristiyanları müttefiki haline getirmeye ve bütün imparatorluğu kendisi için fethetmeye, hatta kendisi de Hristiyan olmaya girişti. 312'de Milvian Köprüsü Savaşı ile rakiplerinden biri olan Maxentius'u mağlup ederek kendisini tüm Batı'nın ve Roma'nın efendisi ilan etti. Zaferini bir görüşe olan itaate atfetti, zira ordusu haç işaretinin altında savaşmıştı. 324'te tüm rakiplerini mağlup etti ve 337'de ölümüne dek Batı'nın olduğu gibi Doğu'nun da tek imparatoru oldu. Batıl inançları olan bir adamdı ve zalimdi: Galya'da barbar kralları, sayıları bini bulan tebaalarıyla birlikte vahşi hayvanlara yem etmesi kamuoyunu dehşete düşürmüştü ve 326'da kendi karısını ve oğlunu öldürttü. Her ne kadar kendisi bu konuda ileri görüşlü biri olmasa da hükümranlığı Roma İmparatorluğu tarihinde belirleyici bir şekilde öne çıkar. Doğu'daki yeni Roma olan Konstantinopolis'i kuran oydu, Hristiyan olan ilk imparator da oydu ve Orta Çağ tarihi için çok mühim bir mesele olan Kilise ve devlet arasındaki ilişkiye dair sorunların ilk kez ortaya çıkmasına neden olan yine oydu.

Konstantinopolis'in kuruluşu Roma İmparatorluğu'nun gelişmesinde önemli bir aşamadır. Roma, artık Roma İmparatorluğu'nun başkenti olmak için uygun değildi ve barbarların baskısının yoğun bir şekilde hissedildiği imparatorluğu onlardan korumak için yeni bir Roma'ya ihtiyaç vardı. Ren Nehri ve Tuna boyunca uzanan kuzey sınırı ve Perslere karşı olan doğu sınırı, sürekli saldırı tehlikesi altındaydılar. Bu yüzden imparatorun tehlike altındaki bölgelere etkili ve hızlı şekilde yardım gönderebileceği bir yönetim merkezine ihtiyaç vardı. Böyle bir amaç için Roma kullanışsızdı; merkezi bir konuma sahipti ama bu yalnızca tüm sınırlardan eşit uzaklıkta olduğunu gösteriyordu. Ren Nehri ve Fırat üzerinden sefer düzenlemeye uygun tek bir yönetim merkezi bulmak da mümkün değildi. Sonuç olarak Roma İmparatorluğu'nun etkin bir şekilde savunulması için milattan sonra III. yüzyılın sonunda, biri batıda ve biri doğuda olmak üzere iki imparator ve iki emperyal yö-

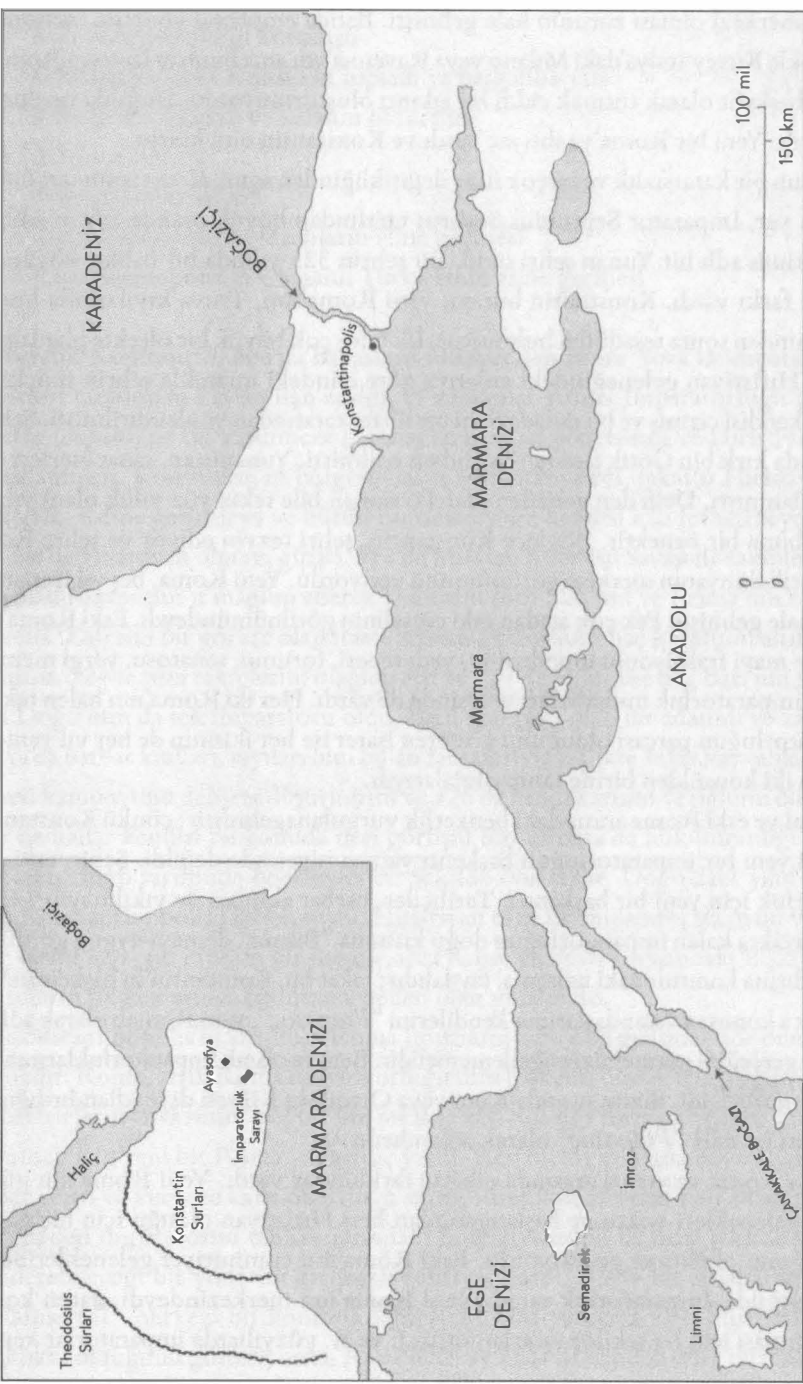
netim merkezi olması zorunlu hale gelmişti. Batıda emperyal yönetim merkezleri genellikle Kuzey İtalya'daki Milano veya Ravenna'ydı ama bunlara ilaveten Roma'ya da bir başkent olarak tutmak ciddi bir sıkıntı oluşturmuyordu. Doğuda ise durum farklıydı. Yeni bir Roma'ya ihtiyaç vardı ve Konstantin onu kurdu.

Uzun bir kararsızlık ve birçok fikir değişikliğinden sonra Konstantin tarafından seçilen yer, İmparator Septimius Severus tarafından büyük oranda tahrip edilmiş Byzantium adlı bir Yunan şehri oldu. Bu şehrin 325 yılında bir balıkçı köyünden çok az farkı vardı. Konstantin burayı, yeni Roma'sını, Truva kıyılarında kurma girişiminden sonra tesadüfen bulmuştur. İlk önce çok büyük bir ölçekte planlamıştı (325). Hristiyan geleneğindeki anlatıya göre elindeki mızrakla şehrin sınırlarını bizzat kendisi çizmiş ve bu esnada ilahi bir ilham tarafından yönlendirilmişti. Şehrin inşasında kırk bin Gotik *foederati*¹ istihdam edilmişti. Yunanistan, sanat eserleri için yağmalanmıştı. Delfi'den getirilen (daha o zaman bile sekiz yüz yıllık olan) yılanlı sütun buna bir örnektir. Böylece Konstantin, şehri tezyin ediyor ve şehre Roma gibi antik dünyanın merkezi görünümünü veriyordu. Yeni Roma, beş yıl içerisinde hazır hale gelmişti. Pek çok açıdan eski emsalinin görünümündeydi. Eski Roma'nın yeşil ve mavi fraksiyonlu hipodromu, yedi tepesi, forumu, senatosu, vergi memurları ve imparatorluk muhafızları yenisinde de vardı. Her iki Roma'nın halen tek bir imparatorluğun parçası olduğunu gösteren işaret ise her ikisinin de her yıl yeniden seçilen iki konsülden birine sahip olmalarıydı.

Yeni ve eski Roma arasındaki benzerlik vurgulanagelmıştır; çünkü Konstantin, şehrinin yeni bir imparatorluğun başkenti yapma niyetinde değildi. Şehir, eski imparatorluk için yeni bir başkentti. Tarihçiler, barbar akınları ile yıkılmayıp 1453'e kadar ayakta kalan imparatorluğun doğu kısmına "Bizans" demeyi uygun gördüler. Adlandırma konusundaki uzlaşma, faydalıdır; fakat bu, Konstantin'in başkentindeki Yunanca konuşan vatandaşlarının kendilerini "*Ρωμαῖος*", yani Romalı olarak adlandırdığı gerçeğini görmemizi engellememelidir. Benzer olarak imparatorluklarının adı da "*Ρωμαῖος*" idi. Bizim şu anda Rum veya Ortodoks Kilisesi diye adlandırdığımız kiliseleri ise hâlâ "*Ρωμαῖος*" olarak adlandırılır.

Eski Roma ve yenisi arasında elbette farklılıklar vardı. Yeni Roma'nın güçlü pagan gelenekleri yoktu ve başlangıcından beri Hristiyan olduğu için hiç pagan tapınağının olmaması gerekiyordu. Eski Roma'nın cumhuriyet geleneklerine de sahip değildi. İmparatorluk sarayı, yeni Roma'nın merkezindeydi; zaten korku uyandırması için bu şekilde tasarlanmıştı. I. ve II. yüzyıllarda imparatorlar kendi-

1 *Federates* (Federe/Birleşik/Müttefik): antlaşma veya sözleşme ile imparatorlukta yaşayan bağımsız insanlar (*foedus*) denir. 51. (R.I.M.)
Çeviri: Zeynep Kaya - <https://rantey.org>

Harita 2: Konstantinopolis

lerini Roma'nın alelade vatandaşlarından biri olarak saymaktan gurur duyarlardı ama III. yüzyıldan itibaren daha doğulu bir *mistik* imparatorluk fikrini benimsemeye başladılar. Halk içinde taç giymeye, altından ve mücevherlerle müsrifçe bezenmiş kumaşlar giyinmeye başladılar. Dini konuşmalar yapıyorlardı. İltifatlarına mazhar olan kimseler, imparatorun ayaklarına secde ederek kapanıyordu. Brütüs'ün Julius Sezar'ı öldürdüğü Roma'da, bu kulluk gösterisinin (*adoratio*) uygunsuz bulunduğu da olmuştu ve sonuç olarak Diocletianus gibi imparatorlar, Nikomedyaya gibi başkentten uzak yerlerde yaşamaya meyletmişlerdir. Yeni Roma'nın kuruluşuyla birlikte saray halkı başkente dönebilmişti.

Hepsinden öte en önemli fark ise eski Roma artık bir amaca sahip değilken yeni Roma'nın bir amaca sahip olmasıydı. Yeni Roma, yani Bizans, Boğaziçi'nin batı sahilinde, Marmara Denizi'nin girişinde Doğu İmparatorluğu'nun stratejik merkezine yerleşmiş bir kaleydi. Avrupa'dan Asya'ya ve Karadeniz'den Akdeniz'e geçişi kontrol ediyor; ordular için Pers ve Tuna sınırlarını güçlendiren bir üs işlevi görüyordu. Aynı zamanda deniz için de önemli bir üstü ve bütün Doğu Akdeniz buradan kontrol edilebiliyordu. Şehir, kuşatmalara karşı durmak için inşa edilmişti ve bunu başardı da. 1204'teki Dördüncü Haçlı Seferi'nde Venediklilerin şehri ele geçirmesinden sonraki yarım yüzyıl bir kenara bırakılırsa Bizans, son Roma imparatorunun Türklerin surlarda açtığı gediklerde savaşıırken öldüğü 1453 yılına kadar zapt edilemez bir kale olarak kaldı. O zamana kadar Hristiyan Avrupa'nın siperiydi ve Avrupa'nın hayatta kalabilmesi için bir ön koşuldu. XV. ve XVI. yüzyıllara kadar Müslümanların Balkanları istila edememesinin ve Viyana'ya yürümemesinin sebebi, Büyük Konstantin'in sekiz yüz yıllık şehri Bizans'ın onların yolunu kesmiş olmasıydı.

Konstantinopolis'in kuruluşundan daha önemli bir şey varsa o da Büyük Konstantin'in Hristiyanlığı seçen ilk imparator olmasıydı. Bu seçim imparatorluk politikasında belirleyici bir değişimdi ve özellikle yönetici sınıfların muhalefetine yol açtı. Hristiyanlık doğulu ve yeni bir din olduğu için özel bir sınıfın dini değildi. Zira Yahudiler arasında ortaya çıkmış olmasına rağmen Yahudi otoriteler tarafından reddedilmişti. Bu yeni din, iddialarında aşırı ve müsamahasızdı; Hristiyanlar hakikatin kendi inhisarlarında olduğu inancına sahiplerdi ve bu nedenle Hristiyan olmayanları Hristiyan kılmak onların görevleri arasındaydı. Din değiştirenlerin çoğu Yunandı ve şehirlerde özellikle sanatkârlar ve köleler arasında en güçlü kimselerdi. Bu durum, özellikle Roma'nın yönetici aileleri tarafından doğal olarak talihsizlik olarak nitelendiriliyordu. Daha endişe verici durum ise bu dinin çok hızlı yayılması ve sosyal tabakalarda tırmanan bir eğilim göstermesiydi; kölelerin bu yeni esrarlı inancı, efendilerine de sirayet ediyordu. Böyle mühtediler özellikle utanç vericiydi. Eşlik ettikleri kişi Hristiyan oldukça kiminle arkadaşlık ettiklerini düşünmüyorlardı

ve hiç kimse onları ikna edeceğini umut dahi edemiyordu. Filistin’de Romalı bir vali tarafından idam edilmiş bir adamın tanrı olduğuna inanmakta ısrar ettikleri düşünüldüğünde böyle bir şey nasıl umut edilebilirdi ki? Bu yeni din, onu anlama-yanlara göre batıl, duygusal ve devrimciydi.

Mesela Tacitus, Hristiyanları “insan ırkına nefret” (*odium generis humani*) ile suçlamıştı. Böyle bir suçlamanın nedeni, kurulu inançları ve medeni toplumun geleneklerinin yanlış olduğuna dair alenen suçlama yapmaktan adeta haz alıyor gibi görünmeleri ve kendi dinlerinin çıkarlarını devletin bile üstünde tutmalarıydı. Pek çok eğitilmiş kişi pagan tanrılarının gerçekliği konusunda şüphe içindeydi, fakat yine de normal dini uygulamalar ile uyum içindeydiler. Çünkü toplumun yararı için bu şekilde davranmaları gerekiyordu. Öte yandan Hristiyanlar, devlet çıkarı (*raison d’état*) argümanını hiçbir zaman göz önünde bulundurmuyorlardı. Aslında ordunun içinde veya bürokraside imparatorluğa hizmet eden Hristiyanlar da vardı, fakat onlar da her zaman vicdani bir itiraz ortaya koymaya yatkındılar. Bir imparatorun sunağında tütsü yakmazlardı; hatta bir keresinde bir Hristiyan asker, cezası ölüm olmasına rağmen bir *donativum* da defne çelengi giymeyi reddetmişti.

Pagan otoriteler için sinir bozucu olmaya devam eden mesele, Hristiyanların her şeyi çok ciddiye almalarıydı. Onlar bir imparatorun sunağında tütsü yakan herkesin imparatorun kutsallığına inandığını düşünüyorlardı, hâlbuki tütsü yakanlar sadece toplumun adetlerine uyuyorlardı. Eğitilmiş paganlar, halk kitlelerinin inançlarını rahatsız etmemek için kendi şüpheciliklerini gizli tutmaya hazır dılar. Hâlbuki Hristiyanlar, halk kitlelerini hiç rahatsız etmeksizin batıl inançlarla baş başa bırakmanın kötü ve yanlış olduğunu düşünüyorlardı. “Dokumacılar, demircilere ve kunduracılar” vaaz veriyorlardı.

Ben okullarda ve kütüphanelerde eğitim görenlere hitap etmiyorum (diye yazdı Tertul-lian); benim konuştuğum siz ötekilersiniz, ancak caddelerde ve ternalarda duyduklarından bilgi devşiren basit ve cahil ruhlar.

Hristiyanlar, insanları “kurtarmak” istedikleri için halk yığınlarını severlerdi. Bu Tacitus’u çok kızdırıyordu; çünkü devletin güvenliği halk yığınlarının rahatsız edilmemelerini gerektiriyordu. Hristiyanlar dinlerine olan sadakatlerini devlete olan sadakatlerinden daha üst bir konuma yerleştiriyordu.

Bu şartlar altında bazı imparatorların Hristiyanlara zulmetmesi, çok da şaşırtıcı değildi. Kilisenin rahat bırakıldığı uzun dönemler olmuştur ve kısa süreli de olsa Alexander Severus’un (222-35) hükümdarlığı sırasındaki gibi Hristiyanların saray çevresinde önem kazandığı dönemler de olmuştur. Ama ne zaman imparatorluğun güvenliği tehdit edildiyse Hristiyanların “insan ırkını” desteklemek için gösterdiği çabalar onlara nefret ve zulümün kapı açarak dönmeye başlıyordu. Bu cezalandırma ve zulümler,

fanatizmi ciddi şekilde güçlendirmişti. Roma İmparatorluğu'nun “yabani” olarak gösterildiği *Aziz John'un Ayetleri*, görülen eziyetler sonucunda ortaya çıkan keramet örneklerinden yalnızca biridir. Kilise *magisteriumu*, ucunda elde edilen bir başarı olmadığı takdirde gönüllü veya kışkırtılmış şehitliği telin etmişti. *Ecclesiastical History* (Kilise Tarihi) eserinde Eusebius, kırsal kesimde yaşayan üç Hristiyanın örneğine yer verir:

Miskinlik ve dikkatsizlikleri yüzünden başlarını taşa vurdular; çünkü şehitlik tacını korumaya çabalamak yerine ödülün verdiği kibre kapıldılar. Hâlbuki ellerine geçen fırsat, onlara bu ödülü hasret duyulan cennet arzusuyla birlikte ihsan ediyordu. Fakat onlar bu işe niyet ettiklerinde Sezar adına yola çıktılar, hâkimin karşısına geçtiler ve [şehitlik konusunda] yukarıda bahsedilen sonla karşılaştılar.²

Bazı Hristiyanların son işkenceye (302-5) ıstıyakla karşılık verdiklerini gösteren bir başka örnek, Andronikos meselesidir. Hâkim, Andronikos'un ağzına zorla eklemek ve et tıkmıştı. Böylece şehitliğin bedelini ödemek zorunda kalmayacaktı.

“Ey kanlı tiran! Ey sen ve sana beni kâfir kurbanlarınız ile kirletme gücünü verenler! Cezalandırılınız! Bir gün Tanrı'nın hizmetkârlarına ne yaptığınızı öğreneceksiniz.” diye haykırdı Andronikos. “Lanetlenmiş hain! Dünyaya bu kadar uzun süre barış ve huzur vermiş olan imparatorlara beddua etme cüretinde mi bulunuyorsun?” diye cevapladı hâkim. Andronikos'un cevabı şöyle oldu: “Onlar, dünyayı altüst eden bu musibetler, kan içiciler! Onları her zaman lanetledim ve lanetlemeye devam edeceğim.”³

İmparator Konstantin henüz Hristiyan olmuştu. Hristiyanlığın fanatik yönünü vurgulayan ve Andronikos'un çoğunluğun bir temsili olduğunu kabul eden tarihçiler, Konstantin'in kendini böyle bir amaca adanmasındaki samimiyeti elbette şüpheyle karşılamışlardı. Buna rağmen, bütün veriler Konstantin'in dininde samimi olduğunu gösteriyordu ve Hristiyanlıktan korkmamasının ardında, yönetim merkezinin bulunduğu Batı'da eziyetin ve şehitlerle ilgili fanatizmin az olması yatıyordu.

Konstantin, imparatorluğun kendisine tanrı tarafından ihsan edildiğine inanıyordu. Norman Baynes, bu gerçeğin Konstantin'in mektuplarında aşikâr olduğunu göstermişti. Hatta hayatının daha sonraki dönemlerinde Milvian Köprüsü Savaşı'nı kazanmasının ve böylece imparatorluk için dört rakibinden birisini ortadan kaldırmasının ilahi bir müdahale ile tezahür ettiğine inanmıştı. Gökyüzünde gördüğü Hristiyan monogramını kendi sancağı yapmak için İsa'dan emir aldığını düşünüyordu. Bu sancağın, *labarum*, ona zafer verdiği kanaatindeydi. Bu hikâye, şüpheli olmasına rağmen sembolik bir öneme sahiptir, çünkü bir sonraki yıl yardımcılarından birini

2 Bkz. vii. xii. İngilizceye çeviri J. E. L. Oulton'a aittir (Loeb Classics, ii. 167).

3 Alıntının kaynağı: J. B. Fühst, *Die Christen in der Antike* (New York: Oxford), 1905, s. 31.

Hıristiyanlığa müsamahakâr davranmaya ikna ettiğinde öne sürdüğü sebep şuydu: “Kendimizi özgürce adadığımız ve tapındığımız yüce İlah, himmet ve ihsanını bize lütfetmeye devam edebilir.”

Eğer Hıristiyanlığını açıktan yaşamayı tercih etseydi, toplumsal destek kazanması imkânsız hale gelirdi. Hıristiyanlar, sadece bir azınlıktı; senatör aristokrasisi, yani sivil idare, ve ordu öncelikli ve ağırlıklı olarak paganı. Bu nedenle Konstantin, Hıristiyanlığını herkesin bildiği bir sır gibi yaşamıştı. Hıristiyan olan memurlarına bunu beyan etmişti, fakat aksi durumlarda ikircikli konuşmuş ve davranmıştı. İsa’ya değil, “üstün ilahliliğe” atıf yaptı. Ölüm döşeğine kadar resmi olarak vaftiz edilmedi. Pagan bir vazifeyi ihtiva etmesine rağmen imparatorluk unvanı olarak *pontifex maximus* kullanmaya devam etmiştir. Bu makam, Roma ile sınırlandırılmış ve Konstantinopolis’e taşınmamıştı. Aslında yeni başkentten faydalarından biri de Konstantin’in pagan Roma’nın dini gelenekleri ile arasına mesafe koymasını sağlamasıdır ama burada bile çok uzlaşmacı bir Hıristiyan görüntüsü vermemek için tetikteydi. Konstantin’in tipik kamusal uygulamalarından biri, yeni başkentinde kendi onuruna diktirdiği sütundur. Sütun üzerinde bir zamanlar Apollo’yu temsil eden antik Yunan heykeli bulunuyordu ama artık Konstantin’i temsil eden yeni bir başa sahipti. Başın üzerinde ışıktan bir taç; sağ elde bir mızrak ve sol elde üzerinde haç taşıyan bir küre bulunuyordu. Kitabesinde ise “Güneş gibi parlayan Konstantin’e” yazıyordu. Hıristiyanlar görkemli parlaklığı haca atfediyorlardı; paganlar ise isterlerse imparatorlarının kendini Apollo’ya benzettiğini düşünebilirlerdi. Cenazesinde yapılan merasim için bastırılan paralarla ilgili de benzer bir belirsizlik mevcuttu. Bu paraların üzerinde cennete doğru yol alan dört atın çektiği bir savaş arabası vardı ve içinden selamlayan bir el uzanıyordu. Bu resim, İlyas’ın ya da İmparatorun yüceltilmesinin temsili olarak kabul edilebilirdi.

Konstantin bir noktada fazlasıyla katıydı. İsa’nın bir bendesi ya da *pontifex maximus*⁴ olarak Hıristiyan Kilisesi’nin düzenli ve barışçıl bir şekilde davrandığını görmeye hakkı olduğunu ve bunun sorumluluğunun kendisinde olduğunu düşünüyordu. Roma İmparatorluğu’nda dinin yönetimi her zaman emperyal bir imtiyaz olmuştu. Tanrı kendisini tüm dünyevi şeylerin yönetimi ile görevlendirdiği için Konstantin de eğer ilahi kanunların icra edilmesine Kilisenin uyumlu birliğini korumak suretiyle yardım etmezse tanrı tarafından cezalandırılacağını düşünüyordu.

Zor olan bunun nasıl gerçekleştirileceği idi, çünkü Kilise içinde pek çok tartışma mevcuttu. Bunlardan biri Donatistler tartışmasıydı ve Milvian Köprüsü galibiyetinden (312) sonraki altı ay içinde Konstantin’in dikkatini çekmişti. Bu,

4 Pagan inancında örneğin *pontifex maximus* ve *imperator* gibi kutsal ve imparatorluk unvanı.

Konstantin Kemer'i'ndeki Hadrian Levhası, takriben 117-38. Apollo'ya verilen bir kurbanı gösterir.

Afrika emperyal piskoposluk bölgesinin dini başkenti olarak kabul edilen Kartaca piskoposluğu için yapılan çifte seçim sonrasında ortaya çıkan bir tartışmaydı. İki aday, nüfusun farklı kesimlerini temsil etmekteydi. Bunlardan ilki, Caecilianus'tu ve Kartaca kıyı şeridindeki Romalılaştırılmış nüfusun temsilcisiydi. Diğeri ise Majorinus'tu, ki kendisi kısa bir süre sonra cemiyetin tamamına ismini vermiş olan Donatus'un yerini alacaktı, ve geleneksel olarak Roma karşıtı olan iç bölgelerdeki Numidyalıları temsil ediyordu. Bir diğerk zorluk da Romalılaşmış topluluğa yaraşır bir üye olan Caecilianus'un, özellikle Afrika'da dikkati çeken gönüllü veya kışkırtılmış şehitlik ihtirasını telin etmesiydi. Donatistler ise karşıt bir görüşe sahipti ve Caecilianus'u *lapsi* (irtidat) veya işkence tehdidi altında Hıristiyanlıktan dönenler ile ilişkilendirmek için her fırsatı kullandılar. Caecilianus'un canını kurtarmak için imparatorluk yetkililerine litürji kitaplarını teslim ettiği söylenen bir papaz, yani bir *traditor* (hain), tarafından takdis edildiğini iddia ettiler. İsa'ya ihanet etmiş böyle bir kişinin papaz olma hakkını kaybettiğini ve onun tarafından gerçekleştirilen tüm takdislerin hükümsüz olacağını söylediler.

Caecilianus kendisine yöneltilen ithamları reddetmiştir, fakat önemli olan şuydu ki başvurabileceği kabul edilmiş bir otorite yoktu. Normalde böyle bir durum, Afrika rahiplerinden oluşan bir konsil tarafından hükme bağlanırdı. Fakat bu türden bir konsil ancak metropolit tarafından toplanabilirdi ve zaten tartışma da bu metropolitin kim olduğuna dairdi. Bir başka ifadeyle ruhban sınıfının başında Caecilianus mu yoksa Donatus mu vardı? Roma Kilisesi, Roma dünyasında bir takım önceliklere

Konstantin Kemerli'ndeki Konstantin kabartması: Halk Konstantin'i dinlemektedir.

sahipti ama sahip olduğu yetkiler tanımlanmamıştı. Donatistler, Roma Kilisesi'nin kendilerine karşı olacağını düşünerek onu tanımak istemiyorlardı. Bunun yerine birbirini takip eden üç olay vesilesiyle imparatora başvurdular. İlk olarak, imparatora Galya'ya tartışmaları dinleyecek piskoposlar atamasını istediler; çünkü Diocletianus'un eziyetlerinden kurtulabilmiş tek bölge olan Galya, onlara göre hainlerle (*traditores*) ilgili konularda tarafsız yargının söz konusu olabileceği tek yerdi. Konstantin onların taleplerini kabul etti; Autun, Köln ve Arles piskoposlarını Roma piskoposuna katılmaları ve anlaşmazlıkları çözmeleri için yetkilendirdi. Roma piskoposu ise davayı izlemek üzere on beş İtalyan piskoposu davet ederek bağımsızlığını ortaya koydu ve böylece konsil, Caecilianus lehine karar vermek üzere şekillendi. Burada mesele hallolmalıydı ama Donatistler kararı kabul etmediler ve imparatora yeniden başvurdular. İmparator da kendi payına düşeni yaptı ve Donatistlerin kabul edebileceği bir otorite oluşturmak üzere çabalarını sürdürdü. Arles'de (314) Batı İmparatorluğu'ndaki piskoposlarından oluşan bir genel konsil topladı. Donatistler, bu konsilin kendi aleyhlerinde verdiği kararı kabul etmediğinde ise bu davayı bizzat Konstantin yürüttü (316). Ancak bu olaydan sonra, Donatistler imparatorun Kilisenin işlerine nasıl karıştığını sorgulamaya başladılar. Konstantin ise buna Donatist liderlerini sürgüne göndererek ve kiliselerini müsadere ederek karşılık verdi:

Onlar için İlahı nasıl tapılacağı meselesini açıklığa kavuşturacağım. ... İmparatorluk makamımın ve idaremin yetkilerine binaen hataları ortadan kaldırmak, münasebetsizlikleri ivedilikle defetmek ve bu sayede herkesin Kadir-i Mutlak Tanrı'ya, hakiki dine, samimi bağlılıklarını sunmasını ve dini vecibelerini yerine getirmesini sağlamaktan daha yüce ne vazifem olabilir?

Kiliseye karşı böyle bir tavrın barındırdığı kusurlar, çoğunlukla 323'te alevlenen Arian İhtilafı sırasında görüldü. Arian İhtilafı, tüm Hristiyanlık âlemi için çok büyük bir öneme sahipti; çünkü Hristiyan doktrini için en merkezi meseleye ilişkindi: İsa'nın tanrılığı. Arian, felsefi sorgulama ruhunun özellikle güçlü olduğu

İskenderiye’de bir papazdı ve meşhur ettiği teori bir diyalektik modeldi. Arius’a göre eğer İsa, Tanrı’nın Oğlu ise Tanrı’dan genç olmalıdır ve bu yüzden Tanrı’dan daha küçüktür. Tanrı’ya isnat edilen özelliklerden biri, ebedilik ve ezeliyettir; onun başlangıcı ve sonu olmamasıdır. Fakat İsa’nın bir başlangıcı olduğu için o, ezeli değildir. Bu yüzden tamamen Tanrı değildir. Bu türden görüşler, doğal olarak İskenderiye piskoposu tarafından reddedilmiş ve Arius aforoz edilmişti. Arius, önce Filistin’e, ardından Nikomedy’a kaçtı. İskenderiye piskoposunun yetkilerini kıskananları kışkırttı ve rakip konsillerin piskoposlarının onun kararlarına karşı çıkmalarını sağladı. Aynı zamanda görüşlerini denizciler ve esnafın söyleyebileceği halk şarkısı biçimine getirerek yaygınlaştırdı. İhtilaf, geniş ölçüde ve toplumun tüm sınıflarına yayıldı. Nenizili Gregorios, Konstantinopolis’te bu ihtilafın oluşturduğu hiddeti şöyle tasvir eder:

Bir tüccara dükkânındaki mallar için kaç obolos istediğini sorun; size yaratılmış ve yaratılmamış varlık üzerine nutuk çeker. Bugünkü ekmeğin fiyatını sorun; fırıncı size “Oğul Baba’nın altındadır” der. Hizmetkârınıza banyonun hazır olup olmadığını sorun; “Oğul hiçlikten ortaya çıkmıştır” der. Katolikler “Mükemmel olan, bir başına doğandır” dediğinde ise Ariusçular “Fakat daha da mükemmel olan, onu doğurtandır” diye cevap verir.⁵

Konstantin hem Batı’nın hem Doğu’nun imparatoru olduğunda karşısında bulunduğu durum buydu. Bütün Roma İmparatorluğu’nu tekrar bir araya toplamak için gösterdiği destansı çabaya rağmen elde ettiği sonuç, Kilisenin ikiye bölünmüşlüğüydü. Bu durum kesinlikle kabul edilemezdi. Konstantin, ihtilafın merkezindeki meselenin önemini idrak edememişti; çünkü meseledeki teolojik sorunun manasız olduğunu, hiçbir zaman sorulmamasını ve bir cevap aranmaması gerektiğini söylüyordu. Fakat dini anlaşmazlığın kolaylıkla sivil kargaşaya, hatta savaşa dönüşebileceğini acı bir hisle fark etmişti. Eğer Kilisenin bütünlüğünü tekrar tesis etmezse tanrının gazabının bizzat kendisi üzerine olacağından korkmuştu.

Doğu kiliselerinin çoğunun ihtilafta zaten bir taraf belirlemiş olması işleri zorlaştırıyordu. Kilise konsilleri, İskenderiye’de toplanıyordu; Antakya Arius’u mahkûm etmişti ama Nikomedy ve Kayserya’daki rakip konsiller, Arius’un tarafını tutuyordu. Kiliseye nihai bir kararın dayatılabilmesi için tüm Kiliseyi kapsayan ve iki tarafa da açıkça taallihût vermemiş tarafsız bir otorite tarafından toplanacak genel bir konsil gerekmektedir. Bu yüzden, 325’te Konstantin, Genel Kilise Konsili’ni bizzat İznik’te topladı. Bu, Kilisenin toplanan ilk genel konsiliydi. Üç yüz on sekiz piskoposun katıldığı iddia edilmekteydi; bu da mümkün bir sayıdır. İmparatorluğun tüm bölgelerinden

5 Firth, *Constantine the Great*, 206. ⁶ <https://iraney.org>

katılım sağlandı. Piskoposlar, imparatorluk yetkililerinin kendileri için sağladığı seyahat hizmetleri sayesinde konsile ulaşmışlardı. Roma Piskoposluğu'ndan temsilciler vardı ve Konstantin'in dini danışmanı olarak görev yapan Kurtuba Piskoposu İspanyol Hosius da delegeler arasındaydı.

Konstantin konsilde önemli bir rol oynadı. Sadece konsili toplamakla kalmamıştı, henüz vaftiz olmamasına rağmen konsile başkanlık da ediyordu. Konstantin, toplanan piskoposların izni olmaksızın oturmayı reddederek ortama uygun bir tevazu gösterdi; fakat onlara Kilisenin resmi dili olan Yunanca yerine imparatorluğun resmi dili olan Latince seslendi. Dahası, İsa'nın özünde Baba ile bir olduğunu iddia eden eşözölü (*homoousion*) öğreti –“Tanrı'dan Tanrı, Işıktan Işık, Hakiki Tanrı'dan Hakiki Tanrı, Doğmuş olan yaratılmadı”–, konsilde onun otoritesi sayesinde kabul edilmiştir. Bu ilkeyi kabul etmeyenlerin sürgüne gönderilmeleri gerektiğini söyleyen de Konstantin'di.

Katılan piskoposlardan yalnızca ikisi konsil kararını imzalamayı reddetti ve bu durum, İznik Konsili'nin zaferi gibi görüldü. Aslında bu konsil, Kiliseye barış getirmek bakımından başarılı olamamıştı. Ariusçular, bu konsil kararını kabul etmekten memnun değillerdi ve imkân buldukları her fırsatta konsile karşı çıkmanın yollarını aradılar. Sarayda taraftarları vardı ve Arius, kilise cemaatine tekrar kabul edilmedikçe Kilise içinde hiçbir zaman huzur sağlanamayacağına Konstantin'i ikna edebilecek konumdaydılar. Sonunda Konstantin, imparatorluk yetkisi sayesinde “tüm tahkikatı ve çözümünü zor argümanları bir kenara bırakarak” Kilisenin inancına ve düşüncesine bağlı olduğuna belirten Arius'un müphem teslimiyetini sıcak bir şekilde karşıladı ve Arius'un Kiliseye tekrar kabul edilmesi gerektiğine karar verdi.⁶ Daha sonra, Atanasyanların gücendiğini fark ederek bir taraftan diğerine dönmeye başladı. Atanasius'un tavsiyesi üzerine piskoposların bir konsilini geçersiz kıldı. Daha sonra ise fikrini değiştirdi; Athanasius'u Trier'e sürgüne gönderdi ve Konstantinopolis piskoposuna Arius için katedralinde komünyon düzenlemesini emretti. Bu emir hiçbir zaman yerine getirilmedi, çünkü Arius, katedrale giderken öldü. Arius'un en büyük düşmanı olduğu düşünülen Atanasius, Arius'un umumi bir tuvalette öldüğünü rivayet etti.

Bizi ilgilendiren Ariusçuların başına sonrasında gelenler değil, imparatorun Kiliseye karşı tutumu olduğu için Ariusçuların tarihini bu noktada bırakabiliriz.

6 Ariusçuların Konstantin'in dikkatini nasıl çektikleri gerçek detaylarıyla bilinmiyor. 327'deki İznik Konsili'nde Arius'un Kiliseye tekrar kabulü için Konstantin'in konsili yeniden toplayıp toplamadığı da belirsizliğini koruyor. Bu mesele G. Bardy tarafından tartışılmıştır: J.-R. Palanque, G. Bardy ve P. de Labriolle, *De la paix constantinienne à la mort de Théodose*, Fliche et Martin cilt 3, Üçüncü PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

İmparator, hâlâ vaftiz edilmemiş olmasına rağmen erken dönem Kilisenin en önemli genel konsilinde öncü bir rol oynamıştı. Sonraları altını oymak için uğraşacağı bir teolojik formülü benimsemiş ve nihayetinde diğer konsilleri sonraki kararsızlıklarını tasdik etmek üzere toplamıştı. Kendisini “havarilere eşit” olarak konumlandırdı; ancak onun asıl ilgisi, dini hakikatten ziyade dini birlik etrafında şekillenen imparatorlukla ilgili kaygılarıydı.

Kilise ve imparatorluk arasındaki fark amaç farklılığı değil, bir vurgu farklılığıydı. Kilise de İmparatorluk da Hristiyan birliğinin ve Tanrının Krallığı’nın kurulmasını istiyordu, fakat Kilise bu birliğin tamamen dini şekilde olabileceğini düşünürken imparatorlar tanrıya en iyi tapınmanın birleşmiş bir imparatorluk vasıtası ile olacağını düşünüyorlardı. Makul olan uzlaşma, hem Kilisenin ve hem imparatorluğun aynı hedef için farklı vasıtalarla çalışmasına izin vermektir; fakat bu, Kilise ve devlete ait alanların sınırlandırılması anlamına geliyordu. İznik Konsili’nde açıkça farklı görüşlere sahip olan Kurtubalı Hosius, 355’te Konstantin’in oğlu Konstantius’a yazdığı bir mektupla daha sonra yaygınlaşacak bu görüşü şöyle ifade etmişti:

Kiliseye ait konulara müdahale etmeyin, bu tür sorunlar için bize emirler de vermeyin; fakat bunlar hakkında bizden haber alın! Tanrı sizin ellerinize bu krallığı koyduğu için Kilisenin meselelerini bize bağlamıştır. Eğer bir kimse imparatorluğu sizin ellerinizden çalmaya kalkarsa Tanrının buyruğuna karşı gelmiş olur. Aynı şekilde siz de kendi hesabınıza Kilise yönetimini ele geçirerek büyük bir cürüm işlemekten korkmalısınız. “Sezar’ın olanı Sezar’a; Tanrı’nın olanı, Tanrı’ya teslim edin.” Bizim dünyevi bir düzen üzerinde icra yetkimiz yoktur ve efendim, sizin de tütsü yakma yetkiniz yoktur.⁷

Bu çift başlılık, imparatorluğun Hristiyanlığa dönmesinin sonucudur. Pagan imparatorlukta sorun çıkmazdı, çünkü imparatorluğun kendisi bir çeşit dindi ve her imparator potansiyel bir tanrıydı. Ama Hristiyanlar, devletin hatırı için devleti kutsal saymadılar. Tanrının Krallığı’nı dünyaya getirebilmek için devleti daha büyük ve daha kutsal bir şeye dönüştürmek istediler. Orta Çağ tarihi, büyük ölçüde Kilisenin devleti kutsallaştırma ve tanrının kabul edebileceği hale getirme çabasıdır. Aynı zamanda bu çabanın başarısızlığının da kaydıdır, çünkü Kilise ve devlet neyin Sezar’a ve neyin Tanrı’ya ait olduğu konusunda anlaşılamamışlardı.

7 Henry Bettenson, ed., *Documents of the Christian Church* (1. bs. Londra, 1943; 3. bs. Chris Maunder (ed.), Oxford, 1999), s. 100. PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İlave Okumalar

Kaynaklar

- Kayseryalı Eusebius, *The History of the Church from Christ to Constantine*, çev. G. A. Williamson Birinci bsk. (Harmondsworth, 1965), İkinci bsk. (Londra ve New York, 1989).
- Kayseryalı Eusebius, *Life of Constantine*, çev. Averil Cameron ve Stuart G. Hall (Oxford, 1999).
- Lactantius, *De mortibus persecutorum* (*On the deaths of the persecutors*), ed. ve çev. J. L. Creed (Oxford, 1984).
- Ammanius Marcellinus, *The Later Roma Empire (A.D. 354-378)*, çev. Walter Hamilton, giriş ve notlar Andrew Wallace-Hadrill (Londra ve New York, 1986). Hıristiyan olmayan son büyük Roma tarihçisi tarafından bir IV. asır Orta Çağ kritiği.

Çalışmalar

- Edward Gibbon, *The Decline and Fall of the Roman Empire*, özellikle 15 ve 16. Bölümler. İlk kez 1776'da yayınlanmıştır. En iyi modern edisyonu üç cilt halinde David Womersley'e aittir (Londra, 1994).
- J. Lebreton ve Jacques Zeiller, *The History of the Primitive Church*, çev. E. C. Messenger, 4 cilt (Londra, 1942-8). Fransızca edisyonu Fliche et Martin'in ikinci cildir.
- Norman H. Baynes, 'Constantine the Great and the Christian Church', *Proceedings of the British Academy*, XV (1929), s. 341-442; eklerle birlikte yeniden basım (Oxford, 1931).
- W. H. C. Frend, *Martrydom and Persecution in the Early Church: A study of a conflict from the Maccabees to Donatus* (Oxford, 1965).
- Peter Brown, *The World of Late Antiquity: From Marcus Aurelius to Muhammad* (Londra, 1971, 2. Bsk. New York, 1989). Değişen düşünce dünyasına çok parlak bir bakış.
- Timothy D. Barnes, *Constantine and Eusebius* (Cambridge, Mass. ve Londra, 1981).
- Robin Lane Fox, *Pagans and Christians* (Londra, 1986).
- Raymond Van Dam, *Becoming Christian: the Conversion of Roman Cappadocia* (Philadelphia, 2003).

2

BARBAR AKINLARI

Yaklaşık M.S. 375'te Hunlar, Karadeniz kıyılarında yerleşik olan Ostrogotlara saldırarak Cermen topluluklarını güneye ve batıya doğru sürmeye başladı. Cermen topluluklarsa sürüldükleri Roma topraklarına çeşitli imparator iradeleriyle yerleştiler. Batı'daki son Roma imparatorunun bir barbar general olan Odoacer tarafından 476'da tahttan indirilmesi, Roma İmparatorluğu'nun sonunu belirleyen bir işaret olarak kabul edilir. Bu görüş, sadece imparatorluğun bundan önceki iki yüzyılda yaşadığı ekonomik çöküşü ve bunun yol açtığı sosyal ve kültürel dokudaki değişiklikleri önemsiz addetmekle kalmaz, aynı zamanda Roma aristokrasisinin devam eden prestiji ve sosyal etkisini ve bizzat "barbarların" dâhil olmayı istedikleri Roma kültürüne ve kuruluşlarına gösterdikleri saygıyı da gözardı eder. Barbar akınlarını felaket getiren bir olay olarak düşünmek, büyük bir hata olurdu. Ancak, Frenkler ve Anglo-Saksonlar hariç tamamının mensup olduğu Ariusçu Hristiyanlık, bu yeni halkların Romalılar tarafından asimile edilmesi konusunda aşılması güç bir engel oluştururken, kendi hukuk sistemlerini muhafaza etmeleri de imparatorluğun bütünlüğü açısından yıkıcı olmuştu.

Kronoloji

- t. 375 Hunlar Ostrogotları Don havzasında mağlup etti
- 376 Vizigotlar Tuna Nehri'ni geçti ve Trakya'ya yerleşti
- 378 Adrianopolis (Edirne) Savaşı – İmparator Valens öldürüldü
- 406-7 Vandallar Ren Nehri'nden Galya'ya geçti
- 410 I. Alarik tarafından Roma'nın yağmalanması

- 418/9 Vizigotların Akitanya’da yerleşmesi
- 425 Vandalların Cartagena’yı ele geçirmesi
- 429-39 Vandallar Kuzey Afrika vilayetlerini zapt etti
- 434-53 Attila’nın fetihleri
- 443 Burgonyalıların yerleşmesi
- 449-54 Britonlar tarafından İngiltere’ye çağrılan Cermen paralı askerleri, Kent’te davet sahiplerini bozguna uğrattı
- 451 Attila’nın Aetius tarafından bozgunu
- 452 Attila’nın İtalya Seferi
- 453 Attila’nın ölümü
- 455 Vandalların Roma’yı yağmalaması
- 466-76 Eurik, Vizigot Krallığı’nı kurdu
- 476 Batı İmparatoru Romulus Augustus’un Odoacer tarafından tahttan indirilmesi
- 477 Aelle’nin Sussex’te yerleşmesi
- 481 Hilderik’in Tournai’deki cenaze merasimi
- 486 Clovis’in Syagrius’u mağlup etmesi
- 495 Cerdic ve Cynric, İngiltere’nin güney sahillerine yerleşti
- 517 Burgonya Kanunları
- 527 Doğu Anglia’ya Cermen akınları

Roma İmparatorluğu’nun kuzey sınırlarını geçen barbar akıncıları, bir Moğol topluluğu olan Hunlar tarafından batıya doğru sürülen Cermen topluluklarıydı. Hunlar, imparatorluk içerisinde temelli olarak yerleşmemişti ama Cermenler yerleşmişti. Bu yüzden öncelikli dikkat noktamız Cermen toplulukları olmalıdır. Bu topluluklar, Doğu Cermenler ve Batı Cermenler olarak iki gruba ayrılabilir. Frenkler, Angluslar ve Saksonlar, Batı Cermenlere dahilken, Gotlar, Vandallar, Gepidler, Burgondlar ve Lombardlar, Doğu Cermenlere dahildir. Batı Cermenler, imparatorluğu işgal etmeden evvel yerleşik tarım toplumu haline gelmişlerdi ama Doğu Cermenler hâlâ göçebeydi. Dolayısıyla Batı Cermenlerin akınları, sistematik, istikrarlı ilerlemeler şeklinde gerçekleşirken Doğu Cermenlerin akınları görkemli ama istikrarsız “gezintiler” biçimindeydi.

Doğu Cermenler, İskandinavya’dan gelmişlerdi. Gotlar, bugünkü İsveç’in bölgelerinden olan Doğu ve Batı Gotland’dan; Burgundlar da bir Danimarka adası olan Bornholm’dan (Borgundarholm) gelmiş olabilirler. Doğu Cermenler, muhtemelen milattan önceki beş yüzyıllık zaman zarfında Baltık’ı geçerek Almanya’ya geldiler. Bunun sebebi de açık bir şekilde İskandinavya’nın önceden ılıman olan ikliminin

son derece çetin bir hal almasıdır. Gotlar, İskandinavya'yı terk eden son Doğu Cermenleridir ve Avrupa anakarasına varışları, Doğu Cermenler için yeterli yaşam alanı (*lebensraum*) kalmamış olduğunu ortaya koyar. Kalıcı olarak yerleşmeye, boş arazileri ve ormanları ıslah etmeye, toprağı yoğun bir şekilde ekip biçmeye hazır olsalardı, herkese yetecek kadar toprağı olduğu söylenebilirdi. Zira Doğu Cermen topluluklarının toplam nüfusu, aşırı kalabalık oldukları izlenimi uyandırmıyor. (Vandallar'ın, M.S. 429'da yaklaşık 80.000 kadar oldukları söylenir ve daha küçük bir topluluk olan Herüller de VI. yüzyılda 4.500'den fazla savaşçı toplamış olamazdı.) Fakat Doğu Cermenler çiftçi değil, çobandı. Toprağı işlemek konusunda kabiliyetli veya istekli olmadıkları için sürekli yeni otlak arayışında olmaları gerekiyordu. Göçebe hayatın getirdiğı bu durum, Almanların çok isabetli bir şekilde *Völkerwanderung*, yani "kavimlerin gezintisi" olarak adlandırdıkları huzursuz hareketliliğın temel nedeniydi. Gotlar, takriben M.S. II. yüzyılın ortalarında iki ayrı grup olarak yerleştikleri Karadeniz'e kadar ilerlediler. Ostrogotlar, Don havzasına; Vizigotlar ise Aşağı Tuna'nın kuzeyindeki Daçya'ya gittiler. Tam da bu zaman dilimi içerisinde esir aldıkları Kapadokyalı kölelerin soyundan gelen Ulfilas (311-81) vasıtasıyla Ariusçu Hıristiyanlığına geçtiler.

Hunlar olmasaydı, Gotların Karadeniz bölgesindeki yerleşimi kalıcı hale gelebilirdi. Hunlar Moğoldu ve Asya'dan geliyorlardı. Büyük bir ihtimalle İskandinavya'dakine benzer iklim değişiklikleri Orta Asya'da da vuku bulmuştu. Çünkü Roma İmparatorluğunun doğudan gelen barbar akınlarından muzdarip olduğu kadar Çin'in de batıdan gelen barbar akınlarından muzdarip olduğunu biliyoruz. Hatta Hunların bizzat batıya yönelmeden evvel Çin'i istila ettikleri iddia edilir, çünkü onların *Hsiong-nu* adıyla bilinen kavim ile aynı oldukları düşünülmektedir. Tek fark, IV. yüzyılın erken dönemlerinde kuzeyden gelen daha gaddar barbarlar tarafından güneye ve batıya sürülerek Çin'i istila etmeleridir. Eğer durum böyle ise Hunlar yaklaşık M.S. 375'te Don havzasına ulaşmadan evvel bütün Asya sahasını geçmiş olmalıdır. Burada Ostrogotları mağlup ettiler ve bütün Cermen kavimlerini güney ve batı istikametinde Roma İmparatorluğu'nun üzerine sürmeye başladılar.

Hunlardan kaçarken İmparator Valens'ten Tuna'yı geçmek ve Trakya'daki boş toprakları ekip biçmek için izin isteyerek iltica talebinde bulunan Vizigotlar, Roma İmparatorluğu'na en etkileyici giriş yaptı (376). Böyle bir talebi geri çevirmek zor olacağından imparator bu izni verdi ve böylece Vizigotlar Tuna'yı geçti. Fakat ne yazık ki imparatorluk yetkilileri, kendi kaynaklarının bu mültecileri düzene sokmak ve beslemek için yetersiz kalacağını düşündüler; Vizigotlar da silaha sarıldılar. İmparator, doğudan bir ordu topladı ve batıdan topladığı takviyenin ulaşmasını

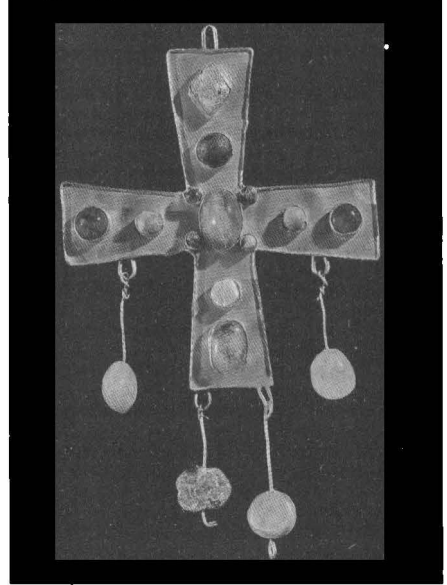
beklemeden onların üzerine yürüdü. Adrianopolis'te imparatorun ordusu bozguna uğradı; kendisi de öldürüldü (378).

Adrianopolis Savaşı bir dönemin bitişi olarak ele alınabilir. Çünkü Vizigotlar kısa bir süreliğine sakinleştirilmiş olsa da imparatorun onlara yerleşmeleri için toprak vermekten başka bir seçeneği kalmamıştı. İmparator, barışı muhafaza ettikleri sürece onlara yiyecek ve pazar sağlama konusunda teminat verdi. Tüm gücüyle barbarlara karşı direnmek yerine onları ekonomik araçlarla kontrol etmeye yoğunlaştı.

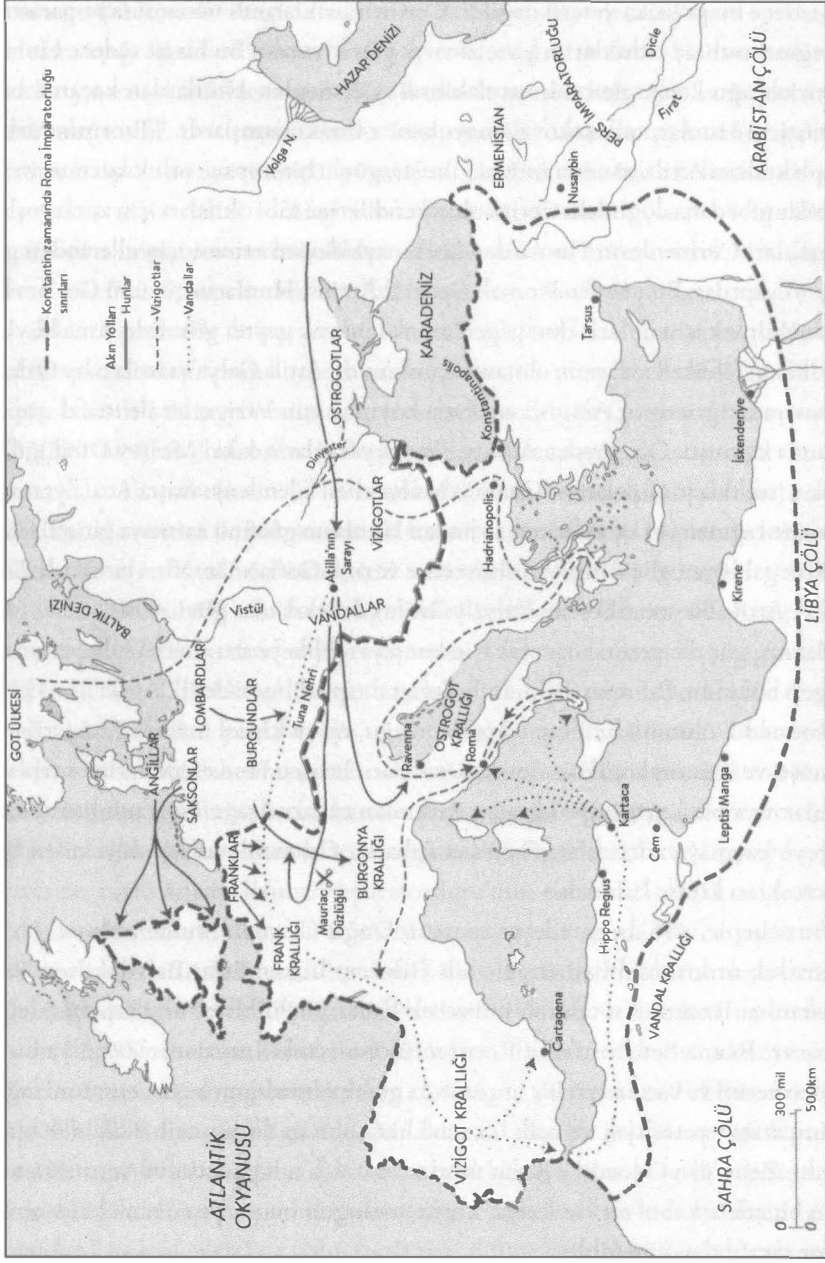
Bu tür bir “ekonomik savaş”, barbarların Akdeniz'in kontrolünü ele geçirmesini engellediği sürece uygulanabilirdi. İmparatorluk yetkilileri bu gerçeğin farkındaydı; barbarları Akdeniz limanlarından uzaklaştırmak için güçleri yettiği ölçüde her şeyi yaptılar. Barbarlara gemi yapımını öğretmek büyük bir suç olarak kabul edildi. Bununla birlikte barbar kavimlerden biri olan Vandallar, Afrika'ya geçmeyi başardı. 406-7'de Ren kıyılarından Galya'ya geçtiler ve akabinde istikametlerini İspanya'ya çevirdiler. Kısa bir süreliğine buraya *federati*, yani imparatorluğun müttefiki olarak yerleştiler. Fakat 425'te Kartaca'yı ele geçirdiler ve İspanyol sularındaki imparatorluk donanmasının sahibi oldular. Dört yıl sonra, iddiaya göre asi bir Romalı general olan

Bonifacius'in daveti üzerine Afrika'ya geçtiler. 439'da en doğuda Kartaca'nın olduğu tüm kıyı şeridini fethettiler. Böylece Kuzey Afrika'nın tahıl arzını büyük ölçüde kontrol altına aldılar ve bir deniz gücü olarak fevkalade bir üssü ele geçirdiler. 455 yılı itibarıyla donanmaları, Tiber'e yol alabilecek ve Roma'yı yağmalayacak kadar güçlüydü. İmparator, onlarla bir anlaşma imzalamak ve tahıllarını satın almak zorunda kaldı. Daha önce Kuzey Afrika tahıllarını imparatorluk vergisi olarak bedelsiz aldığı için bu durum, imparatorluk için ağır bir finansal yük olmalıydı. İmparator, imparatorluğun yiyecek rezervleri üzerindeki mutlak gücünü kesin olarak kaybetmişti. Bundan böyle ne yiyecekler ne yiyeceklerin taşındığı deniz imparatora aitti.

Artık imparatorluğun tek ümidi, barbarların kendi aralarında bir güç dengesi oluşturma ihtimaliydi. Mesela Vandallar ile Vizigotların arasını bozmak, belirgin

Vizigot İspanyası'nda altın ve yarı değerli taşlardan yapılmış bir haç (VII. yüzyıl)

Harita 3: Roma ve Barbarlar

bir imparatorluk politikasıydı. Fakat halihazırda imparatorluğun içerisinde yer alan ve birbirleri ile ihtilaf halindeki Cermen topluluklarını kontrol altında tutmak için sadece bu politika yeterli değildi. Cermen halklarının tamamına imparatorluk desteğine muhtaç olduklarını hissettirmek gerekiyordu. Bu his ise sadece Hunların neden olduğu korku ile canlı tutulabilirdi. Cermenler, Hunlardan kaçarak batıya gelmişti ve Hunlar, onları kovalamayı henüz bırakmamışlardı. “Tanrının kılıcı” lakaplı kralları Attila yönetimindeki Hunlar, güçlü bir imparatorluk kurmuş ve Ostrogotlar gibi daha doğudaki Cermenleri kendilerine tâbi olmaları için zorlamışlardı. Romalılar, Cermenlerin Hunlardan korkmaya devam etmesi için ellerinden gelen her şeyi yaptılar. Bu yüzden Romalı General Aetius, Hunların gücünü Gotlara karşı kullanabilmek için onlarla dostça geçinmek için çok gayret gösterdi. Ama böyle bir politikanın tehlikeli anlarının olması kaçınılmazdı. Attila Galya’yı istila edip Orleans’ı muhasara ettiği zaman Aetius, ona karşı koymak için Vizigotlar ile ittifak yapmak zorunda kalmıştı. Öte yandan Aetius, Troyes yakınlarındaki “Moirey Düzlüğü”nde yapılan (sıklıkla yanlış olarak “Chalons Muharebesi” denilen) savaşta Attila’yı mağlup etmesine rağmen (451), zaferinin ardından Hunların gücünü kırmaya girişti. Çünkü ezici bir galibiyet, güç dengesini altüst eder ve onu Gotların insafına bırakırdı. Sonuç olarak, Attila bir sonraki sene İtalya’yı istila edecek kadar güçlüydü.

Aetius, güç dengesini korumak için her şeyi tehlikeye attı ama en nihayetinde güç dengesi bozuldu. Bunun sebebi, İtalya’nın tahrip edilmesi değil, Attila’nın 453’teki beklenmedik ölümüydü. Hun İmparatorluğu, onun kişisel üstünlüğü üzerine inşa edilmişti ve ölümüyle çöktü. Cermen vasalları, hemen Hun efendilerine karşı ayaklandılar ve onları yenilgiye uğrattı. Ardından onları Aşağı Tuna’nın kuzeyindeki bölgeye kaçmaya zorladılar. O andan itibaren Cermenlerin kendilerinden başka korkacakları kimse kalmadı.

Bu sebeple, 476’da neredeyse tamamı Doğu Cermenlerinden oluşan bir imparatorluk ordusunun barbar generali Odoacer’ın kendisini Batı’daki son Roma İmparatoru Romulus’u tahttan indirecek kadar güçlü hissetmesi şaşırtıcı değildi. Odoacer, Roma Senatosu’nun Konstantinopolis’teki İmparator Zeno’ya bir elçi göndermesini ve batıda ayrı bir imparatora gerek olmadığını beyan etmesini sağladı. Bir imparator yeterliydi ve belli bir uzaklıkta olması daha tercih edilebilir bir durumdu. Zeno’dan Odoacer’e *patrici* unvanı ve İtalya’nın yönetimini vermesi istendi. Zeno bu talebi kabul etti ve İtalya, imparatorluğun bir parçası olarak kaldı ama bir barbar tarafından yönetildi.

Bu nedenle 476 senesi Roma İmparatorluğu’nun batıdaki sonu olarak gösterilir. Bu tarihten sonra barbarlar kesin olarak üstünlük kazandı. Odoacer İtalya’da; Vandallar Afrika’da hüküm sürdü. Vizigotlar sadece Güneybatı Galya’yı değil,

İspanya'nın büyük bir kısmını kontrol altına aldı. Burgundlar ise Batı Alpler ve Rhone vadisine yerleşti. Batı Cermenler de en önemli ilerlemelerini bu tarihten sonra gerçekleştirdi. Anglo-Saksonlar, Britanya'ya yerleşme süreci içindeydi. Frenklerse Aşağı Ren'den Kuzey Galya içlerine doğru ilerledi. Her ne kadar bu gelişmeler yaşansa da 476 senesinde Batı Roma İmparatorluğu için “sona erdi” demek mübalağa olur. Odoacer'in Roma Senatosu'nun isteğiyle sağ kalan imparator tarafından İtalya'nın yönetimi için görevlendirildiğini daha önce belirttik. Benzer şekilde yalnızca Vandallar ve Anglo-Saksonlar istisna olmak üzere bütün barbar kralları, Roma imparatoruna bağlılıklarını ikrar ettiler ve imparatorluk nişanlarıyla memnun edildiler. Roma konsülleri silsilesi aralıksız olarak devam etti; senato yine belli aralıklarla toplandı. İmparatorluğun soylu aileleriyle zengin toprak sahipleri, etkin konumlarını tamamen kaybetmediler. Hatta VI. yüzyılda Roma'da hâlâ hem Kilisenin hem de şehrin yönetiminde, mesela Papa Büyük Gregorius'un oynadığı rol gibi (590-604), önemli roller üstlenen *patrici* aileler vardı.

Kısacası, barbar akınlarını *facia* olarak değerlendirmek büyük bir hata olur. “Barbarlaşma”, tedrici ve çok karmaşık bir süreçti ve Roma İmparatorluğu'nun ne zaman sona erdiğini söylemek imkansızdır. Geçerli bir bakış açısına göre Konstantinopolis'te 1453'e kadar varlığını sürdürmüştür. Adrianopolis Savaşı (378) ve Roma'nın I. Alarik tarafından yağmalanması (410), aynen Romulus Augustus'un tahttan indirilmesi gibi kendi başına taşıdığı anlamdan ziyade sembolik öneme sahip olaylardı. Bunlar, yeni Avrupa'ya doğru giden yolda kilometre taşlarıydı.

Beklenmedik bir felaketmiş gibi Roma kasabalarının, Roma hayatının ve Roma İmparatorluğu'nun yıkımından barbar akınlarını sorumlu tutanlar, bu dönemin dört belirgin özelliğini dikkate almadılar veya görmezden geldiler. İlki, V. yüzyılın başı itibarıyla en az iki asırdır Roma İmparatorluğu'nun ekonomik çöküşün getirdiği sıkıntılarla boğuşmasıdır. İkincisi, Romalıların zaten hâlihazırda “barbarlaşmasıdır”. Üçüncüsü, barbarların da Romalılaşmasıdır. Dördüncüsü de barbar yerleşimlerinin sahip olduğu belirgin şekildi. Bu faktörlerin her biri kısaca ve sırayla tartışılmalıdır.

Roma İmparatorluğu'nun ekonomik çöküşü, tarihçilerin dikkatini çekmiş önemli bir olaydır. Roma ekonomisinin üretken olmaması, çöküşün öncelikli nedeni olarak görülebilir. Roma, savaş ganimetleri ile çok rahat bir şekilde zenginleşmişti. Roma nüfusu, Afrika ve Sicilya'dan tahıl olarak tahsil edilen vergiyi tüketiyordu; ancak karşılığında hiçbir mamul üretmiyordu. Sadece ekmek ve sirklerin tadını çıkarıyorlardı ve başlıca ticaret yolu, faizle para ödünç vermektir. Böyle bir ekonomi ancak aralıksız fetih politikası ve imparatorluğun genişletilmesi ile sürdürülebilirdi. İmparatorluğun sınırları sabitlenir sabitlenmez, savaş ganimetleri keskin bir şekilde azaldı ve imparatorlar ordunun maaşını ödeyecek parayı bulabilmek için mücadele

etmeye başladılar. Bu gibi durumlarda en kolay ve en kötü çare paranın değerini düşürmekti ve imparatorlar bunu seçti. II. yüzyılda gümüşten yapılan *denarius*, III. yüzyılın sonundan itibaren gümüş suyuna batırılmış bronz bir sikkeydi ve altın karşısındaki değeri kırkta bire düşmüştü. Aslında Geç Roma İmparatorluğu'nun en belirgin ve sürekli özelliği, paranın satın alma gücünün sabit bir şekilde düşmesi ve bu düşüşün on yıl ya da yirmi yıl değil, yüzyıllar sürmesiydi. Sonuç olarak zengin bir adam için tek akıllıca yol parasını toprağa yatırmasıydı. Çünkü paranın aksine toprak değerini koruyordu. Büyük bir arazi sahibi villasında lüks içinde ve para enflasyonunun zararlarından korunarak yaşayabilirdi. Bir arazi sahibinin, içinde kölelerin tarım aletlerini üretebileceği atölyeleri vardı ve eğer gerekirse vergilerini öder, lüks mallara da kendi adına üretilen mallar karşılığında ulaşabilirdi.

Servetin bu şekilde kasabalardan kırsala doğru kayması, Roma medeniyetinde ciddi sonuçlara yol açtı. Romalıların her zamanki siyaseti, fethettikleri barbar toplulukları şehirlerde yaşamaya ikna etmekti; çünkü onlara göre medeniyet şehir hayatı demekti. Fakat III. yüzyıla gelindiğinde şehir hayatını artık cazip kılamıyorlardı. Varlıklılar villalarına çekildiklerinde, şehirdeki tüccarlar müşterilerini kaybetti ve şehri terk etmek, onlar için de cazip hale geldi. Bu yüzden, III. yüzyılda pek çok Roma şehrinin alanı (Bordeaux, 175'ten 56 akreye ve Autun, 500'den 25 akreye) daralmıştır. Artık yerleşimin olmadığı bu bölgeler, harabeye döndü.

İmparatorluğun toplam nüfusunun düşüşü, bu durumu daha da kötü hale getirdi. Bu düşüşün nedenleri bilinmiyor –basitçe medeniyet seviyesinin yüksekliğinden kaynaklanmış olduğu söylenebilir–, fakat olgusal olarak meselenin tartışılacak bir yanı yoktur.¹ Çağdaş bir tahmin, nüfusun 70 milyondan 50 milyona, yani üçte bir oranında düştüğü yönündedir. Eğer imparatorluk sınırları daralsaydı veya imparatorluğun sorumluluklarını daha az bir nüfusa uygun şekilde azaltsaydı bu durum, ciddi sonuçlara yol açmazdı ama böyle bir daralma veya azalma meydana gelmedi. Mesela Roma'da devlet, bedava veya cüzi fiyatlarla ekmek, şarap, yağ ve domuz eti dağıtmaya devam etmişti. Ama azalan nüfus sonucunda karşılaşılan zorluk, yeterli miktarda ürünü Roma'ya getirecek gemi sahibi bulmak ve devletin karşılayabileceği şartlarla dağıtımına uygun tahıl taciri, yağ tüccarı, fırıncı ve domuz eti

1 Bkz. Jones, *The Later Roman Empire*, ii. 1041. Bu çalışma, mezar taşı bulguları üzerinde incelemeler yaparak "Afrika'da 10 yaşındaki 100 çocuktan; 85'i 22 yaşına, 74'ü 32 yaşına, 58'i 42 yaşına, 47'si 52 yaşına ve 36'sı da 62 yaşına kadar yaşadığını" gösterir. Fakat bu rakamlar, doğum sayısı veya on yaşına ulaşamamış çocukların sayısı hakkında sessiz kalmaktadır. "Ölüm oranlarının bu kadar yüksek olduğu bir nüfusta doğum oranlarının da en azından bu sayıları devam ettirebilmek için yüksek olması gerektiğini" ekler ve 1914'te Hindistan'daki şartlar ile bir karşılaştırmaya yer verir. PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

kasabı ayarlayabilmekti. Bu yüzden imparatorluk yetkilileri, ilgili tacirleri tevarüs eden *collegia* adlı loncalar yoluyla bu temel hizmetlerde kullanılacak yeterli insan gücünün istihdamını sağladı. Örneğin, fırıncılar kendi *collegium*larına kaydoldular ve hayatlarının geri kalanı boyunca ekmek pişirmek zorundaydılar. Hatta bir fırıncının oğlunun da fırıncı olmaktan başka bir seçeneği yoktu ve bir fırıncının kızından başka birisi ile evlenmesine de izin verilmiyordu. Bu inanılmaz sistem, V. yüzyılın başından itibaren neredeyse imparatorluğun tüm şehirlerindeki ticaret kollarının hepsinde uygulanmıştı. En tatsız işlerde –madenlerde, taş ocaklarında veya ordu atölyelerinde– çalışan erkekler damgalanıyordu. Böylece kaçmaları halinde daha kolay tanınabiliyorlardı. *Curiales*ler ise en kötü yazgıya sahipti; çünkü meclis üyesi olarak görev yapmak zorunda oldukları için şehrin erzak tedarikinden ve herhangi bir toprak parçasına ekim yapılmamış olması hiç dikkate alınmaksızın bağlı bölgelerin vergilerinin toplanmasından sorumluydular. Pagan İmparator Maxentius (306-12) Hristiyanları *curiales* olarak kaydederek cezalandırmıştı. Hristiyan İmparator Honorius (395-423) da dininden dönen Hristiyanları yine aynı şekilde cezalandırmıştı.

M.S. III. yüzyıl itibarıyla Roma İmparatorluğu'nun var olmaya devam edebilmesi için daha fazla insana ve servete ihtiyaç duyduğu aşikârdı. Servet elde etmek her zaman zordu ama insan her miktarda ithal edilebilirdi. Sınır savaşları ile alınmış tüm esirler köle olarak satılıyordu ve bunun sonucunda barbar menşeli halkların Roma İmparatorluğu sahnesinde görünür hale gelmesi, ilk önce kölelik kanalıyla gerçekleşti.

İşte Romalıların barbarlaşmasından sorumlu olanlar, bu kalabalık köle nüfusuydu; çünkü barbar köleler hayatın her alanında istihdam ediliyordu. Bize anlatılan manzara şöyleydi: III. yüzyılda kalabalıklar halinde Galya'nın pazar yerlerinde oturuyorlar, belki de “daha önce kendilerinin harap etmiş oldukları yerleri yeniden inşa etmek üzere” taşradaki çeşitli bölgelere dağıtılmayı bekliyorlardı. IV. yüzyılda (Kuzey Afrika'daki) Kirene Piskoposu Synesius, “aşçı veya hizmetçi, uşak veya kâhya olarak bir Got ya da İskit olmayan bir hane sahibi bulmanın zor olduğunu”² ifade etmişti. Bu kölelerin efendilerini ciddi bir şekilde etkiledikleri aşikârdır. Cumhuriyetin son günlerinde ve imparatorluğun ilk zamanlarında Romalı köleler genellikle Yunan idi ve Romalılar da Yunan kültürünün büyüüne kapılmışlardı. Şimdi ise köleler barbardı ve Romalılar barbar modasından etkilenmeye başladı. Bu durumun en güvenilir kanıtı sanatta görülür. Roma'da bile Orta Çağ sanatının ilk örneklerine Alarik ve Gotların gelişinden bir asır veya daha da öncesinde rastlanır. Bu tespitimize bir örnek olarak, Roma'da 312'de veya ona çok yakın bir tarihte dikilen Konstantin Taki'ndaki bazı

kabartmaların bir illüstrasyonunu verdik. Para kıtlığından veya yetenekli kabartma ustalarının eksikliğinden ya da her iki sebep yüzünden Konstantin Taki'nın bezemeleri için yeni kabartmalar almaya masraf yapamamıştı; I. ve II. yüzyıldan kalma daha eski abidelere ait pek çok ikinci el parça ile idare edilmişti. Mesela illüstrasyondaki dairesel tablo üzerindeki kabartmalar (Görsel 1) yine de emperyal Greko-Romen geleneğe bağlı olan ikinci el kabartmalardandır. Konstantin'i ordularına önderlik ederken gösteren kabartma, o olayı temsil için yapılmıştı ve pek klasik sayılmazdı. Bu örnek, kabartma ustasının insan şeklinin biçimi ile hiç ilgilenmediği izlenimi verir ve İtalya'daki XI ve XII. yüzyıl kiliselerinin girişlerinde bulunan kabartmaların aksine Yunan eserlerine pek benzemez (Görsel 2).

Barbarlar, sanatı etkiledikleri gibi modayı da etkilemişlerdi. İmparator Honorius (395-423), Roma'da “canlı renkli ceketler, bol pantolonlar giyilmesini ve barbarlar gibi uzun saç bırakılmasını” yasaklamayı gerekli görmüştü ve bu durum kendileri de barbar olan imparatorluğun o dönemdeki büyük ordu komutanları için çok da şaşırtıcı değildi. Fiilen imparatorluğu yöneten ve I. Alarik'e karşı koyan komutan Stilicho, esasında bir Vandal idi.

Stilicho'nun “her iki alanda uzman” pozisyonu, barbarlaşmanın orduyu bile etkilediğini gösterir. Şu bir gerçek ki barbarlara karşı duran “Roma” ordusunun bizzat kendisi, büyük çoğunlukla Cermen veya Hunlardan, yani barbalardan oluşuyordu. Bir dereceye kadar bu, orduları her zaman kozmopolit olmuş bir imparatorluk için yenilik sayılmazdı. Britanyalıların ve Fransızların daha yakın bir zamana kadar Hintlilerden oluşan orduları veya çok sayıda sömürge taburlarını kullandıkları gibi Romalılar da diğer sınır bölgelerinden gelen taburlarla imparatorluğun sınırlarında askeri karargâhlar kurmuşlardı. Britanya garnizonu Galya'dan, İspanya'dan, Tuna'dan, Dalmaçya'dan ve hatta Suriye Çölü'ndeki Palmira'dan gelen taburlardan oluşurken, buna karşılık Britonlar (II. yüzyılda) Main, Neckar ve Odenwald bölgelerini korumak ve oraya yerleşmek üzere Almanya'ya sürülmüşlerdi. IV. yüzyılın sonuna doğru yeni olan ise imparatorluk hizmetlerine alınan barbarların kendi topluluklarına en yakın sınır bölgelerinde görevlendirilmeleri ve buralara yerleştirilmeleriydi. Roma ordu mekanizması üzerindeki baskı o kadar büyüktü ki garnizonlar arasında alışverişler ve değişimler yapılması mümkün değildi. Her kumandan silah altına alabileceği kim varsa onları askere alıyordu ve birazdan göreceğimiz gibi eğer bütün bir kavmi silah altına alması mümkün olsaydı, bunu yapardı.

Ordunun büyük ölçüde “barbarlaşmasına” rağmen imparatorluk ordularının hıyanet içinde olduklarını düşünmemeliyiz. İmparatorluk güçleri içindeki barbarlar imparatorluğa sadakatle hizmet ediyorlardı; bu, tarihin şaşırtıcı gerçeklerinden biridir. Bazı Cermen geleneklerini beraberlerinde taşımışlardı. Mesela aynen Cer-

menlerin seçtikleri krala yaptıkları gibi kendi seçtikleri imparatoru da bir kalkanın üzerinde yükseltiyorlardı; yalnız artık imparatorluk askeriydiler. Onlar imparatorluğun “barbarlaşmasına” yardım ettiği kadar Roma ordusundaki hizmetleri de onların Romalılaşmasına yardım etmişti ve bu Romalılaşma süreci kesinlikle göz ardı edilmemelidir.

Barbar topluluklarını, aslına uygun bir şekilde “yabancılar” olarak değil de modern anlamda medeniyetten nefret eden ve onu mahvetmek isteyen “barbarlar” olarak tahayyül etmek kolay ama tehlikelidir. Barbar topluluklar, imparatorluk medeniyetini tam olarak anlayamamışlardı ama kesinlikle ondan nefret etmemişlerdi. Frenkler ve Anglo-Saksonlar hariç hepsi, imparatorluk sınırları ile karşılaşmadan önce Hristiyanlığı kabul etmişti. Hristiyanlıkları, sapkın Ariusçu damgası taşıyordu ama bunun en temel sebebi, imparatorluğun doğu kısmının baskın olarak Ariusçu olduğu bir zamanda Doğu Avrupa’dayken bu dini kabul etmeleridir. Ne olursa olsun din değiştirmiş olmaları, başlı başına medenileştirilmiş her şeyden nefret etmediklerini göstermektedir. Aslında Büyük Teoderik’in, burada da göreceğimiz gibi, Roma şehrini ve abidelerini restore etmek konusundaki hevesi aşikârdı; ayrıca sanat ve edebiyat alanında önemli bir hâmiydi.

Günümüzde, Roma medeniyetinin Cermen toplumlarından ne ölçüde etkilendiğini vurgulamak açısından en çok çaba gösteren, ki bazıları gereğinden fazla olduğunu söyleyecektir, tarihçi Alfons Dopsch’tur. *The Economic and Social Foundations of European Civilization*’da imparatorluğun en uç sınırlarındaki Cermen yerleşimlerinde bile genellikle daha önceki yaşam tarzından çok uzaklaşılmadığını göstermiştir.³ Büyük toprak sahipleri mülklerini kaybetmişlerdi ama onlardan devralan Cermenler genelde daha önceki Roma teşkilatlanmasını devam ettirmeye yetecek kadar Romalılaşmıştı. Erken Cermen dönemine ait ev ve tarım aletleri, taş ustalarının kullandığı araçlar, bağcılık ve fiçı yapımında kullanılan aletler, geç Roma dönemi araçları ile aynıdır; çünkü bir asırdan uzun bir süredir Cermenler, Romalılardan faydalı sanatlar öğrenmişlerdi. Daha da şaşırtıcı olan, Cermen kabile dukleri* tarafından devralınan, ardından Frank krallarına geçen ve IX. yüzyıl gibi geç bir tarihe kadar da onların kraliyet arazileri olarak ellerinde tutmaya devam ettiği geniş imparatorluk arazileridir (*saltus*). Latince bir kelime olan *villa* bozulmuş ve Cermenlerce *Weiler* ya da *Gebweiler*’de olduğu gibi yer ismi olarak kullanılmaya başlanmıştı. Böyle isimlere sahip olan çoğu yer, Roma sivil yerleşimlerini anımsatır

* Stammesherzogtümer: Cermen kabile liderlerine verilen payedir. [h.n.]

3 Alfons Dopsch, *The Economic and Social Foundations of European Civilization*, çev. M. G. Beard ve Nadine Marshall (Londra, 1937).

ve daha sonraki Geç Orta Çağ'da Almanca konuşan yerlilerin Latince'den devşirilmiş mekân isimlerini kullanmaya devam etmeleriyle bu durumun süreklilik kazanması şaşırtıcıdır. Roma geçmişi ile kopuş kırsaldan daha keskin olmasına rağmen şehirlerde bile bu tür kullanımlara rastlanır. Dopsch; Köln, Strasbourg, Augsburg ve Regensburg gibi şehirlerde Karanlık Çağlar boyunca hayatta kalmayı başarmış bu tür kullanımları göstermeye çalışır. Barbarlar, imparatorluğu harap etmek için değil, ondan yararlanmak için gelmişlerdi; ancak imparatorluktan yararlanma biçimleri kaçınılmaz olarak imparatorluğun çöküşünü beraberinde getirdi.

Bu bizi dördüncü hususa getirir; o da barbarların imparatorluk içindeki yerleşim biçimleridir. Barbarların büyük çoğunluğu, imparatorluk otoritesi tarafından müttefik birlikler veya *feoderati* olarak yerleştirilmişlerdi. *Feoderati* ile kastedilen topluluklardı ve bu toplulukların liderleri, imparator ile bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmaya göre bu topluluklar imparator için savaşmayı kabul eder ve karşılığında imparatorluk sınırları içinde yerleştirilme hakkı kazanırlardı. Mülki meselelerde büyük ölçüde bağımsızlıklarını koruyup çoğunlukla kendi hukuk kuralları içerisinde ve kendi kralları tarafından yönetiliyorlardı ama askeri meselelerde imparatorluk emirlerine itaat etmekteydiler. İmparator, diğer imparatorluk birliklerinin yerleştirilmesini düzenlediği gibi bu toplulukların belirli bölgelere yerleştirilerek korunmasını da bizzat kendi sorumluluğu altına almıştı. İşte bu yerleştirme, aslında barbar yerleşimlerinin başlangıcını teşkil ediyordu ama bunun için kullanılan teknik terim *hospitalitas*, yani misafirlikti.

Hospitalitas, sadece para karşılığında yiyecek içecek ile kalacak yer teminini değil; atlar için yem, kuru ot ve kıyafetleri de kapsamaktaydı. Askerlerin maaşını ödemek, onları korumak ve teçhiz etmek için kullanılan bu yöntem, misafirlerin kaldığı bölge için değilse bile imparator için çok kolaydı. İmparatorun yükü, özellikle Romalı askerlerin ve aynı şekilde barbar askerlerin de koşullarda kalma zorunluluğu olmaksızın normal insanlar gibi eşleri, aileleri ve köleleriyle “yaşamaya” başlamasından beri ağırlaşmıştı. Toprak sahipleri, malikanesinin ve toprağından elde ettiği mahsüllerin üçte birini onların ihtiyaçlarını sağlayabilmek için vermek zorunda kalabiliyordu. Mesela Sidonius Apollinaris, bakmak zorunda kaldığı Burgundların “misafirliğinin” ağır yükünden bir arkadaşına şikâyet etmişti. Onların dilinden, şarkılarından ve kokularından (saçlarına tereyağı sürüyorlardı ve yüzüne çarpan nefesleri soğan ve sarımsak kokuluydu) hoşlanmıyordu. Ayrıca sanki “o, yaşlı bir büyükbaba veya bir koruyucu babaymış gibi evi, çok sayıda izbandut tarafından” işgal edilmişti ki “Alkinoos’un mutfağı bile bunun altından kalkamazdı”.

Hospitalitas olarak toprağın ürününden bir miktar almak ile toprağın bir kısmını almak arasındaki fark oldukça azdı. Barbarlar ağırlıklı olarak büyük arazilere yer-

leştirildikleri için kısa bir süre sonra eski Romalı mülk sahiplerinin kiracılarından, nakdi ya da aynı kiralar alarak pek çok büyük arazinin belli bölümlerini ele geçirmişlerdi bile. Onların yerleşmeleri, mevcut kullanım hakkı düzenlemelerini altüst etmemişti. Aksine, mirasçısı oldukları mülkiyet haklarının kesinliği ile ilgili titizlik gösteriyorlardı. İstedikleri şey, toplumsal bir devrim yapmak değil; yaşamları için gerek duydukları miktarı kiracılarından almaktı.

Sonuç olarak, Roma vatandaşları için kendilerini ilgilendiren konularda gerçekleşen büyük değişikliklere gözlerini yumduklarını söylemek mümkündü. Bir kriz anını yaşadıklarının farkına varmamaları imkânsızdı ama istedikleri takdirde gerçekleşmekte olan “barbarlaşmanın” boyutunu ve kalıcılığını görmezden gelebilirlerdi. Roma hukukuna tâbi olmaya, eski Roma vergilerini ödemeye devam ettiler. Bu vergiler, imparator yerine bir Frank veya Vizigot kralın hazinesine gidiyor olsa bile daha önce Roma’ya ödenen mutat vergilerdi. Barbarlar da vaziyetin devam etmesi konusunda çok dikkatliyidiler. Belirli kamu belgelerinin papirüs üzerine yazılması Roma hukukunun bir kuralı olduğu için Frankların Merovenj kralları, kayıtları tutmak için VII. yüzyılın sonuna kadar Galya’da papirüs kullanmıştır. “İşleri usulüne uygun yapmak” istiyorlardı.

Orosius’un I. Alarik’in kayın biraderi olan Ataulfus ile ilgili şöyle bir hikâyesi vardır:

Ataulfus; Thedosius katında imtiyaz sahibi, vakur, bilge ve dindar bir Narbonne vatandaşı ile çok yakınmış. Ataulfus, bu adama gençlik ateşiyle yandığı zamanlarda Roma ismini ortadan kaldırmak için can attığını; tüm Roma topraklarının Got İmparatorluğu olarak anılmasına özlem duyduğunu; yaygın olarak kullanılan “Romania” adının “Gotya” olmasını istediğini ve bir zamanlar Kayser Augustus ne ise kendisinin de artık o olmak istediğini söylemiş. Fakat şimdi uzun tecrübeleri neticesinde, dizginlenemeyen barbarlıkları dolayısıyla Gotların kanunlara uymaya ikna edilemediğini görmüş. Oysa kanunların bir gereklilik olduğunu artık anlamış, çünkü kanunlar olmadan imparatorluğu, imparatorluk olarak tutmanın mümkün olmadığını görmüş. Hal böyle olunca kendi için Got takipçilerinden oluşan kuvvetleri sayesinde Roma ismini yeniden yükseltme şerefini kazanmak için çalışmayı seçmiş ve böylece kuşaklar tarafından Roma’yı yeniden kuran kişi olarak anılmış; çünkü en nihayetinde Roma’yı değiştiren kişi olmuş.⁴

Bu tür emeller “barbarlar” arasında hiç de nadir değildi ama bir Gotik veya Frank kral, içtenlikle Roma İmparatorluğu’nu öyle veya böyle devam ettirmeyi istese bile

4 Orosius, *Against the Pagans*, vii. 43. Çeviride T. Hodgkin, *Theodoric the Goth* (Londra), 1987, s. 4-5 temel alınmıştır. Orosius, Narbonne vatandaşının hikâyesini Bertelehem’deki Aziz Jerome’ye anlattığını duymuştur. Modern bir çeviri için bkz. Paulus Orosius, *Seven Books of History Against the Pagans*, çev. Roy J. Deferrari (Washington, D.C., 1964). Bu pasaj s. 361-2’dedir.

içerdeki veya dışardaki barbar toplulukları Roma vatandaşlarından ayıran iki önemli faktör vardı: din ve hukuk.

Daha önce bahsettiğimiz gibi Franklar ve Anglo-Saksonlar hariç bütün Cermen toplulukları Ariusçu Hristiyanlığa mensuptular. Onların Hristiyanlıklarını Romalılaşmalarının delili olarak kabul etmiştik. Şimdi dikkat etmemiz gereken ise her ne kadar bu dini yorumu tesadüfi olarak benimsemiş olsalar da onların Ariusçu kimliğinin Batılı Roma vatandaşları ile aralarında geçit vermez bir bariyer işlevi görmesidir. Çünkü Batı kilisesi hiçbir zaman Ariusçu olmamıştı. Bilakis, Batı kilisesi Ariusçuluğu haklı bir şekilde bir çeşit mantık oyunu olarak kabul ediyor ve Hristiyan inancına kökten bir darbe indirdiğini düşünüyordu. Çünkü Ariusçu inanç, İsa'daki ilahi tabiatın saf ilahilik olduğunu reddediyor ve onu yarı-tanrı statüsüne indiriyordu. Batı kilisesi, putperestleri cahil olarak değerlendirirken, Ariusçuları kâfir olarak görüyordu. Putperestlerin basit inançları ile karşılaştırıldığında Ariusçuların ince ve cazip doktrinleri şeytanın oyunları gibiydi. Bu yüzden Ariusçulara aforoz edilmiş olarak muamele edilmişti. Dinsiz bir çağda, dinin, insanları siyasi doktrinler veya iktisadi statüler kadar etkin bir şekilde ayırabildiğini anlamak zordur; fakat bu gerçek anlaşılmadıkça Orta Çağ'ın tarihi anlamsız bir labirent olarak kalmaktan kurtulamaz. Şimdilik şu konuya dikkat etmek yeterli olacaktır: Papalığın yükselmesinde sorumlu olan topluluklar, hiçbir zaman Ariusçu olmayan ve imparatorluğa dâhil olduklarında putperest olan iki Cermen kavimdir: Franklar ve Anglo-Saksonlar. Anglo-Saksonlar, VIII. yüzyılda tüm Avrupa toplulukları içerisinde klasik eğitimi muhafaza etmişti; Franklar ise Roma İmparatorluğu'nu IX. yüzyılda yeniden canlandırdı. Bunu yapmaya muktedirler, çünkü Ariusçulukla lekelenmedikleri için Roma dünyasına kabul edilmişlerdi.

İkinci faktör ise hukuktu. İmparatorun şahsı haricinde Roma İmparatorluğu'nda sivil ve askeri güçler, ciddi bir şekilde birbirinden ayrı tutuluyordu. Cermenler, ister istemez imparatorun askerleri olarak kabul edildiler ve en azından teoride onun askeri kontrolü altındaydılar. Fakat hiçbir zaman imparatorluğun sivil yönetimi içine dâhil edilmediler. Kendi krallarının yönetiminde ve hususi bir tarzı olan kendi hukukları uyarınca yaşadılar. Asıl özellikleri ise *wergeld* sistemiydi. *Wergeld*, “parasal değer” anlamına gelmekteydi ve bir kişinin *wergeldi* rütbesine göre değişiyordu. Bir diğer ifadeyle bir kişinin öldürülmesi halinde, kâtilin ölenin akrabalarına ödemek zorunda olduğu tazminat tutarını temsil etmekteydi. Sistemin nedeni şuydu: İlkel Cermen toplumunda, herkes kendisine yapılan herhangi bir hatanın intikamını, bütün akrabalarıyla olabileceğini biliyor ve buna güveniyordu. Yönetim prensibi göze göz, dişe dişti. Eğer bir kişi öldürülürse kâtili yakalamak ve onunla birlikte duruma göre makul sayıda akrabasını öldürerek intikam almak, maktul akrabala-

rının kutsal göreviydi. Bu yüzden kan davaları Cermen toplumunda dert olmaya başlamıştı ve katilin yakınları için maktulün yakınlarını onur kaybına uğratmadan onların gazabından kurtulmalarını sağlayacak bir yönetim ihtiyacı duyulmuştu. Böyle bir yöntem için Cermen kanunları ayrıntılı *wergeld* tarifeleri içermektedir. Bir kral bir soyludan daha değerliydi; bir soylu özgür bir adamdan, özgür bir adam bir köleden ve bir köle de bir öküzden daha değerliydi. Ayrıca daha az hasarlar için de düzenli bir tarife vardı. Bu yüzden ki Kent Kralı Aethelberht'in kanunlarında (VI. yüzyılın sonlarından itibaren) önceki dört dışın her biri için 6 s.,* hemen yanındaki dışlar için 4 s., onların da yanındaki dışlar için 3 s. ve geri kalanların her biri için 1 s. olmak üzere tazminatlar yer almaktaydı.

Bu sistemin olumsuz yanları vardı, çünkü bu tarifeler, farklı kavimler için farklılık gösteriyordu. Vizigotlar için Burgundlardan ayrılan düzenlemeler, Vizigot ve Burgundlar için de Sal ve Ripuart Franklarından ayrılan düzenlemeler mevcuttu. Fakat Romalılar, her ne kadar barbarca bulsalar da bu sistemi, hoş görmek durumundaydılar; çünkü bu sistem, Cermen toplulukların anladığı tek hukuk sistemiydi. Cermenlerin imparatorluk içinde dahi kendi hukuk sistemlerini sürdürmelerine izin verilmesi örneğinde olduğu gibi asıl zorluk, hukukun bölgesel niteliğini kaybedip kişisel bir hal almasından kaynaklanıyordu. Nerede olursa olsunlar Franklar, Frank hukukuna (Sal Frankları ile Ripuart Frankları farklı kurallara sahipti); Vizigotlar, Vizigot hukukuna; Burgundlar, Burgund hukukuna ve Roma vatandaşları da Roma hukukuna göre yaşıyorlardı. Bu yüzden yasal düzen, imparatorluğun her tarafında ciddi bir karmaşa içindeydi. Mesela bir Frank, bir Vizigot ile birlikte bir Roma vatandaşından aldığı toprak için mahkemeye başvurabilirdi. Özellikle Galya'da bu, kolaylıkla karşılaşılabilecek bir durumdu ve işleri daha karmaşık hale getiriyordu. Bir Frank kralı, imparator tarafından verilen konsül olma şerefine nail olabilirdi ama bu mevcut durumu asla değiştirmezdi. Bu görevlendirme Frank kralının Roma vatandaşları üzerindeki otoritesini gösterebilir veya göstermeyebilirdi ama ne Frank hukukunun geçerliliğini ne diğerleri için Roma hukukunun geçerliliğini ortadan kaldırılabildi.

Roma vatandaşlarının Roma hukukundan faydalanmalarına izin vermeleri, barbarların Roma medeniyetine saygılarını artırmış olsa da kendi yasalarını muhafaza etmeleri ve "kişisel hukuk" doktrinini kurmaları imparatorluk için yıkıcı olmuştu. Siyasi bir kurum olarak imparatorluk, barbar kralların uzaktaki imparatora itaat etmesine ya da medeniyetin konforundan yararlanmak isteyen insanların varlıklarını sürdürdüklerine dayanan naif teorilerle varlığını sürdüremezdi. Nihayetinde Roma

* *Sesterius*: Romalılar tarafından kullanılan para biriminin kısaltması. [h.n.]

devleti, Roma hukukuna riayet üzerine kurulmuştu. Hukuk, sivil toplumu bağlayan şeydi ve devlet ise hukukun birliği demektir. Bunlar, Cicero'nun düşünceleri olsa da bütün zamanlar için geçerliydi. Barbarlar, Got Ataulfus gibi Roma ismini yenilemek ve yükseltmek hayalinden asla vazgeçmemiş olabilirlerdi ama rakip hukuk sistemleri imparatorluğun sınır bölgelerinde birbiri ile didişirken Roma *res publicas*ının gerçekte bir anlamının olması mümkün değildi. Çünkü milliyetçilik kavramı, Roma'nın *gens humana* kavramını alt etmişti.

Ek: Barbarlarla Baş Etmek

Kirene Piskoposu Synesius'un İmparator Arcadius'a hitabı.

Kaynak: A. A. Vasiliev, *History of the Byzantine Empire* (Madison, 1958), I, 92-3.

Silahlı [barbarlar], gücü ele geçirmek ve vatandaşların yöneticisi olmak için en küçük bir fırsatı bile kullanacaklar. Ardından silahsızlar da askeri mücadelelerde tecrübeli insanlarla savaşmak zorunda kalacaklar. Her şeyden önce, onlar [yabancılar] hükmedici konumlardan uzaklaştırılmalı ve senato ile ilgili makamlardan alınmalıdır; çünkü yabancıların etkisi yüzünden Romalıların eski zamanlardaki yüksek itibarı alçalmıştır. Diğer pek çok alanda olduğu gibi bu konudaki ahmakça davranışımıza hayret ediyorum. Az ya da çok varlıklı hemen her evde bir İskit [Got] köle buluruz; aşçılar ve sakiler olarak servis yaparlar. Ayrıca sırtlarında birer küçük oturak ile cadde boyunca yürüyen ve açıkta dinlenmek isteyenlere bu oturakları sunanlar da İskittirler. Fakat özel hayatta hizmetkâr işlevi gören bu açık renk saçlı ve süslü başlıklı barbarların siyasi hayatta bizim yöneticilerimiz olması çok şaşırtıcı değil mi? Tıpkı bizim bir ölçü buğdayı, iyi tohumlara zarar veren maddelerden ve kabuklardan arındırmamız gibi imparator da askeri birlikleri arındırmalıdır. Engin merhameti yüzünden babanız, onları [barbarları] nazik bir şekilde kabul etmiş; lütfederek, müttefiklik makamları vermiş; politik haklar ve rütbelere bahşetmişti ve onları cömert toprak bağışları ile donatmıştı. Ama bu barbarlar, bu soylu davranışları bir nezaket olarak anlamadılar. Onlar, bu davranışları zayıflığımızın bir göstergesi olarak yorumladılar; daha kibirli ve hodbin bir hale büründüler. Yerli askerlerimizin sayısını artırarak ve böylece kendi ordumuzu ve cesaretimizi pekiştirerek imparatorlukta yapılması gereken şeyleri tamamlamanız gerekiyor. Bu insanlarla mücadelede kararlılık gösterilmesi gerekiyor. Bu barbarların ya silahlarını bırakıp Spartalıları için köle olarak çalışan Antik Messinyalıların yolunu izlemelerine müsaade edin ya da nehrin [Tuna] öte yakasında yaşayanlara Romalıların artık soylu bir genç tarafından yönetildiğini ve onlara karşı hoşgörüsünün kalmadığını duyurarak geldikleri yoldan geri gitmelerine izin verin!

İlave Okumalar

Kaynaklar

Sidonious Apollinaris, *Poems and Letters*, ed. ve çev. W. B. Anderson, 2 c. (Londra ve Cambridge, Mass., 1936-65).

Peter Heather ve John Matthews, *The Goths in the Fourth Century* (Liverpool, 1991).

Victor of Vita: History of the Vandal Persecution, çev. J. W. Moorhead (Liverpool, 1992).

Çalışmalar

N. D. Fustel de Coulanges, *Histoire des Institutions Politiques de l'Ancienne France*, 6 vols (Paris, 1875-92); vol. ii: *L'Invasion Germanique et la Fin de l'Empire*, ed. Camille Jullian. Abartılara rağmen hâlâ güncel ve değerli bir çalışma.

Samuel Dill, *Roman Society in the Last Century of the Western Empire*, 2 ed. (London, 1899).

J. B. Bury, *A History of the Later Roman Empire: From the death of Theodosius I to the death of Justinianus*, 2 c. (London, 1923).

Ferdinand Lot, *The End of the Ancient World and the Beginnings of the Middle Ages*, çev. Philip and Mariette Leon, 2. ed. (New York, 1961). Fransa baskısı ilk olarak 1927'de basıldı.

A. H. M. Jones, *The Later Roman Empire, 284-62: A social, economic, and administrative survey*, 3 c. (Oxford, 1964).

J. M. Wallace-Hadrill, *The Barbarian West, 400-1000*, 4. ed. (Oxford, 1985).

Lucien Musset, *The Germanic Invasions: The making of Europe, A.D. 400-600*, çev. Edward ve Columba James (London, 1975).

Walter Goffart, *Barbarians and Romans, A. D. 418-584: The techniques of accomodation* (Princeton, N.J., 1980). Bahsedilen geleneksel *hospitalitas* açıklamasına karşı çıkışlar bu kitapta yer alır.

Peter Heather, *The Goths* (Oxford, 1996).

Herwig Wolfram, *The Roman Empire and its Germanic Peoples*, çev. Thomas Dunlap (Berkeley ve Los Angeles, 1997).

3

BARBAR AKINLARINA KARŞI ÜÇ TEPKİ

Bir önceki bölümde, barbarlar ve imparatorluk arasındaki etkileşimin doğası gereği, barbar akınlarının yavaş yavaş biçimlendirmekte olduğu değişime Roma vatandaşlarının kör kaldıklarına değinilmişti. Bu bölüm ise üç ayrı tepkiyi ortaya koyar: Mevcut karışıklıkları daha geniş mahiyete sahip Tanrı'nın krallığı bağlamında görmek, Roma medeniyetinin değerini arttırmak için barbarlarla iş birliğine gitmek ya da direnmek. Bu üç tepki, sırasıyla Aziz Augustinus, Büyük Teoderik ve İmparator Justinianus ile ilgili çalışmalarda ortaya konulmuştur. Her üç tepki de adalet ve din ile işlenmiş kimliklerin algılanışlarına temas etmektedir. Augustinus, dünya ve cennete olan inancı kapsayan ebedi bir bağlamda, iktidarda ister Romalı ister barbar biri olsun, zamandan bağımsız olarak "Tanrı Devleti"nin adaletin tecessüm etmiş hali olduğu fikrini kalıcılaştırdı. Teoderik, Romalıların ve Gotların İtalya'da uyumlu bir şekilde bir arada yaşamasını sağlamanın yollarını aradı. Bütün halkı, Roma hukukuna tabi hale getirdi ve dini toleransı güçlendirdi ama her iki politikanın icrası da bölücü olmaya devam etti. Justinianus, imparatorluk ve kiliseyi tek bir din ve bir adalet ve evrensel hukuk altında yeniden toplamaya çalıştı. Bu çaba artık hiç de uygulanabilir değildi ama temel bir sorunun sorulmasına yol açtı: Eğer Doğu ve Batı bundan böyle hukuk ve din bağlamında uzlaştırılabilir değilse o zaman "bir Romalı" nasıl tanımlanacaktı?

Kronoloji

- 396 Augustinus, Hippo piskoposu oldu.
- 409 Vandallar İspanya'yı işgal etti.
- 410 Roma'nın I. Alarik tarafından yağmalanması
- 413 Augustinus *De Civitate Dei*'yi (*Tanrı Devleti*) yazar
- 429 Vandallar Hippo'yu kuşattılar
- 430 Augustinus'un ölümü
- 461 Teoderik'in Konstantinopolis'e rehin olarak gönderilmesi
- 474 Teoderik'in Ostrogotların kralı olması
- 493 Teoderik, Odoacer'i öldürür ve İtalya'nın hâkimi olur
- 496-506 Franklar Katolik Hristiyanlığa geçerler
- 507 Gallo-Romen Katoliklerinin desteği ile Franklar, Vizigotları ve Akitanya'yı mağlup ederler
- 518 Justinus imparatorluğa el koyar
- 525 Justinianus imparator olur
- 526 Teoderik tarafından hapsedilmiş olan Papa I. John'un ölümü
Teoderik'in ölümü
- 528-33 *Corpus Juris Civilis* yazılır
- 532 Konstantinopolis'te Nika Ayaklanması
- 534 Vandal Afrika, İmparatorluk Generali Belisarius'a teslim olur
- 535-40 Belisarius tarafından İtalya'nın tekrar fethi
- 537 Konstantinopolis'te Ayasofya Katedrali hizmete açılır
- 537-8 Belisarius Roma'da kuşatılır
- 539 Milano, Gotlar ve Burgundlar tarafından yerle bir edilir ve tüm yetişkin erkekleri öldürülür
- 540 Ravenna'nın Belisarius tarafından ele geçirilmesi Antakya'nın yağması
- 541 Totila, Ostrogotların kralı olur
- 542-3 İmparatorlukta veba salgını
- 546 Totila, Roma'yı geri alır
- 550 Justinianus Güneydoğu İspanya'yı fetheder
- 554 Totila mağlup edilir, İtalya imparatorluğa bağlanır

Barbar akınları birden bire değil de tedrici olduğundan, pek çok Roma vatandaşı bu akınların önemini göz ardı etti. Yaşadıkları hayatın eskisi gibi olmadığına hayıflanmalarına rağmen hiçbir şey değişmemiş gibi yaşamlarını sürdürmeye çalıştılar. Fakat ara sıra ani bir sarsıntı onları uyandırıyor ve bu sarsılma, onları kaybettiklerini ve mahvolduklarını hatırlamaya zorluyordu. Barbarların artık kapıda değil, içeride

olduğunu herkese hatırlatan, Salvianus gibi dertli vaizlerdi. Çoğu insan durumun görüldüğü kadar kötü olmadığını hayal etmeye çabalıyordu. Buna rağmen herkesin kendini yeni şartlara alıştırmaması gerekiyordu. Bu, bir berrak sağduyu anında, panik anında veya görmeden ve bilinçsizce de olabilirdi ama bir şekilde yapılmalıydı. Şu an baktığımızda üç genel tepki tarzı birbirinden ayırt edilebilmektedir. Bunlardan biri, kendi içine çekilmek ve Aziz Augustinus'un yaptığı gibi sadece Tanrının Krallığı üzerine yoğunlaşmak; diğeri, barbarlar ile Roma medeniyetini yükseltme ve Romalılarla dostluk içinde yaşamının onlar için daha iyi olduğu konusunda uzlaşmak veya sonuncusu, İmparator Justinianus'un yaptığı gibi direnmek olabilirdi. Elbette çoğu insan, önce bir tarzda tepki verirken sonrasında diğerini tercih etmişti ama bu üç tarz, teker teker ve sırasıyla uygulandığında en uygun tepki verilmiş oluyordu.

1. AZİZ AUGUSTİNUS (354-430)

396'dan 430'a kadar Aziz Augustinus, Kuzey Afrika'da Hippo (Annaba) piskoposuydu ve onun Roma İmparatorluğu'nun çöktüğü gerçeğini fark etmesini sağlayan sarsıntı, Roma'nın I. Alarik tarafından yağmalanmasıydı (410). Alarik tarafından Roma'nın binalarına verilen zarar daha sonraki barbarların yapacağı kadar ciddi değildi ama Roma'ya düşman bir ordunun girmiş olması gerçeği, başlı başına kahrediciydi. Mülteciler Kuzey Afrika'ya kaçtılar ve orada paniğe neden oldular. Tahıl kaynakları için Alarik'in İtalya'dan hareket edip denizi geçerek Afrika'ya akın düzenleyeceğine inanılıyordu. Bundan dolayı bazı insanlar (bütün manastır rahibeleri dâhil olmak üzere) kendilerini Mısır'a attılar. Alarik tehlikesi ortadan kalktığında ise bu sefer, Vandallar yeni bir tehdit oluşturdu. 409'da İspanya'yı istila ettiler ve Afrika'ya biraz daha mülteci göçtü. Augustinus'a Hristiyan ruhban sınıfının kaçmasının mı yoksa yerlerinde kalıp Arianusçu Vandallar tarafından zulüm görmelerininmi gerektiği soruldu. Augustinus'un cevabı, yalnızca eğer bütün cemaatini de yanında götürabiliyorsa gidebileceği yönünde oldu; Hristiyan cemaatinden bir kişi bile arkada kalsa ruhban sınıf onları beklemeliydi. Yirmi yıl sonra Augustinus, aynı kararı kendisi için de vermek zorunda kaldı. Vandallar Afrika'ya geçtiler ve Hippo'yu kuşattılar. Augustinus yerinde kaldı ve şehir düşmeden önce öldü.

De Civitate Dei (Tanrı Devleti) böyle bir atmosferde yazılmıştı. Yirmini iki cildi otuz yılda (413-26) yazılmıştı ve yazarının değişen ruh hallerini yansıtır. Öngörebileceğimiz gibi farklı bölümler arasında tutarlılıktan yoksundu ve bu nedenle, özellikle Orta Çağ boyunca, genellikle yanlış anlaşılmıştı. Fakat Augustinus, bu eserde döneminin temel sorunu olan tanrının Roma İmparatorluğu'nun düşüşüne niçin izin verdiği sorusu ile boğuştuğu için yoğun ve hareketli bir kitaptır.

Paganlar için cevap açık ve netti. İmparatorluğun pagan tanrıları terk edip Hristiyan olması yüzünden zarar gördüğüne inanıyorlardı. Bazıları, açık bir şekilde

Hristiyanların imparatorluğu savunmada üzerlerine düşeni yapmayan kötü vatan-
daşlar olduklarını iddia ediyordu. Sayıca en fazla görünen diğerleri ise koruyucu
tanrılar Jüpiter ve benzeri tanrılarının terk edilmesi yüzünden Roma'nın çöktüğünde
ısrar ediyordu. Pagan tanrıları, Roma onlara iman ederken Roma'yı korumuştur ama
ne zaman ki Roma onları terk etti, onlar da saldırıp Roma'yı yok ettiler.

Bu ithamlara cevap verilmesi gerekiyordu ve Aziz Augustinus bu cevabı verebi-
lecek kişiydi. Otuz iki yaşındayken Hristiyan olduğu için pagan öğretisine hâkimdi,
aynı zamanda da bir hatipti. Paganları kendi iddiaları üzerinden alt etmeye çalıştı;
bunun için de Hristiyanlık öncesi dönemde meydana gelen afet örnekleriyle ilgili
tarihi bir araştırma yaptı. Pagan imparatorlukları hiç çökmemiş miydi? Pagan tan-
rıları Truva'yı yıkılmaktan korumuşlar mıydı? Roma ordularının yaşadığı Cannae
ve Caudine Çatal Vadisi facialarını engellemeye muktedir değiller miydi?

Sıradan bir hatip, ucuz bir *tu quoque* (Siz de!) argümanı ile yetinebilirdi. Ama
Augustinus ileri gitmeyi ve hakikati keşfetmeyi arzuluyordu. Pagan kalsaydı bile
Roma'nın Gotlar tarafından yağma edilecek olduğunu beyan etmek onun için yeterli
değildi. Hristiyan tanrının bu yağmaya niçin izin verdiğini açıklamanın da kendi
görevi olduğunu düşünüyordu. Esas zorluk da buydu zaten. Barbarların idaresinin
Roma idaresine tercih edilebileceğine inanmış gibi yapamazdı, çünkü böyle olma-
dığını düşünüyordu. Roma'nın düşüşünden tanrının sorumlu olmadığını da ileri
süremezdi. Çünkü tanrının her şeye kadir olduğuna; sadece cennette değil, yeryü-
zünde olup biteni de takdir ettiğine kani idi. Tanrı, hem her şeye kadir hem de adil
olandı. Bu yüzden, Roma'nın yağmalanmasını dilemişti ve adalet yerini bulmuştu.
Ölümlü insanlar bunun sebebini görmekten aciz olabilirdi ama bu, sadece onların
ebedi olanı bir bakışta görememelerinden kaynaklanıyordu.

Aziz Augustinus'un eserini bu kadar etkili yapan husus, onun bu noktada dur-
makla yetinmemesiydi: Tanrının iradesinin gizemli ve bilinemez olduğunu iddia
ediyordu. Tanrının iradesinin Roma İmparatorluğu'nun yıkılması gerektiği yönünde
olduğunu keşfetmekten korkuyordu. Fakat Tanrı'nın adaletini sorgulamak yerine
kendi inancını sorguladı. Ziyadesiyle korkmuş olduğu gerçeği, ona tanrının iradesini
ne kadar az anladığını gösterdi. Dolayısıyla, Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasına
ebediyet perspektifiyle tanrının gözünden bakmaya çalıştı. Roma'nın yıkılmasının
gerçekten önemli bir mesele olduğunu düşünmekle hata yaptığını o zaman anladı.
Çünkü tanrının gözünde hiçbir dünyevi şehir, krallık veya imparatorluk, kendi başına
mutlak iyi değildi. Meşhur bir pasajında, bu konuyu şu örnekle açıklamıştı: Roma
bile, bütün erdemleriyle (değerleriyle) birlikte, gerçek bir devlet (*res publica*) değildi;
çünkü adalet üzerine kurulmamıştı. (Bkz. XIX. Kitap, 21-4. Bölüm) Çünkü adalet
"herkese kendine ait olanı pay eden değerd" ve Roma İmparatorluğu, Tanrı'nın
olan şeyleri Tanrı'ya vermemişti.

Augustinus'un vurgulamak istediği nokta, Hristiyanlar için ve hatta erdemli paganlar için adaletin devletten daha önemli olmasıydı.

Adaleti bir yana koyduğumuzda krallıklar, büyük haydut ve eşkiya değil de nedir? Haydut çeteleri küçük krallıklar değil de nedir? Çünkü haydutlukta aşağıdakilerin elleri başkana dönüktür, birlikleri/ittifakları yeminlidir ve yağma, aralarındaki hukuka göre paylaşılır. Ve eğer bu baldırı çıplaklar kaleleri zaptedecek, meskenler inşa edebilecek, şehirlere sahip olabilecek ve yanlarındaki ulusları fethedebilecek kadar büyürse, o zaman yönetimleri artık haydutluk olarak adlandırılmaz; aksine saygın bir krallık ismi ile onurlandırılır. Ama bu isim onlara eski uygulamalarını terk ettikleri için değil, kanuni bir tehlikesi olmaksızın uygulamaya devam ettikleri için verilir. Bir korsanın, kendisini esir alan büyük Makedonyalı İskender'e verdiği cevap zarif ve mükemmeldi; kral denizlere böyle saldırmaya nasıl cesaret ettiğini sorduğunda özgür bir ruhla cevap vermişti: "Sen bütün dünyaya saldırmayı nasıl göze alıyorsun? Ben bunu küçük bir gemi ile yaptığım için haydut/korsan olarak adlandırılıyorum, sen ise büyük bir donanma ile yaptığın için imparator oluyorsun."¹

Augustinus, devlet hakkında hiçbir şeyin kutsanmış olmadığını düşündü; bu, sadece geleneksel bir düşünceydi. Bu nedenle, Roma'nın yıkılmasının, Tanrı'nın gözünde bir önem arz etmediği düşüncesine vardı. Asıl önemli olan, adaletin yok edilmemesiydi.

Augustinus'a göre adalet, "Tanrı Devleti"nde tecessüm ediyordu. Bu, ileriki çağlarda düşünüldüğü gibi dünyadaki Papalık veya Kilise Mensupları demek değildi; cennetteki veya dünyadaki iman edenlerin meydana getirdiği topluluktu. Augustinus, dünyadaki hayattan bir "hac" veya "günahkârlar arasındaki hac" olarak bahseder ve onun anlayışına göre tanrı devleti gerçek vatandaşı için bu hac, ebediyette sadece bir an, bir deneme süreci ya da sadakatının sınandığı bir imtihandı. Âdem'in Düşüşü, yani İlk Günah, dünya üzerinde adaleti ulaşılmaz kılmıştı. Bu sebeple Hristiyan için mevzubahis olması gereken, bu dünyadaki kaçınılmaz kötülükleri mazur görmek değil; tek başına kurtuluşu sağlayabilecek olan İsa'ya sarsılmaz bir sadakatti:

Bir adam, günah işlemeye ve adaletsiz davranışlara zorlanmadığı müddetçe şu kısa ve geçici hayatta kimin hükmü altında yaşadığının ne önemi vardır ki?

Dolayısıyla Hristiyanlara hükmeden kim olursa olsun itaat etmelerini ve eğer tanrının isteği bu yönde ise barbarlar tarafından imparatorluğun istila edilmesine katlanmalarını tavsiye etti. *Da quod jubes, et jube quod vis* (Emirlerini ver ve dilediğini emret) onun duasıydı. Bu tavrı, asırlar sonra Martin Luther tarafından sadakatle yansıtıldı.

1 1945 baskısında IV. Kitap, 4. Bölüm. *Everyman's Library*'den tekrar basılan tercümesi, John Healey (1620) tarafından yapılmıştır.

Hayatımızı, mallarımızı, şerefimizi,
 Çocuklarımızı ve karılarımızı
 Alsalar da
 Bunun onlara faydası çok azdır.
 Çünkü bunların hepsi yok olacak.
 Tanrı'nın şehri, ebedi kalacak olan.

Roma'nın insanlığa kazandırdığı o esaslı kazançların hepsinden Augustinus'un alçak gönüllülükle feragat ettiğini iddia etmek kolaydır. Fakat bunu söylemek haksızlık olur. Hıristiyan kilisesi ve klasik kültürün büyük bir kısmı, büyük oranda onun ilhamı sayesinde Karanlık Çağlar'da hayatta kalabildi. Onun idealleri, insanın ruhunu kurtarmak ve Tanrı Devleti'nin bir vatandaşı olabilmek için dünyadan el çekmesini söyleyen manastır idealiyle aynı çizgideydi. Dünyevi değil, ruhani bir savaş yürütülmeliydi. Sonraki bölümlerde, Orta Çağ ve modern medeniyetin manastır sistemine borçlu olduğu şeylere dikkat çekmek zorunda kalacağız ve böylece Augustinus'un tavrının aslında yenilgiyi kabul eden bir tavır olmadığı da anlaşılmış olacak. Roma düşmüştü ama diğer taraftan İsa yükseldi.

2. OSTROGOTLARIN KRALI BÜYÜK TEODERİK

Barbar akınları karşısında dünyadan el çekmenin alternatiflerinden biri, işbirliği politikasıydı. Bu politika, imparatorluğun barbarları *foederati* olarak askere alma sisteminin bütününde görülebiliyordu ama en çarpıcı ifadesini V. yüzyılın sonu ve VI. yüzyılın başında İtalya'da bulmuştu. İtalya'da şartlar özellikle başarılı işbirlikleri için müsaitti. "Fethedilemez" Roma önce I. Alarik ve ardından Vandallar tarafından yağma edildiği için İtalyanlar askeri, gücün barbarlara geçtiğini kabul etmeye zorlanıyordu. İtalyanlar için barbarları defetmeye çalışmak yararsızdı. Eğer medeniyetlerini bir şekilde korumaları gerekiyorsa onları kendi toplumları içine dâhil ederek sindirmeli ve eğitmelilerdi. Fakat bu, yalnızca barbarlar kendilerini eğitmek ve hukuk kurallarına göre kendilerini terbiye etmek isterlerse pratik bir siyaset olabilirdi. İşte bu yüzden, İtalya'nın "iyi" bir barbar olan Ostrogot Kralı Büyük Teoderik tarafından yönetilmesi önemliydi.

Teoderik, Ostrogotlara krallık yapmış üç kardeşten biri olan Theodemir'in oğluydu. Muhtemelen 453 ya da 454'te doğmuştur. O zamanlar Ostrogotlar, *foederati* olarak Panunya'da (yani Orta Tuna'da) yerleşmişlerdi ve eğer Teoderik 461'de halkının iyi halinin bir teminatı olarak Konstantinopolis'e gönderilmemiş olsaydı sıradan bir barbar gibi eğitilebilirdi. Teoderik orada on yıl kaldı. İmparator I. Leo'nun dikkatini çektiği için hoş tutuldu. Onu "Romalı hayat tarzında" eğitmek için özel çabalar gösterilmiş olması da muhtemeldir. Bu eğitimin mahiyetini tam olarak bilmiyoruz; hiçbir zaman okumayı ve yazmayı öğrenmemiş olması imkân dâhilindedir. Ama

Konstantinopolis'te yaşamanın çocuk üzerinde çok önemli bir etkisinin olduğu kesindir. Teoderik'in daha genç bir çağdaşı ve aynı zamanda Got olan Jordanes'in, 380 yılında Atanarik'in yapmış olduğu Konstantinopolis ziyaretiyle ilgili raporları, Gotların bu şehre meraklarının bir işareti olarak alıntılanabilir:

Büyük şehre girip orada gördüklerine şaşırarak “Hep duymuş olduğum ama inanmadığım bu büyük şehrin muhteşemliğini artık görüyorum” dedi. Sonra gözlerini bir o yöne bir bu yöne çevirdi, şehri ve kalabalık gemi topluluğunu izledi. Duvarların uzunluğuna şaşkınlıkla baktı. Ardından çeşitli kaynaklardan beslenen bir şelalenin yüksekliğine dalgalarına benzeyen milletlerin kalabalığını seyretti. Daha sonra askerlerin dizi dizi rütbelerine baktı. “Bir Tanrı” dedi, “şüphesiz ki dünya üzerindeki bir Tanrı, bu âlemin imparatorudur ve her kim ona karşı elini kaldırırsa, o adamın kanı kendi başında olacaktır”.²

Bununla birlikte, Teoderik kendi insanlarının yanına döndüğünde (471) bir savaşçı olarak önemini derhal ortaya koydu ve babasının ölümü (475) ile Ostrogot kralı olduğunda *foederati* olan kendi kavminin geleneksel politikasına devam etti: Her zaman imparatora karşı şüphe içinde ve her an ona karşı ayaklanmaya hazırды. Bir seferinde Selanik'i tehdit etti, bir başka sefer ise Dıraç'ı ele geçirdi, Teselya'yı harap etti ve hatta (487'de) Konstantinopolis üzerine yürüdü. Şüphesiz, imparatorluğun başkentine bu denli yaklaşabilecek derecede tehlikeli bir adamdı. İmparator Zeno, Teoderik'ten kurtulmak için onu İtalya'yı istila etmek ve barbar Odoacer'i imparator adına bastırmak üzere görevlendirdi.

Odoacer 476'dan, yani senatoyu artık batıda başka bir Roma imparatoruna ihtiyaç olmadığına ikna ettiğinden beri İtalya üzerinde hâkimiyetini ilan etmişti. Ülkeyi, (Doğu) Roma imparatoru adına ve Liberius ile ona vezirlik eden yaşlı Cassiodorus gibi soylu Romalılarla işbirliği içinde yönetiyordu. Ardından, İmparator Zeno ile karşılaştırıldığında, ciddi bir güç ve bağımsızlık kazandı; Dalmaçya'yı açıkça ilhak etti ve bu arada imparatorun başına çorap ördüğü düşünülüyordu. Bu yüzden Zeno, o zamana dek uygulanan Roma politikasının klasik yöntemine başvurdu. İki tehlikeli barbar düşmanla karşı karşıya kaldığında onları birbirleri ile savaşmaları için kışkırttı. Tek yapması gereken Teoderik'e, Odoacer'i devirdiği takdirde İtalya'yı “imparator egemenliğini ilan edinceye kadar” kendisinin yönetebileceğine dair söz vermektir.

Muhtemelen Teoderik ve Ostrogotların nihai ve hızlı zaferi Zeno'ya büyük sürpriz olmuştu. Teoderik, 488'de İtalya üzerine yürüdü. 490'da ülkenin büyük bir kısmını kontrol altına almıştı. Barış yaptığı Odoacer'i 493'te bir ziyafette öldürerek konumunu güvence altına almış oldu. Toprakların daha önce Odoacer'in ordusuna ait olan kısmını (üçte birini) kendisine bağlı olanlara verdi ve İtalya'nın yöneticisi

2 Thomas Hodgkin'e ait *Theodoric the Goth* (Londra, 1897), s. 38'den alıntılanmıştır.

olarak Odoacer'in yerini aldı. Senato ve İtalyan halkı da bağlılıklarını ona sundu. Böylece daha önce Odoacer'in emrinde hizmet eden nazırların pek çoğunu istihdam edebildi. Bu sebeple Teoderik'in istilası, İtalya'nın sivil idaresinde ciddi bir fásılaya neden olmuş gibi görünmez.

Teoderik, İtalya'yı imparator adına istila etti ve en azından görünüşte, Roma imparatoru adına yönettiği şeklindeki kurguya uygun davranmaya dikkat etti. Kendine kral (*rex*) unvanını verdi ama Gotların kralı mı yoksa İtalya'nın kralı mı olduğunu belirtmedi. Resmi kayıtları kendi tahta geçiş tarihiyle değil, imparatorun tahta geçiş yılıyla başlattı. Bastırdığı paraların arka yüzünde Teoderik'in monogramı yer alıyordu ama ön yüzündeki resim ve isim hemen hemen her zaman imparatorunki idi. Roma senatosu ile ilişkilerinde dürüsttü ve (ondan önce Odoacer'in yaptığı gibi) her yıl bir konsül namzedi belirleyip tayinini de imparatora tevdi etmişti. Hiçbir kanun koymamıştı –sadece imparatorlar kanun koyabilirdi– ama buyruklar vermişti. Diğer taraftan, mor kumaş giydi ve *adoratio* kurallarını zorunlu tutarak huzuruna kabul ettiği kişilerin, imparatorun önünde yaptıkları gibi kendi önünde diz çökmelerini istedi. İlahi yardım imparatora ait bir ayrıcalık olmasına rağmen, memurlarının yazılı belgelerde onun “Tanrı'nın yardımı ile” yönettiği şeklinde bir ifade kullanmalarına izin vermişti.

Bu nedenle Romalılar, siyasi yapı açısından imparatora sadakat ile Teoderik'in idaresinin varlığı arasında bir çatışma hissetmediler. Teoderik, askeri bir kumandan olduğunu ve İtalya'yı diğer barbar akıncılardan korumanın asli vazifesi olduğunu güçlü bir şekilde vurgulayabilirdi. Bu nedenle başkentini Roma'da değil, asırlardır süren gelenekleri yıkma korkusu olmaksızın kendi sarayını ve kiliselerini inşa edebileceği Ravenna'da kurmuştu. Yeni Aziz Apollinare Bazilikası'nın ziyaretçileri halen Teoderik'in maiyetinin ihtişamını ve görkemini yansıtan mozaikleri görebilir ve bu deneyim onlara Teoderik'in idaresinin ilk zamanlarda İtalya'da neden meşhur olduğunu anlamakta yardımcı olacaktır. Bunun iki temel nedeni vardı.

İlk olarak Odoacer'in aksine Teoderik, bir şekilde medeniyeti önemsiyordu. Bu, Odoacer İtalya'daki medeniyeti mahvetmek istiyordu anlamına gelmez ama kurtarmak için hiçbir şey yapmamıştı. V. yüzyıl İtalyası'ndaki tabii eğilim, şehir hayatı için bir yıkımdı. Nüfus azalmıştı ve daha da azalıyordu. Bu yüzden evleri, mahalleleri ya da bir şehri iyi durumda tutmak, hem zor hem de gereksiz bir hale geldi. Şehirlere barbar akınları ile hiçbir zarar verilmemiş olsaydı bile durum böyle olacaktı; çünkü gündelik geçimi sağlayan işler aksıyordu. Su kemerlerinde ağaçlar ve çalılar bitmişti; bu yüzden Roma'nın su kaynakları hem az hem de kirliydi. Kolezyum ve Pompey Tiyatrosu gibi kamusal alanlar harabe halindeydi; eski binalardan düşen büyük taş bloklar her yana dağılmış ve sokakları kapatmıştı. Hırsız

çeteleri, şehri süsleyen bronz heykelleri metalini eritmek üzere çalmıştı. Teoderik, İtalya'yı bu enkaz görünümünden kurtarmaya kararlıydı. Çeşitli kentlerin ve anıtların onarımını emrettiği pek çok buyruğu bugüne ulaşmıştır ve bu yönde yaptığı faaliyetlerin ne kadar geniş bir yelpazeye yayıldığını gösterir. “Hangi icraatımız, her zaman devletimizin bir süsü olan Roma’nın tamiri için çabalamamızdan daha değerli olabilir ki?” diye sormuştur. Bu, İtalya’ya yeni ümitler veren bir tutumdur.

Bu şöhretin ikinci ve diğerinden daha önemli olan nedeni ise Romalıların ve Gotların birlikte çalışmaları ve bir arada yaşamaları konusundaki ısrarıydı. Romalılar, Gotlarda olmayan bir yetenek, eğitim ve medeniyete sahiptiler; Gotlar da Romalıların kaybetmiş olduğu coşku ve topluluk ruhunu ellerinde tutuyorlardı. Bu iki toplumun birlikte çalışabilmesi halinde ancak imparatorluğun hayata dönüş umudu yeşerebilirdi. Fakat böyle bir birliktelik, eğer sürdürülecekse, adalet üzerine kurulmuş olmalıydı. Yalnızca Teoderik’in kendisinin adil bir kral şöhretiyle tanınması yeterli değildi, krallığında tek bir hukukun yürürlükte olması konusunda ısrarcı olması da önemliydi. “İtalya’ya bağlı olan herkes” için “tek hukuk ve eşit ceza” geçerli olmalıydı.

Bizim nezdimizde hukukun kuralları Gotlar olsun, Romalılar olsun herkes için aynı. Ey Romalılar, iki halk arasındaki tek fark, siz Roma devletinin faydalarından [civitatis] huzur içinde yararlanabilesiniz diye Gotların müşterek menfaat adına askeri sorumluluğu üstlenmiş olmalarıdır.³

Gotların Roma hukukuna tâbi olmaları gerektiğini beyan etmek, XX. yüzyılda İtalya’da yaşayan bir İngiliz’in İtalyan hukukuna tâbi olması gerektiğini söylemek kadar basit bir şey değildi. Çünkü Cermen hukuku, Roma hukukunun var saydığından farklı bir hayat tarzı üzerine oturuyor ve Cermenler bunun doğuştan gelen hakları olduğuna inanıyordu. Bu hukuk, akrabalık, şahit yeminiyle beraat, *wergeld* gibi mefhumlara dayanıyordu ve Romalıların tamamen yabancı olduğu pek çok değer ve bağlılıktan müteşekkildi. Bir kişinin hukukundan vazgeçmesi, o kişinin atalarının geleneginden de vazgeçmesi demekti. Roma hukukunu kabul etmek, “barbarlığı” veya “putperest” yaşam tarzını reddetmekti. Teoderik, bunu açıkça gördü ve şöyle dedi:

Bilin ki insanoğlu fiziksel şiddetle, akıl ile elde ettiği kadar ilerleme kaydedemez ve en yüksek övgüye layık olanlar, adalette başkalarından üstün olanlardır.⁴

Bir yönüyle Teoderik, destekçilerini yeni bir hayata geçirmek için çabalayan bir misyonerle karşılaştırılabilir.

3 Cassiodorus, *Variarum libri duodecim*, Bkz. viii, Ep. 3. Cassiodorus’un sözleri, Teoderik’in torunu ve halefi Athalarik’in ağzından söylenmiştir.

4 Cassiodorus, *Variae*, iii. 17.

Ancak, başarısı sadece kısmiydi. Örneğin, kendi insanlarına Roma hukukunu kabul ettirme hususunda başarılı olmasına rağmen, ki Cermen kavimleri arasında sadece Ostrogotlar kendi hukuklarından vazgeçmişti, onları Romalılarla aynı mahkemelerde yargılamayı başaramamıştı. Roma kanununda askerler ve aileleri askeri mahkemelerde; siviller de sivil mahkemelerde yargılanabilirdi. Teoderik'in İtalyası'nda Gotların hepsi asker, Romalılarınsa hepsi sivil. Askeri mahkemelerin başkanları Got kontlarıydı ve bu durum; hukuk, Roma hukuku olsa bile Gotların sadece Gotlar tarafından yargılanabilmesine yol açtı. Romalılar için durum daha da karışıktı, çünkü kendi aralarında olan davalar, sivil mahkemelerde görülürken Gotlar ve Romalılar arasındaki davalar, askeri mahkemelere götürülüyordu. Böyle davalarda Got mahkemelerinin Romalı bir yargıç yardımcısından yardım alıyordu; fakat bir şekilde bu düzen, kolayca adaletsiz görünebilirdi.

Romalılar ve Gotlar; tek hukuka, fakat farklı mahkemelere tâbi oldukları gibi Hıristiyan olmalarına rağmen farklı mezheplere ve farklı kiliselere bağlıydılar. Çünkü Gotlar, Ariusçuydu. Hükümdarlığının ilk zamanlarında Teoderik, bu dini ayrıma önem vermiş gibi görünmez. Dini hoşgörüyü inanıyordu, çünkü insanlara sadece korku veya cebirle yeni bir inancı kabul ettirmek imkânsızdı. Ariusçuların kullanmaya devam edebilmesi için hiçbir kiliseye el koymadı. Böyle bir yol izlemek yerine yenilerini inşa etti. Başkentinin Roma'da değil de Ravenna'da olması, zaten rakipkiliselerin ister istemez yaşayacakları sürtüşmeleri asgari düzeye indirmek içindi.

Bu dini politika, başarısızlığa mahkûmdu; çünkü görünürde bir hoşgörü politikası olmasına rağmen esasında bir ırk ayrımı politikası söz konusuydu. Bu politika, tıpkı diğer Cermen liderlerin her kavmin kendi hukukuna sahip olması gerektiğini düşünmeleri gibi tüm Gotların Ariusçu ve tüm Romalıların Katolik olduğu varsayımı üzerine kurulmuştu. Teoderik, Ariusçuluğun Katoliklikten daha doğru olduğuna ikna olsaydı, en azından Ariusçu rahiplerin Roma Katolikleri arasında dinlerini yaymalarına müsaade edebilirdi. Fakat bu tür girişimlere karşı olduğu görülür. Gotların doğuştan savaşçı olmaları ve Romalıların sanatlarda yetenekli olmaları gibi Ariusçuluğun Gotların, Katolikliğin de Romalıların alamet-i farikası olduğunu düşünüyordu. Din, Gotların Romalı hayat tarzını bir bütün olarak kabul etmediklerini ve daha önce görüldüğü gibi atalarının inançlarını reddetmekte çok hevesli olmadıklarını gösteren işaretlerden biriydi.

Teoderik'in hükümdarlığının ilk döneminde dini farklılıklar, sonraki döneme göre daha az önemliydi. Bunun sebebi kısmen, Teoderik'in İtalya'yı hakimiyeti altına aldığı sırada İtalya'da Katoliklikten başka alternatif güç yoktu. İmparator, monofizitti; Franklar, putperest; Vizigotlar, Burgundlar ve Vandallar da Ariusçuydu. Fakat Teoderik'in hükümdarlığının sonraki dönemlerinde durum değişti. 496

ve 506 yılları arasında Franklar, Katolik Hıristiyanlığa döndüler ve 518’de Katolik Hıristiyanlık adına Ostrogot Krallığı’nı yıkmak için Franklarla müttefik olan bir Ortodoks imparator vardı. 507’de, daha sonrası için kötü işaretler veren bir olay gerçekleşti: Gallo-Roman Katoliklerinin istekli destekleriyle Franklar, Vizigotları Vouillé’de mağlup etti ve Aquitanya’yı ilhak ettiler. Bir piskopos, etrafındaki milletlere yeni dininin “ışığını yayması” için Frankların kralı Clovis’e şunu yazmıştı: “Siz nerede savaşırsanız, *biz* orayı kazanırsınız.”

Ariusçuluğun karşısında yer alan böyle bir ittifak için İtalya Katoliklerinin aklının çelindiği bilgisi, Teoderik idaresinin son yıllarına bir kâbus gibi çökmüştü. Teoderik, 523’te İtalyanların silah taşımalarını yasakladı ve senato ile imparator Justinus arasındaki ilişki konusunda asabiyet göstermeye başladı. Teoride, İtalya’nın en üstün yöneticisi olarak kabul edilen imparator ile iletişim halinde olmak, senatonun hem görevi hem de hakkıydı. Pratikte ise imparator muhtemel bir düşmandı ve onunla senato arasındaki en resmi haberleşme bile Teoderik tarafından kuşkuyla karşılanmaya mahkûmdu. 523’te böyle bir haberleşmenin aslında casusluk olabileceğini düşündü ve esas itham da daha önceki *magister officiorum* olan filozof Boethius’a yöneltildi. Elimizdeki deliller, yöneltilen ithamlarla ilgili olarak Boethius’un masum olup olmadığını söylememize imkan vermiyor. Hapiste idam edilmeyi beklerken *Felsefenin Tesellisi*’ni yazmış olması, muhtemelen sonraki nesillerde onun lehine bir kanaat oluşturmuş ve senatonun onu mahkûm ederken zorba bir hükümdarın isteklerine boyun eğdiği düşüncesinin yayılmasına yol açmıştır.⁵ Ancak Boethius’un *magister officiorum* olarak halefinin Cassiodorus olması, 523’ten sonra bile hâlâ Gotlarla işbirliği yapmak isteyen bir kısım Romalının varolduğunu gösterir.

525-6’da Roma Katolik Kilisesi ve İmparator I. Justinus arasındaki yakın ilişki, daha fazla soruna neden oldu. Teoderik, bir Ariusçu olarak Katolik tebaa üzerindeki konumunu kullanmak konusunda endişeliydi; çünkü doğuda imparatorun egemenliği altında yaşayan Ariusçuları korumak istiyordu. Ancak doğuda eziyete uğruyorlardı. Bu nedenle Teoderik, Ariusçulara müsamaha gösterilmesini istemek üzere Papa I. Ioannes’i bir elçi olarak Konstantinopolis’e gönderdi. Papa, kendisine hoş gelmeyen bu görevi bir dereceye kadar başarıyla tamamlamıştı ama bunu yaparken Teoderik’in hiç hoşuna gitmeyen kişisel bir zafer elde etmişti. Konstantinopolis’te çok büyük bir saygıyla karşılandı ve büyük coşku gösterileri arasında imparatorun taç giyme törenini bizzat yönetti. Kanunen bunda yanlış olan hiçbir şey yoktu, çünkü onun

5 *Felsefenin Tesellisi*, Boethius’un Hıristiyanlığının yüzeysel olduğunu ve aslında Yunan’ın pagan filozoflarına inandığını gösterir. Modern bir tercümesi için bkz. *The Consolation of Philosophy*, çev. Victor Watts, 2. bs. (Londra ve New York, 1999).

kralı Teoderik, teorik olarak imparatora tâbiydi. Fakat pratikte böyle bir taç giyme töreni, ancak papanın Teoderik'e rağmen emperyal gücün yeniden canlanmasına dair arzusu olarak yorumlanabilirdi. Bu yüzden I. Ioannes, İtalya'ya geri dönüşünde Teoderik tarafından hapsedildi ve sağlık durumu zaten kötü olduğu için hapiste öldü. Teoderik'in 30 Ağustos 526'da İtalya'nın tüm Katolik kiliselerinin Ariusçulara devredilmesini emretmesi, durumu daha da kötüleştirdi. Bu emir, Teoderik'in tam da o gün ölmesi nedeniyle hiçbir zaman uygulanmadı. Katolikler, onun ölümünü bir takdiri ilahi olarak gördü.

Ostrogot Krallığı, Teoderik'in ölümüyle sona ermedi. Yerine halefi olarak torunu Athalarik (526-34) geçti ama küçük bir çocuk olduğu için asıl iktidar annesi Amalasuntha'daydı. Annesi, Teoderik'in kızıydı ve baş danışmanı Cassiodorus ile birlikte, onun Gotları medenileştirme politikasını devam ettirdi. Fakat bunu yaparken kendi kavmi içindeki daha muhafazakâr unsurların desteğini kaybetti. Kraliçenin çektiği zorluklar, soyluların oğlunun eğitimi konusunda yapmış olduğu şikayetlerde açık bir şekilde görülür:

Ey leydim, oğlunuzu eğitime yönteminizle hem bize adil davranmamış hem de millet için yararlı olanı yapmamış oluyorsunuz. Yazılardan ve kitaptan öğrenmek erkekçe cesaret ve yiğitlikten çok farklıdır ve genç bir adamı aksakallı ihtiyarların öğretilerine teslim etmek genellikle onu bir yüreksiz ve korkak yapar. Dünyada cesur işler yapacak ve zafer kazanacak bu genç adamın dar görüşlü eğitimcilerin korkusundan kurtarılması ve askeri egzersizler yapması gereklidir. Babanız Teoderik, hep "Eğer şimdi öğretmenlerinin kayışından korkarlarsa asla kılıca ya da mızrağa titremeden bakamazlar" dediği için Gotların oğullarını mektebe göndermesine asla izin vermedi. Kendi başına bu kadar geniş toprakların hakimiyetini kazanmış olan ve babalarından miras devralmadan bu kadar geniş bir krallığın kralı olarak ölen Teoderik, kitaptan öğrenmenin dedikodudan başka bir şey olmadığını biliyordu. Bu nedenle, leydim, bu eğitimcilerle "güle güle" demeli ve Athalarik'i erkekçe yetiştirecek ve barbarların tarzında yiğit bir kral yapacak yaşına munasip refakatçiler görevlendirmelisiniz.⁶

VI. yüzyıl Yunan tarihçisinin anlattığı şekliyle bu mesele, işbirliği politikasının içerdiği bazı gerçek zorlukları ortaya koymaktadır. Ostrogot Krallığının çöküşü, sonuç olarak bir dâhili güç tarafından değil, İmparator Justinianus'un İtalya'yı fethi sonucunda gerçekleştiği için bu zorlukların aşılamaz olduğunu ve bu politikanın kaçınılmaz olarak başarısızlıkla sonuçlanacağını söyleyemeyiz.

İşbirliğinin olumlu ve olumsuz yanlarının Roma'ya etkisi, en iyi şekilde Marcus Aurelius Cassiodorus Senator'un kariyeri üzerinden incelenebilir. Cassiodorus, Romalı soylu bir aileye mensuptu ama işbirliği politikasının hevesli bir destekçisiydi.

6 Prokopius çev. Hodgkin, *op. cit.*, 307-8.

Bu politikayı, hem Odoacer'e hem Teoderik'e hizmet eden babasından öğrenmişti. (*Magister officiorum* olarak halefi olduğu) Boethius'un idamından sonra dahi Teoderik'i destekleyerek ve sonrasında Amalasuntha'nın Romalılaştırma politikasına yardım ederek "orta yol" için hevesli olduğunu göstermişti. İmparator Justinianus İtalya'yı Gotlardan geri almak üzere işgal ettiğinde de Cassiodorus, seçtiği yola sadık kaldı. İlk Bizans zaferleri kesinleşene kadar Got efendisine hizmet etmeye devam etti. Sonra, yönünü Konstantinopolis'e çevirerek Gotlar ve "Romalılar" arasında bir uzlaşma sağlamak için elinden geleni yaptı. Hatta 551 gibi geç bir tarihte bile imparatorluk yönetimini ılımlılığa teşvik etmek üzere hâlâ Konstantinopolis'te bulunuyordu. Bunu Gotları Romalılardan fazla sevdiği için değil, her ikisini de sevdiği için yapıyordu.⁷ Cassiodorus umutlarının sonuçsuz kalacağını, ancak General Narses'in Gotları tamamen imha etmek üzere İtalya'ya gönderilmesinden sonra fark etti. Konstantinopolis'ten ayrıldı, atalarının memleketi olan Squillace'deki evine döndü ve politik hayatın çalkantılarından çekilerek adını *Vivarium* koyduğu bir manastır kurdu. Keşişlere dikkatlerini öğrenme üzerine yoğunlaştırmalarını söyledi, çünkü barbarların kalıcı olarak geldiklerine ve bu durumda kendisinin yerine getirebileceği en önemli görevin antik dünyanın kültürünü yenisine aktarmak olduğuna inanıyordu. Bu nedenle, *Vivarium*'da *klasiklerin* yazma nüshâları büyük bir titizlikle çoğaltıldı. İlk zamanlarında, muhtemelen terfi almak niyetiyle, *Gotların Tarihi*'ni (şu an kayıp) yazmıştı ama en önemli ve özgün çalışmaları *Varie* ve *Institutions* idi. *Varie* (veya *Epistolae varie*), Cassiodorus'un Teoderik ve halefleri için yazdığı resmi belgeler derlemesiydi. Gelecekteki memura işlerini doğru bir şekilde ve uygun bir tarzda yerine getirmesi için bir tür el kitabı olarak hazırlanmıştı. Bu kitap, aynen *Institutions*'da olduğu gibi bir geleneğin devam ettirilmesi için bilinçli bir çabanın ürünüydü. Ostrogot Krallığı'nın çöküşünden sonra yazılan bu ikinci kitap, *Vivarium* manastırı için yazılmıştı ve manastırdaki eğitim için pratik tavsiyelerle birlikte pagan ve Hristiyan öğretilerinin bir özeti idi.

Öğrenmek için gerçek bir hevesi olmasına rağmen Cassiodorus'un klasik bir yazar olduğu düşünülmemelidir. Aksine, insanların düşünce yapılarının değiştiğini gösteren en hayret verici örnektir. Cassiodorus sadece Gotların tarihi gibi yeni konulara alaka göstermekle kalmamış; nispeten zor, gösterişli ve ayrıntılı bir üslup da geliştirmişti. Bu üslup, resmi belgelerde dahi kullanılmıştı. Bu üslubun iyi bir örneği, Teoderik'e yazdığı mektupta görülür. Bu mektupta arenadaki seyircilerin gürültücü tavırlarından şikâyet eder ve onlara bundan sonra terbiyeli davranmalarını buyurur:

7 Bkz. Momigliano, "Cassiodorus and Italian Culture of his Time".

Havayı tatlı çığlıklarla doldurmaya ve ancak hayvanların duymaktan hoşlanacağı bir sesle bağırmaya alıştınız. Yükselttiğiniz sesler bir orgdan daha tatlı ve bu yüzden bu sesin bir yaygaradan ziyade müzik olduğunu düşündürecek kadar udla uyum içindeymiş gibi çınlatıyorsunuz tiyatro alanını. Böyle bir mekânda arbeye ve vahşi dövüşler hiç uygun kaçıyor mu? Mutlu olun ve deliliğinizi terk edin! Sevinin ve öfkenizi engelleyin!”

Cassiodorus’un kendisinin de söylediği gibi böyle bir dilin anlamı şuydu: Konuşma lütfü bütün insanlara bahşedilmiştir; eğitilmiş ve eğitimsiz birbirinden ayıran tek özellik ise konuşma tarzının süslenmesidir. Eğer Cassiodorus, özlü ve sarıh bir şekilde yazmış olsaydı, eğitimsizler onun kadar bildiklerini düşünebilir ve buyruklara karşı saygılarını yitirebilirlerdi. Fakat anlaşılamayan dil, sahip olduğu itibarı yükseltmişti.

Cassiodorus, bilgiye karşı tutumunda da, ki yine son derece Orta Çağ’a özgüydü, benzer bir hastalığa yenik düştü. Eğer eğitilmişlerin ayırt edici özelliği onların kitap okumasıysa o halde kitaplardan öğrenme, kişisel gözlem ile kazanılabilecek herhangi bir bilgiden daha geçerli olmalıydı. Tüm ciddiyetiyle filin dizlerinin olmadığını, yere yıkıldığında yardımsız ayağa kalkamayacağını, kötü yöneticiye değil iyi olana boyun eğeceğini ve “kendisinden istendiğinde, baş ağrısı için bir deva olan nefesini bıraktığını” ifade etmişti. Bu ifadelerinin doğruluğuna ilişkin bir itiraz olsaydı, büyük bir ihtimalle bir kitapta okuduğu için kesinlikle doğru olduğunu daha sonra tesadüfen bir fil görse muhtemelen onun “gerçek” bir fil olmadığını, çünkü “gerçek” fillerin dizesiz olduğunu söyledi.

Bu hiç eleştiri kabul etmeksizin kitaptan öğrenme hayranlığı “Karanlık Çağlar” denilen dönemin en önemli özelliklerinden biriydi. Barbarların buldukları medeniyeti yıkmaları, şehirleri yakmaları, heykelleri kırmaları ve klasik yazarların çalışmalarını ateşe atmaları, Karanlık Çağların nedeni olarak gösterilir; ancak bu, yaygın bir yanılgıdır. Aslına bakılırsa Karanlık Çağlara öncülük edenler, Teoderik ve Cassiodorus gibi şehirleri yenileme, heykelleri koruma ve klasikleri kaydetme niyetindeki kişilerdi. Antik dünyaya hayranlıkları, ancak onu anlamadaki yetersizliklerine bağlanabilir; çünkü onlar doğduğunda klasik kültür zaten ölmüştü. Onlar, Orta Çağ’ın ilk büyük temsilcileriydi ve eskiyi yenilemek niyetiyle yeni bir medeniyet inşa etmeye başladılar.

3. YENİDEN FETİH: İMPARATOR JUSTİNİANUS (527-565)

Barbar akınlarına olası üçüncü bir tepki ise karşı koymak ve kaybedilen ne varsa yeniden ele geçirmek amacıyla savaşılmaya devam etmektir. Batı İmparatorluğu sınırları içerisinde böyle bir tepki çok nadirdi ama doğuda, yani Bizans İmparatorluğu’nda yaygındı. Konstantinopolis (ya da Bizans) sadece bir başkent olarak değil, aynı za-

manda bir hisar olarak inşa edilmişti. Halk, tanrının isteği ile şehrin inşa edildiğine ve onun tarafından korunduğuna inanıyordu. Bu yüzden şehrin savunmasında dini bir imanla savaştılar. Bizans, sanat ve edebiyatta olduğu gibi politik idealler konusunda da son derece muhafazakâr ve dünyadaki mevcut yeni güçlerle uzlaşma konusunda hiç hevesli değildi. Çünkü tek makbul ve tatminkâr yaşam tarzını imparatorluğun sağlayacağı düşünülüyordu.

Yunan veya doğulu olmayıp Latince konuşan bir İliryalı olduğu için Justinianus, biraz daha muhafazakârdı. Köylü kökene sahipti ve amcası Justinus başarılı bir ordu kariyerinden sonra imparatorluğun yönetimini ele geçirdiği için (518) iktidara yükselmişti. Yalnızca son Latince konuşan imparator değil, aynı zamanda politikalarını Yunan çıkarlarından ziyade bir Latin zaviyesinden şekillendiren son imparatordu. Tipik bir Yunan, imparatorluğun varlığına karşı en büyük tehlikenin Perslerden geleceği fikrine dayandırırken Justinianus asıl tehlikenin batıdaki Cermen topluluklarından geleceğine inanıyordu. Dolayısıyla onun arzusu, (kendi kelimeleriyle) “Antik Romalıların sahip olduğu ülkeleri, iki denizin sınırlarına kadar” yeniden fethetmekti. Roma İmparatorluğu’nu tüm ihtişamıyla yeniden canlandırmayı amaçlıyordu.

Bu görevde Justinianus, tarihin en dikkate şayan kadınlarından biri tarafından desteklenmiştir: İmparatoriçe Theodora. Gibbon, onun hakkında “ilginç yükselişi, kadınlara ait erdemlerin bir zaferi olarak takdir edilemez” demiştir. Gibbon’un kaynak olarak yararlandığı Prokopius’un *Bizansın Gizli Tarihi*’ne göre hipodromdaki ayıların terbiyecisi olan Kıbrıslı Acacius’un kızıydı. Babalarının ölümünden sonra kızların üçü de “birbiri ardına kendilerini Bizans halkının kamusal ve özel zevklerine adanmışlardı”. Theodora ilk önceleri tiyatroda bir komedyen olarak isim yapmıştı ama güzelliği, “onur verici bir övgünün öznesi ve hassas bir zevkin kaynağı idi”.

Yüz hatları narin ve düzgündü; cildi biraz solgun olmasına rağmen doğal bir renk ile boyanmıştı. Bütün duyguları, gözlerinin canlı parlaklığında ifadesini bulurdu. Basit hareketleri, küçük ama zarif bir şekil nezaketini sergilerdi. Aşk ve hayranlıkla dile gelen iddialara göre resim veya şiir, onun benzersiz zarafetini betimlemede yetersiz kalırdı. Fakat umurun gözüne ve azgın şehvetin hizmetine sunulduğu için bu vücut aynı zamanda aşağılıktı. Parayla elde edilebilir cazibesi, her seviyeden ve her meslekten aşağılık yabancının ve vatandaşın hizmetine amadeydi. Kendisine bir gecelik eğlence sözü verilen bir âşık, onun yatağından daha güçlü ve daha zengin bir başkası tarafından uzaklaştırılırdı. Caddelerden geçtiğinde skandaldan ya da ayartılmaktan korkanlar ondan uzak durmaya çalışırdı.⁹

Bu meslekten imparatoriçeliğe yükselişinin hikâyesi, Gibbon veya Prokopius'tan okunmalı. Fakat bu asil rütbeye eriştiğinde kendini sadece erdemli olarak değil, aynı zamanda azimli bir kadın olarak ispatladığından şüphe edilemez. 532 yılında hipodromdaki mavi ve yeşil fraksiyonlar arasındaki isyanlar, Konstantinopolis'in büyük bir kısmını harap edecek kadar yayıldı ve imparatorun yerini gasp edecek biri ortaya çıktı. Justinianus kaçış için hazırlandı ve Prokopius'a göre onu durduran Theodora'nın şu konuşmasıydı:

Bu mor kostüm olmadan yaşayamam ve karşımdakilerin bana “Kraliçe” diye hitap etmedikleri günü görmek istemem. İmparator, eğer kendinizi kurtarmak isterseniz, bunda hiçbir zorluk yok; büyük imkanlarımız var. İşte deniz ve gemiler! Daha güvenli bir yere kaçarken ölümü güvenliğe tercih edip etmeyeceğinizi bir düşünün. Eski bir deyişle aynı fikirdeyim: “İmparatorluk adil bir kefendir.”¹⁰

Bahsedilen olayda da görüldüğü gibi bu deyiş, Justinianus'un hükümdarlık süresinin tamamına uygulanabilirdi. Neredeyse kaybetmek üzere olduğu tahtını geri aldı ve batıyı yeniden fethetmeye devam etti. Böyle bir işe girişmek cesaret isterdi. Odoacer İtalya'nın kontrolünü ele geçireli elli yıl, Vandallar Afrika'yı fethedeli yüz yıl olmuştu. Fakat Justinianus, bir kez imparatorluğa ait olan, hep ait olmalı diye düşünüyordu. Hükümdarlığının başlarında Sasanilerle savaşmak durumunda kalmıştı ama batıdaki planlarını gerçekleştirmek için çok hevesliydi ve 532'de Hüsrev ile “daimi barış” yaptı. Aslına bakılırsa, on bir bin pound altın ödenmiş olduğu için bu, ne bir zaferdi ne de kalıcıydı; sadece sekiz yıl sürdü. Ancak batıdaki büyük atılımını planlaması için zaman kazandırarak Justinianus'un amaçlarına hizmet etti.

Justinianus'un danışmanları batıyı yeniden fethetme planları konusunda hemfikir değillerdi. Ama Justinianus, projesini Katolikleri Ariuşçu yönetimden kurtarmak için düzenlenen bir haçlı seferi gibi kabul ediyordu. Prokopius'a göre Justinianus'un Afrika'ya bir sefer yapma kararını kesinleştiren unsurlardan biri, bir piskoposun gördüğü rüyaydı. Piskopos, Tanrı'nın imparatora “Libya'daki Hristiyanları tiranların elinden kurtarmasını” emrettiğini ve kendisinin de ona yardım edeceğini söylemişti. Şu bir gerçek ki Katolikler, ona yardım ettiler ama tahmin edilebileceği gibi bu yardım, İtalya'da içten bir şekilde yapılmadı. Daha önemli olan husus ise Justinianus'un esas olarak barbarların kendi aralarındaki ayrılıklardan istifade etmesiydi.

Batıda dört temel barbar güç vardı: Vandallar Afrika'yı; Vizigotlar İspanya'yı ve Güney Fransa'nın bir kısmını; Franklar Kuzey ve Batı Fransa'yı ve Ostrogot-

10 Prokopius, *History of the Gothic Wars*, 1. kit., böl. xxiv, 33-7. Bury, *Later Roman Empire*, II. 45'ten alıntılanmıştır.

lar İtalya'yı yönetiyordu. Teoderik İtalya'yı yönetirken evlilik yoluyla ittifaklar kurarak batıda bir Ariusçu *blok* oluşturmaya kalkışmıştı ama başaramadı. 532'de Ostrogotların hem Franklarla hem de Vandallarla arası bozuldu. Bu durum, Justinianus için önemliydi; çünkü donanmasını Vandal Afrika'ya karşı gönderdiğinde, kolayca Sicilya'ya geçmekle kalmayacak, aynı zamanda buradan erzak ve istihbarat da temin edilebilecekti (533).

Donanma 500 nakliye ve 92 refakat gemisinden oluşuyordu. Belisarius komutasındaki ordu, 10.000 piyade eri ve 5.000 süvariden oluşuyordu. Bu paralı askerler ordusu, Hunlar, Herüller, Lombardlar, Isaurianlar, Persler ve diğer barbar kavimlerden müteşekkildi ve bu ordu, görevine kıyasla gülünç derecede küçük kalıyordu. Fakat Vandalların kendi aralarında ikiye bölünmeleri, Belisarius'a çok yardımcı oldu. Adil kralları Hilderik, Katolik tebaasına ve imparatorluğa (annesi, İmparator III. Valentinianus'un kızı olduğu için) müsamahakâr bir politika yürütüyordu. Bu nedenle, halkının çoğunluğunun muhalefetine maruz kaldı ve 530'da kuzeni Gelimer tarafından azledilip hapsedildi. Bu yüzden Belisarius, Vandallarla savaşa gitmediğini, "sadece kralı hapiste tutan zorbayı devirmeye çalıştığını" iddia edebilirdi. Fakat imparatorluğun Tunus dışındaki *Ad Decimum* zaferinden sonra, Belisarius'un karaya çıktığı haberini duyar duymaz Gelimer, Hilderik'i idam ettirmişti. Dolayısıyla imparatorluk güçleri, bir Vandal kralını başa getirmenin utancından kurtulmuş oldular. Daha sonraki Tricamarum'un zaferleri ile (Aralık 533) Vandal gücü fiilen kırıldı ve takip eden yılın Mart ayında Gelimer teslim oldu. Afrika, yeniden imparatorluğun bir vilayeti oldu.

İtalya'nın fethine devam etmeden önce, Belisarius Konstantinopolis'e geri döndü, çünkü imparatora sadakatini göstermek istiyordu. Ordusu barbarlardan oluştuğu ve 5.000 süvarisinin yaklaşık 1.500'ü imparatora karşı onu destekleyecek kendisine bağlı askerlerinden (*bucellarii*) oluştuğu için Teoderik'in yaptığı gibi kendisini bağımsız bir kral olarak ilan etmek Belisarius için zor olmazdı. Ama Belisarius gerçek bir imparatorluk taraftarıydı ve emri altındakiler ya da düşmanları ne önerirse önersin kendisi için değil, imparator için savaştığını tekrar tekrar göstermişti.

Belisarius, 535-40 arasında İtalya'nın Ostrogotlardan geri alınması ile görevlendirildi. Barbarların bölünmeleri, Afrika'da olduğu gibi burada da ona yardım etti. Franklar, İtalya'daki Ostrogot gücünün çöküşüne duyarsızdı (herhangi bir gelişme, onlar için memnuniyet vericiydi) ve Ostrogotlar da Vandallar gibi kendi aralarında ikiye ayrıldılar. Teoderik'in Romalılaştırma politikası devam ediyordu ve muhtemelen kızı Amalasuntha tarafından genişletilmişti. Bu nedenle, Gotlar arasındaki daha muhalif kesimlerin itirazı ile karşılaşmıştı ve Konstantinopolis'e kaçmaya niyetlenmişti. 534'te kocası Theodahad tarafından Bolsena Gölü'ndeki bir adaya hapsedildi;

daha sonra orada kendi hamamında öldürülecekti. Justinianus onun hapsedildiğini öğrenir öğrenmez Amalasuntha'ya kendi hikayesini temin etmek için yazdı ve 535'te Justinianus'un orduları, Amalasuntha'nın intikamını almak üzere İtalya'da karaya çıktı. Fakat Justinianus'un ordularının gördüğü destek beklenildiği kadar büyük değildi. İmparatorluğa en büyük destek, hiçbir Got'un yaşamadığı Sicilya'dan geliyordu. Papa, tabii ki imparatorluk taraftarıydı ama Napoli'de imparatorluk ve Got taraftarları neredeyse birbirine denkti. Romalı olmasına rağmen Cassiodorus, Teoderik ve Amalasuntha'ya hizmet ettiği gibi Got krallar Theodahad (535-6) ve Vitiges'e (536-40) de aynı şekilde hizmet etti. Belisarius, Ravenna'yı teslim alana ve Kral Vitiges teslim olana dek (540) yarımada doğru savaşarak ilerledi. Bu sırada Roma'da bir yıl kuşatma altında kaldı (537-8). Teslim gerçekleştiğindeyse iki önemli mesele dikkat çekiciydi. Vitiges ne bir hain ne gaspçı olarak muamele gördü; aksine, adeta bir Romalıymış gibi emekli edilerek Sasani hududunda bir bölgeye aristokrat olarak gönderildi. Öte yandan, Gotlar da Belisarius ile başka bir barbar ordusunun generaliymiş gibi müzakere etmeye çalıştılar. Ona, Odoacer ve Teoderik gibi yarı bağımsız olarak yönetebilmesi için İtalya tahtını sundular ve aslında Belisarius'un bu teklifi kabul ettiğini düşündükleri için teslim oldular. Belisarius ise onları aldatmıştı, çünkü sadık bir imparatorluk taraftarıydı. Fakat yine de bu cazip teklifi reddetmesi, pek çok kişiyi şaşırttı.

540'ta Justinianus gücünün zirvesindeydi. Afrika, barış içerisinde gibi görünüyordu ve (gelecekte bekleyen sorunlar olmasına rağmen) İtalya görünürde yeniden ele geçirilmişti. İmparatorluğun batıda yeniden en geniş sınırlarına henüz ulaşmadığı doğrudur; çünkü 550'de Vizigotlar arasındaki bölünmeler, imparatorluk taraftarlarının Güneydoğu İspanya'yı ele geçirmelerini mümkün kılmuştu. İşte tam o sene (540), İkinci Pers Savaşı'nın patlak verdiği ve Antakya'nın yağmalandığı da doğrudur. Fakat yine de Justinianus döneminin bu noktası, imparatorluğun tarihin en parlak görüldüğü zamandı.

Bu dönemin parlak görünmesi normaldi, çünkü Justinianus, imparatorluğun ihyasını sadece kaybedilen toprakları geri almakla sınırlandırmamıştı. İmparatorluk ruhunu bütünüyle tekrar canlandırmayı görev edinmişti. Bu nedenle imparatorluğun hakiki vazifesinin icrasında, yani adaletin sağlanması ve tek bir hukukun uygulanması hususunda, başarısızlığa uğramadığını görmesi gerekiyordu. Özellikle eyaletlerdeki hukukçu ve hâkimlerin belli bir durum için "iyi kanun" tanımını belirlemeyi neredeyse imkansız hale getirmesi, Roma hukukunun başlıca sorunuymuş ve bu sebeple birbirinden farklılaşmış hükümler, büyük bir yığın oluşturuyordu. Dolayısıyla hukuk yoluna başvurma pratik ve uygun sonuçlar doğurması için Justinianus, hukuku yeniden düzenlemeye karar verdi.

Sonuç olarak *Corpus Juris Civilis* ortaya çıktı. Standart baskılarında 2.200 sayfa tutan bu eser, beş yılda (528-33) *quaestor*¹¹ olan Tribonianus'un başkanlık ettiği bir hukukçular komisyonu tarafından hazırlanmıştı. Bir hukukçu için gerekli olan kütüphaneyi 106 ciltten beş buçuk cilde indirmiş ve üç bölüme ayırmıştı: *Codex* [Kanun], *Digesta* ya da *Pandectae* [Derleme] ve *Institutiones* [Kurumlar]. *Codex*, imparatorluk tüzüklerinin (ya da “yazılı hukuk”) içindeki çelişkilerin ya da köhne kanunların silinmesinden oluşan yeni bir derlemeydi. Benzer kanunlar, daha önceden, özellikle II. Theodosius zamanında, 438 yılında yapılmıştı; ama Justinianus'un kanunu elbette daha günceldi. *Responsa prudentium* veya imparatorluk otoritesinin ağırlığını taşıyan ve pek çok yönden günümüzdeki “içtihatlar” ile karşılaştırılabilecek olan ve bilge hukukçuların “cevaplarından” oluşan *Digesta* ya da *Pandectae* ise aslında daha büyük bir eserd. Bilge hukukçuların “görüşleri” her zaman birbiri ile uyum içerisinde değildi ve böyle durumlarda çoğunluğun baskın çıkması kuraldı. Ancak hukukçu ya da hâkim bu bilge “cevaplar” ile nasıl yolunu bulacaktı, hatta onları nasıl dikkate alacaktı? *Digesta* çözümü sağladı. Elli kitaba bölünmüştü ve bilge hukukçuların ilgili “cevaplarını” birlikte gruplandırarak tek tek belirli hukuki durumları ele alıyordu. Bu hukukçuların çoğu, M.S. II. veya III. yüzyılda yaşamışlardı ama bu görev uçsuz bucaksız görüldüğü için daha önce kimse onların “cevaplarının” kapsamlı bir *derlemesini* yapmaya teşebbüs etmemişti. Justinianus, önsözde “Okyanus ortasını geçen balıkçılar gibi şimdi, Göklerin yardımıyla, daha önce umudumuzu yitirdiğimiz bir işi tamamladık” diye yazmıştı. Geriye bir tek öğrenciler için kısa bir el kitabı yazmak kalmıştı: “Onun vasıtasıyla hukuktaki ilk dersinizi artık antik fabllardan değil, imparatorluğun öğrenme ışığı ile öğrenebileceğiniz” *Institutiones*.

Corpus Juris Civilis, her imparatoru meşhur edecek bir başarıydı. Mevcut şekliyle toplumun erdemli olduğuna dair büyük bir inanç beslendiğini ortaya koyuyordu. Roma hukuku birdenbire ortaya çıkmış bir icat değildi. Tam aksine Roma toplumundaki her yeni gelişmeyle uyum içinde kendini şekillendirerek tedricen gelişmişti. Bünyesinde bin yıllık inanç ve gelenekleri taşıyordu. Justinianus tarafından düzenlendiğinde, sadece bir imparatorluk idaresinin olması gereken halini ve mevcut toplumun bir resmini çizmekle kalmıyor, aynı zamanda sağduyulu bir yaşam felsefesini ortaya koyuyordu. Bilge hukukçuların “cevaplarından” M.S. II., III. ve IV. yüzyıllardaki politik gelişmelerin izini sürmek mümkündür. Orta Çağ hukukçuları hayranlıkla Roma hukukunun mantıksal düzeni üzerinde incelemeler yaptıkları zaman, hukuki hayranlıkları vesilesiyle antik dünyanın politik fikirlerini özümsemiş oldular. Böylece Justinianus'un düzenlemesi sonraki asırlarda da etkili olmaya devam etti.

11 *Quaestor*: Roma'da devlet gelirlerini tahsil etmekle görevli yüksek dereceli memur.

Corpus Juris Civilis'in Justinianus'un kendi çağını da aynı şekilde etkilediğine şüphe yoktur. İmparatorluğu ve onun varlık sebebi olan toplumu yükselten eski inançlara yeni bir ivme kazandırmıştır. Bu kadar sıkıntıya rağmen imparatorun *Corpus*'u oluşturmaya değer bulması, kendisinin imparatorluğu hâlâ daimi bir kurum olarak gördüğü konusunda tebaasına verdiği bir güvenceydi. Çalışmanın tamamlanması yeni bir enerjinin varlığını ve en yüksek yerlere ulaşma kararlılığını gösteriyordu. Benzer teşvikler, Justinianus'un büyük önem attığı binalara da verildi. Prokopius imparatoruna en mübalağalı övgüyü yapmak istediğinde *Yapılar*'ı yazdı ve bu çalışmasını altı kitaba böldü. Kitaplarda sırasıyla (1) Konstantinopolis'te inşa edilen kiliseler ve diğer binalar, (2) Sasani hududunda inşa edilen ve yenilenen şehirleri, (3) Ermenistan ve Kafkaslar'da inşa edilen şehirler, (4) Yunanistan dâhil olmak üzere Balkanlar'da, (5) Anadolu'da ve (6) Mısır ve Kuzey Afrika'da inşa edilen binalar tasvir ediliyordu. Yapıların sayısı bile hayranlık uyandırıcıdır. Trablusgarp'tan Cezayir'e bir şerit çizen Kuzey Afrika'nın sınır hisarları, doğu sınırının müstahkem şehirleri, Tuna'nın savunma hatları, Thermopylae Geçidi boyunca uzanan duvarlar ve Korint Kıstağı, imparatorun imparatorluğunu savunmadaki kararlılığına ve bu kararlılığın gerektirdiği devasa çabayı gösterir.

Hisarlar inşa etmenin yanı sıra Justinianus, var olan şehirleri güzelleştirmekte ve bu sayede imparatorluğuna ihtişam kazandırmakta kararlıydı. İnşa edilen yapılar, çok yüksek sanatsal niteliğe sahipti ve Bizans sanatının altın çağını başlattılar. En meşhurları, Konstantinopolis'teki Trallesli Anthemius ve Miletli Isidoros adlı iki mimarın eseri olan Ayasofya Katedrali (Hagia Sophia) idi. Ayasofya, Nika Ayaklanması (532) sırasında yakılan katedralin yerine inşa edildi ve 537'de ibadete açıldı. Bu yapıda hususi bir öneme sahip kubbe ise 558'de yeniden inşa edilmek zorunda kaldı. Bu kubbe, içeriden bakıldığında haşyet uyandırır; insan, o genişlikte kendini kaybolmuş hisseder. Prokopius'un belirttiği gibi:

Kişî ne zaman oraya ibadet etmeye giderse kalbi Tanrı'ya doğru yükselir ve kendini cennette bulur. ... Ve bu sadece orayı ilk defa ziyaret ettiği zaman olmaz: Herkes oraya her gidişinde aynı hisse kapılır; her ziyaret sanki ilk kez yapılyormuş gibidir.¹²

Justinianus'un İtalya'daki en meşhur yapıları, Classe'deki Aziz Apollinare Bazilikası ve Ravenna'daki San Vitale Kilisesi'dir. Bu yapılar, Teoderik'in abidelerini gölgede bırakırlar. Bu mabetlerin mozaikleri, ışığı farklı yönlerle yansıtan binlerce cam küpten yapılmıştı ve bunlar sayesinde bütün kilise renklendirilmiş ışıklarla bezeniyordu. San Vitale'deki baskın renkler yeşil ve altın rengiydi ve Prokopius'un

12 Prokopius, *Buildings*, I. i, 61-2. Burada P. N. Ure, *Justinian and his Age* (Londra, 1951), s. 223'ten alıntılanmıştır.

Ayasofya hakkında yazdığına göre “sadece dışarıdaki güneş tarafından değil, içindeki nur ile aydınlandığını tahayyül etmelisiniz”. Mihrabın her iki yanında da göz alıcı ve keskin hatları ile İmparator Justinianus, İmparatoriçe Theodora ve maiyeti tasvir edilmiştir. İmparatorun etrafı, vezirler, rahipler ve askerler ile çevrilidir. İmparatoriçe Theodora maiyetindeki yedi kadın ile birlikte en görkemli kıyafetleri içerisinde bir kilisenin girişindeki çeşmenin önünde durmaktadır. Kesinlikle Justinianus’un gerçek bir muzaffer imparator olduğu ve yeniden fethinin muhteşem olduğunu haykırmak gerek!

San Vitale Kilisesi, 547’de ibadete açılmıştır. O sene Gotlar, İtalya’nın büyük bir kısmını yeniden ele geçirdiler. Yeni ve muktedir bir kralları vardı: 546’da Roma’yı geri alan ve sadece Belisarius’un ricası ile şehri yerle bir etmekten vazgeçen Totila (541-52). 550 itibarıyla imparatorluk taraftarlarının elinde kalan önemli İtalyan kentleri, Ravenna, Ancona, Otranto ve Crotone’ydi. Bunun üzerine bir de Franklar, Marsilya’yı aldı ve Justinianus, onların pek güvenilir olmayan desteğini satın almak için bu ilhakı onayladı. Çünkü (Prokopius’un belirttiği gibi) “imparator onların hakkını tasdik edene kadar Franklar, Galya’yı ellerinde tuttuklarına hiçbir zaman emin olamadı”. Herüller, Belgrad’ı ele geçirdiler, Lombardlar Tuna’yı geçerek Noricum ve Panunya’ya girdiler ve Persler Antakya’yı yağma ettiler (540). 534’te sakin görünen Afrika, Berberiler ve imparatorluk orduları içindeki bir ayaklanma nedeniyle 548’e kadar bir savaş sahnesi olarak kaldı. Tüm bu dertlerin yanı sıra bütün imparatorluk 542-3’te büyük bir veba salgınından muzdarip oldu. Bu salgın, hıyarcıklı vebaydı ve neden olduğu ölüm oranı XIV. yüzyılın Kara Ölüm’ü kadar yüksekti.

Ama Justinianus’un yönetiminin daha sonraki döneminde bu kasvet süreklilik arz etmedi. Antakya geri alındı ve Afrika’daki hareketlilik yatıştırıldı. 550’de Justinianus, Cartagena, Malaga ve Kurtuba’yı kapsayan İspanya’nın güneydoğusundaki bölgeyi fethetmek için Vizigotlar arasındaki anlaşmazlıklardan yararlanarak yeni bir fetih bile gerçekleştirdi. 552 yılında İtalya’ya hadım Narses komutasında yeni bir ordu gönderildi. Narses, 554’te Totila’yı mağlup edip topraklarını imparatorluğa tâbi kıldı. İtalya, ancak on dokuz sene savaştan sonra on dört senelik bir barışa nail olabildi. Pers sınırında dahi 557’den itibaren barış vardı. Justinianus’un imparatorluğunun son yıllarında süren barışın sebebi, ayrılıkların bertaraf edilmesi değil, yorgunluktu. İtalya, rakip ordular tarafından harap edilmişti; Roma üç kez kuşatılmış, her iki cephe tarafından üç kez kazanılmış ve üç kez kaybedilmişti. Milano, Gotlar ve Burgundlar tarafından yerle bir edilmiş ve bütün yetişkin erkekleri katledilmişti (539). Teoderik’in restore etmek için çok uğraştığı o İtalyan şehirleri ve uygarlığı harap olmuştu. İtalya göz önüne alındığında, “Karanlık Çağlar”ın başlangıcını belirleyen Justinianus’un savaşlarıydı. Justinianus, batıyı yeniden fethederken aslında

yerle bir etmişti. “Bir çöl yaptı ve adını barış koydu” sözü, başka bir imparatorun ziyade onun için geçerlidir.

Yeniden fethin maliyeti muazzamdı. Sadece finans açısından bakılsa bile maliyet çok yüksekti. Justinianus’un orduları paralı askerlerdi ve neredeyse sürekli gecikse de ödemelerin yapılması gerekiyordu. Ordulara İran’da, Afrika’da, İtalya’da, İspanya’da ve Trakya’da ihtiyaç duyuluyordu. Belisarius gibi generaller bizzat kendilerine ait çok sayıda hususi paralı asker (*bucellarii*) istihdam etseler de her zaman daha çok insan ve daha çok kaynak için çağrı yapılıyordu. Belisarius, fethettiği yerleri Totila’ya karşı savunmak üzere İtalya’ya döndüğünde Justinianus’a aşağıdaki gibi yazmıştı (545):

İtalya’ya adamlar, atlar, silahlar ya da para olmaksızın ulaştım. Vilayetler, düşman tarafından işgal edildiği için beni gelirleri ile ikmal edemedi. Üstelik Gotlara kaçan kalabalıklar yüzünden birliklerimizin sayısı azaldı. Bu şartlarda hiçbir general başarılı olamaz. Bana kendi silahlı adamlarımı ve o büyük Hun güruhunu ve diğer barbarları gönderin ve bana para gönderin.¹³

Justinianus, yeni vergiler koymamasına rağmen ne yapıp edip imparatorluk mülklerini artırmıştı. Bunu, mevcut vergi sistemini itinayla uygulayarak gerçekleştirdi. Vergiler arasında en ağır olanı, toprak vergisi ile terkedilmiş ve ekim dışı kalmasına izin verilen toprakların vergisinden komşu toprak sahiplerini sorumlu tutma yoluydu. Bu yöntem, özellikle savaş ilerledikçe ve bilhassa 542’deki büyük salgından sonra külfetli hale geldi. Düşman tarafından işgal edilmiş şehirlerin bir yıl süreyle vergiden muaf tutulması, imparatorun bir erdemi olarak görülüyordu. Bu nedenle vergi tahsildarlarının her yerde hazır ve nazır bulunması fıkri ortaya atıldı. Justinianus yönetiminin erken döneminde finanstan sorumlu *praefectus praetorio* olan Kapadokyalı İoannes isminin neredeyse evrensel bir nefret odağı olması pek de şaşırtıcı değildir. Dönemin finansal uygulamaları için asıl suçlamalar ise İoannes’e değil, Justinianus’a karşı yapılıyordu; çünkü Slavların Balkanlar’ın içlerine doğru ilerlediği ve Perslerin hücumu kalktığı bir zamanda, kaybedilen eyaletleri yeniden fethetmekte ısrar eden oydu. İki cephede savaş sürerken üçüncü bir cephede daha bir savaşa girmeyi seçti, çünkü o bir hayalperestti.

Onun hayali, bütün imparatorluğu barbarlardan kurtarmaktı. Kendi adına bile olsa İtalya’nın Ostrogot kralları tarafından yönetilmek zorunda olmasını bir utanç olarak görüyordu ve kaybedilen eyaletleri, Roma ordularının gücüyle yeniden almaya kararlıydı. Fakat ortada gerçekten Romalı bir ordu yoktu. Batı, barbarlara yenik düşüyse doğu da bizzat barbarların imparatorluk yönetiminin içine sızmasına izin vermişti. Batının kaybedilen eyaletlerini geri alan ve kardeş-yurttaşlarını, kardeş-

Katolikleri barbar ve kâfir bir “despotluktan” kurtarmaya girişen ordunun kendisi Hunlardan, İsaerialılardan, Lombardlardan, Perslerden, Gepidlerden ve Herüllerden oluşuyordu. İmparatorluk birlikleri (Totila’nın Roma’yı ikinci kuşatmasından sonra olduğu gibi) taraf değiştirebilirdi ve sıklıkla başvurulduğu üzere imparator adına Perslere karşı savaşmak üzere Gotik birlikler işe alınabilirdi. İtalyanlar söz konusu olduğunda savaş, eşit derecede yabancı ve eşit derecede barbar iki ordu arasında yapıldı ve hiç de şaşırtıcı olmayan husus, onların imparatorluk yönetimini “Romalı” olarak değil “Yunan” olarak adlandırmalarıydı. En genel anlamıyla artık Romalı kalmamıştı.

Justinianus’un hayali bu yüzden gerçekçi değildi. Gerçek olmaması bir yana, tehlikeliydi de. Çünkü *foederati* olarak Gotlar, sınırlarını diğer barbarlara karşı savunmak suretiyle İtalyanlara hizmet ediyorlardı ve bu savunma göstermelik bir mesele değildi. Franklar, Alamanlar ve Lombardlar, güneye doğru İtalya üzerine ilerliyorlardı ama içlerinden Franklar, Justinianus’un saltanatı süresince İtalya’yı iki kere istila etti (539 ve 553). Eğer Justinianus İtalya’yı savunacaksa orayı kalıcı bir askeri üs haline getirmeliydi ve onun maddi olarak üstesinden gelemeyeceği mesele de zaten buydu. Hadım Narses, Gotları mağlup etmeye yetecek asker sayısına ulaşmak için Lombardlardan temin edeceği bir kuvvete muhtaçtı. Fakat bu çözüm, Lombardların İtalya’yı kendi adlarına istila etmelerine davetiye çıkarabilirdi. Nitekim Justinianus’un ölümünden iki sene sonra olan buydu. Bu nedenle, Justinianus’un İtalya’daki durumu iyileştirmedeğini söylemek isabetli olur; hatta daha vahim bir hale getirdiği söylenebilir.

Öte yandan Justinianus, kendi misyonunun siyasi ve askeri olduğu kadar dini olduğunu düşünüyordu. Kendisini; Katolikleri Ariusçu yönetiminden kurtaracak, bütün gerçek Hristiyanları emri altında yeniden toplayacak, “yanlışta neden olacak tüm yolları kapatacak ve dini, tek bir inancın sağlam temelleri üzerine yerleştirecek” imparator olarak görüyordu. Fakat ilahiyat konusunda uyumlu ve birleşmiş bir Hristiyan kilisesi fikri bile esasında bir vehimdi. Justinianus, bunun güçle ve imparatorluk yasalarıyla başarılableceğini düşünüyordu. Çok geçmeden hatasının farkına vardı. Doğu ve özellikle Mısır, batının tiksindiği monofizitizmi¹⁴ desteklemeye çok hevesliydi. Ne doğu ne batı sadece siyasi birlik amacıyla kendi dini inanışlarından

14 Monofizitizm (Eftihis’in doktrini), İsa’nın tek bir tabiata sahip olduğu inancıdır. İsa, hem tanrının oğlu hem de Bakire Meryem’in oğlu olsa da ilahi olanın insan mahiyetini içine alarak onu tek bir tabiat haline getirdiğini öne sürer. Bu doktrin, (i) İsa’nın biri beşeri ve biri ilahi iki ayrı tabiatı olduğunu, Meryem’in sadece beşeri İsa’nın annesi olduğunu, Tanrısal varlığın da yalnızca İsa’nın ilahi tabiatının babası olduğunu savunan Nasturiliğe; (ii) İsa’nın iki tabiatı olduğunu ve bu iki tabiatın ayrıştırılmaz olduğunu savunan Katolik Hristiyanlığa karşıydı.

taviz vermeye hazırdı. İşte Justinianus'un karşı karşıya olduğu zorluk buydu. Batıdaki Katoliklerin desteğini kazanacaksa bir monofizit karşıtı olmalıydı ve 536'da Papa Agapetus'un gizli bir monofizit olan Konstantinopolis Patriği Anthimus'u görevden almasına izin verme raddesine kadar işi götürdü. Ama doğuyu barış içinde muhafaza edecekse ve İmparatoriçe Theodora'nın isteklerini yerine getirecekse monofizitleri memnun etmesi gerekiyordu. Papa Agapetus, Anthimus'u görevden aldıktan hemen sonra ölünce kendisine bir fırsat doğduğunu düşündü.

Teolojik zorlukları aşmak için yapması gerekenin yalnızca daha müsamahakâr bir papa atamak olduğunu düşünüyordu ve Justinianus'un (daha doğrusu İmparatoriçe Theodora'nın) namzedi, yardımcı papaz Vigilius idi. Fakat Romalılar imparatorluğun atama yapmasını beklemediler. Halen Ostrogot yönetimi altındaydılar ve Kral Theodahad'ın onayı ile Silverius'u seçtiler. Böyle bir bağımsızlık imparatorluk taraftarları için uygun değildi. Roma'yı ele geçirip Gotlar tarafından kuşatıldıktan sonra Silverius'u ihanetle suçladılar. Suçlama, Silverius'un Lateran kapısını Gotlara teslim etmeyi planlamış olmasıydı. Onu görevden aldılar ve yerine Vigilius'u tayin ettiler. Doğuda bu tür bir despotik müdahale olağandı ama Batı'da değildi. Vigilius kısa süre içinde imparatorun desteği ile batı kiliselerinin desteği arasında bir seçim yapması gerektiğini anladı. Konstantinopolis'e çağırıldı ve monofizitler için bir uzlaş formülü içeren Üç Metin Fermanı'na katılması istendi. Vigilius, üç kez bu isteğe karşı çıktı ve üç kez teslim oldu. İmparatorluk orduları İtalya'da hâkim olduğu için her karşı çıkışı rıza göstermekle neticelendi. Ölümü Roma'ya dönüş yolunda oldu ve halefi, imparatorluk namzeti olan ve kutsanması için batıdan üç piskopos bile toparlayamayan Pelagius idi. Toskana piskoposları, onun adının kutsal litürjiye girmesine izin vermeyeceklerdi. Frank Kralı Childebert de onun ortodoks inancına bağlı olduğunu ilan etmesini şart koştu. İmparatorluk diplomasisi, Doğu baskın bir şekilde monofizitken Batı'nın öyle olmamasına bir çözüm üretilmedi; çünkü Doğu ve Batı anlaşmamakta kararlıydı.

Bir imparatorluk ve bir kilise çatısı altında Roma dünyasını yeniden toplamak üzere Justinianus'un kahramanca teşebbüslerde bulunması, sadece Roma dünyasının ortadan kalkmış olduğunu göstermeye yaradı. Bu dünya belirli bir istila ile yıkılmamış, zamanın belirli bir anında yok edilmemiş, sadece silinip gitmişti. Bu konuda tartışma yoktu. Çünkü VI. yüzyılda Romalılar kimlerdi? Gotik bir imparatorluk yönetimin elinde hırpalanan ve kuşatılan Roma'nın halkı mıydı? Yoksa bir İliyalı olan Justinianus, bir Trak olan Belisarius, Mezopotamya'dan gelen hadım Solomon ve kökeni bilinmeyen hadım Narses gibi imparatorluk sarayının üyeleri mi Romalıydı? Aralarında doğuştan en soylusu Cassiodorus idi ama o da Ostrogotlara hizmet etti ve sonra imparatorluk taraftarları galip geldiğinde dünyadan el etek çekerek kendi *Vivarium* manastırına çekildi.

Justinianus tarihteki en esrarengiz kişilerden biridir. *Corpus Juris Civilis*'i okuyan, Konstantinopolis veya Ravenna'yı ziyaret eden birinin, onun vizyonunun genişliğine ve başarısının ihtişamına hayret etmemesi olanaksızdır. Prokopius'un *Bizans'ın Gizli Tarihi* hariç resmi tarihlerini okuyan bir kimse ise onca dalaverenin ve tehlikenin ortasında Justinianus'un hiçbir şey başaramamış olduğunu görüp hayrete düşer. Fakat bir Avrupa tarihçisi kabul etmek zorundadır ki bütün askeri güçlerin Sasani ve Slav sınırlarında imparatorluğu savunması gerektiği bir zamanda Justinianus, batıyı yeniden fethetme girişimiyle esasında başarılması imkânsız bir politikanın peşinde imparatorluğun bütün kaynaklarını tüketmiştir.

İlave Okumalar

Kaynaklar

- Augustinus, *The City of God*, çev. John Healey, giriş, Sir Ernest Barker, 2 cilt (Londra, 1945).
 Davis o muhteşem XVII. yüzyıl nüshasını kullanmıştır; Henry Bettenson tarafından yapılan modern bir tercümesi de mevcuttur (London, 1972).
The Variae of Magnus Aurelius Cassiodorus Senator, çev. S. J. B. Barnish (Liverpool, 1992).
 Prokopius, *History of the Wars, The Secret History, and the Buildings*, çev. H. B. Dewing, 7 cilt (Cambridge, Mass, ve Londra, 1914-40). *The Secret History* çev. G. A. Williamson, 4. bs. (Londra, 2004).
 Justinianus, *The Digest of Roman Law: Theft, rapine, damage and insult*, çev. C. F. Kolbert (Harmondsworth, 1979).

Çalışmalar

- Peter Brown, *Augustinus of Hippo* (Londra, 1967).
 John Moorhead, *Theoderic in Italy* (Oxford, 1992).
 Arnaldo Momigliano, "Cassiodorus and Italian culture of his time", *Proceedings of the British Academy*, xli (1955): 207-45; tekrar baskı içinde Arnaldo D. Momigliano, *Studies in Historiography* (Londra, 1966), s. 181-210.
 J. J. O'Donnell, *Cassiodorus* (Berkeley ve Los Angeles, 1979).
 J. B. Bury, *A History of the Later Roman Empire: From the death of Theodosius I to the death of Justinianus* (Londra, 1923), cilt 2.
 Robert Browning, *Justinianus and Theodora* (Londra, 1971).
 Averil Cameron, *Prokopius* (Berkeley ve Los Angeles, 1985).
 Mark Whittow, *The Making of Orthodox Byzantium, 600-1025* (Londra, 1996).

Bu bölümde, Hristiyan kilisesinin erken dönem gelişimi, papalık gücünün yükselişi ve Aziz Benedikt'in gibi etkili bir manastır yönetimine evrilmesinin erken aşamaları takip edilerek otoritenin kuruluşu ve şekillenışı ele alınıyor. Piskoposların ve kiliselerinin otoritesi, öncelikle onların havarilerle kişisel bağlantılarına, daha sonraki nesillerde ise havariler ile bağlantısı olanlarla irtibatlarına dayanırdı. Teorik olarak tüm piskoposlar eşitti ama IV. yüzyıl itibarıyla Antakya, İskenderiye ve Roma hem imparatorluğun hem papalığın birliğine dayanarak üstünlük iddia edebilirdi, tıpkı imparatorluk açısından önemi dolayısıyla Konstantinopolis'in edebileceği gibi. Roma'nın nihai üstünlüğü önceden belirlenmiş bir durum değildi, birçok etkenin bir araya gelmesi ile başarılmıştı: imparatorluk müdahalesinden azade oluşu, diğer şehirler arasındaki rekabetten uzak olması, imparatorluk cazibesi ile mest olmuş barbar nüfusuyla dolu olması, Benedikten manastır yönetimi ile bağlantısı ve Büyük Gregorius'un papalığının karakteri. Benedikt'in Kurallarının cazibesi daha çok, Hristiyan yaşamı için erişilebilir bir modeli, hem de tevazu ve itaat vurgusuyla birlikte, açıkça ortaya koymasından kaynaklanır. Bir Benedikt keşişi olan Gregorius, papa olmak ile bir Benedikt başkeşişi olmak arasında pek bir fark görmüyordu. Başkeşişe itaat konusundaki Benedikten vurgu, Gregorius'un papalık sınırları içinde ve dışında idari bir altyapı oluşturmaya imkân verdi. Böylece barbarları Roma Hristiyanlığına döndürme girişiminde bulunabildi. Ek bölümünde Gregorius'un ne dereceye kadar Benedikten olduğunu sorgulayan araştırmaya yer veriliyor. Fakat bu araştırma, Gregorius'un aslında Benedikt'in hayatından ve Kurallarından oldukça etkilendiğini vurgulayarak son buluyor.

Kronoloji

t. 65 - t. 95	İnciller yazılır
t. 315	Aziz Pachomius bir <i>cenobium</i> kurar ve kendi <i>Kuralı</i> nı yazar
t. 365	Aziz Basil bir <i>cenobium</i> kurar, bu topluluğun yapısı için kaideleri yazar
381	Konstantinopolis Konsili, Konstantinopolis piskoposunun ancak Roma piskoposunun altında olabileceğini açıklar
382	İsa'nın kilisenin başı olarak tayin ettiği Petrus tarafından kurulmasından dolayı Roma Kilisesi, kendi üstünlüğünün bu otoriteye dayandığını açıklar
t. 500 - t. 530	<i>Regula Magistri</i>
? Geç 530lar/erken 540lar	Aziz Benedikt'in <i>Kuralları</i>
t. 547	Nursialı Benedikt'in ölümü
t. 553	Cassiodorus <i>Vivariumu</i> kurar
590	Gregorius papa olarak seçilir
597	Augustinus, Büyük Gregorius tarafından İngiltere'yi dine döndürmek üzere gönderilir
604	Gregorius'un ölümü

*

Eğer bir kimse büyük Hristiyanlık aleminin kökenini düşünecek olursa Papalığın yıkılan Roma İmparatorluğu'nun kabrinin üzerinde taç giyip oturmuş hayaletinden başka bir şey olmadığını görür.

Thomas Hobbes, 1651.

Kilise teşkilatının ve papalığa ait gücün kökenleri, derin bir ihtilaf mevzusudur. Yine de bir Orta Çağ tarihçisi bu ihtilafları görmezden gelemeyiz, çünkü pek çok açıdan Orta Çağ'ı yaratan şey Kilisedir. Bu bölümde, Hristiyan çağın ilk altı yüzyılında Papalık ve Kilise teşkilatını oluşturan temel unsurların bazıları açıklanmaya çalışılacak.

1. V. YÜZYILIN SONUNA KADAR KİLİSE TEŞKİLATININ GELİŞİMİ

Hristiyan kilisesinin misyoner faaliyetleri, bir tür gezgin rahip olan havariler tarafından üstlenilmiştir. Havariler imparatorluğun Korint, Efes, Selanik ve Roma gibi çeşitli şehirlerinde kiliseler veya Hristiyan cemaatler kurdu. Aziz Pavlus'un risaleleri bu kiliseler ve kurucuları arasındaki yakın ilişkiyi açıkça gösterir. Aziz Pavlus imparatorluğun farklı kısımlarına gittiğinde dahi kurmuş olduğu kiliseler üzerinde ciddi bir sorumluluğu olduğunu hissedirdi.

II. yüzyıl itibarıyla havarilerin gezgin papazlığı sona ermişti. Hristiyanlık her biri bir piskoposluk altında olmak üzere yerel kiliseler şeklinde örgütlenmişti. Genelde bir

kilise ve piskoposluğun sahası bir “şehir” (*civitas*) olmak üzere Hristiyan kilisesinin birimleri, imparatorluk idaresinin birimlerine tekabül ederdi. Bu “şehirler”, bir şehir merkezi ve ona bağlı kırsal alandan oluştuğu için aşağı yukarı bizim vilayetlerimiz büyüklüğündeydi ama Hristiyanların çoğu şehirde yaşırdı. Kırsal halk (*pagani*) genellikle Hristiyan-olmayan olarak kabul edilirdi. Fakat o dönemde piskoposun görevleri çağdaş bir piskoposunkinden (*diocesan*) farklıydı, çünkü ne cemaatleri vardı ne onlara yardım eden kilise katipleri. Bir yardımcı ruhban grubu olabilir ve kendi sınırları içerisinde farklı yerlerdeki hizmetleri yerine getirebilirdi ama “şehrinin” kilisesi bir taneydi ve bölünmezdi. Tanrı katında kiliseyi tek başına o temsil ederdi. Daha önemli piskoposlukların daha fazla yardımcı ruhban grupları vardı. Mesela Roma’da 251 yılı itibarıyla piskoposun altında kırk altı papaz ve yedi papaz yardımcısının ona görevinde yardım ettiğini biliyoruz. Papazlar piskoposun konsilini oluştururlardı ve din öğretimi gibi ruhani işlerde ona yardımcı olurlardı. Yardımcı papazlar ise neredeyse katip veya sekreter görevi üstlenir, kilise yardımlarını dağıtır ve disiplin işlemi gerektirecek fiilleri papaza rapor ederlerdi. Piskopos, cemaatin başıydı. Cemaatini ayrı ayrı ve ismen tanıması beklenirdi. Sadece o, vaftiz ederek yeni üyeleri kiliseye kabul edebilirdi. Sadece o, aforoz hükmü verebilirdi. Yalnızca o, komünyon ayinine başkanlık edebilirdi. Havarilerin temsilcisi ve dinin tecessüm etmiş haliydi.

Piskoposluğun önemi, çoğu kilisenin havariler tarafından dört İncil yazılmadan önce kurulmuş olmasından ileri gelir. (Sir Frederic Kenyon’a göre bunların ilki olan Aziz Markos İncili, takriben M.S. 65’te yazılmış olmalıdır ve sonuncusu Aziz Yuhanna’nınki de takriben M.S. 95’te.)¹ Bu sebeple erken Kilise öğretilerinin sadece İncil’de bulunması söz konusu değildir. Dört İncil, yazıldıktan sonra dahi kilisenin yaşayan geleneğinden daha üstün tutulmamışlardı; çünkü bunlar sadece bu geleneği yazıya geçirme girişimleriyle ve batıda 382’ye kadar hiçbir resmi kanonik metin yoktu. Bu yüzden bir piskoposun dini alandaki şifahi eğitimini, havarilerden ya da onların talebeleri gibi tanınmış bir otoriteden alması büyük önem arz ediyordu. “Havariler silsilesi” bir kaide değil, yaşayan bir gerçeklik ve gereklilikti. Mesela Ireneyus’a göre Roma’da havarilerden gelen silsiledeki üçüncü piskopos Clement, “bizzat kutsal havarileri görmüş, onlarla görüşmüş ve hâlâ onların nasihat eden sesleri kulaklarında ve gelenekleri gözlerinin önünde imiş; sadece bu da değil, etrafında halen havariler tarafından eğitilmiş pek çok kişi varmış”. Ireneyus’un kendisi (t. 170) Lyon Piskoposu’ydu ve İzmir’de Aziz Yuhanna ve İsa’yı tanıyan diğer havarilerle konuşmuş olan Aziz Polikarp (t. 69-155) tarafından eğitilmişti.

1 Bu tarihlendirme için bkz. Frederick Kenyon, *The Bible and Modern Scholarship* (Londra, 1948), s. 52.

Teoride bütün piskoposların eşit olduğu konusunda şüphe yoktu. İster Roma piskoposu isterse Gubbio piskoposu olsun hepsi havarilerin halefleridir, demişti Aziz Jerome. Fakat sonuç olarak bir piskoposun bir piskoposluktan diğerine tebdili tasavvur edilemezdi. Bu eşitlik kabulünün yanı sıra ve bu kabule rağmen belirli kiliseler imtiyazlı konumlara ulaştılar. Onların piskoposları da yaygın bir politika belirlemek üzere toplanan yerel konsillere başkanlık ettiler. Bu konsillerin en yaygın olanları, imparatorluk eyaletlerinden birinin piskoposlarını bir araya getirenlerdi.² En uygun buluşma mekânı, eyaletin en büyük şehri veya başkentiydi ve başkanı da doğal olarak şehrin piskoposu, yani *metropolitendi*. Bu nedenle *metropolitan* piskoposluklar, her imparatorluk eyaletinde belirgin bir önem kazandılar ve İznik Konsili (325) bunu onayladı. Doğuda imparator, imparatorluk sınırları içinde her yeni eyalet oluşturduğunda kilise için de kendiliğinden yeni bir *metropolitan* piskoposluk oluşturulması kesin bir kural haline geldi. Fakat batıda başpiskoposların (sonradan adlandırıldıkları şekliyle metropolitenlerin) eyaletleri, genelde Roma İmparatorluğu'nun idari coğrafyasının sadık bir yansıması olsa da bu kural çok katı bir şekilde gözetilmemiştir.

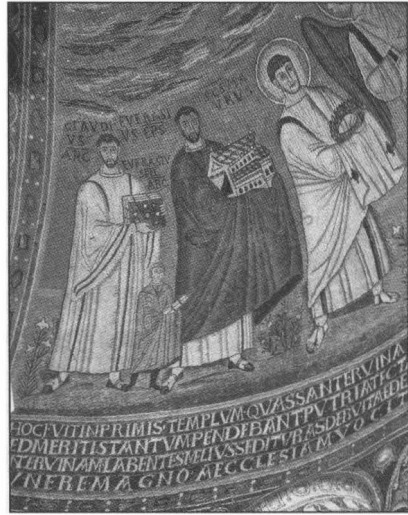
IV. yüzyılda belirli kiliselerin neden zorunlu olarak diğerlerinden daha önemli olduğuna dair iki ayrı düşünce okulu vardı. Bir yanda, bir piskoposluğun öneminin imparatorluk idaresindeki öneminden kaynaklanmakta olduğu görüşü vardı. Diğer yanda ise bir piskoposluğun öneminin havarilik geleneğinin sağlamlığına ve kurucusunun önemine dayandığı görüşü vardı. Her iki görüş de Antakya, İskenderiye ve Roma'nın üç büyük piskoposluğuna uygulanabilirdi. Her üçü de (Antakya ve Roma'da olduğu gibi) bizzat kendisi ya da (İskenderiye'de olduğu gibi) Aziz Markos vasıtasıyla havarilerin başı olan Aziz Petrus tarafından kurulduklarını iddia ediyorlardı. Her üçü de imparatorluğun önemli merkezleriydi: Antakya doğunun geniş piskoposluk merkezinin başkentiydi,³ İskenderiye Mısır'ın başkenti ve Helenistik dünyanın entelektüel merkeziydi, Roma ise tabii ki imparatorluk şehriydi.

Fakat Kilisenin tamamının her iki argümanı da canıgönülden kabul etmesini engelleyen belirli pratik zorluklar vardı. Eğer Kilisenin teşkilatı gerçekten devletin teşkilatını yansıtsaydı, bir sonraki adım da zaruri olarak Kilisenin ruhani cemaatinin

2 Roma Galyası'nda 122 "şehri" içeren 15 bölgenin olması, bu bölgelerin büyüklüğüne dair bazı fikirler verir.

3 IV. yüzyıl imparatorluk terminolojisinde piskoposluk bölgesi (*diocese*), çeşitli vilayetleri kapsayan idari bir bölgeydi. İmparatorluk altı eyalete bölünmüştü; eyaletler piskoposluk bölgelerine; piskoposluk bölgeleri vilayetlere; vilayetler "şehirlere" (*civitates*); ve "şehirler" *urbes*, *oppida*, *castra*, *pagi* ve *vicilere* bölünmüştü. İmparatorluğun piskoposluk bölgelerini, kelimenin daha sonra bir kilise tabiri halini alan piskoposun "şehri" anlamıyla karıştırmamak gerekir.

fani olan bir dünyevi imparatorluğun modeline uygun hale getirilmesi olurdu. Dahası, imparatorluğun teşkilatındaki değişikliklerin kilisenin teşkilatındaki değişikliklere de yansımaları gerekecekti. Bu görüş nedeniyle, 381’de Konstantinopolis Konsili “Konstantinopolis piskoposunun Roma piskoposunun ardından itibar üstünlüğünü alması gerektiğini, çünkü bu şehrin yeni Roma olduğunu” beyan etti. Konstantin’in, hem eski hem yeni Roma bir arada var olabilsin diye senatoyu, konsili ve imparatorluğun merkezini taşıması gibi (Konsile göre) Roma Kilisesi de gücünün bir kısmını yeni başkentte aktarmıştı.⁴

Hamileriyle birlikte bir kilise:
İstria’daki (Porec) bir VI. yüzyıl
bazilika mozaifi

Fakat imparatorun yeni bir şehir kurma hususundaki tek taraflı hareketinin Kilisenin kurulu düzenini etkilemesi gerektiği hakikaten gerekli miydi?

Alternatif açıklama, Aziz Petrus’un otoritesi vasıtasıyla Roma Kilisesi’ne ilişkindir ve en etkileyici şekilde Aziz Petrus Bazilikası’nda sergilenir. Kubbe tabanı çevresinde Aziz Matta İncili’nden sözler yazılıdır (xvi. 18-19).

TU ES PETRUS ET SUPER HANC PETRAM AEDIFICABO ECCLESIAM MEAM ET
TIBI DABO CLAVES REGNI CAELORUM
(Sen Petrus’un ve ben bu kayanın üzerine Kilisemi inşa edeceğim. Ve ben sana Cennetin Krallığı’nın anahtarlarını vereceğim.)

Duvarlarında Aziz Petrus’tan XVI. Benedikt’e kadar fasılasız silsile halinde uzanan papaların isimleri yazılıdır. Roma Katolik Kilisesi’nin iddiası, İsa’nın Aziz Petrus’un Kilisenin başı olarak tayin ettiği, Aziz Petrus’un Roma Piskoposluğu’nun kurucusu ve ilk piskoposu olduğu ve papaların da onun halefi olduğudur.⁵ İlk kez Aziz Cyprian

4 Bu nedenle, VI. yüzyılın sonunda Konstantinopolis Patriği John, “eski ve yeni Roma’nın Kutsal Kilisesini bir araya getirdim. Havari Petrus’un piskoposluğu ile bu imparatorluk şehrinin piskoposluğunu da birleştiriyorum” demiştir.

5 Bu iddianın tarihsel temeli heyecanla tartışılmıştır elbette. Modern akademisyenler arasında Aziz Petrus’un Roma’ya gittiği ve şehit edilip takriben M.S. 64’te orada defnedildiği hususunda genel bir uzlaşı vardır. Fakat bu, ille de Aziz Petrus’un kurucu olduğu veya Roma’nın ilk piskoposu olduğu sonucunu çıkarmamızı sağlamaz: Roma’daki kilisenin erken dönemleri ile ilgili pek çok bilgi içeren Aziz Pavlus’un mektupları, Aziz Petrus tarafından

(Kartaca Piskoposu 248-58) tarafından ima edilen bu doktrin, Papalık tarafından resmen 382'de Papa I. Damasus başkanlığındaki bir Roma konsilinde kabul edilmişti. Konstantinopolis Konsili'ne cevaben bu kararda, Roma'nın üstünlüğünün "konsil kararlarına" değil, İsa'nın Aziz Petrus'a olan sözüne dayandığı beyan edilmişti. Aziz Petrus'un bu otoritesine dayanılarak piskoposluklar arasında oluşturulan hiyerarşide ilk sırayı Roma alırken İskenderiye ikinci, Antakya üçüncüdür. Bu konsil kararında Konstantinopolis'ten bahsedilmemiştir.

İmparatorlukçu ve Petrusçu [Petrine] her iki teorinin de Kilise hiyerarşisi şekillenmeye başladıktan sonra ortaya çıkması önemlidir. Roma, İskenderiye, Antakya ve Konstantinopolis'ten oluşan dört piskoposluk, daha sonra Kudüs ve Milano gibi rakipleri ortaya çıkmasına rağmen IV. yüzyılın ortalarında Kilise yapısı içinde inkar edilemez bir şekilde üstünlüğe sahipti. Geriye kalan tek soru, bu dört piskoposluğun aralarındaki ilişkileri nasıl düzenleyecekti. Eşit mi olacaktı, yoksa içlerinden biri diğerlerinden daha mı baskın olacaktı? Eğer öyle ise, hangisi? XX. yüzyılda dört piskoposluk arasından *hem* Petrusçu kökenli *hem de* bir imparatorluk şehri olması hasebiyle liderliğe uygun tek adayın kesinlikle Roma olduğunu beyan etmek kolaydır ama XV. yüzyılda bu tür mantıksal sonuçlar çok zor öngörülebilirdi. Çünkü Kilise imparatorlukla sıkı ilişkiler içindeydi ve Roma da barbarların merhametine kalmıştı.

Hristiyan imparatorluğun bir vatandaşına göre İskenderiye, tüm kilisenin önderliğini kazanması en muhtemel piskoposluk olarak görülebilirdi. İskenderiye Piskoposluğu'nda medfun Aziz Markos vasıtasıyla bu piskoposluğun Aziz Petrus tarafından kurulduğu iddia ediliyordu. İskenderiyeli Atanasius'un piskoposluğu, erken dönem manastır sisteminin merkezidi ve Helen dünyasının entelektüel ve kültürel başkentiydi. Doğunun diğer kiliseleri, İskenderiye'nin "Papalıkvarı" heveslere kapılmış olmasından şüpheleniyordu. İskenderiye piskoposu, daha önceden boş olan bütün piskoposluklarda yapılan seçimleri onayladığından ve piskoposları bizzat kendisi kutsadığından Mısır'ın altı eyaletindeki kiliseler üzerinde mutlak bir kontrole sahipti. Üstelik daha da geniş bir alanda benzer bir iktidara sahip olmak

kurulduğunu ya da o tarihte kendisiyle dikkate değer bir irtibat kurduğunu dahi ortaya koymaz. Aziz Cyprian (takriben 248-58), tek başına Roma Kilisesi'nin kurucusu olarak Aziz Petrus'a atfı yapan ilk yazardı. Bu tarihten önce Roma Kilisesi'nin ilk iki yüzyılda her ikisine de eşit derecede şükran borçlu olduğunu ortaya koyarcasına atıflar hep *iki* havariye yapıyordu: Petrus ve Pavlus. Eğer Aziz Petrus'u öncelikli kabul eden görüş (Petrine otorite doktrini) benimsenseydi, bu şekilde olur muydu? Bu ihtilaf, T. G. Jalland, *The Church and the Papacy* (Londra, 1944) (Anglikan), E. Caspar, *Geschichte des Papsttums*, 2 cilt (Tübingen, 1930-33) (Protestan) ve P. Batiffol, *Le Siège Apostolique* (Paris, 1924) (Roma Katoligi) üzerinden çalışılabilir.

isteyebileceği düşünülüyordu. Kilisenin büyük konsillerinde Mısırlı “hizip” her zaman zorluydu ve hemen hemen her zaman imparatorluk kilisesinin yönetiminde hakim ses olma isteğini saklamayan Konstantinopolis “hizbine” muhalif konumdaydı. Her iki grup da kendilerine sessiz ve zararsız görünen ama saygı duydukları ve uzak batıda kâfir Cermenler tarafından kuşatılmış Roma’dan destek arıyorlardı.

XV. yüzyılda, iki yüz yıl sonra Roma’nın değil, İskenderiye ve Antakya’nın Hristiyan olmayanlar tarafından yönetiliyor olacağı inanılmaz bir fikir gibi görünüyor olmalıydı. Ama Müslümanların Roma’nın rakiplerinden en zorlusuna öldürücü darbeyi (*coup de grâce*) vurmasından önce bile Papalık üstün bir konum kazanıyordu. Çünkü o zaman için zayıflığı olarak görülen halinde Roma’nın gerçek gücü teşekkül ediyordu. Roma, imparatorluk yönetiminden uzaktaydı ve barbarların eline düşmesi kuvvetle muhtemeldi. İskenderiye ve Konstantinopolis, kiliseye ait işlerin rutini içerisinde imparatorluk müdahalesine maruz kalırken Roma özgürdü. Doğuda imparator kiliseyi kontrol etmeye teşebbüs etmiş ve imparatorluk ile kilisesinin birliğini koruma amacı ile teolojik uzlaşmalar öne sürmüştü. Fakat Roma’da teoloji tamamen bağımsız olarak ifade imkanı buluyordu. Papalık, ne imparatorluk taraftarıydı ne de imparatorluk karşıtı. Batı’nın uzak korunaklı alanları içinde kaldığından siyasi ve teolojik rakipleri olan İskenderiye ile Konstantinopolis’ten etkilenmedi ve kendisi için imparatorlukla ilgisiz ve öteki dünyaya dönük bir otorite iddiasında bulundu.

Roma etkin bir imparatorluk kontrolünden bağımsız olmanın bütün imkanlarına sahip olmasının yanı sıra imparatorluk şehri olmanın imkanlarından da yararlandı. Barbarlar içinse hiçbir etkin iktidar eksikliği şu gerçeği değiştiremezdi: Onların saygı duymayı ve itaat etmeyi öğrendikleri şey, Roma’nın ismiydi ve Roma harabeye dönmüş bile olsa imparatorluğun ve medeniyetin özünü temsil eden şehirdi. Şehir artık imparator tarafından tenhalaştırılmıştı ve en mühim vatandaşı ise papaydı.⁶ Attila’yı 452’de İtalya’dan geri çekilmeye ikna eden (İtalya’daki *praefectus praetorio* ile birlikte) Papa I. Leo’ydu. Üç yıl sonra Vandallar Roma’yı yağmaladığında, en eski üç bazilikayı talan edilmekten ve bütün şehri yanıp kül olmaktan kurtaran yine aynı papaydı. Barbarlara göre papalık, sihri ve Roma isminin gücünü temsil ediyordu. Bu nokta önemliydi, çünkü Roma Katolik Kilisesi büyüklüğüne sadece Roma’nın değil, aynı zamanda barbarların da kilisesi olarak ulaşmıştı.

6 “Papa” kelimesi, baba kelimesinin bir tercümesidir. IV. yüzyıldan IX. yüzyıla kadar piskoposlar yaygın bir şekilde *papa* olarak adlandırılıyorlardı ve bu kelime, Yunanistan’da bugün bile sıradan bir rahibi işaret etmek üzere kullanılır. Bu kelime, V. yüzyıldan itibaren Roma ve İskenderiye piskoposlarının özel unvanları olarak kullanılmaya başlanmıştır.

2. BENEDİKTEN MANASTIR SİSTEMİ

Papalığın gelişmesi için daha açık bir dini sebep ise hem doğrudan hem de dolaylı olarak papalığa kendine özgü karakterinin büyük bir kısmını veren Benedikten manastır sistemi ile olan irtibatıydı. Nursialı Aziz Benedikt, t. 480'den t. 543'e kadar İtalya'da yaşamış; hayatı, Ostrogot Krallığı devrine ve Justinianus'un yeneden fethinin ilk dönemlerine denk gelmişti. 535'ten itibaren İtalya, Justinianus ve Ostrogotların rakip orduları tarafından tahrip edilmişti ve 542-3'te muhtemelen Aziz Benedikt'in de ölümüne sebebiyet veren büyük veba salgını vardı. Roma düzeni, ebediyen kaybolmuş görünüyordu; beraberinde şehirlerinde Hıristiyan bir yaşam sürme şansı da tamamen kaybolmuştu. Bu nedenle Aziz Benedikt eski bir kent ekonomisinden doğan istilaların, katillerin ve kötülüklerin bilinmeyeceği ıssız yerlere çekilmeye karar verdi. Pek çok keşiş daha önce böyle bir geri çekilmeyi denemişti ama Aziz Benedikt onların aşırılıklarını beğenmedi. Bir keşiş olmak için belirli özelliklere sahip olunması gerekiyordu ve Aziz Benedikt "yeni başlayanlar için bir okul" adını verdiği, içerisinde sıradan insanların Hıristiyan bir hayat sürebilecekleri bir kurum öneriyordu.

Tanrı hizmeti için içerisinde çok sert veya külfetli buyrukların bulunmayacağı bir okul kurmak üzereyiz... böylece [biz] asla Onun okulunu terk etmeyelim, aksine manastırda ölene dek Onun öğretilerini muhafaza edebiliriz ve sabrımızla İsa'nın acılarına katılabilir ve Onun krallığına dahil olmaya layık olabiliriz.⁷

"Çok sert veya külfetli", bazı okurlara okulun ağırlığını az göstermek için kullanılmış maksatlı bir ifade gibi gelebilir ama Aziz Benedikt'in kastettiği şey, bu değildi. Onun sert veya külfetli bir manastır hayatından anladığı, IV. yüzyılın başından itibaren Aziz Antonius örneğinde olduğu gibi bir keşişler grubu halinde veya Aziz Pachomius örneğinde olduğu gibi ortak bir yaşam süren ve tahammül etmeyi hayatlarının amaçları haline getirmiş Mısır keşişlerinin yaşamıydı. Mesela İskenderiyeli Aziz Makarios bir başkasının tahammülde kendisine üstün gelmesine asla dayanamazmış ve "nefsinin isteklerini kırarak çok sade bir hayat yaşamaya çalışan birini duyduğunda aynı şeyi yapmak için yanıp tutuşmuş". İnzivaya dair yeni "rekorlar" kırma tutkusu, V. yüzyıl itibarı ile doğu eyaletlerinin çoğuna yayıldı ve çok saçma noktalara vardı. Aziz Stilit Simeon bir sütun üzerindeki platformda otuz üç sene ayakta durdu; kendisini ne yaz güneşinden ne kış ayazından koruyacak bir şeyi vardı; üstelik hiç oturmamış ya da uzanmamıştı. Aziz Stilit Daniel (409-93) onun öğrencisiydi ve platformda (onunki iki sütun üzerinde duruyordu) otuz üç sene üç ay kalarak hocasının "rekorumu" kırdı. Aziz Benedikt, *Kurallarını* böyle

7 *The Rule of St Benedict*, Giriş, çev. F. Gasquet (Londra, 1909), s. 6-7.

insanlar için değil, “Tanrı hizmeti için bir okula” girmek isteyen sıradan insanlar için, yani “yeni başlayanlar” için düzenlemişti.

Elbette daha önce manastır yaşamının ya da ortak yaşamın değerini vurgulayanlar olmuştu. Hatta Mısır’da 315 gibi erken bir tarihte, Aziz Pachomius ortak yaşamın detaylı kuralları ile bir *cenobium* kurmuştu. Elli yıl sonra Aziz Basil, ki Aziz Benedikt onun *Kurallarına* aşinaydı, bu fikri geliştirdi ve cemaat hayatının inziva hayatına üstün olduğunu beyan etti. Fakat Aziz Pachomius da Aziz Basil de *cenobianın* kendi kendine yeten topluluklar olmaları konusunda ısrar ederlerken manastır fikrini Aziz Benedikt kadar kurumsal bir yapı olarak geliştirmemişlerdi. Aziz Benedikt, *Kuralların* ilk cümlelerinde, keşişlerin “itaat işlerinden” ve kendi iradesini Tanrı’ya ve ona hizmet eden topluluğa bırakmasından bahsetmiştir. Keşişlerin bir manastırdan diğerine istedikleri gibi taşınmalarını onaylamamıştır. Manastıra girildiğinde, keşiş bu özel topluluğun bir üyesi haline gelirdi ve ölümüne dek bu özel “manastırda kalmak” üzere yemin ederdi. Derhal kendi kilisesinin kisvelerini terk edip manastırın giysilerine bürünürdü. Artık kendisine ait hiçbir şeye sahip değildi. “Bilmeliydi ki bundan böyle kendi bedeni üzerinde dahi iktidara sahip değildi.”⁸

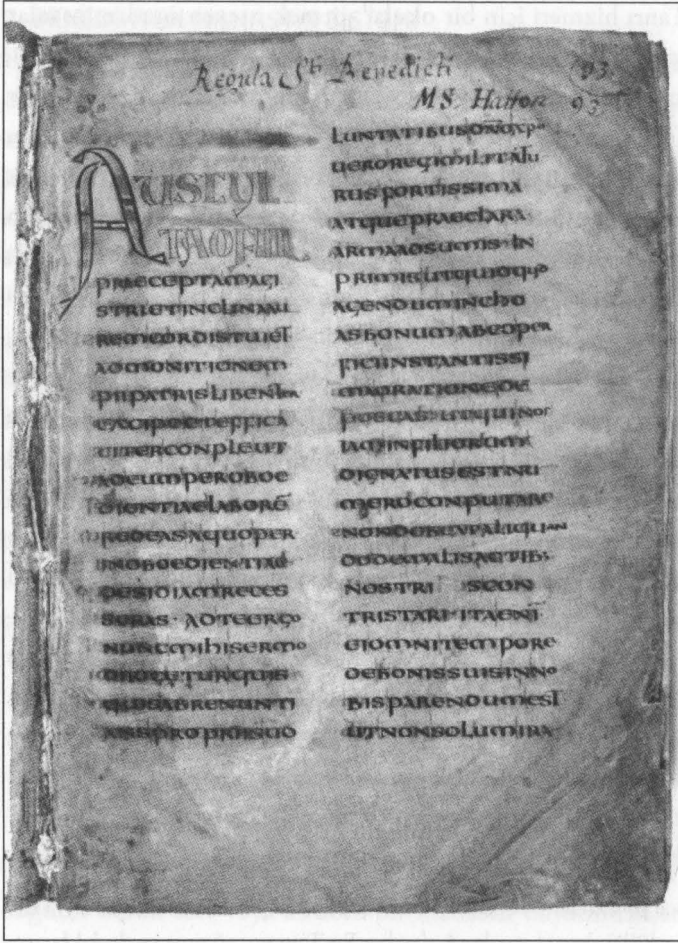
Manastırda hakim fikir tevazuydu. Aziz Benedikt *Kuralların* yedinci bölümünde uzun uzun bu erdemden ve bu erdeme erişmeyi sağlayacak olan on iki basamaktan bahseder ama esasında *Kuralların* bütün konusu da budur. Tevazu öncelikle Tanrı’ya şükrederek öğrenilirdi: “Bizi değil, ya Rab, bizi değil, kendi adını yücelt!” Bu nedenle, *Kuralların* büyük bir kısmı ayinlere dair düzenlemeleri açıklamaya ayrılmıştı. Örneğin dokuzuncu bölüm, gece vakti kaç mezmur okunacağını belirler:

Kış mevsiminde, önce şu satırlar okunsun: “Tanrım benden yardımını esirge; Ey Tanrım bana yardım etmek için beni hırpala. Ardından Ey Tanrım, ağzımı ve dudaklarımı sadece senin şükrün için açmama izin ver” sözleri, üç kez söylensin. Bundan sonra üçüncü mezmur bir Gloria ile söylenmelidir; arkasından ise doksan dördüncü Mezmur karşılıklı şekilde okunur veya söylenir. Onu bir ilahi ve ardından yine karşılıklı olarak altı mezmur takip eder. Bunlar bitip kısa ayet okunduktan sonra başkeşiş bir dua etsin ve herkes yerine oturduktan sonra kürsüye yerleştirilmiş olan kitaptan üç bölüm sırayla üyeler tarafından okunsun. Bu dersler arasında üç ilahi söylensin, bunlardan ikisinde Gloria olmasın. Üçüncü dersten sonra, koro şefi Gloria’yı ilahiye eklesin; bunu okumaya başladığı an, herkes saygıdan ayağa kalksın ve Kutsal Teslis’e hürmet etsin.⁹

Dikkat edilmelidir ki bu, yedi hizmetten biri veya günlük “vazifeler” için verilen izahatın yalnızca bir parçasıydı. Aziz Benedikt keşişlerinden biri, kışın sıradan günlerinden birinde manevi çalışmalar veya şahsi ibadete ayırabileceği ek vakitler-

8 *Rule*, c. 58, çev. Gasquet, s. 102.

9 *Rule*, c. x. çev. Gasquet, s. 36-7.

Aziz Benedict'in
Kurallar'ının VIII. yüzyıldan
kalan bir yazması

den tamamen ayrı olarak yaklaşık dört saatini “şapelde” *Opus Dei* ile meşgul olarak geçirirdi.

Tevazuyu öğrenmenin ikinci yolu, itirazsız itaattir. İster başrahip ister başkeşiş olsun bir keşiş, yapılması istenen şeyin yanlış olduğunu düşünse bile kendi üstüne itaat etmekten başka seçeceğe sahip değildi. İyi bir keşişin arzusu kendi dilediği gibi yaşamak değil, bir başkeşiş tarafından yönetilmektir ve “emir Tanrı’dan geliyormuşçasına” ona derhal itaat etmeye çalışmalıydı. *Kuralların* bir bölümü bir keşişin kendisine imkansız bir şey yapması emredildiğinde ne yapması gerektiği konusuna ayrılmıştır. Belki, uygun bir vakitte “gurura kapılmaksızın, direnç göstermeksizin veya itiraz etmeksizin” görevini neden imkansız bulduğuna dair sebepleri ifade edebilirdi ama başkeşiş veya başrahip emrinde ısrar ederse keşişin Tanrı’nın yardımına güvenerek itaat etmekten başka bir seçeneği yoktu.

Aziz Benedikt'in bütün mülkün ortak olarak paylaşılmasındaki ısrarı da itaat ile yakından bağlantılıydı.

Başkeşişin izni olmaksızın hiç kimse, kitap, levha, kalem ya da herhangi bir şeyi vermeye veya almaya veya kendisinin olarak görmeye cüret etmemelidir. Çünkü keşişler kendi bedenleri ve iradeleri üzerinde dahi hiçbir egemenlik iddia edemeyen kişilerdir. Yine de gerekli olan her şeyle ilgili manastırın Babasından medet umabilirler ama başkeşişin vermediği ya da müsaade etmediği hiçbir şeyi kullanmamalıdır. Belirtildiği üzere her şey herkes için ortaktır: Hiç kimse bir nesnenin kendisinin olduğunu söyleyemez ya da düşünemez.¹⁰

Bir keşiş, başkeşişin izni olmaksızın ebeveyninden mektup ya da hediye dahi alamazdı ve hatta başkeşiş, bu hediyeleri istediği herhangi bir keşişe tahsis etme yetkisine sahipti. Çünkü başkeşişe mutlak teslimiyet, tevazunun gereklerinden biriydi.

Tevazu ayrıca tarlalarda çalışarak da öğreniliyordu. Hem Romalılar hem Gotlar, tarımsal üretimde çalışmaktan nefret ederlerdi. Bu, sadece kölelere layık görülürdü. Ama keşişler tanrının köleleriydi. Aziz Benedikt tabii ki açıkça bütün tarımsal faaliyetleri kendilerinin yapması gerektiğini söylememiştir. Manastırın zaman çizelgesi, günün sıcaklığından korunmak için tarla işlerine epey erken başlaması gereken keşişleri zorladığı için özellikle yazın ilave işgücü lazım oluyordu. Fakat şu açıktır ki Aziz Benedikt tarımsal faaliyeti bir keşişin normal işi olarak görmüştü ve Aziz Gregorius'un bir mektubunda tasvir edilen ve keşişleriyle birlikte ot biçen bir başkeşiş çok tipikti.

Aziz Benedikt'in *Kuralları* Hristiyan hayatını bir topluluk olarak yaşamak isteyen insanlar için makul bir kurallar bütünüydü. Manastır yaşamının genel ilkeleri kadar pratik detaylarını da göz önünde bulundurmaktaydı. Keşişlerin ortak bir yatakhane ayrı yataklarda yatmalarını şart koşmuş, hatta bir keşişin hayat şartlarına uygun olarak değişen yatak çarşaflarının miktarını bile belirlemişti. Mutfak işi keşişler tarafından sıra ile yapılmalıydı ve "cumartesi günü haftalık hizmetini bitiren kişi her şeyi temizlemeliydi". Günlük yemek, "birini yiyemezse diğerini yiyebilsin" diye iki kaptan oluşurdu. Hastaların bakımı ve giysilerin düzeni için de talimatlar ve izahatlar verilirdi ama bu durumlarda çoğu iş başkeşişin basiretine kalıyordu, "çünkü soğuk bölgelerde daha fazla ihtiyaç oluyordu, sıcak bölgelerde ise daha az". Aziz Benedikt'in *Kuralları*nda aslında insancıl bir ruh vardı; manastır hayatını olması gerektiğinden daha müşkül hale getirmek gibi bir niyeti yoktu. Büyük Gregorius şöyle rivayet eder: Yakınındaki bir keşiş kendini bir kayaya zincirlediğinde Aziz Benedikt onu azarlamış ve "Eğer sen Tanrı'nın kölesi isen, başka bir demir zincir değil, İsa'nın zinciri seni tutsun" demişti.

İşte muhtemelen Benedikten manastır sisteminin dayandığı asıl başarı burada yatmaktadır. Çünkü dini coşkuyu, sofuluğun “rekor kırma” becerisinden uzaklaştırıp düzenli bir topluluk hayatına çevirmekte başarılı olmuştu. Doğuda, Aziz Basil’in keşişler için en iyi yaşam olarak ortak yaşamı kurma girişimi bir kenara bırakılırsa, ermiş keşişlerin doğal olarak manastır yerine inzivayı tercih edecekleri düşünülmeye devam etti. Batıda ise manastır sistemi kendine daha geniş bir tatbik alanı buldu. Manastır sistemi, ufak bir uyarılma ile Kilisenin güçlendirilmesi için çok kuvvetli bir araç haline gelebilirdi ve Papa I. (Büyük) Gregorius’un döneminde papalığın gelişimine ilk büyük katkıyı yaptı.¹¹

3. PAPA BÜYÜK GREGORIUS (590-604)

I. Gregorius’un papalık döneminde papalık, Orta Çağ’a ait formunu almaya başladı. Papanın doğrudan kontrolü altında Batı Kilisesi’nin hiyerarşik düzenli teşkilatlanmasına yönelik ilk adımlar ve Papalık devletini oluşmasına neden olan gelişmeler görülmeye başlandı. Fakat çelişkili bir şekilde Büyük Gregorius aslında *Romania*’nın çok çeşitli geleneklerini kendisinde toplayan muhafazakâr bir insandı. *Romania*, IV. yüzyılda barbar yaşam şekline karşı Romalı yaşamı ifade etmek için tedavüle giren bir kelimeydi. Gelenekleri; Afrikalı Augustinus, Romalı Cassiodorus, İliryalı Justinianus ve kökeni Yahudiliğe dayanan Hristiyan Kilisesi’nden besleniyordu. Birinin diğerinden ne kadar farklı olduğunun bir önemi yoktu, asıl önemli olan her biri barbar dünyasına yabancı olan bir hayat tarzını temsil ediyordu. Papa Büyük Gregorius ise hepsini temsil ediyordu.

Gregorius, Romalı bir senatör ailesinden geliyordu ve büyük-büyük-büyükbabası, Papa III. Felix (483-92) idi. Babasının Roma’da, *Clivus Scauri* üzerinde büyük bir evi vardı ve kendisi de 573’te *praefectus urbis* idi. Fakat bu şerefli mevkiye geldiğinde şehir görkemini kaybetmişti ve harabeye dönmüştü. V. yüzyılın felaketleri bir kenara

11 Aziz Benedikt, *Kurallarını* kendi kurduğu manastırlar için düzenlemişti. Bunlar da üçten fazla değildi: Subiaco, Monte Cassino ve Terracina. Manastır *Tarikatına* dair bir fikri yoktu. Aziz Benedikt’in *Kurallarının* şöhreti daha çok Papa Büyük Gregorius’un diyalogları ile yayılmasından kaynaklanıyordu. Fakat VII. ve VIII. yüzyıllarda Galya’da ve İngiltere’de, İtalya’da olduğundan daha çok tanınır hale gelmiştir. (Bkz. Notlar, s. 80-82)

Dikkat edilmelidir ki burada verilen *Kurallar* yorumu geleneksel bir yorum olmasına karşın alternatif bir yorum da Aziz Benedikt’in *Kuralları* “herkesin isteyeceği ama bu konuda yetenekli olanların tatmin edici bir şekilde erişebileceği İncil’e uygun bir yaşam için yazdığı” yönündedir. Bu ikinci görüş için bkz. David Knowles, *The Monastic Order in England, 943-1216* (Cambridge, 1940), s. 10. Geleneksel görüş ise Cuthbert Butler, *Benedictine Monachism*, 2. baskı, 1924, s. 389-93’te, bence kesinlikle çok iyi bir biçimde, ortaya koyulmuştur. Yazarların her ikisi de Downside’da Benedikt keşişidir.

bırakılırsa sadece Justinianus'un Got Savaşı sırasında, ki Gregorius (t. 540) bu savaş esnasında doğmuştu, üç kere kuşatılmış ve el değiştirmişti.

Bir zamanlar dünyanın hanımefendisi olarak ortaya çıkmış şehir [diye yazar Gregorius], ki ne hale geldiğini görüyoruz, -sakinlerinin azalması ve düşmanlarının tehditleri gibi- sayısız ve çeşitli talihsizliklerden muzdarip oldu. Harabe üzerinde harabe... Senato nerede? İnsanlar nerede? Seküler değerlerin bütün görkemi yerle bir edilmekte. ... Ve geriye kalan azınlık olarak bizler, her gün belalar ve sayısız teşebbüslerle tehdit ediyoruz. ... Artık ne senato var ne de insanlar; sadece hayatta kalmış olanlar için her gün artan bir keder ve sıkıntı. Roma, alevler içinde ve ıssız. Binalara gelince, onlar da kendiliğinden yıkılıyorlar.¹²

Karamsarlığının temel nedenlerinden biri İtalya'daki imparatorluk gücünün giderek azalmasıydı. 568'de, Got Savaşı'nın sona ermesinden sadece on dört yıl sonra, Lombardlar, kralları Alboin komutasında İtalya'yı işgal etti. Aileleri, eşyaları ve taşınabilir malları ile Alpler'i geçip on yıl içerisinde İtalya'nın büyük bir kısmını ele geçirdiler ve imparatorluk idaresini neredeyse tamamen bozdular. Fakat ne onlar ne imparatorluk güçleri nihai bir zafer kazanacak kadar güçlüydü. Bazı Lombard güçleri, Spoleto ve Benevento kadar güneye yerleşmiş olmalarına rağmen imparatorun temsilcisi olan vali, İtalya'da doğu sahilindeki Venedik ve Ravenna'dan batı sahilindeki Roma ve Nepal'e kadar uzanan bir şerit boyunca zayıf bir kontrol sağlayabiliyordu. İmparatorluk güçleri, hem kuzeyden hem güneyden saldırılara maruz kalıyor, haberleşme yolları devamlı kesiliyordu; bu nedenle kalıcı bir savunma imkansızdı. Valinin kuvvetleri, adeta imparatorluk güçlerinden artakalan zavallı bir bakiyeydi. Gregorius bu durumu kel kalmış bir kartal ile karşılaştırmıştı:

Bir adam yaşlandığında sadece başı kel kalır ama bir kartal yaşlandığında kanatlarındakiler de dâhil olmak üzere bütün tüylerini kaybeder ve bütün vücudu kelleşir.¹³

Gregorius'un düşüncesine göre imparatorluk gücünün, yani *Romania*'nın ve medeniyetin, dağılması dünyanın sonuna doğru hızla ilerlendiğine işaret ediyordu. Cennetin Krallığı'nın gelme zamanı yakındı.

Benim sevgili kardeşlerim, İncil sessiz kalmak zorunda olsa bile dünya bizzat bunu açıkça ilan edecekti. İşte bu harabeler onun sesi. Eski krallık pek çok darbe ile ihtişamını kaybediyor ve şimdi bize çok yakında gelecek olan bir başka krallığı işaret ediyor. Mevcut dünya onu sevenler için çok tatsız ve onun düşüşü bize onu sevmememiz gerektiğini öğretiyor. Eğer eviniz şiddetli bir rüzgâr tarafından sallanıp yıkılma tehdidi altındaysa onun içinde yaşayan sizler kaçarsınız. Sağlamken onu severdiniz ama yıkılmaya başla-

12 Pierre Batiffol, *St Grégoire le Grand* (3.bsk, Paris, 1928), s. 4'ten alıntıdır.

13 Batiffol, *Saint Gregorius the Great*, çev. John L. Stoddard (Londra, 1929), s. 91-2'den alıntıdır.

dığında onu terk etmek için acele edersiniz. Eğer altımızdaki dünya batıyorken biz hâlâ onu seviyor ve ona bağlanıyorsak bu demektir ki onunla birlikte helak olmak istiyoruz.¹⁴

Gregorius bir keşiş oldu. Sicilya’da varisi olduğu arazilerde altı manastır kurdu ve babasının Roma’da *Clivus Scauri* üzerindeki evinde kurduğu Aziz Andreas’a adanmış olan yedinci manastıra da kendisi intisap etti. Fakat asıl önemli olan husus onun Benedikten bir keşiş olmasıdır. Knowles’un belirttiği gibi “Aziz Benedikt’in hayatındaki gelenekler ile doymuş”¹⁵ ve onun temel ilkelerini tüm kalbiyle kabul etmişti. Keşiş, mütevazı, itaatkâr ve bir cemaatin üyesi olmalıydı; “bundan böyle kendi bedeni üzerinde dahi hiçbir iktidarının olmadığını bilmeliydi”.

Öte yandan Aziz Andreas Manastırı, Roma Kilisesi’nin büyük cemaati içerisinde yer aldığı için Aziz Gregorius’un bağlı olduğu birden çok cemaat vardı ve 579’da Papa II. Pelagius onu diyakoz yaptığında ve Konstantinopolis’e papalık temsilcisi (*apocrisiarius*) olarak gitmesini emrettiğinde bu emre itaat etmişti. Asıl görevi, İtalya’yı savunmak üzere yardımcı kuvvetler göndermesi için İmparator Mauricius’a yalvarmaktı.

Roma civarındaki bölgelerde [partes romanae], hiçbir askeri garnizon yok diye yazar Papa. Vali bizim için hiçbir şey yapamayacağını, Ravenna bölgesini kendisinin savunamayacağını yazıyor. Üzerimize doğru gelmekte olan şu dinsizler ordusu Lombardlar, halen imparatorluğun bir parçası olan toprakları ele geçirmeden önce Tanrı, mümkün olan en kısa zamanda imparatoru yardımımıza göndersin.¹⁶

Gregorius iyi niyetle altı yıl Konstantinopolis’te kaldı (579-85) ama batıya takviye kuvvet göndermeyi düşünemeyecek kadar doğu sınırındaki problemlerle meşgul olan imparatorlardan hiçbir yardım alamadı. Papa liderliğinde Roma, kendisini elinden gelen en iyi şekilde savunmak zorundaydı. Gregorius, şehrin Lombardların eline geçmemesini, “havarilerin başı Aziz Petrus”un korumasına atfedilebilecek bir mucize olarak kabul etti.

590 yılında Papa II. Pelagius öldü ve Roma halkı Gregorius’u onun halefi olarak seçti. Fakat Konstantinopolis’ten imparatorluk muvafakati gelene kadar papalığı takdis edilmedi. Gregorius önce bu görevi kabul etmek istemedi ve şehirden kaçmaya çalıştı. Fakat daha sonraları *Regula Pastoraliste* tefekküre adanmış bir hayat için dahi olsa kutsanmayı reddederse Tanrı’ya karşı olan vazifesinde bir kusur işlemiş olacağı kanaatine vardığını açıklamıştı. Kendisi için yüksek mevkiler elde etme tutkusunu tahkir etmişti ama tanrının emirlerine direnilirse tevazunun da hakiki olmayacağını

14 Batiffol, *Gregorius the Great*, s. 83’den alıntıdır.

15 Knowles, *Monastic Order*, s. 18.

16 Batiffol, *Gregorius the Great*, s. 41’den alıntıdır.

beyan etmişti. Papalığı kabul etti ve bir keşiş olarak nasıl başkeşişine itaat edecekse aynı şekilde tanrının kilisesine hizmet etmeye çalıştı. Resmi unvanı *servus servorum Dei*, yani tanrının hizmetkârlarının hizmetkârıydı.

Aziz Petrus'un mirası olan Kilise malları konusundaki tutumu, Gregorius'un görevine karşı tutumunu en iyi şekilde gösteririr. Vazifesini itina ve liyakatle idare eden Gregorius, görevinden elde ettiği serveti bütün cemaat adına emaneten elinde tuttuğunu düşündü. Roma sokaklarında bir dilenci açlıktan öldüğünde Gregorius kendini sorumlu tutuyordu ve rahiplik görevlerini geçici olarak durduruyordu. Hazinesinden düzenli olarak harçlık alan her yaş, cinsiyet ve meslekteki insanların isimlerinin yazılı olduğu bir kaydın olduğu dahi söylenir. Daha önceleri bu şekilde ekmek veya para dağıtımları imparatorun sorumluluğuydu. Fakat imparatorluk idaresi çökmüştü ve ihtiyaç çok büyüktü. Bir başkeşişin kendi manastırını hem manevi hem maddi olarak yönetmesi gibi Gregorius de kendi sürüsü olan Roma halkının tüm ihtiyaçları ile ilgilendi. Buna muktedirdi, çünkü Aziz Petrus'un Sicilya'daki mirası oldukça büyüktü ve Sicilya, Lombardlar tarafından istila edilmemesi nedeniyle huzur içindeydi.

Kilisenin serveti gerçekten artıyordu. Çoğu şehirde vergilerini ödemesi imkânsız hale gelen toprak sahipleri, topraklarını piskoposlara teslim etti. Böylece piskoposluğa ait toprakları "şehirlerin" idari bölümleri ile örtüşmekte olan piskoposlar, kendilerini şehrin idari işlerinin sorumluluğunu omuzlarken buldular; şehir surlarının, su sarnıçlarının veya diğer kamusal binaların muhafazasından sorumluydular. Gregorius kendisini imparatorun bankeri olarak buldu. İmparatorluk birliklerinin maaş ödenmesi için veya Lombardlara ödenecek vergi için imparatora para veriyordu. İmparatorluk idaresi çöktükçe Kilise de *Romania*'dan mümkün olan en çok şeyi kurtarmak için devreye girdi. Bu süreç, Papalık Devletlerinin sahibi olarak papanın ruhani olduğu kadar dünyevi bir lider de olduğunun kabul edildiği VIII. yüzyılda mantıksal gelişimini tamamlamıştır.

Gregorius'un din dışı sorumlulukları arasından en acili Roma'nın savunmasıydı. İmparator Konstantinopolis'teydi ve hiçbir takviye kuvvet ayıramıyordu; vali de Ravenna'nın savunması ile meşguldü. Gregorius, acil durumlarda imparatorluk birliklerini Roma'dan çıkaran valiyi ihtar etmekle kalmadı; onun yerine askeri kumandanlar atadı. Tüm bunlar da fayda etmezse şehrin duvarlarını korumak üzere halkın üstüne düşeni yapmasını rica etmek için yerel piskoposa yazılı çağrıda bulunurdu. Hiç kimse onun bu şekilde imparatorluk yetkilerini kullandığını düşünmedi; faaliyetleri, imparatorunkine karşı bir siyaset oluşturmaya başlayınca dek sorgulanmadı. Bu karşı siyaset, Lombardlar ile barış yapmanın gerekliliği hususunda ortaya çıktı. Şüphe yok ki herhangi bir başarı şansı olsaydı savaşmaya devam etmeyi

tercih ederdi. Fakat imparatorun takviye kuvvet gönderme imkanı olmadığı için başarı imkansızdı. Gregorius'un Roma'yı yağmalanmaktan kurtarabilmesinin tek yolu, "nutku tutan Ariulf" olarak andığı Lombardlı Spoletio Dükü Ariulf ile müzakerelere başlamaktı. İmparator, Gregorius'un böyle bir siyaset gütmesini "basitlik" ile itham ettiğinde Gregorius öfke dolu bir üslupla mektup kaleme aldı:

Saygıdeğer efendim, huzuruna gelen herkesi dinlemeyip onların laflarına inanmak yerine vakıalara inanmayı lütfettiği takdirde Cumhuriyetin menfaatleri ve İtalya'nın kurtuluşu uğruna hakkımda istediği bütün kötülükleri düşünebilir.¹⁷

İmparatorluk taraftarı, muhafazakâr ve Romalı olmasına rağmen Gregorius yeni bir dünyada yaşadığını fark etmişti. Geçmişin yasını tutmanın faydası yoktu. Dünyada olup bitene gözleri kapamak anlamına geleceği için bir manastıra geri çekilmenin dahi faydası yoktu. Barbarlar kalmak üzere gelmişlerdi. Batıdaki Roma İmparatorluğu, Gregorius'un bildiği kadarıyla her halükarda çöküşün son safhalarındaydı. Eğer papa, Aziz Petrus'un halefi olarak, kilisenin çıkarlarını koruyacak ve imanın bekasını bütün saflığıyla gözetecek ise barbarları bu iman yoluna sevk etmek kesinlikle onun göreviydi. "Nutku tutan" ve günahkâr olabilirlerdi veya *Romania* algısına aykırı olan her şeyi temsil ediyor olabilirlerdi ama Gregorius, tanrının bu barbarların imparatorluğu ele geçirmesini dilediğini ve papa olarak onların imanını kollamanın kendi görevi olduğunu tevazunun gereği olarak kabul etti.

Bu kolay bir şey değildi. Daha önce kilise, kilise konsillerinin toplanması ve kararlarının uygulanması için büyük oranda imparatorluk hükümetinin yardımına güveniyordu. İmparator Konstantin'in Arles ile İznik konsillerini nasıl topladığını ve Afrika'daki Donatistlere karşı sivil yönetimi nasıl harekete geçirdiğini görmüştük. Fakat VI. yüzyılın sonunda imparatorluk otoritelerinin batıda kiliseye yardım edebildikleri çok az bölge vardı; Gregorius'un etkin bir yardım alabildiği tek yer Afrika'ydı. Bu nedenle Gregorius, Roma'nın Lombardlara karşı savunmasında olduğu gibi kendi savunmasını bizzat oluşturmak zorundaydı. Bu amaçla ilk yaptığı şey, Aziz Petrus'un mirası olan toprakların yönetimi için göreve getirilen memurlardan istifade etmek oldu. Bunlar öncelikle kahyalar veya emlakçılardı ama bütün İtalya ve Sicilya'ya dağılmış olduklarından papanın onları bütün işlerde temsilci olarak kullanması doğaldı. Doğrudan papanın kontrolündeydiler ve papa onlara takriben ayda bir gibi bir sıklıkta yazı yollardı. Onlar da kiliseyi ilgilendiren her türlü konuda papayı haberdar ederlerdi ve dolayısıyla Gregorius'un İtalya'daki kilise denetimi çok etkindi.

Papanın mülki çıkarının olmadığı İtalya dışında ise denetim çok daha zordu. Durum bilhassa Galya'da çok vahimdi. Arles Piskoposu Papalık ile yakın temastaydı

17 Battifol, *Gregorius the Great*, s. 244-5'ten alınmıştır.

ama diğer taraftan Galya Kilisesi Frank krallar tarafından neredeyse devletin bir bölümü olarak yönetiliyordu.¹⁸ Galya kiliselerini “kendilerinin” kabul ediyorlardı. Papayı saygıyla dinliyorlardı ama onun “kendi” piskoposlarını düzenli bir şekilde idare etmesini gerekli veya kabul edilebilir bulmuyorlardı. Gregorius’a göre ise papalık denetimi önemli bir gereklilikti. Frank kilisesinin ruhani hayatı, ruhban olmayan kişilerin kiliseye ait makam ve görevleri satın almasıyla aşındırılmıştı; krallar tarafından atanan piskoposlar, çoğu zaman kötü nam salmış ruhban olmayan kişilerden ve gençlerden teşekkül ediyordu; tayinlerinin nedeni kilisenin çıkarları değil, daha ziyade krallığın lütfuydu. Gregorius, ruhban sınıfının evliliği yasaklanırsa ve Frank kilisesi kendi inanç ve ahlaki kurallarını gözden geçirdiği yıllık konsiller düzenlerse bu gidişat için bir çare bulunabileceğini düşünüyordu. Piskoposlara mektup yazdı ve kilise disiplininin icrasının mutlak gerekliliğine dikkat çekmek için herkese -kilise mensuplarına, krallara ve kötü bir şöhreti olan Kraliçe Brunhild’e- özel bir elçi yolladı. Elçi kibarca ve saygıyla dinlendi, fakat reform yolunda hiçbir şey gerçekleşmedi.

Bu nedenle, kilise bir skandal nesnesi olmamak için kendi yönetim mekanizmasını geliştirmek zorundaydı. Papalık için artık kilisenin “üstünlüğünü” iddia etmek yeterli değildi; onu yönetmek zorundaydı ve kendi merkezi otoritesi ile kilisenin en uzak bölgelerini dahi kontrol etmek durumundaydı. Gregorius tarafından böyle bir merkezi kontrol yönünde atılan ilk adımlar, Gregorius’un İngiltere’deki misyonerlik girişimleri yönünde atıldı. İlk planı, genç İngiliz köleleri satın almak, onları Galya manastırlarında eğitmek ve kâfir hemşerilerini dine döndürmek üzere onları İngiltere’ye geri göndermekti. Fakat misyonun doğrudan papalığın kontrolünde olmasını sağlayacak başka bir plan lehine bu plandan vazgeçildi. Misyonu gönderdiği Augustine, İngiliz değildi; ülkeyle ilgili hiçbir şey bilmiyordu ve o dilde tek kelime konuşamıyordu. Bir misyonere ait olan alışlagelmiş özelliklerden çok azına sahipti ama bir keşişti, hem de Gregorius’un kendi manastırından bir keşişti. İtaat erdemine sahipti. Papanın kendisine verdiği talimatlara riayet etti ve beklenmedik zorluklarla karşılaştığında başka bir tavsiye için Roma’ya yazdı. Augustine’in soruları ve Gregorius’un cevapları, Bede’nin *Historica Ecclesiastica Gentis Anglorum*unda muhafaza edilmektedir. Bu sebeple İngilizlerin Hıristiyan olması, Augustine aracılığıyla gerçekleşmiş olsa dahi Gregorius’un kendi başarısıdır.

18 Gregorius, Merovenjlere yedisenede yirminü kez yazmıştır. Dini görevlerin satılması konusunda şikâyetlerde bulunmasına rağmen Brunhilda’ya methiyeler düzmüştür ve bazı ilerlemeler katetmiş gibi görünmektedir. J. M. Wallace-Hadrill, *The Frankish Church* (Oxford, 1983), böl. vii, özellikle s. 115-18.

Gregorius, yeni kilisenin idaresini de kendi planladı. Bu yeni kilise daha önceki Yukarı ve Aşağı Britanya imparatorluk eyaletlerine karşılık gelen iki eyaletten oluşmaktaydı ve her birinde bir başpiskopos ile on iki piskopos bulunmaktaydı. Başpiskoposlar, Roma Britanyası'ndaki en önemli iki şehir olan Londra ve York'ta bulunmaktaydı. Ancak Londra'yı kontrol altında tutan Doğu Saksonları paganizme geri döndükleri için Canterbury, Londra'nın yerini almak durumunda kaldı. Bu nedenle Gregorius'un niyeti, imparatorluğun bütün diğer bölgelerinde bulunan yapıya benzer ama başpiskoposun gücünü papadan almasıyla bu yapıdan farklılaşan bir taşra teşkilatı kurmaktı. Başpiskopos dairesinin nişanını bir *pallium* –yünden beyaz bir şerit– olarak belirledi ve bunun sadece papa tarafından verilebilme şartını koydu. Augustine'e *pallium* gönderdi, fakat daha sonraları yeni seçilen başpiskoposun Roma'ya giderek yazılı bir iman yemini ettikten sonra *palliumu* bizzat alması kuralı kondu. Gregorius bu yolla kilisenin yönetim yapısını kurdu: Piskoposlar başpiskoposlar tarafından denetlenenecekti, başpiskoposlar da papa tarafından.

Bütün tasarısı, halihazırda mevcut olan kurumların özgün bir tatbiki ve terkihibiydi. Mesela *pallium*, daha önceleri –ilk olarak imparator tarafından ve daha sonra papa tarafından kendi adına– özel bir şeref veya lütuf nişanı olarak verilirdi ve başpiskopos unvanı da aynı şekilde tamamen fahriydi. Başpiskoposlar, daha önce de gördüğümüz üzere IV. yüzyıldan beri kendi eyaletlerinde önemli bir konuma sahiptiler ama bu zamana dek papa tarafından vazifelerinde tasdik edilmeleri veya onun kontrolüne tabi olmaları gerekli değildi. Gregorius'un İngiltere için ortaya koyduğu tasarısı, İngiliz kilisesinin İtalya dışındaki herhangi bir kiliseden daha sıkı bir şekilde Papalık kontrolü altında olacağı anlamına geliyordu ve kendi paylarına İngilizler, Papalığın özel hizmetkarları olarak addedilmekten memnun görünüyordular. İngilizler, VIII. yüzyılda Frankların kuzeyindeki ve doğusundaki Cermenlere misyonerler gönderdiklerinde misyonları yaymak için attıkları ilk adım, Roma'ya gidip bu girişim için papanın müsaadesini almak olmuştu. Hem Willibrord hem Wynfrith Roma'da tasdik edilmiş piskoposlardı ve papa onlara Roma cemaatine kabul edildiklerini gösteren yeni isimler verdi: Clement ve Boniface. Misyonlarının başarılı olmasının ardından biri Utrecht'te, diğeri Mainz'da bir başpiskoposluk kurdu ve her ikisi de *palliasını* papadan aldı. Gregorius'un kilise teşkilatının merkezileştirilmiş yapısını Kıta Avrupası'na tanıtmış oldular ve nihayetinde Fransız kilisesi üzerinde etkin bir papalık hakimiyeti kurulmasında rol oynadılar. Böylelikle, Orta Çağ kilisesinin teşkilatı Roma'dan kontrol edilen ve denetlenen bir merkezi yapı olarak gelişti.

“Hiçbir piskopos bilmiyorum ki bir suç işlendiğinde Papalığa tabi olmasın” diye yazar Gregorius. Kendisini kilisenin başı olarak kabul ediyor ve düzenin yürümesinden sorumlu hissediyordu. Buna karşın, diğer piskoposların, hatta patriklerin

haklarına saygı gösterecek kadar muhafazakârdı. “Evrensel piskopos” unvanına sadece Konstantinopolis piskoposu tarafından gasp edildiği için değil, böyle bir unvanı arzu eden bir piskoposun “Deccal’in habercisi” olması gerektiğini düşündüğü için kesinlikle karşı çıktı.

Benim kardeşlerimin [yani diğer piskoposların] şerefi pahasına bana verilecek olan bir şerefi arzu etmiyorum [diye yazar]. Benim şerefim evrensel kilisenin şerefidir. Bu aynı zamanda benim kardeşlerimin mücessem otoritesidir. Kardeşlerim sayesinde var olan bu şerefin tüm kardeşlerimi kapsamasından ben de şeref duyarım. Eğer siz muhterem cenapları bana Evrensel Papa [papa universalis] olarak muamele ederseniz, benim evrensel olduğumu varsaydığınız için bir piskopos olarak kendi makamınızı da geçersiz kılmış olursunuz.¹⁹

Hangisinin daha etkileyici olduğunu söylemek zordur: Kelimelerin açığa vurduğu tevazu mu, yoksa takındığı tavrın haşmeti mi?

Elbette Gregorius’un papalığına; doğunun büyük piskoposluğu ve batının diğer kiliseleri ile olan ilişkilerine dair söylenebilecek daha çok şey var. Fakat umulur ki onun bir papanın nasıl olması gerektiğinin en önemli örneği olarak kabul ediliş nedenini göstermeye yetecek kadarı söylenmiştir. Asıl önemli olan, erdemli ve dindar bir adam olması ya da sadece Orta Çağ boyunca bir piskoposun cemaatine karşı görevlerine dair standart bir el kitabı olan *Regula Pastoralis*’in yazarı olarak bilinmesi değildi. Gregorius’u özellikle bu denli büyük kılan husus, imparatorluk gücünün yıkıldığı ve dünyanın bir sona yaklaşıyor gibi görüldüğü bir zamanda kiliseyi kurtarma görevini üstlenmiş olmasıdır. Fakat ona göre kilise de aynen imparatorluk gibi kolayca parçalanabilirdi: İtalya’da bir toprak sahibinden farksız hale gelebilir, Frank Krallığı’nda ise kraliyet mülküne dönüşebilirdi. Gregorius kiliseyi ıslah etti, yeniden düzenledi ve bağımsız bir mevcudiyet kazandırdı. Papalık *principatusu* teorisini papalık egemenliğinin pratik kavramlarına çevirdi. Müslümanlar, rakip Antakya ve İskenderiye kiliselerini ortadan kaldırmamış olsaydı da papalık Hristiyanlıkta mevcut olan durumdan kesinlikle faydalanırdı. Çünkü kendisine imparatorluktan veya herhangi başka bir din dışı kuvvetten bağımsız bir teşkilat verilmişti. İşte bu, Büyük Gregorius’un başarısıydı.

Ek: Gregorius ve Benedikt

Papa Büyük Gregorius’un manastır sisteminin ne dereceye kadar Benedikten olduğu, Kassius Hallinger tarafından sorgulanmıştı.²⁰ Hatta Hallinger papanın hiçbir zaman

19 Battifol, *Gregorius the Great*, s. 257’den alıntıdır.

20 “Papst Gregor der grosse und der hl. Benedikt”, Basilius Steidle, ed., *Commentiones in Regulam S. Benedicti* (Studia Anselmiana, 42, Roma, 1957) içinde, s. 231-317.

Benedikt'in *Kurallarını* yakından incelemediğini öne sürecek kadar ileri gitmiştir. Kendisi bu sonuca Gregorius'un yazdıkları üzerinde yaptığı detaylı bir çalışma neticesinde varır. Özellikle Gregorius'un *Kurallar*'ın bazı anahtar kelimelerini Aziz Benedikt'ten farklı bir şekilde kullanması, bu iddia üzerinde etkili olur. Mesela *Opus Dei*, *Kurallar*'da kilise hizmetlerini ifade eden teknik bir terim olarak kullanılırken Gregorius bu kavramı genel olarak tanrı hizmetini işaret etmek için kullanır (misyonerlik hizmeti örneğindeki gibi). *Praepositus* terimini ise *Kurallarda* duruma göre manastırdaki ilk ya da ikinci emir veren kişiyi ifade etmesine rağmen otorite sahibi olan herhangi biri—papa, kral, piskopos veya başkeşiş— için kullanır. Bebekliğinden itibaren, veya on dokuz-yirmi yaşlarından itibaren olsa bile, Benedikten kurallar ile eğitilen bir kimse, bu kelimelere muhtemelen kendi dilinin bir parçası haline gelecek teknik terimler olarak alışır; bu, doğrudur. Ancak otuz dört yaşında keşiş olan bir kimse için durum bir hayli farklı olurdu. O vakte kadar dili “yerleşmiş olur” ve bu yüzden, manastır içerisinde özel bir anlamı olduğunu bilse bile, kelimeleri manastır dışındaki eski anlamları ile kullanmaya devam etmek kesinlikle doğal olurdu. Asıl mesele, Gregorius'un Benedikt'in dilini benimsemiş olup olmaması değil; görünüşüyle tam bir Benedikt takipçisi olacak kadar *Kurallar*'dan etkilenmiş olup olmamasıdır.

Hallinger, pek çok ayrıntıda Gregorius'un görüşlerinin Aziz Benedikt'inkilerle örtüşmediğini ortaya koyar: Mesela Gregorius, acemilik evresinin daha uzun ve daha zor olması gerektiğini, başkeşişlerin seçiminde kıdemin büyük bir önem kazanması gerektiğini düşünüyordu. Fakat bu farklar ne asliydi ne şaşırtıcı. Yakın zamanda yapılan araştırmalar VI. yüzyılda batıda çok çeşitli manastır kurallarının dolaşımında olduğunu göstermektedir. Bunlardan biri olan *Regula Magistri*, pek çok ihtilafa konu olmuştur ve günümüzde de *Kurallar*'ın ana kaynaklarından biri olarak görülmektedir.²¹ Ayrıca öyle görünüyor ki Benedikten kuralların asıl üstünlüğü diğer bütün kuralların en iyi noktalarını bünyesinde toplamasından kaynaklanır. Gregorius, Aziz Benedikt'in *Kurallarını* sadece keşişler için geçerli görmeyip yazılmış düsturların en iyisi olarak değerlendirseydi de şaşırtıcı olmazdı. Farklı kişiler tarafından yazılmış *Kurallar* üzerinde çalışılabilirdi ama bunlardan ancak bir tanesinden ilham alınabilirdi.

Bu düşüncenin nedeni, Büyük Gregorius'un kendi *Diyaloglar*'ının ikinci kitabında Aziz Benedikt'in hayatını yazmış olmasıdır. Önsözde konuyla ilgili malumatı, Aziz Benedikt'in dört talebesinden topladığını belirtmiştir. Bunlardan biri “yıllardır Roma'da Lateran manastırını yöneten” Valentinianus idi. Gregorius, *Kurallar*'ı

21 Bkz. David Knowles, “The *Regula Magistri* and the *Rule of St Benedict*” içinde *Great Historical Enterprises* (Londra, 1962), 139-95.

sağduyusu ve duruluğu nedeniyle övmüş ve okuyucularını Aziz Benedikt'in hayatı ile ilgili daha fazla bilgi edinmeleri için bu esere yönlendirmişti. Gregorius'un yazdığı biyografi, daha çok bir mucizeler derlemesi olsa da pek çoğu *Kurallar*'ın temel temalarını örneklerle açıklamaktadır: tevazu (20. bölüm), sebat (24-25. bölüm), itaat (28. bölüm ve III. kitap, 16. bölüm), şahsi hediyeler almanın (ve saklamanın) günah oluşu (19. bölüm) ve tarlalarda çalışma (32. bölüm). Büyük Gregorius'un Aziz Benedikt'e karşı büyük bir hayranlık ve hürmet beslediği aşıkardır ve *Diyaloglar*'ın ikinci kitabında (ki bu kitap inanılmaz oranda dolaşımdaydı) tartışmasız bir şekilde hem onun hem de *Kurallar*'ının erdemlerini tanıtmış oldu.

İlave okumalar

Kaynaklar

The Rule of Aziz Benedikt, çev. Abbot Justin McCann (London, 1952).

Bir başka çeviri, Kardinal Gasquet'in giriş yazısı ile, 'The Medieval Library', (London, 1936), vol. xxv içindedir.

Çalışmalar

Fliche and Martin, *Histoire de l'Église*. Bu şu anda kilisenin standart tarihidir. Bu bölümle ilgili ciltler 1-5'tir.

Derwas J. Chitty, *The Desert a City* (Oxford, 1966).

Curthbert Butler, *Benediktine Monachism: Studies in Benediktine life and rule*, 2. bs. edn (London, 1924).

Pierre Batiffol, *Saint Grégoire le Grand*, 3. bs. (Paris, 1928), çev. John L. Stoddard *Saint Gregorius the Great* (London, 1929).

R. A. Markus, *Gregorius the Great and his World* (Cambridge, 1997).

Wilhelm Levison, *England and the Continent in the Eighth Century* (Oxford, 1946). Bu Gregorius'un İngiliz kilisesi üzerindeki etkisine dair pek çok bilgi içerir.

Peter Brown, *The Cult of the Saints: Its rise and function in Latin Christianity* (Chicago, 1981).

Richard Fletcher, *The Conversion of Europe* (London, 1997; *The Barbarian Conversion*).

Bu bölüm, dinden başka bütünleştirici bir özelliği olmayan imparatorlukların karşılaştıkları sorunları ortaya koymaktadır. Muhammet öldüğünde imparatorluğu sadece Mekke, Medine ve Arabistan Çölü etrafında şekillenmiş olmasına rağmen İslamiyetin yayılma hızı ve ulaştığı sınırlar dikkate değerdı. Perslerin elinde olan Mısır ve Suriye'nin Bizans tarafından tekrar fethedilmesi, Bizans kimliğindeki bir zayıflığı ortaya çıkarmıştı. Şöyle ki Bizans kimliği Hristiyanlık ve Yunan karakteri üzerine kurulmuştu. Suriye ve Mısır'ın çoğu Sami olan halkı, Yunanlardan nefret ederdi. Bunun yanısıra Yunanların ve Samilerin teolojik tartışmaları nedeniyle Hristiyanlık zaten başlı başına bölücü bir unsur olmuştu. Dolayısıyla imparatorluğa hususi bir sadakati olmayan iki ayrı etkin Hristiyan kilisesi mevcuttu. Müslümanlar bu toprakları fethettiği zaman, Arapların Yunanlara nazaran daha az nefret uyandırması ve Arapların hem Hristiyan hem Yahudilere karşı hoşgörölü tutumu, Bizanslıların bölücü dini siyasetine karşı Arapları tercih edilir kılmıştı. Daha önceki işgalcilerin aksine Müslümanlar kendilerini yeni fethettikleri kültürlerin içinde asimile etmemiş, bilakis kendi kimliklerini muhafaza etmişlerdi. İslamın siyasi yapısındaki değışimler, fethedilmiş topluluklara muamele şeklini de değıştirmişti. Emevi hanedanı, iktidarı Muhammet'e yakın olanların elinden almıştı ve İslam dinini yaymak yerine Araplar için siyasi üstünlük elde etme yolunu izlemişti. Fakat Abbasiler, Arapların çıkarlarını desteklemekten çok, bir din olarak İslam ile ilgileniyorlardı ve bundan dolayı İslam dinine geçişe odaklanmışlardı. Dinin tek bütünleştirici unsur olduğu bu İslam imparatorluğu, kısa sürede parçalandı.

Kronoloji

- ı. 570 Muhammet'in doğumu
- 611-14 Suriye ve Filistin'in Persler tarafından işgali
- 618 Mısır'ın Persler tarafından işgali
- 622 Hicret: Muhammet'in Mekke'den Medine'ye kaçışı
- 622-628 Bizans ve Pers İmparatorlukları arasında savaş
- 630 Muhammet'in zaferle Mekke'ye dönüşü
- 632 Muhammet'in ölümü
- 634 Arabistan, Filistin ve Suriye'nin fethi
- 637 Pers İmparatorluğu'nun başkenti Tisfon/Ktesifon'un fethi
- 638 Antakya ve Kudüs'ün fethi
- 661 Şam'ın başkentliğinde Emevi halifeliği kuruldu
- 711-20 İspanya'nın fethi
- 717 Konstantinopolis Müslümanlar tarafından kuşatıldı
- 732 Charles Martel, Müslümanları Poitiers'de mağlup etti
- 750 Abbasi halifeliği kuruldu
- 762 İmparatorluğun başkenti olan Bağdat'ın kurulması
- 785 Kurtuba Cami yapımaya başlandı
- 1085 Toledo'nun Hristiyanlar tarafından tekrar fethedilmesi
- 1492 Gırnata'nın Kastilyalılar tarafından fethi

İslam'ın kurucusu Peygamber Muhammet, Papa Büyük Gregorius'un genç bir çağdaşıydı. Muhammet M.S. 632'de vefat ettiğinde dini ve imparatorluğu, Arabistan Çölü ile Mekke ve Medine olmak üzere iki şehirle sınırlıydı. Bundan sonraki on iki yıl boyunca takipçileri Pers İmparatorluğu'na üstünlük sağladı ve o zamana kadar Bizans İmparatorluğu'na ait olan Suriye ve Mısır'ı fethettiler. Böylece hakimiyetleri doğuda İsfahan'dan batıda Trablusgarp'a kadar genişledi. Muhammet'in vefatını takip eden yüz yıl içerisinde fetihler genişlemeye devam etti. Doğuda Hindistan'a kadar ilerlediler. Akdeniz'de tüm Kuzey Afrika sahili ve İspanya'ya kadar olan coğrafyayı hakimiyetleri altına aldılar. Sadece iki kuvvet onlara direnebilmişti. Doğu Akdeniz'de Bizans İmparatorluğu, şimdi Türkiye'nin sınırları dahilinde kalan coğrafyayı ve başkenti Konstantinopolis'i savunmaya devam etti. Bu saldırıların tüm ağırlığına karşı direnmek zorunda olan başkent Konstantinopolis, birçok kuşatmayı atlattı, özellikle 717'dekini. Batıda ise Frankların lideri Charles Martel, Müslümanları 732'de Puvaty [Poitiers] Muharebesi'nde yenilgiye uğrattı ve onları Pirene'nin eteklerine kadar püskürttü. Akdeniz dünyasındaki güvenlik problemi çarpıcı bir şekilde değişmişti ve tehlike noktası batıdan doğuya kaymıştı. Roma'nın karşılaştığı tehlikeler,

Konstantinopolis'in karşılaştıklarıyla kıyaslandığında artık sıradan gözüküyordu. Hristiyan Kilisesinin üç patrikhanesi, İskenderiye, Antakya ve Kudüs, Müslümanların eline geçmişti ve Müslümanlar, bir zamanlar Roma İmparatorluğu'nda Hristiyanların en fazla olduğu bölgelerin yeni hakimi olmuşlardı. Hristiyanlığın önemli kaleleri neredeyse tamamen Müslüman olmuştu ve Helenistik dünyanın bir zamanlar önde gelen merkezlerinde konuşulan dil artık Yunanca değil, Arapçaydı. Böyle bir devrimin elbette açıklanması gerekir.

1. MUHAMMET PEYGAMBER (t. 570-632)

Muhammet, o zamanlar putperest bir şehir olan Mekke'de takriben M.S. 570 yılında doğdu. Kureyş kabilesine mensup, muteber fakat fakirleşmiş bir aileden geliyordu ve diğer birçok Mekkeli gibi o da geçimini Suriye ile ticaret yaparak sağlıyordu. Böylece, Yahudilik ve Hristiyanlıkla temasa geçmiş oldu. Yirmi beş yaşına geldiğinde, develerini koruması altına aldığı, varlıklı, dul bir kadınla evlendi. Kırk yaşında ise peygamberlik çağrısını aldı.

Muhammet hiçbir zaman tanrılık iddiasında bulunmamıştır ve ona tabi olanlar, ona asla tanrıymış gibi tapmamıştır. Bu, Müslüman olmayanların farkında olmaları gereken çok önemli bir husustur. O sadece ilahi kaynaklı mesajları insanlara ileten bir peygamber olduğunu iddia etmiştir. Bu bakımdan, kendisinin de gerçek peygamberler olarak kabul ettiği İbrani peygamberler geleneğine tabidir. Bu din için doğru kelime Muhammedilik değil, İslam'dır; *İslam*, "Tanrı'nın iradesine teslim olma" anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Bu dine mensup kişilere Müslüman denir; *Müslüman*, "Tanrı'nın iradesine teslim olan kişi" anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Tanrı kelimesinin Arapçada Allah olarak kullanılmasının, Müslümanların inandığı tanrı ile Hristiyan ve Yahudilerin inandığı tanrının aynı olduğu gerçeğinin üzerini örtmesine izin verilmemelidir. Bu iki toplum, Müslümanlar tarafından "ehl-i kitap" sıfatıyla özellikle korunmuştur. Muhammet'in öğretisi ile Hristiyanlık öğretisi arasındaki fark, Muhammet'in İsa'nın tanrının oğlu olduğunu inkar etmesidir. O, İsa'yı bir peygamber ve tanrı tarafından gönderilmiş bir elçi olarak gördü ama onun sadece bir insan olduğunda ısrar etti. Muhammet'in Yahudilerle ilgili görüşü ise tanrının vahiyle isteklerini onlara bildirmesine rağmen onların buna itaat etmemiş oldukları yönündedir.

Muhammed, Mekke'de yaklaşık on iki sene boyunca çok da başarıyla sonuçlanmayan tebliğlerde bulundu. Mekkeliler çok tanrılıydılar ve putperest tapınakları (Kâbe de bunlara dâhildir) onlar için menfaat demekti, çünkü bu tapınaklar bölgedeki bedevi kabilelerinin hac mekânlarıydı. Sonuç olarak Muhammet 622'de artık Mekke'de kalmasının onun için güvenli olmadığını düşündü. Şehrin kuzeydoğusunda 280 mil ötedeki ve yeni dine dönmüş bir grup Yahudi'nin bulunduğu Medine'ye

hicret etti. Hicret Muhammet'in yaşamındaki en belirleyici anlardan biriydi ve bu yüzden Hristiyanların İsa'nın doğumundan itibaren hesaplamalarına benzer bir şekilde Müslümanlar takvimlerinde yeni yılı bu olayla başlatırlar.²² Bu olaya *Hicret* adı verilir; "kaçış" ve "göçten" ziyade "eski bağlardan kurtulmak" anlamına gelir. Çünkü Muhammet artık Medine'de akrabalık bağlarını koparmaya ve dinini kendi halkına zorla kabul ettirmek için savaşılmaya karar verdi. Düzensiz muharebelerle geçen sekiz seneden sonra Mekke'ye zaferle girdi. Mekkeliler onun dinini kabul etti ve Kâbe putperest bağlantılarından arındırılıp İslam'ın merkezi mabedi yapıldı. Muhammet bundan iki sene sonra (632) Suriye sınırına doğru ilk Müslüman seferlerinden birini planlarken vefat etti.

Muhammet'in öğretisinin batıda yaygın olarak bilinen veçheleri, onun dönemindeki barbar Arap toplumuna ait kavramların yansımalarıdır: kadınların boyun eğdirilmesi, bir erkeğin aynı anda dört kadınla evlenebilmesi ve cennetin bedensel hazlarla algılanışına dair bakış açısı. Bu veçheler gerçektir ama Protestanlığın aşırı formlarının öğretileri ile karşılaştırılabilecek nitelikte olan diğer veçheleri kadar önemli değildir. Mesela İslamiyette ruhban yoktu çünkü insanın kendisi ile tanrı arasında hiçbir aracıya ihtiyacı yoktu.²³ Putperest şekillere kesinlikle yer yoktu;

22 Hicretten itibaren hesaplanan tarihler, miladi tarihlere kolaylıkla çevrilemezler; çünkü İslami yılı, 12 aylık *Ay* yılından oluşur ve bu nedenle 354 gün sürer. Bu durum, Müslüman takviminde aylar ve mevsimler arasında sabit bir ilişki olmamasını getirir. Müslümanların şafaktan gün batımına kadar oruç tuttukları Ramazan ayı, yazın veya kışın olabilir.

23 Ayetullahların önemi ve onlardan gazetelerde İran ve Irak'taki "radikal Müslüman rahipler" olarak bahsedilmesi göz önünde bulundurularak İslam'da ruhban olmadığı konusunda bir şey söylenmesi gerekir. Aslında ruhban olmadığı görüşü doğrudur, çünkü bir rahibin önemi ayinleri yönetebilme yetkisinden gelir ve Müslümanların ayini yoktur. Fakat imamlar Şii'dir: Şiilik, İslam'ın dünya Müslümanlarının yaklaşık yüzde 15'inin bağlı olduğu (ana akım Sünnilerin gözünde sapkın olan) ana kollarından biridir. Sayfa 96'da bahsedildiği gibi halifelik silsilesine bir itiraz olarak ortaya çıkmıştı ve Şia, halifelüğün seçimle değil, Muhammet'in ailesi, özellikle de damadı Ali, üzerinden devam etmesi gerektiğini iddia ediyordu. Bunun yanı sıra Şia, Roma İmparatorluğu'na değil, Perslere ait topraklar üzerinde yaşıyordu ve bu nedenle de fethettikleri Zerdüş halkın etkisine maruz kalmışlardı. Batılı seyyahlar genellikle Şiileri, Romalı Katoliklerle; Sünnileri de Protestanlar ile karşılaştırmışlardır. Şiiler ritüelleri karşı daha müspet bir yaklaşım içindeydiler ve genelde kutsallık ve kahramanlık özellikleri atfettikleri *İmamlarına* daha fazla önem veriyorlardı. Bahsedilen bu eğilim, Sünnilerde *imamın* halife; Şiilerde *imamın* ise o halifenin otoritesine karşı çıkan bir asi olmasından kaynaklanıyordu. Eğer gazetecilerin Ayatullahlara *rahip* olarak atıf yapması eğilimi göz ardı edilirse onları İslamiyetin tarihî ana akımına ait bir parça olarak görmek kolay olur. Nitekim onlar, devlet ve kilise arasında hiçbir ayırım olmadığı ve İslamiyetin hem düşüncede hem eylemde tanrının isteğine itaat etmesi emredilmiş tek bir topluluk olduğu konusunda ısrar ederler.

temsili sanat yasaktı. Dini ayinler yoktu. Müminin vazifeleri, (günde beş vakit) namaz kılmak, zekât vermek, yılda bir ay oruç tutmak ve hayatı boyunca bir kez hac için Mekke'ye gitmekti.

Tanrı'nın keliması olarak kabul edilen –sahih bir kopyası cennette yazılmış olan– Kur'an'ı bilmek de tabii ki Müslümanlar için mecburiydi. Kitabın her bir bölümünün veya *suresinin* ayrı bir vahiy olarak Muhammet'e vahyedilmiş olduğuna ve onun da trans halinde bu vahyi açıkça nakletmiş olduğuna inanmak imanın şartlarından biriydi. *Surelerin* pek çoğu kesin olarak tarihlendirilebilir, çünkü peygamberin hayatındaki olaylara veya verdiği ya da vermek üzere olduğu kararlara açık atıflar içerirler. Genellikle *hicretten* önce ve sonra “indirilen” surelerin tonunda bir farklılık olduğundan bahsedilir. Sonrakilerde Arabistan halklarını hak dine döndürmek için kutsal bir savaşa (*cihad*) olan ihtiyaç üzerinde yeni bir vurgu ve Hristiyanlar ile Yahudilere karşı tavırlarda belirgin bir sertleşme vardır. Kur'an'daki bir surede yer alan bir hükme karşı surenin diğer bölümünde veya başka bir surede tezat oluşturan başka bir hükmün yer alabileceği açıkça belirtilmiştir. Fakat kronoloji karıştığında (ki bu sıklıkla olur), birbiriyle çelişen iki ifadenin hangisinin diğerini geçersiz kıldığını tespit etmek pek mümkün olmaz.

Bu tutarsızlıkların sonucu olarak, Muhammet'in peygamberliğinin gerçekliği zaman zaman reddedilmiştir. Fakat çoğu akademisyen Muhammet'in vahyin gerçek alametlerini gösterdiğinde hemfikiridir. Mesela İbn İshak'ta (ö. 768) yer alan vahiyyle ilgili rivayet, onun vahiy alan peygamberler zincirindeki yerini göstermektedir.²⁴

Muhammet peygamberlik çağrısını aldığı yıl, inzivaya çekilip ibadet edebilmek için Ramazan ayında ailesiyle birlikte Hira Dağı'na gitti. “Bir gece” der peygamber, “Cebrail bir örtü ile yanıma geldi ve dedi ki: Oku! Ben okuyamam, diye cevap verdim. Ölüyorum sanana kadar beni örtü ile boğacak gibi sıkıştırdı. Sonra beni bıraktı ve dedi ki Oku! [İkra!] Peygamber çekindi ve melek iki kere daha aynı şiddetli muamelede bulundu. Sonunda nihayet Muhammet sordu: Ne okumalıyım? Melek dedi: Yaratan Rabbinin adıyla oku. O insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Senin Rabbin en cömert olandır. O, kalemle yazmayı öğreterdir, insana bilmediğini öğretendir”.

*

“Uykumdan uyandım” der Muhammet, “sanki kalbime bir mesaj yazmışlar gibiydi. Mağaradan çıktım ve dağda iken bir sesin şöyle dediğini işittim: Ey Muhammet, sen Allah'ın elçisisin ve ben Cebrail'im! Kafamı kaldırıp baktım ve Cebrail'i cennet ufkunda

24 Bunu Tor Andrae, *Mohammed, the Man and his Faiths* (London, 1936), s. 57'den aldım. [Muhammet'in hayatı ve ona vahyin gelişi ile ilgili olarak Davis'in burada dikkate aldığı rivayetler ve bu rivayetlerin kaynağı oldukça tartışmalıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. *The Formation of Islam*, s. 57-60. R.I.M.]

bağdaş kurmuş bir adam şeklinde gördüm. Ayakta durmaya devam ettim ve ona baktım, ne ileri ne geri gittim. Ne zaman ki bakışlarımı ondan çevirdim, hangi tarafa dönsem ufukta onu görmeye devam ettim”.

Esinlenmek farklı bir şeydi, mesajı olmak farklı bir şey. Fakat erken dönem İslam tarihindeki hiçbir öğrenci veya Kur'an talebesi, Muhammet'in mesajının gücünden tabii ki şüphe etmezdi. Tek bir tanrı vardı ve ona itaat edilmesi gerekiyordu. Muhammet, tanrının insanların bütün işlerini önceden takdir ettiğine ve insanların isyankârlığının hiçbir etkisinin olmadığına inanıyordu. Tanrının buyruğuna itaat eden ve onun için savaşanlar muzaffer olacaktı. Buna itaat etmemeye meyledenler, bu teşebbüslerinde başarısız ve helak olacaktı. Fakat *İslam* sadece dar dini anlamıyla tanrıya itaat değildi. Hayatın tamamını bütün yönleri ile kapsıyordu. Müslümanlar her zaman kilise ve devlet veya din ve siyaset arasındaki Batılı ayrımı kavramakta zorlanmışlardır. Eski Ahit'in Yahudilerinde olduğu gibi onlarda da böyle bir ayrım yoktur. Her şeyiyle tanrı tarafından peygamberinin ağzından yönetilen tek bir toplum vardı; ona itaat dini bir vecibeydi ve karşı çıkmak şiddetle cezalandırılırdı. Peygamberin ölümünden sonra İslamiyetin yöneticisi halifeydi; kelime “vekil” veya “temsilci” anlamına geliyordu ve peygamberin önderliğinin vekaletinin verildiği kişiyi ifade ediyordu. Bu nedenle zaman zaman halifenin bir çeşit tek bedendeki Müslüman papa ve imparator olduğu söylenir ama bu tanımlama yalnızca kısmen doğrudur. Çünkü İslamiyette ruhbanlık olmadığı hatırlanmalıdır. Halifenin bütün diğer Müslümanların mutlak itaatine ihtiyacı olsaydı bile makamı ona helal ve haram kılma yetkisi vermiyordu. *İmam* olarak ya da camide günlük ibadetin başı işlevini görüyordu ama herhangi biri onun yerini alabilirdi. Bir kölenin, çöldeki bir bedevinin, acemi bir delikanlı ya da bir fahişenin oğlunun *İmam* olarak görev yapabileceği açıkça belirtilmiştir. Müslüman bir kilise yoktu, çünkü ne ruhban sınıfı vardı ne ruhani ile dünyevi arasında bir ayrım.

Tanrı'nın Elçisi dedi ki: Her kim ki bana itaat eder, Tanrı'ya itaat eder ve her kim ki bana karşı isyan eder, Tanrı'ya isyan eder; her kim ki yöneticiye itaat eder, bana itaat eder ve her kim ki yöneticiye karşı isyan eder, bana karşı isyan eder.

2. FETİHLER

Müslüman fetihlerin hızı dikkat çekiciydi. 634 yılı itibarıyla Arabistan'ın fethi aşağı yukarı tamamlandı ve aynı yıl içerisinde Filistin ve Suriye ele geçirildi. Şam ve Humus (Emesa) 635'te kuşatıldı ve onları geri almaya çalışan büyük bir Bizans ordusu Yermuk Savaşı'nda kesin bir şekilde mağlup edildi (636). Bundan sonra, daha büyük öneme sahip olan Helen şehirlerinin sadece çok azı ciddi bir direnç gösterdi: Akka, Sur (Tire), Sidon (Sayda), Beyrut ve Laodikeia (Denizli) 637'de düştü; Kudüs

ve Antakya 638’de ve Kayseri 640’ta. İran İmparatorluğu’nun fethi de aynı zamanda gerçekleşmişti. Başkent Ktesifon (Tizpon) 637’de, Rakka 639’da, Musul 641’de, Kazvin ve Rey (Tahran yakınında) 643’te, Hemedan ve İsfahan 644’te düştü. Daha batıda Mısır’dan en batıda Sirenayka’ya kadar uzanan Kuzey Afrika kıyıları 639-42 arasında Bizanslılardan alındı ve geçici bir duraklamadan sonra Mağrip’in Berberi bölgeleri üzerine hücumla geçildi. Buradaki direniş daha güçlüydü; Müslümanlar, yirmi beş sene önce Tunus’u kontrol altına almışlar ve Kartaca kuşatmasını (670-95) gerçekleştirmişlerdi. Fakat bir kez mağlup edildikten sonra Berberiler ateşli Müslüman oldular ve İspanya’nın Vizigotlardan alınmasında yeni efendilerine katıldılar (711-20). Kuzey Fransa içlerine doğru bir ilerleme girişimi, Frankların kralı Charles Martel tarafından Puvatya [Poitiers] Muharebesi’nde boşa çıkarıldı (732) ve batıdaki İslam ilerlemesine son nokta konmuş oldu.²⁵ Fakat fetihlerle ilgili en sıra dışı durum, İspanya hariç hepsinin kalıcı olmasıydı. Bu ülkeler Müslüman olarak bugüne kadar geldiler. Bu en dikkat çekici olan husustu, çünkü İslam fetihleri antik dünyanın uygarlaşmamış ileri karakollarında gerçekleşmiyordu; aksine Pers ve Helen medeniyetlerinin ana merkezlerini hedef alıyordu. Fetihler, onları Medine’nin kerpiç kulübelerinden veya çöl çadırlarından dosdoğru Ktesifon’un (Tizpon) harikalarına, İskenderiye Müzesi’ne ve Bizans ricalinin yazlık malikânelerine taşıyordu. Müslümanların çoğunun muhtemelen daha önce Bizans yandaşı olarak savaşmış olmalarına ve bu yüzden imparatorluk ordusunun yapısını ve taktiklerini bilmelerine rağmen başarıları dikkate değerdi. Sayıca küçük ordularla birkaç belirleyici savaşta Büyük İskender’inki ile karşılaştırılabilecek bir imparatorluğu yendiler. Üstelik bu, önceden programlanmış bir sefer planı olmaksızın giriştikleri fetihlerle gerçekleşti. Bu şaşırtıcı başarıların açıklaması ne olabilirdi?

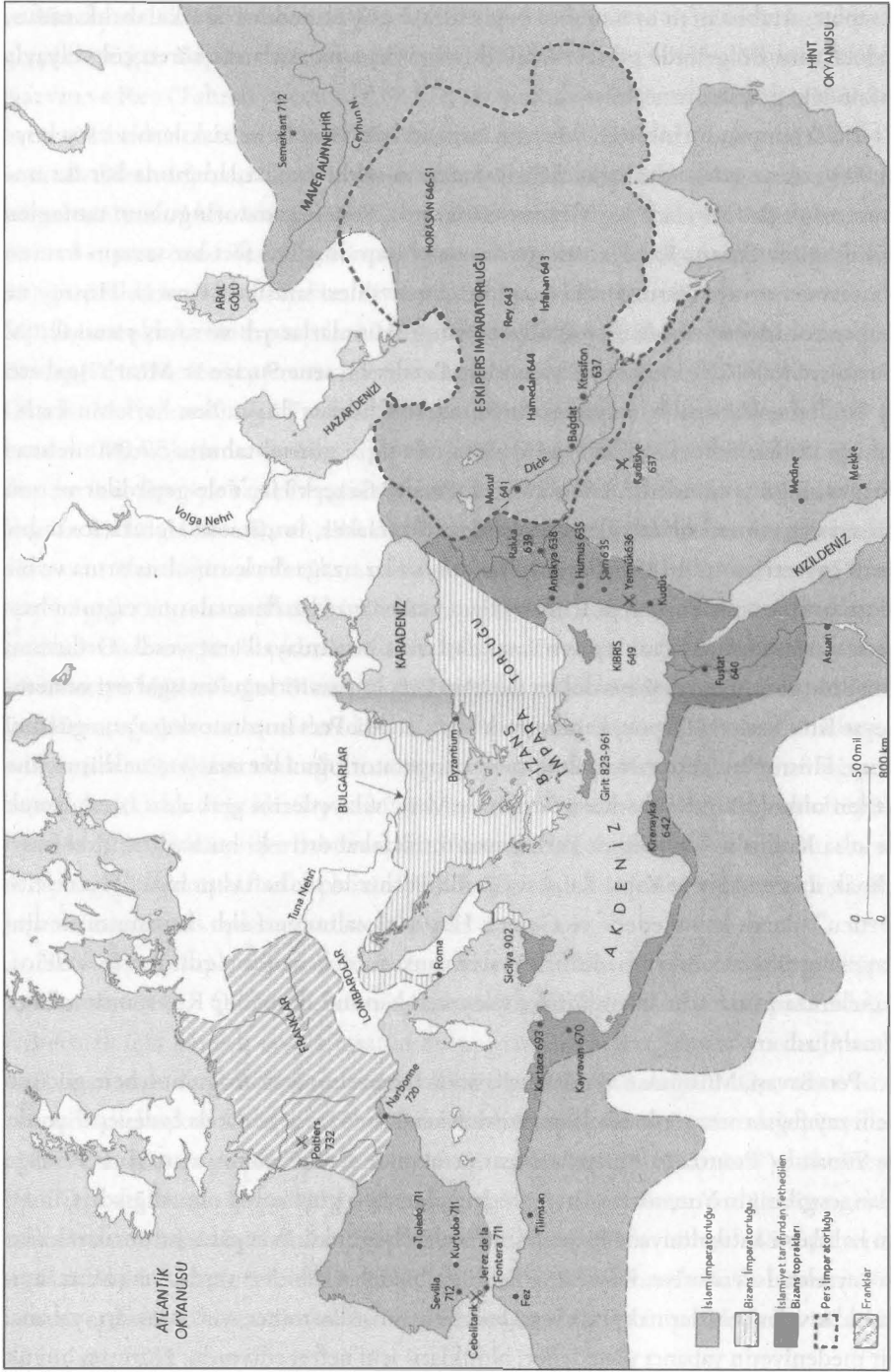
Bu soruyu cevaplayanın ilk adımı bu kadar fazla Arap nüfusun nereden geldiğini açıklamak olabilir. Çünkü ilk bakışta Arabistan çöllerinde iki büyük imparatorluğu fethetmek için gerekli sayıda insanın bulunması inanılmaz görünüyordu. Ancak Arabistan, eskiden bütünüyle şimdi olduğu gibi bir çöl değildi. Geçmişte bazı zamanlarda kuşkusuz daha bereketliydi ve Muhammet’in doğumundan yüzyıllar önce yarımadanın güneyinden kuzeye doğru sabit bir nüfus hareketi vardı. Hem Pers hem de Bizans İmparatorlukları, sınır bölgelerinde oluşan ardı ardına gelen baskılarla sorunlar yaşadılar ve Arap kabileleri “tampon-devletlere” dönüştürerek sınırlarındaki durumu sabit hale getirmeye çalıştılar. Müslümanların ilk başarılarının hemen ardından bu sınır kabileleri istilacılara katıldı. İki imparatorluğu alt eden

25 Fakat IX. yüzyılda Sicilya’yı fethettiler ve oradan İtalya’nın kuzeyinden güneyine doğru bir hareket başladı.

Araplar, Arabistan'ın ortasından hep birlikte göç etmediler. Bu kalabalık nüfus, sadece sınır bölgelerde geçici olarak duraksamış ama asırlardır süren çöl ve yayla arasındaki göçün bir neticesiydi.

Bu iki imparatorluk VII. yüzyılın başına kadar Arapların baskılarına karşı koymakta çok az zorlandı. Fakat Müslümanların saldırıları başladığında her iki imparatorluk da fevkalade zayıf bir konumdaydı. Pers İmparatorluğu'nun tamamen yenildiği ve Bizans İmparatorluğu'nun ise bitap düştüğü feci bir savaşın hemen sonrasında ortaya çıkmışlardı. Arapların bu fetihleri sırasında Kral II. Hüsrev ve İmparator Herakleios (610-41) ülkelerinin hükümdarlarıydı ve savaş yirmi iki yıl sürmüştü (606-28). Hüsrev ile yanındaki Persler on sene Suriye ve Mısır'ı işgal etti ve Kudüs'te Yahudiler, imparatorluğa sadık oldukları düşünülen herkesin katledildiği bir katliama katıldılar (614). Bununla ilgili güncel tahmin 57.000 insanın öldürüldüğü yönündedir. Daha kötüsü, Persler Gerçek Haç'ı ele geçirdiler ve onu bir savaş ganimeti olarak alıp götürdüler. Bu felaket, İmparator Herakleios'ta bir haçlı gayreti uyandırdı. Perslerin Kalkedon kadar uzağa ilerlemiş olmalarına ve bir Konstantinopolis kuşatması için Avarlara katılmaya hazırlanmalarına rağmen başkentinin müdafaasını tanıya ve vatandaşlarına bırakmaya karar verdi. Ordusunu Anadolu üzerinden doğuya doğru ilerletip Pers İmparatorluğu'nu işgal etti ve neredeyse Ktesifon'un (Tizpon) kapılarına kadar ilerledi. Pers İmparatorluğu'nun gücünü kırdı, Hüsrev'in tahttan indirilmesine ve imparatorluğun bir anarşi içine düşmesine neden oldu (628). Kaybedilen Suriye ve Mısır vilayetlerini geri aldı. İstemeyerek de olsa Kudüs'te bir Yahudi katliamına muvafakat etti –ki bu katliamın kefareti olmak üzere Mısır'ın Kıpti Kilisesi Büyük Perhiz'in ilk haftasını hâlâ “Herakleios Orucu” olarak kabul eder– ve Gerçek Haç'ı sağ salim geri aldı. İmparatorun dini gayreti mükâfatlandırıldı. Kâfir Persler sonsuza dek mağlup edildi; Herakleios, kâfirleri tanrının adına yendiğini söyleyerek kendini ikinci bir Konstantin olarak sunabilirdi artık.

Pers Savaşı, Müslüman akınları arifesinde Bizans İmparatorluğu'nun hem gücünü hem zayıflığını ortaya çıkardı. İmparatorluk kendisini Hristiyanlık ile özdeşleştiriyordu ve Yunandı ('Ρωμαιοί). Suriye ve Mısır'ın sakinlerini düşündüren soru, Hristiyanlığa olan sevgilerinin Yunanlara olan nefretlerinden daha güçlü olup olmadığıydı. Çünkü bu halkların antik dünyada Helenleştirilmeleri bugünkü Avrupalılaştırılmaları kadar yüzeyseldi. İskenderiye, Kayseri ve Kudüs gibi Helen şehirleri vardı ama çok az sayıda daydılar ve bu şehirlerin dışında yerel halk, Yunanlardan mütecaviz oldukları –yabancı bir medeniyetin yabancı yöneticileri oldukları– için nefret ediyordu. Nüfusun büyük çoğunluğu Samiydi: Fenikeli, Yahudi veya Arap. Ortak Hristiyanlık bağı olmasaydı Yunanlara olan düşmanlıkları hiçbir sınır tanımazdı, tıpkı Kudüs katliamında Yahudi-

Harita 4: Müslüman Fethileri

lerin tanımadığı gibi. Fakat Hristiyanlık bir fark yarattı veya yaratabildi: Hristiyanlar aslında Persler ile işbirliği yapmadılar ama birbiriyle çatışan duyguların etkisi altında edilgen bir vaziyette tarafsız kaldılar. Persler bu sırada sapkın inançlarına tolerans, hatta müsamaha göstererek popülerlik kazanmaya çalışıyordu.

İmparatorluk açısından bakıldığında esas zorluk, imparatorluğun çeşitli unsurlarını bir araya getirebilecek tek güç Hristiyanlık iken Hristiyan kilisenin bölünmüş olmasıydı. Daha kötüsü kilise içindeki bölünmeler imparatorluk içindeki bölünmelerle aynı çizgiyi takip ediyor gibiydi, çünkü Yunanların ve Samilerin teolojik konularda fikir birliği etmeleri çok zordu. Yunanlar teslis doktrini üzerinde duruyor, Samiler ise tanrının birliği konusunda ısrar ediyordu. Bunun yol açtığı zorluklar ise özellikle Mısır'daki Monofizitler örneğinde gözler önüne serilmişti. İsminden de anlaşılacağı gibi Monofizitlerin temel öğretisi, İsa'nın tek bir mahiyetinin olduğu hususuna dayanır. Onun ilahi mahiyetinin insan mahiyetine tamamen sirayet ettiğine ve bu nedenle de insan bedeninin gerçekliklerine değil, sadece görüntüsüne sahip olduğuna inanılıyordu.

Hulul doktrinini kökten reddettiği için bu görüşün sapkın olarak ilan edilmesi şaşırtıcı değildi. Fakat asıl sorun, bu görüşün Mısır'da kilisenin büyük bir kısmı tarafından desteklenmesiydi. Öyle ki kafır piskoposları görevden almanın tek yolu imparatorluk otoritesine başvurmaktı, fakat ondan sonra bile azledilen piskoposlar “yeraltı” kiliselerinde hüküm sürmeye devam etti. Çoğu şehirde iki kilise, iki piskopos ve iki ruhban grubu vardı. Bir yanda, devlet tarafından korunan tüm kiliseye ait gelirlerden yararlanan ve çoğunlukla “Melkit” (veya Kralın) Kilisesi olarak adlandırılan resmi veya Ortodoks kilise vardı; öte yanda, kanun dışı ilan edilen Monofizitlerin kilisesi vardı ve Kıpti olarak adlandırılırdı. Kıpti, Yunanca “Mısırlı” anlamına gelen *Αἰγύπτιος*tan türetilmiştir. Sadece doktrin açısından değil, sosyal ve etnik olarak da ayrıldıkları için bu isimler iki kiliseyi çok iyi tasvir etmektedir. Biri yönetici sınıfın, yani “kralın arkadaşlarının” kilisesiydi, diğeri ise Mısırlıların kilisesi.

Özellikle Perslerin istismarından sonra İmparator Herakleios bu durumun yarattığı tehlikelerin farkındaydı. Melkitler ve Kıptiler arasındaki ilişkinin bir şekilde iyileştirilmesi gerekiyordu. İmparator bunu teolojik uzlaşma yoluyla gerçekleştirmek için gayret etti. O ve dini danışmanları, tanrının doğasının tekil mi yoksa ikili mi olduğu sorusunun yersiz kabul edilmesi gerektiğini; bu mevzunun tatışılmasının yasaklandığını ve Kilisenin artık İsa'nın sadece bir tek iradesi olduğunu kabul eden bir doktrinde ısrarcı olacağını ilan etti. Uzlaşma biraz müstehzi görünse de çok zekiceydi. Fakat yine de Melkitler ve Kıptiler bunu kabul etmedi, çünkü her iki grup da bir uzlaşma istemiyordu.²⁶ Bu yüzden, Herakleios zor kullanarak bu kuralı

26 Her nasılsa Monotelitizm, Suriye'de belli seviyede başarıya ulaşmıştır ve burada Maruni Kilisesi'nde varlığını sürdürür.

uygulatmaya karar verdi. Cyrus adında bir piskoposu, hem İskenderiye Patriği hem Mısır Valisi olarak atadı ve resmi Kiliseyi kabul etmeyenleri cezalandırması için ona yetki verdi. Piskoposun zalimliği bir efsaneye dönüştü. Kıpti patriğinin kardeşi yakalandığında, “vücudundan yere yağlar damlayana kadar” ateşe verilmiş meşalelere maruz bırakılarak işkence gördüğü ve sonra boğularak öldürüldüğü anlatılır.

Bu şartlar altında, ne Kıptilerin ne Suriyeli Monofizitlerin imparatorluğa sadakat beslemeleri veya Müslümanlara karşı aşırı düşmanlık hissetmeleri beklenecek bir durumdu. Doğrusunu söylemek gerekirse Müslümanlar, Arap oldukları için ırk olarak onlara yakındı ve hatta yoldan çıkmış kardeşler olarak bile kabul edilebilirlerdi. Dahası, Müslümanlar hem Hristiyanlara hem Yahudilere müsamahakâr davranıyorlardı. Günümüzde Batı’da hâlâ tedavülde olan söylencenin tam aksine, Hristiyanlara, mesela Mısırlılara, sundukları şartlar müsamahakârdı. Hristiyanlardan talep ettikleri şey, vergi ödemeleri ve toplumda ikinci sınıf statüyü kabul etmeleriydi. Bunun karşılığında hayatları, mülkleri ve ibadet özgürlükleri teminat altına alınıyordu. İster ortodoks ister sapkın olsun, ister Melkit ister Kıpti olsun her dinî topluluğa, fethin hemen öncesinde sahip olduğu toprak ve varlıkların mülkiyetini muhafaza etme izni verildi. Talep edilen kısıtlamalar ise şunlardı: Haçlar halk içinde teşhir edilmeyecek, İslama hakaret edilmeyecek ve hiçbir Müslümanın Hristiyanlığa geçmesine yönelik teşebbüste bulunmayacaktı. Fetihden sonra, Suriyeli bir Monofizit olan Abdul Faraj şöyle yazmıştı:

Halkımız Herakleios’a şikayet için müracaat ettiğinde, o hiçbir cevap vermedi. Bu yüzden, intikam sahibi olan Tanrı bizi Romalıların elinden Araplar aracılığıyla kurtardı. Kiliselerimiz bize [Monofizitlere] iade edilmedi ama Arap hakimiyetinde her Hristiyan topluluk o zaman sahip olduğu mülklerini muhafaza etti. Yani Romalıların zalimliğinden bize kalanlara bakarsak, hiç de az sayılamayacak bir yarar sağlamış olduk.²⁷

Doğuda, Arap akınlarından bile önce, imparatorluğun bazı topluluklarının yok olduğu aşikârdır. Mesela Mısır ve Suriye’nin Sami halkı kendilerini imparatorluğa ait hissetmiyordu. Bu yüzden imparatorluğun bir parçası olmaktan çıkınca da bir şey kaybettiklerini düşünmediler. Basit bir şekilde bir hükümdarın bir diğerinin yerini aldığını düşündüler. Mısır ve Suriye’de Herakleios’un imparatorluğu korkunç bir canavar olarak görülürdü, tıpkı Batı’da Justinianus’un imparatorluğu hakkındaki algı gibi. İmparatorluk bu ülkelerde o zamana kadar sahip olduğu tüm kurumsal manasını kaybetmişti. Müslümanlar bir “halkı” fethetmek zorunda kalmadılar, çünkü ortada fethedilecek Romalı bir halk yoktu. Tüm yapmaları gereken sahadaki imparatorluk ordusunu yenmekti.

27 J. Butler, *The Arab Conquest of Egypt and the last Thirty Years of the Roman Dominion* (Oxford, 1992), s. 158’den alıntıdır.

Fakat bu vazife bile onlar için çok zor olmuş olmalı. Müslüman ordusu sayıca azdı, organize değildi ve ilk zamanlar kapsamlı bir savaş planları da yoktu. Sayıca az olan bu ordunun karşısındaki düşmandan daha iyi manevra yapabilmesi gerekiyordu, çünkü komutası altındaki ordularıyla II. Hüsrev'i yenmiş olan İmparator Herakleios ilk Müslüman saldırısı başladığında Suriye'deydi. Herakleios bu saldırının gerçek anlamının gayet farkındaydı, fakat şahsen sahaya çıkıp savaşmak yerine Suriye'den ayrılıp Konstantinopolis'e doğru yola çıktı. Belki de Mısır ve Suriye'yi kâfirlikten kurtarmak için savaşmış olmasına, Pers Savaşı'ndaki tüm çaba ve kahramanlıklara rağmen bu halkların kendi kaderlerini umursamamaları onu hayal kırıklığına uğratmıştı. İmparatorluktan nefret edildiği ve Hristiyanların bölündüğü bir yerde, bir Hristiyan imparatorluğunu muhafaza etmek için savaşmanın ne anlamı vardı? Savaşmayı, hata üstüne hata yapan ve ruhsuz bir şekilde savaşan astlarına bıraktı. Mısır'da görevli Teğmen Cyrus, o zalim piskopos, Müslüman ordusu ilk gözüktüğünde, söz konusu ordu 10.000 askerden fazla olmamasına rağmen teslim olma konusunda ısrar etti. İmparatorluk güçleri kendi iç zayıflıklarının o kadar farkındaydı ki Müslüman ordularıyla karşılaştıklarında bu kör panik onları teslim aldı. Hemen teslim olmayanlar, daha sonrasında yenilgiyle sonuçlanan bir hataya düştüler.

Müslümanlara karşı direniş, ancak ordular Samilerin meskûn olduğu ülkelerden uzaklaştığı zaman güçlendi. Doğuda İran dağlarına ve batıda Tunus'a ulaştıklarında ilk direniş ve engelle karşılaştılar. Tunus'tan batıya doğru ilerledikçe Müslümanlara ilk şiddetli direnişi gösteren halk olan Berberilerle karşılaştılar. Ancak Berberiler, Müslümanlarla menfaatlerinin ortak olduğunu fark edince teslim oldular: Her ikisi de Roma karşıtıydı ve bölgesel genişleme niyetindeydi. Sonra Berberiler, topluca Müslüman oldular ve Cebelitarık Boğazı'na adını veren Müslüman komutan Tarık liderliğinde boğazları geçip İspanya'yı ele geçiren (711) Müslüman ordusunu teşkil ettiler. Bundan sonraki beş yüzyıl boyunca İspanya'nın büyük bir bölümü Müslüman bir ülke, Doğu'nun batıdaki en uç karakolu haline geldi. Kurtuba ve Sevilla Camileri, şimdi Hristiyan katedrallerine çevrilmiş olmasına rağmen Müslüman sanatının başta gelen eserlerindendir ve pek çok yer ismi Arap kökenini ele verir (mesela El Kantara, yani köprü ve Guadalquivir, Vadi el-Kebir isminden gelen büyük vadi). En sonunda İspanya Hristiyan bir kral tarafından tekrar fethedildiğinde (ki Gırnata 1492'ye kadar düşmemişti), İslamın kökünü kazımanın tek etkili yolunun İspanyol Engizisyonu olduğu sonucuna varıldı.

3. FETİHLERİN SONUÇLARI

Fetihler İslam liderleri için bir problem ortaya çıkardı, çünkü fethedilen ülkeler çok farklı geleneklere sahipti ve böyle olmasına rağmen tek bir imparatorluk altında ve kutsal bir toplum olarak yönetilmeleri gerekiyordu. İspanyollara, Berberilere,

Mısır'daki Kıptilere, Suriye'deki Sami ve Helenistik, İran'daki Mecusi halka tek bir topluluk olarak hükmetmek hiç de kolay bir mesele değildi. Aslında, Muhammet'in ölümünden yaklaşık iki yüzyıl sonra İslam birliği dağıldı ve İran, Mısır ve İspanya'daki muhalif halifelerden her biri, sadece kendisinin peygamberin gerçek halefi olduğunu iddia etti. Bundan bile önce, İslamiyetin asli düşüncesi değişmişti; çünkü siyasi güç, dindar seçkin kesimden eski egemen sınıfa geçmişti. Siyasi güç ilk önce Mekke'de peygamberliğin ilk zamanlarında Muhammet'e karşı duran eski Arap aristokratların, sonra da İranlıların eline geçti.

Bu yüzden, İslam İmparatorluğu'nun tarihi üç ana döneme bölünerek ele alınabilir. İlk dönemde (632-61) devlet yönetiminin merkezi Medine'deydi ve halifeler, Muhammet'in en yaşlı ve en inançlı takipçileri arasından seçiliyordu. Bu dönemde bile iç gerilim ve baskı eğilimi vardı, çünkü Muhammet ölümünden sonraki İslam devleti için kesin talimatlar bırakmamıştı ve kimse halifenin nasıl seçileceğini bilmiyordu. Rakip taraflar, peygamberin Mekke'den hicretine eşlik eden ashabından, Medine halkından ve Muhammet'in kendi ailesinden oluşmaktaydı. İlk iki halife de Muhammet'in ashabındandı: Ebubekir (632-34) ve Ömer (634-44). Ömer, Ebubekir'in seçilmesini teşvik ederken Ebubekir de Ömer'i halefi olarak tayin etti. İkisi de kıdemlerinden dolayı genel bir destek gördü. Peygamberin ailesine evliliklerinden ötürü bağlı olmaları ve en büyük fetihlerin onların zamanında gerçekleşmiş olması da bu desteğin sebeplerindendi. Fakat bu fetihler, kaçınılmaz olarak İslam dünyasında yeni bir gücü ortaya çıkardı ve halifelğe karşı hak iddia eden başarılı vali veya komutanlar ortaya çıkmaya başladı. 661'de Suriye Valisi Muaviye isyan çıkarak kendisini halife olarak ilan etti ve imparatorluk başkentini Medine'den Şam'a taşıdı.

Muaviye'nin başkaldırısı, İslam'da "Muhammedi" olarak adlandırılabilen bir dönemin sonunu ve Arap döneminin başlangıcını işaret eder. Çünkü Muaviye'nin ailesi, yani Emeviler, Mekke'nin önde gelen aristokrat ailelerinden biriydi. Emeviler, özellikle son zaferden önce Muhammet'e karşı duruşları yüzünden kötü nam yapmış bir aileydi. Diğer taraftan Muaviye'nin yerinden ettiği halife de peygamberle çok yakın bağları olan Ali idi. İslamiyete ilk ihtida etmiş kişi olduğunu iddia eden Ali, kesinlikle Muhammet'in kuzeniydi ve kızı Fatıma ile evliydi (Onların soyundan gelenler, Şiilerce hâlâ halifelüğün tek meşru mirasçısı olarak kabul edilir). Ali'nin Muaviye tarafından halifelikten indirilmesiyle Muhammet'in cemaatinin ilk halkasındaki insanlar tarafından hep dışlanmış olan Arap soyluluğu için önemli bir zafer anlamına geldi.

Emevi halifelliği döneminde (661-750) İslamiyetin dini menfaatlerinden ziyade Arapların politik menfaatlerine öncelik verilen bir yol izlendi. Fethedilen yerlerde yaşayanları Müslümanlığa döndürme çabası pek destek görmüyordu, çünkü gayrimüslimler cizye ödemek zorundaydı. Emevi halifeleri gayrimüslim sayısı azalırsa

vergiden elde edilecek gelirin de azalacağını farkındaydı. Arap olmayan Müslümanlar sarayda herhangi bir konum elde edemiyordu, fakat Araplara Müslüman olsun ya da olmasın sarayda makam tahsis ediliyordu. Mesela Hristiyan bir Arap olan el-Ahbar, bir nevi “saray şairi” yapılmıştı. Muhammet şarabı yasaklamış olmasına rağmen el-Ahbar, Ramazan ayında bile sarayda sarhoş gezebiliyordu. Hristiyan bir ilahiyatçı ve tasvirilere saygıyla alakalı bir yazısı olan Yuhanna ed-Dımeşki de halifenin hazinedarlarından biriydi. Emevi halifelerinin bu toleranslı tutumuna başka bir örnek ise Suriye’nin fethinden birkaç yıl sonra, Hristiyanlar ve Müslümanların Şam ibadethanesini aralarında paylaşmalarındır: Hristiyanlar bu mekânın bir ucunu kilise olarak kullanmaya devam ederken, diğer ucu Müslümanlara cami olarak tahsis edildi. Emevilerin fethetmiş oldukları bu görkemli medeniyeti yok etmek gibi bir niyeti yoktu. Bilakis, Arapların üstünlüğü fikrine ve diğer insanların temin ettiği kültür, sanat ve lüksten keyif almaya taraftardılar. Şam’daki camileri, eski bir Roma tapınağının iç duvarlarıyla çevrili alana inşa edilmişti. Eski Hristiyan Kilisesi’nin girişlerinden birini içinde barındıran cami, Helenistik doğunun sanat ve becerileriyle donatılmıştı. Temel özelliği, Roma forumlarını anımsatan sıra kemerlerle çevrili geniş avlusu. Güney cephesinde VII. yüzyıl Suriye kilisesine benzeyen -haç biçiminde geçitlerden oluşan ve ortasında kubbe bulunan- büyük bir bina bulunmaktadır. Batı cephesinde ise (Muhammet temsili sanatları yasaklamış olmasına rağmen) Şam’ın nehirlerini betimleyen muhteşem Bizans mozaikleri bulunmaktadır. Caminin inşasında çalışan işçilerin II. Velid (705-15) tarafından İran, Hindistan, Mağrip (Kuzey Afrika) ve Diyar-ı Rum’dan (Roma veya Bizans İmparatorluğu için kullanılan Arapça kelime) getirildiği söylenir. Cami inşası, Suriyelilerden Romalıların miras bıraktığı sistemle toplanan yedi yıllık toprak vergisinden elde edilen gelirle finanse edilmişti. Fakat pek çok kültürün karışımı olmasına rağmen bu yapı, bir birlik ve bütünlük içindeydi. Aynı şekilde Emevi sarayı da pek çok yabancı kültürden öğeler taşımasına rağmen kesinlikle Araptı. Yunan felsefesi serbestçe tartışılabiliyordu –Mesela Yuhanna ed-Dımeşki Müslümanlarla Kur’an’da İsa ile ilgili geçen “kelime” ve “ruh” terimlerinin anlamları hakkında tartıştırdı– ve Yunan bilimi de anlayışla karşılanıyordu. Fakat İslamiyete ihtida etmiş Arap olmayan unsurların –ki bunlara mevali denirdi– şikâyetleri vardı, çünkü imparatorluk yönetiminde veya en azından orduda görev alabilmelerine rağmen onlara diğer Müslümanlarla eşit haklar bahşedilmiyordu.

İşte bu topluluk, İslam İmparatorluğu’nun üçüncü büyük dönemi olan Abbasi halifeliği zamanında (750-1258) sahneye çıktı. Bu dönemde, imparatorluk politikasının Araplardan çok İslam’ın menfaatleri üzerine temellendirilmesi için bilinçli bir tutum sergilendi. Devletin merkezi Şam’dan Bağdat’a taşındı ve orada, ilgisiz ve umursamaz bir tavır sergileyen Emevilerin hatıra ve geleneklerinden uzakta,

Şam'daki Emevi Caminin avlusu

Muhammet'in sünnetine geri dönüş yaşanmaktaydı. Ama esasında bu geri dönüş Muhammet'in geleneğine değil, Pers İmparatorluğu'nun pagan geleneklerine yönelikti. Bu sebeple yeni düzende, meslek sınıflarının en itibarlı ve güçlü olanları mevalilerdi ve Bağdat'taki mevalilerin başı bir Persti.

Halifeliği adeta bir Doğu krallığına dönüştürdüler. Medine ve Şam'da geçen Arap dönemlerinin halifeleri, aynen Muhammet'in kendisi gibi eşitler arasında birinci konumunda yaşamışlardı. Hatta bir rivayete göre Halife Ömer'e gelen bir elçi, onu caminin basamaklarında uyuyakalmış bir vaziyette bulmuştur. Fakat Bağdat'ta her *Binbir Gece Masalları* okuyucusunun bileceği gibi halifeler, kendilerini halkın üstünde konumlandırmış, göz kamaştırıcı ve gizemli saraylarında yaşamaya başlamış ve özenle hazırlanmış bir merasimle sıradan insanlardan ayırmışlardı. Halifeler, inanılmaz derecede zengindi ve geniş bir kültürel ortamları vardı. Mesela Halife Memun, Yunan öğretisinin temel kitaplarını Arapçaya tercüme ettirmişti. Bu sayede XI. yüzyılda Batı Avrupa'da tedavülde olan Aristoteles'in eserlerine dair bilgi, İspanya'ya ulaşan Arapça tercümelerden elde edilmişti. Ama bu yeni gücün siyasetteki temel vurgusu, İslam İmparatorluğu'nun Arap üstünlüğü üzerine değil, İslam dini üzerine temellendirilmesi gerektiği idi. Sonuç olarak bu politika değişimiyle Hristiyanlık artık eskisi gibi müsamaha görmüyordu ve İslamiyete dönüş teşvik ediliyordu. Aslında Arap üstünlüğü inkar edilince Suriye ve Pers medeniyetleri ile bu medeniyetlerin ekonomik çıkarları için dinî birlik, imparatorluğun tek makul temeli haline geldi.

Müslüman fetihlerine rağmen Mısır ve İspanya, farklı konumlarını sürdürmeye devam etti. Abbasilerin karşılaştığı sorun, İmparator Herakleios'un karşılaştığı soruna çok benziyordu. Her iki imparatorluk da din haricinde hiçbir doğal birlik unsuruna sahip değildi; her ikisinde de din, imparatorluk politikasının temeline yerleştirilmeye çalışıldı ve her ikisinde de bu teşebbüs başarısız oldu. Tüm isyanlar dini sapkınlık biçimini aldı ve Abbasi halifeliğinin kuruluşundan sonraki yüzyıl içinde İslam İmparatorluğu sona erdi. İran, İspanya, Fas ve Mısır bağımsız devletler olmuşlardı. Her birinde yalnız kendisinin peygamberin hakiki halefi olduğunu iddia eden bir halife bulunuyordu.

Fethedilen ülkelerde Müslümanların gerçekleştirdiği değişimin boyutunu gözde büyütme, aslında hafife almak kadar kolaydır. Müslümanlar, daimi veya muntazam bir medeniyet niteliğinde, bölünmez siyasi bir toplum oluşturmayı başaramadılar. Bu açıdan bakıldığında İslam ülkelerinin Hristiyan alemindeki gibi farklılıklarını korudukları görülür. Mekke ve Medine Araplarında medeni sanatların çok azı gelişmişti. Bu yüzden fethettikleri ülkelerde yaşayan halkların sanat ve mimarisini benimsediler. Canterbury Katedrali, Roma'daki Aziz Petrus Katedrali'nden ne kadar farklıysa İran'daki bir cami de Tunus'taki bir camiden o kadar farklıdır. Medeniyetin hemen hemen her unsurunda buna benzer bir karşılaştırma yapılabilir. Örneğin, idari olarak İran vilayetlerinde bir İslami sistem yürürlükteyken Roma vilayetlerinde başka bir İslami sistem yürürlükteydi. Vilayetlerin yönetim sistemleri arasındaki farkın nedeni, Müslümanların fethettikleri ülkeler için yeni bir idari sistem geliştirememesiydi. Karşılaştıkları idari sistemden istifade etmek zorundaydılar, çünkü vergileri toplayamamak büyük bir zarar olurdu. Mısır'da Romalı resmi memurlar sadece Müslümanların altında çalışarak makamlarını muhafaza etmekle kalmamış, aynı zamanda İslam dinini de kabul etmişlerdir. Müslüman hâkimiyetinden altı sene sonra Kıptiler, İskenderiye valisine hâlâ *augustal(is)* ve onun evine de *praetorium* demektedirler.

Pek çok İslam ülkesi kendi kimliğini muhafaza etmiş olmasına rağmen hepsi fatihlerin dinini ve dilini kabul etti. Bu vaka çok çarpıcıdır. Arapların daha yüksek medeniyetlerle temasa geçmelerinin ardından kendi zayıf kültürlerini göz ardı edecekleri düşünülebilirdi; fakat tam aksine, Yunan felsefesinden çok hoşlanmalarına, İranlılar ve Bizanslılar gibi saraylar inşa etmelerine ve Roma zevklerinin içinde yüzmelerine rağmen din ve dillerini muhafaza ettiler. Bu bakımdan Batı İmparatorluğunun istilacıları olan Cermenlerle yapılacak bir karşılaştırma çok çarpıcı olacaktır. (Britanya gibi uzaktaki vilayetlerdeki hariç) Cermenler, fethettikleri imparatorluğun dinini ve dilini benimsediler. Lakin Araplar, kendi din ve dillerini muhafaza etmekle kalmayıp bunları fethettikleri halklara da kabul ettirdi.

Müslümanların fethettikleri ülkeleri ne şekilde zapt ettiklerine bakarak bu karşılaştırmaya kısmi bir açıklama getirilebilir. Fethettikleri halkın dinine ve yaşam biçimine müsamaha göstererek, ama konumlarının onlardan üstün olduğunu açıkça belirterek, tâbi olan halktan uzak durdular. Karışık evliliklere izin verilmiyordu ve fâtipler genelde halihazırda var olan kasabalara yerleşmiyordu. Bu bakımdan Şam bir istisnaydı. Müslümanların yeni bir ülkeyi fethettiklerinde yaptıkları ilk şey, kendilerine yeni bir başkent inşa etmektir: Mısır'daki Fustat (Eski Kahire) veya Tunus'taki Kayrevan gibi. Aslına bakılırsa bu yeni şehir, avlusunda tüm halkın (yani tüm ordunun) ibadet için toplanabildiği çok büyük bir camisi olan, silahlanmış bir karargah veya bir garnizon şehir konumundaydı. Şehir bütünüyle Müslümandı. Yerli halk, mallarını veya işlerini fethedenlere satmak için şehre gelebilirdi ama bunu Müslümanların koyduğu kaidelere göre yapardı. Fustat'ta izin verilen tek din, İslam ve tek dil, Arapçaydı. Yerli halktan kendi dinini ve dilini muhafaza etmek isteyenler, İskenderiye veya Babil'in tarihi kalesinde bulunan eski evlerinde kalmak zorundalardı. Müslümanlar, gayrimüslimlerden tamamen ayrı yaşıyorlardı.

Bu durum, Cermenlerin Batı İmparatorluğu içindeki yapılanma biçimiyle karşılaştırıldığında keskin bir tezat teşkil etmekteydi. Cermenler, kalabalık toplulukların arasına ya da kendi kurdukları şehirlere yerleşmeyip küçük gruplar halinde kırsal bölgelere dağıldılar. Sonuç olarak çevrelerinde kalabalıklar halinde yaşayan Latinleşmiş halk, onların nüfuzunu azaltıyordu. Cermenler her yerdelerdi, fakat her zaman azınlık halindeydiler. Hâlbuki Arapların askeri işgal sistemi altında ise, mesela Mısır gibi, ülkenin büyük bir bölümü fiilen Müslümanlardan arındırılmışken bir şehri, mesela Fustat, tamamen Araplardan müteşekkildi; böylece onlar dillerini, dinlerini ve düzenlerini bozulmadan muhafaza edebilmişlerdir.

Bu politikanın Halife Ömer tarafından tasarlandığı söylenir. Ömer, Arapların fethedilen ülkelerde toprak sahibi olarak oraya yerleşip fetihlerden vazgeçmelerini istemiyordu. Fakat doğudaki ekonomik şartlar, Batı İmparatorluğu'ndan farklı olduğu için böyle bir politika kendine tatbik alanı bulabilmişti. Batıda Romalılar birliklerini kırsal bölgelere yerleştirmek (ya da barbarları yerleşik hayata geçirmek) zorundaydı, çünkü onları beslemenin başka bir yolu yoktu. Para azdı, tarım işçiliği daha da sınırlıydı; eğer birlikler kendi yiyeceklerini yetiştirmezlerse açlık çekerlerdi. Doğuda durum farklıydı. Müslüman bir toplum, çölün bir ucuna yerleşip kendisine tabi olan halktan vergi toplar ve hayati ihtiyaçlarını açık bir pazardan satın alarak temin edebilirdi. Müslümanların ayrı toplumlar halinde yaşamasıyla ilgili politikayı mümkün kılan husus, fethedilen toprakların ticari olarak refah içinde olmasıydı.

Arapların fethedilen ülkeleri zapt etme yöntemleri, kendi dil ve dinlerini muhafaza edebilmiş olmaları gerçeğine bir açıklama getirebilir ama bunu fethettikleri

halka eninde sonunda kabul ettirdikleri gerçeğini açıklayamaz. Şüphesiz ki cizyenin sadece gayrimüslimlerden toplanması, çıkarıcı birtakım kimseleri İslamiyeti kabul etmeye teşvik etmiş olmalı ve şüphesiz ki yeni Müslüman başkentte ticaret yapmak veya devlette yüksek bir mevkiye yükselmek isteyenlerin hırsları da daha sonraki din değiştirmelerin bir sebebi olarak görülebilir. Hristiyanlığın ve İslamiyetin birçok ortak noktası olması da din değiştirenlerin vicdanını rahatlatmış olabilir ama yine de Roma İmparatorluğu'nun en yoğun Hristiyan bölgelerinde İslamiyetin zaferinden sorumlu olmak, bir Hristiyan için küçük düşürücü değilse bile kabul edilmesi hayli zor bir meseledir. Mısır ve Suriye'de Hristiyanların sadece küçük bir azınlığı Kiliseye sadık kaldı ve Kuzey Afrika'da, yani Aziz Augustinus'un yurdunda, Hristiyan Kilisesi en sonunda tamamen ortadan kalktı. Bu kiliseye dair elimizdeki son bulgu XII. yüzyılın ortalarına dayanmaktadır. İslamiyetin başarısı, İspanyol Engizasyonu ve benzeri kurumların hiçbir yardımı olmaksızın elde edilmişti. Bu ve benzeri kurumların etkisi, sadece Arapçanın zaferiyle ilgilidir. Fakat ne tesadüftür ki dikkat çekici bir biçimde İslam İmparatorluğu, VIII. yüzyılın başlarında Yunanistan ve Roma'nın sürekli düşmanı olan iki imparatorluğun arazilerine denk düşen bir bölgeyi kapsamaktaydı. Bunlardan biri önceden bahsi geçmiş olan Pers İmparatorluğu, diğeri ise Kartaca İmparatorluğu'ydu. *Delenda est Carthago*²⁸ Romalıların şiarı haline gelmişti. Şimdi artık intikam alma sırası Sami halkındaydı.

İlave Okumalar

Kaynaklar

The Koran, ter. A.J. Arberry (Oxford, 1964)

Çalışmalar

Albert Hourani, *A History of the Arab Peoples* (London, 1991)

Tor Andrae, Mohammed, *The Man and his Faith* (London, 1936). İlginç bir psikolojik çalışma.

Michael Cook, *The Koran: A Very Short Introduction* (Oxford, 2000).

Fred McGraw Donner, *The Early Islamic Conquests* (Princeton, N.J., 1981)

Michael Rogers, *The Spread of Islam* (Oxford, 1976).

Jonathan P. Berkey, *The Formation of Islam: Religion and Society in the Near East, 600-1800* (Cambridge, 2003).

Hugh Kennedy, *The Prophet and the Age of the Caliphates: The Islamic Near East from the sixth to the eleventh century* (London and New York, 1986).

28 Kartaca yok edilmelidir: Cato'nun Pön Savaşlarını başlatan bu talebi, şehrin yıkımı ve sağ kalan mukimlerinin köle olarak satılmasıyla M.Ö. 146 yerine getirilmişti. [R.I.M.]

FRANKLAR

Aslen pagan barbar istilacılar olan Franklar, aynen Konstantin'in hakimiyetindeki gibi Hıristiyan Roma İmparatorluğu'nun kendileri sayesinde yenilendiğini düşünmeye başladılar. Bu, esasında zaten ele aldığımız bir konuya işaret eder: Kilise ve devlet arasındaki ilişki. Merovenj Frankların serveti, Galya'nın daha fazla Romalılaşmış ve medenileşmiş güney kısımlarından elde edilmişti. Onları izleyen Karolenjler ise daha az medenileşmiş kuzeyliler olmalarına rağmen kendilerini Romalılar olarak tanıtıyorlardı. Merovenj toplumu iki tabakadan oluşuyordu: seyyar ve gaddar krallar ile şiddetli siyasi entrikalarına alet ettikleri medenileşmiş toplumu yöneten ve doğrudan bu kralların emrindeki Gallo-Romanlar. Herhangi bir şehirdeki idare, kraliyet tarafından belirlenmiş kontlar ve yerel olarak seçilen piskoposların işbirliğine dayanıyordu. Piskoposlar, Frank ve Gallo-Roman toplumlarını birbirine bağlıyordu. Lordlar ve vasallar arasındaki karşılıklı ilişki üzerinden hamiliğin gelişmesi, genelde kralinkinden daha donanımlı ve tecrübeli özel orduların oluşturulmasıyla kraliyet otoritesinin zayıflamasına sebep oldu. Avusturya Sarayı'nın reisi -dolayısıyla kraliyet mülklerinin denetçisi- Arnulfing (Karolenj) ailesi, kendi taraftarlarını oluşturmak için iyi bir konuma sahipti. Bu durum, II. Pepin'in nihai olarak rakiplerini yenmesine, oğlu Charles Martel'in Poitiers yakınlarında Müslümanları mağlup etmesine ve Charles'ın oğlu III. Pepin'in Merovenj kral III. Hilderik'i tahttan indirmesine giden yolu hazırladı. Pepin'in krallığı, papalık yetkisi ve tasdiki ile meşru kılındı ve kral ile papa arasında özel bir ilişki kurulmuş oldu. Kilise ve devlet önceleri uyum içerisinde birlikte çalıştı, fakat sürtüşmeler gittikçe arttı.

Halkıyla müttefiklerini korumanın ve komşu toplulukları da hâkimiyeti altına almanın yanı sıra Pepin'in oğlu Şarlman, onları eğitmeye de çalıştı. Papalık kaynaklarında krallığı, Papalığa bağlı olarak gösteriliyordu ama Hıristiyan Roma medeniyetini ve öğretisini ihya etmekteki kararlılığı, imparator olarak taç giymesi ile sembolize edilmiştir.

Kronoloji

- 507 Kendini Galya'nın efendisi ilan ettikten sonra Clovis'in vaftizi
511 Clovis'in ölümü; Krallık, varisler arasında bölündü
573 Gregorius, Tur Piskoposu oldu
613 Merovenj Krallığı II. Lothar tarafından tekrar bir araya getirildi; fakat kısa sürede onun hakimiyetindeki krallık, idari olarak Avustrasya, Neustrasya ve Burgonya olarak bölündü
639 Dagobert'in ölümü
687 II. Pepin, Neustrasya ve Burgonya başkanlarını mağlup etti
732 Charles Martel Poitiers'de Müslümanları mağlup etti
751 Kral III. Hilderik, II. Pepin tarafından tahttan indirildi
753 Papa II. Stephanus Lombardlardan kaçarak III. Pepin'in korumasına sığındı
754 III. Pepin'in Frank Kralı olarak taç giymesi
768 Şarlman Frank Kralı oldu
773-4 Şarlman Pavia'yı aldı ve Lombardiya Kralı oldu
778 Roncevaux Savaşı
778-82 Widukind İsyanı; Saksonya'nın fethi
781 Pepin ve Louis'ye papalık tarafından taç giydirilmesi
782-5 İlk Saksonya isyanı
782 Alcuin Şarlman'ın maiyetine katılır
793-7 İkinci Saksonya isyanı
795-6 Avarların fethi
799 Papa III. Leo'nun Şarlman'dan koruma talep etmesi
800-25 Aralık, Şarlman'a papa tarafından taç giydirilmesi ve Caesar Augustus ilan edilmesi
814 Şarlman'ın ölümü

Akdeniz dünyasının dağılması, Bizans İmparatorluğu'nun ortadan kalkması, Vandal ve Vizigot Krallıklarının Müslümanlar tarafından ele geçirilmesi, Frankların Batı Avrupa'nın önde gelen gücü olarak ortaya çıkmasında hazırlayıcı koşullardı. Franklar, Batı Cermen halklarının bir koluydu. IV. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nda *foederati* olarak yerleştirilmişlerdi ve V. yüzyılın başı itibarıyla modern Belçika'nın kuzey-doğu kısmı (Sal Frankları) ile Orta Ren (Ripuart Frankları) bölgesine hâkimdiler. Vandallar, Vizigotlar ve Ostrogotları içeren ve bir uçtan bir uca Avrupa boyunca büyük göçlere girişen Doğu Cermenlerin aksine, Franklar Hristiyan değillerdi. Fakat görmüş olduğumuz üzere pek çok yönden V. yüzyılda bir pagan olmak, Aryan kâfiri olmaktan daha iyiydi. Franklar, ürkütücü görünümüne sahip savaşçı-

lardı. Sidonius Apollinaris, 470'te Lyon'a yaptığı bir gezi sırasında gördüğü küçük bir grubun canlı bir tasvirini vermiştir. Bu grup bir prens ve maiyetindeki yeminli refakatçilerinden oluşmaktaydı. Prens, ipek giysiler içerisindeydi ve zengin bir şekilde donatılmış atının arkasında yürüyordu.

Küçük kralın ve ona eşlik eden maiyetinin görünüşü, barış zamanı bile korkuya neden olurdu. Ayakları bileklerine kadar kürklü botlarla tamamen kaplanmıştı. Dizleri, bacakları ve baldırları örtülmemişti. Bunun yanı sıra çıplak uyluklarına zorlukla ulaşan yüksek, dar ve çok renkli giysiler giymişlerdi; yenleri sadece üst kollarını örtüyordu ve kırmızı nakış işlenmiş pelerinleri yeşildi. Kılıçları omuzlarından kayış ile asılıydı ve bellerine kabartmalar ile bezenmiş kürkten bir kemer takmışlardı. ... Sağ ellerinde çengelli mızraklar ve atış baltaları ve sol ellerinde servet ve hüneri gösteren beyaz halka ile kırmızı nakışla süslenmiş parıl parıl parlayan kalkanlar taşıyorlardı.¹

Franklar altın sarısı saçları ile meşhurdur. Kralları, asil kanla doğmuş olmalarının bir işareti olarak saçlarını uzatırdı ve eğer bir gün kesilmesine izin verirse krallıklarını kaybederlerdi. Sahip oldukları isimler Cermen kökenliydi ve genellikle askeri tutkularını gösterirdi: *Chlodowech* (yani Fransız ismi Louis'nin türediği Clovis) "zafer mücadelesi" demekti; *Chlot-hari* (Lothar) "kutlanmış savaş" anlamına geliyordu ve *Sige-bercht* (Sigebert) ise "zaferle parlamış" manasını taşıyordu.

Bu topluluk, kralları Clovis Hristiyan olarak vaftiz edildiğinde ön plana çıktı (t. 496-506), çünkü vaftiz olduğu kilise Katolik kilisesiydi.² O tarihte, Batı Avrupa'nın diğer topluluklarının hepsi Aryandı. Çoğu, Teoderik'in İtalya'daki Ostrogotları gibi Franklardan çok daha fazla medenileşmişti ama dinleri Roma nüfusu ile özgürce karışmalarını engelliyordu. Öte yandan Franklar, Katolik Hristiyanlığı kabul ederek bütün Romalıların dayandıkları temel ile de kendilerini özdeşleştirmiş oldu. Romalıların savunucusuydular ve onlar adına savaşmaları için inanılmaz destek gördüler. Gallo-Roman Kilisesi'nin tam himayesi ile Clovis, kâfir Burgundları ve Vizigotları mağlup etti ve böylece Galya'nın efendisi oldu (507). (Bkz. s. 53) Hükmettiği krallıktan zaman zaman "Fransa" imiş gibi söz edilir, fakat bu doğru değildir. Öncelikle Clovis'in krallığı bir ülke değildi, aksine bir topluluktur; Frank Krallığı olarak adlandırılıyordu ve Franklar, Fransızlar tarafından olduğu kadar Almanlar tarafından da ulusal kahraman olarak kabul edilmekteydi. İkinci olarak ise yerleştikleri bölge Fransa değil, Galya'dır ve Galya, Pirene'den Ren'e kadar uzanır. Bu yüzden Belçika ile Hollanda'nın bir kısmını ve Batı Almanya'yı içine alan bir bölgedir.

1 Sidonius Apollinaris, *Letters*, Bk. iv., no. xx.

2 Clovis'in vaftiz edilme tarihi çok tartışılmıştır. Vizigotları 507'de mağlup etmesinden sonraya yerleştirmede güçlü bir kanıt için bkz. Wood, *The Merovingian Kingdoms*, s. 41-8. [R.I.M.]

Frankların tarihinin daha sonraki dönemlerinde ortaya çıkan önemli bir husus, fethettikleri topraklardaki medeniyetin yaygınlık derecesiydi. Çünkü Galya'nın "Romalılaşması" hiçbir zaman yeknesak olmamıştı. Romalılaşma, güneyde kuzeye göre daha çok tamamlanmıştı. Çünkü güney, Akdeniz ikliminden yararlanıyordu; Romalı veya Helen halkının sadece zevk için bile yaşamayı tercih edeceği zeytin, üzüm ve portakallar diyardı. Şehirlerin sayısı epey fazlaydı ve sadece kanlı sporların yapıldığı amfiteatrlar ile değil, oynanan oyunlar sayesinde daha incelikli zevklerin tatmin edilebildiği tiyatrolar ile de donatılmıştı. Sanatlar gelişti ve Orange'da veya Vienne'deki forumlar herhangi bir Helen şehrine itibar kazandıracak türden tapınakları da barındırıyordu. Senato düzeyindeki kişiler (teminedebildikleri müddetçe) köleler tarafından işletilen büyük arazilere sahipti, villalarını pahalı mozaikler ile beziyorlar ve birbirlerine nazik mısralar yazıyorlardı. Galya'nın bu parçası *Romania*'ya aitti ve VI. yüzyılda dahi Akdeniz dünyası ile bir bütün olarak iletişimde kalmaya devam etti. Şehirlerde Suriyeli tüccarlar vardı ve İtalya veya İspanya'dan gelen ziyaretçilere alışılmıştı. Poitiers'in piskoposlarından biri, İtalya'da Treviso'da doğmuş (t. 530) ve Galya'ya göç etmeden önce (t. 564) Bizans Ravennası'nda eğitim görmüş olan şair Venantius Fortunatus'tu. Roma kültürü, güneyde hiçbir zaman tamamen ortadan kalkmamıştı. Lahitlerin oymaları Roma usulünde yapılmış, kiliseler en az XII. yüzyıla kadar yivli sütunlarla ve Korint sütun başları ile inşa edilmişti; çünkü şehirlerin sivil nüfusu, yaşayan bir Roma geleneğine sahipti. Roma hukuku, 1789'a kadar yürürlükte kaldı ve hukukçular, bu yüzden güneyi *le pays du droit écrit* (yazılı hukukun memleketi) olarak adlandırıyorlardı.

Kuzeyde ise Romalılar bir gelenek değil, sadece bir hatıra bıraktı. Çünkü kuzey meşelerin, karaağaçların, rutubetin ve sislerin diyardı ve hiçbir medeni Romalı orada zevk için yaşamazdı. Senato aileleri villalarını buraya inşa etmezlerdi ve şehirler genellikle bir su kemeri, bir hamam, araba yarışları için bir arena ve mahkûmların vahşi hayvanlara atılmaları için bir amfiteatrın yer aldığı bir garnizon yerleşiminden ibaretti. Kuzeyin sivil nüfusu güneyin medeniyetine sahip değildi ve askeri nüfus, ismen de olsa Romalı olmaktan vazgeçtiğinde geriye kalan sadece ıssız binalardı. Fakat bu kalıntılar bile son derece etkileyiciydi. Onları inşa eden imparatorluğun birer abidesi olarak kaldılar ve yeni gelenlere bir meydan okuma gibi işlev gördüler. Onları ortaya çıkaran kültür ölmüştü ve onlar bu kültürün anıt mezarıydılar ama yine de onların mevcudiyeti görenlere geçmişin zaferlerini diriltme özlemi uyandırmaya yeterdi. Her insanın varlıklı ve bilge olduğu ve birbirleri ile barış içinde yaşadığı bir altın çağın abideleri gibiydiler. Bu çağın ortadan kalkmış olduğu gerçeği onu daha da arzulanır hale getirdi ve Kuzey Galyalı Franklar, eğer becerilebilirlerse bu altın çağı yeniden diriltmeye karar verdi. Güzel sanatlar hakkında bilgisiz olmalarına

rağmen etraflarında gördükleri abideleri çaresizce taklit etmeye çalıştılar. Bu çaba esasında ihtiraslarının hedefindeki nesnelerin beceriksiz taklitlerini ortaya koymuş oldular, öyle ki geçmiş bir medeniyeti taklit etmeye çalışmışlardı ama sonunda yeni bir medeniyet yarattılar.

Galya'nın iki bölgesi arasındaki fark, Frank tarihinin iki dönemine de aksettiği için bu nokta önemlidir. Merovenjler (482-751) varlıklarını çoğunlukla güneyden elde ettiler ve aristokratik Gallo-Romanlara işlerini gördürdüler. Medeniyetleri zengindi fakat gözden düşmüştü. Karolenjler (751-891) ise tamamen kuzeyliydi. Sanatlardan ve güneyin nezaketinden yoksundular, kaba ve kültürsüzdüler ama en azından Romalı olmaya çalışmakta kararlıydılar.

1. MEROVENJ KRALLIĞI

Merovenj Krallığı'nın tarihi, kısmen hikayenin önemli noktalarındaki verilerin yeterli olmaması ya da eksik olması nedeniyle, kısmen de bizim bir krallığın nasıl olması gerektiğine dair algımıza bu krallığın uymaması nedeniyle zor bir tarih olarak şöhret kazanmıştır. Krallık, bir devlet olarak değil de bir mülk olarak kabul edildiği için bir kralın ölümünden sonra krallığın oğulları arasında eşit olarak bölünmesi doğal karşılanıyordu. Bu nedenle, Clovis 511'de öldüğünde, krallığı dört oğlu arasında paylaşıldı ve eğer bu oğullardan her biri de aynı şekilde oğullarına miras bırakmış olsaydı, krallık daha çok parçalanabilirdi. Bu akıbetin önüne geçilmesini sağlayan şey, Clovis'in oğullarının, torunlarının ve eşlerinin birbirleriyle savaşmaları ve birbirlerini katletmelerindeki hüner ve gaddarlıklarıydı. 558 itibarıyla I. Lothar, bütün krallığı kendi emrinde tekrar bir araya getirdi ama ölümünden üç yıl sonra krallık tekrar bölündü. Çünkü o da dört oğul bırakmıştı. Krallık, 613'te II. Lothar bütün rakiplerini ortadan kaldırıncaya kadar da tekrar bir araya gelmedi. Onun oğlu ve halefi Dagobert (629-39) gerçek bir kral olarak hüküm süren son Merovenj'di. Çünkü iç savaş ya da kardeş savaşları sırasında "soyluluğun" gücü aşırı derecede artarken tacın gücü kaçınılmaz olarak zayıfladı. Öyle ki Merovenj tarihinin *les rois fainéants* (avare krallar) denilen ikinci dönemi için zemin hazırlanmış oldu.

Bu sebeple Merovenj kralları tarihinin anlatılması zordur ve Clovis'in oğulları ve torunları arasındaki mücadelelerin şöyle bir özetlenmesi yalnızca kafa karıştırır. Önemli olan bu ya da şu kralın söylediği ya da yaptığı değildir, aksine Merovenjlerin yönettikleri ülkeye neler olduğudur. Franklar, Romalı Galya medeniyetini ne dereceye kadar kesintiye uğrattılar? Derebeylik olarak adlandırılan yeni bir toplumsal yapının ortaya çıkmasından sorumlu sayılabilirler miydi? Ve ne dereceye kadar Roma kurumlarının yerini Cermen dünyasındakiyle değiştirmişlerdi? Bu sorular tüm tarihçiler için ciddi bir tartışma alanı teşkil ediyordu ama özellikle Fransa ve Almanya tarihçileri için önemliymi ve bu halen tartışmalı bir mevzudur.

Fakat herhalde en iyi yaklaşım, Galya'nın VI. yüzyılda Clovis ve oğulları tarafından yönetildiği esnadaki bir resmini çizerek başlamaktır.

Neyse ki Turlu Gregorius'un *Historia Francorum*unda bu dönemin canlı bir resmini görebiliyoruz. Gregorius, bir Gallo-Roman'dı. Takriben 539'da doğmuştu ve 573'ten 594'e kadar Tur Piskoposu idi. Yazdığı tarihin dörtte üçünde kendi hayatı süresince gerçekleşmiş olan olayları anlatır ve bunları açıkça aristokrat bir Gallo-Roman ve Katolik piskoposun bakış açısından nakleder. Büyük babası ve büyük büyük babası Langers Piskoposu'ydu, amcası Clermont Piskoposu ve büyük amcası Lyon Piskoposu'ydu. Tur Piskoposluğu'ndaki on sekiz selefenden beşi hariç hepsinin öyle ya da böyle ailesiyle bağlantılı olması ile iftihar ederdi.

Anlatısındaki en dikkat çekici özellik, Merovenj dönemindeki Galya'da toplum aynı anda iki farklı şekilde yaşıyordu. Bir tarafta önemli aktörlerin hepsi olmasa da çoğunluğunu Frankların teşkil ettiği, tamamen gaddar ve barbar bir yüksek siyaset dünyası vardı. Diğer tarafta ise barbar efendileri için medeni bir çevre teşkil eden, onlar için konfor sağlayan ve vergilerini ödeyen önemsiz sivillerin, tüccarların, sanatkârların ve şehir sakinlerinin dünyası vardı. Genel olarak Franklar Romalı Galya'da yaşıyorlar ve hüküm sürüyorlar denilebilirdi ama ona "ait" değillerdi. Bütün ülke onlara bağlı olsa da oradaki mevcudiyetleri geçici, tesadüfi ve tutarsızdı. Gregorius'un kitabındaki müteakip bölümlerden iki pasaj, Franklar ve onların yerinden oynattığı tarihsel arka plan arasındaki zıtlığın bir açıklaması gibidir. İlki, Clovis'in oğulları arasındaki bir çarpışma sırasında meydana gelen bir hadiseyi tasvir eder: Childebert ve Lothar'ın kendi yeğenlerini, yani Kral Chlodomer'in oğullarını öldürmesi. Chlodomer bir ya da iki yıl önce ölmüştür; on ve yedi yaşlarında olan iki oğlu, amcaları Paris'te buluşana kadar büyük anneleri Kraliçe Clotild ile birlikte kalır (t. 526-8).

Childebert halk arasında iki kralın buluşmasındaki amacın iki gencin taht için yetiştirilmesi olduğu söylentisini yaydı. Buluştukları zaman, o vakit Paris'te ikamet etmekte olan kraliçeye [Clotild] çocukları krallıkta yükseltmek istediklerini söylediler ve onları yanlarındagötürmeyi talep ettiler. Bunun üzerine, onların hilekarlıklarını anlayamayan kraliçe çok sevindi ve çocuklara yiyecek ve içecek verdikten sonra onları "Krallıkta onun yerine yükseldiğinizi görürsem, oğlumu [Chlodomer] kaybetmiş gibi hissetmeyeceğim" sözleri ile birlikte hemen gönderdi. Böylece çocuklar gittiler ama hemen maiyetlerinden ve lalalarından [nutritores] ayrı olarak zapt edilip gözaltına alındılar. Kendileri bir yerdeydiler, maiyetleri ise başka bir yerde. Daha sonra Childebert ve Lothar, yukarıda bahsedilen Arcadius'u³ bir çift makas ve çıplak bir kılıç ile birlikte kraliçeye gönderdi. Kraliçenin huzuruna kabul edildiğinde Arcadius bunları gösterdi ve "Haşmetmeab

3 Kral Childebert'e hizmet etmiş, Clermontlu senatör sınıfından bir Gallo-Romandı.

Kraliçe, sizin oğullarınız olan lordlarımız çocuklarla ilgili sizin arzunuzun ne olduğunu öğrenmek istiyor; isteginiz saçları kesilmiş bir şekilde' kilit altında yaşamaları mı yoksa her ikisinin de öldürülmesi mi?" dedi. Kraliçe bu sözlerle dehşete düştü ve özellikle çekilmiş kılıcı ve makasları gördüğünde hiddetlendi, kederin verdiği acı ile çılgına dönmüş bir şekilde buhran içerisindeyken dudaklarından hangi kelimelerin döküldüğünü bilmeksizin sadece "Eğer tahta oturtulmayacaklarsa saçlarını kesilmiş görmektense ölümlerini görmeyi yeğlerim!" dedi. Ama Arcadius ne kraliçenin acısını dikkate aldı ne iyice düşündükten sonra karar vermesini bekledi. Aksine, hikâyesi ile alelacele döndü ve "Kraliçe onayladı; başlamış olduğunuz işi bitirin. Kendisi de bu niyetinizin gerçekleşmesini arzu ediyor" dedi. Çok fazla beklemediler. Lothar, büyük kardeşi kolundan yakaladı, hızla yere fırlattı, koltuk altından hançerini sapladı ve acımasızca katletti. Çılgınlık üzerine küçük kardeş, Childebert'in ayaklarına kapaklandı, dizlerine sarıldı ve gözyaşları içinde "Sevgili amcacığım, yardım et, ben de kardeşim gibi helak olacağım" diye feryat etti. Childebert, yüzü gözyaşlarından ıslanmış bir halde haykırdı: "Sana yalvarıyorum sevgili kardeşim, onun hayatını bana bağışla; sadece canını bağışla, karşılığında ne istiyorsan ben ödeyeceğim." Fakat diğeri haykırdı: "Onu kendinden uzak tut ya da onun yerine sen öl. Bu işe kalkışan sendin ve şimdi sözünden bu kadar çabuk dönen de sen mi olacaksın?" Bu azar ile Childebert çocuğu kendinden uzaklaştırdı ve onu bir hançer ile bekleyen Lothar'a sürükledi. O da hançeri yan tarafına sapladı ve kardeşine yaptığı gibi onu da devirdi. Genç prenslerin maiyetleri ve lalaları da öldürüldü. Hepsî öldürüldükten sonra Lothar atını aldı ve yeğenlerinin katlini hiç önemsemeksizin uzaklara sürdü. Childebert ise şehrin kenar mahallelerinden birine çekildi. ... İki kral Chlodomer'in bölgesini aralarında eşit olarak bölüştüler.⁵

Bu pasajla çelişen husus, kutsanmış Langres piskoposu büyük babasının Gregorius'a göre en sevdiği yer olan Dijon'un (*castrum Divionense*) tasviridir:

Burası, latif bir düzlüğün ortasında inşa edilmiş ve sağlam duvarlar ile takviye edilmiş bir yerdir [castrum - kale]. Toprakları o kadar bereketlidir ki bir kez sürüldükten sonra bile ekilebilir ve bol bir hasat olur. Güneyde balık açısından aşırı zengin Ouche nehri; kuzeyde ise bir kapıdan giren, bir köprü'nün altından geçip başka bir kapıdan çıkan ve sakin akışı ile bütün müstahkem bölgeyi çevreleyen daha küçük bir başka akarsu vardır. Şehri terk etmeden önce değirmen çarklarını inanılmaz bir hızla döndürür. Dört kapı dünyanın dört yönüne dönüktür ve otuz üç kule duvarların çevresini korur. Altı metre yüksekliğe kadar kare taşlardan örülmüş bu duvarlar, üstüne daha küçük taşlar eklenerek toplamda dokuz metre yüksekliğe erişir. Kalınlığı ise dört buçuk metredir. Buranın

- 4 Uzun saç, Merovenj bir kralın nişanıydı. O saçın kesilmesi, onu krallığından mahrum bırakmak ve diğer insanların seviyesine indirmek demektir.
- 5 Bu olay Gregorius'un doğumundan önce gerçekleşti. Hikaye kulaktan kulağa yayılmış olabilir ama esas olarak doğruluğundan şüphe etmek için hiçbir neden yoktur. Bir sonraki pasajda olduğu gibi bu pasajda da O. M. Dalton'un çevirisini takip ettim. Gregorius of Tours, *The History of the Franks*, Book iii, c. 18-19, çev. O. M. Dalton, 2 c. (Oxford, 1927), c. 2, s. 101-2.

neden bir şehir [civitas] olarak düzenlenmediğini söyleyemem.⁶ Etrafında mükemmel su kaynakları var. Batı tarafında verimli üzüm bağları ile kaplı tepeler vardır ve sakinlerine Falernum şarabını bahsettiği için Chalon şarabını hor görme hakkı verir. Eskiler Dijon'un İmparator Aurelianus tarafından inşa edildiğini anlatırlar.⁷

Frank krallarının gaddar davranışları ve sakin Roma kenti Dijon'un tasviri arasındaki zıtlık ilginç olmanın ötesinde erken Frank monarşisinin en temel özelliklerinden birini gösterir. Yani onlarla ikamet ettikleri diyar arasında zorunlu bir bağlantı yoktur. Frank Krallığı seyyardır çünkü bir ülke değil, bir topluluktur. Clovis ve halefleri Galya'nın ve hatta "*Francia*" denilen ülkenin kralı değillerdi, bilakis Frankların kralıydılar. Galya, onlar için sadece yaşadıkları ülkeydi ve Gallo-Romanlar da krala tabi olan insanlardı. Clovis'in oğulları ve torunları, Galya'yı aralarında bölüştüklerinde bir parça güneyden bir parça kuzeyden alarak toprakları adeta "açık bir tarla" gibi paylaştılar. Onlar için paylarına düşen toprakların birbirinden kopuk olması ve bölgesel bir bütünlüğün olmaması veya coğrafi bir birim şeklindeki bölgelerin sınırlar tarafından kesilmiş olması –bir kilise bölgesi olan Tur'un bir keresinde üç kral arasında paylaşılması bu duruma uygun bir örnektir– önemli değildi. Krallıklarının sınırlarını sadece bir mülk parçası olarak görüyorlardı. Her bir krallıkta siyasi veya ahlaki bir bütünlük olduğu sürece mesele yoktu. Bunu en iyi krallığın önemli adamlarının kralları önünde silahları ile toplandıkları Marchfield'da (*campus martius*) görmek mümkündü. Çünkü Merovenj kralları kelimenin modern anlamı ile devletin başı olmaktan çok askeri bir önder gibiydiler. VI. yüzyılın sonunda bile bir ülkeye yerleşip oradan yararlanan, onu savunan ve birbirleri arasında savaşan barbar *foederati* ruhunu muhafaza ediyorlardı. Savunmaları için görevlendirildikleri toprak üzerinde mutlak güç kazanan talihin askerleriydiler. İdare onların işi değildi ama bu işe kalkışmalarını durdurabilecek kimse olmadığında değerli bir ek gelir kaynağı olarak yönetimi de üstlendiler.

Krallığın idaresi, Roma imparatorlarında olduğu gibi kralın kişiliği etrafında "kutsal saray" (*sacrum palatium*) olarak bilinen "sarayda" toplanıyordu. Fakat bir ismin kimliği zorunlu olarak bir kurumun kimliğini belirtmek zorunda değildir. Merovenj Krallığı'nın Romalı devlet algısından farklı olması gibi Merovenj sarayı

6 Bir *civitas* (şehir), daha önce bahsedildiği gibi (s. 87), Roma İmparatorluğu'nun idari bir bölgesiydi ama Gregorius genellikle bu kelimeyi böyle bir bölgenin başkenti olarak kullanır. Bu nedenle, bir "şehir" bir kont ve bir piskoposun ikamet ettikleri yerdir. Bu tarihte Dijon, bir piskoposa sahip değildi ama Piskopos Langres'in yargısı altındaydı. Gregorius'un tasvirine arkeolojik destek için bkz. E. Salin, *La Civilisation merovingienne*, 4 vols (Paris, 1949-59), vol. I, pl. xiii.

7 Gregorius of Tours, Kitap iii, c. 19, çev. Dalton, vol. 2, s. 103.

da imparatorluk sarayından farklıydı. Çünkü Merovenjler kendi devletlerini bir mülk olarak gördükleri gibi saraylarını da bir hane olarak görüyorlardı. Sarayın baş yetkilileri, vekilharç (*senescal*) ile kraliyet arazilerinden ve hanenin görevlilerinden sorumlu olan “saray nazırı” (*major domus*) idi. Kahya (*pincerna*), mabeynciler veya oda hizmetkârları (*cubicularii*), rikaptar veya ahır zabiti (*comes stabuli*), seyisler ile tüfekçiler ise daha önemsizdir. En son sayılanlar önemliydi çünkü “saray” yerleşik değil, gezgindi. Kral, krallığı boyunca ilerlemeye devam etti ve “sarayı” ile birlikte tamama erdi. İdare merkezinin yeri sabit olmadığı için Clovis’in oğulları ve torunları doğal bir bütünlük ve doğal bir yönetim merkezi olmaksızın Galya’yı daha küçük krallıklara bölmeyi düşünebildiler. Her biri Fransa’nın kuzeyinde Paris’te, Orléans’da, Soissons’da, Reims’de veya Metz’de gözde mekanlara sahiptiler ama hepsi şartlar gerektirdiğinde “saraylarını” güneye taşıdılar.

Kralın hanesinde eve ait hizmet dairelerinin yanı sıra danışman olarak bilinen bir yetkili tarafından kontrol edilen bir katip dairesi mevcuttu. Bu görevli hukuki ve kamusal belgelerin yazılmasını denetliyordu ve imparatorluk üslubuna uygun ifade edildiklerini temin etmek için elinden geleni yapıyordu. Düzenlenen belgeler genellikle imparatorluk tarzının taklitleri oldukları için bazı tarihçiler, bilhassa Fustel de Coulanges, Merovenj yönetiminin büyük bir oranda imparatorluk idaresinin devamı olduğu şeklinde bir açıklama taraftarıydı. Ama büyük olasılıkla Merovenj belgelerinde yer alan imparatorluk dili ağdalı bir laf kalabalığından ibaretti. Merovenj krallarının idaresi de Roma imparatorlarından çok farklıydı.

Mesela yerel yönetim açısından Roma ve Merovenj dönemlerindeki Galya, ilk bakışta aynı gibi görünür çünkü her iki durumda da idari birim aynıydı. Bu idari birim de şehir (*civitas*) idi. Şehirler, VI. yüzyıldan sonra *pagilere* bölünmeye başladı. Roma döneminde Galya, bu şekilde 122 “şehirden” oluşuyordu ve Turlu Gregorius tarafından bahsedilen “şehirlerin” bunlarla aynı olduğuna şüphe etmek için çok fazla sebep yoktur. Frankların yönetiminde bu birimlerden sorumlu olan yetkililer, kont (*comites*) olarak adlandırılıyordu. Bu adlandırma, aynı işi gören memurlar için imparatorluğun son zamanlarında da kullanılmış olabilir. Roma ve Merovenj idaresi arasındaki temel farklar ancak kontun görevlerini göz önüne aldığımızda ortaya çıkar. Bu farkların birincisi, kontun emrindeki toprakları tek bir hukuka göre yönetmemesidir. Atamalarındaki kelimelerle ifade edilecek olursa kont, herkesi kendi hukukuna göre, Frankları Frank kanununa, Romalıları Roma hukukuna ve Burgundları Burgund hukukuna göre yargılamakla yükümlüydü. Bu durum, farklı hukuka tabi tarafların olduğu davalarda kaçınılmaz olarak karmaşaya neden oluyordu. Tıpkı Merovenjlerin bir ülkenin değil, bir halkın kralı olmaları gibi kontların vazifeleri de farklı insanların farklı ihtiyaçları ile kuşatılmıştı. İkinci

olarak, ordu gücünü kötüye kullanmasın diye Roma İmparatorluğu'nda askeri güç sivil alandan tamamen ayrılmışken Merovenj Krallığı'nda bir kont her ikisini de kendi kişiliğinde birleştirmektedir. Kont, vergi toplayıcısı ve hakimdi. Üstelik kendi "şehrinin" taburlarını savaşa götürürdü. Elinde bu kadar çok gücü topladığı için bu gücü suistimal etmesi hiç de şaşırtıcı değildi. Sadece krala karşı sorumluydu ve kralın temel kaygısı da kontun kar getiren kraliyet haklarını koruması ve vergileri toplamasıydı. VI. yüzyılda kont genellikle yerel halktan seçilmiyordu. Çünkü kral, kontun "şehirde" çıkarı olmamasının kendisi için daha faydalı olduğunu fark etmişti.

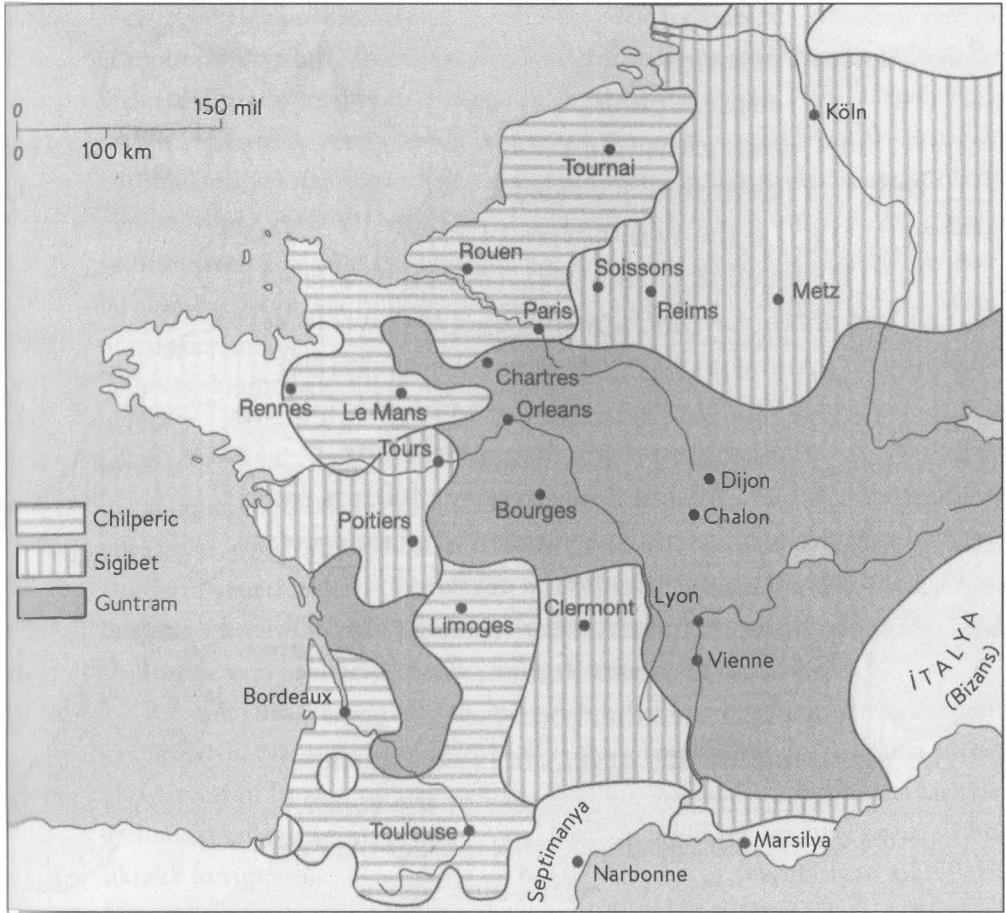
Merovenjler için idare, para kazanmanın başka bir yoluydu. Bu nedenle, bazı imtiyazlı tebaaya karşı özellikle cömert olmak istediklerinde ona bir "muafiyet" (*immunitas*) payesi verirdi. "Muafiyet", belirli toprakların tüm kontlardan veya diğer kraliyet yetkililerinden tamamen bağımsız veya bağışık olduğunu gösteren yasal bir araçtı. Kontlar böyle topraklar üzerinde hiçbir otoriteye sahip değildi. Vergi toplayamaz, suçluları yargılayamaz veya kraliyet hanesi için adam toplayamazlardı. Kral belirli topraklar üzerindeki kraliyet haklarını tebaasından birine bırakırdı. Bunu yapmasının sebebi, kraliyet haklarını aynı mülkiyet hakları gibi görmesiydi. Bu "muafiyetin" devlete veya kamuya kazanç getirip getiremeyeceğini sormak aklına bile gelmiyordu, çünkü bu tür düşünceler ona tamamen yabancıydı. Elde edebileceği her ne ise toprağı onu elde etmek için yönetiyordu ve idarenin pozitif tarafını Hıristiyan Kilisesi'nin hayrına bırakıyordu.

Bu nedenledir ki Merovenj dönemindeki Galya'da piskoposlar çok önemliydi. Piskoposlar genellikle büyük senatör ailelerinin üyeleri olan "Romalılar" idi ve memleketlerinin çıkarını düşünürlerdi. Ayrıca yönetimle çok özel ilişkileri mevcuttu. Çünkü her "şehrin" kontu olduğu gibi piskoposu da vardı ve ikisinin işbirliği yapması beklenirdi. Bu da piskopos kendi kilisesinin "halkı" tarafından (aslında önemli insanlar tarafından) seçilse de atamasının kral tarafından onaylanması şeklinde bir gerekliliği zorunlu kılıyordu. Bir kez kraliyet onayını aldıktan sonra ise adeta kendi piskoposluk bölgesinden azlolunamaz hale gelirdi. Kont görevden alınabilir veya başka bir bölgeye gönderilebilirdi ama piskopos kendi bölgesinde hayatı boyunca görevli oluyordu. Bir piskoposun bir piskoposluktan diğerine nakledilerek "terfi" ettirilmesi henüz adet olmadığı için piskopos kendisini piskoposluğunun veya "şehrinin" özel çıkarları ile özdeşleştirebiliyordu. Kontların aksine piskoposlar "şehirlerine" aittiler ve şehirleri için para harcamaya hazırdılar. Piskoposluk bölgelerini geliştirebilecekleri bir yöntem, köylerde mahalli kiliseler inşa etmektir. Fakat piskoposlar sadece kilise işleriyle ilgilenmekle kalmıyordu. Tur "şehrinde" iki adam arasındaki bir kan davasının büyüyerek küçük bir iç savaşa dönüşme tehlikesi ortaya çıktığında, çok suçlu olan tarafın az suçlu olan tarafa tazminat ödemesi için kilise-

nin kaynakları dışında para sağlayarak arabuluculuk yapan Piskopos Gregorius'tu. Kont iki taraf için de adil bir duruşma olması konusunda oldukça hazırlıklıydı ama barışın belli bir maliyeti olacağının farkında değildi. Benzer olarak kont kamu işlerine para harcamaya pek yanaşmazdı. Bu şekilde davranmanın onun ya da kralın sorumluluğu olduğunu düşünmezdi. Bu gibi durumlarda inisiyatif alan ve paranın çoğunu sağlayan piskopostu. Tur Piskoposu Injurious, Neuilly ve Luzillé köylerini kurdu. Cahors Piskoposu Desiderius su kanalları inşa etti. Nantes Piskoposu Felix ise Loire'in yatağını değiştirdi. Venantius Fortunatus, Felix'e hitaben "Sen, ülkenin kurtuluşusun. [...] Sen adaletin gerektirdiklerini ve geçmişin mutlu anlarını bu topraklara geri getirensin. [...] Asıl vatandaşların sesi, asaletin ışığı, halkın savunucusu, sen gemilerin sığınabileceği bir limansın" diye yazar, Tur Piskoposu Gregorius gibi cesur bir piskopos krala sadece kilise meselesi ile ilgili kafa tutmaz, aynı zamanda ona kont tarafından yönetilen seküler konularla ilgili oldukça başarılı şekilde şikayetlerde de bulunabilirdi.

Aslında Merovenj dönemindeki Galya'da beraber bulunan iki halk, Franklar ve Gallo-Romanlar arasındaki yegâne bağı tesis edecek olanlar piskoposlardı. Krallar onlara saygı gösteriyordu, çünkü gerçekten tanrının veya azizlerinin gazabına uğramaktan çok korkuyorlardı. Tur Piskoposu Aziz Martin özellikle kendi kilisesinin ve piskoposluğunun haklarının güçlü bir savunucusu olarak görülüyordu. Krallar yeminlerini bozabilirler, yeğenlerini öldürebilirler veya kendi çocuklarının öldürülmesini emredebilirlerdi ama çok azı kilisenin haklarını ihlal edecek kadar cesurdu. Bir kimse bir kralın gazabına maruz kaldığı zaman en yakın kiliseye sığınır ve eğer girmeyi başarabilirse orada kaldığı sürece güvende olurdu. Kralın adamları kiliseyi kuşatabilirler veya içerdekileri aç bırakarak dışarı çıkmaya zorlayabilirlerdi ama mabedin içine girip onu yakalamayı göze alamazlardı. Genelde eğer suçunu itiraf ederse kralın onu bağışlayacağına dair kutsal bir söz olduğuna yemin ederek bir ikna prosedürü uygulanırdı. Sonrasındaysa kiliseden bir kez çıkarmayı başardılar mı yeminlerini bozar ve onu yakarlardı. Fakat sözden dönmeye sıkça rastlansa da mabede tecavüz neredeyse hiç duyulmamıştı. Franklar doğaları gereği cesur ve zalim bir ırktı ama tanrının ve azizlerinin intikamını göze almak çok daha cesur ve zalim bir Frank olmayı gerektirirdi.

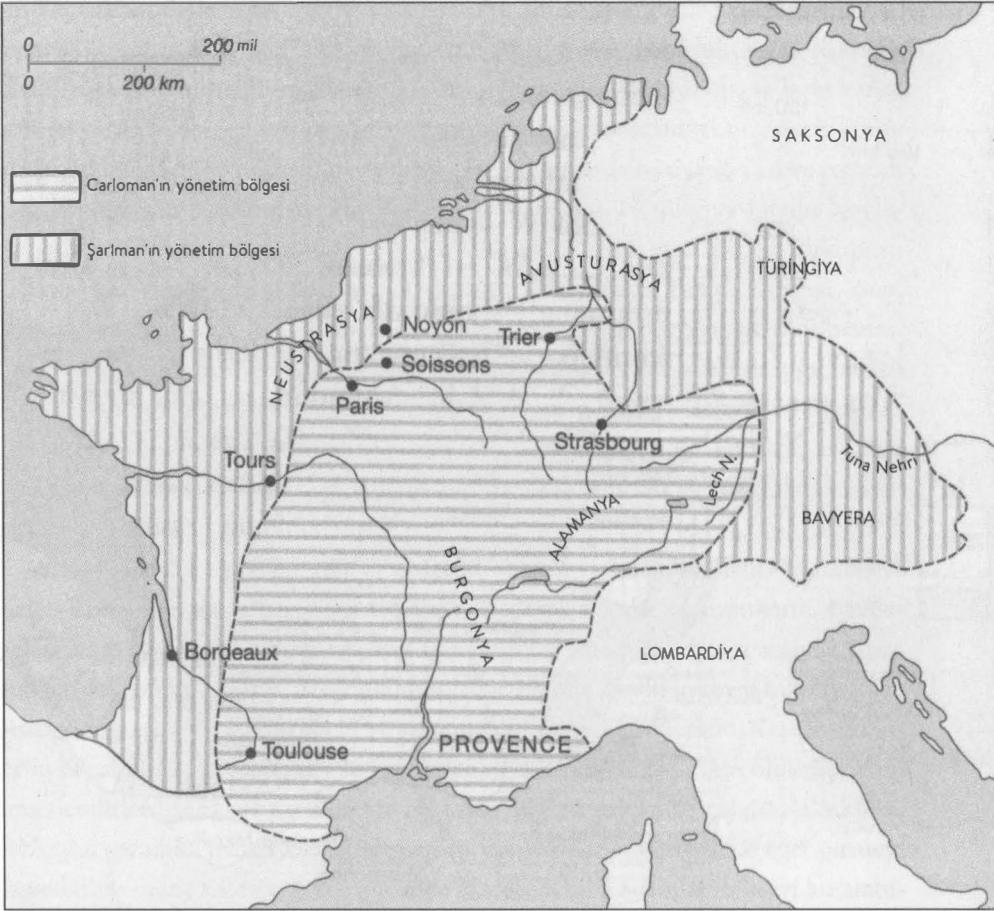
Eğer bu kralların piskoposlara saygı duymalarını sağlayan şey bir hurafe ise piskoposların krala hizmet etmelerini sağlayan da Katolik inancının çıkarlarıydı. VI. yüzyılda Franklar halen Katolik inancını benimseyen tek Cermen topluluğuydu ve Ariuşçuluk hâlâ gerçek bir tehditti. Bu sebeple Tur Piskoposu Gregorius, Ariuşçuların doktrinini reddetmek için kullandığı argümanlara *Tarih*'inde yer verir. Ana fikir şudur: Tanrı, teslisi ikrar edenleri mükâfatlandırmış ve inkar edenleri de cezalandırmıştır. Gregorius'un aklının bir köşesinde yer etmiş olan korku ise

Harita 5: Fransız Krallığı'nın Bölünmesi, 567'den sonra

Clovis'in oğulları ve torunları arasındaki kardeş savaşlarının Tanrı'nın gazabını üzerlerine çekmesi, bu yüzden krallığın zayıflaması ve böylece etraftaki Ariusçu krallıklara krallığı alt etmek için fırsat doğmasıdır. Gregorius Franklara sadece basit bir hoşgörü göstermemişti. Zalimliklerine ve barbarlıklarına rağmen onları samimi bir şekilde desteklemişti. Çünkü onlar Katolik kilisesinin gayesini temsil ediyorlardı. *Romania*'nın çıkarlarını temsil eden ve senato aristokrasinin önde gelen üyelerinin öncülük ettiği Katolik kilisesi, Frank monarşisi ile etkin bir ittifak içindeydi.

Bu nedenle, Merovenj dönemindeki Galya'da birbirinden tamamen ayrı iki toplumun varlığından bahsetmek doğrudur. Buna karşın Frankların ve Gallo-Romanların birbirlerine düşman veya karşı olduklarını düşünmek de büyük bir hatadır. Pek çok Gallo-Roman, Frank isimleri almakla iftihar ediyordu ve Franklar da Latin diliyle yönetilmekten memnundu. Mesela Kral Chilperic Latinceyi "konuşulduğu

Harita 6: 768'deki Bölünme

gibi” yazabilsin diye alfabeye dört harf eklemek istemişti. “Romalı” ve “barbar” iki toplum, aynen evlilikteki gibi birleşmişti. Bu evliliğin ürünü ise tahmin edilebileceği gibi karakter açısından oldukça karışıktı. Hem feodalizmi hem de Kutsal Roma İmparatorluğu’nu bünyesinde barındırıyordu.

2. İKTİDARIN MEROVENJLERDEN KAROLENJLERE GEÇMESİ (639-751)

Frank tarihinin 639’dan 751’e kadar olan kısmı, önemli değişiklikler ve büyük karışıklıklar dönemi idi. Merovenj hanedanı halen Frank Krallığı üzerinde hüküm sürmekteydi ama iktidarını kaybetmişti. Bu durum, onlu yaşlarının başında evlenen, yirmili yaşlarının başında ölen ve yaşadığı süre boyunca saray soyluların başında olan “saray nazırının” (*major domus*) vesayetindeki *les rois fainéants* (avare krallar) ile temsil edilmekteydi.

Kısmen bu vesayetin sonucu olarak VII. yüzyılda krallığın bölüşümü yeni bir görünüm almaya başladı. Daha önce gördüğümüz üzere, VI. yüzyılda bölüşümler kralın oğullarının her birinin babasının krallığından eşit bir parça tevarüs edebileceği şekilde yapıyordu ve oğullardan herhangi birine ait payın ekonomik ya da coğrafi bütünlükten yoksun olması halinde de durum alışılmamış veya talihsizlik olarak görülmüyordu. Fakat VII. yüzyılda durum farklıydı. Krallık Neustrasya, Avusturasya ve Burgonya adındaki coğrafi birimlerden hareketle üç bölgeye ayrılıyordu.⁸ Ama bu bölüşüm işlemi, kraliyet ailesine yeterli bir miras takdim ederek onların memnuniyeti gözetmek için değil, her bölgenin “soylularının” sürekli ve mükerreren ifade edilen isteklerini karşılamak üzere yapıyordu.⁹ Mesela 614 yılında sadece bir kral vardı: II. Lothar. Fakat “soylular”, kralı Neustrasya, Avusturasya ve Burgonya’nın ayrı “sarayları” (ya da merkezi yönetimi) ve ayrı “saray nazırları” veya yöneticileri olması konusunda izin vermeye zorladılar. Benzer bir eğilim yerel yönetimlerde de görülebilir, çünkü yukarıda bahsi geçen kararı içeren fermanda II. Lothar, gelecekte kontların yönetecekleri bölgenin halkı arasından seçilebilmesine izin vermiştir. Bu önemli bir karardı, çünkü yerel kişiler atanır atanmaz kralın menfaatleri kadar kendi “şehrinin” veya *pagusunun* menfaatlerini de gözetmeye başladılar.

VII. yüzyılda Frank tarihinin gidişatını belirleyen husus, yerel menfaatlerin çatışmasıydı. Neustrasya, Avusturasya ve Burgonya “soyluları” arasında sürekli savaşlar vardı. Bunlar “ulusal” savaşlar değildi, “soyluların” kurdukları birlikler arasındaki savaşlardı. “Avusturasya soyluları” Avusturasya’nın saray nazırı ile birliktelik kuruyordu. “Neustrasya soyluları” da onun en büyük siyasi rakibi olan Neustrasya saray nazırı ile birlik oluşturunuyordu. Sadece duygusallığa değil, ortak menfaate de dayandığı için her iki birliktelikte “soyluları” saray nazırına bağlayan bağ çok kuvvetliydi. Saray nazırı, “soylulardan” aldığı destek sayesinde monarşiyi vesayet altında tutabilirken soylular da bütün geçimlerini ona borçluydular.

Bunun nedeni, “soyluların” ilk doğan kuralına bağlı keskin bir miras kuralını henüz benimsememiş olmalarıydı. Her kontun, uç beyin ya da baronun soyunu doğrudan en büyük oğlu ile devam ettirmesi XII. yüzyıla kadar gerçekleşmedi. VII. yüzyılda ‘soylular’ henüz unvan sahibi kişiler değildi. Kralın memurları arasında en önemli olanlarıydılar. Bu “soylulardan” herhangi birinin oğlu, babasının varlık ve nüfuzundan kaynaklanan bir avantaja sahip olsa da miras olarak hiçbir memuriyet,

8 Teoride de olsa Akitanya, Frank Krallığı’nın bir parçasıydı. Ama bu dönemde otonom olma eğilimine girmişti ve bu nedenle genelde bölümlenmeler arasına katılmıyordu.

9 “Soylu” kelimesi tırnak içerisinde verilmiştir, çünkü bu dönemde “soyluluk” tevarüs eden bir şey değildi.

unvan ya da imtiyaz hakkına sahip değildi.¹⁰ Bu yüzden hırslı bir adam kraliyet hizmetinde kendi yolunu kendi çizmek zorundaydı ve bunu yapmanın en etkili yolu, neredeyse tüm mevkileri tasarrufu altında tutan saray nazırının desteğini kazanmaktır. Tek sorun böyle yüksek mevkideki bir adamın desteğinin nasıl sağlanacağıydı ve bu sorunun basmakalıp cevabı ise kişinin kendini ona “teslim edip” vassalı olmasıydı.

Teslimiyet, lord ve vassalın her ikisinin de kesin ve belirli yükümlülükleri kabul ettikleri resmi bir anlaşmaydı. Lord, vassalının yeme, giyinme ve diğer ihtiyaçlarını “karşılamaya ve onu geçindirmeye” söz verir. Vassal da lorduna hizmet etmeye ve hayatı boyunca itaat etmeye söz verirdi. Hiçbir lord kendi işine yaramayacak birini vassal olarak kabul etmezdi ve hiç kimse kendi menfaatlerini arttırmayacak birine vassal olmaya kalkışmazdı. Nispeten küçük bir mülk sahibi bir Frank, alabileceği en değerli korumanın daha zengin bir komşudan gelebileceğini düşünürken yerel desteğe ihtiyacı olan küçük bir piskopos da sadece orta halli birini himayesine almaya hazır olabilirdi. Fakat ne kadar zengin veya fakir oldukları fark etmeksizin hemen hemen herkes kendisini saray nazırına teslim etmeye can atardı ve saray nazırı, en değerli olanları hariç bütün teklifleri reddedebilme gücüne sahipti. Bu nedenle, onun vassallarının kendine ait vassalları olan üst düzey kişiler olması ve sahip oldukları nüfuzun krallığın büyük bir kısmına sirayet etmesi gayet beklenen bir şeydi. Bu yüzden kralinkiyle karşılaştırıldığında bile saray nazırının gücü, oldukça azametliydi. Bütün Frankların krallarına itaat etmeleri bir borçtu ama en güçlü ve nüfuzlu olanları saray nazırına hayatları boyunca hizmet edeceklerine dair söz vermiş vassallardı.

Teslimiyet ve vassallık kurumları, Merovenj krallarının otoritesinin zayıflamasında kesinlikle büyük bir rol oynadı ama bu kurumların çok hızlı bir şekilde gelişmesinin kendiliğinden olmadığını söylemek gerekir. Olaylar bu şekilde gerçekleşmeseydi de Merovenjler zaten etkisiz, adaletsiz ve ilkesiz bir yönetim ortaya koymuştu. Bu kadar çok kişinin “lord aramasının” nedeni kontların despotluğundan korunmaya ihtiyaç duymalarıydı. Böyle bir koruma, kralın yerel yönetimindeki normal işleyiş ile sağlanamazdı; çünkü kontun bizzat kendisi bu sistemin temsilcisiydi. Tek çare, öncelikle kralın “sarayında” nüfuzu olan ve bunun yanı sıra özel bir ordusu olan bir “lord aramaktır”.

Özel ordular Orta Çağ’da istisnai bir durum değildi. Kamu otoritesinin zayıf olduğu yerlerde bu durum kaçınılmazdı. Daha önce de görüldüğü üzere Justinianus’un imparatorluğunda bile Belisarius büyük bir özel hizmetli gücüne sahipti (s. 77). Merovenj Krallığı’nda himayesi altında silahlı gücü olmayan biri kaybetmiş demektir, çünkü işlerine gelmedikçe kralların ve kontların hukukun resmi kurallarına uymadığı bilinen bir gerçektir. Kardeş dahi olsa rakip krallar,, birbirlerine karşı savaşır, yeğenle-

10 Soyluluk ile ilgili ilaveler için bkz. Ek (s. 164-165).

rini öldürür, krallıklarını genişletir ve onlara ait hizmetkârları yargılamaksızın idam ederlerdi. Tur Piskoposu Gregorius'un sayfalarından anlaşıldığı üzere ortalama bir kont da çoğunlukla aynı şekilde hareket ederdi. Bu nedenle "soylular" için kendi savunmalarını kurmak yaygın bir tedbirdi ve bunu vassal toplayarak yapıyorlardı. Vassalların hayatları boyunca hizmet edeceklerine dair yemin etmesi, onlara aynı zamanda askeri destek sağlıyordu ve lord da karşılığında onları korumaya—herhangi birini desteklemek için özel ordusu ile gelmeye— söz veriyordu. Vassallık anlaşması istibdada karşı bir çeşit sigortaydı. Kralın tebaası, ona hizmet ve itaat ile yükümlüydü ve karşılığında hiçbir şey de almıyordu. Halbuki korunma ve himaye karşılığında vassal kendisini lorduna hizmet ve itaat ile bağlıyordu. Bundan dolayı bir vassalın krala nazaran lorduna daha istekli bir şekilde hizmet etmesi beklenebilecek bir sonuçtu.

Bu yüzden vassallardan oluşan ordular krallığın yerleşik ordusundan ya da resmi ordusundan daha etkindiler. Yerleşik ordu, her kontun kendi "şehrine" veya "*pagus*-na" ait birliklere önderlik ettiği toplama bir orduydü. Eğitimsiz, disiplinsiz ve düzgün teçhizatlandırılmamış yaya askerlerden oluşuyordu. Çünkü kral, kendisine atlı asker olarak hizmet etmek için gerekli yetenek ve teçhizata sahip olmasını tebaasının büyük bir kısmından bekleyemezdi. Ama vassal ordularında durum farklıydı. Bunlar eğitilmiş, disiplinli ve iyi donanımlı süvari birlikleriydi ve her türlü savaşta sonucu belirleyici çevik kuvveti sağlıyorlardı. Önemleri Merovenj dönemi boyunca daha da görünür olmaya başladı. İstenen şey, her zaman daha fazla atlı asker ya da Orta Çağ'daki ismiyle şövalyeydi (Latince *milites*, Fransızca *chevaliers*, Almanca *Ritter*, İngilizce *knights*).

732'de İspanya'dan gelip krallıklarına saldıran Müslüman orduları ile karşılaşana kadar Frankların süvarilerin askeri önemini anlamadığı zannedilirdi. Ama artık, sınırlı bir ölçüde de olsa, VI. yüzyıl kadar erken bir tarihte bile süvarilere sahip oldukları anlaşılmıştır. Şövalye ordularının gelişmesini engelleyen husus, onların askeri potansiyelini takdir etmedeki başarısızlıktan ziyade maddi kaynak bulmadaki yetersizlikti. Çünkü bir şövalyenin donanımı ve himayesi, Orta Çağ'ın ekonomik şartlarında oldukça pahalıydı. Bizi Frank döneminin dışına çıkaracak biraz uzun bir ara vermek pahasına da olsa, bunun neden böyle olduğunu açıklamak önemlidir.

Şövalyenin teçhizatı bir gömlek zırhı, bir miğfer, bir kalkan, bir mızrak, bir balta ve bir attan oluşurdu. Bu malzemelerden en önemlisi ve en pahalısı attı. Şövalyeyi tepeden tırnağa silahlı olduğunda dahi taşıyabilecek kadar güçlü, dörtmala gitmesi gerektiğinde bunu yapabilecek kadar hızlı ve bir çarpışmanın ortasında ürküp kaçmayacak kadar güvenilir olmalıydı. Böyle atlar ender bulunurdu ve oldukça maliyetliydi. Ahır ve kış yemi gibi en basit ihtiyaçları bile sıradan birinin kaynaklarını zorlayabilecekken atlar daha yavruyken alınıp özel olarak çalıştırılmalı

ve beslenmeliydiler. Şövalye olmak pahalı bir işti. Hepsinden öte pek çok sıradan hane ve geçim ihtiyaçlarının yanı sıra zırhı için yardımcı olmak üzere kişisel bir hizmetkâra ve atına bakacak bir seyise ihtiyaç duyulurdu.

Fakat belli bir servetin yanı sıra bir şövalyenin yetenek ve eğitime de ihtiyacı vardı, çünkü at sırtında çarpışmak atı sürmekten çok daha zordu. Şövalye düşmanına taarruz edebilmeliydi. Başka bir deyişle sol elinde kalkanını sağ elinde mızrağını veya baltasını tutarken atını dörtnala sürebilmesi ve atından düşmeden hasmına vurabilmesi gerekiyordu. Eğer başarılı olursa hücumunu devam ettirerek işini tamamlamalıydı. Bir hasmını vurduğunda bir duraksama yaşarsa savaşta hiç kimsenin işine yaramazdı, çünkü arkadaşlarının ayağına dolanır ve muhtemelen kolay bir şekilde arkadaki şövalye tarafından “mıhlanırdı”. Gerekli olan sıradan bir binicilik yeteneği değildi.

En etkin saldırı, –beş, on, yirmi veya daha fazla şövalyeden oluşan– bir şövalyeler birliği tarafından hep beraber yapıldığında gerçekleştiği için disiplin de şövalyenin sahip olması gereken özelliklerden biriydi. Diğerlerini engellemeyecek şekilde doğrudan saldırmalıydılar. Ayrıca mızraklarını düşmandan başkasına vurmaktan atmalı veya baltalarını savurmalıydılar. Sadece ne zaman değil, nerede saldırabileceklerini da söyleyebilecek bir liderin kumandası altında olmaları gerekiyordu. Çamur ve balçıkla dolu bir açıklıkta saldırmaya çalışan şövalyeler, etkin bir şekilde hamlelerini gerçekleştirecekleri hızla hareket edemeyebilirler; dik bir yamaçtan aşağıya doğru atağa geçen şövalyeler atlarının hakimiyetini kaybedebilir ve düşebilirlerdi. Liderlerinin zemini güvenli bir şekilde tetkik ettiğine dair tam bir güven duymaları gerekirdi. Her türlü gizli unsur, örneğin ileride fark edilmemiş bir kanal, bir taarruz için ölümcül olabilirdi; çünkü şövalyelerin o hengamede böyle şeylerle ilgilenme şansları yoktu ve zaten durup baksa muhtemelen arkasındaki şövalyeler tarafından “mıhlanırdı”.¹¹ Bir saldırının temel ilkesi, dörtnala yapılması gerektiği ki karşı tarafın piyadeleri metanetlerini kaybedip kaçınsınlar. Orta Çağ’daki bir muharebede şövalye, modern savaşlardaki bir “tank” ile neredeyse aynı rolü oynardı. Hızı ve müsademe gücü etkin olabilirdi ama teçhizatı, eğitimi ve maiyeti aşırı masraflıydı.

Bu, bir şövalyeler ordusunu kontrol etmek isteyen herkesin karşılaşacağı zorluktu. Adamları toplamakta belirli bir zorluk yoktu; nüfuzlu bir “soylu” kolayca şövalyeler gibi çalışmaya, onun vassalı olmaya ve ona her şekilde hizmet etmeye can atan yürekli adamlar bulabilirdi. Zorluk vasalları bulduktan sonra onları geçin-

11 Bu çeşit bir hata Fransızlar tarafından Altın Mahmuzları Savaşı’nda (1302) yapılmıştı ama İngilizler de Bannockburn’de benzer bir tuzağa düşmüştü.

direbilmekteydi, çünkü vasallara yiyecek, barınma ve teçhizat sağlamak bir lordun yükümlülüğüydü. Bunu nasıl yapacaktı? İleride göreceğimiz üzere (s. 192-3), Frank Krallığı'nda para şeklinde artı değer çok azdı ve “soylu” veya kral bile olsa hiç kimse, bütün bir şövalye ordusuna yetecek parayı sağlayabilecek kaynaklara sahip olamazdı. Dolayısıyla bir lordun şövalyelerini maiyetinde bulundurabilmesi için sadece iki yol vardı. Onları kendi hanesinde barındırıp yiyecek, giyecek ve teçhizat sağlayabilir ya da onlara gayrimenkuller verip onlardan sağlayacakları üretim ile geçinmelerini söyleyebilirdi. Daha müsrifçe olmasına rağmen ikinci yöntem daha yaygındı ve bu uygulama “feodal” olarak tanımlanır.¹²

Bu kelime önemlidir ve genelde yanlış anlaşılmıştır. Tarihsel anlamı ile esasında sömürü ifade eden bir kavram değildir ve ne “gerici” ne “kalıtsal” ne de “anarşik” anlamına gelir.¹³ “Bir yurtluğa (Lat. *feodum*) dair olan” anlamına gelen Latince *feodalis* kelimesinden türetilmiştir. *Feodum* kelimesi, yaklaşık XI. yüzyılın ortalarına kadar genel kullanıma girmemişti ama ima ettiği şey çok daha eskiydi. Bir vassalın lorduna, kendisinin bazı uzmanlık alanlarında hizmet etmesi –ki bu genelde şövalyelik hizmetidir– karşılığında alınan bir mülk olarak tanımlanabilir. VIII. yüzyılda böyle bir mülk “aralık [benefice]” olarak (Lat. *beneficium*) bilinirdi ama kelime farklı olmasına rağmen XI. yüzyıldaki şövalyeler “feodal” iken VIII. yüzyıldakilerin sadece “faydalı [beneficial]” olduklarını iddia etmek akademik hassasiyetin sınırlarını aşar.¹⁴ Çünkü VIII. yüzyıldaki ile XI. yüzyıldaki “feodalizm” arasında farklar olmasına rağmen bu farklar tür açısından değil derece açıındandı.

12 Bu yargı, 2. Kısım, 5. Bölüm, Ek'te tartışılan nedenlerden dolayı artık yaygın olarak kabul edilmektedir (s. 328-33). Sonuç olarak, bu dönemde atlı savaşçıların kullanımında önemli ölçüde ilerleme gerçekleşirken s. 133-4 arasında tasvir edilen şövalyelerin teçhizat ve eğitimi ile ilgili belirli gelişmeler şimdi XI. yüzyıla ilişkili olarak vurgulanır. Örneğin bkz.: Maurice Keen, *Chivalry* (New Haven and London, 1984), s. 18-44 veya Robert Bartlett, *The Making of Europe* (London, 1993), s. 60-84. Bu tam olarak bir çelişki değildir. “Şövalyeliğin ortaya çıkışı” bir hadise değildir. Uzun süreli karmaşık gelişmelerdeki önemli anları kavramak için kullandığımız (“taşranın Hristiyanlığa geçişi”, “piyasanın gelişmesi” veya “orta sınıfın yükselişi” gibi) bir soyutlamadır. Bu çeşit vurgular değişen bilgi ve düşünceleri yansıtmayı doğal olarak ve meşru bir şekilde değiştirir.

13 Kelimenin kötü anlamı Fransız Devrimi zamanında ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, *Oxford English Dictionary*'e göre 1790'da Burke şöyle yazmıştır: “Liderler halka, despotluğun barbarlığı olarak gördükleri feodaliteden nefret etmeyi ve ona karşı çıkmayı öğrettiler” (*Fr. Rev.*, Wks. v. 395). XVII. yüzyılda kelime hâlâ doğru yasal ve tarihsel anlamı ile kullanılmıydı.

14 Aslında *beneficium* kelimesi, XII. yüzyıla kadar Almanya'da kullanılmaya devam etmiştir ve açıkça *feodum* ile aynı anlama gelmekteydi.

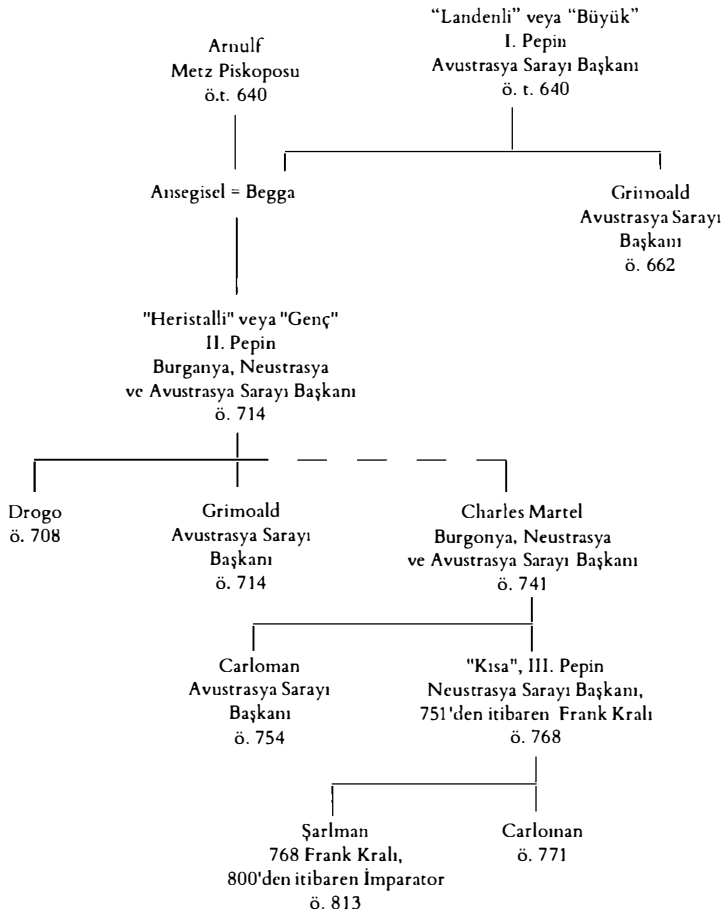
IX. yüzyılda da olduğu gibi VIII. yüzyıl feodalizmi “Karolenj” olarak tanımlanır. Bu uygun bir tanımdır, çünkü Karolenjler, vassalları aracılığıyla Merovenjleri tahttan indirebilmelerini ve Frankların kralı olmalarını sağlayacak (751) büyük ve güçlü bir aileydi. Karolenjler, Metz Piskoposu Arnulf’a (ö. 641) dayanan zengin bir Avusturasya ailesiydi. Hiçbir miras hakkından yararlanmasalar da Şekil 1’de görüldüğü üzere Avusturasya’da saray nazırının dairesini kontrol eden bir ortaklık kazanmayı başarmışlardı.¹⁵

Tahta, babasının yerine geçen oğul her zaman en büyük ya da meşru oğul olmayabilirdi. Yine de tahtı oğlu için ele geçirmeye çalışan ama bunu başaramayan Grimoald’ın ölümünden birkaç yıl sonrası hariç, 639’dan 751’e kadar olan süre boyunca ailenin tüm üyelerinin saray nazırı olduğu görülecektir. Karolenjler işte böyle bir makama sahip olmaları sayesinde Avusturasya’nın bütün büyük “soylularını” vassal olarak himayeleri altına alabildiler.

687’deki Tertry Savaşı’nda II. Pepin tarafından mağlup edilene kadar Frank Krallığı’nın VI. yüzyılda en önemli ve zengin bölgeleri olan Neustrasya ve Burgonya’nın saray nazırları, Karolenjlerin en önemli rakipleriydi. Bu zaferin nedeni de belliydi. VII. yüzyılın sonu itibarı ile Avusturasyalı saray nazırı her iki rakibinden daha çok vassalı maiyetinde bulundurabiliyordu, çünkü toprak açısından daha zengindi. Avusturasya, krallığın bütün doğu kısmını ve Alpler’in kuzeyini kapsıyordu. Bu bölge, Frankların erken döneminde Neustrasya, Burgonya veya Akitanya’dan daha fazla boş arazi ve ormanlık alana sahipti, aynı zamanda bu bölgede nüfus yoğunluğu daha azdı. Dolayısıyla gayretli biri için düzenli bir ormanlık alanı temizleme, yeni köyler inşa etme ve krallığın daha yoğun nüfuslu kısımlarından köylü-çiftçileri çekerek yeni topraklar açmak imkan dahilindeydi. Bu nedenle XIX. yüzyılda nasıl “Orta Batı” Amerika Birleşik Devletleri için “yeni topraklar” ise VII. ve VIII. yüzyıllarda Frank Krallığı için de Avusturasya, benzer şekilde servet elde edilebilecek yeni topraklardı. Akdeniz ticareti, güney ve batı şehirlerinin fakirleşmesine neden olarak düşüşe geçerken Avusturasya zenginleşiyordu ve zenginleştikçe saray nazırının gücü de artıyordu. Giderek artan sayıda vassalı maiyetinde bulundurabilecek maddi güce sahipti.

Bu sebeple, VIII. yüzyılın ilk yarısında Karolenjler, Frank Krallığının hakimi haline gelmişlerdi. Kralı, “sarayı” ve “soylulara” ihsan edilen nişanları kontrol ediyorlar; hem kraliyetin yerleşik ordusuna hem kendi vassal ordularını kumanda ediyorlardı. Hatta 737’den 743’e kadarki altı sene boyunca tahtı varissiz bıraktılar. Kral ismine sahip olmamalarına rağmen tam bir iktidarları vardı.

15 Açıkçası aile Charles Martel zamanına kadar “Arnulfing” (Arnulf’un oğulları) olarak biliniyor olmalı. Benim “Karolenj” olarak adlandırmam sadece anlayış kolaylığı içindir.

Şekil 1: Arnulf Sülalesi

Fakat idareleri Merovenjlerinkinden bir hayli farklıydı. Merovenj idaresi, tam manasıyla “suikast ile tavına gelmiş despotluk” olarak tanımlanabilir, çünkü etraflarında soylular bulunsada krallar onların tavsiyelerini almaya nadiren, belki de hiç tenezzül etmezdi. Turlu Gregorius’un naklettiği Magnovald adlı bir kontun idamını anlatan hikaye oldukça tipiktir:

Childebert’in maiyetindeki Magnovald birazdan anlatılacağı şekilde kralın emri ile bilinmeyen bir nedenden öldürüldü. Metz’deki sarayında etrafını sarmış köpek sürüsü ile boğuşan vahşi bir hayvanı izleyen Kral, Magnovald’ı yanına çağırdı. O da geldi ve ne olduğundan bihaber bir halde, hayvanı izlerken çok rahat bir şekilde kahkahalara boğuldu. Ardından daha önce emir almış bir adam, kurbanını oyunu istekli bir şekilde izlerken görür görmez baltasını savurdu ve kafasını yarı. Ölmüştü ve saray pencerelerinin birinden atıldı. Kendi halkı onu defnettirdi. Tüm varlığına el kondu ve ne bulunduyorsa kamu hazinesine katıldı. Bazıları öldürülmesine sebep olarak erkek kardeşi öldükten

sonra kendi karısını insafsızca döverek öldürmesine ve sonra kardeşinin karısını yatağına almasına işaret ettiler.¹⁶

Gregorius'un, idamın (ya da katlin) nedenini kesin olarak söyleyememesi, sadece "bazılarının işaret ettiği" nedenleri tekrarlaması dikkat çekicidir. Resmi bir mahkeme yoktu ve kral yaptığı şeyi seçilmiş "soylularına" açıklamak zorunda olduğunu bile düşünmüyordu.

Öte yandan Karolenjlerde durum oldukça farklıydı. Krallar, "soylularının" tavsiyesini almadan çok zor adım atardı ve resmi belgelerinde yapılan şeyin *concilio procerum suorum* tarafından belirlendiğini vurgulamak için çok çaba sarf ederlerdi. Eğer bir Karolenj savaşa giriyorsa bu ancak "soyluları" ile bir konsül topladıktan sonra olurdu. Eğer barış yaparsa bu, onların isteği üzerineydi. Eğer yeni kanunlar istiyorsa ilk adımı (tanrının hizmetkarlarının ve onun "soylularının" tavsiyesi üzerine) onlarla istişare etmek için bir konsül toplamak olurdu. Gücü "soylularının" verdiği desteğe dayandığı için onlarla uyum içerisinde hareket etmesi hayati bir önem taşıyordu. Bu, vassallık üzerine inşa edilmiş bir krallığın en temel özelliğiydi.

Bu nedenle, yönetici ve "soyluları" arasında var olan bu menfaat birliği, Karolenj devletine bir çeşit "kamu yararı" veya *res publica* mefhumu kazandırıyor. Merovenj krallarınınsa böyle bir algısı yoktu. Onlar krallıklarını bir mülk ve aldıkları vergileri de ganimet olarak görüyorlardı. Kral Chilperic'in iki oğlu ölüm döşeğindeyken (580) anneleri Fredegund, Turlu Gregorius'un belirttiği gibi "tövbe etmiş" ve krala vergi sicillerinin yakılmasını önermiştir:

Kimden aldığımızı bilmeden hazineler biriktiriyoruz. [...] Ve işte! Şimdi oğullarımızı kaybediyoruz. İşte! Şimdi fakirlerin gözyaşları, dulların feryatları ve yetimlerin ahları tarafından öldürülüyorlar. [...] Bundan dolayı eğer sen de istersen gel, bu adaletsiz vergi listesini yakalım.¹⁷

Karolenjler daha mutlu bir halet-i ruhiye içerisindeydiler. Neden bir hazineye sahip olduklarının farkındaydılar. "Hristiyan halkı" (*populus christianus*) düşmanlarına karşı savunabilsin diye hükümranlıkları bu denli güçlüydü. Kendilerini ve tebaalarını tanrının seçilmiş kulları olarak görüyorlardı ve dolayısıyla krallıkları ile ilgili olarak tanrıya karşı bir vazifelerinin olduğunu düşünüyorlardı. Gerçi bu, yalnızca kâfire karşı krallıklarını savunmak zorunda kalmaları nedeniyle değildi. Charles Martel 732'de Poitiers yakınlarında Müslümanları mağlup ettiği zaman bu görevi hakkıyla yapmışlardı. Asıl sebep, "ruhların kurtuluşunu sağlamak" için "Hristiyan halka" yardım etmenin kendi vazifeleri olduğuna inanmalarıydı.

16 Gregorius of Tours viii. 36, çev. Dalton s. 359.

17 Gregorius of Tours v. 26, çev. Dalton s. 205.

Bu da bizi Karolenj hükümrانlığının belki de en çok öne çıkan özelliğine götürür. Karolenj hükümrانlığı kiliseden ayrılamazdı. Bu durum, en açık şekliyle 750-1'de III. Pepin, Merovenjlerin sonuncusu olan III. Hilderik'i tahtan indirmeye ve onun yerine kral olmaya karar verdiğinde ortaya çıktı. İhtilal bir anlamda önemsiz görülebilirdi, çünkü III. Pepin aslında saray nazırı olarak krallığı zaten yönetiyordu. Ama bütün krallık algısını değiştirdiği için çok köklü bir girişimdi.

Bir kişi nasıl kral yapılırdı? Merovenjler göz önüne alındığında bu soru anlamsızlaşır. Çünkü onlar kral “yapılmaz”, kral “doğardı”. Bir kişi, bir kralın meşru oğlu ise kraldı ve babasının hayatta olduğu süre içinde de bağımsız bir yönetici olmadan evvel dahi kral olarak adlandırılırdı. Olağan haleflik durumunda taç giydirme veya kutsama merasimi yoktu. Kral açıkça krallığında ilerler ve tebaasına bağlılık yemini etmeyi dayatırdı. Hatta bir krala “dönüşmez”, zaten kral “olması” ile tanınırdı. Çünkü krallığını halkın teveccühüne değil, damarlarında Meroveus'un kanının aktığını söyleyen mite borçluydu.¹⁸ Merovenjlerdeki krallık zihniyetinde hâlâ ilkel bir sihir niteliği vardı ve bu durum kralın krallığını kaybetmedikçe kesilemeyeceğine inanılan uzun saçlarına verilen önem ile sembolize edilmekteydi.

Bu nedenle, III. Pepin'in bazı sıra dışı, doğaüstü müdahalelerin yardımı olmaksızın kral yapılamayacağı açıktır ve otoritenin neyi gerekli kıldığını görmek gerçekten ilgi çekicidir. Pepin'in ilk adımı, gücü elinde tutanın kral unvanını da almasının doğru olup olmadığını sormak üzere Papa Zacharias'a bir elçi göndermek oldu. Papa doğru olduğuna karar verdi ve bir fermanla görüşünü yazılı olarak verdi. Daha sonra Pepin, 751'de Soissons'da buluşmak üzere bir Franklar (yani “soylular”) meclisi topladı.

Papa'nın buyruğuna uygun olarak Frankların Kralı olarak isimlendirildi ve kendisine bu şeref bahşedilerek kutsandı. ... [Aziz] Bonifacius'un elleri ile ... ve Frankların geleneği olduğu üzere Soissons şehrinde tahta çıktı.¹⁹

Burada değinildiği gibi olayların gerçekleşme sıralaması önem arzeder. İlk olarak soylular Pepin'e kral ismini verdiler, daha sonra Aziz Boniface onu kutsadı ve kral yaptı, en sonunda soylular onu (tahta çıkararak) Frank Krallığı'nın tasarrufunu ona takdim ettiler. Bu nedenle, Pepin'in Frankları bir tür seçilme hakkı ile yönettiği doğrudu ama o Tanrının inayetiyle (*Deigratia*) kral olmuştu. Bu, anlamsız bir ifade değildir; çünkü kilise Pepin'i kutsal yağ ile takdis ederken neredeyse bir piskopos için kullandığı yöntemin aynıyla kutsamıştı. Pepin halefinden devralmadığı bir güç kazandı. Sadece bir unvan değil, bir anlamda onu dönüştüren bir *ordo* elde etti. Kili-senin bu meseleyle ilgili olarak Eski Ahit'ten seçtiği pasajlar daha açıklayıcı olabilir:

18 Merovenjlerin efsanevi atalarına dair inanışın VII. yüzyıldan önce izine rastlanamaz.

19 *Annales Regni Francorum*, ed. F. Kurze, M. G. H. S. S. (Hannover, 1895), s. 9-10.

Ve Rabb Samuel'e "Ben Saul'un İsrail Kralı olmasını reddettim diye sen daha ne zamana dek onun için üzüleceksin?" dedi. "Boynuzunu yağla doldurup yola çık. Seni Beytüllahimli Yesse'nin evine gönderiyorum. Çünkü onun oğullarından birini kral seçtim." [...] Sonra Samuel yağ boynuzunu alıp kardeşlerinin önünde çocuğu (Davut) kutsayarak meshetti. O günden itibaren Rabb'in Ruhu Davut'un üzerine güçlü bir biçimde indi.²⁰

Pepin'i bir krala dönüştüren "Rabb'in ruhu" idi. O kutsanmış veya kutsal yapılmıştı ve onun soyu, papanın bilahare ifade ettiği gibi "kutsanmış bir ırk olup kraliyet ruhaniliğini" (*vos gens sancta estis atque regale estis sacerdotium*) barındırıyordu.

Bu yüzden Karolenjler, onlardan önceki Merovenjlerden farklıydı ve Hristiyan krallar ifadesi onlar açısından özel bir anlam taşıyordu. Çünkü krallıklarını papaya borçluydular. Bilindiği kadarıyla kilise tarafından daha önce böyle ayrıcalıklı konum verilen tek "barbar" topluluk, Katolikliğe geçmelerinin akabinde kendilerine ayrıcalıklar verilen İspanya Vizigotlarıydı. Şimdi ise onların krallıkları, Müslümanlar tarafından ele geçirilmişti ve dolayısıyla Franklar, Karolenj hükümrânlığı altında kendilerini "Hristiyan halk" olarak tanımlamak için gerçek bir hak elde ettiler. 753-4 kışında Papa II. Stephen, Lombardların hakimiyetinden kaçmış ve 754 yazının ortasında Pepin'i iki oğlu Charles ve Carloman ile birlikte yeniden takdis etmişti. Merasim, Paris yakınlarındaki Saint Denis Bazilikası'nda gerçekleşti. Papa resmi olarak Pepin'in aziz soyundan gelmeyen birini kral olarak seçmeyi Franklara yasakladı. Ayrıca Pepin ve oğullarına "Romalıların aziz patrikleri" unvanını verdi.

Bir açıdan bakıldığında Papalık ve Karolenj hanedanı arasındaki bu ittifak şaşırtıcıdır; çünkü Pepin'in babası Charles Martel, kilise mallarının yağmalayıcısı olarak kötü bir şöhret kazanmıştı. Bütün krallığın saray nazırıydı (t. 717-41) ve acil bir şekilde daha çok vassala, şövalyeye ve onlara gelir sağlayacak toprağa ihtiyaç duymuştu. Bu nedenle, krallıktaki açık ara en büyük toprak sahibi olan ve bilhassa savunmasız olan kiliseye yönelmişti. Saray nazırı olarak kendi vassallarını boş piskoposluklara ve manastırlara atayabilirdi. Bu vassallardan biri olan Milo, Charles'ın kiliseye ait muazzam miktarda toprağı vassallarına dağıtabildiği kırk yıl boyunca Reims ve Trier piskoposluklarını elinde tutmuştu. Mesela Fontenelle Manastırı örneğinde, Başrahip Teutsind'in manastırın mülkünün üçte birini devraldığı söylenir. Keşişler onun yönetimini bir tiranlık olarak hatırlamaktaydılar. Sadece bir konta altmış şilinlik temsili bir kira karşılığında yirmi sekiz köy (*villae*) vermişti.²¹

20 I Samuel xvi. 1 ve 13.

21 Teorik olarak toprak üzerinde kullanım hakkı yalnızca konta verilmişti. Böylece *iure precarii* de sadece onun elindeydi. Daha sonrasında ise kiliseye ait bu tür toprakların kraliyet emri ile hibe edilmesi *precariae verbo regis* olarak bilindi.

Bahsi geçen mülklerin manastırdan alındığı gün, bir yangın olsa ve bütün binalar tamamen yansa daha iyi olurmuş. Bu mülkler ele geçirilmeden önce bu binaları on defa yeniden inşa etmek çok daha mümkündü. Çünkü İsa'nın askerleri (yani rahipler) maiyetlerini orada temin ederlerdi. Orada artık köpekler için bırakılan yiyecek var. Önceden İsa'nın sunağını aydınlatan kilisedeki ışığın olduğu yerde, artık işlenen kılıç kayışlarına, mahmuzlara ve altın ve gümüşlerle bezenmiş eyerlere rastlanır. Böyle idareciler (Başrahip Teutsind gibi) putperestlerden daha kötüdür. Çünkü bir putperest orayı yakıp yıksa bile toprağı beraberinde alıp götürmez.²²

Fakat III. Pepin ve kardeşi Carloman kilise ile barış yaptılar (742-4) ve babalarının daha önce almış olduğu mülklerle ilgili bir uzlaşmaya vardılar. Teoride bu mülkler restore edilecekti ama pratikte krallık Müslümanlar gibi dış tehlikeler ile tehdit edildiği sürece şövalye vassallarının kullanması için Pepin'in elinde kalması kararlaştırıldı.²³ Aslında bu, kilisenin kaybettiği toprakları geri alamadığı anlamına geliyordu. Ama kilise bu emrivakiye razı oldu çünkü güçlü bir koruyucunun yardımını olmaksızın Batı Hristiyanlığı'nın tamamının başka ve çok daha korkunç bir barbar akını dalgasının altında kalacağını ve ciddi sayıda şövalyeyi barındırabilecek yeterli toprağı sahip olmazsa yöneticinin emrindeki güçlerin krallığı savunmak için yetersiz kalacağını biliyordu.

Kilise ve Karolenjler arasındaki ilişki, aslında Karolenjler ve vassalları arasındaki gibi anlaşmaya dayalıydı. Pepin ve Carloman, kilise toprakları ile ilgili elde ettikleri imtiyazlar karşılığında Frank Kilisesi'nin reformuna rıza gösterdi. Bu, hayatını Cermenlerin dine döndürülmesine adanmış bir İngiliz olan ve İngiltere'de Büyük Gregorius'un kurmuş olduğu geleneği takip ederek kilise için bir papalık yönetim sistemi kurmanın gerekliliğine kanaat getirmiş Aziz Boniface tarafından uygulandı (bkz. s. 101-2). Daha önceleri Frank Krallığı'nın piskoposları, kralın veya saray nazırının temsilcileri olarak Papalığına kıyasla daha çok Frankların menfaatleri ve geleneklerine dikkat ediyorlardı. Normalde kilise hukuku ile ilgili meselelerde Papalığa danışıyorlardı. Otoritesini ve *palliasını* papadan alan metropolitenlere de tabi olmuyorlardı. Bu sebeple Aziz Boniface o zamana dek onlarla hiçbir görüş alış verişinde bulunmamıştı. 742'den sonra bunların hepsi değişti. Frank piskoposları, 747'de alenen şöyle bir açıklama yaptılar:

Hayatlarının sonuna kadar Katolik inancını birliğini ve Roma Kilisesi'ne bağlılıklarını sürdüreceklerdi. ... Aziz Petrus ve onun vekiline tabi olacaklar, her sene bir konsil toplayacak ve metropolitler *palliasını* o piskoposluktan talep edeceklerdi. ...

22 *Gesta Abbatum Fontenellensium*, ed. S. Loewenfeld (M.G.H.S.S. 28, Hannover, 1886), s. 32. Bu, yaklaşık bir asır sonra yazılmıştı, takriben 834-45.

23 Karolenj vassallarının yararına kiliseden "ödünç alınan" topraklar, bundan sonra *precaria* *verbo regis* olarak anıldı.

Kilise, topraklarının büyük bir kısmından feragat etti ama bu tavizin karşılığı olarak kendi teşkilatını kurma özgürlüğünü elde etti ve papalık otoritesini tanıdı.

Bu, Pepin'in kral olarak takdis edilmesi ile aynıydı. Papa, onu kral ve soyundan gelenleri bir kral soyu yaparak Pepin'in yardımına yetişmişti. Ama bu iyiliğin karşılığında gücünü Roma *ducatusuna* genişletmeye çalışan Lombardların kralı Aistulf'a karşı Pepin'in kiliseyi koruması gerekiyordu. Bu nedenle, 755'te Pepin ordusunu İtalya'ya yolladı. Toprakları kendisi için istemedi. Aksine, o toprakların zaten papanın olduğunu Konstantin'in Bağışı olarak ün salmış sahte belgeyi tasdik ederek kabul etmişti. Böylece tarihte ilk defa ortaya çıkmış olan bu belgede İmparator Konstantin'in papayı İsa'nın dünyadaki vekili olarak tanıdığı, bütün piskoposları ona tabi kıldığı; papaya bir imparator için, Roma ruhban sınıfına da senato için paye ve merasim kıyafetleri bağışladığı ve Roma da dahil olmak üzere bütün İtalya'nın yönetimiyle birlikte imparatorluk Lateran Sarayı'nı papaya bıraktığı iddia edildi.

Pepin'in papalık iddialarını tam kapsamıyla anlamamış olması mümkündür ama en azından papanın kendisini Lombardlardan koruyacak birini istediği açıktır. Müslüman akınlarından sonra Bizans İmparatorluğu, doğudan gelen tehditler ve tehlikelerle meşgul hale geldiği için birliklerini Ravenna'ya ve İtalya'daki diğer imparatorluk mülklerine tahsis edemedi. Papa Büyük Gregorius ve halefleri, Aziz Petrus'un Mirası'nı yalnız kendi çabaları ile korumak için uğraşmışlardı (s. 88) ve o zamana dek beklenenden çok daha başarılı olmuşlardı. Fakat VIII. yüzyılın ortalarında Lombardların kuvveti onların karşı koyamayacağı kadar arttı. Papalığın mutlak bir koruyucuya ihtiyacı vardı ve bu koruyucu, eğer papalar İtalya'da bağımsız bir yönetim emelini gerçekleştireceklerse kaçınılmaz olarak diğer ülkelerden gelmek durumundaydı. Bu nedendir ki Papa II. Stephanus Franklara yöneldi. Franklar, papaya gerekli korumayı sağlayacak kadar güçlü, Hristiyan ama İtalyan olmayan tek krallıktı. Karolenjlerin krallık verilerek güçlerinin sağlamlaştırılması, papanın da çıkarınydı. Kutsanmış krallar olmalarını sağlayarak kendisine itaatkar bir şekilde hizmet etmelerini sağlayan ve *Res publica Romanan*ın mülkleri ile haklarını teyit eden bir ittifak yaptı. Bu, en az herhangi bir vassallık anlaşmasında olduğu kadar karşılıklı bir menfaat ittifakıydı ve Frank Krallığı'nın bu karakteri, Karolenjler tarafından yeniden yapılandırıldı.

3. ŞARLMAN (768-814)

Şarlman ya da Büyük Charles, Kısa Pepin'in en büyük oğlu ve Frank krallarının en önemlisiydi. Bir Hristiyan kralın görevleri ve işlevleriyle ilgili yeni bir görüşe sahipti ve sahip olduğu tahrip edici askeri gücü, bu görüşü Batı Avrupa'nın büyük bir kısmına zorla kabul ettirmek için ustalıkla kullandı. Bir Hristiyan kral

olarak tebaasını sadece korumak değil, aynı zamanda eğitmenin de kendi vazifesi olduğunu düşünüyordu. Böyle bir fikir, krallıklarını bir mülkten farklı görmeyen, tebaasına karşı kesinlikle hiçbir sorumluluğu olmadığını düşünen ve buna uygun davranan Merovenjlere anlamsız gelirdi. Bu tavır, vassallarını korumayı ve onlara bakma zorunluluğunu kabul etmiş olan Charles Martel ve Kısa Pepin'e dahi gereksiz görünürdü. Ama Şarlman'a göre bu onun vazifesiydi. Kültürünü kaybetmiş bir dünyada yaşadığına inanıyordu ve onu yeniden tesis etmeye kararlıydı. Roma'nın ve Hristiyan Kilisesi'nin mirasına layık olmak ve krallığını tanrının rızasına uygun şekilde yürütmek istiyordu.

Bu nedenle onun hükümdarlığı, Papalığın Franklara uyguladığı politikaların en mükemmel sonucu olarak kabul edilebilir. Roma Kilisesi, yüzyıllardır Frank krallarına medeniyetin gerçek değerini kavratmaya ve bir Hristiyan kralın gerçek görevinin manasını benimsetmeye çalışıyordu. Merovenjlerin gaddarlığına karşı sabırlı davranıp mütemadiyen onları desteklemiş ve Charles Martel tarafından kilise topraklarının zapt edilmesine dahi katlanmışlardı. Çünkü kilise, Frankları eninde sonunda eğitebileceğine ve onları Hristiyan halkın önderi yapabileceğine inanıyordu. Şarlman ile bu başarılmıştır. Çünkü Hristiyanlığa ve Roma medeniyeti ülküsüne kendini vakfetmişti. Bütün kültür ve öğreti şekillerinin neredeyse ortadan kalktığının farkında olarak onları tekrar canlandırmayı gerçekten çok istiyordu. Etrafının eğitilmiş kişilerle çevrili olmasını ve sanatların gelişebileceği hakiki bir "saray okuluna" sahip olmayı istiyordu. *Francia* dahilinde yeterli alim bulamadığı için dört bir yanda alimler aramıştı. Dil bilgini Pisalı Petrus ve Lombardların tarihçisi Diyakoz Paul İtalya'dan geldiler. Vizigot Theodulf İspanya'dan geldi ve hepsinden önemlisi York okullarından gelmiş bir İngiliz olan Alcuin'di.

Onlara dair bilgileri ve yaptıkları işe ne kadar şevkli ve hevesli olduklarını, Şarlman ile aralarında sürdürdükleri yazışmalardan biliyoruz. Mesela Şarlman'ın yastığının altında yazı malzemeleri varken uyuyacak kadar okumaya ve yazmaya düşkün olduğu söylenir. Muhtemelen *Francia*'da eskisinden "sadece daha parlak" yeni bir Atina doğacak diye yazar Alcuin. Bu doğuşu beklercesine o ve yol arkadaşları, daha samimi anlarında kendilerine antik çağın büyük isimlerini takarlardı. Boş zamanlarında bahar ve guguk kuşları ile ilgili lirikler yazan Alcuin, "Flaccus" (*yani* Horatius) idi. Saint-Riquier'in başrahibi olmadan önce Şarlman'ın kızlarından birini baştan çıkaran Angilbert, "Homeros" idi. vaftiz edilmiş kral Şarlman ise "Davut" iken en büyük oğlu Pepin, "Julius" idi. En gözde mekanın saray olduğu Aachen'da "ikinci Roma" yükseldi ve yapılan her şey, bütün antik çağı, İbrani, Yunan ve Roma medeniyetini, bir nefeste diriltiliyor izlenimi vermek içindi.

Gerçek bir klasik alime veya klasik geleneğin hiç kırılmadığı Bizans İmparatorluğu'nun bir mensubuna kalsa Romalılar gibi davranmakla kurumlanan bu ağırbaşlı Franklara ancak gülünürdü, çünkü Cermendiler. Fakat bütün bu rol yapmalara rağmen Şarlman ve çevresindeki alimler, bir medeniyeti gerçek yapan asli hakikati benimsemişlerdi: Bilgi sadece kendisi için, bilgi olduğu için sevilmeliydi.

Üstadım [yazar Alcuin] sık sık bana derdi ki: “Eşyanın doğası ile ilgili bu sanatları keşfeden kişi insanların en erdemlisidir ve günümüzde onların yok olmasına izin vermek utanç verici bir şey olurdu.” Ama şimdi çoğu kişi Yaratıcı'nın ihdas etmiş olduğu eşyanın tabiatını bilmeyi umursamayacak kadar yüreksizdir. Siz aritmetiğin akıl yürütmede ne kadar zevkli olduğunu, kutsal kitabı anlamak için ne kadar gerekli olduğunu ve gökte kendi yörüngesinde seyreden yıldızlara dair bir bilginin ne kadar hoş olduğunu çok iyi biliyorsunuz. Fakat bu tür şeyleri bilme zahmetine giren bir adamı bulmak ne kadar zordur! Ve daha da kötüsü, bilgi edinmeye çalışanları hor gören insanlar!²⁴

Şarlman öncelikli konulara önem verdi ve öğrenmenin yüceltilmesi gerektiğini kral olmasına rağmen bizzat kendi örneği üzerinden gösterdi. Bir Hristiyan kral olarak krallığındaki bütün dindar evlerinde okuma ve yazmanın öğretilmesi gerektiğini ifade eden emirler çıkarmanın görevi olduğunu düşünüyordu. Böylece keşişler ve ruhban sınıfı, “rehber oldukları hayatlar açısından erdemli olmakla kalmayıp aynı zamanda konuştukları dil açısından alim” olabileceklerdi. Kendi amacı uğrunda oldukça titizdi, çünkü peşmürdelik onun nesli için utanç verici bir şey olurdu. Daha önceki müstensihlerin dikkatsizlikleri veya umursamazlıkları nedeniyle metne giren hatalara bir çözüm getirilmesi amacıyla muhtemelen Alcuin tarafından *Vulgata*'nın (veya Latince İncil) tashihi yapıldı. Dini kitaplar Roma Kilisesi'nin gelenekleri ile uyum sağlamak üzere yeniden gözden geçirildi ve bu amaçla *Sacramentarium Gregorianum*'un bir kopyası Roma'dan alındı. Alcuin'in gözden geçirdiği hali, bugünkü Roma'da ayin kitabının temeli haline geldi. Manastırlar yeniden düzenlendi ve Aziz Benedikt'in *Kuralları* keşişlerin *Kuralları* olarak benimsendi.

Bunun kadar önemli olan bir başka husus ise öğrenmenin, dini eğitim alanının dışında da canlanıp yaygınlaşmasıydı. Karolenj minüskül diye bilinen hem güzel hem de açık yeni bir el yazısı stili ortaya çıktı ve hızlı şekilde Şarlman'ın yönetimindeki bölgelerde katipler tarafından kabul gördü. Bu katipler, birçok manastırda bu stille yalnızca İncil, Ayin kitabı, Dua kitabı ve litürjik takvim istinsah etmekle kalmadılar; aynı zamanda Vergilius'un ve diğer klasik yazarların çalışmalarını da çoğaltmaya uğraştılar. Bizim klasıklara dair bilgimizi borçlu olduğumuz kişilerin

24 Alcuin, *Epist.* (Mektup) 148. Çevirisi, M.G.H. *Epistolae* 4, ed. Ernst Dümmler (Berlin, 1895), s. 239'dan yapılmıştır.

bu dönemin alimleri olduğunu söylemek hiç abartı olmaz. Bu tespit çok etkili bir şekilde tasdik edilmiştir çünkü yaklaşık yedi yüzyıl sonra Rönesans hümanistleri, klasiklerin el yazmalarını bulmak için Avrupa'nın manastır kütüphanelerinin altını üstüne getirdiklerinde bulduklarının büyük çoğunluğu Karolenj minüskül ile yazılmıştı. O kadar ki bu kitapları, antik Romalıların kendilerine ait yazmalar zannederek bu yazının adını *scriptura Romana* koydular ve bunu tek gerçek klasik yazı olarak tanıttılar.

Ama bir açıdan Karolenj rönesansı XV. yüzyıldakinden önemli derecede farklıydı. En başta Hıristiyandı. Şarlman, öncekilerin Hıristiyan olmuş olmalarını dilemek dışında “klasikler” ve “Babalar” arasında bir ayırım yapmamıştı. Ona göre Hieronymus, Augustinus, Büyük Gregorius ve Vergilius hep eşit derecede Romalıydılar. En gözde kitabının ise Aziz Augustinus'un *De Civitate Dei* kitabı olduğu söylenir.

Bu esere baktığımızda Şarlman'ın edebi rönesansı ile politik idealleri arasında doğrudan bir bağ olduğunu görüyoruz, çünkü onun krallık anlayışı üzerinde oldukça önemli bir etkisi olduğu aşikârdır. Ama Aziz Augustinus'un hedeflediği esas etki bu değildi, çünkü Şarlman'ın anlayışı, metninin yanlış anlaşılması üzerine kurulmuştu. Aziz Augustinus tarafından tamamen mümin bir ebediyetin mistik gövdesi anlamında atıf yapılan “Tanrı'nın şehri” ve “müminler toplumu” kavramları, Şarlman tarafından *dünyadaki* Hıristiyan cemaatini anlatmak için ve dolayısıyla Roma Kilisesi ve Frank Krallığı'na da uygulanarak kullanılmıştı. Ona göre bu iki kurum tek bir toplumu teşkil ediyordu. Şarlman Rabb'in kutsadığı (“Davut”) değil miydi ve Franklar “Hıristiyan cemaati” (*populus christianus*) değil miydi?

VIII. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, kilise ve devlet Frank Krallığı'nda gerçekten tek bir topluluk oluşturdular. Kilise devlete, devlet de kiliseye idare konusunda yardım etti. Bir kontun sorumlu olduğu bölge onun kontluğu (*comitatus*, *pagus*, *gau*) idi ama genellikle piskoposun piskoposluk bölgesi ile özdeşleştirilirdi, çünkü her ikisi de daha önce gördüğümüz gibi (s. 73 ve 126-7) Roma İmparatorluğu'ndaki *civitas*tan türetilmişti. Dolayısıyla kont ve piskopos tam bir birliktelik içinde çalıştılar. Kontun din dışı işlerle, piskoposun da manevi işlerle uğraşması bekleniyordu ama pratikte birinin faaliyetlerini diğerinden ayırmak imkansızdı. Her ikisi de müştereken kralın temsilcileri tarafından denetleniyorlardı. *Missi dominici* olarak bilinen bu elçiler, Şarlman döneminde daha da önemli hale gelmeye başladılar. Bunlar sürekli memurlar değillerdi ama birkaç haftasını yaklaşık altı kontluktan oluşan gruplar halinde toplanan bölgelerde idarenin nasıl çalıştığını denetlemekle geçirmek üzere vazifelendirilen ülkenin önemli kişileriydiler. Biri ruhban sınıfı dışından ve biri de kilise mensubu olmak üzere çiftler halinde çalışırlardı ve sadece seküler yönetimin değil, aynı zamanda kilisenin de etkinliğini ve itaatkarlığını teftiş

etme talimatı almışlardı. Genelde kilise mensubu *missus*, bir başpiskopos olurdu ve denetlediği kontluklar da kendi dini sınırlarının piskoposluklarından müteşekkildi.

Kilise ve devletin birleşmesinin en çarpıcı örneği, bütün krallığın genel kurulu olan yıllık *conventus generalis* veya *placitum generale*de görülebilirdi. Teoride bütün Frank halkı bu toplantılarda bulunurdu ama pratikte katılım krallığın önde gelen kişileri ile sınırlıydı. Fakat bunlar, sayıca birkaç yüzü bulur ve kilise dışından insanlar olduğu kadar kilise mensubu insanları da kapsardı. Kilise mensupları diğerlerinden ayrı bir şekilde müzakere etseler de değerlendirmek durumunda oldukları iş aynıydı. Hepsine (a) bir vassal kendi lordunu terk edip bir diğeri tarafından kabul edildiğinde ne yapılması gerektiği ve (b) Aziz Benedikt'in *Kurallarını* incelemeksizin bir keşiş olmanın mümkün olup olmadığı sorulabilirdi. Cevapların tamamen kiliseye ait sorular olduğu durumlarda bile kral tarafından yayınlanır ve onun otoritesi ile yürürlüğe girerdi.²⁵

Fakat krallık, kilise ve devletin her ikisini de kapsamasına rağmen aslen hâlâ bir orduydu. *Placitum generale* akıllıca müzakerelere tanıklık ederdi ama asıl işlevi, müzakereler bittikten sonra, yani savaşa gidildiğinde başlardı. Krallık, esasında Frank ulusunun silahlanmış olarak toplanmasıydı. Bir önceki nesil bunu *campus martius* olarak adlandırmıştı. Krallıktaki herhangi bir merkezi noktada değil, aksine ordunun müdahale edeceği sınır bölgelerinden birinde toplanırdı. Örnek olarak Saint Quentin Başrahibi Hugues'e, t. 806, gönderilen çağrılardan birinin çevirisi buradadır.

Bilin ki bu sene *placitum generale*imiz doğu bölgesindeki Saksonya'da Bode Nehri üzerinde, Strassfurt [Magdeburg-a-der-Elbe yakınlarında] denilen yerde kurulacak.²⁶ Bu nedenle, size bütün birliğiniz ile birlikte silahlanmış adamlarınızla ve hazır bir şekilde Temmuz Kalendî'nin 14'ünde [18 Haziran], yani Aziz Vaftizci Yahya Günü'nden yedi gün önce bu yerde olmanızı emrediyoruz. Oradan gitmeniz emredilen herhangi bir yöne hemen ve askeri nizam içerisinde yönlendirilebilmeniz için buraya adamlarınızla, erzak ve malzemeleriniz –yani silahlar, aletler, her türlü savaş aracı, erzak ve giysi– ile tam teçhizatlı ulaşmalısınız. Her süvarinin [caballarius] bir kalkan, mızrak, uzun kılıç, kısa kılıç, yay, sadak ve okları olmalı. Yük arabalarınızda her türlü araç, el baltaları, keserler, toprak burguları, baltalar, kazmalar, demir kürekler ve düşman karşısında gerekli olacak diğer bütün alet-edevat olmalı. Yük arabalarınızdaki erzaklar üç ay için yeterli olmalı, silahlar ve gıycekler ise bir yıl için. Strassfurt'a olan yolculuğunuz esnasında güzergâhınız üzerinde geçmek durumunda olduğunuz krallığımızın herhangi bir parçasında hiçbir

25 İçerisinde yayınlandıkları belgeler *capitularies* olarak bilinirdi, çünkü her biri pek çok ayrı makale veya "bölümler" (*capitula*) içerirdi.

26 Saint Quentin'in Magdeburg-a-der-Elbe'ye uzaklığı yaklaşık 483 mildir. Pasaj Boretius'un *Capitularia Regnum Francorum* eserinden tercüme edilmiştir. Alfred Boretius, M.G.H., 2 cilt (Hannover, 1893-97), s. 168.

düzensizliğe neden olmamanız gerektiğini bilmenizi özellikle emrediyoruz; ot [atlar için], odun ve su dışında hiçbir şeye el koyamazsınız. ...

Böyle bir çağrı ile istenen askeri emeğin günlük hayatta öğrenme ve medeniyetin yeniden canlanmasından daha görünür olacağını anlamak için çok fazla hayal gücüne ihtiyaç yoktur. Şarlman kırk iki yıllık hükümdarlığının neredeyse her bir yılında ordusunu *Francia* sınırları boyunca düzenlenen seferler için topladı. Eğer bir vesileyle bir yıl *placitum generale* olmadan geçmişse vakanüvis/tarihçiler bu durumu dikkatle kaydederdi, çünkü bu yılın hatırlanması gerekir. Frank Krallığı'nın bütün hür insanların bu toplantılara katılmaları beklenirdi ama Şarlman döneminin sonuna doğru bu kanunu yürürlükte tutmak kesinlikle imkansızdı, çünkü her zaman istisnalar yapılıyordu. Bazı bölgelerde hür kişilerin en az dört *mansi* toprak sahibi olmadıkça askerlik hizmetini şahsen gerçekleştirmek zorunda olmadığı ilan edildi.²⁷

Şarlman, tebaasından askeri konuda çok şey talep ediyordu. Ancak gücü de tamamen tebaasının ondan istediği her talebi yerine getirmesinden geliyordu. Ordusunun belkemiği, tabii ki atlı vassallardı ve hayatlarının büyük bir kısmını kral için askeri hizmete adayabilmeleri için onlara arpalık olarak araziler verilirdi. Ancak yine de krallığını neredeyse bütün Latin Hıristiyanlığını kucaklayacak kadar genişleten ve dolayısıyla Lombardlara, Saksonlara, İspanyalı Müslümanlara, Sırlara, Avarlara, Güney İtalya'nın Bizans bölgelerine, Bretonlara, Danlara ve Benevento Düklüğü'ne karşı savaştan bir kralın askeri faaliyeti onları korkutmuş olabilirdi. Şarlman, devrinin sonuna doğru modern Fransa'nın tamamı, Belçika, Hollanda, İsviçre, Batı Almanya'nın çoğunu; İtalya'nın büyük, Kuzey İspanya'nın küçük bir kısmını ve Korsika'yı kapsayan bir alana hükmetmişti. Sınırlarını koruyabilmek için ordusunu sürekli hareket halinde tutmak zorundaydı. Kendi Saksonya'dayken papa İtalya'dan yardım isteyebilirdi veya İspanya'dayken Saksonya'nın tamamı birdenbire isyana başlayabilirdi.

Geç Orta Çağ'dakiler için Şarlman'ın en meşhur askeri başarısı İspanya savaşıydı. Bunun nedeni, İspanya'da yaptığı fethin özellikle çok geniş çaplı olması değildi. Nitekim Ebro Nehri sınırına ilerlemek aralıksız bir savaş ile yirmi yıldan fazla sürmüştü. Asıl neden, Şarlman'ın savaşlarındaki dini yönün çoğunlukla İspanya'da baskın olmasıydı. Çünkü İspanya savaşları, Müslümanlara karşı verilmişti. Bu savaşlar, İslamiyete karşı etkili olan ilk karşı saldırıydı ve daha sonraki yüzyıllarda Haçlı Seferlerinin ilk örneği olarak kabul edildi. Bu savaşlarda haçlı ideallerinin pek

27 Bir *mansus* bir ailenin geçimini sağlamak için yeterli kabul edilen toprak miktardı. Boyutları değişirdi, ama genelde yaklaşık 30-35 dönüm ekilebilir alan olurdu. Dört *mansi* bu yüzden yaklaşık 120 dönüme sahip olmak demektir.

olmadığı doğrudur, çünkü papa bu olaya dahil olmamıştı. Üstelik Şarlman, karşı çıkan Müslüman emirler ile ittifak yapmaya hazırды. Ayrıca bu savaş meydanında 778'de Şarlman'ın savunma birliklerini yok ederek Franklara en büyük bozgunu yaşatanlar, daha sonraki efsanelerde anlatıldığı gibi Müslümanlar değil, Hristiyan Basklardır.²⁸ Ama buna rağmen Franklar, Hristiyanlık adına savaştlıklarına oldukça net bir şekilde inanmaktaydılar. Mesela 815'e ait bir kilise meclisi tutanağında Şarlman'ın oğlu "Sofu" Louis, "Serazenlerin zalimane boyunduruğundan ve baskısından" kaçan İspanyol mültecilerin Roussillon'da yerleşmeleri için detaylı talimatlar vermişti.²⁹ Müslümanların İspanyol Hristiyanlara (henüz) eziyet kastının olmaması bir fark yaratmadı, çünkü Franklara göre Müslüman idaresi fazlasıyla baskıcıydı. Manastır reformcusu Anianeli Aziz Benedikt'in³⁰ İspanya Seferi üzerindeki etkisi kuvvetlidir. Onun tarafından eğitilen Franklar, askeri mahareti dini bağlılık ile bir araya getirdiler. En başarılı kumandanları Toulouse Dükü Guillaume, günlerini Gellona'da kurduğu manastırda bir keşiş olarak tamamladı.

İspanya'daki savaşlarda hakim olan o sihirden yoksun olmasına rağmen Sakson savaşlarında da benzer bir dini arka plan vardı. Saksonlar kafırdı ve hâlâ ilkel Cermen tanrılarına tapıyorlardı. Kuzey Cermen ovasında, tahminen Ren ve Elbe arasında yaşıyorlardı. Ülkeleri üç parçaya bölünüyordu: Weser Nehri'nde Angaria, Weser ile Ren arasında (halen adını muhafaza eden) Vestfalya ve Weser ile Elbe arasında Ostphalia. Saksonlar Frankların geleneksel düşmanlarıydı ve hiçbir zaman Frank Krallığı'nın bir parçası olmadılar. Kendi küçük siyasi organizasyonları vardı. Sahip oldukları birlik, barbar dini üzerine kurulmuştu. İbadetlerinin temel nesnesi, gökleri taşıdığına inanılan kutsal ağaç gövdesi veya *Irmingsul* idi.

Saksonya'yı fethetmek veya dine döndürme girişiminde bulunmak, Şarlman'ın krallığının ilk yıllarında uyguladığı bir politika değildi. Asıl uğraşı savunmaydı. Saksonya'nın güney sınırına doğru Lippe Nehri boyunca Sigeburg, Eresburg ve Paderborn'dan oluşan güçlü noktalarla bir sınır bölgesi veya "ileri üs" oluşturdu (t. 776). Bu üstün yola çıkarak Saksonya'yı boydan boya geçip gücünü göstermek üzere aralıklı askeri seferler düzenledi. Ama bu güç gösterileri kalıcı değildi. Şarlman ne

28 Bu *La Chanson de Roland*'da, XII. yüzyılın muhteşem bir şiiridir, kutlanan bozgunudur. Fransızca metin, René Hague'nun iyi bir çevirisi ile birlikte, *The Song of Roland* (Londra, 1937) içerisinde yayınlanmıştır.

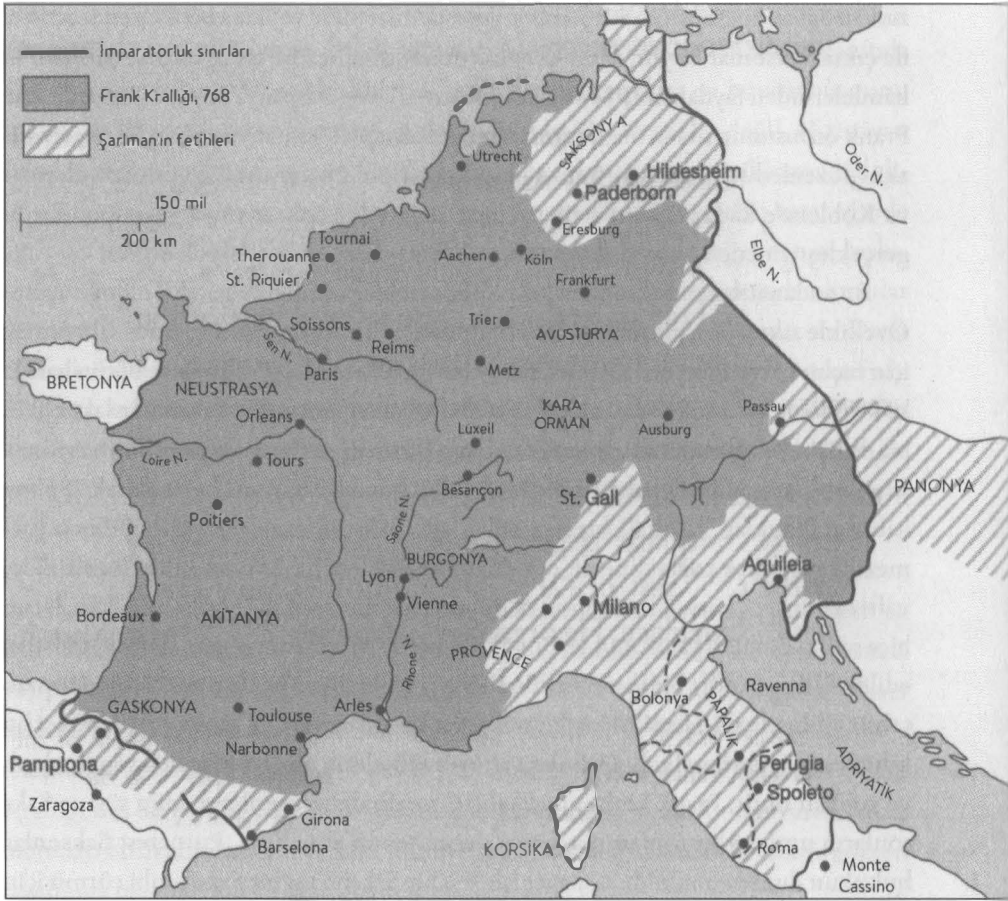
29 Bu mültecilerin yerleştirilmelerinin bir sonucu olarak, Roussillon'un dili olarak Katalanca *Languedoc*'un yerini almıştır.

30 Anianeli Aziz Benedikt (751-821) aslen Septimanyalı bir Gottur ve asıl adı Witiza'dır. Bir keşiş olduğunda, Batı manastır sisteminin kurucusu Nursialı Aziz Benedikt'in şerefine Benedikt ismini almıştır.

zaman Saksonya sınırında bir *placitum generale* düzenlese ve alana bizzat kendi ordusu ile çıksa Saksonlar boyun eğdi. O evine döner dönmez ise isyan ettiler. Şarlman'ın hamlelerinden faydalanma peşinde oldukları, 778'de o İspanya'dayken anlaşıldı. Asıl Frank ordusunun orada olmadığını bilerek Saksonlar Renanya'ya büyük ölçekli bir akın düzenlediler. Ren nehrinin sağ kıyısında Köln'ün karşısındaki Deutz'a ulaştılar ve Koblenz'e kadar devam ettiler. Hesse üzerinden Saksonya'ya geri dönüşlerini gerçekleştirmeden önce yollarına çıkan her şeyi ateş ve kılıçla yok ettiler.

Bu andan itibaren Saksonlara karşı daha sert bir politikanın gerekli olduğu açıktı. Özellikle askeri bozgun ile neticelendiğinde aralıklı askeri zaferler, sınırı sabitlemek için hiçbir işe yaramıyordu. Gereken şey bütün ülkenin fethedilmesi ve bütün halkın kontrol altına alınmasıydı. Fakat kalıcı bir boyun eğme, ancak Saksonlardaki köklü bir değişimle sağlanabilirdi. Şayet Franklarla ("Hıristiyan cemaati") dostluk içerisinde yaşayacaklarsa Hıristiyanlığa döndürülmeleri gerekliydi. Buna bağlı olarak 785'ten itibaren Franklar "radikal" bir siyaset başlattı. Saksonların sadece fethedilmesi yetmezdi, gerekirse zorla dine de döndürülmeliydiler. İlk Sakson kilise meclisinde, vaftiz edilmeye karşı çıkmanın veya bundan kaçınmanın, kilisenin uygulamalarını hiçe sayarak ölüleri yakmanın ve Büyük Perhiz'de et yemenin cezası, ölüm olarak ilan edildi. Ülkenin dört bir yanında kiliseler inşa edilmeli ve her birine iki *mansi* toprak tahsis edilmeliydi. Her 120 kişilik nüfustan bir erkek serf ve bir kadın hizmetçi bu kiliselere gönderilmeliydi. Definler yalnızca kiliselerin mezarlıklarında yapılmalıydı ve ruhban sınıfı, Frank kralının yetkilileri tarafından düzenlenmediği sürece Saksonların umumi bir toplantı yapmamalarını temin etmeliydi. Putperest Saksonlar hukukun dışında bırakıldı. Cinayet işleyen bir Sakson'un bir Frank gibi cürmü için para kefareti ödemesine izin verilmiyordu; ölüm cezasından kurtulabilmesinin tek yolu, Frankların onun ülkesinde inşa etmiş oldukları kiliselerden birine sığınarak kilisenin mihrabı önünde boyun eğip atalarının tanrılarına ihanet etmesiydi.

Bu kadar sert bir siyasetin yalnızca silahlı bir direnişle karşılaşması beklenirdi. Özellikle 793-7 yılları arasında Saksonlar defalarca isyan ettiler ama her bir başkaldırı sırasıyla bastırıldı. Direniş yavaş yavaş ama etkili bir şekilde kırıldı. Hükümrânlığının sonraki yıllarında Şarlman, Franklar için geçerli olduğu üzere çoğu suçu telafi edilebilir hale getiren yeni bir kanunname bahşedip sadık birer tebaa ve Hıristiyan olarak kendini ispatlayan bu Saksonları mükâfatlandırdı (797). Fakat bundan sonra dahi başkaldıranlara veya dinsiz olanlara hemen hemen hiç merhamet gösterilmedi. Wigmodi (Weser ve Elbe arasındaki haliçler arasındaki alçak ülke) gibi muhalif bölgelerden çok sayıda Sakson, eşleri ve çocuklarıyla birlikte krallığın çeşitli bölgelerine sürgün edildiler. Onların çıkarıldıkları topraklar, kral tarafından müminler (*fideles*) arasında bölüştürüldü, "yani" diye yazar kronik yazarı "piskoposlar, papazlar, kontlar ve diğer vasallar arasında".

Harita 7: Şarlman'ın İmparatorluğu

Kilise de kendi payını aldı, çünkü Saksonya'nın huzura kavuşması ve dine dönmesinin bütün Hristiyanlık tarafından tanrının buyruğu doğrultusunda olduğu kabul edilmişti. Çünkü Şarlman'ın daha aydın danışmanları (ve bilhassa Alcuin) icbar ile vaftiz etmenin insanları tanrıya yönlendirmenin çok yetersiz bir yolu olmasına karşı çıkmış olsa dahi hiç kimse bir an bile Hristiyanlığın ve Frankların menfaatlerinin aynı olduğundan şüphe etmemişti. Şarlman'ın gözünde krallığı bir çeşit kiliseydi. Bu nedenle, 796'da papaya yazılan bir mektupta kendisini şöyle ifade etmişti:

Vazifemiz [yani Şarlman'ınki] Tanrının inayeti ile Hz. İsa'nın Kutsal Kilisesini dıştan paganların saldırılarına ve kâfirlerin tahribine karşı silahlarla savunmak ve içten Katolik inancının bilgisi ile kuvvetlendirmektir. En kutsal babamız, sizin vazifeniz ise birliklerimize yardım etmesi için ellerinizi Musa gibi Tanrı'ya açmanızdır. Ancak sizin şefaatiniz ile Hristiyan halk, Tanrı'nın önderliğinde ve verdiği [zafer] ile her zaman ve her yerde

onun Kutsal İsmi'nin düşmanları karşısında muzaffer olacak ve böylece Efendimiz Hz. İsa'nın ismi bütün dünyada bilinecek.³¹

Anlaşılabileceği üzere Kilise, bir çeşit ibadet bakanlığı gibi devletin bir parçasına indirgenmişti. Şarlman, Rabb'in kutsanmış "Davut"u rolünde olması hasebiyle eğitim ve hakiki Katolik inancının yorumu gibi sorumlulukların kendinde olduğunu varsayıyordu.

Ancak yorumlamak zorunda olduğumuz ve bu arka plana karşın çok önemli ama aynı zamanda anlaşılmaz bir olay var: 800 yılının Noel Günü Şarlman'a Latin Hristiyanlığının Hristiyan İmparatoru olarak papa tarafından taç giydirilmiş ve o Roma halkı tarafından Caesar Augustus olarak kabul görmüştür. Eğer bu imparatorluk tacı giyme törenini doğru bir şekilde anlamamız gerekiyorsa Şarlman'ın İtalya'nın büyük kısmının sahibi olmak için tevessül ettiği yöntemleri değerlendirmek gerekir. İtalya'yı hükümdarlığının çok erken bir döneminde (773-4), Papa I. Hadrianus'un (772-95) daveti ile fethetti. Bu papa, kendinden önceki II. Stephanus ile aynı çelişki ile karşılaştı (s. 140). Lombardlar sürekli sınırlarını taciz ediyorlardı ve papa onlara karşı sözde-hükümdarı Bizans imparatorundan hiçbir askeri yardım alamıyordu. Bu yüzden selefi gibi Franklara yöneldi. Şarlman'a gençliğinde verilmiş olan "Romalıların Patriği" unvanını hatırlatarak Lombardların üzerine gitmesi ve Papalığı onların hakimiyetinden kurtarması için yalvardı. Frankların görüşünü aldıktan sonra Şarlman bu daveti kabul etti. Temmuz 773'te Cenova'da toplanmak üzere bir *placitum generale* çağrısında bulundu. Alpler'i geçti ve Lombardların Kralı Desiderius'un sığındığı şehir olan Pavia'yı kuşatma altına aldı. Dokuz aylık bir kuşatmadan sonra Desiderius hem şehri hem krallığı teslim etti ve Şarlman Tanrının inayetiyle Frankların olduğu kadar Lombardların da kralı oldu (Haziran 774).

Bu son gelişme, Papa I. Hadrianus tarafından tam olarak hoş karşılanmış olamaz; çünkü tüm deliller, İtalya'nın özgür bir şekilde Papalık tarafından yönetilmesini istediği yönündedir. Muhtemelen Franklar ve Lombardları birbirine düşürerek V. yüzyılın imparatorları gibi "böl ve yönet" yöntemini gerçekleştirebileceğini ummuştu. Pavia'nın düşmesinden önce Şarlman, Paskalya kutlamaları için Roma'yı ziyaret ettiğinde (774) Hadrianus, politikasını açıkça göstermişti: Şarlman'a her türlü onuru vermek ama hiçbir güç vermemek. Onu karşılamak için bizzat şehrin otuz mil kuzeyine kadar gitti ama Aziz Petrus'un mezarı üzerine el basarak resmi bir yeminle Papalığa bağlılığını ifade etmeden girmesine izin vermeyecekti. Roma'ya varışında şehrin hakimleri, askerleri ve ruhbanlarından oluşan bir kabile, ona bir valiye (ya da Bizans imparatorunun temsilcisine) yaraşır hürmet gösterdiler. Önünde çocuklar,

31 Alcuin, *Epist* (Letter) 93. ed. Dümmler, *Epistolae* s.137-8'den tercüme edilmiştir.

palmye yaprakları ve zeytin dalları taşıdılar. Papa, onu elinden tutarak Aziz Petrus Bazilikası'na kadar "Rabb'in adına gelen o, takdis edilmiştir" sözüyle eşlik etti. Fakat Hadrianus, Şarlman'ın şehirde tek bir gece bile kalmasına patrik olmasına rağmen izin vermedi. Şarlman, şehrin duvarları dışında, yabancıların okullarının bulunduğu "Nero'nun çayırında" barınmak zorunda kaldı.³² En nihayetinde Pavia kuşatmasına gitmeden önce Şarlman, "Pepin'in Hibesi'ni" yenilemeye ve genişletmeye ikna olmuştu (s. 142-3). Bu yeni hibede kral ve papa İtalya'yı aralarında bölüştüler. Papa, Korsika ve İstria ile (La Spezia yakınlarındaki) Luni'den başlayarak Parma, Reggio ve Mantova üzerinden geçip (Venedik yakınlarındaki) Monselice'ye ulaşan hattın güneyindeki her yeri alacaktı.

Şarlman'ın söz konusu hibenin öneminden ve büyüklüğünden bihaber olması muhtemeldir. Eğer gerçekleştirilseydi, Papalığın geçici gücünün çok geniş bir şekilde yayılması ile sonuçlanacaktı. Çünkü önerilen kuzey sınırı, tartışmasız bir şekilde Lombard Krallığı'na ait olan bölge içerisinden geçiyordu. Pavia'nın düşmesinden sonra Şarlman, bizzat Lombardların kralı olduğunda hatasının farkına vardı ve bu hibenin tüm şartlarını yerine getirmeyi reddetti. Kral Desiderius tarafından alınan her şeyi Papalığa iade etmeye hazırdı ama daha önce hiç Papalığın olmamış bölgeleri (mesela Korsika, Venedik ve İstria) vermeye razı değildi. Papalığa saygı duymasına ve onu düşmanlarından korumaya gerçekten can atmasına rağmen fetihten gelen hakla Lombardların kralı ve Tanrının inayeti ile "Hristiyan cemaatin" en üstün yöneticisi olmasının sorgulanamaz bir gerçek olduğunu düşünüyordu.

Dolayısıyla Papalığa göre Şarlman hem bir velinimet hem de bir tehditti. Bir velinimetti çünkü İtalya'ya düzen ve adalet getirmişti. Papalığı kendi kurulu düzeni içerisinde korumuştur. Bir tehditti çünkü Papalığı İtalya'daki en kapsamlı isteklerini yerine getirmekten men etmiş ve papanın bu yöndeki iddialarına aldırmayarak Batı Hristiyanlığının yöneticisi olduğunu iddia etmişti. Bu nedenle papanın onunla olan ilişkisinde son derece dikkatli olması gerekiyordu. Onun korumasından vazgeçemezdi. Bu kadar kudretli ve hayırsever bir hamiyi gücendirmeyi göze alamazdı ama hamiliğini kabul etmenin tehlikelerinin de farkındaydı. Şarlman'ın kendi krallığıyla ilgili anlayışı esasında aynen bir kilise gibiydi. Şöyle bir tehlike söz konusuydu: Eğer Roma Kilisesi onu kendi içine katıp eritmezse o bizzat Roma Kilisesi'ni kendine katacaktı.

32 Nero'nun çayırı, duvarların dışında kalan Aziz Petrus Bazilikası'na yakındı. Vatikan dış mahallesi, IV. Leo'nun (847-55) papalık dönemine kadar duvarlarla çevrili değildi. Bu nedenle adı "Leo'nun şehridir". Erken Orta Çağ boyunca papanın ikametgahının şehrin içinde olan Lateran Sarayı olduğuna dikkat çekilmelidir. Babil sürgününden itibaren Vatikan'a taşınma ancak 1377'de gerçekleşmiştir.

Şarlman 800 senesi Noel Günü'nde imparatorluk tacı giydiğinde bu zorluğun çok özel bir durumu ortaya çıkmıştı. Papa I. Hadrianus'un halefi olan III. Leo (795-816), Roma ruhban sınıfının önemli bir bölümü tarafından sevilmiyordu ve bu yüzden 25 Nisan 799'da Lateran'dan San Lorenzo Bazilikası'na giderken ona bir tuzak kurulmuştu. Suikastçılar şehrin kontrolünü ele geçirdiler ama nihayetinde Leo hapsedildiği zindandan kaçtı. Alpler'i geçip Paderborn'a gelerek Şarlman'dan yardım istemek üzere ilerledi. Düşmanları da aynı yolu izledi. Onu yalancı şahitlik ve zina ile suçladılar. Şarlman'dan ona görevini geri vermemesini istediler.

Bu ciddi bir karışıklıktı, çünkü Şarlman'a göre Roma üzerine bir ordu göndermeden önce papanın suçlu mu masum mu olduğunu tayin etmesi gerekiyordu. Peki, papayı yargılayabilecek miydi? Alcuin, Papalık makamı herkesi yargıladığı için onun hiç kimse tarafından yargılanamayacağını iddia etmişti ve bir kilise adamı olarak haklıydı. Peki, o halde Şarlman, Leo'nun masumiyetinden nasıl emin olabilirdi? Tek mümkün çözüm bir uzlaşma yapmaktı. Şarlman Roma üzerine yürüdü, papayı kendi şehrinde görevine iade etti ve ardından ona karşı yapılan "suçlamaları gidermek" için bir konsil topladı. Konsil, bütün kiliselerin başı olan Papalık makamını yargılamayı göze alamadığını ama III. Leo'nun dünya önünde masumiyetini kanıtlamak için suçundan aklanma yemini etmesine "izin verdiğini" açıkladı. Leo, bu yemini 23 Aralık 800'de Aziz Petrus Bazilikası'nda gerçekleştirdi.

İki gün sonra III. Leo, Romalıların imparatoru olarak Şarlman'a taç giydirdi. Taç giydirmeyi ilk kimin önerdiği ve bunun neye işaret ettiği, sonu gelmeyecek tartışmalara sebebiyet veren sorulardır. Bu olaydan otuz yıl sonra Şarlman'ın biyografisini yazan Einhard, Şarlman'ın o gün papanın ne yaptığını bilseydi, o kiliseye asla girmeyeceğini kendisinin ifade ettiğini aktarır. Fakat tarihçiler, Şarlman'ın bu ifadesini olduğu gibi kabul etmekte isteksizdirler. Bu nedenle, olayın en iyi iki kaydının detaylı olarak karşılaştırılması önerilir. Biri (*Liber Pontificalis*) Papalığın gözünden, diğeri ise (*Royal Annals*) Frankların gözünden olayı aktarır:

Liber Pontificalis

Bundan sonra bahsedilen Noel Günü'nde Havarî Aziz Petrus Bazilikası'nda, herkes bir araya toplandı. Ve sonra muhterem ve cömert piskopos [Papa III. Leo], kendi eliyle ona [Şarlman] en değerli tacı giydirdi. Sonra onun savunma konusunda ifade ettiği önemi ve kutsal Roma Kilisesi ile onun vekiline beslediği sevgiyi gören bütün mümin Romalılar, Tanrı'nın ve Cennetin Krallığı'nın bekçisi Aziz Petrus'un isteği doğrultusunda büyük bir avaz ile haykırdılar: "Tanrı tarafından tacı giydirilmiş en aziz Augustus, yaşasın Charles! Büyük ve barışçıl kral, ömrün uzun olsun ve zaferlerle dolsun!" Birçok azizin uğradığı Havarî Aziz Petrus'un kutsal *confessiosundan*³³ önce üç kez bunu söylediler ve böylece herkes tarafından

Romalıların imparatoru kılınmış oldu [constitutus]. Efendimiz Hz. İsa'nın doğumuyla aynı günde en kutsal piskopos ve papa, Charles ve onun [Şarlman'ın] en mükemmel oğlunu kral olarak kutsal yağ ile kutsadı. ...

Royal Annals³⁴

O en kutsal Noel gününde kral, Aziz Petrus'un *confessios*undan önceki ayinde Papa Leo'nun başına yerleştirdiği taç ile ayağa kalkıyordu ve Romalı halk onu "Tanrı tarafından tacı giydirilmiş Charles Augustus! Büyük ve barışçıl kral, ömrün uzun olsun ve zaferlerle dolsun!" diyerek alkışladı. Ve "övgülerden" [*laudes*] sonra eski prensler gibi papa (piskopos) ona doğru saygıyla eğildi. Patrik adı yerine artık ona İmparator ve Augustus denmeye başlandı.

Bu iki kayıt arasındaki ince farkları anlamak için Frank kralına Noel'de öngörülmuş normal bir merasimin nasıl olacağını göz önünde bulundurmak gerekir.³⁵ Noel'deki toplantı, diğeri Paskalya'da olan yılın iki büyük "toplantısından" biriydi. Dolayısıyla kutsal bir "taç giyme" olarak tasvir edilebilir. Böyle bir fırsat Şarlman tarafından doğal olarak oğlunun bir kral olarak takdis edilmesi için değerlendirilmiştir. Olayların olağan akışı, ayin sırasında mihrap önünde eğilebilmek için tacını, asasını, pelerinini ve kılıcını bir kenara koymasını gerektirirdi. Duadan kalktığında ve *regaliasını* geri giydiğinde ahalinin onu resmi unvanlarıyla zikretmesi ve dini nidalarla ifade ederek onu "methetmesi" normaldi.

800 yılı Noel Günü kutlamalarının kayıtlarında Frank kraliyet tarihçisinin bütün olanları, bilinçli bir şekilde normal bir toplantı merasimi gibi göstermeye çalıştığı aşikârdır. Verilen izlenime göre tek alışılmadık durum, secdeden sonra Charles'ın tacı kendi giymeyip papanın tacı giydirmesi ve "övgülerde" (doğru teknik terim olan *laudes* kelimesini kullanır) yeni bir unvan olan imparatorun kullanılmasıdır. Son olarak papanın "saygı duruşu" (Charles'ın önünde eğilmesi) da çok dikkatli ve doğru bir şekilde tasvir edilmiştir. Zira papa normal olarak dini bir törende imparatorun önünde eğilirdi.

Diğer taraftan papalık kaydında tören, gayet sıra dışı bir olay olarak yer alır. Bu kaynakta Frank tarihçinin aksine papa, Charles'ın başına tacı "yerleştirdi" (*imposuit*) denmez. Onun yerine "taç giydirdi" (*coronavit eum*) şeklinde bir ifade yer alır. Üçlü nidaya izin vermek, alışılmış kraliyet övgülerinin dışındaydı. Aslında bu sayede Charles'ın imparator "yapıldığı" (*constitutus*) ilan edilir. Şüphelere mahal vermemek amacıyla bu durumun Tanrı'nın ve Aziz Petrus'un isteği doğrultusunda gerçekleştiği

34 Alıntılanan yıllık, muhtemelen t. 801'de yazılmıştır ve merasimin elimizdeki en erken tasviridir. Yazarı bir ihtimal papaz Angilbert'tir ama bu bir tahmindir.

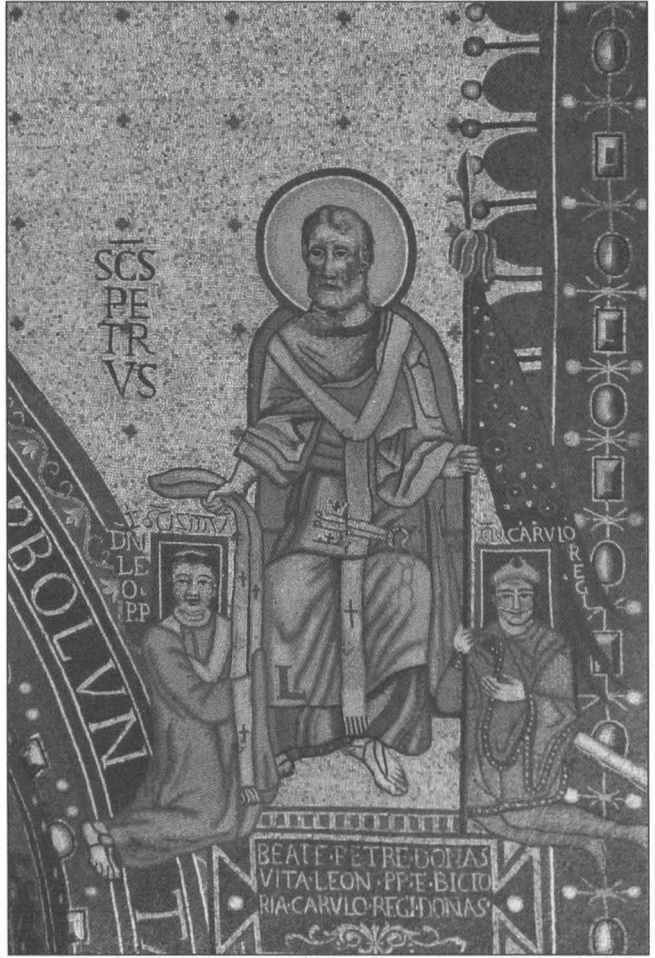
35 Müttekip yorumlar, çoğunlukla Percy Ernst Schramm, "Die Anerkennung Karls des grossen als Kaiser", *Historische Zeitschrift*, 172 (1951) 449-516 çalışmasına dayanmaktadır.

söylenir. Gerekçe olarak da Charles'ın Roma Kilisesi ve vekiline sevgisi ile onların muhafızlığını üstlenmesi gösterilir. Bu sebeple papanın törene atfettiği anlam, Charles'ın kabul edebileceğinden fazla gibidir. III. Leo, ona imparatorluk tacı giydirerek Papalığın üstünlüğünü yeniden tasdik etmiş ve *de facto* hamisine Roma Kilisesi içerisinde resmi bir konum verip içinde bulunduğu tuhaf durumu düzeltmiştir. Bu andan itibaren Şarlman, bir fatih olduğu için değil, kilise tarafından ona verilen vazife nedeniyle Papalığın koruyucusu olarak kabul edilmeliydi.

Bu Şarlman'ın karşı çıktığı bir fıkirdi. İmparator olarak adlandırılmasına hiç itiraz etmedi, çünkü bütün kariyeri medeni devletin medeni yöneticisi olarak eskinin imparatorlarına benzemeye çalışmaktan ibaretti. Sadece krallığının savunmasından değil, aynı zamanda kültür ve dininden de sorumlu olduğunu düşünüyordu. Batı Avrupa'nın büyük bir bölümü üzerinde hüküm sürdü. Latin Hıristiyanlığının ve Roma Kilisesi'nin koruyucusuydu. Roma'daki karşılamalara mahzar oldu. Ne olursa olsun taç giyme töreninden çok önce de bir imparator kadar iyiydi. Bir imparatorun özelliklerini taklit de etmişti. Bir imparatorun resmi rengi olan mor *chlamys* [kısa pelerin] giyerdi. Onun için yazılmış kitaplar, mor mürekkep taşırdı. Kendi maiyetini “kutsal” olarak tanımlıyordu. Aachen'daki sarayını Konstantinopolis'teki imparatorluk sarayının *chrysotriklinos* planına göre şekillendirdi. Gerçekte kimliğinin –barbar bir kral değil de bir imparator olduğunun– anlaşılmasına memnun olmuştu ama terfi etmesinin papanın yetkisi dahilinde olmasına kızgındı. Hayatının sonuna doğru, oğlu Louis'nin eş-imparator olmasını istediğinde ona tacı kendisi Roma'da değil, Aachen'da giydirdi (813). Bu vesileyle kendi konumunu kendinden başka kimseye borçlu olmadığını göstermiş oldu. Şüphesiz ki bir imparatordu ve bu unvanı, ne papa tarafından tacının giymesine ne Roma halkı tarafından kabul edilmeye bağlıydı.

Buna karşın taç giyme gerçekleşmişti bir kere ve yarattığı etki silinemezdi. Papa, Şarlman'a imparator olarak taç giydirerek görünürde batıdaki Roma imparatorunu yenilemiş oldu. Bu hareketinin önemi, sadece Bizans imparatorunun iddialarını reddetmesinden ileri gelmiyordu. Çünkü 775'e gelindiğinde imparatorun Batı Hıristiyanlığındaki haklarını tanımaktan vazgeçmişti.³⁶ Şarlman'ın krallığını “Hıristiyan cemaat” olarak algıladığını kabul etmiş olması ve onu Roma Kilisesi'nin otoritesine tabi kılması, asıl önemli etmenlerdi. III. Leo, yeni siyasi düşünme tarzına mükemmel bir sembolik ifade kazandırmıştı ve bu duruma bakışı Lateran Sarayı'nda yaptırdığı mozaikte de izhar olur. Bu mozaikte Aziz Petrus'un önünde III. Leo'nun ve Şarlman'ın diz çöktüğü bir yer alır. Aziz Petrus, sağ eli ile ruhani otoriteyi simgeleyen *palliumu* papaya verir. Sol eliyle ise dünyevi otoriteyi temsil eden sancağı,

Papa III. Leo'nun mozaiği
(restore edilmiştir)

Şarlman'a uzatır. Dolayısıyla ruhani ve dünyevi olmak üzere her iki iktidarın da yetkisini kilisenin üzerine kurulduğu kaya olan Aziz Petrus'tan aldığı görülür. Adı kilise veya devlet olsun, "Hristiyan cemaat" veya Kutsal Roma İmparatorluğu olsun tek bir topluluk üzerinde hüküm süreceklerti.

Şarlman'ın taç giyme töreninin nihai önemi işte buydu. Bu tarihi Noel Günü'nde neye niyet edildiğinin bir önemi olmaksızın bu olay daha sonra yeni bir devrin başlangıcı olarak kabul edildi. Bu halkın insanlığın ilerlemesi yolunda bir adım daha ileri gittiklerini düşünmeleri demek değildi. Aksine Roma'nın yıkılmasından önce var olan daha mükemmel dünyaya doğru bir adım geri gittiklerini düşündüler. Lateran mozaiğinde bu, aşikar kılınmıştı çünkü daha önce tasvir ettiğimiz manzaranın hemen yanında İsa'yı cennetin ve cehennemin anahtarlarını Papa Sylvester'e ve haç ile kaplı bir sancağı İmparator Konstantin'e verirken gösteren bir başka sahne

vardı. Biri diğerine dair önceden fikir veriyordu. İşte bu sebeple Şarlman, Roma İmparatorluğu'nu yeniden ihya ettiğini iddia ediyordu. O Hristiyan imparatorluğun Hristiyan hükümdarı, yani yeni Konstantin olmalıydı.

Ek: Erken Orta Çağ'da Soyluluk

Bu kitabın yazıldığı sıralarda soyluluğun ortaya çıkışı üzerine en öne çıkan fikirler, Marc Bloch'a aitti. Bloch, barbar akınları ve Erken Orta Çağ süresince hiçbir soylu/asil ailenin hayatta kalamadığı görüşündeydi. XI. yüzyıl soylularının ancak çok kısa soyağacı çıkarabilmelerinden yola çıkarak onların atalarının yüksek mevkiler, toprak ve güç kazanmış “yeni insanlar” olduğunu düşündü. Bu yeni insanlar, daha sonra kendilerini kalıtsal bir soylu sınıfına dönüştürmüştü. Yapmalarına müsaade edilen tek uğraş, silahlı meslekler olduğu için de Bloch bu dönüşümü şövalyelik kurumu ile bağlantılandırdı.

Bu görüş tabii ki tamamen yanlış değildir, çünkü soyluların bir kısmı bu şekilde ortaya çıkmıştı. Ama soylulukla ilgili bir genelleme olarak açıklayıcı bir bütünlüğü yoktur. İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan beri Alman ve Belçikalı bilim insanlarının, özellikle Gerd Tellenbach ve onun “Freiburg okulu” ile Léopold Génicot'un, çalışmaları bu görüşü çürütmeye başlamıştı. Bu çalışmalar Erken Orta Çağ boyunca hayatta kalmaya devam eden bir asaletin var olduğunu gösterdi. Bazı soylular çok eski Frank ailelerinin soyundan geliyorlardı. Bazıları Merovenj kraliyet ailesinin soyundan, bazıları da muazzam servetleri ve itibarları başlangıçtan beri onları çok nüfuzlu ve güçlü yapan büyük Gallo-Roman senatör ailelerinden geliyordu (Turlu Gregorius da böyle bir ailenin üyesiydi). Marc Bloch, soyluluğun Frank monarşisinden daha eski olabileceğini hiçbir zaman hayal edemedi. Ama bu dönemin soylularının tüm güçlerini ve imtiyazlarını Frank krallarına borçlu olmadıkları, Frankların gelişlerinden çok önce bu konumda oldukları ve Frank monarşisinin kuruluşunda yardımcı oldukları kabul edilirse, Merovenj dönemiyle ilgili tarihi karmaşanın sebepleri anlaşılır.

Bu aileler için geleneksel soyağaçları oluşturulamayacağı gerçeği elbette değişmez. Marc Bloch bu konuda oldukça haklıdır. Fakat bunun nedeni, ailelerin olmaması değildi; yapılarının XI ve XII. yüzyıllardaki soylu ailelerinininkinden farklı olmasıydı. Bahsi geçen daha sonraki aileler, “haneler” olarak isimlendirildiler çünkü isimlerini bir “hane” veya kaleden alırlardı (örneğin Hohenstaufen, Montfort veya Monferrat). Akrabalık bağı kadının değil, erkeğin soyu üzerinden geçerdi ve ilk doğan kuralı ile mirasın en büyük erkek çocuğa geçtiği katı bir sistem geliştirmişlerdi. Bu tür aileler için genetik ağaçlar oluşturmak nispeten daha kolaydır çünkü gerekli bilginin miktarı sınırlıdır ve tartışmalı bir miras söz konusu olduğunda başvurulacak resmi kayıtlar dikkatli bir şekilde korunuyordu.

XI. yüzyıldan önce ise aileler böyle sıkı bir şekilde düzenlenmiş değildi. Miras yalnızca erkek tarafına bağlanmıyordu, ilk doğan kuralı yoktu. Genel yapı bir “aile grubu” ya da akrabalar olarak tasvir edilebilirdi. Anne tarafından gelen soy da baba tarafından gelen kadar önemli olduğu için bu akrabalık ilişkileri oldukça dallanırdı ve bir soyağacı inşa etmenin imkansız olduğu dahi düşünülebilirdi. Bunu başarmanın yolu ise “rehber” isimleri tespit etmekten geçiyordu. Uzun bir süredir Orta Çağ’da ve bilhassa Cermen halkları arasında bazı isimlerin çok sıklıkla belirli ailelerle birlikte zikredildiği gözlenmektedir. Çünkü çocuklara bir ya da daha fazla atasının ismi verilir. Bazen atanın adı olduğu gibi alınır. Bazen de hafif bir değişime uğrardı. Dolayısıyla eğer ilk atanın (*Spitzenahn*) ismi, *Amalgarius* ise veya öyle olduğuna inanılıyorsa torunlarından bazıları onun adını olduğu gibi taşıırken bazıları da *Amalbert* ya da *Amalric* gibi değişikliğe uğramış biçimlerini alırdı. Zaman içinde yeni bir bölgeye taşınma veya Latince konuşan bir aile ile evlilik, ses değişikliklerine yol açabilirdi ve bu durum, dilbilimciler tarafından açıklanmadıkça ismin tanınmaz hale gelmesine yol açabilirdi. Bu yüzden *Waldemar*’ın sadece *Waldbert*, *Waldric* veya *Waldlerius* gibi değil, aynı zamanda *Wandalgisel*, *Wandregisel*, *Baldfrid*, *Gauzbert* veya *Godsbert* gibi çeşitleri olabilirdi.

İsimler temel alınarak bir akrabalığı yeniden oluşturmak, tabii ki riskli bir iştir ve bu nedenle katı metodolojik kuralların izlenmesi gerekir. Öncelikle, hiçbir rehber isim, birbiri ile akrabalığı ispatlanmış bazı soylular tarafından kullanıldığı gösterilmedikçe rehber isim olarak kabul edilemez. Anlatısal kaynaklar bu çeşit ilişkilerden sıklıkla bahsederler. Frank soylusuna dönüşen senatörlük sınıfından Gallo-Romanlara dair pek çok örneğin (bir tanesi bu kitapta s. 130-2’deki uzun özetle alıntılanı) bulunduğu en verimli kaynak ise Turlu Gregorius’un *Historia Francorum*udur. İkinci olarak çağdaşı bir kaynakta özellikle soylu olarak belirtilmemiş hiç kimse bir akrabalığa dahil edilmemelidir. Üçüncü olarak dâhil edilenler bir şekilde birbirleri ile siyasi faaliyetleri ya da aynı bölgeden gelmeleri, aynı topraklara veya görevlere sahip olmaları veya şahit listesinde yan yana olmaları nedeniyle bağlantılı olarak gösterilmelidir. Belki mutlak kanıtlar elde edilemez ama eğer bu şartlar yerine getirilirse teyit edici delillerin birikeceği kesindir. Son otuz ya da kırk yılın “soylu çalışmaları” Orta Çağ tarihindeki en heyecanlı gelişmeler arasındadır.

Bu konudaki önemli bazı makalelerin İngilizce tercümeleri Timothy Reuter (ed.), *The Medieval Nobility* (Amsterdam, 1978) içerisinde bulunabilir.

Ek Okumalar

Kaynaklar

Gregorius of Tours, *The History of the Franks*, çev. Lewis Thorpe (Harmondsworth, 1974).
Gregorius of Tours, *Life of the Fathers*, çev. Edward James (Liverpool, 1985); *Glory of the Confessors*, çev. Raymond van Dam (Liverpool, 1988); *Glory of the Martyrs*, çev. Raymond van Dam (Liverpool, 1988).

The Fourth Book of the Chronicle of Fredegar, ed. ve çev. J. M. Wallace-Hadrill (Edinburgh, 1960).
The Letters of Aziz Boniface, çev. E. Emerton, T. F. X. Noble tarafından yapılan yeni baskı (New York, 2000).

Carolingian Chronicles, çev. Bernard Walter Scholz ve Barbara Rogers (Ann Arbor, 1972).
İçinde dönemin başlıca anlatı kaynağı olan *Royal Frankish Annals* mevcuttur.

H. R. Loyn ve J. R. Percival, *The Reign of Şarlman* (London, 1975).

Einhard ve Notker the Stammerer, *Two Lives of Şarlman*, çev. Lewis Thorpe (Harmondsworth, 1969).

Paul Edward Dutton (çev.) *Şarlman's Courtier: The Complete Einhard* (London, 1998).

Çalışmalar

N. D. Fustel de Coulanges, *Histoire des Institutions Politiques de l' Ancienne France*, 6 vols (Paris, 1875-1892), vol. iii: *Le Monarchie Franque* and vol vi: *Les Transformations de la Royauté pendant l' Epoque Carolingienne*, ed. Camille Jullian. Her iki tez de önemini muhafaza eder.

Patrick J. Geary, *Before France and Germany* (Oxford, 1988).

Ian Wood, *The Merovingian Kingdoms, 450-751* (London, 1994).

Edward James, *The Origins of France: From Clovis to the Capetians, 500-1000* (London and Basingstoke, 1982).

J. M. Wallace-Hadrill, *The Long-Haired Kings* (London, 1962).

J. M. Wallace-Hadrill, *The Frankish Church* (Oxford, 1983).

Donald Bulluogh, *The Age of Şarlman*, 2. baskı (London, 1980).

F. L. Ganshof, *Frankish Institutions under Şarlman*, çev. Bryce ve Mary Lyon (Providence, R.I., 1968).

F. L. Ganshof, *The Carolingians and the Frankish Monarchy: Studies in Carolingian History*, çev. Janet Sondheimer (London, 1971).

Joanna Storey (ed.) *Charlemagne: Empire and Society* (Manchester, 2005). Yakın zamanda yapılan araştırmaya dayanan muhteşem bir çalışma.

KAROLENJ İMPARATORLUĞUNUN DAĞILMASI

Şarlman'ın savunduğu bir Hristiyan Roma İmparatorluğu fikri, varisleri tarafından devam ettirildi. Kültürel olarak, Karolenj rönesansı gelişmeye devam etti ve dini reform büyük bir hevesle uygulandı. Fakat nihayetinde Karolenj İmparatorluğu bölündü ve Latin Hristiyanlığı üzerinde hakim tek bir monarşiye sahip olma teşebbüsü, iç ve dış baskılar tarafından zayıflatıldı. Bölünebilir verasete¹ olan bağıllık, Şarlman'ın torunları arasında ayrılıkçı iç çatışmalara neden oldu. İmparatorluk tarafından görünüşte birleştirilmiş halkların gerçekte farklılığını örnekleyen Strasbourg yeminlerinde de görülebileceği gibi kültürel fay hatları da ortaya çıktı. Karolenj askeri kaynaklarını gücünün ötesinde zorlayan dış baskılar ise kuzeyden Viking, doğudan Macar (Magyars) ve güneyden Serazen akınları şeklinde geldi.

Kronoloji

787	İngiltere'nin güney sahillerine Vikinglerin saldırısı
813	Nice, Serazenler tarafından yağmalandı
814	Sofu Louis'nin tahta çıkışı
816	Sofu Louis'ye papa tarafından yeniden taç giydirilmesi
830'lar	Einhart <i>Vita Karoli Magni</i> 'yi yazdı
830'lar-40'lar	Frank toprakları üzerine Viking ve Serazen akınları

1 Mülkün kardeşlerden birine bir bütün olarak geçmesi yerine kardeşler arasında paylaşılan veraset.

- 840 Sofu Louis'nin ölümü; imparatorlukta iç savaş. Serazenler, Bari'yi ele geçirir ve Roma dışındaki Aziz Petrus Bazilikası yağmalanır
- 841 Fontenoy Savaşı
- 842 Strasbourg yeminleri edildi
- 843 Verdun'un bölünmesi: I. Lothar, imparator; Alman Louis, Doğu Franklarının kralı, Kel Charles da Batı Franklarının kralı oldu
- 855 I. Lothar'ın ölümü
- 866 Vikingler İngiltere'ye saldırdı
- 871 İmparator II. Louis, Bari'yi geri aldı
- 878 Büyük Alfred, Vikingleri Edington'da bozguna uğrattır
- 880'ler *Francia*'ya yeniden Viking saldırıları
- 899 Lombardiya'da Macar kışı
- 900-9 *Francia*'ya Macar akınları
- 955 Macarların Büyük Otto tarafından Lechfeld'de nihai olarak yenilmesi

1. ŞARLMAN'IN OĞULLARI VE TORUNLARI

Bir Hristiyan imparatorluk fikri Şarlman ile birlikte ölmedi. Aksine, Şarlman'ın ölümünden sonra yarım yüzyıl içinde gelişti ve Karolenj rönesansının zirvesinde en iyi ifadesine ulaştı. Suetonius'un kayserlerin yaşamları ile ilgili eseri model alınarak yazılan Einhard'ın *Vita Karoli Magni* eserinde konuya hakim bir üslupla 830'lu yıllarda imparatorluğun çökmekte olduğu yazılmıştı. 840'larda ise Nithard, çaresizlik içinde Şarlman'ın torunları arasındaki çekişmeler ve savaşlar hakkında yazmıştı ama imparatorluk ikonografisi, kral-imparator hazretlerinin İsa Mesih'e benzetildiği zengin bir şekilde renklendirilmiş Lothar İncilleri (849-51), Kitab-ı Mukaddes ile Kel Charles'ın kutsanması (869-70) illüstrasyonlarında yeni ufuklara yelken açmıştı. İmparatorluk fikri kilise içinde, kilise fikri de imparatorluk içinde özüksendi ama neredeyse her zaman olduğu gibi idealin en olağanüstü ifadesi, bu ideali uygulama fırsatı kaçıktan sonra ortaya çıktı.

Şarlman'ın öldüğü sıralarda nostaljik olmak yerine ileriye bakan ve onun tanrının kanununu dünyaya getirme girişiminde pek de başarılı olmadığına inanan pek çok kişi vardı. Bu eleştirileri dile getirenlerin başında da hayattaki tek oğlu ve birincil halefi Sofu Louis geliyordu (814-40). Tahttaki ilk yıllarında en büyük arkadaşı ve danışmanı Anianeli Aziz Benedikt (751-821) adlı bir keşişti. Louis onunla irtibatı koparmamak ve onun devletin her biriminde etkin olabilmesi için Aachen'daki imparatorluk sarayına yakın bir manastır yaptırdı. Onun yönlendirmesi ışığında imparatorluğu Hristiyan ilkelerine göre reforme etme görevini üstlendi. Piskoposlar (halen birliklerine önderlik etmeleri beklenmesine rağmen) askeri giyimlerinden vazgeçmeli ve kilisenin önde gelenlerine uygun bir dış görünüşe sahip olmalıydı.

İmparatorluk sarayındaki ahlaki erdem standartlarının geliştirilmesi için katı düzenlemeler getirildi. Ahlakından şüphe duyulan bütün kadınların sürgün edilmesi gerekti. Pazar yerinde dayak yemeden kaçabilenler şanslıydı. Hayranlık ve zevk nesnesi haline gelmiş Şarلمان'ın kızlarından, yani maiyetindeki zarif “kumrulardan”, ise kendilerini manastıra kapatmaları beklendi.

Fakat reform, mutlak bir püritenlikten daha derine gitmekteydi. Biraz da Aziz Benedikt'in etkisiyle Louis, İsa Mesih'in kilisesi için mukadder olan mükemmel birliği kendi imparatorluğunda sağlaması gerektiğine inanıyordu. Ona göre imparatorluk, tebaası Franklar, Lombardlar veya diğer sayısız halktan oluşan bir yığın değil, tek bir gövde olarak düşünülmeliydi. Bir de herkesin doğuştan gelen hakkı olarak kendi halkının hukukunu sürdürmesiyle alışlagelen “kişiye uyarlanmış hukuk” sisteminin yarattığı yasal labirent yerine tek ve evrensel bir hukuk olması gerektiği fikrindeydi. Lyon Başpiskoposu Agobard'ın meşhur bir mektubunda yer verdiği gibi:

Artık ne Hristiyan ne Yahudi, ne İskit ne Akitanyalı, ne Lombard ne Burgund ne Alaman, ne bağlı ne hür var. Mesih'e göre hepsi bir. ... Tanrı'nın eseri olan bu birliğe aykırı olarak bu kabul edilebilir mi? Aynı ülkede, aynı şehirde ve aynı evde [kullanılan] kanunların farklılık göstermesinde bir mahzur olması gerekir. Aslında ebedi düzlemde, hepsi İsa Mesih'e tabiiken yan yana yürüyen veya oturan beş kişiden ikisinin aynı dünyevi hukuka tabi olmaması sürekli karşılaşılan bir durumdur.²

Bu hassasiyetler doğrultusunda Sofu Louis, resmi evraklarının düzenlemesini değiştirdi. Babası Şarلمان, imparatorluğunun farklı parçalarını sanki ayrı yetkilerle yönetircesine birden fazla unvan kullanmıştı. Şarلمان, *Carolus serenissimus augustus a Deo coronatus magnus pacificus imperator, Romanum gubernans imperium, qui et per misericordiam Dei rex Francorum atque Lango-bardorum* (En yüce Augustus, tacı Tanrı tarafından giydirilmiş en sulhsever imparator, Roma İmparatorluğu'nun yöneticisi ve Tanrı'nın inayetiyle Frankların ve Lombardların Kralı olan Charles) idi ve her bir ayrı unvanın öneminin göz ardı edilmemesi için tarih kayıtlarında tekrar eden vurgulara yer verilmişti. Mesela 812 yılı, “imparatorluğumuzun 12'nci, *Francia*'daki hükümümüzün 44'üncü ve İtalya'dakinin 38'inci yılı” olarak ifade edilmişti. Louis

2 Agobard, *Epistle* 3, çev. M.G.H. *Epistolae* 5, ed. Ernst Dümmmler ve Karl Hampe (Berlin, 1898-9), s. 159. Agobard aslında abartıyordu. Halen pek çok farklı kanunnameler mevcuttu ama bunları yöreselleştirme çalışmaları yapılmaktaydı. Örneğin (824'te) “bütün Roma halkının” nasıl bir kanunla yaşamak istediği konusunda karar vermesi gerektiğiyle ilgili olarak bkz. M.G.H. *Cap. Reg. Franc.*, i. 323, para. 5. 862'de Kel Charles'ın Roma hukuku ile yargıların karara bağlandığı bu yörelere atıf yaptığımız görüyoruz. *A.g.e.*, ii. 315, para. 13. Bu tarihlerde pek çok birey, hangi “ırka” mensup olduğundan pek emin olamazdı. Pek çok karma evlilik gerçekleştiğinden, insanların kendilerini bir ırktan ziyade bir yöreye ait olarak düşünmeleri çok tabiiydi.

tüm bu ayrımları bir kenara bıraktı. Protokolünde kendisini sadece *Hludowicus divina ordinante providentia Imperator Augustus* (ilahi idarenin buyruğu ile İmparator Augustus olan Louis) olarak tanımladı ve 814 yılı da “en mütedeyyin Augustus olan efendimiz Louis’nin imparatorluğunun ilk yılı” olarak tanımlandı.

Bu tür değişiklikler, Louis’nin asıl gayesinin tek bir yönetici, tek bir halk ve tek bir hukuktan müteşekkil bir imparatorluk olduğunu aşikar kılar. Asıl mesele, birbirinden farklı “milli” hukukların tümünü tek hamlede ilga etmenin imkansız olmasıydı. Hiçbir kral ya da imparator bu şekilde hareket edemezdi, çünkü her “millet” kendi kanununu doğuştan gelen bir hak olarak görüyordu ve onu korumak için mücadele etmeleri muhtemeldi. Yapılması en mümkün şey, en kötü aykırılıkları ortadan kaldırmak için var olan kanunlara yeni düzenlemeler ekleyecek ek hükümler neşretmekti. Louis, hükümdarlığının ilk yıllarında bu hususta elinden geleni yaptı. Bu amaçla “kanuna eklenmiş” bir bölüm örneği aşağıdaki gibidir:

Saksonlar ve Frizler arasında anlaşmazlık yaşandığı durumlar haricinde Salyan kanunlarını içeren her bir ödeme veya uzlaşma için Francia’da ödemeler küsuratsız şiliner ile yapılmalıdır. Anlaşmazlık yaşandığı durumlarda ise bir Saksonun veya Frizin davalı olduğu Sal Frankına ödemek zorunda olduğu şiline kırk peni ilave edilmesini istiyoruz.³

Bu düzenlemenin bütün insanları kanun önünde eşit yapma gibi bir etkisi yoktu ama en azından düzenli bir imparatorluk kanun yapısının teşkili için doğru yönde atılmış bir adımdı.

Tektipliliğin en mümkün olduğu alan kiliseydi ve Louis bunu gerçekleştirmek için çaba göstermekten hiç geri durmamıştı. Ruhban sınıfına babasından daha fazla saygı göstermesine –816’da papanın ona tekrar taç giydirmesine izin verdi– ve devamlı onlardan tavsiye almasına rağmen onların adına kanun koymaktan çekinmedi. Çünkü kilise ve devletin bir olduğunu düşünüyordu. Anianeli Aziz Benedikt’in tesiri altında katedral büyüklerinin yarı keşiş bir hayat sürmelerini istedi. Kilise büyükleri “seküler” olmaktan çıkıp “kadrolu keşiş” haline geliyordu. İmparatorluk manastırları sistematik olarak yeniden düzenlendi. Bütün keşişler, Aziz Benedikt’in *Kurallarına* göre yaşamalıydılar. Tektipliliği azami ölçüde gerçekleştirmek için başka düzenlemeler de yapıldı. Örneğin Büyük Perhiz’de iken ekmek ve su dışında hiçbir şey yenmeme veya cüppelerin uzunluğu iki *cubitus** olmalıydı.

Tektip bir yapı isteği söz konusu olduğu için en büyük kaygı imparatorluğun sınır bütünlüğünün korunması konusundaydı. Fakat bunu sağlanmak en güç hususlardan

* Antik dönemlerden beri kullanılan eski bir ölçü birimi. Kilise hakimiyetinin arttığı dönemde genellikle dirsekten bileğe olan uzunluğu ifade eder [ç.n.].

3 *Capitularia Regum Francorum*, i. 268, para. 3.

biriydi, çünkü Franklar şimdiye dek atalarının geleneğine sıkı sıkıya sarılmışlardı ve bir kral öldüğünde krallığın oğulları arasında eşit parçalar halinde paylaşılmasını doğal ve doğru görüyorlardı. Bu uygulama, Merovenj monarşisinin yıkılışına sebep olmuştu ama Karolenjler tarafından yine de terk edilmemişti, çünkü bu Frank kanununun önemli bir parçasıydı. 768'de Pepin öldüğünde, krallığı Şarlman ve küçük kardeşi Carloman (tesadüfen çok kısa bir süre sonra ölmüştür) arasında ikiye bölündü ve benzer bir bölünmenin Şarlman'ın kendi imparatorluğu için de gerçekleşeceğine kesin gözüyle bakılıyordu. Oğullarından üçünün halen hayatta olduğu 806'da resmi bir bölünme şeması düzenledi. Genç Pepin ve genç Charles'in ölümü (810 ve 811'de) o an için verasetin birliğini korumuş olsa da bu sadece geçici bir süre içindi. Çünkü Sofu Louis'nin ilk eşinden üç, ikinci eşinden de bir (823'te doğar) olmak üzere dört oğlu vardı. İmparatorluğu bölme pahasına Frank kanununu mu gözetmeliydi? Yoksa atalarının kadim geleneğini reddetmek pahasına Hristiyan cemaatinin birliğini mi korumalıydı? 817 yılındaki genel toplantıda (*conventus*) ona atalarının izinden giderek oğullarına ne bırakacağı soruldu ve cevabı şu şekilde oldu:

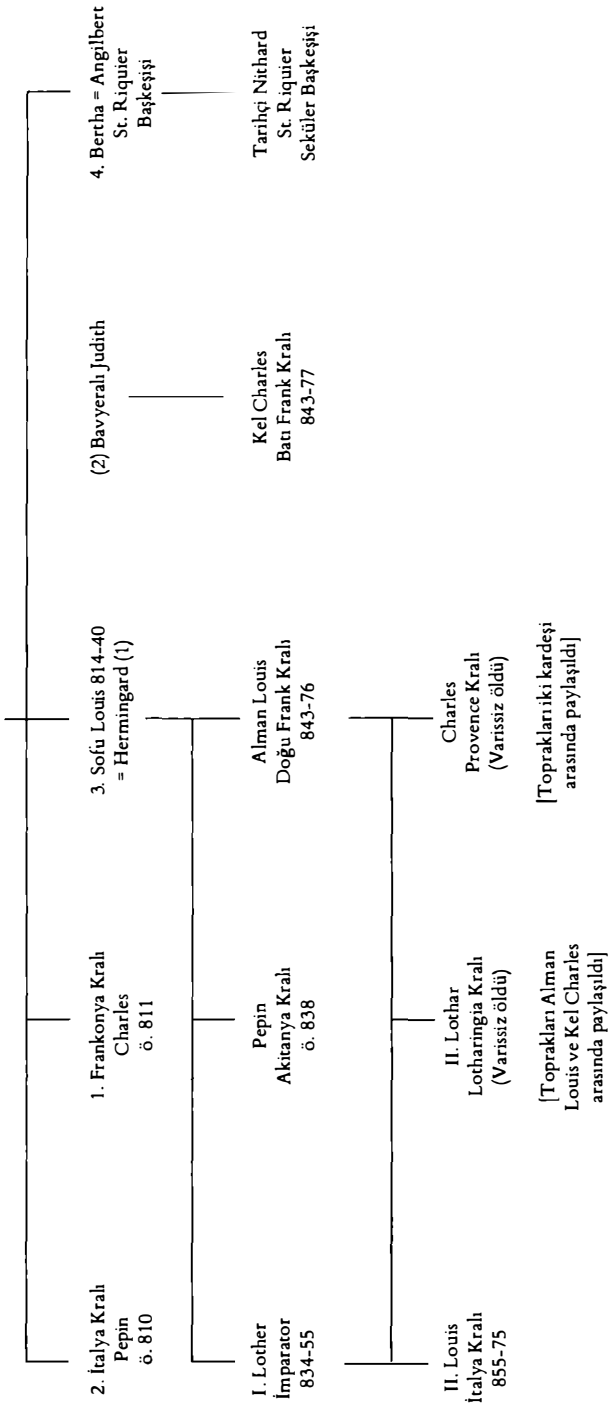
Bu talep inançla ve dindarca yapılmış olsa da bize ve erdemin ne olduğunu bilenlere öyle görünüyor ki bizim oğullarımızın sevgisi veya menfaati için dahi olsa imparatorluğun bütünlüğü, insan eliyle parçalanmamalıdır çünkü Tanrı bizi bunun için görevlendirmişti. Kazara Kutsal Kilisede bir rezalet yaşanmasın ve bütün krallıklardaki kanunlarının dayandığı gücün sahibi memnuniyetsizlik yaşamasin diye buradayız.

Küçük oğullarına bağlı krallıklar vermeye hazırlandı. Babası hayattayken Louis'nin sahip olduğu şartlara Pepin de Akitanya üzerinde aynen sahip olmalıydı ama imparatorluğun ayrıcalıklarından tek başına yararlanması gereken en büyükleri Lothar'dı ve diğer kardeşler ona tabi olmalıydılar.

Bir bakıma böyle bir şema mantıklı bir uzlaşma olarak görülebilirdi ama Frankların büyük bir kısmı için tamamen adaletsizdi. Çünkü hiçbir suç işlemedikleri halde küçük oğullar mirastan mahrum bırakılıyordu. Dolayısıyla Louis devrinin büyük bir kısmı Clovis'in oğulları ve torunları arasında olana çok benzer bir şekilde kardeş mücadeleleri ile geçti. Tek fark o vakada her oğul kardeşinin payını kazanmak için savaşıırken bunda bütün kardeşler sadece kendi hakları için savaştıklarını düşünüyordu. Lothar ona verilen imparatorluk, kardeşleri ise doğuştan gelen hakları için savaşıyordu.

Louis'ye yönelik destek veya aşağılamaları içeren bu savaşların detayları bizi oyalamamalıdır. Esasında mağlup olan, bölünebilir miras prensibiydi. Çünkü Louis de en sonunda bu fıkri benimsedi. Dini danışmanı Anianeli Aziz Benedikt 821'de öldü ve hükümdarlığının geri kalan kısmında konsüllerindeki en önemli insan, ikinci karısı Bavyeralı Judith oldu. 823'te ona bir oğul, sonraları "Kel" namıyla bilinen Charles'ı doğurdu. O andan itibaren bütün gayretini onun üç üvey erkek kardeşi

Büyük Charles (Şarılman)
768-814

Şekil 2: Şarılman'ın Oğulları ve Torunları

ile eşit muamele görmesini sağlamak için harcadı. Bölünme şemaları hızla birbirini takip etti ama bu şemaların amacı artık imparatorluğun bütünlüğünün korunması değil, üçten ziyade dört eşit parçaya bölünmesi yönündeydi.

Önerilen bölünmelerin detaylarının bizim için bir önemi yoktur, çünkü hiçbiri bir işe yaramadı. Dörde bölünme, kabul edilir edilmez dört oğuldan biri (Pepin) öldü ve bütün planların yeni baştan yapılması gerekti. Ve nihayetinde Sofu Louis öldüğünde (840) iç savaş çıktı. İki küçük kardeş Alman Louis ve Kel Charles, Lothar'a karşı birleştiler ve onu yok etmek yerine bölünme prensibini kabul etmek zorunda bıraktılar. İlk başarıları, Fontenoy Savaşı idi (841). Bu savaş, tanrının adaletine bir başvuruymuş gibi değişik bir dini atmosferde gerçekleşti ve nihai zaferlerine Verdun Antlaşması ile ulaştılar. Lothar'ın imparator unvanını koruması gerekiyordu ama aslında imparatorluk üç bağımsız krallığa bölünmek zorundaydı.

Bölünme, coğrafi yönden gaddarlık olduğu gerekçesiyle eleştiriliyordu, çünkü Lothar'a verilen krallık, Frizya'nın kuzey kıyılarından Benevento Dükaliği'ne kadar uzanıyordu. Böylece Lothar, iki önemli imparatorluk merkezi Roma ve Aachen'i elinde tutabilecekti. Bu bölünme, daha önceki Frank kralları tarafından uygulanan ya da planlanan bölünmeler ile karşılaştırıldığında belirgin bir iyileşme gözlemlenir. Krallıkların hiçbiri diğerleri tarafından tamamen çevrelenmiş değildi. Hiçbiri diğerlerinin içinde kuşatılmış topraklara sahip değildi. Kel Charles ile Alman Louis'ye ait olan iki bölge, çağdaş Fransa ve Almanya'nın görünümüyle benzerliklere sahiptir.

Bölünmenin herhangi bir şekilde tesadüfi olduğunu tahayyül etmekten daha büyük bir hata olamaz. En uygun sınırların belirlenebilmesi için çok büyük zahmetlere katlanıldı. Nihai anlaşma 120 komisyon üyesi tarafından hazırlandı ve üyeler, tavsiyede bulunmadan önce söz konusu sınırları gezdiler. Tarihçi Nithard'ın belirttiği gibi (kendisi de ön komisyonlardan birinde görev almıştı) "her bir krallıktaki mülkün verimliliği veya eşitliğiden ziyade toplumsal ilişkiler ve çıkarlar hesaba katıldı".

"Toplumsal ilişkiler ve çıkarlar", pratikte vassallar ve lordları arasındaki ilişki anlamına geliyordu. Bir kralın kardeşlerinin krallıklarında bir vassala sahip olmaması gerekliliği, bütün bölünme planlarının bir kuralı olarak kabul edilmişti. Lord ve vassal arasındaki bağ en az kral ve tebaası arasındaki bağ kadar güçlü olduğu için bir kral, kardeşinin krallığında çok sayıda vassala sahip olması halinde kardeşini kolaylıkla ortadan kaldırılabirdi. Ama bu kural sonucunda ortaya çıkan karışıklıklar, özellikle planlanan sınırların üzerinde veya çevresinde toprakları olanlar için çok fazlaydı. Eğer bir sınır, bir kişinin arpalık arazisini ortasından boylu boyunca keserse arazisinin bir kısmını feda etmek ve topraklarını krallıkların birinde toplamak zorunda kalırdı. Coğrafyanın insafsız mantığına karşı "toplumsal ilişkiler ve çıkarların" tercih edilmesinin nedeni buydu. Belirli lordların ihtiyaçlarına uygun olarak özel düzenlemeler yapılabilirdi.

sınırlarla uyumluydu. İktidarının merkezi Bavyera'da olan Alman Louis'nin vassalları, imparatorluğun komşu kısımlarından geliyordu ve krallığı batıda olan Kel Charles'inkiler Fransız iken onunkiler Almandı.

Bu durum, meşhur Strasbourg yemini ile beyan edilmişti. Çünkü Louis'nin ve Charles'ın ettiği yemin, onların ordularına ait ortak dilleri gösterir. Louis ve Charles mümkün olan en resmi şekilde kendilerini bir anlaşma ile bağlamak istiyorlardı ve bu yüzden her biri diğerinin ordusunun önünde onların anlayabileceği dilde resmi bir yemin etti. Charles'ın ordusuna hitap eden Louis, Eski Fransızca (*lingua romana*) konuştu. Louis'nin ordusuna hitap eden Charles ise Eski Yüksek Almanca (*lingua teudisca*) konuştu. Merasim 14 Şubat 842'de düzenlendi ve kullanılan kelimeler tarihçi Nithard tarafından aslına uygun kaydedilmiştir:

Louis'nin Eski Fransızca yemini

Pro Deo amur et pro christian poblo et
nostro commun salvament, d'ist di in
avant in quant Deus savir et podir me
dunat, si salvarai eo cist meon fradre Kar-
lo et in aiudha et in cadhuna cosa, si cum
om per dreit son frada salva dift, in o quid
il mi altresi fazet, et ab Ludher nul plaid
nun-quam prindrai, qui, meon voli, cist
meon fradre Karle in damno sit.

Charles'ın Eski Yüksek Almanca yemini

In Godes minna ind in thes christianes
folches ind unser bedhero gehaltnissi, fon
thesemo dage frammordes, so fram so
mir Got geuuizci indi mahd furgibit, so
haldih thesan minan bruodher

[. . .]

soso man mit rehtu sinan bruodher scal,
in thiu thaz er mig so sama duo, indi mit
Ludheren im nohheiniu thing ne gegan-
go the, minan uuillon, imo ce scadhen
uuerdhen.

Tercümesi

Tanrının sevgisi için ve Hristiyan ce-
maati için ve hepimizin kurtuluşu için,
bugünden itibaren, Tanrı bana bilgi ve
güç verdiği sürece, karşılıklı olması şart-
tıyla, herkesin kardeşine yardım etmesi
gerektiği kuralı gereğince [hem yardım
olarak hem de her şeyde] bu kardeşime
[Charles'a] yardım edeceğim ve Lothar
ile kendi isteğimle [kardeşim Charles'a]
zarar verecek hiçbir anlaşma yapmaya-
cağım.

Daha sonra her iki ordunun mensupları (*populus*) da her biri kendi dillerinde (Charles'ın ordusu Fransızca ve Louis'ın ordusu Almanca) şu şekilde tercüme edilebilecek olan kefalet yeminleri ettiler:

Eğer Louis [ya da Charles] kardeşi Charles'a [ya da Louis'e] etmiş olduğu yemini gözetirse ve eğer benim lordum⁴ Charles [veya Louis] kendi payına düşeni yapmazsa ve eğer ben onu kötülüğünden çeviremezsem ne ben ne ikna edebileceğim biri, Louis'e [veya Charles'a] karşı ona yardım edecektir.

Bu yeminlerin metni, tarihçiler için olduğu kadar dilbilimciler için de ayrıntısıyla araştırmaya değer, çünkü IX. yüzyılın ortasında siyasi gücün tek gerçek temelinin lord ve vassal arasındaki ilişki olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. İmparatorluk ve krallık, dinin desteğini muazzam derecede arkasına alabilecek ideallerdi. “Hıristiyan cemaat” ve “hepimizin kurtuluşu” ifadeleri herkesin ağzına yakışabilirdi ama şu bir gerçek ki yemin eden (ve savaşı kazanan) ordular, vassallardan oluşuyordu. Kel Charles'ın ve Sofu Louis'nin buyruklarına ne adil krallar oldukları için (çünkü savaşın sebebi zaten konumlarının meşruiyeti hakkındaydı) ne “hepsi Fransız” ya da “hepsi Alman” olduğu için itaat ettiler (çünkü Charles'ın kendisi yarı Almandı). İtaatlerinin asıl sebebi, bu kralların aslında vassalların feodal lordları (*meos sendra* veya *min herro*) olmasıydı. Charles veya Louis için kardeşinin anlaşılmaya uyup uymayacağını garanti etmenin tek yolu, kardeşinin vassallarıyla işbirliği yapabilmektir. Vassalları onu takip etmeye hazır olmadıkça hiç kimse başarılı bir savaş sürdüremezdi. Bu IX. yüzyılın en başta gelen siyasi realitesiydi.

Fakat bu duruma ek olarak bir de dillerin durumu vardır. Tarihçilerin Strasburg'daki merasimi, Alman ve Fransız milletlerinin ilk kez sembolik bir şekilde ortaya çıkışı olarak kabul etmeleri mazur görülebilir. Ama bunun sadece sembolik olduğunun vurgulanması gerekir. İmparator Lothar'ın da bir ordusu vardı ama bu ordunun ortak dilinin –eğer varsa– ne olduğunu kimse bilemez. Bildiğimiz kadarıyla onun ordusu pek çok farklı “milletten” oluşuyordu ama bu durum, ordunun savaş gücünü azaltmıyordu. Lothar kendi Orta Frank Krallığı'nı belli oranda başarı ile yönetebiliyordu. Krallığı ancak kendisi 855'te öldüğünde sona ermişti ve daha sonra Frank kanununa göre üç oğlu arasında bölünmek zorunda kaldı. İmparator unvanı ve İtalya II. Louis'ye (855-75) verildi. Yeni oluşturulan bir krallık olan Provence'i Charles (855-63) aldı. Alpler, Ren ve Scheldt arasında kalan ve bundan böyle *Lotharingia* (Alm. Lothringen, Fr. Lorraine) olarak bilinen krallığın kuzey kısmı II. Lothar'ın (855-69) oldu.

Aslında, Karolenj İmparatorluğu'nun tarihi de aynen Merovenj Krallığı gibi bir aile tarihi haline gelmesiyle birlikte sona erdi. Her şey, kralın çok fazla oğlu olmasına bağlıydı. I. Lothar'ın çok fazla oğlu vardı ama II. Lothar'ın ne yazık ki hiç oğlu olmadı. Oğul sahibi olmayı yeniden denemek için eşini boşamayı denedi. Ama Papa I. Nicholas evlilikle ilgili herhangi bir kuralsızlığa göz yummayı reddetti. Kel

4 Kullanılan kelimeler *moes sendra* ve *min herro* idi.

Charles ve Alman Louis eğer II. Lothar çocuksuz olarak ölürse onun krallığını kendi aralarında paylaşabilme fırsatı bulabileceklerini bildiklerinden ellerinden geldiği kadar papayı desteklediler. Hadiseler onların umut ettiği şekilde sonuçlandı. II. Lothar 869'da meşru varisi olmaksızın öldü ve ertesi sene, krallığı Meerssen Antlaşması ile bölündü.⁵ Alman Louis'ye Aachen, Köln, Trier, Thionville, Metz, Mainz, Alsace ve Jura verildi. Kel Charles ise daha batıda kalan toprakları aldı. Orta Fransa Krallığı ortadan kalktı ve Avrupa'nın siyasi haritası, gözlerimizin alışık olduğu bir görünüm kazandı. Temel fark, bölünmenin Fransa ve Almanya olarak değil, Doğu ve Batı Frankları şeklinde olmasıydı. Bir de krallık meselelerinin aile meselesinden çok bir farkı yoktu.

2. VİKİNGLER, SERAZENLER VE MACARLAR

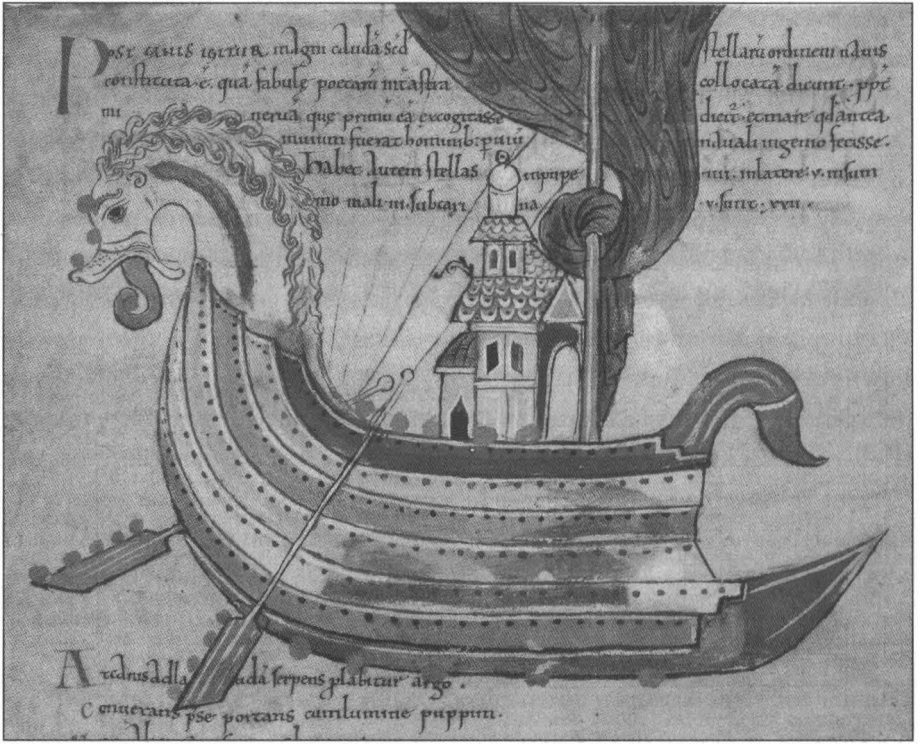
Şarلمان'ın oğulları ve torunları kendi aile meseleleriyle meşgul olmasalardı bile krallıklarını dört bir yandan sıkıştıran akınlara karşı etkili bir savunma ortaya koymakta çok zorlanacaklardı. Vikingler (ya da Danlar, veya Kuzeyliler) kuzeyden ve batıdan, Serazenler güneyden, Macarlar ise doğudan saldırdılar ve V. yüzyıldaki Cermen istilacılarından daha fazla tahribata neden olduklarını söylemek mümkündür. Manastırlar ve kiliseler yağmalandı ve sahipsiz kaldı. Şehirler yakılıp kül edildi. Batı Avrupa'da bu yağmacıların dikkatinden tamamen kaçabilmiş tek bir nokta yoktu. Bu yağmacılara karşı konulamazdı ve her zaman her yerdeydiler. Yağmacı akınları Avrupa'nın içine o kadar derinden nüfuz etti ki Burgonya'daki Luxeuil Manastırı sırasıyla her üçünden de zarar görmüştü.

Vikinglerin İskandinavya'dan aniden kopup gelmeleriyle ilgili henüz ikna edici bir açıklama getirilememiştir. Ülkelerinin coğrafyası dikkate alındığında neden denize sığınma gereksinimi duyduklarını anlamak zor değildir ve onlar Frizleri fethederken Şarلمان'ın onları Avrupa anakarasına saldırmaktan alıkoyabilecek tek deniz kuvvetini ortadan kaldırdığı da muhtemelen doğrudur. Fakat asıl büyük sorun İskandinavya nüfusunun bütün bu okuduğumuz donanmalar ve ordulara neden olabilecek kadar büyük hale gelmesinin nasıl ve niçin olduğunu açıklamaktır. Batı Avrupa'ya saldıran Vikinglerden ayrı olarak doğuya saldıran Vareglar olarak anılan başka Vikingler de vardı. Bunlardan *Rūs* olarak bilinen bir grup, Novgorod'da bir yerleşim kurdular. Dinyeper'den Kiev'e doğru yol aldılar ve bu şehri, isimlerinin bir tür uyarlaması olan Rusya olarak bilinen bir krallığın başkenti yaptılar. Bazıları

5 Aziz Bertin Yıllıkları, 837, 839 ve 870 bölünmelerinin tasvirlerini verir. İlk ikisi nehirler ve denizler gibi fiziksel özellikler üzerinden tasvir edilirken sonuncusunda bu tür referanslar çok azdır ve ilk bakışta isimler karmaşasından başka bir şeye benzemez. Bu durumun muhtemel nedeni isimlerin feodal lordların arazilerini temsil etmesiydi. Bu arazilerin sınır bütünlüğü önemini giderek arttırdı ve bölünme işlenimini az çok eşit yapmak için haritası çıkarılıyordu.

güneye doğru Karadeniz'e kadar devam etti ve Bizans'a karşı iki saldırı gerçekleştirdi (865 ve 907). Yunanların fıdye ödeyerek kurtuldukları ikincisinde *Rûsun* 2.000 gemiyi imha ettiği söylenir. İnsan bunların hepsinin nereden geldiğini merak etmekten kendini alıkoyamaz (bkz. Ek, s. 187-90).

Kesin bilgiye sahip olduğumuz batıya yapılan ilk Viking seferi, VIII. yüzyılın sonunda gerçekleşti. 787'de İngiltere'nin güney sahiline bir saldırı düzenlendi ve ardından 793'te Lindisfarne'a. 800 yılının yazında ise Şarلمان, Sen Nehri ve Loire arasında kalan sahil savunma hattını şöyle bir dolaşmayı gerekli gördü. Fakat IX. yüzyılın ilk yıllarında Viking akınlarının temel hedefi İrlanda'ydı. Miladi 834 itibarıyla ülkenin büyük bir kısmını istila etmişler, oradaki eski medeniyeti yok etmişler, diğer Britanya adalarına ve Avrupa'ya sefer düzenlemek üzere ülkenin sahillerine üsler kurmuşlardı. 840'ta Noirmoutier, Ré Adası, Duurstede (dört kez), Utrecht ve Anvers'e hücum ettiler. 843'te ise ilk defa Galya'da (Noirmoutier'de) kışladılar, Nantes'i ele geçirdiler, Loire ile Garonne vadilerini yağmaladılar ve hatta Müslüman şehirleri Lizbon ve Cadiz'i tehdit ettiler. 845'te Sen Nehri'nden yukarı doğru 120 gemi ile ilerleyerek Paris'i tahrip ettiler ve takip eden otuz yıl içerisinde de Ren, Maas, Scheldt, Somme, Sen, Marne, Loire, Charente, Dordogne, Lot ve Garonne nehirlerinde akınlar düzenlediler. Özellikle dikkat çeken bir sefer ile (859-62) Cebelitarık Boğazı'ndan kolayca geçerek sırasıyla Fas'daki Nekur Krallığı'nı, İspanya'nın Murcia sahillerini, Balear Adalarını ve Roussillon'u yağmaladılar. Kış Rhone deltasında geçirdiler. Böylece Valence'a kadar çıkıp akınlar yapabilecek hale geldiler. En nihayetinde Cebelitarık Boğazı üzerinden Britanya'daki üslerine dönmeden önce Pisa ve (Roma ile karıştırdıkları) Luna'yı yağmalayacakları İtalyan sahillerine ilerlediler. 866'da Vikinglerin esas gücü olan Danların "büyük ordu" İngiltere üzerine yoğunlaşan bir saldırı gerçekleştirdi. Hızlı bir şekilde Doğu Anglia, Northumbria ve Mersiya'yı istila ettiler ama Batı Saksonlarının kralı Büyük Alfred komutasında sert bir direniş ile karşılaştılar. Alfred 878'de Dan liderlerinden birini Edington Savaşı'nda kati bir yenilgiye uğrattı ve bu bozgunun dolayısıyla Viking güçleri kıtaya geri döndü. 879'da Gent'te, 880'de hem Courtrai'de hem Saksonya'da, 881'de Elslöo ve Şarلمان'ın sarayını yağmaladıkları Aachen'da, 882'de Scheldt üzerindeki Condé'de, 883'te Amiens'da ve 884'te Louvain'de kaldılar. 885-6'da Paris önlerine geldiler. Şehri 700 gemi ve 40.000 kişi olduğu rivayet edilen bir güç ile kuşattılar. Paris'i almak konusunda başarısız olmalarına rağmen İmparator Şişman Karl, kefaret için 700 pound gümüş ödedi ve kış Burgonya'da geçirmelerine ve bölgeyi yağmalamalarına izin verdi (Luxeuil de bu sırada yağmalandı). 891'de Doğu Hollanda'ya geri döndüler. Burada Frankların kralı olan Arnulf tarafından Dyle Savaşı'nda mağlup edildiler. Fakat hala Aşağı Sen etrafındaki bölgede 911'de

X. yüzyıldan bir Anglo-Sakson el yazmasındaki Viking ejderha gemisi

resmen Kuzey Dükalığı (Normandiya) olarak onlara bırakılan yerleşim bölgeleri kuracak kadar güçlüydüler.

Serazen saldırıları daha gösterişsizdi. İki şekilde gerçekleşmişti. Bunlardan ilki, Ağlebi Tunusu'ndaki memnuniyetsiz emirler tarafından 827'de başlayan akınlarla Sicilya ve Güney İtalya'nın ele geçirilmesi idi. 831'de Palermo'yu zaptettiler ve 837'de Napoli Dükü tarafından tacir olarak istihdam edildiklerinde Serazenler, Kıta Avrupası'na ilk kez adım attılar. Güçlerini esasen 840'ta Bari'yi almalarını ve 846'da Tiber'i yağmalamalarını sağlayan donanmalarından alıyorlardı. Roma'ya girmekte başarısız oldular ama duvarların dışında korumasız kalan Aziz Petrus Bazilikası'nı yağmaladılar.⁶ Daha sonra Monte Cassino'daki Aziz Benedikt'in manastırına saldırdılar. Bu başarılarla rağmen İtalya'nın coğrafi yapısı, Serazenlerin içerilere hızlı bir şekilde ilerlemesini zorlaştırdı ve özellikle İmparator II. Louis kumandasındaki Franklar onları kontrol altında tuttular. Hatta 871'de Louis, Bari'yi geri aldı.

6 Bu felaketin sonucu olarak Papa IV. Leo, ertesi yıl "Leon'un şehrinin" meydana getirecek şekilde duvarları ördürdü ve bazilika şehrin içine alınmış oldu.

Harita 9: X. Yüzyılda Vikingler, Macarlar ve Serazenler

Serazen saldırılarının ikincisi, Galya'nın güney sahillerine yapılan hızlı yağma akınlarıydı. Bu bölge, aynı zamanda Vikingler tarafından da saldırıya uğruyordu. Doğayısıyla buradaki direniş daha zorluydu. Serazen korsanlar, Müslüman İspanya'nın li-manlarından denize açılarak 813'te Nice'i, 838 ile 848'de Marsilya'yı ve 842 ile 850'de Arles'i yağmaladılar. 860'ta Arles Başpiskoposluğu'nu ele geçirerek Camargue'da bir üs kurdular ve Rhone'un yukarisından Valence'a doğru bir akına yöneldiler. Akabinde faaliyetleri, kuzeye doğru genişledi ve Burgonya'ya kadar ulaştı. Burada Saint-Claude, Baume-les-Dames ve şanssız Luxeuil'ü yağmaladılar. IX. yüzyılın sonu itibarıyla Güney Galya kıyılarında Fraxinetum'da (Saint-Tropez yakınlarında) bir üs inşa ettiler. Yağmacı çeteleri, bu üsten Alpler'in tüm batı geçitlerini kasıp kavurdular. En meşhur ve buradan gönderilmeden önceki son maceraları, 972'de Büyük Saint-Bernard geçidinden geçen Kluni Başkeşişi Maiolus'un kaçırılmasıydı.

Batı Avrupa'yı sıkıştıran üçüncü tehlike ise Macarlardı. IX. yüzyılın sonuna kadar kendilerini göstermediler ama çok iyi süvarilerdi. Çok kısa sürede güçlerini hissettirebilirlerdi. Doğu Frankların kralı ve hemen ardından imparator olan Arnulf tarafından Moravya'ya 892'de düzenlenen bir seferde istihdam edildiler. Yedi yıl sonra ise kendi seferlerinin ilkini düzenlediler. Aquileia yoluyla Pavia'ya ilerleyip tamamen insaflarına bırakılmış Lombardiya'da kış geçirdiler. Ertesi yıl (900) Bavyera'ya yürüdüler ve bir sonraki yıl da (901) Karintiya'ya. 906'da iki kez Saksonya'ya, 907'de Bavyera'ya, 908'de yeniden Saksonya ve Tübingiya'ya, 909'da da Svabya'ya akın ettiler. Basel, Alsas, Fransız Burgonyası (Luxeuil bu esnada yağmalandı) üzerine yürüyerek 917'den sonra birtakım bölgesel geri çekilmeleri telafi ettiler. 924'te Saksonya, Lombardiya ve Provence'a sefer düzenlediler. Bu tarihten itibaren güçleri azalmaya başladı ama Büyük Otto tarafından Lechfeld Savaşı'nda nihai olarak mağlup edildikleri 955'e kadar Hristiyan Avrupa için tehlike oluşturmaya devam ettiler.

Viking, Serazen ve Macarlar tarafından yapılan tüm bu farklı akınların birleşmesi, Karolenj krallıkları için ölümcül oldu; çünkü yeterli bir savunma düzenlemekten acizdiler. Akıncılara karşı ilk tepki genelde kefarete (*danegeld*) karşılığında onlardan kurtulmak ya da nehir veya sahillerden kaçmaktı. Örneğin Aziz Cuthbert keşişleri, Durham'dan Chester-le-Street'e taşındı. Aziz Edmund'un mezarı, St. Edmunds'tan Londra'ya bir at arabası ile getirildi. En çarpıcı örnek ise Saint Philibert keşişlerinin kaçışydı. Manastırları VII. yüzyılda Fransa'nın batı sahillerindeki Loire ağzına yakın Noirmoutier Adası'nda kurulmuştu. Burada talihsiz bir şekilde deniz akınlarına maruz kaldılar ve haliyle yaz aylarında kıyıya uzaklığı birkaç mil olan Deas denilen yere sığınmak zorunda kaldılar. 836 itibarıyla Noirmoutier'i tamamen terk ettiler ve manastırlarını kalıcı olarak Deas'a taşıdılar. Bu sebeple Deas'ın ismi, Saint-Philibert-de-Grandlieu olarak değişti. İnşa ettikleri kilisenin büyük bir kısmı halen

ayaktadır. Fakat 857 itibarıyla sahile yakın olmanın çok tehlikeli olduğuna karar verdiler. Loire'dan yüz mil yukarıda Saumur yakınlarındaki Cunauld'ya taşındılar. 862'de daha da geriye Poitou'daki Messay'ye, 872-3'te (Moulins yakınlarındaki) Saint-Pourçain-sur-Sioule'e ve en son 875'te Saone üzerindeki Tournus'e çekildiler. Kırk yıl boyunca neredeyse altı yüz millik bir mesafe katettiler. Nihayetinde çekilecekleri güvenli bir yer bulmuş gibiydiler çünkü Tournus oldukça içerdeydi ve sağlam bir şekilde takviye edilmişti. Ancak 937 veya 939'da Macarlar tarafından yapılan akınlara maruz kaldılar. Hiçbir yerin güvenli olmadığı görülmüş olmalıydı.

Bu felaketlerin Karolenjlerin aile meselelerine gömülmesinden kaynaklandığını düşünmek doğru olmaz. Çünkü pek çoğu krallıklarının savunmasında takdire şayan çabalar ortaya koymuştu. Öte yandan sorun, çabaların daima istikrarsız olmasıydı. Dikkatlerini dağıtan aile çekişmeleriyle meşgul olmasalar bile Karolenjler, sistematik bir savunma sağlayamazlardı; çünkü krallıkları çok büyüktü.

Örneğin Batı Frankların kralının içerisinde bulunduğu durumu bir düşünün. Bütün tebaası ondan aynı anda kendisini müdafaa etmesini bekliyordu. Eğer Vikingler Sen Nehri'nden yukarıya açılırlarsa bilgilendirmek için bir ulak süratle krala gönderilirdi. Kralın "sarayı" hala seyyardı, dolayısıyla ulak öncelikle kralın nerede olduğunu bulmalıydı. Ardından ona ulaşması gerekirdi. İki ya da üç yüz millik bir mesafe katetmesi gerekebilirdi. Bunu başardıktan sonra krala hikayesini anlatabilirdi. Kral da kontları ve vassallarına güçlerini toparlamaları çağrısı yapmak üzere ulaklar gönderirdi. Tüm bunlar zaman alırdı ve bu kraliyet ordusunun Vikinglerin bulunduğu bildirilen yere varması, üç ya da daha fazla hafta sürebilirdi. O zamana dek Vikingler büyük ihtimalle oradan gitmiş olurdu.

İşleri zorlaştıran, Vikinglerin çok hızlı hareket etmesiydi. Gemileriyle herhangi bir kara gücünün takip edebileceğinden çok daha hızlı hareket edebiliyorlardı. Kuzey sahilinden güneye seyredebilir ve Fransa'nın bütün nehirleri arasından istediklerini seçebilirlerdi. Nehir kaynağına doğru belirli bir mesafe aldıktan sonra gemilerini bırakır ve atlarıyla devam ederlerdi. Bazen el koydukları atları bazen kendilerinininkileri kullanırlardı. Franklardan daha hafif teçhizatlı olduklarından kovalanmaktan daha az korkarlardı ve daha hızlı hareket edebilirlerdi. Muhtemelen başka bir nehirde bekleyen gemilerine tekrar kavuşmadan evvel kara hareketlerine birkaç hafta boyunca devam edebilirlerdi. Nihayetinde ilk ortaya çıktıkları kadar süratli bir şekilde ortadan kaybolarak uzaklara yelken açarlardı.

Bu tür akıncılara karşı etkili bir savunma yapmanın ilk gerekliliklerinden biri hareketliliklerini ortadan kaldırmaktı. İdeal çözüm bir donanma inşa etmek ve denizlerin hakimiyetini kazanmak olabilirdi. Şarلمان bu tehlikeyi görmeye yetecek kadar uzun yaşamıştı. 800 ve 810'da donanmalar inşa ettirdi. Boulogne'u deniz üssü olarak düşünmüş gibidir çünkü buradaki deniz fenerini 811'de tamir ettirmişti. Fakat

bu pek bir işe yaramadı. Çünkü Vikinglerin yeteneklerine denk olabilecek yeterli sayıda denizci bulma imkanına sahip değildi. Vikinglerin kullandıkları rotaları kesmek için stratejik noktalarda müstahkem şehirler veya kaleler inşa etmek daha işlevsel bir plandı. Vikingler güvenli bir şekilde geri çekilmek istiyorlarsa bu tür müstahkem şehirleri yok etmeden geçmeyi göze alamazlardı. Bunları kuşatma altına almak zorunda kalırlardı ve eğer savunma yeterince direnirse Vikingler birkaç hafta alıkonulabilirlerdi. Böyle bir gecikme kraliyet ordusuna bir imkan sağlardı. Hantal olmasına rağmen düşman ortadan kaybolmadan önce savaşa zamanında yetişebilirdi.

Bu müstahkem şehirler veya kaleler yoluyla savunmayı güçlendirme stratejisi yaygın bir şekilde kullanıldı. Çünkü düşman ister denizden ister karadan gelsin, ister Macar ister Serazen ister Viking olsun bu sistem, aynı şekilde etkili oluyordu. Kel Charles, Sen, Loire ve Oise nehirleri boyunca kaleler inşa etti. Bunlardan en meşhuru Paris'te-kiydi. Ile de la Cité, tahkim edildi ve onu her iki yakaya bağlayan köprüler etkin bir şekilde nehrin yukarı kesimlerine yapılması muhtemel seyrüseferi engelledi. Benzer şekilde Büyük Alfred kendi Wessex Krallığı'nı *burh* veya nahiyelerle donattı. Papa IV. Gregorius, (diğer yakadan Serazenlerin karaya çıkmalarını engelleyememiş olmasına rağmen) Tiber'in ağzında bir sur inşa etti ve Kuşçu Heinrich kendi Saksonya Dükalığı'nı Macarlardan savunmak için Quedlinburg ve Pöhlde gibi müstahkem şehirler inşa ettirdi.

Surlar kendi başına yeterli değildi. Müstahkem şehirler, kalıcı bir askeri üs haline getirilmedikçe faydasız olmaktan ziyade zararlıydılar. Bu strateji, büyük bir sorun ortaya çıkardı; çünkü etkin bir askeri üs için gerekli olan insan sayısı aslında çok fazlaydı. Resmi tahminlere göre Wessex'teki on metrelik bir duvarın savunması için sekiz kişiye ihtiyaç duyuluyordu. Bu da demek oluyordu ki kralın ordusunu oluşturan hareket halindeki kuvvetlerin yanı sıra IX. yüzyılın son dönemlerinde var olan otuz *burhu* askeri üs haline getirmek için 27.071 kişi gerekliydi.

Askeri üsleri kalıcı olarak idame ettirebilmek için iyi bir organizasyon ve iyi bir maneviyat gerekliydi. Wessex'te her bir *burha* belirli bir bölge bağlandı ve her biri kendi geçiminden sorumlu kılındı. Fakat daha meşhur bir sistem Kuşçu Heinrich tarafından Saksonya'daki kale-şehirleri için benimsendi. Heinrich, bütün askerlerini dokuz gruba ayırdı. Her gruptan bir kişinin bir kale-şehirden yaşaması gerektiğine ve diğer sekizi onun toprağını işlerken onun kendisi ve diğer sekizi için evler inşa etmesi gerektiğine karar verdi. Tüm tarımsal üretimin üçte biri, bir kuşatma için ihtiyati olarak depolanmak üzere kale-şehirlere gönderilmeliydi. Bize anlatılana göre inşa faaliyeti, gece gündüz devam etti. "Böylece insanlar, ihtiyaç halinde düşman karşısında ne yapması gerektiğini barış zamanında öğrenebildi."⁷

7 Widukind, *Rerum Gestarum Saxoniarum*, ed., G. Waitz, M.G.H.S.S. 60 (Hannover, 1904), kt. 1, c. 35, s. 28.

Böyle planları tasarlamak, uygulamaktan daha kolaydı. Çünkü yöneticiler için asıl zorluk tebaalarını bu planları gerçekleştirmeye ikna etmektir. Kale ve hisarlar inşa etme işi pek rağbet görmedi. Bilhassa yerel halk, böyle özel işlevi olan bir kalenin gerekli olduğuna inanmadığında askeri üs görevi özellikle meşakkatli bir hal aldı. Ekinleri tarlada çürürken ve görünürde hiçbir düşman yokken *burhlarda* beklemekten şikayet etmeleri tabii ki beklenilecek bir şeydi. Görevlerini hem gönülsüz hem de verimsiz bir şekilde ifa etmeleri olağandı. Bu yüzden kaleler, yarı inşa halinde bırakılabiliyor ve beklenmeyen gerçekleştiğinde, yani Dan ordusu saldırdığında, bir avuç köylü tarafından tutuluyordu.

Bu nedenle, bir savunma planı hazırlayan yöneticinin tebaasının maneviyatını sürekli yüksek tutması aşırı derecede önemliydi. Bir kral, tebaasına ancak her zaman mükellefi olduğu vazifeleri yerine getirmesini buyurabilirdi ve bir lord vassallarından sadece mutlak hizmetler bekleyebilirdi. Kralların yeni görevler icat etme hakkı yoktu. Tebaası veya vassalları gönüllü olarak rıza göstermedikçe bunları yerine getirmezdi. Dolayısıyla vergileri artırmak, askerlik süresini uzatmak ve askeri üs kurmak üzere kale inşası gibi ilave görevler dayatmak isteyen bir kral, yerine getirilen hizmetlerin çekilen zahmete değeceğine tebaasını ikna etmek zorundaydı. Çünkü ancak bu sayede düşmanı yenebilirdi. Hem bir savaşçı olarak iyi bir şöhrete sahip olması hem de ihtiyaç anında doğru yerde olacağına tebaasını ikna etmesi gerekliydi. Bu nedenle her şey, geniş imparatorluk yöneticilerinin aleyhine, küçük toprak yöneticilerinin lehine işliyordu. Sorumluluk sahası Wessex, Paris bölgesi ya da Saksonya ile sınırlı olan biri, kendisini kişisel olarak tebaasına tanıtabilir, hazırlıkları dikkatle kontrol edebilir ve tehlike anında yerini koruyabilirdi. Oysa kendi kişiliğinde imparatorluğu yeniden bir araya getiren Şişman Karl (881-7) gibi birine gayriihtiyari kuşkuyla bakılıyordu. Ziyadesiyle zinde biri olduğunu kanıtlamış olsa bile Danlar kuzeydeyken onun güneyde Müslümanlarla savaşması ya da tam tersi bir durumun yaşanması mümkündü.

Bu nedenle tek bir hükümdar tarafından yönetilen birleşmiş bir Latin Hıristiyanlığı fikri, daha önce sahip olduğu pratik cazibeyi kaybetti. Bu fikir, kilise tarafından, özellikle de papa tarafından hâlâ destekleniyordu ama sıradan seküler insanlar, kendi güvenliklerini uzak bir idealden daha önemli kabul etmekte kararlıydı. Seküler insan, kendisini anlık tehlikelere karşı savunabilen kişiyi kralı olarak kabul etmeyi tercih ederdi. Dolayısıyla Karolenjler, batıda Paris'in Capet kontlarına, doğuda Saksonya dük ailesine ve Provence ile İtalya'da daha düşük bir soylu ailesine yol verdiler. Tamamlanmış, üs haline getirilmiş ve erzak depolanmış kalesi ile bir lord, vaktini Ren'den Pireneler'e veya Tuna'dan Scheldt'e yürümekle geçiren yirmi imparatora bedeldi. Tanrının insanların birleşmesinin yine tanrının muradı olduğu konusunda hemfıkirdiler ama Vikingler, Müslümanlar ve Macarlar kapıdayken asıl aciliyet, güvenli bir müstahkem mevki ve koruyuculuğu hazır ve nazır olan bir lorddu.

Ek: Dyle Savaşı (891)

(İngilizceye *Chronicle of Regino of Prüm*, ed. F. Kurze, M.G.H.S.S. 50 (Hannover, 1890), s. 136 ve devamından çevrilmiştir.)

Efendimizin doğumunun 891. yılında, Britanya'daki iki başarılı savaştaki ciddi kayıplardan zarar gören Kuzeyliler donanmalarını [kanalın] karşısına getirdiler, müstahkem kamplar inşa ettiler ve Lothar'ın krallığında yağmaya giriştiler.⁸ Kral Arnulf onlara karşı bir ordu gönderdi,⁹ çadırlarını Maas üzerine kurmalarını ve düşmanı nehri geçerek durdurmalarını emretti. Fakat ordu Maastricht Kalesi yakınlarında belirlenen yerde toplanmadan önce Kuzeyliler nehrin üst kısmını ellerinde tutarak Maas'ı Liège civarında geçtiler ve Aachen Sarayı yakınlarındaki bataklıklara yayıldılar. Karşılaştıkları herkesi öldürdüler ve orduya ikmal götüren pek çok yük ve at arabasına el koydular. Bu haber orduya ulaştığında, Vaftizci Yahya'nın doğum günüydü [24 Haziran]. Ordu neredeyse tamamen toparlanmıştı ve insanlara korkudan ziyade şaşkınlık hakimdi. Liderler [principes] bir toplantı düzenlediler ve tehlikeden çok durumun zorluğu üzerine birlikte fikir yürütmeye başladılar. Zira Kuzeyliler, Ripuart Frankları bölgesine girip Köln'e doğru mu yönelecekler, Prüm üzerinden geçerek Trier'e mi ilerleyecekler, yoksa onlara karşı bütün bir kalabalığın¹⁰ toplandığını duyduklarında korkacaklar ve Maas'ı geçip acele ile gemilerine mi bineceklerdi bilemiyorlardı. Gece indiğinde ve toplantı dağıldığında hâlâ bu soruları tartışıyorlardı. Ertesi gün güneş ilk ışıklarını gösterdiğinde, silahlarını kuşandılar, sancaklarını havaya diktiler ve nehrin aşağısına doğru yola koyularak savaşa yürüdüler. Göhl denilen çayı geçtiklerinde [Maastricht'e yaklaşık 5 mil mesafede] savaş düzenine geçtiler. Daha sonra amaçsız bir şekilde bütün orduyu yormamak adına her bir soylunun [procerum] adamlarından on ikisini tek bir birlik oluşturmak ve düşman hakkında bilgi toplamak üzere göndermesi gerektiğine karar verdiler. Onlar bu düzenlemeleri tartışırken Kuzeylilerin öncü birlikleri birden ortaya çıktı. Askerler onları gördüğünde liderlerine danışmadan, karışık bir düzenle onları kovalamaya başladı ve küçük bir köydeki Kuzeyli piyade birliklerinin arasına daldılar. Kuzeyliler bir daire halinde bir araya toplandılar ve kolayca dağınık haldeki saldırganları püskürtüp onları geri dönmek zorunda bıraktılar. Ardından gelenekleri olduğu şekilde sadakları ile büyük bir gürültü çıkardılar, çığlıklarıyla göğü çınlattılar ve savaşa katıldılar. Bu büyük çığlığı duyan Kuzeyli süvariler, acele ile nehrin yukarı kısmına geldi ve Hristiyanların ordusu çatışmada bastırıldı ve günahları boyunlarına, arkalarını dönüp kaçtılar. Bu savaşta Mainz şehrinin [baş]piskoposu Sunderolt ve Kont Arnulf çok sayıda soylu ile birlikte yenildiler. Zafer kazanmış olan Kuzeyliler, her türlü zenginlikle dolu olan kampa girdiler ve savaşta aldıkları esirlerin hepsini öldürerek ağır ganimetler yüklü bir şekilde donanmalarına geri döndüler. Bu kıyım 26 Haziran'da gerçekleşti.

8 Başka bir ifadeyle Lotharingia. Vikingler, Sen ve Oise yoluyla geldiler.

9 Olayların akışı gösteriyor ki o tarihte Bavyera'da olduğu için kendisi bizzat öncülük etmemiştir.

10 Kullanılan kelime *multitudo*. Bu her zaman bir orduyu işaret etse de metinde verilen karışıklık izlenimini korumak amacıyla "kalabalık" olarak tercüme edilir.

Bunlar olurken Kral Arnulf, Slavların küstahlıklarını önlemek üzere Bavyera sınırında-
daydı. Adamlarının kıyıma uğradığı ve düşmanın zafer kazandığı bilgisi ona ulaştığında
öncelikle mümin adamlarının [fidelibus] kaybı için yas tuttu ve şimdiye kadar yenilmez
olan Franklar, hasımlarına sırtlarını dönüp kaçmış olmaları diye ağıt yaktı. Ardından
bu utancı düşünerek düşmana karşı öfkelenildi. Doğru krallıklarından bir ordu topladı¹¹
ve yakın zamanda Ren Nehri'ni geçerek kampların Maas'ın iki yakasında kurulmasını
emretti. Birkaç gün sonra Kuzeyliler, bir önceki savaşın coşkusu içerisinde tüm güçleriyle
bir yağma akınına çıktılar. Kral da ordusu ile onlara karşı ilerledi. Kuzeyliler onun Dyle
diye bilinen nehir üzerinden savaş düzeninde yaklaştığını görerek bir ahşap tahkimat
inşa ettiler ve her zaman yaptıkları gibi toprak yığdılar.¹² Alay ve hakaretlerle [Frank]
yürüyüş hattına hücum ettiler. Göhl'de meydana gelen kıyımı ve utanç verici kaçı-
şı -ki kısa bir süre sonra aynısını onlar yaşayacaktı- hatırlatan alaylı şeyler söyleyerek bağır-
dılar. Bunun üzerine kral [Arnulf] öfkeyle [felle commotus] hareket etti ve ordusuna attan
inip düşmana yaya olarak saldırma emri verdi.¹³ Sözü daha bitmeden Franklar atlarından
indiler, cesaret naraları atarak düşmanın siperine girdiler. Tanrı'nın yardımıyla onları
yuvarlayıp yere serdiler. Öyle ki o sayısız yığınlardan [Kuzeyli] haberi donanmaya ulaş-
tıracak neredeyse hiç kimse kalmadı.¹⁴ Bu mutlu sondan sonra Arnulf, Bavyera'ya döndü.

Ek: Vikingler

Bu kitap yayınlandığından beri Vikinglerle ilgili pek çok şey yazıldı. Aşağıdakiler
bu şiddetle tartışılan sorunları kısaca yorumlamak için seçilmiş örneklerden bir kaçı:

1. *Viking istilasının nedenleri.* Çağdaş akademisyenlerin çalışmalarına rağmen
halen Vikinglerin çok eşli olmaları nedeniyle İskandinavya'da doğum oranlarının
çok yüksek olduğuna, nüfusun hızlı artışının yiyecek kıtlığına ve yiyecek azlığının
da Vikingleri yeni topraklar aramaya ittiğine inanılıyor. Aslına bakılırsa çok eşlilik
doğum oranlarında mutlak bir artışa neden olmaz, çünkü potansiyel annelerin

11 *Annales Fuldenses* (M.G.H. *Scriptorum*, i. ed. G. H. Pertz, s. 407), Svabya'dan da bir ordu
topladığını ama Svabyalıların "hasta imiş gibi" kraldan ayrılarak evlerine geri döndüklerini
belirtir.

12 *Annales Fuldenses*, bu yerin (Maastricht'ten yaklaşık beş mil batıda) Louvain yakınlarında
olduğunu ekler.

13 *Annales Fuldenses*, Frankların Kuzeylilerin ordusu üzerine beklenmedik bir şekilde geldiğini
ve kendilerini bir süvari saldırısına müsaade etmeyecek bir durumda bulup bir taraflarında
bataklık diğer taraflarında ise nehir olduğunu açıklar. Bu nedenle, "çünkü Franklar yaya
olarak savaşmazlardı" şeklindeki çelişkili ifadelerle rağmen Arnulf attan inmeye karar verdi
ve armasını kendi elinde tutarak saldırıyı yaya olarak devam ettirdi. Pasaj ilgi çekicidir çünkü
Anglo-Saksonların aksine Frankların adeta yalnızca süvarilere bağlı olduğunu gösterir.

14 Bununla birlikte, savaş sırasında gemilerinde kalan Kuzeyliler, ertesi yıl Maas'ı tekrar geçip
Ripuart Franklarının topraklarına akın düzenleyip keşiflerin büyük bir kısmının sadece
kaçmaya zaman bulduğu Bonn ve Prüm'e kadar ilerlemeye yetecek kadar çok sayıdaydı.

sayısını artırmaz. Onları sadece daha az sayıda erkek arasında paylaştırır. Doğum kontrolü icat edilmeden önce “doğum oranları” olarak ifade edilen şey ise gerçekte bebek ölümü oranlarının ters bir yansımasıydı. Asıl soru kaç çocuğun doğduğu değil, kaçının hayatta kaldığıydı ve bu mevcut olan yemek miktarına bağlıydı. Bu nedenle, yiyecek kaynaklarındaki yükselmenin akınlardan önce meydana gelmesi gerekir, sonrasında değil.

Sorunu bir bütün olarak görmek önemlidir. Nüfus artışının ani olduğunu destekleyecek hiçbir kesin delil yoktur. Aksine, İskandinavya’nın yüzyıllardır aşırı nüfuslu olduğunu ve yerlilerinin çağdaş İrlanda ölçeğine benzer bir dış göç geleneği olduğunu gösteren çok miktarda kanıt vardır. M.Ö. V. yüzyıl ile M.S. V. yüzyıl arasında İskandinavyalı göçmenler, Gotları, Vandalları, Burgundları, *Cimbri* ve Anglo-Saksonları da kapsardı. Vikingler uzun bir göç silsilesinin sadece son dalgasıydı ve zamanın ekonomik şartları da onları teşvik etmiş olabilir.

Tarihçiler İskandinavları köylü ya da çiftçi olarak kabul etme eğilimindedir ama bütün kanıtlar öncelikli olarak denizci olduklarını gösterir. Arkeolojik keşifler, birkaç yüzyıl süren yavaş bir süreç neticesinde gemilerinin gelişiminde ilerleme kaydettiklerine işaret eder. Denize açılmak konusunda neden bu kadar azimli oldukları sorulursa cevabı muhakkak yeterli miktarda yiyeceği ancak balıkçılık ile kazanabildikleri olacaktır. Toprak hırsı nedeniyle göç eden bir halkın Orkney, Shetland, Faroe Adaları veya İzlanda gibi tarım için çok zor bölgelerde yerleşmiş olması mantıksız gibi görünür. Ama aradıklarının tarım arazisi değil de ringa balığı olduğu varsayılırsa bütün bu açıklama zorlukları ortadan kalkar. İhtiyaçları olan şey, üs veya balıkçı filolarını yükleme noktası olarak kullanabilecekleri limanlardı. Bu açık denize açılan balıkçıların torunları korsanlığa başladığında bu üsler ve yükleme noktaları son derece kullanışlı olacaktır.

2. Vikinglerin sayıları. Roma İmparatorluğu’nun Cermen istilacıları örneğinde olduğu gibi kesin bir sayı vermek mümkün değildir. Güvenilebilir görünen tek kaynak, Vikinglerin hem İngiltere’deki hem de kıtadaki hareketlerine askeri istihbarat amaçlı olarak yer veren *Anglo-Saxon Chronicle*’ın Alfred zamanındaki bölümüdür. IX. yüzyıl boyunca Viking güçlerinin boyutunun gözle görülür bir şekilde arttığı iddia edilir. Yüzyılın ilk yarısında kaydedilen en büyük donanma, otuz beş gemilikti (ya da yaklaşık 1.000 kişilikti) ama 892’de ise 200, 250 veya 350 gemiden (6.000 – 10.000 kişiden) oluşan bir donanmadan bahsedilir. Sayıdaki artış, kısmen mücadele büyüdükçe daha küçük Viking kuvvetlerinin yekvücut haline gelmesiyle ilişkilidir. Bu yüzden 892’de toplanan ordu, batıdaki Vikinglerin toplam nüfusunun önemli bir kısmından oluşur. Ama bu sayıya elbette doğudaki Vareglar da dahil edilmiş olmalıdır.

1.000 kişilik veya 6.000 kişilik ordular bugün çok büyük olarak görülmeyebilir ama Orta Çağ Avrupası'nın nüfusu ile bağlantılı düşünüldüğünde göz ardı edilemeyecek bir sayıdır. Bir kere makul hesaplamalar yapmaya başlayınca yalnızca İskandinavya'dan bu kadar çok kişinin nasıl çıkarılabildiğini anlamak zordur. Akınları süresince Vikinglerin sadece (örneğin Rimbertyn *Vita Ansgaris*inde gösterildiği gibi) İskandinavya'ya esir götürmekle kalmayıp aynı zamanda asker de devşirdiklerine yeteri kadar vurgu yapılmamıştır. Örneğin Kral Alfred'in yeğeni Æthelwold, 899'da Northrumbia'da Dan ordusunun saflarına katıldı ve onlar tarafından kral olarak kabul edildi. *Jomsvikingsaga*, bu gizemli çetenin "kardeşliğine katılanların" mutlaka İskandinav olması gerektiğini söyler. XI. yüzyılın başlarında York Başpiskoposu Wulfstan da bir İngiliz esirin "lordundan kaçıp Hristiyanlığı terk ederek bir Viking olmasını" gayet olağan karşılıyordu. Bu tür bir istihdam yalnızca bu orduların neden gitgide büyüdüğünü değil, aynı zamanda Vikinglerin fethettikleri ülkelerin dillerini ve adetlerini nasıl bu kadar kolay benimsediklerini de açıklayabilir.

3. *Yıkımın boyutu*. Günümüz tarihçileri, özellikle P. H. Sawyer (*The Age of the Vikings*, 2. bs., London, 1971) ve Albert d'Haenens (*Les Invasions normandes en Belgique au IXe siècle*; Louvain, 1967), akınların neden olduğu yıkımın derecesini küçümserler. Tabii ki akınlar sonucunda bütün hayatın sona ermediği ve tarlaların tamamen ekilemez hale gelmediği doğrudur. Ama d'Haenens tarafından öne sürülen argüman, İkinci Dünya Savaşı'ndaki hava bombardımanının neden olduğu tahribatı önemsizleştirmek üzere de çok rahat bir şekilde kullanılabilir. Her iki durumda da hasar görmemiş şehir ve köylere işaret edilebilir ama bu yıkımın toplam boyutunun çok geniş olduğu gerçeğini değiştirmez. Sawyer, *Anglo-Saxon Chronicle*'daki "Tanrı'nın yardımı ile [Dan] ordusu İngiliz halkına topyekûn bir acı çekirtmedi" (s. a. 897) ifadesine büyük bir vurgu yapar ama bağlama bakıldığında kronik yazarının muzaferane bir iddiada bulunduğu görülür. Yani gösterdikleri destansı savunmanın akabinde İngiliz ordusunun çabalarının hakikaten çok yararlı olduğuna, aksi takdirde yıkımın boyutlarının çok daha büyük bir ölçekte olacağına işaret eder.

4. *Yerleşimler*. Vikinglerin sayısı ile ilgili söylenenlerden çıkan şu ki onların Britanya ve Avrupa'da kurdukları yerleşimlerde her köyün nüfusu tamamen İskandinav çiftçilerden oluşmuyordu. Doğu Anglia (*Transactions of the Royal Historical Society*, 5. ser. V (1955): 23-39) ve Normandiya (in *The Normans and their Myth* (London, 1976 Ch. 1) örneklerinde bu durumu detaylı bir şekilde tartıştım ama genel olarak deliller, Vikinglerin İngiltere'de fethettikleri bölgeleri İngiltere'deki "beş kent" gibi müstahkem şehirlerden yönettiğini ve kırsaldaki yerleşimlerinin ise el işçiliğinden ziyade lordluğa dayandığını ortaya koyar. Sawyer, fidye veya *danegeld* olarak almış oldukları parayı fethedilmiş bölgelerde toprak elde etmek için kullandıklarını düşü-

nür ama böyle bir alışverişe hiç rastlanmıyor. Esasında yasal devir ile kolonileştirme düşüncesi bu dönemde biraz anlamsız görünür. İngiltere'deki çok sayıda İskandinav yer ismi genelde IX. yüzyıldaki toplu bir yerleşmenin kanıtı olarak kabul edilir. Oysa İskandinavya'dan X. ve XI. yüzyıllara kadar devam eden uzun ve kademeli bir göçün sonucu olarak da açıklanabilir.

İlave Okumalar

Kaynaklar

The Annals of St Bertin, çev. Janet L. Nelson (Manchester and New York, 1991).

The Annals of Fulda, çev. Timothy Reuter (Manchester and New York, 1992).

Çalışmalar

Louis Halphen, *Charlemagne and the Carolingian Empire*, çev. Giselle de Nie (Amsterdam, New York ve Oxford, 1977).

Janet L. Nelson, *Charles the Bald* (London, 1992).

Rosamond McKitterick, *The Carolingians and the Written Word* (Cambridge, 1989).

Peter Sawyer, *Kings and Vikings* (London, 1982).

Peter Foote and David M. Wilson, *The Viking Achievement: The society and culture of early medieval Scandinavia*, 2. bs. (London, 1980).

Else Roesdahl, *Viking Age Denmark*, çev. Susan Margeson and Kirsten Williams (London, 1982).

Gwyn Jones, *A History of the Vikings*, 2. bs. (Oxford, 1984). Edebi bir bakış açısıyla yazılmış.

IX. YÜZYIL SONUNDA AVRUPA: EKONOMİK İNCELEME

Birinci bölümün kapsadığı dönemin sonunda Latin Batı, Bizans ve İslam imparatorluklarından çok daha az varlıklıydı. Doğu-batı ticareti, doğudan gelen ve batıda çok pahalı olan lüks mallar üzerine odaklanıyordu. Fakat Latin Batı'daki ticaretin boyutu ve mahiyeti, aynen ticaret şartlarındaki gözle görülür kaymaların nedenleri ve sonuçları gibi tartışmalı özelliğini devam ettirmektedir. Pirenne'in ticaretin tamamen durması modeli dikkate alındığında IX. ve X. yüzyıllarda Batı Avrupa'da ticari faaliyetlerde bir daralma olduğu ve bunun Karolenj İmparatorluğu'nun çözülmesine eşlik eden bir eğilim olduğu sonucuna varılmaktadır. Toprak temelli ilişkiler ve toprağın kullanılma yöntemleri (bir arazinin ve onun üzerinde çalışanların organizasyonunun detaylı bir analizi de dâhil olmak üzere), IX. yüzyılın tarımsal toplum ve ekonomi için bir geçiş dönemi olduğunu göstermektedir. Ama unutmamak gerekir ki hâlâ bölgesel farklılıklar vardı.

1. TİCARET VE ALIŞ-VERİŞ

IX. yüzyılın sonundaki Avrupa ekonomisi ile ilgili gözlemlenen ilk ve en açık durum, Doğu ve Batı arasındaki zıtlıktır. Latin Batı, fakirken Bizans ve İslam imparatorlukları zengindi.

Bizans İmparatorluğu'nun refahı kısmen siyasi koşullarının bir işaretiydi, çünkü yönetim, batıdaki herhangi bir idareden çok daha fazla güçlüydü. Ordusu ve devlet memurlarıyla tahrip edilmiş eyaletleri yeniden iskân etmek veya daha önce geliştirilmemiş alanları “kolonileştirmek” için büyük nüfus hareketlilikleri dü-

zenleyebiliyordu. Öyle ki VIII. yüzyılda 70.000 Slav esir Doğu Makedonya'ya yerleştirildi. İdare, temel alışverişin ve sanayinin düzenlendiği loncalardan kendini sorumlu kılarak fiyatları ve kârı kontrol edip ihracat ve ithalat lisansları vererek ve bu loncalar ile onlara bağlı birliklere üyeliği denetleyerek ekonomik faaliyetleri kontrol altında tutuyordu. Merkezi idarenin yönlendirmesi ile pazar, ipek kumaşlar, ağır sırmalı brokarlar, ince işlenmiş kumaşlar, altın kuyumculuğu, emaye tabaklar, işlenmiş cam ve fildişi gibi Bizans İmparatorluğu'nun şöhret kaynağı olan lüks malları yeterli miktarda tedarik edebiliyordu. Fakat bu malların sel olup aktığını söylemek de haksızlık olur. Bizans papaz cüppeleri ve kutsal emanet sandıkları, Latin Batı'daki bir kilisenin sahip olabileceği en değerli objeler arasındaydı ve kendi maiyeti için kusursuz bir teşrifat kurmak isteyen her barbar kral, Bizans döşemelerini temin etmek için sınırsız bir masrafa girebilirdi. Suffolk'teki Sutton Hoo'ya gemisiyle gömülmüş bir VII. yüzyıl kralının dahi Konstantinopolis'te üretilmiş gümüş bir kâsesi vardı. Bu şehir aslında Orta Çağ Avrupası'nın ticaret merkeziydi. Nüfusunun 700.000 civarında olduğu söylenir. *Nomisma* olsun *besant* olsun Bizans altın sikkeleri, hakiki değerini korumuş ve Erken Orta Çağ'ın uluslararası döviz olarak kullanılmıştır.

Bizans'a tek rakip ise İslam İmparatorluğu'ydü ve IX. yüzyıldaki başkenti ve ticaret merkezi Bağdat'tı. Bu şehirde Harun Reşit (786-809)¹ zamanındaki zenginlik ve fakirlik tezatı, *Binbir Gece Masalları*'nda olduğu kadar uçlardaydı ve mevsimi olmasa bile karpuzların buz içerisinde Horasan Çölü üzerinden geçerek ihraç edildiği bir gerçektir. Diğer Müslüman şehirleri, farklılıkları olmakla birlikte neredeyse eşit zenginlikteydiler. İspanya'daki Kurtuba'da X. yüzyılda yetmiş kütüphane ve dokuz yüz umumi hamam varken IX. yüzyılın sonlarında Kahire'de hareketli bir gölünün üzerine ipek iplerle bağlanmış bir şişme yatağa yatarak uykusuzluğuna çare bulmaya çalışan bir hükümdar olduğu söylenirdi.

Müslüman tacirler, (Batı'ya yeniden ithal etmek için baharat getirdikleri) Hindistan, Sri Lanka, Doğu Hint Adaları, (porselen getirdikleri) Çin, Afrika, İspanya ve (Hazar Denizi ve Volga üzerinden ulaştıkları) Baltık kadar uzaklara seyahat ettiler. IX. yüzyılın başlarında Latin Batı ile ticaret, dönemin çağdaşı bir Müslümana göre, Güney Fransa'dan gelen Yahudi tacirler tarafından sağlanıyordu:

[Yahudi tacirler] Arapça, Farsça, Yunanca, Frankça, İspanyolca ve Slav dili konuşuyorlar. Karadan ve denizden, batıdan doğuya ve doğudan batıya seyahat ediyorlar. Batıdan

1 Şarlman onunla diplomatik ilişkiler içerisine girdi ve Harun ona fil gönderdi. Adı Abul-Abas olan fil, Frank sarayında evcil bir hayvan muamelesi gördü ve Danimarka'da seferdeyken öldü.

hadımlar, cariyeler, çocuklar, brokar, kunduz, sansar, envai kürk ve kılıç getiriyorlar. Batı Akdeniz’de Frank Diyarı’ndan gemiye binerler ve Farama’da [Port Said yakınlarındaki antik Pelusium] karaya çıktıktan sonra eşyalarını deve sırtında yirmi beş fersah mesafedeki Kulzum’a taşırlar. Ardından doğu [Kızıl] denizi üzerinden Car ve Cidde’ye gitmek üzere Kulzum’dan açılırlar ve daha sonra da Sind, Hindistan ve Çin’e giderler. Çin’den misk, sarısabır, kâfur, tarçın ile o bölgeye ait diğer ürünleri alır ve Kulzum’a geri dönerler. Daha sonra bunları Farama’ya aktarır ve tekrar batı denizine açılırlar. Bazıları malları ile Konstantinopolis’e gider, Rumlara satar. Bazıları ise Frankların kralına götürüp orada satar.²

Fakat İslam İmparatorluğu’ndaki ticaretin boyutlarına dair en büyük gösterge, Müslümanlar için faizin yasak olması nedeniyle Yahudi ve Hristiyanlar tarafından üstlenilen bankacılığa ortaya konan gelişmeydi. Daha IX. yüzyıl itibarıyla başkentin bankaları mevcuttu ve imparatorluğun pek çok önemli şehrinde bunların şubeleri vardı. Lewis’e göre “Bağdat’ta bir çek yazıp Fas’ta çeki tahsil etmek mümkündü”.³

İslam İmparatorluğu, Uzak Doğu ve Batı arasında bir ticaret merkezi olduğu kadar kısmen veya tamamen devlet kontrolünde kendi sanayilerine de sahipti, aynen Bizans sanayileri gibi. Bunlardan en önemlisi, yöneticiler, generaller ve yüksek rütbeli memurlar için (Şam’daki Şam ipeği dahil) ipek, (Musul’daki tülbent dahil) pamuklu, (Mısır’a mahsus) keten ile halılar ve merasim kıyafetleri üreten tekstil sanayisiydi. Bir başka sanayi ise zamanla daha da önemli hale gelen kağıt imalatıydı. IX. yüzyılda hala imparatorluğun doğu eyaletlerine münhasır bir endüstriydi. Bu bölgede 751’de birkaç Çinli kâğıt imalatçısının ele geçirilmesinden sonra kurulmuştu. X. yüzyılda ise Irak, Suriye ve Mısır’a yayılmış ve temel yazım malzemesi haline gelerek papirüsün yerini almıştır.

Bizans ve İslam imparatorlukları gelişirken Latin Batı’nın ekonomisi durağandı. Esasında en fazla tartışma yaratan soru, IX. yüzyılda Latin Batı’da düzenli bir ticaretin var olup olmadığıdır.

Satın almak ve satmak hiç kimsenin mesleği değildi; sadece gereklilik durumunda başvurulacak bir çareydi!’

Bu, Henri Pirenne’in dikkate değer yargısıdır, ki bilindiği üzere onun Batı ekonomisinin çöküşünü ele aldığı ve kısıktıcı bir şekilde *Muhammed ve Şarlman* adını verdiği tezi, dönemle ilgili kendisinden sonraki ekonomi tarihi tartışmalarına

2 Bir erken IX. yüzyıl coğrafyacısı olan İbn Hurdazbih’e ait olan pasaj, Bernard Lewis’in *The Arabs in History* (Londra, 1950), s. 90’da alıntılanmış şekliyledir.

3 *Arabs in History*, s. 91.

4 H. Pirenne, G. Cohen ve H. Focillon, *La civilisation occidentale au moyen âge du xie au milieu du xve siècle*, ed. Gustave Glotz, *Histoire Générale* (Paris, 1925-47), c. 8, s. 14.

zemin hazırlamıştır. Görüşleri genel olarak kabul edilmemiştir, en azından ciddi çekinceler konmuştur. Ama yine de tezlerini anlamak önemlidir.⁵

Bu yargılar, Pirenne'in üzerinde haklı olarak durduğu antik dünyada ekonominin Akdeniz'deki deniz ticaretine dayandığı şeklindeki görüşten kaynaklanmaktadır. Korsanlar tarafından engellenmediği sürece ticaret doğudan batıya ve kuzeyden güneye akabilirdi. Mesela Roma halkı, Afrika mısırı ile beslenebilirdi. Fakat eğer herhangi bir nedenden dolayı Akdeniz, denizcilik için güvenli olmaktan çıkarsa ticaret de kaçınılmaz olarak çökerdi. Eğer ticaret azalırsa şehir ve kasabalar da dağılırdı. Bu şehir ve kasabalar, seküler veya kilise yönetiminin merkezleri olarak belirli bir önemi korumaya devam edebilirlerdi ama ekonomik önemlerini ve onunla birlikte de yerel kurumlarda kendini gösteren gelişmeler ortadan kalkardı. Eğer kasabalar dağılırsa nüfusları azalır ve daha önce onlara yiyecek sağlama işini yapan arazi sahipleri, ürünlerini satmak için daha az alıcı bulabilirdi. Ülkenin tarımsal zenginliği kendi içine kapanırdı, çünkü hiçbir çıkış noktası kalmazdı. Toprağı işleyenler ürünlerini ancak kendileri için kullanırlardı, çünkü satın alacak başka kimse bulamazlardı. Bu şartlarda paranın hiçbir önemi kalmazdı. Daha büyük toprak sahiplerinin alet üretmek veya kumaş dokumak için kendi atölyeleri olurdu ve çalışanlarına da aynı olarak toprak ve yiyecek cinsinden ödeme yaparlardı.

Pirenne bunu "çıkış yolu olmayan ekonomi" olarak adlandırır ve bu durumun VIII. ve IX. yüzyıllar için tipik olduğunu; bunun feodal toplumun sadece beraberinde getirdiği bir durum değil, aynı zamanda sonucu da olduğunu iddia eder:

Ticaret, sosyal faaliyet dallarından biri olmaktan o kadar uzaktı ki her bir bölge ihtiyaçlarına kendi kaynaklarından çare bulmaya çalışıyordu. Bu nedenle, örneğin Alçak Ülkeler'deki gibi bölgesinde üzüm bağları olmayan keşişlerin, yıllık şarap ihtiyaçlarını güvence altına alabilmek için ister Sen havzasında isterse Ren ve Moselle vadilerinde olsun asma bağışları toplamanın bir yolunu bulmaya çalıştıkları görülür.⁶

Toprak tek zenginlik kaynağıydı ve kimsenin paraya gereksinimi yoktu, çünkü harcamasının imkanı yoktu. Dolayısıyla Karolenjler vassallarına maaş olarak toprak vermek zorundaydılar. Feodalizm, "çıkış yolu olmayan ekonominin" kaçınılmaz bir sonucuydu ve feodalizmin sonucu ise Pirenne'in grafiksel olarak ortaya koyduğu gibi Şarلمان'dı.

5 H. Pirenne, *Mahommed and Charlemagne* (ed. F. Vercauteren), çev. B. Miall (Londra, 1939). Ölümünden sora yayınlanan bu baskı görüşlerinin en uygun şekilde beyanıdır. Tezin eleştirileri için, özellikle bkz. F. L. Ganshof, "Notes sur les ports de Provence du viiie au xe siècles", *Revue Historique*, 183 (1938), s. 28-37; R. S. Lopez, "Mohammed and Charlemagne – a Revision", *Speculum*, xviii, 14-38 (1943) ve A. F. Havighurst, *The Pirenne Thesis* (3. bs., Lexington, Mass., 1969).

6 Pirenne, *La civilisation occidentale*, viii. 14.

Fakat “çıkış yolu olmayan ekonomi” Şarلمان’ın güçlenmesini sağlayan ön koşulsu ekonominin kendisinin sebebi ne idi?

Pirenne’in teorisindeki mantığa göre Akdeniz’deki özgür denizciliğin sona ermek zorunda olduğu aşıkardı ve tek problem bu sarsıcı olayın ne zaman gerçekleştiğini keşfetmekti. Bu nedenle Pirenne, Frank Krallığı’nda sadece Akdeniz’in doğu veya güney kıyılarında üretilebilecek malların kullanımı ile ilgili kanıtlar toplamaya çalıştı. Bunlardan en önemlileri altın, (Kuzey Afrika’dan) zeytinyağı, doğu ipeği, (Mısır’dan) papirüs ve baharatlardı. Pirenne (bulduklarına itiraz edilmiş olsa da) hepsinin Galya’da VII. yüzyılın son çeyreğine kadar kullanıldığını ve VIII. yüzyılın ilk çeyreğinde ise tamamen ortadan kaybolduklarını buldu. Altın sikkeler gümüş ile yer değiştirdi. Zeytinyağı, tereyağı ve mum ile —çünkü süsleme için olduğu kadar yemek için de kullanılıyordu—; doğu ipeği, Friz kumaşı ile ve papirüs de parşömen ile yer değiştirdi. (X. yüzyıl kadar erken bir tarihte İslam dünyasından temin edilebilecek olmasına rağmen kâğıdın XII veya XIII. yüzyıla kadar Latin Batı’ya girmemiş olması dikkate değerdı.) En son 716’da Galya’daki kayıtlarda görülen baharatların ise yerine geçen hiçbir şey olmadı; sadece ortadan kalktılar. Bu nedenle, Akdeniz ticareti sona ermiş gibi görünebilirdi. Ticaretin vazgeçilemez aracı olan paranın ortadan kalkmasına dahi şahit olunabilirdi. 695’te Frank Kralı, Massigny’deki villasını yıllık 300 *solidus* daimi tahsisattan feragat karşılığında Saint Denis piskoposuna verdi. Anlaşılan seleflerinin ödemiş olduğu yıllık tahsisatı, para ile daha fazla ödeyemeyecekti; çünkü para ortadan kalkmıştı.

Latin Batı açısından VII. yüzyılın son çeyreğinde Akdeniz ticaretinin sona erdiğini böylece ortaya koyduktan sonra Pirenne’in ihtiyaç duyacağı tek şey bununla aynı zamanda gerçekleşen ve Akdeniz denizciliğini bozma ihtimali olan herhangi bir büyük siyasi olay olup olmadığına bakmaktı. Müslüman akınlarının önemi ancak ondan sonra göze çarptı. Müslümanlar, 636-40’ta Filistin ve Suriye’yi, 639-42’de Mısır’ı, 670-95’te Tunus’u ve 711-20’de İspanya’yı fethettiler (yukarıya bkz. s. 111’den sonrası). Pirenne açısından bu fetihler arasında en önemlisi, kendi teorisi için tam olarak doğru tarihte gerçekleşen Tunus’un fethidir. Çünkü Tunus stratejik önemi olan özel bir konuma sahipti. Akdeniz’in ortasındaki daralan bölgede konumlanmıştı ve IX. yüzyılda Sicilya’nın fethinden önce bile Tunus limanlarındaki Müslüman korsanların Akdeniz’in doğu ve batı yarısı arasındaki ulaşımı engellemeleri mümkündü. Kuşkusuz gemileri Adriyatik’ten aşağıya doğru açılan ve dolayısıyla Akdeniz’in orta bölgesindeki tehlikelerden uzak kalan Venedik, Bizans ile alışveriş yapmaya devam edebilirdi. Fakat Pisa, Cenova ve Provence limanları, ticaretlerinin temelini oluşturan deniz yolundan koparıldı. Pirenne’in belirttiği gibi “daha önceleri Doğu ve Batı’yı birbirine bağlayan ana pazar olan büyük Marsilya limanında

bir boşluk oluşturuldu". Güney Galya şehirleri (aslında piskoposlar silsilesinin dahi tam olarak kurulamadığı t. 675'ten t. 780'e kadar olan süreçte) kaçınılmaz olarak çökecekti ve Müslümanlar "çıkış yolu olmayan ekonomiyi" bütün Latin Batı'ya dayatacaktı. Pirenne, tezine bu sebeple *Mahommed and Charlemagne* adını vermişti; çünkü ona göre, ekonomik sebepler ve sonuçlardan oluşan bir zincir, bu iki adamın kariyerini birleştirmiş ve onları Orta Çağ tarihinin esas şekilleri haline getirmişti.

Bu teorinin cezbediciliğinin yanı sıra pek çok itiraza da açık olduğunu kabul etmek gerekir. İlk olarak bu teorinin geçerliliği, VIII. yüzyılın ilk çeyreğinden önce Frank Krallığı'nda belirli Akdeniz mallarının tamamen ortadan kalkmaması halinde Akdeniz ticaretinin güçlü akışını devam ettireceği yönündeki varsayıma dayanmaktadır. Acaba Akdeniz ticareti üç ya da dört yüzyıldır yavaş yavaş çöküyorken çöküşünün son aşamalarına ancak VII. yüzyılın sonlarında ulaşılmış olamaz mıydı? Eğer öyle ise bizzat bu aşamalı çöküşün bir sebebi olmalıydı ve Müslüman akınlarından önce başladığına göre bu akınlar, çöküşün sebebi olamazdı.

İkinci olarak, VIII. yüzyılın dönümünde Akdeniz ticaretinde bir kesintiyi kabul edecek olsak bile bunun Müslümanlardan kaynaklandığını varsaymak için herhangi gerçek bir kanıt olup olmadığını sormak meşrudur. Pirenne, İbn Haldun'un Hristiyanların artık Akdeniz'de "bir tahta parçası bile yüzdüremez" deyişini alıntılamıştır ama İbn Haldun, bir görgü tanığı olabilmek için altı yüzyıl kadar geç gelmiştir dünyaya (1406'da ölmüştür). Pirenne, Müslümanların Tunus'a bir kere yerleşmeleriyle birlikte Akdeniz ticaretini otomatik olarak kestikleri *ihtimaline* dayanır gibi görünüyordu. Bu ihtimal onun düşündüğü kadar büyük değildi. V. yüzyılda Vandallar Tunus merkezli bir donanmaya sahiptiler; Sardunya, Korsika ve (zaman zaman) Sicilya sahilinin bazı kısımlarını kontrol altına aldılar. Korsan olarak büyük bir şöret kazandılar. Fakat Pirenne'e göre Akdeniz ticaretine vurulan öldürücü darbe ile mücadele etmek hususunda başarısız oldular. O halde, Müslümanların kaçınılmaz bir şekilde başarılı olmalarının sebebi neydi?

Üçüncü olarak, Batı Akdeniz denizciliğindeki ve ticaretindeki kesintinin Pirenne'in düşündüğü kadar şümüllü olmadığı ortaya konmuştur. IX. yüzyıl Yahudi tüccarların bulunmasına (s. 193-7) ek olarak Roma ve Marsilya arasındaki deniz iletişiminin VIII. ve IX. yüzyıllar boyunca hiçbir zaman tamamen kopmamış olduğu Profesör Ganshof tarafından da gösterilmiştir. Profesör Lopez de malların ortadan kalkması olayının daha önce düşünüldüğünden daha az ikna edici olduğunu göstermiştir. Örneğin papirüsün Merovenj yüksek mahkemesi tarafından kaydedilen son kullanımı t. 660-70 olduğu halde papirüs Papalık tarafından XI. yüzyıla kadar kullanılmaya devam etmişti. Doğu ipeği, IX. ve X. yüzyıllarda hala Latin Batı'da ithal ediliyordu ve Karolenjler zamanında altından gümüş paraya geçiş, Pirenne'in zannettiği gibi toptan değildi.

Bu bağlantıda şaşırtıcı olan keşif, Karolenj gümüş para sisteminin İslam İmparatorluğu'ndaki gümüş ve altının nispi değerine bağlı olduğudur. Hindikuş'taki madenlerden gümüş çıkarımı doruk noktasına ulaştığında (t. 850) gümüşün değeri altına oranla düştü ve esas değerini koruyabilmesi için Karolenj *denariusus* içerisindeki gümüş oranı arttı. Ama ne zaman ki Nübye'nin Müslümanlar tarafından fethi altın kaynaklarında büyük bir artışa neden oldu (t. 900), gümüşün nispi değeri tekrar yükseldi ve Karolenj *denariusunun* gümüş oranı buna bağlı olarak azaldı.⁷ Eğer Frank Krallığı ve İslam arasında ticari bir irtibat olmasaydı, bu düzenlemeler yapılabilir miydi?

Pirenne, aynı zamanda altından gümüş paraya geçişin bir tür ekonomik felaketi işaret ettiğini düşünmekle de hata etmiştir. Büyük olasılıkla tam tersi doğrudur. Eski sikkeler biriktirmek için elverişli olabilirdi ama küçük boyutları ve yüksek değerleri tacirler için kullanılmalarını elverişsiz hale getirmiş olmalıydı. Yeni sikkeler daha büyük ve sağlamdı; elde tutması daha kolay ve kaybetmesi daha zordu ve değerleri sadece sıradan eşya almaya uygundu. Hem III. Pepin'in hem Şarlman'ın standartlaştırılmış bir para sistemi sağlamak konusunda büyük gayret gösterdiğini ve Şarlman'ın bu konuda az çok bir başarı elde ettiğini biliyoruz. Poundun (*libra*) yirmi şilin (*solidi*) içermesi (780'de) ve şilinin de on iki peni (*denarii*) olması gerektiğine karar veren kişi Şarlman'dır. böylece 1970'e kadar İngiltere'de korunan £ s.d. denliğini oluşturmuştur. Tüm bunlar, (789 *Admonitio Generalis*inde) Şarlman'ın ağırlık ve ölçüleri standart hale getirme girişimi gibi tabii ki ticaretle ilişkilidir.

Pirenne'in, Akdeniz'in denizcilik ve ticaret için uygun olan tek deniz olduğu varsayımında da yanlışlığı söylenebilir. Baltık Denizi de bu avantajların çoğuna sahipti. Akdeniz gibi Baltık Denizi, korkuyla dolu gemicilerin karadan çok fazla uzaklaşmalarını sağlayacak kadar küçüktü ama en heyecanlı olasılıklara açık olacak kadar da büyüktü. Orta Avrupa'dan Baltık Denizi'ne dökülen nehirleri keşfederek Kuzey Denizi'ne ulaşan bir denizci, Alçak Ülkeler sahilini İngiliz Kanalı'na kadar takip ederken Konstantinopolis'e bir yol bulabilirdi. Gerçekten kullanılan bu rotalar, çok sayıda arkeolojik delille ispatlanmıştır. Örneğin Suffolk'taki Sutton Hoo'da gemisinde gömülü olan bir VII. yüzyıl kralına ait mezarda İsviçre'den bir kalkan ve bir miğfer ile Konstantinopolis'ten bir büyük gümüş tabağı bulunur. VIII. yüzyıldan itibaren ithal edilmiş çömlek işleri Doğu ve Güney İngiltere'de yaygınlaşmıştı. Büyük çoğunluğunun "Bonn ve Köln arasındaki Orta Renanya'dan" geldiği söylenir. Pirenne, Tunuslu Müslümanların korsanlığa başladıklarını öne sürerken

7 E. Bolin'in yayınladığı bu hadiseler, E. Perroy tarafından aktarılır: E. Perroy, "Encore Mahomet et Charlemagne", *Revue Historique*, 212 (1954), 232-8.

üzerinde korsanlık yapılacak bir Akdeniz ticareti olduğunu varsayar. Biliyoruz ki Vikingler IX. yüzyılın sonunda korsanlığa başladılar. Saldırabilecekleri tüccarlar olmasa bunu yapabilirler miydi?

Pirenne'in Latin Batı'da ticaretin aniden durduğu şeklindeki görüşü, büyük bir abartı olmasına rağmen kullanışlıdır. Çünkü VIII. ve IX. yüzyıllardaki bilinen ticari ilişkiler, önceki yüzyıllarla karşılaştırıldığında acınacak derecede azdır. 748'de Trevano'da (Como) küçük bir parça çayır güvencesi ile bir altın *solidus* ödünç alan bir adamdan bahsedilir. 768'de ise bir arazi parçasını yirmi sekiz altın *solidi* karşılığında satın alan bir tefeci hakkında kayıt mevcuttur ama satıcı bu kadar çok paraya ihtiyacı olmadığı için fiyatın bir kısmı (on üç *solidi*) yerine bir at kabul etmiştir. Benzer şekilde kilisenin faiz yasaklarına rağmen Yahudilerin yanı sıra Hristiyanlar tarafından da bazen tefecilik yapıldığına dair örneklerle rastlamak mümkündür. Fakat tüm bu durumlar içerisinde asıl şaşırtıcı olan özellik, söz konusu para yekûnunun nispeten önemsiz olmasıydı.

Bu durum, iki temel sebepten kaynaklanır. Birincisi Latin Batı, Doğu'dan almaktan memnun olacağı bütün ürünleri alamıyordu, çünkü onlar için bir ödeme yapamıyordu. Ticaretin dengesi yüzyıllardır Doğu'nun lehine ve Batı'nın aleyhineydi. Daha önce gördüğümüz (s. 193-7) gibi *Francia*'dan Doğu'ya giden temel ürünler, köleler ve kürkten ibaretti. Kilise, köleliği yasaklaması için Batı'nın krallarını ikna ettiğinden köle ticareti azalıyordu. VI. ve VIII. yüzyıllardaki olumsuz ticaret dengesi, bir dereceye kadar Bizans maiyetinin askeri yardım karşılığında barbar krallarına ara sıra sağladığı yardımlar ile telafi ediliyordu. Frank Kralı Childebert'e Lombardlara karşı bir ittifak için 50.000 *solidi* ödemişti (t. 582). Fakat VIII. yüzyıl itibarıyla bu geçici yardım kaynağı da kesildi. Çünkü Bizans imparatorları, Batı için ne para ne zaman ayıracak durumdaydılar. Doğu sınırlarını Müslümanlara karşı savunmakla meşguldüler. Bu yüzden, ticaret dengesi daha da vahim bir hal aldı ve Batılılar yaşadıkları fakirlik nedeniyle Doğu'nun pek çok lüks malzemesinden feragat etmeye zorlandılar.

İkincisi ise genel olarak haberleşmede güvensizliğin olmasıydı. Buna Müslümanların neden olduğu kısmen doğrudur tabii ki. Ama Vikingler ve daha sonraları Macarlar da bu durumdan eşit derecede sorumluydu. Bu üçü, hem Akdeniz'deki hem Kuzey Avrupa'daki iletişimi engellediler. Kuzey Avrupa'daki iletişimi engellemeleri daha kolay oldu, çünkü oradaki doğal ticaret yolları, korsanlar için de doğal yollardı. Tüccarlar normalde mümkün olduğu sürece mallarını su yolu ile taşımayı en kolay yol olarak tercih ederlerdi ve en uygun pazarları da deniz taşımacılığına uygun nehir kenarlarında bulabilirlerdi. Ama tıpkı Saint Philibert keşişlerinin kurduğu şehirlerin başına gelenler gibi nehir vadileri, Vikinglerin tahribatına en çok maruz kalan bölgelerdi (s. 182).

Muhtemelen bu nedenle IX. ve X. yüzyılın önde gelen şehirleri –bunlar gerçekte çok küçüktüler–, Orta Çağ’ın ilerleyen zamanlarında coğrafi konumları sebebiyle büyük ticari merkezler haline gelecek olan şehirler değildi. Milano, Floransa, Siena ve Pisa yerine biri kraliyet kalesi olması, diğeri ise karadan erişilememesi nedeniyle korunmuş olan Pavia ve Amalfi’yi sayabiliriz. Kuzeyde ise önemli şehirler Anvers, Gent, Brugge veya Saint-Omer değil; sahilden uzak oldukları için nispeten güvenli olan Reims ve Verdun’dur.

(Bizans İmparatorluğu’na bağlılığını o zamanda halen sürdüren) Venedik gibi istisnai olan bir iki şehir dışında Latin Batı’da ticaret IX. ve X. yüzyıllar boyunca çok kötü durumdaydı. Bu durum tacir (*mercator*) kelimesinin kullanılmasındaki rahatlıkta da görülür. Örneğin bir manastırın kayıtlarında ürünlerinin keşişlerin tüketimi için olduğunun tasdik edilmesi şartıyla vergiden muaf tutulan “tüccarlara” rastlarız. Bu “tüccar” denilenlerin manastırın uzaktaki arazilerinin ürünlerini taşıyan köylülerden başkası olmadığını da düşünebiliriz. Hakiki tacirler olarak görüldüğü durumlarda dahi “tüccarın” Şarلمان’ın maiyetine hizmet edenler gibi “her türlü işin hizmetçisi” olarak istihdam edildiğini de görürüz. Çünkü bu tacirler, kraliyet mülklerindeki memurlar tarafından saraya götürülmek üzere taşıtlarına mal yüklemesine izin vermeliydiler.

Ticaret, kesintiye uğramamış ve paranın kullanımı sona ermemiş olmasına rağmen her şey şuna işaret eder: IX. ve X. yüzyıllar, Batı’da Roma İmparatorluğu’nun düşüşünden sonra Avrupa’daki ticari faaliyetin en düşük olduğu dönemdir. Üstelik bu hiç şaşırtıcı değildir, çünkü bu dönemde yönetimin otoritesi de en düşük seviyededir. Karolenj İmparatorluğu hızla dağılıyordu. Sadece bir ya da iki yerel bölgede alternatif etkin bir otorite tesis edilmişti. Nithard, “Ülkenin her tarafını eşkıyalar istila edilmişti” diye yazar ve 841’de mücevherlerini Akitanya’dan Sen vadisine bir talihsizlik gerçekleşmeden nakledilebilmiş olmasından dolayı hükümdarın duyduğu şaşkınlığı anlatır.

Bu tür şartlar ticaret için elverişli değildi, çünkü tacirler seyahat güvenliğine bel bağlarlar ve eğer bu güvenlik noksan kalırsa tacir sayısı azalır. Birkaç gözü kara adam yolun tehlikelerini göze alabilirdi ama risk o kadar yüksekti ki fiyatlar, yalnızca çok zenginlerin bu emtiayı almaya gücünün yetebileceği kadar fahiş seviyelere ulaşırdı. Böyle bir ekonomi, birkaç çıkış yolu kaldığı için tam anlamıyla bir “çıkış yolu olmayan ekonomi” olmayabilirdi. Pazarlar yerel ticaretin lehineydi ve siyasi istikrar yeniden sağlanmadan, Latin Batı seyyahlar ve ticaret için güvenli hale getirilmeden uzun erimli ticaretin canlanma ihtimali yoktu.

2. TARIMSAL EKONOMİ

IX. yüzyılda tarımsal ekonominin resmini görebilmenin en iyi yolu, Karolenj İmparatorluğu'nun büyük dini merkezlerinden bazıları tarafından yapılan poliptiklerden (ya da mülk ölçümlerinden) birini incelemektir. En meşhurları, Paris'teki Saint-Germain-des-Prés Manastırı'na ait olanlarıdır. Başpiskopos Irmino (t. 811 – t. 829) zamanında yapılmıştır ve manastırın arazilerinin çoğunu tasvir etmektedir. Orijinalinde arazilerin hepsini anlatıyordu ama ne yazık ki yazmanın tamamı artık mevcut değildir. En ciddi kayıp ise arpalık olarak verilen topraklarla ilgili bölümdür. İncelenen araziler, manastıra ait olanların yarısından daha fazla olmamasına rağmen yine de kapsamı etkileyicidir. Arazilerin gerçek boyutlarını tam olarak belirlemek mümkün değildir, çünkü kullanılan ölçüler bölgeden bölgeye değişebiliyordu. Ama yazmanın editörleri, aşağıdaki istatistiği manastırın varlığının kabataslak bir ölçümü olarak sunarlar.⁸

I. Malikane arazileri (*Mansi dominicati*)

Ekilebilir arazi	6,041 hektar
Üzüm bağları	196 hektar
Çayırılık araziler	176 hektar
Otlak/mera	6½ hektar
Bataklık arazi	1½ hektar
Ormanlık alan	10, 922 hektar
Toplam	17,343 hektar
Veya	42,855 İngiliz akresi

II. Vergiye Tabi Araziler

Ekilebilir arazi	16,088 hektar
Üzüm bağları	231 hektar
Çayırılık araziler	327 hektar
Otlak/mera	86 hektar
Bataklık arazi	-- hektar
Ormanlık alan	177 hektar
Toplam	16,909 hektar
Veya	41,782 İngiliz akresi

Tablo, malikane arazileri ve vergiye tabi araziler arasındaki büyük ve ağır farkı göstermek amacıyla iki sütuna ayrılmıştır. Malikane toprakları (*dominicata terra*) lordun (*dominus*) toprakları anlamına gelir ve elde edilen ürünler tamamen ona aittir. Bu durumda teori, keşişler tarafından tüketilmek üzere malikane arazisinden elde edilen ürünlerin Saint-Germain-des-Prés Manastırı'na gönderilmesi idi. Vergiye tabi topraklar, malikane arazisinin işlenmesi için iş gücü sağlayan topraklardı. Bu topraklardaki kiracılara ücret ödenmezdi; çiftçilik, hasat, arabayla nakletme ve lord tarafından talep edilen diğer hizmetleri yapmaları şartıyla sadece belirli arazilerin

8 Kullanılan istatistik, tamamen Auguste Longnon, ed. *Polyptyque de l'Abbaye de Saint Germain-des-Prés rédigé aux temps de l'abbé Irmion* (Paris, 1895) edisyonundan alınmıştır. Düzeltmeler ve gözlemlerle bir önceki B. Guérard (Paris, 1844) baskısının giriş bölümünün önemli kısımlarını tekrar yayınlamıştır.

kullanımı verilirdi. Bu amaçla kendi aralarından seçilmiş bir görevlinin otoritesi altında bulunurlardı ve bu görevli *maior, villicus* veya kahya olarak adlandırılırdı.

Bu sistemin avantajı, paranın kullanımını gereksiz hale getirmesiydi. Teorik kavramlarla “çıkış yolu olmayan ekonominin” mükemmel bir örneği olarak açıklanabilirdi. Fakat vergiye tabi arazilerdeki kiracıların emeğe dayalı hizmetlere ilaveten başka vergilerle de yükümlü olduklarını abartmamak kadar gözden kaçırmamak da önemlidir. Vergiye tabi arazilerin 41,782 akresi bir bütün olarak alındığında bu arazilerden toplanacak vergi, nakdi olarak toplamda £115 9s. 4d. idi ve 4 at, 55¼ öküz (çeyrek, her dört yıla bir öküz oluyordu), 5 düve, 1.158 koyun (kısırlaştırılmış koç), 288½ koyun, 96 kuzu, 96½ domuz, 2.139 *modii* şarap,⁹ 165 *sester*¹⁰ arpa, 97½ *modii* mısır, 1.047 *modii* ve 10 *sester* ekmeçlik buğday, 77 *modii* yulaf, 58 *sester* hardal, 20½ *modii* ve 97 *sester* şerbetçiotu, 2 araba dolusu ve 11 *pedale* odun, 105 *pedale* çıta, 46.903 padavra (tahta çatı malzemesi) ve 25,458 küçük payandadan (*axiculi*) oluşuyordu. Verilecek bir karara göre bu vergiyi 1.017 fıçı tahtası, 508 kasnak ve fıçı yapımında kullanılacak 350 demet hasır, 5.818 tavuk, 30.965 yumurta, 2.600 pound demir ve 440 meşale şeklinde tahsil etmek de mümkündür. Bu listenin sadece vergiye tabi arazilerden alınan vergi olduğunu vurgulamak gerekir. Malikane arazisi bu vergiler kapsamında değildir. Başpiskopos Irmino’nun zamanında sayıları 210 olan keşişlerin tüm bu vergileri ve kendi malikane arazilerinden elde ettikleri ürünleri manastırlarında kendi başlarına tükettikleri gerçekten savunulabilir mi? Bu varsayıma göre manastıra bağlı çok sayıda hizmetkarın olduğu ve manastırın gönlü bol bir misafirperverlik göstermesi gerektiği (çünkü daha önemli ziyaretçiler, hatırı sayılır büyüklükte heyetlerle gelebilirdi) hesaba katılsa bile satılabilir bir miktar fazladan tarımsal ürünün elde kaldığını düşünmek daha basit olacaktır.

Arazilere dönecek olursak ebatları üzerine de birkaç yorum yapmak gerekir: arpalık olarak verilenler haricinde toplam 84,637 akre. Kabul edilmelidir ki Saint-Germain-des-Prés zengin bir manastırdı ama bu benzersiz olduğu anlamına gelmiyordu. VI. yüzyılda büyük arazilere sahip sayısız manastır vardı: Saint Denis, Saint Bertin, Saint Riquier, Reims’teki Saint Rémi, Tours’daki Saint Martin, Fontenelle (Saint Wandrille), Luxeuil, Prüm, Fulda, Tegernsee, Saint Gaul, Lorsch, Gandersheim ve Bobbio bunlar arasında sayılabilir. Pek çok piskoposluk daha da zengindi, çünkü o dönemde geniş araziler olağandı. Güneybatı Fransa ve Saksonya ovası gibi birkaç istisnai bölge dışında, her yerdeki genel eğilim, hür köylülerin kendilerini ve topraklarını lordlarına teslim etmeleri yönündeydi.

9 *Modius* 52 ile 68 litre arasında bir ölçü birimidir.

10 Tahıl ve sıvı ölçümünde kullanılan eski bir İngiliz ölçü birimi.

Makedon hanedanına mensup imparatorlar bu durumu engellemek için çok çaba sarfetseler de aynı Bizans İmparatorluğu'nda da meydana geldi. Çünkü mevcut toplumsal ve ekonomik etkenler, geniş arazilerin oluşmasını destekliyor, hatta zorunlu kılıyordu.

Bu etkenlerden en mühimi, çiftçi toprak sahiplerinin (yani mutlak ve kalıtsal olarak o toprağa sahip kişilerin) özgürlüğün yükünü çok ağır bulmalarıydı. Kon-tun *placticumuna* katılmaları mecburiydi ve daha önce gördüğümüz gibi (s. 153), otuz akre topraktan geçimlerini sağlamaya çalışırken aynı zamanda özellikle çok meşakkatli hale gelmiş askerlik görevini de yerine getirmek zorundaydılar. İyi bir senede iki yakayı bir araya getirmek çok zor olmayabilirdi ama kötü bir senede bu zorluk, umutsuzluğa yol açabilirdi. Çünkü askeri hizmet için gerekli ekipmanı bulamayan bir çiftçi, kralın memurunun insafına kalıyordu. Bu tür durumlarda çiftçilerin kendilerini mahvolmaktan kurtarabilecekleri tek yol, topraklarını lorda teslim etmek oluyordu. Lord ona toprağı kiralar ve askeri hizmet için ondan en üst seviye sorumluluk beklerdi. Karşılığında da çiftçi ona düzenli olarak vergi öderdi. Bu nedenle, Başrahip Irmino poliptiklerine X. yüzyılda eklenen bir kayıta, Neauphlette'te (Mantes yakınlarında) on dört kiracının önceden hür adamlar olduğu belirtilmekte "ama kralın ordusunda hizmet etmek için gerekli araçlara sahip olmadıklarından kendi mülklerini Saint Germain'e [manastırına] devrettiler" denilmektedir.

Yapılacak ikinci gözlem ise manastır topraklarının üçte birinin ormanlık arazi olmasıdır. Bu kesinlikle istisnai bir yüzde değildi, çünkü manastır topraklarının büyük çoğunluğu Paris'e yirmi beş veya otuz mil mesafedeydi ve Fontainebleau ile Rambouillet ormanlarının varlığına rağmen çok iyi ağaçlandırılmış sayılmazdı.¹¹ Bazı tarihçiler Karolenj İmparatorluğu'nun üçte ikisinin, yani Alpler'in kuzeyinin ormanlık arazi olduğu yargısına varırlar. Çünkü Ardenler, Eifel, Vosges, Kara Orman, Tübingiya Ormanı ve Bohemya Ormanı'ndan ayrı olarak Saksonya, Picardie ve Aşağı Poitou'da geniş ormanlık alanlar vardı. Günümüzde ağaçları ile meşhur olan Hollanda ve Flandra'da da *houtlands* veya orman bölgeleri vardı. Bu ormanları temizleme işi Orta Çağ'ın en büyük başarılarından biridir ama IV. yüzyılda bu işlem henüz yeni başlamıştı. Aslında daha sonraları Avrupa'daki en zengin topraklar arasına girecek bütün arazilerde kurtlar, yaban donuzları, ka-

11 Paris bölgesinde olmayan başlıca araziler, Chateau-Thierry (Aisne) yakınındaki Nogent l'Artaud; Chateauroux (Indre) yakınındaki Neuilly-les-Bois; her ikisi de Mortagne (Orne) yakınındaki Corbon ve Boisy Maugis ve daha sonraları Villa Super Mare adıyla bilinen Quillebeuf (Evreux)'tür.

racalar, geyikler ve ayıların da dahil olduğu yabani hayvanlar güruhu haricinde yaşayan yoktu. Köy yaşamında ormanın ne derece etkili olduğunu değerlendirmek için sadece Grimm kardeşlerin hakiki halk hikayeleri olduğuna inandığı *Grimm Masalları*'nın karakteristik arka planını hatırlamak yeterlidir.¹²

Bu ilk gözlemleri bir tarafa bırakıp belirli tek bir arazinin incelenmesine geçebiliriz. Ama burada bir zorluk ortaya çıkar. Poliptiklerdeki kelimeleri dilimize çevirirken bazı şeyleri doğru bildiğimizi farz ettiğimizi görürüz. Çünkü IX. yüzyıl tarım tarihinin belirli detayları çelişkilidir. Bunun sebebi, o dönemde kullanılan teknik terimleri bilmememiz değil, aksine ne anlama geldiklerinden emin olamamamızdır. Acaba *servus* kelimesini “köle” olarak mı yoksa “serf” olarak mı tercüme etmeliyiz? *Colonusu* ve *mansusu* nasıl çevirmeliyiz? Hepsinden önce isimler değişirse de her şey ölçülerin köyden köye değiştiğini gösterirken toprak veya nicelik ölçülerini nasıl yorumlamalıyız? Bu problemler nedeniyle, metin Latince verilecektir ve yanında verilen çevirisi bir denemeden başka bir şey olarak görülmemelidir.¹³

Aşağıdaki alıntılar, Abbot Irmino'nun küçük bir arazi olan Pontoise yakınlarındaki Gagny teftişindendir. Teftiş, yeminli bir kiracının sorgulanmasıyla sağlanan deliller ile kaleme alınmıştır. Bazı durumlarda, Gagny'deinde olmamasına rağmen, *isti juraverunt* başlığı altında ifadesine başvuru olanların isimleri verilir ve şu şekilde başlar:

BREVE DE WANIACO

1. Habet in Waniaco mansum dominicatum cum casa et aliis casticiis sufficienter. Habet de terra arabili culturas iiii, quae habent bunuaria xlviii, ubi possunt seminari de frumento modios cxcii, de vinea aripennos lxvi, ubi possunt colligi de vino modios cccc. Habet ibi de siiva per totum in giro leuvas ii, quae possunt saginari porci cl. Habet ibi de prato aripennos xiiii, ubi potest colligi de feno carra xxx.

GAGNY RAPORU

1. Gagny'de bir ev ve yeterli müştemilatın olduğu bir malikane mülkü var. 192 *modios* (12,240 litre?) mısırın ekilebileceği 48 *bunuaria* (163 akre?) büyüklüğünde tarıma elverişli topraklardan dört tarlası ve 400 *modios* (25,500 litre?) şarap üretilebilecek 66 *aripennos* (13½ akre?) asması vardır. Ormanlık alanı bütün olarak 2 fersah (4½ kilometre?) çapında ve 150 domuzu besleyebilecek ölçüdedir. 30 araba dolusu ot toplanabilecek 14 *ari-pennos* (2¼ akre?) çayırı vardır.

12 Aslında bazıları hakiki değildir. Bkz. Louis L. Snyder, *Roots of German Nationalism* (Bloomington, 1978), s. 42.

13 Metin, Longnon, *Polyptyque*, s. 41 ve devamından alınmıştır.

2. Ansegarus colonus et uxor ejus colona, nomine Ingalteus, habent secum infantes ii his nominibus, Ansegildis, Ingrisma. Tenet mansum ingenuilem, habentem de terra arabili bunuaria iii et quartam partem de bunuario, de vinea aripennos iii. Solvit ad hostem in uno anno de argento solidos iiii, ad alium annum solidos ii, in pascione de vino modios ii; arat ad hibernaticum perticas iiii, ad tramissum ii, curvadas, carroperas, manoperas, caplim, ubi ei injungitur; pullos iiii, ova xv, scindulas l.

21. Aregius colonus et uxor ejus colona, nomine Blitgildis, homines sancti Germani; Ingelliaus colonus et uxor ejus colona, nomine Erlindis, habent secum infantes ii, his nominibus, Rectrudis, Aclevolda; Amalgaudus servus et uxor ejus colona, nomine Frotbolda, habent secum infantes ii, his nominibus Frotberga, Lotberta; Lontgaus, colonus sancti Germani. Isti quattuor tenent mansum ingenuilem i, habentem de terra arabili bunuaria iiii, de vinea aripennos ii. Cetera similiter.

2. Bir *colonus* olan Ansegarus ile bir *colona* olan Ingalteus ismindeki eşinin Ansegildis ve Ingrisma adında iki çocuğu vardır. $3\frac{1}{4}$ *bunuaria* (11 akre?) ekilebilir toprağı ve 3 *aripennos* ($\frac{1}{3}$ akre?) asmadan oluşan bağımsız bir mülke sahiptir. Ordu vergisi olarak bir yılda dört ve ertesi yıl içinde iki gümüş şilin öder; otlatma [hakkı] karşılığında 2 *modios* (127½ litre?) şarap [öder]. Kış hasadı için 4 “perches” (1,650 m² ?), yaz hasadı için 2 “perches” toprak (825 m² ?) sürer. İstendiğinde ücretsiz emek vermeli; nakliye işlerini, el işlerini ve ağaç kesme hizmetini üstlenir ve 4 tavuk, 15 yumurta ve 50 çatı kiremidi vermek zorundadır.

21. Bir *colonus* olan Aregius ve bir *colona* olan Blitgildis ismindeki eşi, Saint-Germain [Manastırı’nın] vassallarıdır. Bir *colonus* olan Ingelhaus ve bir *colona* olan Erlindis ismindeki eşinin Rectrudis ve Aclevolda isminde 2 çocuğu vardır. Bir serf olan Amalgaudus ve bir *colona* olan Frotbolda ismindeki eşinin Frotberga ve Lotberta adında 2 çocuğu vardır. Lontgaus, Saint Germain [Manastırı’nın] bir *colonus*udur. Bu dördü, 4 *bunuaria* ($13\frac{1}{3}$ akre?) ekilebilir toprak ve 2 *aripennos* ($\frac{1}{3}$ akre?) asmadan oluşan ve ücretsiz olan bağımsız bir mülke sahiptiler. Geri kalanlar [yani vergileri], [yukarıda belirtildiği gibi Ansegarus tarafından ödenenler ile] benzerdir.

$82\frac{1}{3}$ *bunuaria* (veya yaklaşık 280 akre?) işlenebilir araziye ihtiva eden $23\frac{1}{2}$ “bağımsız arazilerin” (*mansus ingenuiles*) hepsi listelenmiştir. Şu şekilde başlayan bir ikinci bölüm ile devam eder:

DE SERVIS

26. Alaricus colonus tenet mansum servilem i, habentem de terra arabili bunuaria iii, de vinea aripennos ii, de prato diindium aripennum. Solvit in pascione de vino modios iii; facit in vinea aripennos ii; arat ad hibernaticum perticas ii; corvadas, carroperas, manoperas, caplium, ubi ei injungitur; faculas vii de sinapi sestarium i, pullos ii, ova xv.

SERFLER

Bir *colonus* olan Alaric, 3 bunuaria (10 akre?) ekilebilir toprak, 2 *aripennos* (2/5 akre?) asma, 1/2 *ariperinus* (1/10 akre) çayır-dan oluşan bir serf mülküne sahiptir. Otlatma [hakkı] karşılığında 3 *modios* (191¼ litre?) şarap öder. 4 *aripennos* (2/5 akre) asma [bağı] yapar, kış hasadı için 2 “perches” (825 m²) toprak eker. İstendiğinde ücretsiz emek sağlar; nakliye işlerini, el işlerini ve ağaç kesme hizmetini üstlenir ve 7 meşale, 1 *sester* (3¼ litre?) hardal, 4 tavuk ve 15 yumurta vermek zorundadır.

Yukarıdaki kayıt, 24 *bunuaria* (yaklaşık 81½ akre?) ekilebilir arazi dahil olmak üzere 7 serf mülkünün (*mansi serviles*) hepsi için aynıdır.

Bunu daha sonra, manastırdan hiçbir mülkü olmayan ama her biri 4 penilik bir nüfus vergisi (*capaticum*, *chevage*) ödeyen 20 kişinin oluşturduğu bir liste izler. Bir sonraki liste ise manastır tarafından korunmak için toprağın kullanım hakkı şartıyla kendilerini ve topraklarını manastıra veren 28 *votivi hominesten* oluşur. Son olarak ise aşağıdaki özet verilir:

35. Sunt mansi ingenuiles xxiii et dimidium, serviles vii. Exit inde in hostilicio ad unum annum de argento libras ii et solidos x; ad alium annum, propter carnaticum, libras ii et solidos v; de vino in pascione modios lxvi pullos cxviii cum ova. De capatico solidos vi et denarios ii.

35. 23½ bağımsız mülk ve 7 serf arazisi mevcut. Giderler ise ordu vergilerinde iki senede bir 4 gümüş pound ve 10 şilin ile yılaşırı [ordu için] erzak karşılığında 2 pound ve 5 şilindir; otlatma [hakkı] için 66 *modios* (4207½ litre?) şarap; ... yumurtayla birlikte 118 tavuk. Nüfus vergisinden 6 şilin ve dört peni.

Yukarıdaki alıntılarda yorum gerektiren pek çok sorun mevcuttur. En önemlisi *mansus* kelimesinin anlamıdır. Bu kelime daha sonra İskoçya’da papaz evi olarak özel bir anlam kazanmış olmasına rağmen “mülk” olarak tercüme edilmiştir. IX. yüzyılda diğer şeylerin yanı sıra bir evi de kapsamaktaydı ama aynen bir çiftliğin kendisine ait tarlalarla birlikte bir grup binadan oluşması gibi “mülk” de bir ev ve onu çevreleyen tarım arazileriydi. Bu arazi keskin sınırlara sahip olmak zorunda değildi. Aslında, daha çok açık alanlarda dağılmış bir çok şeritten oluşuyordu ama yine de bir bütündü. Büyüklüğü değişebilirdi ve bazen çok ciddi şekilde değişiklik gösterirdi ama teorik olarak bir ev halkını geçindirebilmek için gerekli ve yeterliydi. Bir lord, büyük bir haneye sahip olduğu için büyük ve lorda yaraşır bir mülke

sahip olurdu (*mansus dominicatus*) ama çiftçilerin mülkleri çok daha küçük olabilirdi. Boyutları kasabadan kasabaya değişirdi; fakat poliptik istatistiğini bir bütün olarak alırsak her bir kasabada bağımsız mülkler (*mansi ingenuiles*) için ortalama 26¼ akre iken serf mülkleri için 18¼ akreydi. Karolenj İmparatorluğu'ndaki başka herhangi bir yerde mülk için daha yaygın bir ebat ise 30 ila 35 akreydi.

Kesinlikle açık olan husus, mülkün bir toprak ölçüsü değil, bir kurum olduğudur. Öncelikle bölünemezdi. Alıntılanan pasajlardan birinde dört hane tarafından paylaşılan bir mülk vardı. Paylaşılmasına rağmen bölünmemişti. Bir mülk olarak kaydedilmişti; kira ve hizmetleri o ya da bu ortaktan değil, topraktan alınacaktı. Bu toprak sahibi yani lord için önemli bir noktaydı, çünkü mülkün dört ya da daha fazla parçaya bölünmesine izin verseydi, kira toplama ve hizmetlerin zorla uygulanması işi aşırı derecede karmaşıklıydı. Böyle olması büyük bir kolaylıktı. Her mülk, ücretsiz emek için bir adam sağlamak zorundaydı ve lord, kimin bu emeği sağlayacağını düşünmezdi. Bu ortakların ya da *socii*nin kendi arasında karar vermeleri gereken bir meseleydi.

Bazı mülkler, aslında büyük çoğunluğu, bağımsız (*ingenuiles*) olarak, bazıları ise serf (*serviles*) olarak adlandırılıyorlardı. Manastır arazilerinden birinde, üçüncü sınıf bir *mansi lidiles* ya da azat edilmiş kölelerin mülkleri de olurdu.¹⁴ Fakat IX. yüzyıl itibarıyla böyle unvan ayrımlarının az çok eskidiği açıktır. Çünkü görünürde köle olan (*servi*) insanlar bağımsız mülklere sahipken görünüşte bağımsız çiftçi (*coloni*) olan insanlar serf mülklerine sahiptiler. Hür bir kişi, bir serf mülküne sahipken ve eskiden bir köleden beklenen vergileri ödemeye mahkumken nasıl özgür kalabilirdi? Ekim hizmeti ve ücretsiz emek dahil olmak üzere istendiğinde nakliye işleri, el işleri ve ağaç kesme hizmetini üstlenmek zorunda olan bir mülk, vergileri serf mülküne bu kadar benzerken nasıl bağımsız (*ingenuilis*) olarak tanımlanabilirdi?

İşin aslı, IX. yüzyılda tarım toplumu bir dönüşüm halindeydi. Serfliğin kurumları daha henüz tam gelişmemişti ve antik dünyanınkiler de tamamen ortadan kalkmamıştı. Hala bir zamanlar gerçek kölelere ait olan serf mülkleri ve bir zamanlar hür kiracılara ait olan bağımsız mülkler vardı. Ancak artık aralarındaki ayrım belirsizdi. Sözde hür kiracılar (*coloni*) ve sözde köleler (*servi*), serf veya köylü haline geldiler. Bu halleriyle özgürlük için daha az, kölelikten daha çok hakları vardı.

Bu durumun nasıl geliştiğini görmenin en basit yolu, III., IV. ve V. yüzyıllarda iş gücünde aşırı bir eksiklik olduğu zaman (s. 50-1) büyük toprak sahiplerinin karşılaştıkları sorunları gözden geçirmektir. Toprak sahipleri için topraklarını

14 Poliptikte 1.430 *mansi ingenuiles*, 191 *mansi serviles* ve 25 *mansi lidiles* kaydeder. Bu en sonda-kilerin hepsi Boisys-Maugis (Orne)'dedir.

köle gruplarıyla işlemek veya hür kiracılara vermek çok büyük bir fark oluşturmazdı, çünkü her durumda karşılaştıkları zorluk bir insan gücü eksikliğiydi. Köle sahipleri her zaman “yedik” olarak yeni köleler almak durumundaydılar (çünkü kölelerin çocukları bir hak olarak efendilerine ait olduğu halde köleler arasındaki doğum oranları bilindiği gibi düşüktü). Kölelerin X. yüzyıl kadar geç bir tarihe kadar alınıp satılmasına rağmen hem genel nüfus düşüşü nedeniyle hem kilisenin Hristiyanların köleleştirilmesini yasaklaması nedeniyle köleler, daha nadir ve pahalı olmaya başladı. Bu sebeple, bir kişinin mülkiyetindeki bu köleleri en ekonomik şekilde kullanması önemliydi ve onları serf kiracılara çevirmek bunu yapmanın en iyi yolu olarak kabul edildi. Bir grubun içinde çalışmaya zorlamak yerine her bir köleye kendine ait bir kulübe (*casa*) ve kendi menfaati için belirli bir kira ve iş gücü hizmetleri karşılığında işleyeceği bir toprak verilecekti. Bunlar, “kulübeli köle” veya *servus casatus* olarak adlandırılırdı ve serf mülklerine sahiptiler. Hala efendisine aitti ve alınabilir, satılabilir veya bir toprakla birlikte bağışlanabilirdi. Ancak kendisine ait bir mülkü varken istekle çalışabilir ve kendine ait bir kulübe ile normal bir aile hayatı yaşayabilirdi.

Topraklarını köylü çiftçilere (*coloni*) kiralayan bu Romalı toprak sahiplerinin işgücü eksikliğinden hiçbir şekilde korkmayacakları düşünülebilirdi ama durum böyle değildi. Çünkü toprak sahipleri, ekilsin ya da ekilmesin, topraklarının borcu olan vergileri ödemekten sorumluydular. Dolayısıyla topraklarından herhangi birinin kiralanmamış olup olmaması onlar için çok ciddi bir sorundu.

Hasadın verimsiz olduğu kötü bir senede kiracıların bazıları topraklarını boş bırakıp şehre yiyip içmeye ve sirklerde eğlenmeye giderse ne yaparlardı? Buna çözüm olarak diğer köklü mesleklerde ve sanayilerdeki işçiler için yapılanlara benzer bir şekilde imparatorluk yönetimini bağımsız çiftçiler için de bazı düzenlemeler yapmaya zorladı. Daha önce gördüğümüz gibi (s.33) gemi sahipleri, tahıl tacirleri, yağ tüccarları, fırıncılar ve domuz kasapları, kendilerine bir iş tekeli bahşedilen ve bunu nesilden nesile miras olarak aktaran loncalar veya *collegia* halinde örgütlendi. İmparatorluk ekonomisi için onlarla eşit derecede önemli olan bağımsız çiftçiler veya *coloniye* aynı şekilde davranılması, aynı derecede mantıklıydı. Bunun sonucunda her *colonusun* meskeninde kalması ve tarım yapması gerektiğine karar verildi. Hiç kimsenin onu toprağından çıkarmasına izin verilemezdi ama kendisinin kendi özgür iradesi ile orayı terk etmesine de göz yumulamazdı. Eğer kaçarsa takip edilir ve geri dönmeye zorlanırdı. Kendisi ve çocukları “topraklarına bağlanmışlardı”. Kendisi “bağımsız çiftçi” (*colonus*) ve meskeni de “bağımsız mülk” (*mansus ingenuilis*) olarak adlandırılmaya devam ediyordu ama aslında daha çok bir Orta Çağ serfine benziyordu. Tabii belirli hakları vardı. Geleneksel olmayan hizmetleri yerine getirmeyi

redde(bili)rdi ve eğer bunu kanıtlayabilirse durumu gerçekten bir “bağımsız *colonus*” olurdu. Lordunu krala şikayet edebilirdi. Öte yandan böyle olmasına rağmen lorduna aitti ve Başpiskopos Irmino’nun hazırlattığı poliptikte gördüğümüz gibi çocuklarının adları ve sayıları titiz bir şekilde kaydediliyordu, çünkü onlar da lordun mülkiyetindeydi.

Tasvir ettiğimiz süreç, elbette derebeylik sisteminin gelişip büyümesidir. Derebeylik temelde lordluk gibiydi; İngilizcede *lordship*, Fransızcada *seigneurie* ve Almancada *Landherrschaft* olarak adlandırılır. Toprak sahipliği ve köylü-çiftçilerin konumu ile ilgiliydi ama köylerin veya tarlalarının yerleşimi ile ilgili olmak zorunda değildi.¹⁵ Toprak zaten nesillerdir ekilmekteydi ve derebeylik sistemi de mevcut olan tarımsal yerleşimler üzerine uygulandı. Çünkü bazı ileri gelenler, kendilerini herhangi bir köyün lordu ilan ettikleri için onu yıkıp yeni bir plana göre yeniden inşa etmeleri beklenmezdi. Her zaman arazilerin düzenini değiştirmezlerdi, çünkü doğru haritaların ve planların bilinmediği ilkel bir toplumda bütün mal güvenliği sınırların değişmezliğine dayanırdı. Eğer sınırlar değiştirilirse “Northgrim denilen üç akre” veya “Blackland denilen tarlayı” tanımlamak nasıl mümkün olurdu? Bu tür arazi parselleri, her zaman aynı kaldığı ve bütün köy bunları bildiği için tanınan toprak parçalarıydı. Sınırların değişebileceği bir kere kabul edilse hiç kimse topraklarının kesin alanından emin olamazdı. Davalar ve karşı davalar oluşur ve sınırlar gizlice değiştirilirdi.

Bu nedenle, Orta Çağ Avrupası’nda farklı arazi sistemlerinin ve yerleşme düzenlerinin bulunmasının derebeylik sisteminin uygulanması ile zorunlu bir bağlantısı yoktur. Fakat derebeylik bağlamında farklı cemiyet yaşamlarına imkan tanıdıkları için bu bölümü, söz konusu iki ana sisteme –“açık arazi” ve “çevreleme”– dair kısa bir izahat ile bitirmek faydalı olacaktır.

“Açık arazi” sisteminin temel özelliği, yalnızca birbirine bağlı bir köy halkı tarafından uygulanabilir olmasıydı. Tarlaların sağlam bir saban (Latince *carruca*, Fransızca *charrue*, Almanca *pflug*, İngilizce *plough*) ile sürülebilmesini sağlamak için çok iyi bir şekilde planlanmıştı. Toprağı sürmek için ihtiyacı olan sekiz öküzden oluşan tam bir saban takımına köylülerden hiçbiri tek başına sahip olamazdı. Her köylünün böyle bir takıma bir ya da iki öküz katmasıyla çift sürme ortaklaşa yapılırdı. Bu yüzden, farklı mülkleri birbirinden ayıran çitler olmaması ve her bir köylünün bütün köyün içerisinde kendine ait paya sahip olduğu bir ya da iki aşırı büyük tarlalı tek bir çiftlik etrafında örgütlenmesi daha uygundu. Üçlü tarla sistemi durumunda bir tarla kış hasadına, biri bahar hasadına ayrılırken üçüncüsü nadasa bırakılırdı. Her sene

15 Açık araziler hakkındaki ilaveler için bkz. Ek (s. 210-11).

mahsuller döndürülürdü; bir sene nadasa bırakılan tarla, ertesi sene kış hasadı için ekilirdi vb. Dolayısıyla her köylünün bu üç tarlanın her birinde bir miktar toprağa sahip olması gerekliydi, çünkü eğer payı sadece bir tarlada olursa o tarla nadasa bırakıldığında aç kalırdı. Eğer otuz akrelik bir mülkü varsa muhtemelen üç büyük tarlanın her birinde on akresi olurdu. Ancak bu on akre bütün bir toprak parçası olmazdı. Köylünün hissesi, bir akrelik on parçaya ayrılarak tarlanın farklı bölgelerine dağıtılır. Bu parçaların bir kısmı daha iyi, bir kısmı daha kötü toprakta; bir kısmı önce, bir kısmı da en son sürülen bölgelerde olmak üzere ayrılmıştır.

“Açık araziler” halindeki bölgeler “muzaffer” toprakları olarak biliniyordu (Fransızca *champagne*, İngilizce *champion*). Daha ziyade Kuzeydoğu Fransa’nın genelinde; Kuzey Almanya’nın, Polonya’nın ve Batı Rusya’nın ovalarında olmak üzere Kuzey Avrupa’da yaygındı. (Bu araziler, bir tarafta Doğu Anglia ve Kent diğer tarafta Lancashire, Cheshire, Devon, Cornwall ve Galler hariç olmak üzere kuzeydeki Yorkshire’dan güneydeki Hampshire’a uzanan bir şerit üzerinde İngiltere’de olağan karşılanıyordu.) Daha güneyde açık arazi sisteminin farklı şekillerine de rastlanıyordu. Mesela Güney Fransa ve İtalya’da müştereklik unsuru mevcuttu ama daha güçsüzdü. Burada tarlalar, daha küçük bir saban-öküz takımına ihtiyaç duyulacak ve bu nedenle daha az kolektif organizasyon gerektiren daha hafif bir sürme işlemi (*aratrum*, *araire*) için örgütlenmişti. Ancak toplu örgütlenmeye ihtiyaç duyulan her yerde çiftçiler otomatik olarak köylülerdi; evleri hem konut hem de çiftlik binasıydı ve köyün sokağında veya meydanında yaşıyorlardı. Çünkü binalar sadece köylünün ailesi için bir barınak değildi, aynı zamanda arabası, öküzü ve diğer yaşam malzemeleri için de bir sığınaktı. Sabah erken vakitte köyden, adamlardan ve hayvanlardan oluşan uzun bir kafiye çıkıyormuş gibi görünürdü. Büyükbaşlar otlatılmaya götürülür ve köylüler de tarlalarının en sapa kısımlarındaki (muhtemelen bir ya da iki mil uzakta) işlerine koyulurlardı ve akşam aynı kafiye geri dönerdi.

Çitlerin ve çevrelemenin bir kural olduğu yerlerde “ağaçlıklı” (İng. *bosky*, Fr. *bocage*) veya ormanlık alanlar bir tezat unsuruydu. Buralarda hiçbir şekilde köy hayatı yoktu. Köylüler, her bir çiftliğin tarlalarla çevrelenerek tecrit edildiği, dağınık küçük köylerde veya çiftlik kompleksleri içerisinde yaşıyorlardı. Toplu bir örgütlenme adına tek girişim, kilise cemaati tarafından ortaya konuluyordu. Kilisede cemaat bir araya toplanabilirdi ve bir kasaba oluşturmak üzere etrafında birkaç ev de inşa edilebilirdi. Fakat köylüler, kilise cemaati oluşları hariç başka ortak bir sorumluluğa sahip değillerdi. Lordan aldıkları toprak karşılığında kira olarak hizmet ve vergi vermekle yükümlüydüler ama komşularının topraklarını sürmesine yardımcı olmak gibi bir zorunlulukları yoktu. Birlik ruhundan ziyade düzensiz bir bireycilik göze çarpıyordu.

Britanya Adaları'nda "ağaçlıklı" alanlar, Devon, Cornwall ve Galler'de bulunurdu ve bu bölgelerde yer isimleri, sıklıkla bir şehir veya "eve" değil, Saint Levan'da veya Llanbedr (Petrus'un kilisesi)'de olduğu gibi bir kiliseye aittir. Kıta Avrupası'nda ise en iyi örnekler, Bretonya, Massif Central, Cotentin, Perche, Gex ve Bugey'ydi. Fakat tarla sistemlerinin bölgeden bölgeye neden farklılık gösterdiği sorusu halen çözümsüz kalmıştır. Daha önceleri Cermenler ve Keltler arasındaki ırksal ayırmadan kaynaklandığı düşünülüyordu ama bu teori artık kabul edilemez. Şu an en popüler açıklamalar, coğrafi unsurları ihtiva eden açıklamalardır. Örneğin, su kaynaklarının nadir olduğu veya doğal şekillerin ekilebilir topraklar için yeterli bir genişliğe izin vermediği kireçli platolarda, çitlerle çevrelenmiş tarla sisteminin uygulanması mümkün değildi. Ama henüz öne sürülen hiçbir açıklamanın genel olarak geçerliliği kanıtlanmış değildir, çünkü hem coğrafi hem de tarihsel etkenler analize dahil edilmelidir. Toprağın şekli önemliydi ama ilk işleyenlerinin zirai becerileri de önemliydi. Ağır tekerlekli saban (*carruca*) veya sadece hafif sabanı (*aratrum*) bilmeleri ya da aslında hiç sabanla tanışmamaları, çok büyük bir fark oluşturmuş olmalıydı. Daha emin bir cevap verilmeden önce sadece tarihçiler tarafından değil, coğrafyacılar ve arkeologlar tarafından da daha ayrıntılı çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Ek

Bu kitap yazıldığında "açık" ya da "çitlenmiş" çoğu köy ve tarla sisteminin, derebeyliğin ortaya çıkmasından çok daha önce var olduğu düşünülüyordu. Bu bilgileri, (İngiltere'de) C. S. ve C. S. Orwin'e, *The Open Fields* (Oxford 1938, ama şimdi bkz. Joan Thirsk, 3. bs., 1967), ve (Kıta Avrupası'nda) Marc Bloch'a, *Les Caractères Originaux de l'Histoire Rurale Française*, borçluyduk. Bloch'un eseri, 1931'de yayınlandı ve akabinde İngilizceye *French Rural History* (Londra, 1966) olarak Janet Sondheimer tarafından çevrildi. Fakat 1957'den bu yana geçen otuz yılda bilgilerimiz köklü bir devrim geçirdi. İlk önemli keşifler Almanya'da gerçekleşti ve ardından Joan Thirsk tarafından "The common fields", *Past and Present* 29 (1964), s. 3-25 makalesiyle İngiltere'ye uygulandı.

Değişimin ilk adımı, incelemeler esnasında tarlalardaki ortak işleme düzenlemeleri hakkında üzerinde ısrarla durulduğu gibi açıklığı (sınırsızlık) çok fazla odaklanılmaması gerektiği idi. Nitekim "açık tarlalar" yerine "ortak tarlalar" kavramı tercih edildi. Alman akademisyenlerin (özellikle W. Abel ve Annaliese Krenzlin) ortaya koyduğu şaşırtıcı durum ise ortak arazilerin (ortak otlaklarla çubuklara ayrılmış olan boş ve nadasa bırakılmış arazilerdeki açık tarlalar ve bu faaliyetleri yönetmek üzere çiftçilerin ortak toplanma alanı) daha ziyade Almanya'da paylaşılabılır miras sebebiyle ortaya çıkan müşterek tarlalardan teşekkül ettiği ve önemli değişikliklerin X ile XII. yüzyıllar arasında, bazen de daha geç meydana geldiği şeklindeki bulguydu. Benzer

keşifler daha sonraları İskandinavya, Yugoslavya ve (Joan Thirsk'in girişiminden sonra) İngiltere'de de yapıldı ama yazılı kaynaklar göz önünde bulundurulduğunda bu iddianın büyük ölçüde sessizlikle mukabele bulduğu görülür.

Bilahare en büyük ilerleme arkeologlar tarafından gerçekleştirildi. Kazılardan ziyade zemine yakın gözlem ve hava fotoğraflarının çalışılması ile ilerlediler. Mesela bir Roma yolunun güzergahını takip ediyorlar; hat boyunca bu yola varan tarla izlerinin olup olmadığını ve bunun sebebinin yolun henüz yapılmamasından mı yoksa yolun son bulmasından mı kaynaklandığını görmek için araştırma yapıyorlardı. İngiliz arkeologlar tarafından Christopher Taylor'ın yönetiminde yapılan bu tür gözlemlerin sonuçlarına göre *furlong*ları ve *selion*ları ile birlikte açık tarlalar, IX. yüzyıl civarında başlayan "kırsal kesimde uzatmalı bir devrimin" bir parçası olarak ortaya çıktı ve bununla birlikte dağınık mezraların, çiftliklerin ve açık alanda inşa edilmiş kiliselerin yerini çekirdek yerleşim planına sahip köyler aldı. Başka bir ifadeyle İngiliz açık tarlaları, İngiliz köyü ve İngiliz kilise cemaati, Viking akınlarından ve Kral Alfred zamanından sonraki yüzyıllarda ortaya çıkmıştı. *Incastellamento* olarak bilinen benzer bir gelişme, X. yüzyıldan itibaren muhtemelen Serazen akınlarının korkusuyla Güney İtalya'da gözlenebilir. Çekirdek yerleşimler, güçlü surların içine ve çevresine kurulmaya başlanmıştır.

Bu gelişmelerin ne derece evrensel oldukları hala açıklığa kavuşmuş değildir. Bazı alanlarda çok önemli farklılıklar olmalıdır. Mesela Kuzey İtalya'daki değişim, Macarlara karşı savunma ihtiyacından ivme alan *incastellamento* sürecinde gerçekleştiği üzere köylere duvarların eklenmesinden başka bir şey değildi. Bretonya gibi "ağaçlıklı" kırsal kesimde çekirdek köyler her zaman çok nadirken "*champion*" kırsal kesimde ise açık tarlalar için model teşkil etmiş olabilecek Roma villalarının devamlılığını ortaya koyan yer adlarına sahip pek çok köy vardı. Kuzey Fransa'da (Langued'oil) Marcilius adındaki Romalı bir mülk sahibinin adının sonuna *y* veya *é* eklenirken (yani Marcilly veya Marcillé) Güney Fransa'da (Langued'oc) aynı isim, Marcillac olarak yer ismine dönüşürdü. Bu bölgelerde orijinal Roma villalarına ait tarlaların var olup olmadığına karar verilmeden önce daha pek çok saha çalışması yapılması gerekmektedir ama bu ihtimal de göz ardı edilemez.

İlave Okumalar

- Robert S. Lopez and Irving W. Raymond, *Medieval Trade in the Mediterranean World: Illustrative documents*, 2. bs. (New York, 1967 veya muhtemelen 2001). Tasvir eden belgeler yorum ile birlikte tercüme edilmiştir.
- M. M. Postan (ed.) *The Cambridge Economic History of Europe, Volume I: The Agrarian Life of the Middle Ages*, 2.bs. (Cambridge, 1966); M. M. Postan ve Edward Miller (ed) *Volume II: Trade and Industry in the Middle Ages*, 2. bs. (Cambridge, 1987).

Henri Pirenne, *Mohammed and Charlemagne*, çev. Bernard Miall (Londra, 1939).

Richard Hodges ve David Whitehouse, *Mohammed, Charlemagne, and the Origins of Europe: Archaeology and the Pirenne Thesis* (Londra, 1983, eklerle yeni basım, 1989).

Michael McCormick, *Origins of the European Economy: Communications and Commerce, AD 300-900* (Cambridge, 2001).

Marc Bloch, *Feudal Society*, çev. L. A. Manyon, 2. bs. (Londra, 1962).

Marc Bloch, *French Rural History: An essay on its basic characteristics*, çev. Janet Sondheimer (Londra, 1966).

Georges Duby, *Rural Economy and Country Life in the Medieval West*, çev. Cynthia Postan (Londra, 1968).

BİRİNCİ BÖLÜME EK

Bu kitabın ilk baskısı yazıldığından beri, pek çok tarihçinin bakış açısı, o güne kadar problemsiz kabul edilegelmiş kavramların, kategorilerin ve eğilimlerin sorgulanması gerektiğine dair bilgiden nasibini almıştır. Mesela bu sebeple, artık sosyal, kültürel, dini ve ırksal kimlikler de dahil olmak üzere kimliklerin tabiatları gereği sabitlenmiş olmadığı, aksine tarihsel olarak kurgulandığı kabul edilir. Bu tür görüşler, diğer disiplinlerdeki bulguların daha yaygın bir şekilde farkında olunmasıyla da birleşerek bölgesel farklılaşmaları aşan ve bir toplumda, belirli bir zamandaki çok çeşitli eğilim ve ilişkileri ele veren incelikli bir tarihsel anlayışın yaygınlaşmasına katkıda bulundu. Fakat tarih yazımındaki bu kaymalar, birliğe verilen değerın aleyhine henüz bizim dönemimizde işlememişti. Bu denge burada Peter Brown'un eseriyle kendini gösterir. Bu eser, Batı ve Doğu Avrupa ile Orta Doğu arasındaki geleneksel tarihi sınırları aşarak bir zihniyet kaymasının altını çizer. Buna göre dini otorite, kurumlarda değil, öne çıkan karizmatik şahsiyetlerin çevresinde yoğunlaşır. Yine de Davis'in eseri hâlâ yeniliğini ve güncelliğini korumaktadır ve burada ortaya konulan yeni vurgularla ve varılan sonuçlarla uyum halindedir. Nitekim bunlardan bir kısmını zaten öngörmüştü.

Tarihin dönemlere ayrılması çoğunlukla yüzeysel bir uygulama olarak görünür ve ukalaca bir tartışmaya kolaylıkla yol açabilir. Ama nihayetinde dönemleştirme zaruri ve önemlidir. Çünkü böylece farklı çağların ve medeniyetlerin farklı özellikler dediğimiz hususlar belirgin hale gelir ve geçmişi duyumsayabileceğimiz yapılar temin edilir. Dönemleştirme çabaları onları kullananların amaçlarını ve bakış açılarını yansıtır. Eğer bir tarihçi, “İnanç Çağı” ve “Akıl Çağından” bahsederken bir diğeri, hemen hemen aynı dönemleri “feodal” ve “endüstri öncesi çağ” olarak niteliyorsa

bu, onların insanlığın geçmişini ve bu geçmişin bugüne ilişkisini anlamak için farklı değerlere ve farklı fikirlere sahip olduğu anlamına gelir.

Avrupa tarihinin dönemlendirilmesiyle ilgili olarak modern zamanlardaki en yaygın kullanımı, eski, orta ve modern şeklidir. Bu dönemleştirme, XV. yüzyılda klasik Roma ve Yunan medeniyetini ve yüksek bilgisini yeniden canlandırdıklarına (Rönesans) inanan İtalyan yazarların, Batı'da Roma İmparatorluğu'nun sona ermesinin ve topraklarının "barbarlar" tarafından işgal edilmesinin akabinde klasik medeniyetin içine düştüğü bin yıllık süreyi "Orta Çağ" ("*medium aevum*") olarak adlandırmalarıyla ortaya çıkmıştır. XVI. yüzyıldaki Reform'dan sonra Protestanlar ve Katolikler, farklı gerekçelerle de olsa dini birliğin sonunda yeni bir çağ açıldığı konusunda hemfıkirdiler. Diğer taraftan, geleneksel olarak Kolomb'un 1492'de Amerika'yı "keşfi" ile başlatılan Yeni Dünya'nın keşfi ve okyanus ötesi topraklarda Avrupa kolonilerinin kurulması da Avrupa, hatta dünya tarihinde geriye dönük olarak yeni bir çağ olarak kabul edilmeye başlandı.

Bu ve benzeri sebeplerle Orta Çağ'ı M.S. 500 ila 1500 yılları arası dönem olarak tanımlamak, R. H. C. Davis bu dönemi iki yüzyıl önce başlatıp iki yüzyıl önce bitirmiş olsa da, uzun zamandan beri güçlü bir şekilde kabul görmüştür. Ama Davis'ten beri, yine tartışmalı ve çelişkili olsa da, yeni bir dönemlendirme yaygın bir şekilde kullanılmış ve kabul görmüştür. 1950'lerde hatta ondan da önce, yaklaşık olarak M. S. 300 ila 700 yılları arası, yaygın olarak "Eski Dünya'nın sonu ve Orta Çağ'ın başı" (büyük Fransız tarihçi Ferdinand Lot'un klasik kaynağının başlığı¹) olarak ya da Gibbon'ın *Decline and the Fall of the Roman Empire*ında benzer terimlerle tanımlanıyordu.² Günümüzde tarihçiler (klasiklere yaslanan eski tarihçiler değil), Peter Brown'un *The World of Late Antiquity* (1971, s. 23) adlı meşhur kitabını, ki Davis bu kitabı samimiyetle tavsiye eder, çağrıştıracak şekilde "Geç Antik Çağ'dan" bahsederler.³ Bu durumda yeni bir dönemleştirmenin böyle yaygın kabul görmesi, sadece bu dönemle ilgili değil, genelde bütün tarihle ilgili gerçekleşen büyük değişimleri yansıtmaktadır.

- 1 Ferdinand Lot, *La fin du Monde Antique et le debut du Moyen Age* (Paris, 1927), çev. Philip ve Mariette Leon, *The End of the Ancient World and the Beginnings of the Middle Ages* (London, 1931).
- 2 Edward Gibbon, *The Decline and Fall of the Roman Empire* (1776-88), İngilizce'de konuyla ilgili bütün çalışmalara gölgesi düşmüş olan en büyük tarihsel eserdir. Fakat konusu açılmışken şunu belirtmek gerekir ki XIX. ve XX. yüzyıldaki takipçilerinin aksine Gibbon'ın kitabı, Doğu (Bizans) Roma kadar Batı Roma İmparatorluğu'nu da konu edinir; İslam dünyasına da dikkat çeker ve Hadrianus'un hükümdarlığından (M.S. 76-138) Konstantinopolis'in 1453'te Osmanlı Türklerinin eline geçişine kadar olan süreyi ele alır.
- 3 Peter Brown, *The World of Late Antiquity* (London, 1971; ikinci baskıda, London ve New York, 1989, kitabın başlığına 150-750 tarihleri ilave edilmiştir).

Açıkça görülüyor ki yeni tanımlama çok eski bir tartışmada sarkacın yeni bir salınmasını yansıtmaktadır: “Roma’nın düşüşü” –yani eski Batı imparatorluğunda Roma etkisinin azalması ve Roma yönetiminin sona ermesi– ani ve yıkıcı mıydı yoksa bu yavaş yavaş gerçekleşen bir çöküş müydü? Bu çöküşün sebebi harici miydi dahili miydi, sınırlardaki barbar baskısı mıydı yoksa dahili bölünmeler ve hatalar mıydı? Tartışmalar, Roma İmparatorluğu’nun sayısız ve çeşitli sorunlarının yanı sıra elbette tarafların kendi dönemlerindeki zihinsel meşguliyetlerini de yansıtır: İnsanlar, çağdaş dünyada karşı çıktıkları veya tehlikeli buldukları bir konuda, mesela devlet memurlarının fazla sayıda olması, sulardaki kurşun, cinsel özgürlük gibi, gazetelerde yazıp muhalefet ederken Roma İmparatorluğu’nun çöküş sebebinin de bunlarla ilgili olduğunu yazabilmektedir. XX. yüzyılda anlaşılabilir bir şekilde pek çok İngiliz ve Fransız tarihçi “Cermen” istilalarına oldukça geniş yer verdi. Ferdinand Lot’un (1927) “imparatorluk dâhili bir hastalık sebebiyle öldü”⁴ şeklindeki kanaatinin aksine Andre Piganiol, “Roma medeniyeti doğal bir yolla ölmedi. Suikaste uğradı” diye yazıyordu (Paris, 1947, Alman işgalinden kurtulduktan üç yıl sonra). 1950’lerde tarihçilerin çoğu Piganiol ile aynı fikirdeydi. Fakat Davis’in çekinceleri, sessiz fakat açıktı. Mesela işgallerden sonra Roma’nın toplumsal ve hukuki kurumlarında ve ekonomik hayatında süreklilik olduğunu savunan ancak sonraları modası geçen Alphons Dopsch ve Henri Pirenne’in görüşleri hakkındaki yorumlarında Davis’in çekinceleri görünür. Davis bunları yazdıktan sonra geçen yarım yüzyılda pek çok yeni kanıt Dopsch’un özellikle kırsal yerleşim ve zirai yöntemlerle ilgili söylediklerinde isabetli hususlara işaret ettiğini ortaya koydu. Özellikle ekonomik ve toplumsal gelişmenin tam anlamıyla kesin, tam ve bölgesel olarak farklılaştırılmış bir kaydını mümkün kılan sürekli gelişen arkeolojik keşifler büyük bir önemi haizdir. Bu esnada ilk eleştirmenler, Pirenne’in hem kanıtlarıyla hem de akıl yürütme tarzıyla ilgili hatalarına işaret etmesine rağmen onun Akdeniz çevresindeki iletişimin temel önemine, dolayısıyla bu kıyılarda yaşayanların kaderinin birbirinden ve her bir topluluğun komşu topluluklarla kurduğu ilişkilerden ayrılamayacağına dair yaptığı vurgunun doğruluğu daha da bariz hale geldi. İşte bu, Peter Brown’un “geç antikitenin” bölgesel çerçevesini yeniden düşünmesinin başlangıç noktasını teşkil ediyordu. Son birkaç yılda bu, iki farklı ama muazzam çalışmanın odak noktasıydı: Peregrine Horden ve Nicholas Purcell tarafından yazılan *The Corrupting Sea* ve Michael McCormick tarafından kaleme alınan *Origins of the European Economy*. Her iki eser de bizi tekrar bu meseleleri düşünmeye davet ediyor.

4 Ferdinand Lot, *End of the Ancient World* (New York, 1961 bs.), s. 236.

M.S. 300 ila 700 yılları arasındaki dönemde meydana gelen değişikliklerin çerçevesi ve kapsamı kabul edilse bile bütün bu bilgilerin üst üste birikmesi ile bu dönemde ani bir felaketin hakim olduğuna dair yorumlardan vazgeçildi. Bazı yer ve zamanlarda belirli faaliyetlerin kısmen arttığı görülse de III. yüzyıl gibi erken bir tarihten itibaren bazı bölgelerde şehirlerin ve ticaretin küçülmesi, köleler tarafından işlenen toprakların parçalanması, zirai alanların ormana dönüşmesi, bakımsızlık yüzünden limanların kum ve çamurla dolması, terasların erozyona uğraması, klasik dünyanın maddi zeminini ve onunla birlikte bu medeniyetin üzerine yaslandığı ekonomik birliği yerle bir etti. İmparatorlar ve Roma lejyonları ortadan kalktıktan sonra değişse de Romalı aileler, Roma yaşam tarzı, Roma düzeni ve Roma hukuku ile gelenekleri varlığını korudu. Ama “Geç Antikite” fikri, eski bir tartışmada yeni bir dönüm noktası olmaktan (ki bu satırlar yazıldığı sırada bir diğer dönüm noktası geçiliyor gibiydi) ya da geleneksel bir dönemlendirmeyi değiştirmekten daha fazlasını ihtiva eder. Brown’un kitabı Marcus Aurelius’un (161-180) devrinden başlayıp halifelik merkezini Şam’dan Bağdat’a taşıyan 750’deki Abbasi devrimiyle sona eriyordu. Brown, Doğu ve Batı Avrupa (ya da Latin ve Yunan Hristiyanlığı) ve Orta Doğu (ya da İslam) olarak bilinen bölgeleri tek bir düşünce ve eylem alanı olarak kabul etmekle kalmadı, incelemelerini de bu minvalde yaptı. Bunun da ötesinde daha önceki yazarlar gibi (bilinçli ya da bilinçsiz), sanki bu ayrımlar hep var olmuş da tarihin onları açığa çıkarmasını bekliyormuş gibi bir sanıya sahip olmadı. Aksine bu ayrımların yüzyıllar boyunca izinin sürülebileceğini savundu. Bu ayrımlar, tarihsel koşulların ve değişimlerin ve bu sebeple aslında insan düşüncelerinin ve eylemlerinin bir sonucuydu. Aynı şekilde Brown’un bu tavrı –mesela Lot’un kitabının başlığında kendisini gösteren– bir “çöküş” dönemi ile bir toparlanma ve yenilenme dönemi arasında kurulan geleneksel karşıtlığı da bertaraf ediyordu. O bir tek gelişmeden bahsediyordu ve bu gelişme içerisinde dağlımlar da barındırıyordu. Yeni bir kültürün temellerinin inşasını dağlımlar takip ediyordu ve bu dağlımları farklı biçimlere bürünmüş halde görmek mümkündü. Bu dağılma da basitçe “çöküş” denilemeyecek kadar uzun süren, yavaş ve muhtelif dönüşümlere tekabül ediyordu.

Hem uzun bir dönemi hem de daha önceden parça parça olduğu kabul edilen büyük bir alanı bütün olarak ele alan bir tarih, tek bir siyasi yapı veya entegre bir ekonomi şeklindeki geleneksel temellere yaslanamazdı. “Geç Antikite dünyasının” halkları ve toplumları, pek çok şekilde ortak siyasi ve hukuki meşruiyetlerden ve sanıldığından daha fazla insan ve eşya değiş tokuşundan istifade ediyorlardı. Fakat dünyaları ne kurumsal açıdan ne fikri temelde ortak ve merkezi bir yapıda ele alınıyordu. Brown’un çok güçlü bir metafor ile ortaya koyduğu üzere “bu, direği Roma’ya üzerinde dikilmiş ya da ‘Roma’ Akdenizi olmaya devam eden geniş bir

çadır gibi” değildi, daha ziyade “birbiri içine geçen parçalardan oluşmuş jeodezik bir çatı” gibiydi.⁵

Parçalar, irili ufaklı topluluklardan oluşuyordu. Suriye, Akitanya, Libya, Kafkaslar, Balkanlar ve Renanya’daki toplulukları bir tek “dünyada” birleştiren şey dini kültürleriydi. Sayıca çok ve çeşitlilik açısından zengin halklar, o dönemde böyle bir birliğin kendisinin ya da tezahürlerinin bilincindeydiler ve bu birliğin niteliği ve değişimiyle ilgili tutarlı bir tarihi kaydın yapılabilmesine imkan veren ortak bir tema sağladılar. Geniş mekansal ve tarihsel boşluklarla birbirinden ayrılan halklar ve topluluklar arasında kültürel bağ oluşturan şey, öncelikle klasik dünyayı ortaya çıkaran Yunan ve Roma fetihleri ve yerleşimleriydi. Tasviri zor olan fakat (mesela) V. yüzyıla gelindiğinde artık fark edilmeye başlanan zihniyetteki ve alışkanlıklardaki dönüşümler, belirli tanılara ibadet etmek veya belirli inançları benimsemek ve bu inançların yaygınlaşması ile tanımlanamazdı. Önceleri Hristiyanlık, sonraları İslam böyle bir dönüşümün en bariz aracı ve taşıyıcısı olsa da bunu sadece Hristiyanlığa bağlamak mümkün değildi. Daha ziyade, Brown’un “Geç Antik dönemdeki dini devrim” ile ifade ettiği şeyin kalbinde dini zorunlulukların ve dini otoritenin kişisel anlayıştaki yansıması vardır. Brown ve diğerleri, dini zorunlulukların ve dini otoritenin bireylerin anlayışına tevarüsünü Hristiyanlıkta olduğu kadar Roma çoktanrıçılığının son dönemlerinde de tespit ettiler. Bu anlayış, imparatorluk ricali, kurumları ve imparatorluk fikrinden uzaklaşarak yerel etki ve saygıya sahip olan bireylere doğru yaklaşan bir nüfuz ve bağlılık transferi anlamına geliyordu. Bu sismik kaymanın başlangıç emarelerine II. yüzyıl gibi erken tarihlerde rastlamak mümkündür ve bu kaymanın sarsıntıları, kişisel ve kamusal hayatın her alanında çatlamalar ve yarılmalara yol açtı; ta ki toplumsal manzarayı, bütün yaşam alanlarını ve içinde yaşayan herkesin ufkunu tamamen değiştirene dek.

Bu kavrayışın son derece çeşitli coğrafi, siyasi, toplumsal, kültürel ve kişisel bağlamlarda yol açtığı beş ila altı yüzyıl boyunca gerçekleşen sayısız gelişmeler ve dallanıp budaklanan sonuçları, pek çok yeni sorunu tarihsel tartışma sahasına dahil etti ve eski sorunların neredeyse tamamını bir şekilde etkiledi. Mesela daha önceleri, özellikle Konstantin’in Hristiyan oluşundan önceki ve sonraki kuşaklarda, putperestlik ve Hristiyanlık arasındaki çatışma, artık karmaşık ve uzun süren bir ortak yaşam süreci olarak görülmeye başlandı. Bu ve benzeri başka yaşam alanlarında dikkatler, imparatorluktan ziyade topluluğun kendisine ve imparatorlardan ziyade

5 *The Rise of Western Christendom*, 2. bs., s. 16. Brown, bu metaforu Batı Hristiyanlığı için kullanır, fakat aynı metaforu bir bütün olarak Geç Antikite dünyası için de kullanmak mümkündür.

topluluğun önderlerine, özellikle de aristokraziye yöneldi. Artık şimdi Konstantin'in din değiştirmesinden ziyade aristokrasinin Hristiyanlığa geçişinin Hristiyanlığın yükselişi açısından daha büyük öneme sahip olduğu kabul edilir oldu. Gerçi ikisi arasındaki ilişki hâlâ canlı bir tartışma konusudur. Bu yeni bakış açısı, Tertullianus ve Augustinus'tan Büyük Gregorius ve Bede'ye kadar Kilisenin büyük düşünürlerini ve onların eserlerini gündeme getirerek tarih ve ilahiyat arasındaki geleneksel ayrımı da kırılmaya uğrattı. Fakat artık dikkatler, resmi doktrin ve kurumların gelişmesinden ziyade yazarların maruz kaldıkları kişisel ve toplumsal gerilimlere ve onların bu değişen tahayyül, hissediş ve bağlılıkları nasıl algıladıkları, nasıl ifade ettikleri ve bunlarla nasıl başa çıktıkları üzerinde yoğunlaşıyordu. Bundan da önemlisi bu yeni bakış açısı “alimlerin” dini ve “halk” dini arasındaki ayrımı ortadan kaldırmıştı. Keşişlerin ve büyük azizlerin hayatları, mucizeleri ve olağanüstü zühtleri, batıl itikat yahut (tecrübeye dayanan) kutsiyet olarak değil; toplumsal otorite ve karar verme süreçlerinin yeni şekillerini uygulamanın, tartışmanın ve şekillendirmenin bir anahtarı olarak kabul ediliyordu.

Nihai olarak “alimlerin” dini ve “halk” dini arasındakine benzer antitezlerin reddedilmesi, XIX. ve XX. yüzyıldaki düşünce tarzından çok farklı bir duruma tekabül etmektedir. Çünkü bu yüzyıllarda hemen herkes “Romalı” ve “barbar”, “ırk” ve “ulus”, “kültür” ve “din”, “erkek” ve “dişi” gibi kategorilerin sabit ve değişmez olduğu kanaatine sahipti. Şimdilerde ise böyle kategorilerin doğal düzenin bir parçası olmadığı, toplumsal olarak inşa edildiği –yani insan düşünceleri, kararları, zorunlulukları, düzenlemeleri ve değişikliklerinden kaynaklandığı ve bunlara karşılık olarak çoğunlukla yavaş yavaş ama bazen de nispeten çok ani bir şekilde zaman içinde değiştiği–, son zamanlarda çok tartışılmalı, genel bir kabul görüyor. Geç Antikite dönemiyle ilgili olarak bu değişen anlayış, günümüzde etnisite dediğimiz mesele açısından büyük önem taşıyordu. Özellikle Romalılar ile “barbarlar” ya da “Cermenler” arasında sabit ve mutlak bir uçurumun olduğuna ve Cermenlerin çok eski zamanlardan beri “halklara” ayrılıp genetik miras ve çok eski kültürel bağlarla birbirlerine bağlı olduklarına yönelik varsayımlar mevcuttu. Bu varsayımlar, büyük oranda imparatorluk sınırları dışında yaşayanların homojenliğini vurgulayarak kendi ortak Romalı kimliklerini inşa eden klasik Yunan ve Latin yazarlar tarafından ortaya konmuştu. Halbuki 370'lerde Karadeniz steplerinde korku salan Hunlar ortak bir ataya bağlanabilecek bir topluluk değildi. Aksine, etkin bir lider etrafında toplanan ve başarısıyla birlikte sayıları artan karma bir savaşçı topluluğuydu. Attila döneminde bile ne birbirine bağlı ne birleşmiş bir topluluktu. Onların önünden kaçıp imparatorluğa sığınan “Vizigotların” da ortak bir etnik kökeni yoktu. Ümitsizlik ve açlık içindeyken aynı zamanda Romalı memurların zulümlerine maruz kalıp İmparator

Valens'in öldürüldüğü 378 yılında Adrianopolis'te bir karşılaşma yaşadıklarında tek bir halk haline geldiler. Bu olay diğer taraftan barbarların tek ve değişmeyen bir tehlike şeklindeki imajlarını da pekiştirdi ama 410'da (inatçı memurları ihtiyaç duydukları erzağı vermeye ikna edemedikten sonra) Roma'yı kuşatan, 418'de imparatorluk otoritesi tarafından Bordeaux civarına yerleştirilen, 466'daki isyandan sonra Toulouse civarında krallıklarını kuran ve Clovis tarafından Akitanya'dan sürüldükten sonra 711'deki Arap istilasına kadar İspanya'da varlıklarını sürdüren "Vizigotlar", bozguna uğramış isyancılar, sığınmacılar, firari köleler şeklinde tanımlanan yerinden edilmişlerin karışımından başka bir şey değildi ve hiçbir zaman başka bir nitelikleri olmadı. Söz konusu bu topluluk da aynen Ostrogotlar, Vandallar, Burgundiyalılar vb. isimlerle anılan topluluklar gibi onlar da iskan edinme hususunda Romalı toprak sahipleriyle uzlaşmaya hevesli maceraperestler tarafından yönetiliyordu. Romalı toprak sahipleri de eşkıya çetelerine yahut isyancı kölelere karşı kendilerini savunmaları karşılığında onları ağırılıyordu. Diğer taraftan bu toprak sahipleri, onları hem kızlarından uzakta hem de kiliselerinin dışında tutuyordu.

Başka bir ifadeyle "Avrupa halklarının" kökeni ne birbirine yakın soydan gelen topluluklara ne Orta Asya veya İskandinavya gibi anavatanlardaki müşterek göçebe atalara dayanıyordu. Bunlar bir mit yığınının ibaretti. Bunlar aynı zamanda Anglo-Sakson ve Franklar gibi topraklarını korumayı başarmış ve kalıcı politikalara imza atmış olanların bu zaferlerini taçlandırmak ve yeni yaratılmış olan kimliklerini uzak bir geçmişe dayandırarak efsanevi kahramanların başarılarıyla takviye etmek isteyenlerin tarihine ait hususlardı. Vandallar ve Gotlar gibi yenilenler ise sonbahar yaprakları gibi etrafa saçıldılar ve bir sonraki mevsimin yeni ulus mahsulleri içinde yeniden şekillendirilmek üzere eriyip gittiler. Bu halkların isimlerinin ve kimliklerini takyit etmek ve liderlerine meşruiyet kazandırmak üzere kullanılan efsanelerin nesnel bir tarihi gerçekliği temsil ettiği inancı, uzun süre erken Orta Çağ'da Avrupa devletlerinin "kökenleri" ile ilgili standart kabulleri şekillendiren bir öge olmuştur. Aynı zamanda XIX. ve XX. yüzyılda ortaya atılan pek çok fıkri desteklemek üzere de kullanılmıştır ki bunun çok kötü sonuçları olmuştur. Halen daha şu ya da bu "halkın" belli bir toprak üzerinde tarihsel olarak "ulusal" toprakları olduğu için hak sahibi olduğu, yahut ataları geçmişte bir zamanlar oraya malik olduğu için başkalarını oradan sürmeye hakkı olduğu iddiası desteklenebilmektedir. Bu, çok uzak bir geçmişin –bazen de özellikle– nasıl güncel meseleler üzerine ısrarla yüklenebileceğini gösteren karşıt bir örnektir.

Davis bu eseri yazdığında, –eski Roma tasvirlerinde, özellikle medeniyetlerini hedef tahtasında görenlerin gözünde Vandallar, Gotlar, Burgundiyalılar, Alamanlar, Suevler, "Ripuart" ve "Sal" Franklardan teşekkül eden– kavim isimlerinden

her biri, kendi atalarından tevarüs ettiği kültürle ve kimlikle beraber ayrı bir biyolojik unsuru temsil ediyordu. Bu görüş, evrensel olarak kabul görüyordu ve bu kitaptaki bölümlerde de yansıtılıyordu. Bu görüş, Viyana'da 1960'larda Reinhard Wenskus'un izinden giden bir grup bilim insanı tarafından yerinden edildi. Onların bulguları, en etkili ifadesini İngilizcede Herwig Wolfram'ın eserlerinde buldu ve Erken Orta Çağ Avrupa tarihindeki yeni değişiklikler arasındaki en önemli ve (hâlâ da) en kapsamlı olanını teşkil eder. R. H. C. Davis bunlara uyum sağlamakta çok zorlanmazdı çünkü o da bizzat İngiltere'de Danimarkalı yerleşimler keşfettiğinde ve daha sonraları X. ve XI. yüzyıllarda Normandiya'nın kökeni ve iktidara yükselişi ile ilgili keşifler yaptığında benzer sorular sormuştu. Vikingler ve Normanlar ile ilgili aynı kanaatlere ulaşmıştı. [R.I.M.]

İlave okumalar

- Lester K. Little ve Barbara Rosenwein (eds) *Debating the Middle Ages* (Oxford, 1998). Günümüzdeki Orta Çağ tarihi ile ilgili önemli tartışmalara katkı sunan parlak bir derleme.
- Peter Brown, *The Rise of Western Christendom: Triumph and diversity, A.D. 200-1000*, 2 bs. (Oxford, 2003).
- Peregrine Horden and Nicholas Purcell, *The Corrupting Sea: A study of Mediterranean History* (Oxford and Malden, Mass., 2000).
- Michael McCormick, *Origins of the European Economy: Communications and Commerce, A.D. 300-900* (Cambridge, 2001).
- R.A. Markus, *The End of Ancient Christianity* (Cambridge, 1990).
- Bryan Ward-Perkins, *The Fall of Rome and the End of Civilization* (Oxford, 2005).
- Patrick J. Geary, *The Myth of Nations* (Princeton, 2002).
- Herwig Wolfram, *History of the Goths*, çev. Thomas Dunlap (Berkeley ve Los Angeles, 1998).
- R.H.C. Davis, *The Normans and Their Myth* (London, 1976).

İKİNCİ BÖLÜM
YÜKSEK ORTA ÇAĞ 900-1250

GİRİŞ

Birinci Bölüm boyunca güçlü bir tema olan Erken Orta Çağ'da Latin Batı'daki birliğin parçalanması, kuvvetli bir ümitsizlik ve çöküş hissine neden olmuştu. Fakat Yüksek Orta Çağ'a siyaset, kültür ve din üzerinden görülebilecek yeni bir iyimserlik damgasını vurmuştur. İyimserlik ve bölünme, bu dönemden itibaren günümüze kadar gelen çok sayıda kilisenin inşa edilmesiyle, bunların ihtişamı ve mimari şekillerinin göze çarpan farklılıkları gibi örnekler üzerinden görülebilir. Yönetim algıları ve yönetimden beklentiler konusunda da ilerideki bölümlerde gösterileceği gibi ayrışmalar vardı.

Orta Çağ'ın IV. yüzyıldan IX. yüzyıla kadar uzanan ilk dönemi, Akdeniz dünyasının çözülmesine ve politik, kültürel ve ekonomik bütünlüğünün dağılmasına tanıklık eden bir ümitsizlik zamanıydı: “Karanlık Çağlar”. Fakat gerçek çöküşten daha da önemlisi, insanların bir çöküş çağında yaşadıklarının farkına varmalarıydı. Aziz Augustinus'un ve Büyük Gregorius'un dünyanın sonunun yaklaşmakta olduğunu düşünmesine neden olan da buydu. Çok geç olmadan antik dünyanın kültürünü kurtarmak için çabalayan Cassiodorus ve Alcuin'in çalışmalarına bir aciliyet hissi veren düşünce de aynıydı. Dönemin büyük siyasi gelişmelerinin arkasındaki muharrik kuvvet de buydu.

Ama Yüksek Orta Çağ'da (900-1250), artık ümitsizlik ve bariz eksiklikleri görme yoktu, aksine ümit ve başarının farkına varma duygusu hakim hale geldi.¹ Ümit

1 “Yüksek Orta Çağ” terimi, muhtemelen “Coşkun” veya “Yüce” Orta Çağ olarak tercüme edilmesi daha uygun olan Almanca *das Hochmittelalter* kökünden türetilmiştir.

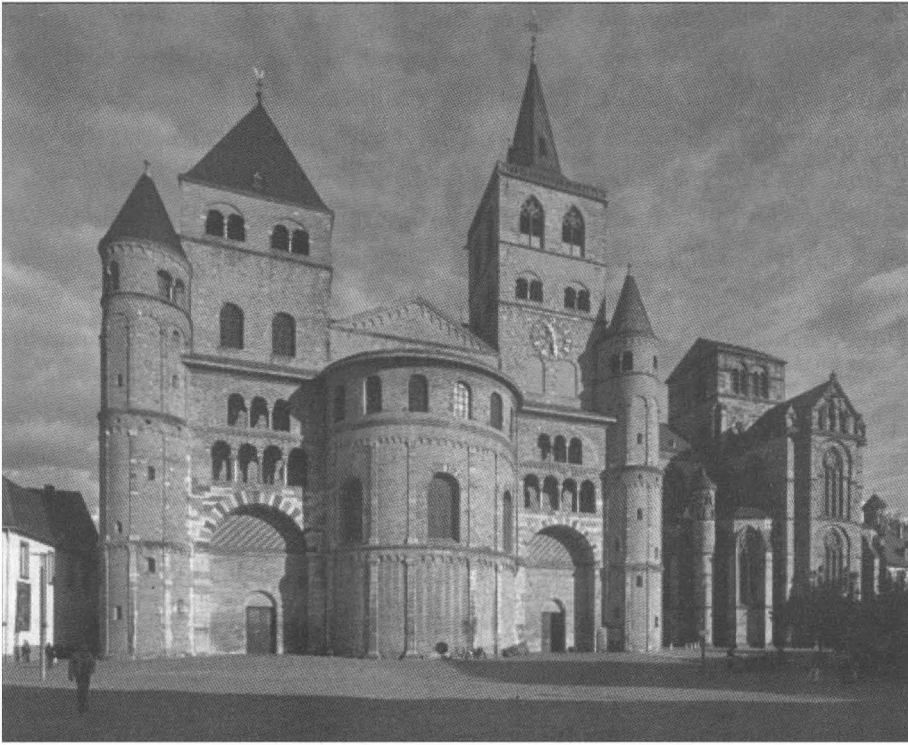
genellikle geçmişin zaferlerini yeniden kurardı ama diğer yandan özgüveni de dinç tutardı. Kötümserlik yerini iyimserliğe bıraktı; değişim o kadar dikkat çekiciydi ki tarihçiler, bunu her tarafı kaplamış olan korkunun aniden ortadan kalkmasına atıf yaparak açıklamaya çalıştılar. Herkesin 1000 yılı itibarıyla dünyanın sona ereceğini beklediğini ve yeni iyimserliğin milenyumun güvenli bir şekilde aşılmasından sonra yaşanan *joie de vivre* bir sonucu olduğunu öne sürdüler. Fakat aslında iyimserliğe geçiş bir ya da iki nesil önce yaşanmıştı ve büyük bir ihtimalle Viking, Serazen ve Macar akınlarının kesilmesinden kaynaklanmaktaydı. Bu, hayatın siyasi, ekonomik, dini ve kültürel her yanında ve özellikle bir XI. yüzyıl keşişinin aşağıda tasvir ettiği gibi kilise inşa etme furyasında görülebilirdi:

Dünyanın kendisini eski çağdan kurtarmak için silkindiği ve her yerde kiliselerden beyaz bir elbise giydiği düşünülürdü. Daha sonra neredeyse piskoposlarca yönetilen küçük kiliselerin ve çeşitli azizlere ait büyük kiliselerin ve hatta küçük köy mabetlerinin hepsi daha önce olduğundan çok daha güzel bir şekilde yeniden inşa edildi.

Bu pasajın yazarı Ralph Glaber, açıktır ki 1002-3 yıllarına atıf yapıyordu ve bu nedenle işi oldukça abartmıştı ama bu sav, eğer 900'den 1250'ye kadar olan bütün dönemi kapsadığı düşünülürse geçerli olabilirdi. Bu üç buçuk yüzyıl boyunca Latin Batı'daki katedrallerin ve kiliselerin büyük çoğunluğu, en azından ana malzemeleri düşünüldüğünde mevcut formları dahilinde inşa edildiler.² Çünkü Karanlık Çağlar'dan (t. 400-900) kalan abideler sadece çok az sayıda kilise, kilise bölümleri veya mahzen mezarlar iken Orta Çağ'ın ortalarındaki dönemden kalanlar sayısızdır. Batı Avrupa'nın neredeyse her köy ve kasabasında görülürler ve halen ihtiyaçları ile bizi hayran bırakırlar.

Abidelerin sayısında, daha etkileyici olan ise çeşitlilikleridir. Bu, ayrıca daha önceki durum ile tezat oluşturur. Roma yönetimi altında abide mimarisinin genel tarzı, Britanya'dan Afrika'ya, İspanya'dan Suriye'ye imparatorluğun her eyaletinde fark edilebilir şekilde tek tipti. Karanlık Çağlar'da bu tek tipliliğe ait bir şeyler muhafaza edildi, çünkü İslamiyetin hakimiyetindeki Hristiyan mimarisi ayrı bir yolu takip etmeye başlamış olsa da Ostrogotların, Vizigotların, Lombardların ve Frankların yapıları, Roma veya Bizans stiline (bazen zayıf bir şekilde kalsa da) taklit etti. Fakat 900'den 1250'ye kadar olan dönemde bu tek tiplilik tamamen ortadan kalktı. Bizans tarzı, kademeli olarak Doğu İmparatorluğu ile sınırlandı, çeşitli İslami tarzlar daha fazla belirginleşti ve Latin Batı'da farklı stillerin adeta bir karması ortaya çıktı.

2 Geç Orta Çağ'da çoğu kiliseye eklemeler ve değişiklikler yapıldığı tabii ki doğrudur ama Bath Manastırı, Abbeville Kilisesi, Ulm ve Milano Katedrali'nde olduğu gibi Yüksek Orta Çağ izlerini silmek oldukça nadir bir durumdur.

Trier Katedrali: Batı cephesi

Bu birlik eksikliği, batıda dahi, ilk bakışta şaşırtıcı olabilir, çünkü genelde Romanesk mimarinin tek tip olduğu ve bütün Batı Avrupa ülkelerinde yerini Gotik mimariye bıraktığı düşünülür. Bu yanlış anlayıştan kaçınmak için sadece Avrupa'yı baştanbaşa gezmek ve bir eyaletten diğerine veya bir vadiden diğerine geçerken bir kilise kulesi tarzının yerini diğerine bıraktığını izlemek gerekir. Saksonya'da bir kilisenin batı kuleleri, keşişleri dinsizlerden korumak için tasarlanmış bir kaleye benzeyen (ve kökeninde zaten öyle olan) *Westwerk*ten yükselir. Renanya'da büyük kiliseler kimi zaman fazla yükselmiş zirveler gibi görünen ve bütün binaya Cermen efsanelerinden gelen bir canavar havası veren altıya kadar çıkan silindirik kulelere sahiptir. Lombardiya'nın tuğla kulelerinde her bir kat bir aşağıdakinden daha fazla pencereye sahiptir. Roma'da her kat kendine özgü görünür. Fransa'da hemen hemen her bölge için farklı kule stilleri vardır. Bunlar sadece mimari tuhafıklar değildir, aynı zamanda Yüksek Orta Çağ'daki yerelliğin boyutlarını gösterir. Çünkü o dönemde bir kişinin "ülkesi" (*patria*), içinde yaşadığı krallık, dükalık veya kontluk değil de şehri veya köyüydü. Dolayısıyla o dönemdeki mimari eserler, yerelliğin abideleri olarak ayakta durur. Bu duyarlılığın bir yansıması, hala köyünü *mon pays*

olarak adlandırılan Fransız köylüsünde görülebilir ama bu durum Orta Çağ'da her yerde yaygınlık arz ediyordu. Yasalar bile köyden köye farklılık gösterebilirdi. Bir XIII. yüzyıl hakimi, İngiltere'nin farklı kontluklarında, şehirlerinde, kasabalarında ve nahiyelerinde başarılı şekilde bir davayı yürütmeden önce her zaman yerel geleneksel yasanın ne olduğunu ve nasıl işlediğini sormak zorunda olduğuna işaret etmişti. Roma İmparatorluğu'nun yasal birliği tamamen ortadan kaybolmuştu ve kilise kulelerinin mimari stili gibi yasa da bölgeden bölgeye değişiyordu.

Orta Çağ medeniyetinin sağlam bir şekilde kökleşmesinin nedeni buydu. Sanki olduğu haliyle topraktan çıkıp büyümüştü. XIII. yüzyılın ortalarına kadar her vadiyi veya köyü birbirinden ayıran farklılıklar, daha genel bir kültürel model içinde eritilmemişti ve ondan sonra da Latin Hristiyanlığı hiçbir surette bir örnek olmamıştı. Aksine, en az iki ayrı kültürel gelenek vardı: biri kuzey ile batıdayken diğeri ise Orta Avrupa'da. İlki Fransızdı ve büyük Gotik katedraller tarafından temsil edilirdi. Bunların en inceliklilerinin –Amiens, Beauvais, Laon, Reims, Soissons, Paris, Sens, Chartes ve Bourges– 1250 itibarıyla, eğer tamamlanmamışsa, yapımına devam edilmekteydi ve bunlar, çoğunlukla Orta Çağ medeniyetinin en tipik ifadeleri olarak görülür. Oysa Yüksek Orta Çağ'ın bu döneminde bu eserlerin temsil ettiği sanatın Kuzey Fransa'nın bir kısmı ve İngiltere ile sınırlı kaldığı her zaman dikkate alınmaz.³ Gotik sanatın Latin Batı'nın büyük kısmına yayılması ancak Orta Çağ'ın daha sonraki dönemlerinde gerçekleşmiştir. Sanata hakim olan stil, XIII. yüzyılın ortalarından önce hala rakip tanımaz bir şekilde Fransızdı ve yeni kurulan Fransız monarşisinin gücü ya da Paris Üniversitesi'ndeki filozofların spekülasyonları kadar özgündü.

Almanya ve İtalya'da farklı bir kültür ve siyasi arka plan vardı. Aslında Almanlar (Fransız bir bakış açısından) “geri kalmış” olarak tanımlanabilirdi. Feodalizmi Karolenj evresinin ötesine geliştirme hususunda yavaşlardı. Bu açıdan Fransa ve İngiltere'nin en azından bir yüzyıl gerisindeydiler ve XIII. yüzyılın ortalarına kadar batıda Roma İmparatorluğu'nu yeniden canlandırma siyasi idealini sürdürdüler. Dolayısıyla, Romalı olmaya özenenler olarak uzun süre Gotik yerine Romanesk mimari stiline bağlı kaldılar. Ancak II. Frederick'in ölümünden ve Orta Çağ imparatorluğunun yıkılışından (1250) sonra kendilerini hem siyasi hem de kültürel olarak Fransız etkisine açtılar ve Romanesk mimariden Gotik mimariye geçiş yaptılar.

Öte yandan İtalya'da Roma geleneği o kadar güçlüydü ki hiçbir zaman tamamen alt edilemedi. Sivri kemerlerin kullanıldığı kiliselerde dahi, çok nadir görülen

3 Gotik sanat pek çok yönden Fransız monarşisinin alameti idi ama hafif tadil edilmiş haliyle İngiltere, Normandiya ve Anjou'da da popülerdi.

durumlar hariç, gerçek Gotik ruhu hemen hemen hiç yoktu. Milano Katedrali gibi nadir rastlanılan bir kilise, tamamen kuzeyli bir ruhta olabilirdi ama normal olarak dikey çizgilerden çok yatay çizgiler üzerinde, duvar yüzeyinde büyük pencerelerden ziyade freskler üzerinde, oymadan çok renkli mermer kakmalar üzerinde ve ezici yükseklikler yerine doğru oranlar üzerinde mutedil bir ısrar vardı. Roma bazilika geleneği hiçbir zaman tamamen unutulmamıştı. Orta Çağ boyunca devam etmişti ve beklendiği üzere özellikle Roma'da güçlüydü. Örneğin, San Lorenzo fuori le Mura Bazilikası'ndaki nef (1216-27) (Görsel 10) ile Amiens Katedrali'ninkini (1220-36) (Görsel 16) karşılaştıralım. Biri, nispeten önemli bir kilise olmasına rağmen İyonik sütunları ve ahşap çatısı ile basit bir yapıdır. Diğeri ise zemin yüzeyinden 42.3 metre yükseklikte taş tonozu ile bir mühendislik harikasıdır. Roma kilisesi klasik geleneği korumakta muhafazakârlık ve kararlılık gösterirken Gotik, kuzeydeki insanların klasik usulde nasıl inşa edileceğini bilmediklerinin ve dolayısıyla cüretkarlıkları ve heybetleri sayesinde *Romanitas* eksikliğini telafi edebileceklerini umdukları bir şeyler denemek zorunda olduklarının göstergesiydi.

İtalya ve Fransa aslında, Latin Batı'nın iki kültürel kutbuydu. Birinde kültür formeldi, çünkü “yapılanlar” ve “yapılmayanlar” için bir kurallar bütünü oluşturan klasik geleneğe dayanıyordu. Bu da bir şiir, resim veya bir hayat tarzının dahi yalnızca “doğru” olduğu zaman iyi olarak kabul edilmesi demekti. Diğesinde ise formel kurallar, cesur deneyimlere ve meraklı bir ruha sahipti ve amaç, antiklerin standartlarını uygulamak değil, aksine onları geçmekti. Önde gelen İtalyan üniversitesi Bologna, Roma hukukunda uzmanlaşırken Paris'in felsefe ve teolojide uzmanlaşması ve kilise Roma'dan örgütlenip yönetilirken XI. ve XII. yüzyılların büyük manastır hareketlerini oluşturan coşkunun Fransa'dan gelmesi, tipik bir durumdu.

Bir tarafta İtalya ile Almanya arasındaki diğer tarafta Fransa ile İngiltere arasındaki fark, 900'den 1250'ye kadar olan bütün dönem için temel bir özellikti. Kelimenin dar anlamıyla sadece kültürel değil, aynı zamanda siyasi bir farktı bu. İtalya ve Almanya, Papalık ve imparatorluğun eviydi. Fransa ve İngiltere ise feodal monarşilerin ve (nihayetinde) ulus-devletlerin mekanıydı. Papalık ve imparatorluk, Tanrı tarafından kurulan evrensel bir toplumun iki ayrı tarafıydı. Aziz Petrus ile Büyük Gregorius'un veya Konstantin ile Şarlman'ın geleneği ile kutsanmıştı. Bu durum, klasik sanat ile aynı anlamda “doğru” olarak tanımlanabilirdi, çünkü mutlak prensiplere dayanıyordu. Ancak Fransa ve İngiltere'de bu evrensel toplum algısı, reddedilmemesine rağmen arka plana itildi, çünkü doğru olsa bile feodal monarşinin gelişmesini engelliyordu. Feodal monarşi, Hristiyan toplumun herhangi bir teorik hak-düzenlemesi ile uyum içinde olması nedeniyle değil, işe yaradığı için desteklendi. Gotik mimari gibi soyut düşüncenin değil, ampirik becerinin bir zaferiydi.

San Lorenzo fuori ile Mura, Roma. Nef, 1216-27

İki siyasi sistem arasındaki temel fark, X. yüzyılın başına dönüp içerisinden doğdukları kaosu incelersek çok iyi bir şekilde görülebilir. O zamanlar Vikingler, Macarlar ve Serazenler Avrupa'nın siyasi örgütlenmesini neredeyse tamamen parçalamıştı. Fakat zaman zaman bir imparatorluğa sahip olmayan imparatorlar ve nerenin kralı olduğu belli olmayan pek çok krala rastlamak mümkündü. Tüm politik bölünmeler sürekli değişiyordu. Burgundiya ve Provence "bölgesinde" krallıklar vardı ve Lombardlar, İtalyanlar, Lotharingialılar, Franklar (hem doğu hem de batı) ve Tötonlara "ait" krallıklar vardı. Fakat bunlar unvanlarının çağrıştırdığı kadar kurumsal değillerdi. Hatta unvanlar kadar vazgeçilmez de değillerdi. Bu dönemin kralları resmi dokümanlarında krallıklarını isimlendirmekte veya tanımlamakta sıkıntı yaşamadılar, aksine kendilerini açıkça *divina clementia favente rex* (ilahi merhametin yardımı ile kral) gibi bir formül ile isimlendirdiler. Onlar için önemli olan Tanrı ve kilisenin kral olmaları için kendilerine otorite veya eğer becerebilirlerse yönetme yetkisi vermesiydi.

Bir kişi kral yapıldığında ona bütün bir yönetim mekanizması değil, sadece yönetme iktidarı verilirdi. Bir göreve tayin olunmazdı, sadece özel bir insan haline gelmiş olurdu. Eski devlet ya da *res publica* fikri ortadan kalkmıştı, çünkü antik dünyanın siyasi kurumları gerçekliklerini yitirmişlerdi. Etkin gücün kurulabileceği tek yol, lordlar ve vassallar arasındaki bağ suretiyle olabilirdi. Bu nedenle krallığını

yönetmekte başarılı olmak zorunda olan kral, tebaasının onu kendi istekleri ile lordları olarak seçmeleri için gerekli güven ve sadakati sağlamak zorundaydı. Gücünü kendi çabası ile inşa etmesi gerekiyordu.

Bunun yapılabilmesi için iki yol vardı. İlki, Fransa'nın Capet krallarının yolu idi ve aşırı ihtiyatlı bir yöntemdi. Kraliyet topraklarının veya kralın şahsi arazilerinin bir araya toplanmasından –bu durumda yaklaşık Paris'ten Orleans'a kadar uzanan dar bir sınır hattı– oluşuyordu. Önceki Capetler tüm dikkatlerini bunun üzerinde yoğunlaştırmışlardı. İstedikleri itaatkar vassallar oradaydı ve güçlerini gerçek kılmayı umdukları yer de orasıydı. Biraz mübalağa ile kendi arazilerinin menfaatini, bütünüyle krallığın menfaatinin üzerine koydukları söylenebilirdi. Onların bakış açısına göre bir kralın Normandiya, Akitanya veya Burgundiya dukleri gibi kudretli bir tebaanın kendisine itaat etmesini sağlamaya çalışması, öncelikle kraliyet arazilerinde en az onlarınki kadar büyük bir güç oluşturmamakla faydasızdı. Dolayısıyla, güçlerini Fransa'nın bir ucundan diğerine beyhude seferler düzenleyerek dağıtmak yerine, Paris çevresinde yoğunlaştırmaya çaba gösterdiler. Capet görüşüne göre bir kralın yönetmeye çalışmadan önce emrine uyulmasını sağlayacak kadar güçlü olması gerekiyordu.

Bu politikanın dezavantajı ise nihayetinde başarılı olsa bile çok yavaştı ve kabul edilmiş krallık algısına aykırıydı. *Rex a regendo* dedi bilge: Krallar kraldı, çünkü hükmederlerdi ve eğer bu davranışı terk ettilerse bu isme layık olmazlardı. Bu nedenle, klasik gelenekten etkilenen hükümdarların Capet politikasını değersiz bularak reddetmeleri ve yerine İtalya ve Almanya'da olduğu gibi “geniş bakış” siyasetini benimsemeleri şaşırtıcı değildi. Buna göre bütün krallığın menfaatleri, muhtemelen Latin Hristiyanlığınıninki de, tüm diğer şahsi menfaatlerin itibarının üzerinde tutulmalıydı. Kral ya da imparator tanrının adına idare etmeli, huzur ve adaleti sağlamalı ve kiliseyi korumalıydı. Eğer bu yolda zorluklarla karşılaşırsa bu yoldan dönmemeli, zorlukları alt etmeliydi. Eğer tebaası ona başkaldırırsa onlara karşı yürümeli ve zorla otoritesini kurmalı veya bu yolda ölmeliydi.

Bu kahramanca ve hükümdardaki en iyi özelliklerin bir kısmını öne çıkaran bir siyasetti. Üç buçuk asrı sonlandırırken bir dizi Alman kral ve imparator bunu icra etmeyi denedi ve nihayetinde başarısız olmalarına rağmen doğru olduğunu düşündükleri toplumu inşa etmek için gösterdikleri çabanın hikayesi hala dikkate değerdir.

SAKSON İMPARATORLUĞU

X. yüzyıl Sakson hükümdarları, otoritelerini Şarlman'ın emperyal otoritesinin bir devamı ve dolayısıyla Konstantin yönetiminde gelişen Hristiyan *Romanitas*'ın tecessüm etmiş hali olarak kabul etmiş ve bunun üzerinden geliştirmişlerdi. İmparatorluğun birbirinden çok farklı halkları üzerinde otorite kurabilmek için I. Otto mevcut dükleri azletti ve onların yerine kendisine sadakat, kan ve evlilik ile bağlı kişilere görev verdi. Bu politika tamamen başarılı olmadı, bunun üzerine Otto da dükleri yönetmek için papazlar atamaya başladı. Otto'nun otoritesine meydan okuyan dükalık hanedan sülalelerinin tehdidini ortadan kaldıracak bu girişime Otto yönetim sistemi denildi. Bu sebeple Sakson İmparatorluğu'nda en azından teorik olarak kilise ve devletin amaçlarında birlik vardı. Kral, saray tarafından atanmış papazlar aracılığıyla hükmünü sürdürüyordu. Slavlara karşı olan savaş ise Hristiyan olmayan ortak bir düşmana karşı mücadele olduğundan birleşik bir imparatorluk fikrini daha da güçlendirdi. Bu sistem haricen papalık ile ahenkli ilişkilere dayanıyordu. İmparator ve papa arasındaki güç dengesi –kim kime tabi idi?– ise esasen tartışmalıydı.

Kronoloji

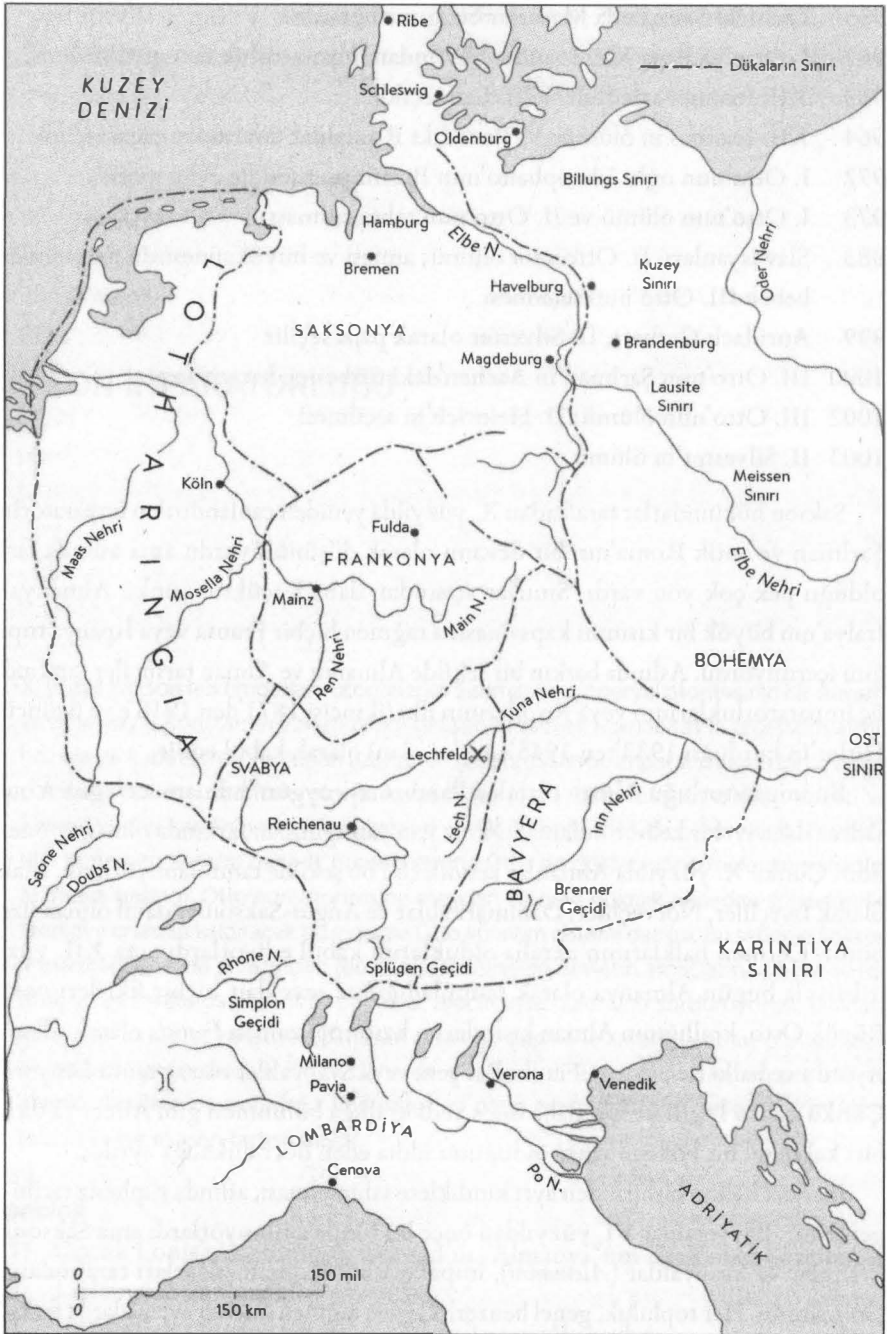
- 911 Çocuk Louis'nin ölümü, I. Conrad'ın "Almanya"nın Kralı olarak seçilmesi
- 918 I. Heinrich kral seçildi
- 933 I. Heinrich Unstrut Savaşı'nda Macarları mağlup eder
- 934 I. Heinrich, Danları Eider Nehri'ne geri sürer
- 936 I. Heinrich'in ölümü; Aachen'da I. Otto'nun seçimi
- 950 Adelaide'e tevarüs eden İtalya Krallığı

- 955 Lechfeld Savaşı'nda Macarlar bozguna uğratıldı
 962 I. Otto'ya Papa XII. Ioannes tarafından imparatorluk tacı giydirildi
 963 XII. Ioannes azledildi, VIII. Leo seçildi
 964 XII. Ioannes'in ölümü; V. Benedikt Romalılar tarafından papa seçildi
 972 I. Otto'nun oğlu Theophano'nun Bizans prensesi ile evlenmesi
 973 I. Otto'nun ölümü ve II. Otto'nun tahta çıkması
 983 Slav isyanları, II. Otto'nun ölümü; annesi ve büyükannesinin naipliğinde
 bebek III. Otto'nun seçilmesi
 999 Aurillaclı Gerbert, II. Silvester olarak papa seçilir
 1000 III. Otto'nun Şarلمان'ın Aachen'daki türbesine hac ziyareti
 1002 III. Otto'nun ölümü; II. Heinrich'in seçilmesi
 1003 II. Silvester'in ölümü

Sakson hükümdarlar tarafından X. yüzyılda yeniden canlandırılan imparatorluk, Şarلمان ve antik Roma'nın bir devamı olarak düşünülüyordu ama aslında farklı olduğu pek çok yön vardı. Sınırlar açısından daha küçüktü, çünkü Almanya ve İtalya'nın büyük bir kısmını kapsamasına rağmen hiçbir Fransa veya İspanya toprağını içermiyordu. Aslında baskın bir şekilde Almandı ve Alman tarihçiler tarafından üç imparatorluklarının veya *Reich*lerinin ilki (ikincisi 1871'den 1918'e ve üçüncüsü Hitler'in kurduğu 1933'ten 1945'e kadar olan) olarak kabul edilir.

Bu imparatorluğu Alman olarak adlandırmayı uygun bulmamıza rağmen bunu sadece daha iyi bir kelime bulamadığımız için yaptığımız farkında olmamız önemlidir. Çünkü X. yüzyılda Almanlar kendilerini bu şekilde tanımlamıyorlardı. Makul olarak İsveçliler, Norveçliler, Danimarkalılar ve Anglo-Saksonlar dahil olmak üzere bütün Cermen halklarının akraba olduklarını kabul ediyorlardı ama XII. yüzyıl itibarıyla bugün Almanya olarak tanımladığımız şeye dair hiçbir fikirleri yoktu. Büyük Otto, krallığının Alman kısımlarını kastettiği zaman *Francia* olarak adlandırıyor ve halkı ise Sakson, Frank, Bavyera veya Svabyalılar olarak tanımlanıyordu. Çünkü aynen İngiltere'nin daha önce yedi krallığa bölünmesi gibi Almanya da her biri kabilesel bir kökene sahip olduğunu iddia eden dört dükalığa ayrıldı.

Bu dört halkın birbirinden ayrı kimliklere sahip olması, aslında şüphesiz tarihi bir gerçektir. Bavyeralılar VI. yüzyıldan önce bu isimle anılmıyorlardı ama Saksonlar, Franklar ve Svabyalılar (*Alemanni*), imparatorluk Roması yazarları tarafından iyi tanınıyordu. Her topluluk, genel benzerliklerine rağmen önemli ayrıntılarda farklılık gösteren kendi kanunlarına sahipti. Her birinin kendi tarihi geleneği vardı. Daha önce gördüğümüz üzere Şarلمان zamanına kadar dinsiz kalmış Saksonlar, kabileler ve acımasız savaşçılar arasında en az Romalılaştırmış olanlardı. Frankların ezeli rakipleriydiler ve amblemleri bir hançerdi (*Sachs*). Diğer yandan Bavyeralılar, Franklara

Harita 10: Saksonya İmparatorluğu

karşı bir düşmanlık geleneğine sahip olmalarına rağmen bu kabileler arasındaki en yumuşak ve coğrafi konumları sebebiyle de en çok Romalılaşmış olanlardı.

Dükalıkların her birindeki kabilesel veya “ulusal” unsur, Orta Çağ’ın orta dönemi boyunca her yükselen isyanın başvurabileceği potansiyel bir güç olduğundan önemliydi. Aynı zamanda bu durum abartılmamalıydı, çünkü X. yüzyılın başında bu dükalıklar, kabile kralları tarafından değil; konumunu henüz hanedan veraseti haline dönüştürememiş ve dükaliği için “yabancı” sayılabilecek aslen Frank kralının generalleri olan dukler tarafından yönetiliyordu. Kendilerini kavmi menfaatler üzerinden tanımlamak ve başında bulundukları dükalıkların “kralı” olmak istedikleri konusunda şüphe yoktur. Ancak bunu gerçekleştirmekte o zamana değin başarılı olamamışlardı ve burada göreceğimiz üzere X. yüzyıl boyunca bu niyetleri kontrol altında tutulmuştu.

Farklı olan bir beşinci dükalık daha vardı. Bu dükalık Lotharingia’ydı. Diğer dört dükalıktan farklı olarak bir kabile kökeni ve coğrafi bir bütünlüğü yoktu (günümüzde yarı Fransız, yarı Alman olarak adlandırılabiliriz). Kökenini, isminden de görülebileceği gibi daha önce bu krallığın sahibi olan Şarlman’ın torununun oğlu II. Lothar’a borçluydu. Fakat bir aile parçalanması sonucunda şans eseri meydana gelmiş olmasına rağmen Orta Çağ’ın orta dönemleri boyunca bireyselliğini korumuş ve halkı kendilerini Lotharingialılar olarak adlandırmaktan çekinmemişti. Bugün dahi eski toprakların bir kalıntısında, Fransız eyaleti Lorraine’de (Almanca *Lothringen*) hatırası canlı tutulmaktadır. Bu devamlılık tarihçileri Avrupa’daki siyasi bölünmelerin bazılarının rastlantısal olarak meydana gelip gelmediğini sorgulamaya sevk etmiştir.

Almanya, tarihinin başladığı yıl olduğu söylenen 911’de hem kavmi hem yapay bölünmelerin diyarıydı. Bu tarih başlatan olay, Şarlman’ın Alman Louis üzerinden son varisi olan Çocuk Louis’nin ölümüydü. Onun ölümünden sonra Alman kavimleri, Batı Franklarının (ya da Fransızların) Kralı III. Charles’a bağlanmak yerine Karolenj hanedanından olmayan Frankonya Dükü Conrad’ı kendilerine kral olarak seçmişlerdi. Kendisinin de söylediği gibi o şansız bir kraldı ve kavimleri ortak düşmanlarına karşı korumayı başaramamıştı. Dolayısıyla kraliyet gücü 918’de Kuşçu lakaplı I. Heinrich’in tahta çıkışına kadar etkili olamadı.

Conrad, Almanya’nın ilk Frank olmayan kralıydı. Dükü olduğu Saksonya’dan geliyordu ve ölüm döşeginde krallığa I. Conrad olarak aday gösterildi. Görünen o ki Conrad, Macarları mağlup edebilecek tek kişinin akınları en üst seviyeye ulaşan Heinrich olduğunu anlamıştı ve bu sebeple kardeşi Eberhard’dan Doğu Frank Krallığı sembollerini (kutsal mızrak, altın bileklik, pelerin, eski kralların kılıcı ve taç) Heinrich’e götürmesini istedi.¹ Bunun ardından Heinrich, Franklar ve Saksonlardan

1 Heyet vardığında, Heinrich kuş avına çıkmıştı. Nitekim lakabı “Kuşçu” idi. Kraliyet sem-

oluşan “bütün halkının” önünde Frank ordusu tarafından kral olarak seçildi. Mainz Başpiskoposu, kral olarak kutsanmasını önerdi ama Heinrich bu onura layık olmadığını beyan ederek bu teklifi reddetti. Bu reddediş, genellikle kilise tarafından kontrol edilmek istemediği şeklinde anlaşıldı ama esasında daha önceleri bir Frank geleneği olan bir uygulamaya tabi olmak istemeyen Sakson gururundan kaynaklanmaktaydı.

Heinrich bir kere kral seçildikten sonra otoritesini kurmak zorundaydı ve bu, ancak düklerine kraliyet haklarını dayatması ile mümkün olabilirdi. Bu haklar, Frank idare sisteminin bir kalıntısıydı ama son yirmi yıl boyunca terk edilmelerine sık sık müsaade edilmişti. Bunlar üç başlık altında toplanabilir. İlki askeri yardımdı, çünkü dükler kralın generalleriydi (Latince, *duces*) ve dükalıklarında ordu toplamakla ve bu orduyu kral her nereye emrederse oraya götürmekle yükümlüydüler (krş. s. 153). İkinci olarak, Merovenjler döneminden beri yerel yönetimin iki dayanağı olan kontların ve piskoposların atanması vardı (krş. s. 134). Heinrich’in bu konuda kendi hakları üzerindeki ısrarı son derece mühimdi, çünkü son zamanlarda dükler sık sık kendi adaylarını yönetime getirirlerse kendi dükalıklarının tamamını kontrol edebileceklerini umarak bu kraliyet imtiyazını ele geçirmeyi başarmışlardı. Üçüncü olarak, kraliyete ait arpalık arazileri (*fisc*) vardı. Bu araziler kraliyetin herhangi bir kısmında yoğunlaşmış değildi. Aksine, bu topraklar ülkenin dört bir yanına dağılmıştı. Bu sayede kral bir yere doğru yola çıktığında her zaman makul bir uzaklıkta maiyeti için erzak temin edebileceği bir araziye sahipti. Geçmişte dükler çoğu zaman bu kraliyet arazilerini sahiplenmişlerdi ve iade etmeleri yönündeki herhangi bir girişime karşı çıkmaları beklenirdi.

Düklerin çoğu kralın isteklerine rıza göstermeyi reddetti. Bu yüzden Heinrich egemenliğini sağlamak için savaşmak zorunda kaldı. Heinrich’in kral seçilmesinde çok büyük bir rol oynamış olan Eberhard’ın dükalığı Frankonya, sorun yaşamadığı tek dükalıktı. Svabya ve Lotharingia’da ise 926’da ölen Svabya Dükü Burchard’ın ardından bir Frankonyalıyı dük atayarak ve Lotharingia’yı Batı Frank Krallığı’ndan kendi topraklarına ekleyerek kesin bir müdahalede bulundu. Fakat Bavyera’daki başarısı vasat bir başarıydı. Bavyera düküne karşı bir savaş başlattı ama belirsiz bir teslimiyeti daha akıllıca buldu. Dük Arnulf ona bağlılık yemini etti ama diğer taraftan resmi evraklarına kendi saltanat tarihini kaydederek ve muhtemelen kendi kont ve piskoposlarını atayarak gerçekte bağımsızlığını yaşamaya devam etti.

bollelerinin listesi, Widukind’in *Rerum Gestarum Saxonicarum, hibri tres*, ed. G. Waitz, M.G.H.S.S. (1882), i. 25 adlı eserinden alınmıştır ama Cremonalı Liudprand (*Antapodosis*, iv, 25, çev. Wright, *Works of Liutprand*, s. 160-1) kutsal mızrağın Burgundiyalı Rudolf’ten sonrasına (926) kadar gerekmediğini söyler.

Bu nedenle Heinrich, hükümdarlığının ilk altı yılında iç savaşlarla meşguldü. Bu durum ancak 924'te büyük ölçekte yeniden başlayan Macar akınlarıyla sona erdi. O dönemde sorun Heinrich'in krallığı savunurken kraliyet işlevlerini yerine getirip getiremediğiydi. İlk anda yerine getirememiş gibi görünüyordu, çünkü krallığın geri kalanını kendi başlarının çaresine bakmak durumunda bırakıp Saksonya'daki kendi dükalığını korumak zorunda kalmıştı. Daha sonra, talihli bir şekilde bir Macar kabile reisnin ele geçirilmesi sayesinde dikkatini bütünüyle krallığın savunmasına değil, Saksonya'nın istihkamına çevirdiği dokuz senelik bir ateşkes elde etti. Farklı bir bağlamda bu konuda neler yaptığını ayrıntılı bir şekilde görmüştük (s. 184). Vurgulanması gereken nokta, Saksonya Dükü olarak yükümlülüklerinin kral olarak vazifelerinden daha önemli olduğunu düşünmüş olmasıdır. Örneğin Svabya, Macarlar tarafından harap edilirken (928) Svabya'yı kurtarmaya gitmemişti. O sırada kendi doğu sınırındaki savunma noktasını güçlendirmek maksadıyla Brandenburg'u almakla meşguldü.

Ancak, siyasetinin sadece Saksonlarla ilgili olan bu safhası geçiciydi. Saksonya savunmasının başarıya ulaştığı ve bir şövalyeler ordusu yetiştirdiği 933 yılında Macarlara haraç vermeyi reddetti. Bunun sonucu olarak Macarlar, Heinrich'e karşı büyük bir sefer düzenlediler ama Unstrut Savaşı'nda tamamen bozguna uğradılar (933). Ertesi sene Danlar ile savaştı ve onları Eider Nehri'ne kadar geri püskürttü. Bu zaferler, onu Cermen halklarının gözünde saygın bir kral haline getirdi. Ordusu onu *pater patriae, rerum dominus imperator* (ata yurdunun babası, her şeyin lord imparatoru) ilan etti.² İtibarı inanılmaz derecede büyüktü ve imparatorluğu bütün ihtişamıyla yeniden diriltebileceği Roma'yı ziyaret etme niyetinde olduğu dahi söyleniyordu. Fakat bu niyetlerin hiçbirini gerçekleştiremeden öldü (936).

Kurduğu krallığın tabiatına dair oğlunun tahta çıkışının detaylı anlatımlarından fikir edinilebilir. Heinrich'in her halükarda Saksonya Dükü olarak yetkileri dahilinde en büyük oğlu I. Otto'yu (Büyük Otto) veliahdı olarak tayin etmesine rağmen taht tevarüs eden bir şey değildi. Yine de resmi olarak Saksonlar ve Franklar olarak "halkın tamamı" tarafından prensleri olarak seçilmesi gerekiyordu, bu bile onu kral yapmaya yetmiyordu. Bunun için "evrensel bir seçim" olması gerekiyordu. Böyle bir niteliğe sahip olan seçim, Şarlman'ın Aachen'daki sarayının şapelinde çifte bir merasimle gerçekleşti. Düklerin, önde gelen kontların ve diğer şövalyelerin onu tahta çıkardıkları, sadakat yemini ettikleri ve böylece kendi usulleri ile onu kral yaptıkları

2 Neresi için "imparatorların lordu" idi? "Cermenya" veya "Cermen halkı" için yeterli sayılabilecek bir kelime yoktu. Belirsiz ve muhtemelen "şeyler" olarak çevrilebilecek olan "rerum" kelimesinin kullanımı bu nedenledir.

ilk tören, kilisenin narteks bölümünde yapıldı. İkinci tören ise bir ruhban grubu nezaretinde kilisenin ana kısmında (triforyum geçişleriyle çevrelenen sekizgen bir alanda) düzenlendi. Mainz Başpiskoposu, Otto'nun elinden tuttu ve onu merkeze yönlendirerek halka şu şekilde seslendi:

Bakın, karşınıza Tanrı tarafından seçilen [electum], krallığın selef efendisi [domino rerum] Heinrich tarafından tayin edilen ve şimdi tüm prensler tarafından kral yapılan Otto'yu getirdim. Eğer bu seçim [electio] sizi memnun ediyorsa sağ ellerinizi kaldırarak bunu göstermelisiniz.

Bütün bunlar yapıldığında halk onun lehine oy verdi ve başpiskopos da onu unvan nişanları (Frankların dar gömleği, kılıç, kılıç kayışı, kısa pelerin, kuşaklar, haç, asa ve taç) ile ve şu sözlerle makamına yerleştirdi:

İsa'nın bütün düşmanlarını, barbarları ve kötü Hristiyanları defetmekte kullanacağın bu kılıcı kabul et. Çünkü Frank İmparatorluğu'nun tamamı üzerindeki bu güç, bütün Hristiyanların huzurunun temini için ilahi otorite tarafından sana verilmiştir.³

Son olarak Otto'yu kutsal yağ ile takdis etti ve onu kilise galerisinde bulunan ve Otto'nun kendisini halka gösterdiği tahta yerleştirdi. Bütün tören bilinçli bir şekilde Şarlman hatırasının dirilişi hissini veriyordu. Daha sonrasında ise düklerin hane görevlileri gibi hizmet ederek krala bağlılıklarını gösterdikleri bir ziyafet vardı. Aachen, dükalığının sınırları içerisinde kaldığı için Lotharingia Dükü Gilbert, kahya olarak gerekli genel işlerin sorumluluğunu üstlendi. Frankonya Dükü Eberhard başgarson (yemek sorumlusu) olarak rol aldı. Svabya Dükü Hermann saki (içecek sorumlusu) ve Bavyera Dükü Arnulf teşrifatçı (konaklama ve oturma mekânlarından sorumlu) oldu. Bu itaat gösterisi yeni dönemi çarpıcı bir şekilde başlatmıştı. Fakat bu sadece bir gösteriydi. Gerçek sınav, Otto kendisine verilen güçleri kullanmaya başladığı zaman kendini gösterdi. Çünkü bundan sonra dükler ayaklandı ve Otto onlara boyun eğdirmek için bir dizi sefer düzenlemek zorunda kaldı.

Muzaffer olmasına rağmen böyle bir iç savaşlar silsilesini karşılamaya gücü yetmezdi. Kesinlikle kalıcı uzlaşma yöntemleri bulmak ve bir şekilde düklerin gücünü kontrol etmek gerekiyordu. En kolay yolun dükalıkları tamamen ilga etmek olduğu düşünülebilirdi ama bu hem tarihi geleneklerin gücü hem de düklerle krallığın savunmasında duyulan ihtiyaç nedeniyle mümkün değildi. Haritaya şöyle bir göz atmak bile düklerin sınır komutanları olduklarını göz önüne serecektir: Lotharingia kuzeybatıda, Svabya güneybatıda, Bavyera güneydoğuda ve Saksonya kuzeydoğuydu. Güçlü gelenekleri ve savunma işlevi olmayan tek dükalık Frankonya'ydı ve Otto, Frankonya dükünün 939'da çıkardığı ayaklanmadan sonra bu dükalığı kalıcı

3 Alıntılanan pasajlar ve verilen tüm detaylar, Widukind, ed. Waitz, bkz. ii, c.1, s. 6-8'dendir.

olarak tahta bağlayarak fiilen ortadan kaldırdı. Diğer dükalıklara ihtiyaç vardı ve bu nedenle muhafaza edilmeliydiler. Asıl sorun, nasıl kontrol edilecekleriydi.

İlk yapılacak iş, bu dükalıklara tevarüs eden mülkler olarak değil, kraliyet daireleri olarak muamele edilmesini sağlamaktır. Hiçbir düka hanedanlığı X. yüzyılın başlarında tam olarak yerleşmiş değildi. Bununla beraber eğer gerçekleştirebilirse makamını tevarüs eder hale getirmek her dükün niyetiydi. Bu sebeple, Otto'nun ilk amacı mevcut tüm dükleri azledip yerlerini farklı ailelerden, tercihen kendi ailesinden kişilerle değiştirerek bu eğilimi kontrol etmek olmuştur. Böylece, 947 itibarıyla Bavyera Dükalığı'nı kardeşi II. Heinrich'e, Svabya'yı en büyük oğlu Liudolf'a ve Lotharingia'yı kız kardeşi ile evlendirdiği Kızıl Conrad adlı bir Frankonyalıya verdi. Saksonya ve Frankonya bizzat kendi kontrolünde olduğundan, bunu bütün dükalıkların sadece sadakat yolu ile değil, kan bağıyla da ona bağlı kişilerin kontrolünde olması şeklinde bir uygulama takip etti.

Fakat hiçbir kral kendi ailesine dahi tam olarak güvenemezdi, en azından X. yüzyıl gibi kardeş ve oğul isyanlarının kralların maruz kaldığı en yaygın tehlikelerden biri olduğu bir zamanda.⁴ Dolayısıyla dükalıkların isyan etmenin kolay olduğunu düşünmemesi için bir güçler dengesi sağlamak elzemdi. Bu noktada temel zorluk güneydeki Svabya ve Bavyera düklikleri, yani zayıf ve zengin olan bir ülke sınırında bulunan bu ikiliydi. Çünkü Lotharingia Düklüğü Batı Franklarının krallığına, Saksonya Slavlara bakarken Bavyera ve Svabya, şehirleri zayıf ve yönetimleri Avrupa'daki en değişken yerlerden biri olan Lombardiya düzlüğüne tepeden bakan Alp geçitlerini kontrol ediyordu. Eli bu kadar zengin bir eyalete ulaşabilen bir düka, Almanya'daki güç dengesini kolaylıkla tersyüz edebilirdi.

Tehlike aşıkardı ve 950'de bir dizi evlilik ittifakı ve beklenmeyen ölümlerin sonucu olarak İtalya Krallığı Adelaide isimli bir kadına miras kaldığında doruk noktasına ulaştı. Orta Çağ'da bu tür durumlar, insan doğasındaki kötülüğü ortaya çıkarırdı. 949'da Bavyera Dükü Heinrich krizi tahmin ederek Aquileia'ya el koydu. 950'de önde gelen bir İtalyan İvrea Markisi Berengar, kendisini Lombardların kralı ilan etti, Adelaide'yi esir aldı ve onu oğlu ile evlendirmeye çalıştı. 951'de ise Svabya Dükü Liudolf onu kurtarmak üzere Alpler'i geçti. İtalya'nın gidişatı açık bir şekilde kontrolden çıkmaya başlamıştı. Otto, İtalya'ya ilerlemek, leydiyi kendine eş olarak almak ve İtalyan Krallığı'nı kendi hükmü altına almaktan başka bir seçeneği olmadığına karar verdi (951). Bu, İtalya'ya ilk seferiydi ve pek çok yönden hükümdarlığının dönüm noktasıydı. Çünkü bu, taç giyme töreninde de öne çıkan Şarلمان'ın hatıralarını ve geleneklerini pekiştiriyordu.

Öte yandan İtalya seferi, esasında çözdüğünden daha fazla soruna yol açmıştı, çünkü Otto'nun oğlu, Svabya Dükü Liudolf'un isyan etmesine neden olmuştu. Liudolf'un İtalya emelleri engellenmişti ve (haklı olarak) babasının ikinci evliliği sebebiyle hem kendisinin hem de soyunun krallık silsilesinden ihraç edilmesinden korkuyordu. Ayrıca kendisine İtalya sınırlarından bir parça bile toprak alma izni verilmezken amcası Bavyera Dükü Heinrich'in Verona, Friuli ve İstria'yı yürüyüşleri ile ödüllendirilmesine çok kızmıştı. Dolayısıyla bulabildiği bütün hoşnutsuz unsurlarla – kralın İtalya'daki düşmanları ile anlaşma yaptığı için gözden düşen Lotharingia Dükü Conrad, eski Bavyera dükalığı ailesinin bir üyesi olan Palatino Kontu Arnulf ve isyanı bir alışkanlık haline getiren Mainz Başpiskoposu Frederick ile– işbirliği yaparak bir komplo kurdu. Ayaklanma, beklenildiği gibi tahtın varisi ve Cermen kilisesinin başı tarafından başlatıldığı için ciddiydi. İsyanlar Lotharingia'dan başlamış olmasına rağmen esas olarak Orta Ren ve Svabya'da konumlanmış ve Bavyera'da gözle görülür bir başarı elde etmişti. Nihai teslimiyetleri ise Macarların yeni bir akınının yol açtığı genel bir karşı savunmanın sonucunda gerçekleşmişti.

Daha önce de gördüğümüz üzere Macarlar, Avrupa'nın afeti idi. Dinsiz ve barbarlardı ve yolları üzerindeki her şeyi yerle bir ediyorlardı. Cermen dükalıklarının halkları onlara karşı birleşmek için bütün iç çekişmelerini bırakmaya hazırlandılar. Krallarının yardımına koştular ve kahramanlardan birinin tipik bir şekilde eski bir asi Kızıl Conrad olduğu büyük bir çarpışmadan sonra Macarları Augsburg yakınlarındaki Lechefeld Savaşı'nda kesin olarak mağlup ettiler. Bu zaferin sonucu olarak Batı Avrupa'da Macarların gücü kırıldı; akınları sadece Cermenya'da değil, İtalya, Burgundiya ve Fransa'da da ortadan kalktı. Bu zamandan itibaren "Büyük" olarak anılmaya başlanan Otto, Hristiyanlığın kurtarıcısı olarak kabul edildi. Aslında, zaferi Charles Martel'in 732'de Müslümanlara karşı olan zaferiyle karşılaştırılabilirdi. Onun dönemini yazan Sakson keşiş Widukind, o günden sonra büyük bir heyecan ile Otto'yu "imparator" olarak adlandırdı. Bu kelimeyi mecaz olarak kullanmasına rağmen kelime kendi sembolik anlamını da muhafaza etmekteydi, çünkü Lechefeld zaferi, Otto'nun büyük bir hükümdar olmaya layık olduğunu göstermişti. Takip eden yıllarda Otto, resmi olarak imparator olduğunda ise şöhretinin temelini Hristiyanlığı Macarlardan kurtarması teşkil ediyordu.

Bu zafer ona sonsuz bir itibar sağlasa da hala ayaklanma korkusu olmaksızın krallığının farklı kısımlarını nasıl idare edeceği sorunuyla baş başaydı. Yapılabilecek şeylerden biri Liudolf ve Conrad'ı dükalıktan azletmekti, bir diğeri ise daha güvenilebilir kişilerle yerlerini değiştirmekti. Kişisel sadakat yeterli değildi. Ortak bir ülkünün bağına ihtiyaç vardı. Bu nedenle Otto, Lotharingia'nın yönetiminde cesur bir deney yaptı. Geleneksel bir dük ataması yapmak yerine (Svabya'da yap-

tığı gibi) dükalığı bir vaiz ve Köln Başpiskoposu olan küçük kardeşi Bruno'nun sorumluluğuna verdi. Başpiskoposluk ve düklüğün bir araya gelmesi ona herhangi bir şekilde uygunsuz görünmüyordu, çünkü “kilise” ve “devlet” arasında esaslı bir ayırım olduğunu düşünmüyordu. Bunlar, aynı toplumun tamamen farklı yüzleriydi. Aziz Pavlus'un dediği gibi idareci “kötülerden intikam alınması için gönderilen bir Tanrı hizmetkarıydı” (Romalılar xiii.4).

Sevgili kardeşim [diye yazdı Otto], her zaman tek ve aynı şeyi hissetmemizden ve politikanın herhangi bir unsuru nedeniyle amaçlarımızın hiçbir zaman farklılaşmamasından ne kadar mutlu olduğumu anlatmam imkânsız. Sıkıntılar içindeyken [yani Liudolf'un isyanı] bana en büyük teselli veren şey, Yüce Tanrı'nın lütfu ile kraliyet mensubu bir rahipliğin imparatorluğumuza geldiğini görmemdi. Çünkü siz herkese vazifesini nasıl vereceğinizi, yani adaleti sağlayacağınızı biliyorsunuz ve ruhban olarak dini ve kraliyet gücüne sahipsiniz. Düşmanlarınızın tedhit ve hilelerine karşı durabilirsiniz ki bu da güç ve adalet demektir.⁵

Fakat bu ideal değerlendirmelere ek olarak, önemli bir devlet dairesine bir rahibin atanması ile kazanılabilecek bir başka avantaj daha olduğu kabul edilmelidir; çünkü seküler birinin aksine bir rahip evlenemezdi ve bu nedenle de bir hanedan kuramazdı. Bu X. yüzyılda, yani bütün makamların, bütün toprakların ve bütün görevlerin miras yoluyla geçme eğiliminde olduğu bir zamanda öncelikli bir meseleydi. Kral bu eğilimi kontrol etmek istemiş olabilirdi ama doğal olarak bu kontrolü bu şekilde yapmak zorluk çıkaracaktı. Çünkü pratikte bir dük ya da kont öldüğünde söz konusu yerden uzak bir yerde olabiliyordu. Oldukça ani bir şekilde, uygun bir eğitime sahip, bölgeyi bilen ve bölgede kabul görececek birini tayin etmeliydi. Böyle durumlarda belli olan aday neredeyse her zaman bir önceki görev sahibinin oğlu oluyordu. Kral, miras hakkını reddederek dükleri ve kontları karşısına almaya cesaret edemezdi. Bu veraset, onların hakkı olarak görülüyordu ve zaten kral da kendisi için bu hakkı talep ediyordu. Öte yandan iki ya da üç kuşak sonra bir ailenin “kendisi” dükalığını veya kontluğunu devrolunamaz hak olarak görme ihtimalini de göz ardı edemezdi.

Bu yüzden Otto Sistemi olarak anılan hem ideal hem pratik etkiye sahip bir düşünce ortaya çıktı. Geniş bir çerçevede ele alındığında bu, kralın krallığını ruhban sınıfı üzerinden yönetmesi ve onları bizzat kendi tayin etmesi demekti. Sistemin detayları en usta şekilde hazırlanmıştı; çünkü Otto'nun yaptığı şey, kraliyet kurumlarına ait kiliselere oldukça geniş topraklar bağışlamak ve onlara “dokunulmazlık” vermektir. “Dokunulmazlık”, daha önce gördüğümüz üzere (s. 134), dük veya kont

5 Ruotger, *Vita Brunonis, Archiepiscopi Coloniensis*, c. 20, ed. Irene Ott, M.G.H.S.S. (Cologne, 1958), s. 19-20.

gibi kraliyet görevlilerinin kontrolünden muafiyet anlamına geliyor ve kral, krallığın haklarından vazgeçmiş *görünüyor*du. Kraliyet hakimleri, kilise içerisinden şikayet duymamalı veya kontun hanesinde ruhbanları toplamamalıydı. Hiçbir kraliyet yetkilisi, bu toprağa girmemeli veya bu topraktan geçiş ücreti almamalı veya vergi toplamamalıydı. Söz konusu kilise ve onun gelenekleri, keşişleri veya rahibeleri Cennetin Krallığı'nı rahat bir şekilde düşünebilsinler diye bütün dünyevi mecburiyetlerden azade sayılıyor.

Fakat resmin bir de diğer yüzü vardı. Hiç kimse “dokunulmazlığa” sahip olan her manastırın kuralıslığa teslim edilmiş olabileceğini hayal etmemişti. Kral dokunulmaz bölgedeki yönetimi ilga etmemişti, sadece onu kendisi için yönetecek olan rahibe devretmişti. Adalet yine yerine getiriliyordu ama rahip adına. Vergiler yine toplanıyordu ama öncelikle manastıra gidiyordu. Bu nedenle, bir manastırın böyle bir dokunulmazlık ile kazandığı şey daha fazla dünyevi sorumluluktan. Bu esasında Otto Sistemi'nin amaçladığı bir şeydi. Çünkü Otto'nun özgürce bu manastırlara bağışlamış olduğu kraliyete mahsus haklar, böyle yapmış olmasa bizzat kendisinin uygulayabileceği haklar değildi. Bunlar, onun adına kontları tarafından uygulanacak haklardı. Azalttığı kendisinin değil, onların gücüydü.

Otto Sistemi'ne göre bu sebeple, mevcut dükalık ve kontluklarda yeni bir idare zemini oluşturuldu. Fakat sistemin tamamen kilise organizasyonunun kasti kötüye kullanımı olduğu düşünülmemelidir. Piskoposlar ve rahipler, krallığa karşı vazifelerini yerine getirerek tanrının ve onun Kilisesinin çıkarlarına hizmet ettiklerine inanıyorlardı. Bunlar bir grup dikkate şayan adamdı ve etkin idareciler olmalarının yanı sıra doğal olarak “Otto Rönesansı” diye bilinen sanat ve yazın alanındaki bir dirilişe de neden oldular. “Kraliyet rahibi” Bruno, Köln Başpiskoposu, Lotharingia Arşidükü, kralın başrahip şansölyesi ve aynı zamanda ilim adamı idi. Klasik yazma koleksiyoncusuydu. Reichenau'daki Yunan keşişlerden Yunanca öğrenmişti ve manastır reformu ile ilgileniyordu. Enerjisinin çoğunu imparatorluğun gelecekteki piskoposlarını yetiştirdiği okula tahsis etmişti. Bu okulda onlara sadece gramer, retorik, diyalektik, aritmetik, geometri, müzik ve astronomi dersleri vermekle kalmıyor; aynı zamanda müstahkem şehirlerin sanatını ve pazarını idare etmeyi de öğretiyordu. Ona göre klasiklerin çalışılması akademik disiplinin diğer dünyevi lezzetlerinden değil, aksine dünyaya “alışma” isteğinden güç alıyordu. Cermenlerin de hâlâ aralarında sayıldığı barbarlar için Roma, bütün zenginliğin ve lüksün, bilginin ve ihtişamın, düzenin ve kudretin kendisinden neşet ettiği uygarlığı temsil ediyordu. Uygarlaşmış kabul ettikleri tek sanat, klasik; tek eğitim, Latince ve tek imparatorluk da Roma'ydı. Dolayısıyla bir bilgelik kariyeri ile idari bir sorumluluğun birbirine zıt olduğunu düşünmüyorlardı. Aslında, Bruno askerlikte uzmanlaşmanın bir piskopos

olmaktan çıkmak anlamına geldiğini düşünmüyordu bile. Biyografisini yazan kişi, “Onu sadece yüksek sesle okurken, nasihat verirken, münazara yaparken değil; savaş tertip ederken de görüyorduk. Sadece Tanrı’nın huzurunda değil; herkesin gözü önünde de ‘iyi olanı yaparken’ gördük” diyordu.⁶

Temsil ettiği tavrın en güzel örneği, Elbe’nin kuzeyinde ve doğusunda yaşayan *Venedi* (ya da Slavların) fethi ve dine döndürülmeleri esnasında görülür. Fetih esnasında peşi sıra gelen zaferlere yeni piskoposlukların kurulması eşlik etti. Her biri hasarlarla çevrelendi ve kontrol altına alınmak, Hristiyan yapılmak istenen memleketlere hükmetti. Kendilerine bol bol toprak ve ayrıcalık bağışlanan Arhus, Schleswig, Riba, Havelberg, Brandenburg ve Oldenburg’un kuruluşu, 946-8 yıllarına rastlar. Çünkü Slavlara karşı yapılan savaş kutsal bir savaş olarak kabul ediliyordu. Tıpkı yaklaşık iki yüzyıl önce Şarلمان’ın Saksonlara karşı savaşında olduğu gibi vaftiz olmak krala bağlılığın işareti olarak görülmüştü (krş. s. 156). “Devlet” ve “kilise” tek bir toplum oluşturmuştu ve dinsiz Slavlar her ikisinin de hasmıydı. Bu nedenle piskoposlar fethedilen yerleri basit bir bilinç ile yönettiler, çünkü kralları kadar tanrıya da hizmet ediyorlardı. Hem misyonerdiler hem de idareci.⁷

Fakat kral düşünüldüğünde ise esas önemli nokta, söz konusu piskopos ve rahiplerin kendisinin temsilcileri olmasıydı. Dolayısıyla “dokunulmazlıkları”, sadece imparatorluk kiliselerine (*Reisenkirchen*) veya kurucu ya da kurucunun varisi konumunda olan kiliselere verdi.⁸ Bu kiliselerde bir tür kişisel mülkiyet anlamına gelen –daha sonraki yüzyılda Kilise tarafından itiraz edilecek olan– hakları vardı. Çünkü ilkel bir toplumda bir kurucunun kendi toprakları üzerinde bir kilise inşa ettirmesi ve onu kendi kaynaklarından bağışlaması halinde, “kendisinin” (yani bir “malik kilise” veya *Eigenkirche*) olduğunu düşünmesi oldukça doğaldı. Kendisi ve varisleri onu koruma hakkına ve piskoposunu ya da rahibini namzet gösterme (veya bazen tayin dahi etme) hakkına sahip olurlardı. X. yüzyılda bu ilke kesinlikle sorgulanamazdı. Bu, sadece mülkiyet hukukuyla ilgili bir husustu.

6 Ruotger, *Vita Brunonis*, c. 37, s.39.

7 Merseburg Piskoposu Boso (968-70), büyük bir misyonerdi ve Slavlar söyleyebilsinler diye *Kyrie eleison*’u Slav diline tercüme etmişti. “Fakat onlar kutsal şeylere saygısız oldukları halde, alaycı bir şekilde bizim dilimizde ‘Korulukta bir gürgen ağacı var’ anlamına geldiği için kötü olan *ukrivolsaya* çevirdiler. Oldukça farklı şeyler söylemiş olmasına rağmen ‘Bunlar Boso’nun söylediği kelimelerdir’ dediler”. (*Chronicon Thietmari Merseburgensis episcopi*, ed. R. Holtzmann, M.G.H.S.S., 1935, s. 84 vd.)

8 Otto’nun yönetim süresinin başı itibarıyla, bütün piskoposluklar gerçek kurucularının bir önemi olmaksızın kralın bir kurucunun haklarına sahip olduğu “emperyal kiliseler” olarak sayılıyordu.

Bu nedenle kral, “dokunulmazlık” sahibi kiliselerindeki piskopos ve rahipleri kendi seçtiği adamlardan oluşacağından emin olabilmesi gerekiyordu. Aslında böyle kiliseler üzerindeki hakları bundan daha fazlaydı. Bazı açılardan bu topraklara kendisininmiş gibi muamele etmeye devam etti. Onun izni olmaksızın başkasına devredilemez veya takas edilemezlerdi ve kilise onlar için yıllık bir vergi ödemek zorundaydı. Kendisi ve maiyeti için zaman zaman tek bir günde 1000 domuz ve koyun, 12,285 litre şarap, 12,285 litre bira,* 1000 ölçek tahıl ve 8 öküzden oluşacak kadar yüksek bir seviyeye ulaşan bir konukseverlik hakkı talep etti. Piskopos ve rahiplerin kendi asker gruplarını kraliyet ordusuna katmalarını istedi. Mainz, Köln, Strasbourg ve Augsburg piskoposluklarının her biri görünüşte 100 şövalye, Fulda ve Reichenau manastırları 60 şövalye ile yükümlüydü ve İtalya seferlerinden birinde (981’de Otto’nun yaptığı) kralın ordusundaki şövalyelerinin yaklaşık dörtte üçünün kiliseye ait topraklardan geldiği biliniyor. Bu yüzden denilebilir ki VIII. yüzyılda Charles Martel kendisine şövalyeler sağlamak amacıyla Kiliseyi soyarken Otto aynı amaç için Kiliseyi zenginleştirmişti. Onun zamanından kalan 435 beratın 122’si Kiliseye yapılan bağışlarla ilgilidir. Sayılar onun cömert görünmesini sağlıyordu, ama bu cömertlik daha ziyade kendisine yönelikti.

Fakat sistemde ortaya çıkabilecek bazı zorluklar vardı ve en muhtemel zorluk, Otto’nun piskoposlarının bazıları ile arasının açılma ihtimaliydi. Bunun bir örneği Cermenya Başpiskoposu olan Mainz Piskoposu Frederick’ti (937-54). Hayatının sonlarında Liudolf’un ayaklanmasında önde gelen bir konum üstlendi, ama bundan önce de muhalefeti dikkat çekmişti. Bu muhalefet, kısmen şahsi antipati ve sempa-tilerinden ve kısmen de kendi kilise bölgesinin işlerine kralın müdahale etmesine olan kızgınlığından kaynaklanıyordu. Otto’ya göre bunun başlıca ehemmiyeti idare sistemi içerisindeki bir tehlikeyi göstermesiydi, çünkü piskoposları tayin edebilmesine rağmen azledemiyordu. Dolayısıyla, aynen düklükler arasında bir güçler dengesi oluşturma gerekliliği gibi şimdi de kilise adamları arasında bir güçler dengesi oluşturmak gerekiyordu. Ve aynen bir keresinde kuzey İtalya’nın işlerine müdahale etmek zorunda kaldığı gibi bir başka sefer de Roma’ya gitmek zorunda kaldı, çünkü kendi sisteminin başarısı için Papalıkla işbirliği yapması zaruriydi.

Kilise içi güç dengesinin nasıl yapılandırıldığı göz önüne alınırsa bunun nedeni daha da açıklığa kavuşacaktır. Öncelikle sınırların genişlemesinin önüne konan engeller vardı. Bu, özellikle Cermenya’da en büyük eyalet olan ve Ren nehrinin kaynağından neredeyse Elbe ağzına kadar uzanan Mainz eyaleti örneğinde önemlidir.

* Metinde kullanılan gallon ölçü birimi 1 gallon = 4,55 litre eşitliği üzerinden çevrilmiştir [ç. n.].

Tehlike, Cermenlerin Slavlardan aldıkları bütün toprakları da içine alarak Elbe'nin doğusuna kadar daha da büyüyecek olmasıydı ve böyle bir genişlemeyi engellemenin tek yolu yeni bir başpiskoposluk oluşturmaktı. Bu bağlamda, Magdeburg Otto'nun bilhassa yeğlediği kiliseydi, ama ne yazık ki yeni bir başpiskoposluk ve yeni bir kilise eyaleti oluşturacak gücü yoktu. Bu herhangi bir laik kişinin ulaşamayacağı -*Eigenkirchen* günlerinde dahi- ve son merci olarak papanın elinde olan bir şeydi.

Piskoposların güçlerini dengelemeyle ilgili, imtiyaz ve muafiyetten oluşan ikinci yöntemin aynısıydı. Papa, bir manastırı şahsi koruması altına alır ve onu piskoposluk ve başpiskoposlukla ilgili bütün kontrollerden muaf tutardı. Normalde, kilise dünyasında kraliyetin “dokunulmazlığına” denk olan bu imtiyazlar, kurucuları ya da başkeşişleri Papalıktan şükran nişanı almaya hak kazanan manastırlar için saklanırdı. [Cermenya'daki en erken örnek, Frank Kilisesi'ni Papalık kontrolü altına ilk kez alan kişi olan Aziz Boniface tarafından kurulan (751) Fulda'ydı (s. 148).] Fakat artık Otto'nun papayı bağışları konusunda daha cömert olmaya ikna etme konusunda umutları vardı. İsteddiği, ve nihayetinde elde ettiği, Otto Sisteminin en iyi örnekleri olacak Hersfeld, Quedlinburg ve Gernrode gibi manastırlar için Papalığın verdiği muafiyetti. Kraliyetin verdiği “dokunulmazlıklar” kontların ve düklerin güçlerini kapsamıyordu, Papalığın verdiği muafiyetler de piskoposlar ve başpiskoposlarınkini. Bu hususiyetler dâhilinde her şeyi yöneten başkeşişti ve onun üzerinde de kral vardı.

Böyle bir sistem için Papanın desteği zaruriydi. Bu nedenle Otto'nun, Şarlman'ın ayak izlerini takip ederek imparatorluk tacı giymek ve Papalığın koruyucusu olarak özel bir konum elde etmek istemesi şaşırtıcı değildi. 951 gibi erken bir tarihte, İtalya'ya ilk seferinde, papaya Roma'da taç giyebilme imkânını sormak üzere bir elçi gönderdi. Ve talebi bu sefer reddedilmiş olmasına rağmen, daha sonra Şarlman'inkine çok benzer şekilde bir fırsat doğdu. 959'da, yükselmesini Roma soyluluğunun öncüsü olmasına borçlu bir genç olan Papa XII. John, kendisini I. Otto'nun eski düşmanı olan I. Berengar ile çekişme içerisinde buldu. Konumu son derece nazikti ve Otto'dan yardım talep etmek zorunda kaldı. Otto talebine karşılık verdi ve İtalya'ya ikinci seferini düzenledi (961). Papanın düşmanlarını bozguna uğrattı ve ondan bir mükâfat istedi. 2 Şubat 962'de Papa XII. John, Aziz Petrus Bazilikası'nda Otto'ya imparator olarak taç giydirdi.

On gün sonra papa ve imparator arasında iki belge halinde bir anlaşma imzalandı. İlki, XII. John'un Magdeburg'da bir başpiskoposluk kurulmasını emrettiği bir belgeydi.⁹ İkincisi ise *Ottonianum* olarak bilinen, imparatorun Pepin'in Hibelerini

9 Otto'nun Magdeburg Başpiskoposluğu'nu 968'e kadar faaliyete geçirememiş olması, dönemin Papalığının iktidarına dair bir önemli bir nottur. O tarihte ise ölüm, bu stratejinin baş düşmanları olan Halbestadt Piskoposu Bernard ve Mainz Başpiskoposu William'ı kenediliğinden ortadan kaldırmıştı.

(donations) ve Şarلمان'ı kabul ettiği, Papalık devletinin bağımsızlığını tanıdığı, sınırlarını belirlediği ve resmi olarak onun koruyucusu (*defensor*) olduğunu gösteren bir belgeydi. Fakat bu son maddelerde başlangıçtan beri bir yanlış anlama söz konusuydu.

Otto, her halü karda krallığının bir parçası olmaya devam ettiğinden piskoposlarına “dokunulmazlık” vermeye o kadar alışmıştı ki, Papalık devletinin bağımsızlığı fikrini kavramakta güçlük çekiyordu. Bu durum Berengar'a ait son kaleleri zapt etmeye karar verir vermez kendini belli etti, çünkü seferinin rotası üzerindeki Papalık Devleti sakinlerinin papaya değil kendisine bağlılık yemini etmelerini istedi. XII. John hemen şikâyet etti ama hiçbir şekilde tatmin edici bir cevap alamadı. Otto “Önce biz onu vahşi adamların elinden çekip almadıkça ve kendi kontrolümüz altına almadıkça nasıl bu toprakları papaya devredebiliriz?”¹⁰ Anlaşıldığı kadarıyla, papanın, Aziz Petrus mirasının imparatorluğa bağlı kalmasından memnun olacağını düşünüyordu. Ama XII. John tam tersini düşünüyordu. Otto'ya kadar uzattığı acil çağrıdan pişman olarak tarafını değiştirmeye karar verdi, desteğini Friulili Berengar'a çevirdi. Onun oğlu Adalbert'i Roma'ya kabul etti ve sadece Bizans İmparatorluğu'ndan değil, Macarlardan da yardım istedi.

Otto'nun böyle bir hareketi ihanetin en kötü şekli olarak algılaması şaşırtıcı değildir, çünkü papa sadece Aziz Petrus üzerine ettiği yemini bozmuş olmuyor; aynı zamanda Hristiyanlığın düşmanlarının yardımına da başvuruyordu. Bu şartlar altında, Otto papanın azledilmesi gerektiğinden şüphe etmedi ve dolayısıyla Roma'ya bir piskoposlar kurulu topladı. XII. John, Tivoli'ye kaçtı ama yokluğunda da ona karşı taarruz ve ithamlar devam etti. John'un hayatı çok ilginç bir tablo sergiliyordu: Pek çok şeyin yanı sıra, papaz yardımcısını zamansız şekilde bir makama tayin etmekle, sarayını bir geneleve çevirmek ve fahişeler mekânı haline getirmekle, bir kardinali hadım ettirmekle, halk içinde silah taşımakla, avlanmakla ve zar atarken Jüpiter ve Venüs'ün yardımını istemekle suçlandı. Fakat açıktır ki eğer ortada daha ciddi bir ihanet ithamı olmasaydı, elbette bu hatalar üzerinde yoğunlaşabilirdi. Son suçlama belirleyici olandı ve Otto'nun kendini üzerinde konumlandığı kurul, XII. John'u görevden aldı (4 Aralık 963) ve yerine laik biri olan Roma Kilisesi'nin Başnoterini VIII. Leo olarak seçti. Leo ile Otto daha önce selefiyle yaptığı anlaşmayı yeniledi, ama bu sefer gelecekte imparatora sadakat yemini etmeksizin hiçbir papanın takdis edilmemesi hususunda yeni bir madde ekledi. Bu nedenle, papalığın kendisi Otto Sisteminin genel kaideleri ile hizaya getirilmiş oldu. Bu defa papa, imparatorun temsilcisi ve vekili olmalıydı; imparator da Hristiyanlığın yöneticisi.

10 Liuprand, *Liber de rebus gestis*, çev. Wright, *Works of Liuprand*, s. 219.

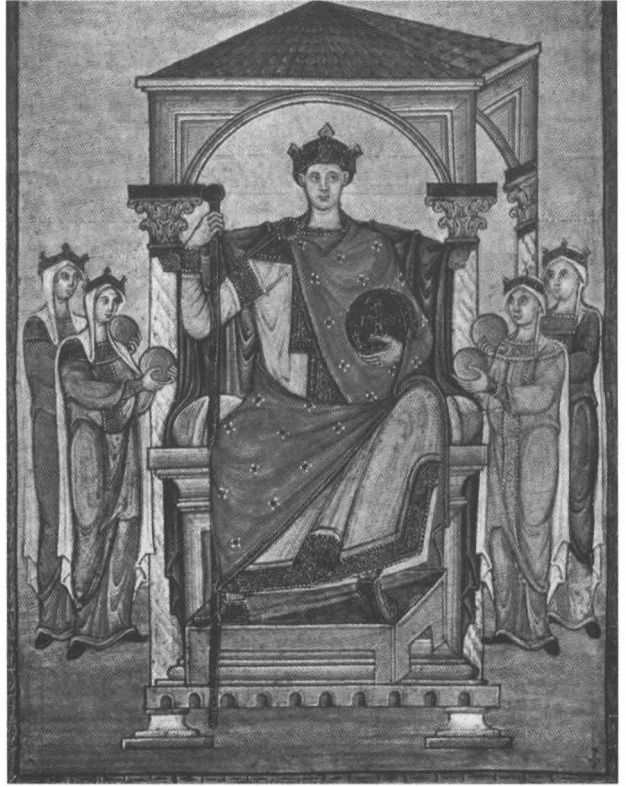
Bu, bir kez daha Şarlman idealine dönüş demekti, ama devrim zorluk olmadan başarıya ulaşmazdı. Öncelikle, XII. John hâlâ kaçaktı ve Otto, Roma'yı terk eder etmez geri dönerek daha önceki kurulum faaliyetlerini fesheden karşı bir kurul topladı. Romalılar onu desteklediler ve VIII. Leo hayatını kurtarmak için kaçmak zorunda kaldı. John beklenmedik bir şekilde öldüğünde dahi (Mayıs 964) Romalılar Leo'yu onun yerine kabul etmediler, bilakis yeni bir papa seçtiler. Bu kez hem erdemli hem de eğitilmiş biri, V. Benedikt'i seçtiler, ama bu seçim imparatorun izni olmaksızın bir papa seçmeyeceklerine ve atamayacaklarına dair ettikleri yemine aykırı olduğu için, Otto kendi ototritesini sağlamlaştırmak üzere şehre geri döndü. Papalık tahtına kendi adayını geri yerleştirdi ve diyakoz rütbesine düşürülen ve Cermenya'ya sürülen rakibinin yargılanmasına şahitlik etti. Şehir üzerindeki kontrolü tamamlandı ve ruhbanlar ile soylularının muhalefeti kırıldı:

Yazık sana, bir Sakson kralı tarafından ele geçirilen ve pek çok kavim tarafından eziyete uğrayan ve ayaklar altında ezilen Roma. Ve senin halkın kılıçtan geçirildi, gücün yerle bir oldu!

Şehirdeki bir keşiş tarafından yazılan bu ağıt, Bizans'ta yankı buldu, çünkü Yeni Roma, Eski'nin içine düştüğü felakete duyarsız kalamazdı. Otto'nun genelde Romalılar ve özelde Papalık ile olan anlaşması, dehşet ile karşılanırken imparatorluk unvanı alması, bayağı bir gasp olarak görüldü. Augustus'un meşru varisleri, yalnızca Bizans imparatorlarıydı ve onların da Otto gibi barbar bir kralı kendi "kardeş-hükümdarları" olarak tanımaya niyetleri yoktu. Dahası, ona karşı bir muhalefet başlatmak imkânları vardı, çünkü Güney İtalya'daki Apulay ve Calabria eyaletlerini halen ellerinde tutuyorlardı. Bu sebeple, Otto onları İtalya'dan sürmek ya da bu amaçında başarısız olursa en azında kendi imparatorluk unvanını tanımalarını sağlamak üzerinde önemle durdu. Bunda da en sonunda başarılı oldu, ama ancak iktidarının en son yılında. Sonrasında Bizans İmparatoru, Otto'yu imparator olarak tanıdı ve bir imparatorluk prensesi olan Theophano'yu, oğlu II. Otto ile evlenmek üzere gönderdi. Bu evlilik Nisan 972'de Roma'da gerçekleşti. Bu, ruhbanlara ve Roma halkına Otto'nun sadece bir Sakson gaspçı olarak görülmemesi gerektiğinin tam bir kanıtı gibiydi. *Romanitas*'ı Bizans imparatorunun bizzat kendisi tarafından onaylandı.

Otto 973'te öldü ve Şarlman'da olduğu gibi imparatorluğunun da onunla birlikte öleceği düşünülebilirdi. Ama imparatorluğu ondan sonra da devam etti ve bazı düzenlemelerle Orta Çağ Avrupası'nın kalıcı bir özelliği haline geldi. Otto'nun tasarlamış olduğu yönetim sistemi, en sert darbelere dahi karşı durabilecek sağlamlıktaydı. Oğlu II. Otto döneminin son yılları ise bir felaketti. Bütün Güney İtalya'yı Bizanslılardan geri alma girişimi sonucunda Sicilyalı Müslümanların düşmanlığını kazandı ve onlar karşısında ezici bir bozguna maruz kaldı (982). Felaketin haberleri,

Kutsal Roma İmparatoru
II. Otto (955-83)

Slavları tekrar silahlanmaları konusunda teşvik eden bir kıskırtmaya neden oldu. Oder ve Elbe arasındaki bütün toprakları geri aldılar, kiliseleri yıktılar ve barbar tanrılarına tapınmaya geri döndüler (983). Bu, öncelikli görevinin Hıristiyanlığı dinsizlere karşı savunmak olduğunu düşünen bir imparator için felaketlerin en büyüğüydü ve II. Otto bununla daha fazla baş edemedi. Üç yaşında tek bir oğul bırakarak aynı yıl içinde öldü. Bu şartlar altında miras kaidesi henüz tanınmadığı için bu çocuğun taç üzerindeki iddialarının göz ardı edilmiş olduğu düşünülebilir. Fakat hanedanın şöhreti ve idaresinin kudreti sebebiyle çocuk, III. Otto adıyla babasına halef seçildi. Daha dikkat çekici olan ise o reşit olmadığı için seçilen iki naibin de kadın olmasıydı: Annesi ve büyükannesi. Orta Çağ Avrupası'nda bir kadının tahta çıkması genellikle bir iç savaş başlangıcının işareti olurdu, ama bu kez iki imparatoriçenin naipliği başarılı oldu. Bu, imparatorluğun birlik ve bütünlüğünün bir hediyesi gibiydi.

III. Otto, kendisinin bizzat yönetimde olduğu dönem boyunca (994-1002), İmparatorluğunun daha idealist yönlerini belirginleştirdi. On dört yaşında bütün gücü

eline aldı ve tüm hareketlerini gençlik romantizmi ile boyayarak yirmi iki yaşına gelmeden önce öldü. Dinde, hayallerini Praglı Aziz Adalbert, Ravennalı Aziz Romuald ve Kalabrialı Aziz Nilus gibi zahitler harekete geçiriyordu. Bu sebeple sık sık inzivaya çekilmek veya hacca gitmek için pratik yönetim işlerini bir kenara bırakırdı. Latin Hristiyanlığındaki en eğitilmiş kişiyi, hâlihazırda kendi hocası olan ve talebesinin teşvikiyle II. Silvester adını alan Aurillaclı Gerbert'i papa olarak atadı (999-1003). Bu önemli bir isimdi, çünkü efsaneye göre ilk Silvester İmparator Konstantin'i vaftiz eden papaydı. İkinci bir Silvester ikinci bir Konstantin'i ima ediyordu ve aynı Konstantin'in kendisine "havarilere eş" diye bir isim edinmesi gibi III. Otto da dini nitelikli unvanlar edindi. "Tanrının hizmetkârlarının hizmetkârı" (*servus servorum dei*) şeklindeki papa unvanını taklit ederek, bazen kendisini havarilerin hizmetkârı (*servus apostolorum*) olarak takdim etti ve bu tür abartılarda Gerbert tarafından açıkça teşvik edildi. Gerbert, İsa'nın "Sezarımız daha özgürce yönetebilsin diye" çarmıha gerilmiş olduğunu bile söyledi. Ve bu fantastik telaffuzun bir yankısı olarak imparator da kendisini "Otto tercius, servus Jesu Christi, et Romanorum imperator augustus, secundum voluntatem Dei salvatoris nostrique liberatoris" (III. Otto, İsa Mesih'in hizmetkârı, İmparator ve Augustus, Tanrı'nın izniyle Koruyucumuz ve Kurtarıcımız) şeklinde takdim etmeye başladı.

Fakat III. Otto Hristiyanlık coşkusunun iftiharında dahi imparatorluğunun Romalı olduğu konusunda ısrarcıydı. Hatırlanacağı üzere, annesi, Bizans prensesi Theophano'ydu. İki taraftan da kral soyuna dayanması hasebiyle babasından ya da büyük babasından daha fazla Romalı olduğunun ziyadesiyle farkındaydı.

Sen Romalıların ve Augustus'un imparatoru Sezarsın [diye yazar Gerbert]. Yunanların en asilisin. Sen Yunanları imparatorlukta geçtin. Romalıları miras aldığın hak ile yönetiyorsun ve zihin ve belagat hususunda her ikisini geçtin.¹¹

Otto, Gerbert'ten kendisini "Sakson kabalığından" kurtarması ve "Yunan ince-liğini" geliştirebilmesi için yardım ve teşvik talep etti. Roma'da, Aventine Tepesi'ne kurulu bir sarayda yaşıyordu; ipekler giyip bir platform üzerine yerleştirilmiş yarım daire bir masada tek başına yemek yiyordu. Memurları *logothetes* ve *protospathars* olarak anılıyordu ve isimleri Yunan harfleri ile yazılıyordu. Çünkü Otto eğitilmiş ve medeni bir duruşa sahip olma, Hristiyan ve kültürlü Bizanslılar'dan geri kalmama konusunda kararlıydı. Mührünün bir yüzünde Roma'yı temsil eden kalkan ve nızzraklı bir kadın şekli vardı; etrafı ise RENOVATIO IMPERII ROMANORUM yazısı ile çevriliydi.

Mührünün diğer yüzü de bir o kadar takdire şayandır. Zira bu yüzden imparatorluk ülküsünün bir başka yönünü temsil ediyordu. Bir imparatorun başı resmedilmişti;

11 *Epistolae Gerberti*, ed. Julian Havet, ed., *Letters de Gerbert*, 983-997 (Paris, 1889), s. 237.

ancak Otto'nunki değil, Şarlman'ınki idi. Aslında Şarlman şeklinde imparatorluğun Frank, Hristiyan ve Romalı mefhumları kaynaştırılmıştı ve III. Otto onun hatırasına büyük bir saygı duyuyordu. Yaptığı hac seyahatleri arasında en meşhuru, Aachen'a gittiği ve Şarlman'ın türbesini açtığı 1000 yılındaydı. Bir görgü tanığı tarafından

Şarlman'ı ölü insanların naaşlarının olduğu şekilde yatarken değil, aksine sanki yaşıyormuş gibi belirli bir koltuğa otururken bulunduğu söylenir. Altın bir taç giydirilmişti ve elinde bir asa tutuyordu. Ellerinde tırnaklarının uzayıp deldiği eldivenleri vardı. (...) Bu sebeple dizlerimizi kırıp onun önünde saygıyla eğildik; İmparator Otto onu beyaz bir örtüyle örttü, tırnaklarını kesti ve eksik olan ne varsa düzeltti.¹²

Otto'nun imparatorluğu gücünü Şarlman'ın efsanesi ve hatırasından devşirmişti. Çünkü "Cermenler" Şarlman'ın başladığı işi tamamlamanın kendi tarihi görevleri olduğunu düşünüyorlardı. İmparatorluk bu nedenle bu kadar uzun sürmüştür. Bu, geçip giden savaşı-kralların fetihleri gibi tesadüfî bir zenginlik ve zafer kaynağı değildi. Hem III. Otto'nun hem de halefî II. Heinrich'in çocuksuz ölmeleri gerçeğine rağmen dağılmamıştır, çünkü "Cermen Ülkesi" kavimleri kurbanlar vermeye ve Şarlman, Hristiyanlık ve Roma geleneğini sürdürecektir bir imparatorluk kurma görevini devam ettirecek halefler seçmeye hazırды.

Ek

Bir piskopos kınanıyor

(Tercüme: 'The Bishops of Eichstädt' Herriedenli bir anonim yazar tarafından yazılmıştır, c. 25, ed. G. H. Pertz, M.G.H. *Scriptores*, vii (Hannover, 1846), s. 260.)

En Hristiyan imparator Heinrich [II] etrafındaki diyakozlardan bölgesinin sınırlarını satın almadıkça [kendi kurmuş olduğu] Bamberg Piskoposluğu'na bir kraliyet vakfı veremiyordu.¹³ Sadece bizim Agonistes'imiz [Meringaudus, Eichstädt Piskoposu], kişisel özelliklerine ve hanedan soyuna dayanarak buna cesaretle karşı çıktı hatta hayatının son dönemlerinde bu berbat değiş tokuşu [toprak takasına] karşı çıktı. Fakat bereket versin ki öldü ve zeki imparator, eskiden beri asillere ve yüksek soydan kimselere verilmiş olan Eichstädt Piskoposluğu'nu köle soyundan bir kimseye verdi. Bunun üzerine bu projeyi aceleyle hayata geçiren Sezar, daha önce bahsedilen değiş tokuşu aceleyle tatbik etti. Fakat bu yeni piskopos, yardımcılarının ve şövalyelerinin tavsiyelerine dayanarak ona sürekli karşı çıktı. O zaman Sezar çok sinirlendi ve şöyle bir ithamda bulundu: "Gunzo,

12 Bu hikâye, yarım yüzyıl sonra yazılan *Chronicon Novaliciense*'de kayıt altına alınmıştır. Ama vakanüvis, görgü tanığı olan Lomello Kontu Otto'dan aldığını iddia eder. Ben uyarlamalarla birlikte bu çeviriyi *Cambridge Medieval History* III. 213-4'ten aldım.

13 II. Heinrich Bamberg'de bir piskoposluk kurmuştu ama Orta Cermenya'da olması nedeniyle onun için bir diyakoz oluşturma amacıyla çevre piskoposluklardan sınırlarını uzaklaştırmak gerekiyordu.

hakkında duyduklarım doğru mu? Daha önceki piskoposla umduğum gibi bir akrabalık ilişkisi kuramadığım ama bu ilişkiyi seninle bir an evvel kurabileceğimi düşündüğüm için seni buraya ben piskopos tayin etmedim mi? Eğer piskopos ya da benim gözdem sıfatını muhafaza etmek istiyorsan seninle ilgili bir daha böyle bir şey duymayayım.” [Söylemeye gerek yok, piskopos tabii ki boyun eğdi.]

Ek

Otto yönetim sisteminin şaşırtıcı bir özelliği de kral/imparator, düklükleri kontrol altında tutmak için onları kendi ailesinin fertlerinden birine tahsis etmesine rağmen isyan edenlerin hemen her zaman ailesinden biri olmasıydı. Bu açık çelişki, bugün asilliğin toplumsal yapısı ile ilgili elde edilen yeni bilgi sayesinde açıklığa kavuşmuştur. K. J. Leyser’in *Rule and Conflict in Early Medieval Society: Ottonian Saxony* (Erken Orta Çağ Toplumundaki Kurallar ve Çelişkiler: Otto Saksonluğu) (London, 1979)’da verdiği bilgiler buna örnektir.

Leyser’in temel vurgusu şuydu: Asil çocuklar mefhumundan en büyük çocuğa miras kalan sıkı kurallarla örülü bir asil aile fıkrine doğru geçişin ilk adımları onuncu yüzyılda vuku bulmuştu. Asil çocuklar uygulamasında miras bölünebilir olduğundan ve veraset kadın ve erkek intikal ettiğinden ailenin tüm üyeleri; dayılardan, amcalardan, teyzelerden, halalardan, büyükdayılardan, büyükanneannelerden, büyükteyzelerden, büyükhallardan, büyükannelerden vb. miras alması beklenirdi ve bu sebeple kadınlar özellikle önemliydi. Kendilerine toprak miras kalan kimse-lerin çoğuna bu topraklar ailelerinin sayısız üyesinden parça parça miras kalmıştı. Bu damlaya damlaya çoğalan miras şekli, en büyük oğulun bir günde birden bire talihine kavuşmasından tabii ki çok farklıydı.

Otto Sistemi taraftarlarının (ya da daha açık konuşmak gerekirse Liudolfing-lerin) asil çocuklar ve parçalanmış miras sisteminde aleyhlerine olan şey, yeterince servet biriktirememekti. Bavyera, Frankonya, Svabya ve Lotharingia’nın düğ aileleri yeterince zengindi ve rekabet için oldukça güçlüydüler. Eğer Liudolfingler üstünlüklerini korumak istiyorsa daha fazla toprak sahibi olmalıydılar. Bu sebeple ailenin başında konumlarını, her servet parçasına adeta sarılmak ve akrabalarından bile olsa mümkün olduğunca fazla mülk ele geçirmek üzere kullandılar. İsyanlara genellikle ve neredeyse zorunlu bir biçimde Liudolfing ailesinden birinin öncülük etmesinin sebebi de işte budur. Eğer bir isyana bir Liudolfing liderlik etmiyorsa, ki bunun olması neredeyse imkansızdı; o isyan daha başlamadan biterdi.

Bu durumun iki muhtemel çözümü vardı ve bunlar da birbiriyle bağlantılıydı. Birincisi; bölünebilir miras sistemini ortadan kaldırmaktı. İşte I. Otto’nun oğlu Liudolf’un isyanının sebebi de buydu (s. 238-9). İkincisi ise kralın Kilise ile birleş-

mesiydi. Böylece kutsal yağ ile o yağlanmış olacak; kutsal giysiler giyip onu diğerlerinden ayıran bütün mistik işaretleri edinerek akrabalarından yüksek bir konuma o yerleşmiş olacaktı. Otto Sisteminin ve nihayetinde Investitures Çatışması'nın önemi işte böyleydi.

"The Imperial Church System of the Ottonian and the Salian rulers: A reconsideration", Timothy Reuter'in *Journal of Ecclesiastical History* 33 (1982), 347-74'te yayınlanan önemli makalesinin başlığıdır. Otto Sistemi ile ilgili basit yorumları güçlü bir şekilde düzeltirken "Sistem" ile ilgili nasıl çalıştığına ve kısıtlılıklarının neler olduğuna dair çok güncel ve mükemmel bir giriş sunar. Leyser'in kitabı ile birlikte bu makale de okunmalıdır.

İlave Okumalar

Kaynaklar

Ottonian Germany: The Chronicon of Thietmar of Merseburg, ter. David Warner (Manchester and New York, 2001).

The Works of Liudprand of Cremona: Antapodosis, Liber de rebus gestis Ottonis, Relatio de legatione Constantinopolitana, ter. F. A. Wright (London, 1930).

Letters of Gerbert: With his papal privileges as Sylvester II, çev. Harriet Pratt Lattin (New York, 1961).

Çalışmalar

Timothy Reuter, *Germany in the Early Middle Ages, c. 800-1056* (London and New York, 1991).

Geoffrey Barraclough (çev.) *Medieval Germany, 911-1250: Essays by German historians*, 2 c. (Oxford, 1938). II. sayıda Alman tarihçiler tarafından yazılan önemli makalelerin tercümeleri yer almaktadır.

Heinrich Mitteis, *The State in the Middle Ages: A comparative constitutional history of feudal Europe*, ter. H. F. Orton (Amsterdam, 1975).

Josef Fleckenstein, *Early Medieval Germany*, ter. Bernard S. Smith (Amsterdam, 1978).

K. J. Leyser, *Medieval Germany and its Neighbours, 900-1250* (London, 1982).

K. J. Leyser, *Rule and Conflict in Early Medieval Society. Ottonian Saxony* (London, 1979).

K. J. Leyser, *Communications and Power: The Carolingian and Ottonian centuries*, ed. Timothy Reuter (London and Rio Grande, 1994).

Timothy Reuter, "The Imperial Church System of the Ottonian and the Salian rulers: A reconsideration", *Journal of Ecclesiastical History* 33 (1982), 347-74.

C. Stephen Jaeger, *The Origins of Courtliness: Civilizing trends and the formation of courtly ideals, 939-1250* (Philadelphia, 1985).

2

PAPALIK REFORMU

İmparator ve papa arasındaki güç dengesindeki kaymalar, I. Otto'nun kurduğu imparatorluk ve papalık emellerinin birliği fikrinin ne kadar kırılgan olduğunu göstermektedir. XI. yüzyılın başında papa, sözde imparatorluk izni ile Romalı soylular ve ruhban sınıfı tarafından seçiliyordu. Hizipçilik üç rakip papa ortaya çıkardığında ise III. Heinrich kendini müdahale etmek zorunda hissetti. İmparatorluk tarafından tayin edilmiş bir dizi papa döneminde, Papalık beklendiği üzere genel olarak kendini ve Kiliseyi ıslah etmeye başlamıştı. Bilhassa otoritesini zayıflatarak piskoposluk idaresini çökerten bir uygulama olan dini mevki ve görevlerin para karşılığı satılmasına savaş açarak.¹ Heinrich'in ölümünden sonra Papalık ve imparatorluk arasına bir mesafe girdi, çünkü reformcular, imparatorluğun papalık seçimleri üzerindeki kontrolünden kurtuldular ve diğer din dışı hükümdarlarla ittifak görüşmeleri yaptılar.

VII. Gregorius, ruhban sınıfının evliliğini yasaklayarak ve bir papa ya da rahibin atamasının laik biri tarafından yapılmaması gerektiği hususunda ısrar ederek seleflerinin reformlarına aktif bir şekilde devam etti. İmparator IV. Heinrich, Gregorius'un papalığı gasp ettiğini ve makamından çekilmesi gerektiğini iddia ederek buna karşı çıktığında, Gregorius azledilmesini emrederek onu aforoz etti. Hemen ardından yaptıkları uzlaşma kısa sürdü ve Gregorius'un ölümü ile Heinrich görünürde otoritesini yeniden kurmuş oldu. Ama bu da kısa sürdü. Birinci Haçlı Seferi ile birlikte Gregorius'un halefi olarak tayin ettiği II. Urban, papalık egemenliğini yeniden kurarak Hristiyanlığın ruhani ve dünyevi lideri rolünü üstlenmiş oldu.

1 Dini bir daireyi satın almak veya satmak.

Kronoloji

- 1024 İmparator II. Heinrich'in ölümü; II. Conrad'ın seçilmesi
- 1028 II. Conrad'ın ölümü; III. Heinrich'in seçilmesi
- 1046 III. Heinrich, Sutri Konsili'ni toplar ve II. Clement'i papa olarak atar
- 1049 Papa IX. Leo, Reims'te kiliseyi St Remigius'a adar, orada bulunanların dini makamları para karşılığı sattıklarını itiraf etmelerini ister
- 1053 IX. Leo, Normanlar tarafından Civitate'de ele geçirildi
- 1056 III. Heinrich'in ölümü; çocuk IV. Heinrich'in seçilmesi
- 1058 Papa II. Nicholas'ın seçilmesi
- 1059 İlk Lateran Konsülü papalık seçimlerinde kararname çıkarır
- 1061 Papa II. Alexander'ın seçilmesi
- 1073 Papa VII. Gregorius'un seçilmesi
- 1075 VII. Gregorius, hiçbir ruhbanın bir laik tarafından yetkilendirilemeyeceğini beyan eder
- 1076 IV. Heinrich, Gregorius'yi papa olarak tanımayı reddeder ve aforoz edilir
- 1077 Heinrich Canossa'da Gregorius'un kendisini affetmesini ister
- 1080 Heinrich, Gregorius tarafından aforoz edildi ve azledildi; Heinrich, Gregorius'un azledilip yerinin değiştirilmesine çalışır
- 1084 Heinrich'e sahte-Papa III. Clement tarafından imparator olarak taç giydirildi
- 1085 VII. Gregorius'un ölümü
- 1088 Papa II. Urban'ın seçilmesi
- 1095 Urban, Clermont Konsili'nde Birinci Haçlı Seferi'ni vaaz eder
- 1106 IV. Heinrich'in aforoz edilmiş olarak ölümü

1. VII. GREGORIUS'DAN ÖNCESİ

Sakson İmparatorluğu'nun zayıf yanı, hem papa hem piskoposların işbirliğine dayanmasına rağmen onların gönüllü desteklerine itimat edememesiydi. Gittikçe artan sayıda rahip, imparatorluğun gücüne endişe içinde bakıyordu ve bunun Kilisenin sekülerleşmesinin bir göstergesi olduğunu düşünüyorlardı. Bir kişi rahip atandığı zaman onun bir dönüşüme uğradığına ve dünyadan koptuğuna inanıyorlardı. Bu sebeple Aziz Petrus'un halefleri olarak emirleri imparatorlardan almanın kutsal olana bir küfür manasına geldiğini düşünüyorlardı. Onlara göre, imparatorun ne kadar faziletli veya dindar olduğu herhangi bir farklılık teşkil etmezdi, çünkü imparator bir aziz bile olsa din dışı yani laik biri olduğu gerçeği değişmeyecekti. Kilise için bir sacerdotal/papazlık yönetimi istiyorlardı, çünkü bunun Tanrının Dünyadaki Krallığını inşa etmelerini sağlayacağına inanıyorlardı. Fakat Papalığın yenilenmedikçe böyle bir yönetime ulaşılamayacağını da gördüler.

XI. yüzyılın ilk yarısı boyunca, onuncu yüzyılın büyük bir kısmı boyunca olduğu gibi Papalık devleti güçsüzdü, çünkü Roma soylularının hâkimiyeti altındaydı. Papaların, imparatorun izni ile Roma halkı ve ruhbanları tarafından seçilmesi gerekiyordu. Ama imparatorlar genellikle kontrol sağlayamayacak kadar uzak olduğu için ruhbanlar korkabilir, halk ise “yönlendirilebilirdi.” Bu nedenle Roman Campagna soyluları, her şeyi kendi bildikleri yoldan hallediyordu. Şehirde şatoları vardı ve kendi aile üyelerine Roma Kilisesi’ndeki en kazançlı yerlerin verilmesini sağlamak için sürekli baskı uygulayabilirlerdi. Mükemmel bir başarı ortaya koyan ailelerden biri, VIII. Benedikt (1012-24), XIX. John (1024-32) ve IX. Benedikt (1032-46)’i çıkarmış olan Tusculum hanesiydi. 1045’te isyan başlatan III. Silvester’in şahsında rakip bir papa aday gösteren Crescentii hanesi ise onlara rakip bir aileydi. Silvester elli günden fazla Roma’da tutunamamış, ama kaçtığı anda dahi Papalık içerisinde bölünme olsun diye kendisini papa olarak adlandırmaya devam etmişti. Ama IX. Benedikt, “kendi” papalığından vaftiz babasının lehine feragat edip, sonra vazgeçerek yeniden papa olmak istediğinde işler iyice sarpa sardı; çünkü artık üç papa vardı. Benedikt’in vaftiz babası VI. Gregorius, gayretli bir reformcu olarak kuşkusuz en iyisiydi; ama bir tür emekli maaşı olarak İngiltere’deki Peter’s Pence’den gelen kârı Benedikt’e ödemeyi vadetmek papalığı satın alması sebebiyle dini görevleri parayla satma günahı işlediği iddia edildi.²

İmparator III. Heinrich işte bu aşamada müdahale etmişti. Son derece dindar bir insandı ve Papalıktaki skandalı sonlandırmanın, “Hristiyan cemaatinin” lideri olarak kendi görevi olduğunu düşünüyordu. Roma üzerine yürüdü, üç papayı da azleden Sutri Konsili’ni topladı (1046) ve onların yerine II. Clement (1046-7) adında saygın bir Cermenî papa olarak atadı. Bu eylemine, öncelikle (zorla boyun eğdirdiği) Romalı soylular; ikinci olarak ise papazlık sistemini savunanlar karşı çıktı. Liège Piskoposu Wazo, “hem ilahi hem de beşeri hukuka göre en yüksek piskopos, Tanrı dışında hiç kimse tarafından yargılanamaz” olduğu için imparator taraftarı olmasına rağmen onun uyguladığı adaletsizlikle ilgili bir şikâyetname yazdı.

Öte yandan, imparatora önde gelen reform liderleri arasında yer alan Peter Damian ve Kardinal Humbert gibi iki isim de dâhil olmak üzere güçlü bir akliselim desteği mevcuttu. İlki bir Şükran Kitabı yazdı ve Tanrı’dan sonra “bizi açgözlü ejderhanın pençelerinden kurtaran”ın III. Heinrich olduğunu beyan etti. Esasında, Papalığın kendisini ve Kiliseyi yenileme işine dönmesi tamamen Heinrich’in müdahalesi ne-

2 Fakat VI. Gregorius’a karşı olan suçlamaların düşmanları tarafından uydurulmuş olması muhtemeldir. VI. Gregorius, kendisine saygı duyduğunu açıkça söyleyen Hildebrand (VII. Gregorius’in bir akrabasıydı.

ticesindeydi. Bilhassa Toul Piskoposu Bruno'nun, Papa IX. Leo (1048-54) olarak atanması başarılıydı. Kilisenin tüm eyaletlerinde çok sık rastlanan dini makamları para ile satma günahını ortadan kaldırmayı kendine görev edindi. Ve sert disiplin önlemleri gerekli olduğu için bütün günahkârlar cezalandırılabilsin diye Kilise üzerinde etkin bir kontrol kurmaya çalıştı.

Bu neticeye ulaşabilmek için Roma'da debdebe içerisinde oturması değil, aksine Avrupa'nın diğer kısımlarında da otoritesini göstermesi gerekiyordu. Bir Orta Çağ hükümdarı gibi egemenliği altındaki bölgelere görkemli ve etkileyici geziler yapmak zorundaydı. Bu sebeple, Mart 1049'da kuzeye gitmek üzere Roma'dan ayrıldı ve Floransa ile Pavia'dan Köln'e geçerek Reims'e doğru ilerledi. Toul Piskoposu iken Clovis'i vaftiz eden "Frankların havarisi" Saint Remigius şerefine inşa edilen yeni kilisenin takdis töreninde bulunmayı kendine görev addetti. Ardından seremoniyi dini bir konsil için bir fırsat haline getirmeye hazırlandı. Fakat Fransız kralının muhalefeti sayesinde sadece yirmi piskopos ve kırk başkeşiş katıldı. Bu papalık otoritesinin zayıflığını gösteren bir durumdu. 1 Ekim 1049'da takdis töreni gerçekleşti. Azizin naaşı eski yerinden taşındı ve şehrin etrafındaki şaşaalı bir geçit töreninin ardından (nef kısmı hâlâ ayakta olan) yeni kiliseye götürüldü. Ama Leo, naaşı onun için hazırlanan yeni mekâna yerleştirmek yerine, aziz de konsile sessiz bir şahit olabilsin diye büyük mihraba yerleştirdi. Daha sonra bütün piskopos ve başkeşişlerden tek tek ayağa kalkmalarını ve makamları için herhangi bir para almadıklarını beyan etmelerini istedi. Bu talep şaşkınlığa neden oldu. Reims Başpiskoposu da dâhil olmak üzere bazıları bir gün mühlet istediler. Langres Piskoposu kaçtı ve Besancon Başpiskoposu kendisini savunmaya kalktığı anda donakaldı. Papa, *Te Deumun* söylendiği büyük mihraba giderken "Saint Remigius yaşıyor" diye ağladı. Çünkü papalık otoritesini kuran, Saint Remigius'un korkutucu varlığıydı. Çok sayıda parayla mevki satın alma itirafı yapılmıştı ve isabetli bir cezalandırma yapılabilsin diye dikkatli bir şekilde inceleniyordu. Aralarında konsil çağrılarına riayet etmeyen bütün piskoposların da olduğu en kötü suçlular görevlerinden uzaklaştırıldı.

Böylece papa Hristiyanlığın lideri ve Kilisenin etkin başkanı haline geldi. Fakat henüz papalığın imparatorluktan bağımsız olmaya çalışacağına dair hiçbir şüphe yoktu. Örneğin Peter Damian, imparator ve papa arasındaki ilişkiyi mükemmel bir ortaklık olarak görüyordu.

Dünyanın liderleri [diye yazmıştır] birbirlerine karşı hayırsever olmalı ve daha aşağıdaki üyeleri arasında uyumsuzluk çıkmasını önlemelidir. İnsanlar için iki ama Tanrı için bir olan bu kurumlar, krallık ve rahiplik, ilahi sırlarla alevlendirilecektir. Onları temsil eden iki insan, ortak hayrın lütfü ile kralı Roma ruhani liderliğinde ve Roma ruhani liderliğini de kralda bulmanın mümkün olacağı yakın bir birlik sergilemeliler.

Bununla birlikte, papalığı imparatorluktan bağımsız kılmak isteyen güçlü tesirler de vardı ve III. Heinrich'in 1056'daki ölümünden sonra harekete geçmek için fırsat buldular. O yaşarken muhalefet harekete geçmeyi göze alamıyordu. Ama öldüğünde halefi seçilen oğlu daha altı yaşındaydı ve naiplik annesi İmparatoriçe Agnes'e verilmişti.

Orta Çağ'da bir kadının hükümdarlığı her zaman zayıflık alameti olarak görülmüştür ve 1057'de III. Heinrich'in papalarının sonuncusu da öldüğünde, Romalı "ruhbanlar ve halk", önce naibe danışmaksızın bir papa seçerek kendi inisiyatiflerine göre hareket etmenin güvenli olduğuna karar verdiler. Seçtikleri kişi, tanınmış bir reformcu olan Lotharingalı Frederick idi ve dini özelliklerinin yanı sıra bir de Sakallı Godfrey'in kardeşiydi. Godfrey de Lotharingia Düklüğü'nden azledildiği halde (1049) Toskana'dan Beatrice ile evlenerek (1054) tarihini yeniden kuran ve imparatorluğun önde gelen isyancılarından biriydi. –Aslında Beatrice'in egemenliği altındakiler– Roma'dan kuzeye giden ana yollar boyunca uzanıyordu ve bu nedenle onun müttelikliği papalık için son derece değerliydi. Aslında, muhtemelen belirleyiciydi. Frederick, Papa IX. Stephen olarak seçilmesine izin istemek üzere naibe bir elçi gönderdiği zaman kraliçe bu isteğe çaresizce boyun eğdi. Böylece I. Otto tarafından getirilen ve III. Heinrich'in kıskanç bir şekilde papa adayı gösterme imtiyazından vazgeçilmiş oldu. Bu tehlikeli bir teamüldü ve etkisi, bir sonraki papalık döneminde, –II. Nicholas (1058-61) döneminde–, daha görünür hale geldiği gibi reformcuları da açıkça teşvik etti.

Nicholas'ın sorumlu olduğu ilk gelişme, 1059 seçim fermanıydı. Bununla, gelecekte papaların "Romalı ruhbanlar ve halk" tarafından değil, kardinal piskoposlar tarafından seçilmesi gerektiği ilan edildi. İfade edilen amaç, kalabalıkları "yönlendirmekte" çok mahir olan Roma soylularının müdahalesini engellemektir. Dillendirilmeyen maksat ise herhangi bir emperyal kontrole engel olmaktır. İmparatora danışma veya imparator tarafından aday gösterilme gibi şeyler hiç geçmiyordu. Yalnız muallak bir ifadeyle "imparatorun hakkı olan onuru ve hürmeti muhafaza etme" ibaresi yer veriliyordu. Bu da imparatorluk mahkemesinde hiçbir anlama gelmiyordu.

Seçim fermanı açık bir düşmanlık olarak kabul edildiği için II. Nicholas kendisini acil bir şekilde, gerekirse, onu imparatorundan koruyacak bir müttelik ihtiyacı içerisinde buldu. Bu nedenle, nihayetinde Orta Çağ Avrupası'nın daimi özelliklerinden birisi haline gelecek yeni bir papalık "dış politikası" başlattı. Tüm kusurlarına rağmen kuzeydeki emperyal güce en açık şekilde denk olan Fransız Kralı I. Philip ile bir uzlaşmaya vardı. Toskanalı Sakallı Godfrey ile olan ittifakına sadık kaldı ve en önemlisi Güney İtalyalı Normanlarla bir ittifak yaptı.

Bu son ittifak için bazı açıklamalar gerekir, çünkü Güney İtalya tarihi Orta Çağ'a kısmen dahil olmuştur. Burası her şeyin birazının hayatta kaldığı, her ça-

ğın ve her barbar akının siyasi çerçevede kendi izini bıraktığı bir ülkeydi. Bizans İmparatorluğu'nun eyaletleri, Lombard Düklüğü, (Sicilya'da) bir Müslüman devleti, Batı İmparatoru tarafından (genellikle buna karşı direnilen) bir derebeylik iddiası ve son olarak da Normanlar vardı. Normanlar, ülkeye 1016'da Monte Gargano'da hac esnasında karşılaştıkları Lombard yöneticiler tarafından paralı askerlik yapmak üzere davet edilmişlerdi. Onlar da bu teklifi can atarak kabul etmişti. Kendilerini de hızlı bir şekilde usta yağmacı ve tehlikeli hizmetkârlar olarak ispatlamışlardı. İşverenlerine karşı çıkıp onları birbirlerine düşürdüler ve ülkeyi kendileri için fethetmeye başladılar. 1030 itibarıyla Aversa'da kendi prensliklerini kurdular; 1046'da Apulia ve Calabria'nın büyük kısmını fethettiler; 1053'te bir papalık ordusunu bozguna uğratma ve IX. Leo'yu bizzat ele geçirme şerefine nail oldular.

Fakat II. Nicholas artık bu korkunç savaşçıları ve Hıristiyanlığın baş belalarını Papalığın müttefiki yapmak niyetindeydi. 23 Ağustos 1059'da liderleri Robert Guiscard ile Melfi'de buluştu ve onu kendisinin vassalı olarak kabul etti. Robert, eğer papa kendisinden önce ölürse seçim fermanına göre yeni bir papa seçebilsinler diye Roma Kilisesi'nin kardinallerine yardım edeceğine dair söz verdi. Kısacası, herhangi bir Roma soylusu ya da imparator müdahalesine karşı onları savunacaktı ve karşılığında papa da ona Calabria ve Apulia arazilerinin mülkiyeti ile birlikte duk unvanını bağışladı. Bu eylem, papanın bu toprakları devretme hakkı ve herhangi birine duk unvanı verme etkisinin olmadığını ve bütün İtalya'nın kendisine ait olduğunu düşünen imparatora açık bir meydan okumaydı. İmparatora karşı savaşırken kuracağı ittifak için bir imparatorluk imtiyazını gaspetmiş olmuyor muydu?

Bu nedenle II. Nicholas'ın papalığı, imparatorluk ve papalık arasındaki açık bir kırılma olarak bilinir. Husumetler gelecek on altı yıl boyunca ortaya çıkmayacak olmasına rağmen tüm şüphelerin ötesinde açıktır ki "dünyanın iki başı" arasında artık "mükemmel bir hayır birliği" yoktu. Üzerinde konuşulan temel sorun imparatorun papalık seçimlerindeki haklarıydı. II. Nicholas'ın halefi II. Alexander (1061-73)'ın papalığı süresince her iki taraf da bir konum kazanmaya çalışıyordu. Alexander, Norman koruması altında kardinaller tarafından seçildi ama yine de onu yasal papa olarak tanıyan (1064) Mantua'daki (yeni emperyal Naip Köln Başpiskoposu başkanlığındaki) bir piskoposlar konsülü önüne çıkma izni alana kadar emperyal bir anti-papa olan Parma Piskoposu Cadalus'un muhalefeti ile karşılaşmak zorunda kaldı. Bu karar gerek adayları kabul edilen reformcular tarafından gerekse papanın davasını ibraz ettiği imparatorluk taraftarlarınca bir zafer olarak algılanabilirdi. Fakat asıl mesele hiçbir suretle karara bağlanamadı ve asıl deneme, baş diyakoz Hildebrand'ın, VII. Gregorius (1073-85) olarak papalığa yükselmesi ile gerçekleşecekti.

2. VII. GREGORIUS VE İMPARATORLUKTAN AYRILIŞ

Hildebrand, sonu olmayan tarihsel çekişmelerin merkezi olan Orta Çağ'ın en büyüleyici ve esrareniz şeklidir. Ailesinin Hristiyan Benedikt (ö. 1051) adlı bir Yahudi dönmesinin soyundan gelip gelmediği; IX. Leo, IX. Stephen, II. Nicholas ve II. Alexander'ın arkasındaki gizli kuvvet olup olmadığı; imparatorluk ve papalığın birbiri ile uyum içerisinde yaşayabileceğine gerçekten inanıp inanmadığı ve samimi bir dindar mı yoksa sadece güce mi âşık olduğu tartışmalıdır. Bu zorluk, delil yetersizliğinden değildir, çünkü 350'den fazla mektubu ve ona saldırmak veya onu savunmak için hayattayken yazılmış sayısız risalesine sahibiz. Bu daha ziyade neye inanılması gerektiğine karar verileceği ve neyin boş propaganda olarak geçersiz ilan edileceği probleminden kaynaklanıyordu.

Hildebrand bir reformcu için şaşırtıcı şartlar altında 22 Nisan 1073'te papa seçildi. Seçim, 1059 seçim fermanı uyarınca kardinal piskoposlar tarafından değil, görünürde irticalen toplanan Romalı ruhbanlar ve halk tarafından yapıldı. Kendisinin şahsi kaydı şu şekildedir:

Efendimiz Papa Alexander'ın öldüğü rivayetinin bizim mektubumuzdan önce sizlere ve diğer pek çoklarına ulaştığından şüphemiz yoktur. Ölümü benim için büyük bir darbeydi ve bütün ruhum en derinlerine kadar sarsıldı. Çünkü öncelikle geleneklerinin aksine, Roma halkı, işlerin kontrolünü nihayetinde Tanrı'nın özel bir inayeti ile yapılması için sessizce bizim ellerimize bıraktı.³ Bu sebeple, tavsiye olarak şu karara vardık: Üç günlük bir oruçtan sonra ve umumi cenaze hizmetlerinden ve birçok insanın dualarından sonra, hayır işlerinin eşliğinde, bir Roma papasının seçimi ile ilgili yapılması gereken en iyi şeyin ne olduğunu Tanrı'nın yardımı ile beyan edecektik. Fakat daha sonra, birdenbire merhum üstadımız Papa, Kurtarıcımızın⁴ kilisesindeki defin törenine hazırlanırken büyük bir arbede meydana geldi. Ve insanların bağırışları yükseldi. Konuşmama veya danışmama ne zaman ne de imkan bırakarak delirmiş gibi üzerime koştular ve beni hiç de layık olmadığım papalık makamına sürüklediler. Bu sebeple tanrının elçisinin ifadesiyle şunları söyleyebilirim: “Sellerin üzerime aktığı derin suları miras aldım. Ağlamaktan bitap düştüm; boğazım kurudu.” Akabinde: “Üzerime ürkeklik ve titreme geldi ve korku beni alt etti.”⁵

Bu nedenle papa seçilen kişinin şahsiyeti Latin Batı üzerinde öyle bir etki oluşturdu ki nihayetinde bütün kilise-reformu hareketi onun enerji ve vizyonuna isnat edildi. “Hildebrand” veya “Gregorius Reformu” ya da daha basit bir ifadeyle

3 Hildebrand, Roma başrahibi idi ve bu yüzden II. Alexander'ın defininden ve yeni bir papanın seçilmesinden mesuldü.

4 Aziz John Bazilikası'na asıl bağlılık yemini.

5 Gregorius VII Letter to Wibert of Ravenna, çev. Ephraim Emerton, *The Correspondence of Pope Gregorius VII, Selected Letters from the Registrum* (New York, 1932), s. 3.

“Hildebrandizm” hakkında bilgi sahibiyiz. Lakin bu harekete onun katkısı bir dizi devrimci fıkirden ziyade hâlihazırda savunulan reformları yürütmek için azimli bir kararlılık göstermekten ibaretti. Papa olmadan üç ay önce Lombardiya halkına şunları yazıyordu:

Bilmenizi isterim ki sevgili kardeşlerim, başaralım ya da başarmayalım, hakikati ve doğruluğu tüm insanlara, özellikle de Hristiyanlara ilan etmekle yükümlüyüz. Bu yükümlülüğün sebebi, Rabbimizin şu sözleridir: “Yüksek sesle bağırın; söylemekten çekinmeyin, sesinizi bir trampet gibi yükseltin ve insanlarıma günahlarını ilan edin!” Yine başka bir yerde: “Eğer günahkâr olana günahkârlığını beyan etmeyecek olursanız, onun ruhunu sizin elinizden isteyeceğim.” Ve bir de: “Kılıcını kandan uzak tutana lanet olsun!”⁶

Bu kadar yüksek sesle ilan ettiği günahlar nelerdi? Öncelikle, “*nicholaism*”, yani ruhban sınıfının evlilik günahı vardı. Rahiplerin evlenmeme yemini etmesi kuralı, (Rum Kilisesi tarafından değilse de) Roma Kilisesi tarafından IV. yüzyıl kadar erken bir tarihte kabul edildiği için yeni değildi. Fakat IX. yüzyıldaki Anianeli Aziz Benedikt gibi reformcuların bazı çabalarına rağmen bu kural güçlü bir biçimde icra edilememişti. Bilhassa İtalya’da, alt seviyedeki rahipler arasında evlilik âdeti yaygındı ve Milano eyaletinde Aziz Ambrosius’un otoritesine yapılan bir başvuru ile meşrulaştırılmıştı. Esasen, rahiplerin bekâr kalmasına dair (papazların evliliği açık bir şekilde Eski Ahit’te tanınmış olmasına rağmen) hiçbir yazılı hüküm yoktu ama reformcular argümanlarını hiç kimsenin iki efendiye birden hizmet edemeyeceği öğretisine dayandırıyorlardı. Kalıcı bağlarla dünyaya bağlanan kişi dünyaya esir olurdu.

Bu argüman sadece teorik değildi. Tecrübeyle de güçlü bir şekilde destekleniyordu. Büyük tehlike, XI. yüzyılda kilise makamlarının aynen din dışı makamlarda olduğu gibi kalıtsal hale gelmeye başlamasıydı. Çünkü ruhban sınıfındakilerinin eşleri cariyeler olarak tanınmasına, bilinmesine ve çocuklarının teknik olarak gayrimişru sayılmasına rağmen piskoposlar özelinde oğulların “yeğen” olarak anılması daha kibar bulunmakla birlikte XI. yüzyılda sadece papazlık içerisinde değil, aynı zamanda yüksek tayinlerde de babalarını izleyen oğullar bulmak nadir görülen bir durum değildi. Rahiplerin oğulları, kendilerine Kilisede bir kariyer seçmeseler dahi karşılaşacakları pek çok zorluk vardı. Zira sevgili babaları kilise bağışlarını onlara aktarma eğiliminde olabiliyordu ve böylece çocuklar dünyaya bağlılıkları sebebiyle Kilise mülklerini soymaya teşebbüs edebiliyordu.

Reformcuların saldırdıkları ikinci kötülük ise genellikle *nicholaism* ile kol kola ilerleyen *simoni* idi. *Simoni*, daha önce gördüğümüz üzere, kilise makamlarından birinin para ile ya da herhangi başka bir dünyevi lütuf karşılığı elde edilmesi idi. Bu

elde etmenin kişinin kendisi, babası, amcası ya da kral tarafından gerçekleştirilmesi önemli değildi. Çünkü asıl kural, ruhbanlık yapanların ticaret yapmaması gerektiği idi. *Simoni* münhasıran kiliseyi dünyaya esir edebilir ve seçilen piskoposların ya da başkeşişlerin kutsal ve dini özelliklerinden ziyade sosyal ve siyasi hünerlerinin üstün olmasına neden olabiliyordu. Reformcuların atıf yapmayı sevdikleri başlıca örnek, tayinini İmparator III. Heinrich'in (1002-24) akrabası olmasına borçlu olan Eichstädt Piskoposu Megingaud idi.

Her ilahi hizmette, kısa bir ayini kısa bir yemeğe tercih eden bir özlülük aşığıydı. Bu suretle, Paskalya Günündeki Ayinde halka açık bir şekilde şarkı söylerken bir olay meydana geldi. Nihayet sekansın⁷ söylenmesi gereken yer gelmişti ve baş muganni her zaman olduğu gibi ağır bir şekilde başlattı. Piskopos sinirli bir şekilde archdeaconu çağırdı ve ona İncil'i mümkün olduğunca çabuk okumasını emretti. "Bu arkadaşlar", dedi, "akıldan noksanlar ve korkunç derecede uzun bir şekilde söyleyerek beni açlık ve susuzluktan öldürüyorlar. Ahmak! Sekanslar bulunmadan önce Tanrı'yı memnun eden bir sürü ayin söylendi."⁸

Bu, bir piskopos için uygun bir davranış mıydı? Tanrının kilisesini böyle bir adamın denetimine bırakan bir sistemin ilgası, herhangi bir kilise reformu programının ilk gerekliliği olmak zorunda değil miydi? Fakat asıl zorluk sadece rahiplik makamlarını satın alan kilise mensuplarının değil, aynı zamanda onları satan sekülerlerin de olmasıydı. Örneğin, imparator, Cermenya'daki piskoposlukların hepsini ve İtalya'dakilerin de çoğunu görevden aldı ve bu görevleri onlar için para ödeyen veya imparatorluk yönetiminde etkin hizmetkârlar olarak teveccühünü kazanmış olan kilise mensuplarına bağışladı. Daha önce Otto Sistemine göre imparatorun yönetiminin bütün temelini, nasıl Kilise üzerindeki kontrolüne dayandığını görmüştük. Fakat hangi yetki ile o veya başka bir laik yetkili kiliseye ait işlevleri dağıtabiliyor ve papalığa ve papazlığa ait makamlardan mahrum bırakabiliyordu? Bu soru, en büyük Lorraine reformcularından biri olan ve simoniaklara (*Adversus simoniacos*) karşı üç kitabı bütün Kilise reformu sorununu yeni bir bakışla ortaya koyan Kardinal Humbert tarafından soruldu. Ona göre bütün kötülüklerin temelinde Kilisenin seküler insanlar tarafından kontrol edilmesi yatıyordu ve bu da kilise mensuplarının "sekülerler tarafından atanması" ile sembolize ediliyordu. "Atama", bir kişinin bir göreve ona bir takım harici sembollerin verilmesi ile tayin edilmesi demekti. Mesela bir piskopos için bunlar yüzük ve asa (*crozier*) idi. "Sekülerler tarafından atanma", bir

7 Sekans, İncil'den önce gelen *Alleluia*'nın bayram günlerinde son hecesine kadar söylenen uzun bir melodidir.

8 Anonymous of Herrieden, "The Bishop of Eichstädt" c. 17, ed. G. H. Pertz, M.G.H.S.S., vii (Hannover, 1846), s. 258.

kilise mensubunun bu sembolleri kilisedeki kendi üstünden değil, ruhban sınıfından olmayan birinden alması halinde kullanılan terimdi.

Mevzubahis mesele sadece resmi olmakla kalmıyordu, zira insanların büyük çoğunluğunun okuma-yazma bilmediği bir devirde, herhangi belirli bir görevin meşru sahibinin kim olduğuna dair insanları bilgilendirmenin tek yolu, tabiidir ki, bir makama yerleştirmenin halka açık bir tören dâhilinde gerçekleştirilmesiydi. Örneğin, bir krala taç giyme töreninde krallık sembolleri verilirdi ve merasim mümkün olan en yüksek şaşaa ile (krş. s. 237) kilise mensupları tarafından gerçekleştirilirdi. Böylece kralın gücünü doğrudan tanrıdan aldığını gösterilirdi. Öte yandan, dükler ve kontlar ise kral tarafından yetkilendirilirdi, çünkü onlar kralın memurlarıydılar ve kral, memurların kendi otoritesi altında olduklarını ve söz konusu güçlerini ondan aldıklarını gösterebilsinler diye merasimi bilhassa kendi idare ederdi. Bu nedenle, bir kral bir piskoposu yüzüğü ve asası ile yetkilendirdiğinde aynı sonuca yolaçmış olmaz mıydı? Ruhban olmayanların istenmeyen hegemonyası simoninin, Nikolacılığın ve Kilisenin diğer tüm dertlerinin kaynağı olmaz mıydı?

Daha köktenci reformculara göre bu duruma dair bir sorgu olamaz gibi görünüyordu ve görüşleri (her halükarda 1074'ün sonundan itibaren) Papa VII. Gregorius tarafından paylaşılıyordu. Ama imparator açısından papa ne kadar kutsal olursa olsun, böyle bir görüşe itiraz etmeden rıza göstermek kesinlikle imkansızdı. Kendi idaresi Otto Sistemi üzerine kurulduğu için Kilisenin kontrolünü kaybetmesi demek beraberinde imparatorluğun da kontrolünü kaybetmesi anlamına gelirdi. Bu konuda reformcuların savlarına direnmek zorundaydı ve böyle durumlarda kendi atadığı piskoposların çoğunun ona sadık kalacağına dair hiç şüphe yoktu. Bu yüzden reformlar, sekülerler tarafından yapılan atamayı yasaklamakta ayak direrse tek çıkar yol, imparatorluk piskoposlarının da imparatorun otoritesinden üstün olarak kabul edecekleri bir otorite inşa etmektir. Kilise içinde bir hizipleşmeye neden olabilirlerdi.

Bu nedenle Papalığın üstünlüğü sorunu esasıydı. Reformcular hep geriye dönüp sekülerler kontrolü ele almadan önce Kilisenin nasıl örgütlendiğini görmek için erken dönem teamüllerine bakıyorlardı. Tarihleri, Pederlerin eserlerini ve bulabildikleri her türlü belgeyi –konsil kararnameleleri, Papaların risaleleri, vb.– okudular ve Papalığın daha önce bir bütün olarak Hıristiyanlığa yapmış olduğu liderlikten derin bir şekilde etkilendiler. Geriye bakıldığında, Tusculum hanesinin egemenliği gibi göz ardı edilebilecek dönemler hariç, Papalık makamının daha sonraları unutulmuş kiliselerin çeşitli eyaletlerini denetlemiş olduğu görülüyordu. Mesela, Roma'yı Lombardlara karşı savunan, İtalya piskoposlarını denetleyen, İngilizleri dine döndüren, Konstantinopolis Patrikliği'ni azarlayan ve “her piskoposun bir hata

yapıldığında Papalığa tabi olduklarını” beyan eden Büyük Gregorius vardı. Neden ustalıkla kullandığı güçleri işlemez hale gelmişti?

Reformculara göre, bütün bunlar Kilisenin dünya ile olan ilişkisinin yozlaşmış olmasından ve kadim disiplinini, Kilise hukukunu unutmuş olmasından kaynaklandığı izahtan varesteydi. Kilise hukuku, Kilise içi disiplini hedefleyen onda bir oranındaki kilise vergilerinin toplanması, bağışların dağıtılması, ahlaksız rahiplerin cezalandırılması, piskoposların seçilmesi gibi konuları kapsayan bir dizi düzenlemeden oluşuyordu. Fakat bu hukukun anlaşılabilir hal gelmesi için gayretkeş bir ön çalışma gerekiyordu. Çünkü bu hukuk, İncil’den alıntılar, Pederlerin yazıları, Papalık risaleleri, uygun görülmüş istiğfar kitapları, Kilise konsillerinin kararları ve Roma hukukundan oluşan bir yığın kötü düzenlenmiş materyalden oluşuyordu. XI.yüzyıldan önce seküler bir haminin hakları söz konusu olduğundan veya bir diyakoz psikoposu ile metropoliten arasında ihtilaf meydana geldiğinde konuya dair izlenmesi gereken prosedür hakkında bilgi edinmek isteyen birisi, tüm bu kaynakları kullanarak kendisi bir araştırma yapmalıydı. Ortaya büyük bir emek koymak gerekiyordu ve bu nedenle reformcular, konusuna göre ilgili kaynakları tasnifleyerek Kilise hukuku el kitapları ya da “derlemeleri” oluşturmak için işe koyuldular. En erken örneklerinden biri olan Burchard *Decretum*’u (1000 yılı civarı) Cermenya’da düzenlendi. XI. yüzyılın ikinci yarısında Roma’da üç derleme daha (“The Seventy-four Titles”, 1050 civarı; Anselm of Lucca, 1083 civarı ve Kardinal Deusdedit, 1083-7 civarı) yapıldı. Ve bunlar Papalığın hakları üzerine vurgu yaptıkları için dikkate değerdi. Peter Damian’ın şu değerlendirmesi, bu derlemeleri meydana getiren zihniyeti ortaya koyar: Hildebrand, Roma pontiflerinin hikâyelerini ya da dini hükümleri okurken ona Papalık makamının otoritesini ilgilendiren herhangi bir şeye dikkat çekmek için sor, çünkü Hildebrand’ın emeli, papalık gücünün potansiyeli kolaylıkla fark edilebilsin diye ilgili bilgilerin tümünü, küçük tek bir ciltte toplamaktı.

Papa olduğu zaman edindiği bilgileri iki ana yönde değerlendirdi. Öncelikle bu bilgileri, Kilise idaresini merkezileştirmek ve bütün eyaletlerin disiplinini denetlemek için kullandı. Daha önce görmüş olduğumuz üzere Büyük Gregorius’a (s. 102) dayandırılan eski düzende ısrar etti. Buna göre bütün metropolitenler otoritelerinin simgesi olan *pallium*larını papanın kendisinden alacaktı. Ayrıca Papalığa eyaletlerin disiplin işlerine müdahale etme hakkı veren bir bağlılık yemini etmelerini de sağladı. Belli aralıklarla Kilisenin neredeyse bütün eyaletlerine papalık elçileri gönderdi ve onlara diyakoz olsun metropoliten olsun bir piskoposu görevden alabilmeleri için tam yetki verdi: “Sizi ağırlayan beni ağırladı ve sizi reddeden beni reddetti” dedi. Eğer bir başpiskopos, papanın emrindeki metropolitenin haklarına tecavüz etti

diye itiraz edecek olsa, hemen papa tarafından iddia edilen hakların yeni olmadığı, hatta “seleflerimizin ihmali ile” hatırı sayılır ölçüde bir zaman için uygulanmamış olabileceği ve Gregorius’un bölüm ve satırlarla papanın haklılığını desteklemeye hazır olduğu söylenirdi. Mainz Başpiskoposu Siegfried’e şöyle yazmıştı:

Danışmanlarınızın papalık otoritesinin haklarını ne bildiği ne de önemseydiği aşikâr olduğundan sizi bizimle birlikte kilise kanunu geleneklerine ve pederlerin buyruklarını şöyle bir gözden geçirmeye davet ediyoruz., Böylece had bilmezliğinizin cesametini anlayarak ihmal ve hadsizlik hatalarınızı algılayabilirsiniz.”

Kilise hukukunu kullandığı ikinci yol çok daha esaslıydı: Seküler güç karşısında Papalığın yerini tesis etmek. Her şeyde olduğu gibi esinlenmek üzere yakın yüzyıllardaki pratiklere değil, kilisenin erken dönem uygulamalarına baktı. Papalığın III. Heinrich ya da I. Otto tarafından kontrol edilmesinden ötelereydi bakışı. Papa Zacharias’ın Merovenjlerin sonuncusunun görevden alınmasındaki rolüne, İmparator Theodosius’u aforoz eden Aziz Ambrose’ye ve Hildebrand’ın anladığı şekilde “sadece kendisine karşı çıkan kralları ve dukları aforoz eden değil, kraliyet asaletinden de mahrum bıraktığını açıklayan” Büyük Gregorius’a bakıyordu. Bu yüzden 3 ya da 4 Mart 1075’te aşağıdakileri de içeren, en önemli papalık ayrıcalıklarından oluşan yirmi yedi cümlelik bir liste hazırladı (*Dictatus Papae*):

I. Roma Kilisesi sadece Tanrı tarafından kuruldu [*yani* papalıktan daha fazla bir şeydi].

XVI. Onun [Papanın] yetkisi olmadan gerçekleşen hiçbir konsil genellenemez [Rum Kilisesini hedefleyen bir ifade].

XXII. Kutsal kitabın şahadet ettiği gibi Roma Kilisesi hiçbir zaman hata yapmamıştır ve yapmayacaktır.

XIX. O [Papa] hiç kimse tarafından yargılanamaz [*yani* Sutri Meclisi kilise kanununa uygun değildir. krş. s. 254].

III. O tek başına piskoposları görevden alabilir veya birbiriyle uzlaştırabilir.

XII. O imparatorları azledebilir.

VII. Gregorius, teorinin ifade edilmesiyle yetinip kalacak biri değildi. Yüksek sesle bağırmanın görevi olduğunu düşündü ve sesini “bir trompet gibi” yükseltti. 1075-6 kışında, papalığa yükselmesinden iki buçuk yıl sonra İmparator IV. Heinrich ile aralarındaki mesafe kapandı. Roma’da 1075’te gerçekleşen Lenten Konsili’nde herhangi bir kilise mensubunun piskoposluk, manastır ya da diğer kiliselere tayinini din dışı bir otoritenin, bir sekülerin elinden almasını yasaklayan bir kararname tebliğ etti. Kilise mensuplarının bekarlık yemini kuralını icra etmeyen piskoposlarına itaat

etmemeleri için vaazda bulundu Svabya ve Karintiya Düklerinden, para karşılığı makam satan veya evli olan rahiplerin “eğer gerekirse zorla” ayin yönetmelerini engellemelerini istedi. Son olarak, Milano Başpiskoposluğu’yla ilgili uzun süredir devam eden tartışmalarla ilgili şiddetli tedbirler aldı.

Bu anlaşmazlığın kökeni, *pataria* diye bilinen popüler ve devrimci bir parti sebebiyle imparatorun Milano’nun kontrolünü ve onunla birlikte başpiskoposluğa tayin hakkını da kaybetmesine dayanır. Bu kayıp onun için aşırı derecede önem taşıyordu. Milano, iktidarının stratejik merkezlerinden biriydi, çünkü Alpler’in orta geçişlerini kontrol ediyordu. Yeterince kuvvetli olduğunu hisseder hissetmez şehirdeki destekçilerini topladı; Katolik Başpiskoposu kovdu ve yerine kendine bağlı bir adayı getirdi. Kilise işlerine bu çeşit bir müdahaleyi hiçbir reformcu kabul edemezdi. Gregorius, Tanrı’ya itaat eder gibi Papalığa itaat etmesini buyuran kesin bir emir yazdı ve sözlü bir mesajda ise aforoz ve azledilme ile tehdit etti.

Bu şartlar altında IV. Heinrich önce davranmaya karar verdi. Papanın davranışlarını şikayet etmek üzere Worms’ta (24 Ocak 1076) Cermen piskoposlarından oluşan bir kurul topladı. Ne daha önceki imparator ve papa arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiğine karşı çıkmaya yeltendiler ne de Papalık kurumuna saldırdılar. Şikayetleri yalnızca manastırlarını terk etmiş, kendisini papa yapmış, piskoposluk üzerine duyulmamış güçler atfeden ve Kilisenin huzurunu yok eden “sahte keşiş” Hildebrand’e karşıydı. Orada bulunan yirmi dört piskoposun ve iki başpiskoposun her biri şöyle bir kararı imzaladılar:

Ben, N . . . piskoposu N . . . , Hildebrand’a bildiririm ki bu dakikadan itibaren ona karşı boyun eğme ve itaati reddediyorum. Artık onu papa olarak tanımayacağım ve artık ona bu unvanla hitap etmeyeceğim.

Bu kararlar, imparatorun yazdığı açıklayıcı bir mektup ile Roma’ya gönderildi. Ulak, 100 piskoposun bulunduğu Lenten Meclisi’nin ilk oturumunda papa görünmeden ve meclis Gregorius’a makamını terk etmesi ve gayrimeşru şekilde gasp ettiği papalıktan feragat etmesi yönündeki emrini vermeden önce ulaştı. Ani bir kargaşa çıktı ve ulağın hayatı ancak Gregorius’un müdahalesi ile kurtarıldı. İki gün sonra Gregorius imparatoru aforoz etti ve görevden aldı:

Kutsal Petrus, havarilerin prensi, kulağını merhametle bana yönelt. Yalvarım duy beni, senin hizmetkârını, bebekliğinden beri beslediğin ve bugüne kadar sana bağlılığım sebebiyle benden nefret eden ve hâlâ nefret etmeye devam eden günahkârların elinden koruduğun kulumu! . . . Bu nedenle, inanıyorum ki benim çabamla değil, senin inayetinle, bu, senin isteğindi ve isteğin, Hristiyan cemaatinin [Populus Christianus] bilhassa sana bağlı olanların bana, yani senin özel olarak tesis edilmiş temsilcine itaat etmesiydi. Senin lütfunla bana verildi, Cennette ve dünyada birleştirme ve ayırma gücü.

Binaenaleyh, onun komisyonuna güvenerek ve senin kilisenin onuru ve savunması için Kadiri Mutlak Tanrı, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına senin güç ve otoriten aracılığıyla, duyulmamış bir saygısızlıkla senin kilisene isyan eden İmparator Heinrich'in oğlu Kral Heinrich'i, Cermenya ve İtalya Krallıklarının idaresinden azlediyorum ve ona bağlılık yemini etmiş veya edecek bütün Hristiyanları bağlılıktan azat ediyorum ve herkesi ona kral olarak hizmet etmekten men ediyorum.... Ve o bir Hristiyanın yapması gerektiği gibi itaat etmeyi reddettiği, aforoz edilmiş kişilerle birlik olarak Tanrı'ya dönmekten geri kaldığı, (bildiğiniz gibi) ruhunun kurtuluşu için yaptığım uyarılara kulak asmadığı, kendisini senin kilisenden ayırdığı ve kopup ayrılık götüğü için senin adına onu aforoz ediyorum. Senin emrettiğin gibi onu böylece ilzam ediyorum ki insanlar senin Petrus olduğunu, yaşayan Rabbin oğlunun kendi kilisesini senin kayaların üzerine inşa ettiğini ve cehennemın kapılarının ona galebe çalamayacağını bilsinler ve ikna olsunlar.¹⁰

Aforoz ve azil kararları bütün taraflarda dehşete neden oldu, çünkü imparatorluk sınırları içerisindeki herkes “dünyanın iki başı” içinden hangisine itaat edeceğine karar vermek zorundaydı. Papayı takip etmek, bir kişinin krala veya imparatora bağlılık yeminini bozması demektir; kralı takip etmek ise aforoz edilmeyi göze alması demektir.¹¹ Bu yüzden, her iki tarafça benimsenen konumları meşrulaştırmak için birbiri ile çelişen çok sayıda risale yazılmış olması şaşırtıcı değildi. Modern okuru şaşırtabilecek olan husus, imparatorluk taraftarlarının “devlet”in “kilise”ye üstün olduğuna dair bir teori ortaya koymaya girişmemiş olmalarıdır. Bunun nedeni ise XI. yüzyılda Kilisenin sadece ruhani güçten ibaret kabul edilmemesiydi. Kilise İsa'nın bedenini ya da bütün Hristiyanlık cemaatini simgeliyordu. Papalık ve imparatorluk sadece bu yapının iki yürütücü kuvvetinden ibaretti. Dolayısıyla, VII. Gregorius ve IV. Heinrich arasındaki çekişme iki bağımsız kurum arasındaki bir mücadele olarak değil, aksine Kilise içerisindeki bir hizipleşme olarak görülüyordu ve risale yazarlarının amacı, bu hizipleşmenin karşıt görüşteki taraftan kaynaklandığını göstermekti. Bu nedenle, VII. Gregorius'a yapılan saldırıların en etkili *De Unitate Ecclesiae Conservanda* (“Kilisenin Birliğini Korumak Üzerine”) unvanını sıkıntıya sokmuştu.

Aslında imparatorluk taraftarlarının iddiası, Hildebrand'ın kanuni bir papa olmadığı; bilakis bir gaspçı ve bozguncu olduğuydu. Hakaret ve suistimal bir yana bırakıldığında, davalarının temeli Hildebrand'ın bu kadar çok yenilik yapmaya kalkışarak haksız bir papa olduğunu kendi kendine ispat etmiş olmasıydı. Kilise mensuplarının bekarlık yemini üzerindeki ısrarı, çeşitli eyaletlerin dâhili işlerine kilise

10 Çev. Emerton, s. 90-1, küçük değişikliklerle.

11 1076'da IV. Heinrich, imparator olarak değil; kral olarak taç giydi. 1084'te kendi anti-papası tarafından ilan edilene kadar imparator unvanını üstlenmedi. Ama papa taraftarları ona sadece “kral” demeye devam ettiler.

tarafından müdahale ve ruhban sınıfından olmayanların atanmasına dair kınamaları ancak devrimsel olarak kabul edilebilirdi. Çünkü kurulu olan geleneğe aykırıydılar ve kuşkusuz kilisenin huzur ve ahengini bozan bir etkiye sahiptiler.

Öte yandan, VII. Gregorius ve destekçileri ise tartışılan sorunun barış değil, meşruluk (*justitiam*) sorunu olduğunu iddia ettiler. Bununla alakalı metinse şöyleydi: “Kılıcını kandan beri tutana lanet olsun.” Fakat aynı zamanda IV. Heinrich’i sadece alenen ve ciddi ikazlara rağmen aforoz edilmiş kâfirlere uyduğu ve Cermen piskoposları papaya olan bağlılıklarından vazgeçmeleri için dolduruşa getirerek “Kilisenin birliği olan İsa’nın bedenini ikiye bölmeye çalıştığı” için aforoz ettiğini savundu. Kendisinin hiçbir yenilik ve bidat getirmediğini iddia ediyordu. Aksine Hristiyan dininin düzenini çok alt bir seviyeye düşmüş halde bulduğundan sadece geçen birkaç yüzyılda gelişen kötü pratiklerden vazgeçmiş ve “yüce pederlerin öğretisi”ne ve “azizlerin hep takip edilen yolu”na geri dönmüştü. Kısacası, imparatorluk taraftarları yaklaşık beş yüz yıl içinde “geçmişe dönmek” için herhangi bir girişimin devrimden başka bir şey olmadığına ısrar ederken, o eski Hristiyanlık pratiklerine geri dönmekle kilisenin hakiki geleneğine bağlandığını iddia ediyordu.

3. SAVAŞ

Şiddetli çatışmalarda, genelde söz konusu olan asıl sorun sonradan başka dış unsurlar tarafından görünmez hale getirilir. Mesela hâlihazırda Cermenya’da iki potansiyel isyancı grubu mevcuttu. İlki kralın yetişkin olmamasını kendi kişisel çıkarlarını desteklemek için kullanan Svabya Dükü Rudolf’un ve Nordheimli Otto’nun (eski Bavyera Dükü) önderliğindeki nüfuzlu kişilerden oluşuyordu. Kral reşit olduğunda saraydaki nüfuzlarını kaybetmelerine içlerimşlerdi ve onun babası tarafından uygulanan her türlü kraliyet hakkını tekrar ileri sürme kararlılığındaki güçlü tutum sebebiyle de telaşa kapılmışlardı. Bu nedenle Papalığın aforozu onlara, zaten tasarladıkları bir isyan için göklerden gönderilen bir meşrulaştırma aracı gibi geldi.

İsyancıların daha ciddi olanı ise Saksonlardı, çünkü onların kraliyet gücünün en temel kurumlarını hedef alıyordu. XI. yüzyılın ikinci yarısından beri imparatorlar, Otto Sisteminin potansiyel zayıflıklarının farkına vararak kuvvetli bir kraliyet mülkü oluşturma çabası ile alternatif bir güç temeli inşa etmeye başladılar. Kiliseye hesapsızca toprak bağışlarında bulunma politikasını devam ettirmek yerine, II. Conrad (1024-39) ve III. Heinrich (1039-56) kraliyet arazilerinin miktarını artırmak için ellerinden geleni yaptılar. En önemli başarıyı kazandıkları dükalık Saksonya’ydı. Bunun nedeni, Saksonya’da köylülerin büyük çoğunluğunun özgür olmalarıydı; yani onların lordları yoktu, sadece kralları vardı. Yalnızca su ve orman hakları için ödemeler gibi belirli kraliyet vergileri ve hizmetleri dışında, henüz hiçbir derebeylik sistemi tarafından sahiplenilmemişlerdi. Fakat bu vergiler, eğer acımasızca istismar edilseydi kolayca

derebeylik vergilerine çevrilebilirdi ve IV. Heinrich seleflerinin bu doğrultudaki politikasını olanca gayreti ile devam ettirdi. Yeminli soruşturmalar yoluyla her bir ayrı bölgede kraliyet haklarının ne olduğunu, hatta daha önce nasıl olduğunu öğrenmek üzere komisyon üyeleri gönderdi. Hisarlar inşa etti ve buralara bütün vergi ödemele-
rinin tam yapılmasını sağlamak üzere Swabialılardan oluşan garnizonlar kurdu. Genel olarak bütün ülkeye kendisininmiş ve köylülere de hâlihazırda kendi serfleriymiş gibi davrandı. Soyluların müdahaleleri işte bu noktadaydı. Bilhassa Nordheimli Otto, Saksonların gerçek şikayetlerinden faydalanmanın ne kadar kolay olduğunu fark etti ve bütün düklüğü isyanın içine soktu. Bunu 1073'te Heinrich'in aforozundan önce zaten yapmıştı ve isyanlara karşı olan manifestosu hakkında müspet kanaatlere sahip bir kronik yazarı, manifestoyu şu şekilde aktarıyordu:

Uzun bir zamandır kralımız tarafından ayrı ayrı size verilen zararlar ve hakaretler çok büyük ve hoş görülemez. Ama şimdi yapmayı tasarladıkları (eğer Yüce Tanrı ona izin verirse) daha büyük ve daha ciddi. Bildiğiniz gibi doğal olarak müstahkem yerlere güçlü kaleler inşa etti ve buralara her türlü silah ile donatılmış hiç de küçük olmayan bir sayıda yandaş topladı. Bu kaleler muhtemelen, geçmişte kendilerinininkine çok yakın olan ülkemizin tamamını harap eden kâfirlere [Slavlar] karşı bir savunma olarak inşa edilemezdi. Çünkü böyle bir gayretle inşa ettiği şey ülkemizin tam ortasında (hiçbir kâfirin asla savaşı sürdürmeyi deneyemeyeceği bir mekânda) yer alıyordu. İşaret ettiklerini, Tanrı'nın merhameti ve sizin cesaretiniz önlemedikçe – birçoğunuzun zaten bu konuda tecrübesi var – hepiniz kısa bir süre içinde tecrübe etmek üzeresiniz. Mallarınız ve sizinle birlikte yaşayanlar kolaylıkla sizin iradenize karşı olarak bu kalelere taşınacaklar; kızlarınızı ve karılarınızı kendi arzuları için istedikleri kadar kullanacaklar. Serflerinizin ve yük hayvanlarınızın idaresini ellerine alacaklar –Ve evet, sizleri her çeşit yükü sırtınızda taşımaya zorlayacaklar, hatta hayvan gübresini bile–. Ama ben neyin gelmekte olduğunu düşündüğümde, aslında şu anda hoş gördükleriniz yine de hoş görülebilir bir şeydir. Çünkü ülkemizin her yerinde gönlünün çektiği yere kaleler inşa ettiğinde ve onları silahlı askerlerle ve bunun gibi başkalarıyla doldurduğunda, o zaman artık sizin mallarınıza parça parça el atmayacak, bir baskında elinizde ne var ne yoksa çekip alacak. Sizin mallarınızı yabancılara dağıtacak [hominibus advenis] ve özgür ve yerli olan sizleri, tanınmamış kişilerin serfi yapacak.¹²

Kısacası Saksonya'da ortam hemen alev alabilecek durumdaydı. İlk ayaklanma (1073-5) çok büyük zorluklarla bastırıldı ve Saksonlar tekrar silahlanmak için çok az bir teşvike ihtiyaç duyular. 1076'da krallarının aforozunu duyar duymaz, Güney Cermenya'nın nüfuzlu kimseleriyle bir ayaklanmaya katıldılar ve sonbahar itibarıyla Heinrich, onların insafına kalmış durumdaydı. Tribur Kurultayı'nda (*Diet of Tribur*)

12 Bruno'nun *Liber Saxonici Belli* ed. H. E. Lohmann, M.G.H.S.S., (Leipzig, 1937), s. 28-29'dan tercüme edilmiştir.

(Ekim 1076) nüfuzlular, yalnızca yerine kimi seçeceklerine karar veremedikleri için çekinmekle beraber onu devirmek için hazırlıklar yaptılar. Bu yüzden erteleme yollarını benimsediler ve Heinrich'i 2 Ağustos 1077'de papanın başkanlık edeceği bir krallık kurultayı önüne çıkmak için çağırdılar. Eğer aforoz edilmesinden itibaren bir yıl içerisinde (yani 15 Şubat 1077 itibarıyla) Papalık ile barışmazsa, ona kral olarak muamele etmeye son vereceklerini açıkladılar ve böyle bir uzlaşmanın olmaması için ellerinden geleni yaptılar. Papaya herhangi bir mesaj gitmesini engellemek için Alp geçitlerini sıkı gözetim altında tuttular ve Heinrich'i kendi esirleriymiş gibi korumaya aldılar. Fakat Heinrich düşmanlarının bölünmesinden başka bir umudu olmadığını fark ederek onlardan kaçmayı başardı. Burgundiya üzerinden Akdeniz sahilleri boyunca dolaylı bir yol izleyerek papayı bulmak ve affını kazanmak için kararlı bir şekilde İtalya'nın yolunu tuttu.

VII. Gregorius zaten planlanan Augsburg Kurultayı'na doğru yoldaydı –ama eşlik edilmekte yaşadığı zorluklar nedeniyle halen Cermenya'da olabilirdi– ve Heinrich onu Apenin Dağları'ndaki Canossa kalesinde buldu (25 Ocak 1077).

Orada [diye yazar VII. Gregorius] birbirini izleyen üç günde, kale kapısının önünde ayakta durarak, bütün kraliyet nişanlarını bir kenara bırakarak, yalınayak ve adi kıyafetlerle, o [Heinrich], gözyaşları arasında papanın yardımı ve bağışlaması için yalvarmaktan geri durmadı. Orada olan veya hikâyeyi duyan herkes acıma ve şefkatle onu gözyaşları ve dualarla savunmaya başlayana kadar. Herkes bizim alışılmamış sertliğimize hayret etti ve hatta bazıları papalık otoritesinin ciddiyetini değil de daha çok vahşi bir zorbanın gaddarlığını gösterdiğimiz için haykırdı. Sonunda, onun ısrarla pişmanlığını göstermesi ve hazırunun da ısrarı ile onu aforoz lanetinin bağlarından kurtardık ve Kutsal Ana Kilisesi'nin merhametine kabul ettik.¹³

Gregorius, IV. Heinrich'in tövbekâr olması ile kandırılmayacak kadar kurnazdı. Sadece Heinrich'in onu düpedüz kendi müttefiklerine ihanet etmeye zorladığını gayet iyi anlamıştı. Nüfuzlular ve Saksonlar, papanın emri üzerine başkaldırmışlardı ve şimdi de papa onlara danışmadan kralla barış yapıyordu. Fakat başka ne yapabilirdi? Siyasi hisleri acıma emaresi göstermemesini söylemesine rağmen bir rahip olarak görevi, bir ya da iki kere değil; yetmiş kere yetmiş kez bile olsa tövbekâr günahkârları affetmektir. Eğer ilkesiz bir siyasetçi olsaydı kralın ilerlemelerini geri çevirir ve böylece de asilerin zaferini güvence altına almış olurdu. Ama bir rahip olarak görevini yaptı ve dolayısıyla kendi mağlubiyetini garantilemiş oldu.

Gregorius'un risalelerinin okuyucusu, onun çetin bir ikilemin içerisinde kaldığının farkında olduğundan şüphe duymaz. Söz verilen korumanın ortada olmayışı

onu Alpler'i geçmekten alıkoymasa idi, kralın onu asla bulamayacağına ve böylece bu acı verici sonuçtan kaçınılabileceğine defalarca dikkat çeker. İsyanlar söz konusu olduğunda, her şeyin tamamen kaybedilmemiş olduğuna dair umudunu tekrar tekrar dile getirir. Heinrich'in krallığı ile ilgili hiçbir karar vermediğinde ve planlanan Ausburg Kurultayı'nın yine de gerçekleşeceğinde ısrar eder. Fakat görünüşe göre, Heinrich'i aforoz mahkûmiyetinden kurtarıp kurtarmadığına dair en can alıcı hususta, kararını verebilmiş değildi...¹⁴ Üç yıl sonra, onu görevden alma hükmünden değil yalnızca aforozdan beraat ettirdiğini kategorik olarak iddia edecekti ama aynı zamanda ona kral unvanını vermeye de devam ediyordu. Dolayısıyla Heinrich'in Canossa'da ettiği yeminin kendisi muğlaktı:

Ben, Heinrich, efendimiz Papa Gregorius'un kılacağı üzere Kral, ya başpiskoposlar, piskoposlar, dükler, kontlar Cermenya Krallığı'nın diğer prenslerinin beni itham ettiği hoşnutsuzluk ve düzensizliklerle ilgili onun verdiği karara memnuniyetle tabi olacağım ya da onun tavsiyesine göre bir anlaşma yapacağım –daha olumlu bir engel onu ve beni durdurmadığı sürece– ve böyle olduğunda da buna uyacağım.¹⁵

Krallık meselesi halen *sonuca bağlanamamıştı*, ama Heinrich kral olarak tanımlanıyordu. Bu bir hata mıydı ya da görünen çelişki için bir neden mi vardı? Kimse cevap veremez, çünkü planlanan Augsburg Kurultayı hiçbir zaman gerçekleşmedi. Papanın ihanetinden bezen asiler, onsuz harekete geçtiler. Artık kendi kontrollerinde olmadığı halde IV. Heinrich'in görevden alındığını açıkladılar ve onun yerine Svabyalı Rudolf'u seçtiler. Cermenya iç savaşa teslim oldu ve artık siyasi olarak yalnız bırakılan VII. Gregorius barışı sağlamak üzere çağrılacağını ve “iki kral” arasında hangi partinin “krallığın yönetimi için daha uygun niteliklere sahip olduğuna” karar vermesi için bir yargıda bulunacağını umut ederek bir tarafsızlık tavrı benimsemeye çalıştı.

Nihayet, 1079'da iki papalık sefirini Alpler'in kuzeyine bir müzakere yapmaları, krallık için yapılan rakip iddialar arasında adaleti sağlayacak bir tahkikat yapılması ve aralarında karar verilmesi için gönderdi. Heinrich ve Rudolf'un her ikisi de müzakereye katıldı ve müzakerenin yapılmasını engelleyecek herhangi bir girişimin aforozu uğramalarına neden olacağı konusunda uyarıldılar. Bununla birlikte, Saksonlara karşı Flarchheim'daki yalancı bir zafer (27 Ocak 1080) Heinrich'in fikrini değiştirmesine neden oldu. Muzafferiyetinin artık kesinleştiğini düşünüyordu ve

14 Bu, en azından, çelişkili ifadelerinin en kolay açıklamasıdır. Farklı bir açıklama için bkz. A. Fliche, *La Réforme grégorienne et la reconquête chrétienne* (Fliche and Martin, vol. 8, 1946), s. 142, n. 3.

15 Çev. Emerton, s. 112.

kendisini papanın yargısına emanet ederek zaferinin meyvelerini riske atmaktan çekiniyordu. Müzakereyi engellemek için adım attı ve sonucunda VII. Gregorius tarafından ikinci kez aforoz edildi ve görevden alındı (7 Mart 1080).

Bu kez papa tarafından gerçekleştirilen azil işlemi nihai idi ve geri alınamazdı; çünkü Gregorius, onun yerine Rudolf'u derhal meşru kral olarak tanıdı. Bu nedenle, bir kere daha affedilme ümidi olmadığından IV. Heinrich, papayı görevden almaktan başka çare bulamadı. Brixen'de bir piskoposlar kurulu topladı ve VII. Gregorius'u azledip Ravenna Başpiskoposu Wibert'i papa seçti. Fakat bu girişimler umumi bir tasvip görmedi. Sutri Meclisi (1046)'nden beri kiliseye dair görüşlerin genel iklimi değişmişti ve IV. Heinrich'in destekçilerinin çoğunun arasında dahi geniş ölçüde papanın kimse tarafından yargılanamayacağı ve kesinlikle bir imparator tarafından görevinden alınamayacağı düşüncesi hâkimdi. Her zamanki gibi en fanatikler olarak Lombard piskoposları, VII. Gregorius aleyhtarı herhangi bir hareketten kaçınmamışlardı. Ama buna rağmen Brixen'deki çağrıya itaat eden Cermen piskoposlarının sayısı sadece sekizdi ve bunların arasından da sadece biri ismini azlediliş belgesine yazmaktan kaçınabildi.¹⁶

IV. Heinrich'in babasının sezaro-papalık politikası için kilise görüşünün desteğini zorunlu kılma hatası, sonuçta bütün Tayin Mücadelesinin (Investitures Struggle) en mühim özelliği idi. Fakat o dönemde, muhtemelen kralın askeri galibiyetlerinden daha az önemli gibi görünüyordu. 15 Ekim 1080'de Swabialı Rudolf savaşta öldürüldü ve Heinrich geçici olarak Cermenya'da rakipsiz kaldı. Ertesi yılın Mayıs ayında Alpler'i geçti ve Roma'ya ilerledi. Önceleri Rudolf'un ölümünün VII. Gregorius ile ikinci bir barışa yol açmasını umut etmiş olabilirdi. Ama bunu imkânsız bularak şehri ele geçirmeye karar verdi. Mart 1084 itibarıyla şehrin büyük bir kısmı ellerindeydi ve on üç kardinal onun tarafına dönmüştü. Paskalyadan önceki Pazar günü [*Palm Sunday*] (24 Mart) III. Clement (IV. Heinrich'in tanımladığı şekliyle "Papamız"), resmi olarak Aziz Petrus Bazilikası'nda tahta çıkarıldı ve Paskalya Günü'nde de IV. Heinrich'e imparatorluk tacı giydirdi.

Tüm bunlar olup biterken, bazilikanın birkaç yüz metre uzağındaki (daha sonra "Cencius hanesi" olarak bilinen) Castel Sant' Angelo'da VII. Gregorius hâlâ direnmekteydi. Normanlardan yardım istedi ve onlar da 27 Mayıs'ta Robert Guiscard liderliğinde şehre girdiler. Papayı kurtarmış olmalarına ve ona güvenliği için refakat etmelerine rağmen şehri talan ederek ve büyük bir kısmını ateşe vererek onun mağlubiyetine son bir şiddet dokunuşu eklemiş oldular. VII. Gregorius Salerno'daki sığınağından baktığında her şeyi kaybettiğini düşünmüş olmalı, çünkü Roma bile

tahrip edilmişti. VII. Gregorius ertesini yıl öldü (25 Mayıs 1085). Son sözlerinin “Adaleti sevdim ve haksızlıktan nefret ettim ve bu nedenle sürgünde ölüyorum” olduğu söylenir.

Gregorius sürgünde ölmesine rağmen mağlup edilmemişti. Bu durum, birçok tereddüt ve ertelemelerden sonra onu izlemesi için bir papa seçildiğinde ortaya çıktı. III. Victor unvanını alan Monte Cassino Başkeşişi Desiderius, reformcu partinin önemli liderlerinden biri değildi –aslında seçilmesini Normanların nüfuzuna borçlu gibidir– ama onun seçilmesi hiçbir gücün reformcuları III. Clement’e bağlılık göstermeye ikna edemeyeceğini ortaya koydu. Bu adam Roma’nın sahibi olmayı devam ettirebilir ve resmi olarak Aziz Petrus Bazilikası’nda tahta çıkabilirdi; fakat imparatorun adayı olması ve VII. Gregorius otoritesine karşı isyan etmiş olması onu saf dışı bırakıyordu.

Daha önemli olan husus ise III. Victor’un ölümünden sonra reform yapan kardinallerin Châtillon’lu Odo’yu II. Urban (1088-99) unvanı ile onun halefi olarak seçmeleriydi. Çünkü Odo, VII. Gregorius’un bizzat halefi olarak gösterdiği üç kişiden biriydi. Châtillon-sur-Marneli bir Fransız’dı ve Reims Başdiyakozu olduktan sonra, Kluniler’de keşiş, Ostia Piskoposu (1078) ve Cermenya’da papalık elçisi oldu (1084-5). Kilisedeki Gregorius taraftarı partiyi toplayacak ve kaderini yeniden kuracak tek kişiydi. Söz konusu temel prensiplere sıkı sıkıya bağlı kalarak papalığının ilk dönemlerinde gözle görülür bir esneklik gösterdi ve böylece son yıllarında VII. Gregorius’yi terk eden pek çok piskopos ve kardinalin desteğini yeniden kazandı.

Fakat başarısının gerçek ölçüsü, Clermont Konsili’nde (1095) Birinci Haçlı Seferi’ni ilk telkin eden ve bu şekilde Batı Avrupa’nın büyük bir kısmını Kudüs’ü Müslümanlardan geri almak için harekete geçiren kişi olmasıyla ortaya çıkacaktı. Seferin ayrıntıları burada bizi ilgilendirmiyor. Şimdiki bağlamda mühim olan, Haçlı Seferi vasıtasıyla ruhani olduğu kadar fani işlerde de Hristiyanlığın etkin lideri haline gelmesiydi. Çünkü Şarlman’ın ifade ettiği ve o zamana kadar sorgusuz kabul edilen görüşe göre, “İsa’nın Kutsal Kilisesi’ni paganların saldırılarına ve harici kâfirlerin tahribatına karşı savunmak” imparatorun vazifesiydi. Ama imparator, papaya karşı savaşa çok meşgul olduğundan kâfirlerin cezalandırılmasına vakit ayıramıyorsa, papanın bir adım atması ve imparatorun işlevini bizzat onun yerine getirmesi gerekliydi. Bir ordu kurmak üzere girişimde bulundu ve savaş alanında orduya kumanda etmek üzere bir papalık elçisi tayin ederek ordunun kumandasını da kendisine bağladı. Onun bu liderliği kabul edildi. Bu gerçekten çok önemli bir durumdu. Haçı alan Normanlar ve Fransızlar (bunlar çoğunluktaydılar, çünkü Cermenler ve Lombardlar iç savaşları ile meşguldü) Papanın bir müminler ordusuna liderlik etme hakkını hiçbir zaman sorgulamadılar. Daha önceleri bunun imparatorun hakkı ve

görevi olduğunu unutmuş görünüyordular. Onlara göre IV. Heinrich Cermenya ve İtalya'dan oluşan bir imparatorluğun hükümdarıydı (ya da sahte hükümdarı). Artık onun güçlerini hiçbir şekilde ekümenik olarak görmüyorlardı. Kilisenin başı ve Hristiyan cemaatin liderinin kim olacağı sorulursa cevapları vurgulu bir şekilde papa yönünde olacaktı.

Bu, Tayin Mücadelesi (Investiture Struggle) sonrasında ortaya çıkan en önemli sonuçtu ve aniden ortaya çıkan bir gelişme değildi –zira bizzat VII. Gregorius 1074'te bir Haçlı Seferi başlatmayı umuyordu. Hatta yokluğunda Roma Kilisesi'ni imparatorun ellerine bırakmaya niyetlenmişti bile– Ama Hristiyan Kilisesi'nin gelişiminde bir aşamanın tamamlandığına işaret ediyordu. Papalık en üstte idi ve VII. Gregorius'un ifade ettiği umut sonunda gerçekleşmişti:

Bütün dünyada Hristiyan ismine sahip olan ve Hristiyan inancını doğru bir şekilde anlayanların hepsi bilir ve ikrar eder ki havarilerin başı Aziz Petrus tüm Hristiyanların babasıdır ve onların İsa'dan hemen sonra gelen başpapazlarıdır ve Kutsal Roma Kilisesi tüm kiliselerin anası ve muallimesidir.¹⁷

Fakat bu üstünlük için ödenen bedel neydi? Haçlı Seferleri'nden sonra ortaya çıkan sorunlar daha sonraki bölümde görülecek. Şimdilik, Tayin Mücadelesinin (Investiture Struggle), imparatorun Cermenya ve İtalya'daki iktidarı için yıkıcı bir etkisinin olduğuna işaret etmek yeterlidir. Bunun sebebi, sanıldığı gibi imparatorun laik atama hakkını ve daha çok kilise mensubunu kişisel hizmetkârı olarak kontrol etme yetisini kaybetmesi değildi, çünkü IV. Heinrich ve oğlu V. Heinrich (1106–25) bu bağlamda en önemli haklarını korumakta başarılı oldular. Worms Mütabakatı (1122) ile Papa II. Calixtus, Cermen Krallığı'ndaki piskoposluklar ve manastırlar için yapılan seçimlerin para ile makam satmaktan veya şiddetten arı olması gerekirken, imparatorun huzurunda ve bu nedenle de etkisi altında yapılmalarına izin verdi. İmparatorun piskoposları ruhani vazifelerinin sembolleri olan yüzük ve diğer eşyalar ile atama hakkından feragat etmesi gerekirken, onları kralın adına uygulaması gereken kraliyet haklarını sembolize eden asa ile atama yetkisinin ona verilmesini kabul etti.

Böylece imparator, imparatorluk kiliseleri üzerindeki bazı güçlerini korumaya devam etmesine rağmen normalde bir kralın görevleri dahilinde olan dini otoritesini kaybetmiş olması, onarılmaz bir hasar vermiştir. Fransa'da, İngiltere'de veya İspanya'daki Hristiyan devletlerde kral, nüfuzluların ayaklanmalarının üstesinden gelebiliyor ve kendi kraliyet mülkünün otoritesini kurabiliyordu; çünkü ona mistik (ve hatta tedirgin edici) bir yetki vermeye hazır olan Kilise desteğine güvenebiliyordu. Zaman zaman bir kral, Kilise ile anlaşmazlığa düşebilir ve aforoz kapsamına

girebilirdi ama eninde sonunda kendisini tövbekâr olarak ilan eder ve cemaate tekrar geri alınırdı. Orta Çağ hükümdarlarından yalnızca IV. Heinrich, sonuna kadar tövbe etmeyerek yirmi altı yıl aforoz edilmiş olarak kalmıştı (1080-1106). Sonuç olarak, Cermenya ve İtalya'da bütün bir nesil, bir iç savaş; kuşku ve şüphencilik atmosferinde büyüdü. Bu yıllar boyunca Papalık yanlısı olanlar, kraliyet gücünün ilahi kaynaklı olmadığını, kraliyete itaat edilmemesi gereken zamanlar olduğunu, kraliyetin Hristiyanlığın ahlaki temellerini göz ardı ettiğini ortaya koyan argümanların propagandasını yapmakla meşguldüler. Aynı modern zamanlarda 1789 Fransız İhtilali ile ortaya çıkan temel meselelerin Fransa'da günümüze kadar bir seri bölünmeye neden olması gibi Orta Çağ Cermenya ve İtalyası'nda Tayin Mücadelesi de krallığın ahlaki bütünlüğünü tamamen ortadan kaldırdı. Bu sadece imparatorun artık "Hristiyan cemaatinin" ekümenik yöneticisi olarak kabul edilmemesi demek değildi. Asıl sıkıntı bundan çok daha geniş kapsamlıydı. Muhtemelen Almanya ve İtalya'nın XIX. yüzyıla kadar bir ulus devlet haline gelememesinin arkasında da bu sebep vardı. Çünkü XI. yüzyıl, Avrupa tarihinin şekillendirici dönemlerinden biriydi ve Batı Avrupa'nın diğer ülkeleri, birliklerinin izini bu yüzyıldan sürerler. Cermenya ve İtalya'da ise bu yüzyıl, birliğin değil uzun süren kan davalarının ve Orta Çağ boyunca onları kargaşa içerisinde bırakan çözümlenemez bir idealler çatışmasının başlangıcına şahit oldu.

Ek: Basiret

Vita Bennonis II Episcopi Osnabrugensis, ed. H. Bresslau, M. G. H. S. S. (Hannover ve Leipzig, 1902), s. 23-5'ten tercüme edilmiştir.

[Aşağıdaki hikâye, IV. Heinrich tarafından baş askeri mimarı olması sebebiyle ödül olarak piskoposluğa atanan Osnabrück Piskoposu Benno'yla ilgilidir. Fakat imparatorluk sevgisine rağmen aşırı bir siyasi uygulama olan VII. Gregorius'un azledilmesine ve yerine bir anti-papa seçilmesine karşıydı.]

Ve bir grup piskopos, İtalya'nın bir şehri olan Ticinum'da (aslında Brixen) toplandılar. Bu piskoposlar kralın tarafını tutuyorlardı ve papanın [VII. Gregorius] düşmanı oldukları söylenmeliydi, çünkü onlar tarafından (papanın) boşboğaz olduğu söyleniyordu (ve gerçek günahkârlıkları sık sık konuşuluyordu). Papalık makamına başka bir papa çıkarmak istediği kralın meclislerinde ve tahriklerinde görülüyordu. Piskopos Benno da gönülsüz olmasına rağmen bu toplantıda hazırды ama her zaman taşıdığı basiret gözüne sahipti. Çünkü her iki tarafta da çoğu şeyin mantık yerine nispet için yapıldığını görmüştü ve her zaman krala karşı sadık olduğu halde hiçbir zaman papaya karşı itaatsiz olmak istememişti. Bu kadar büyük bir çatışmanın ne tür bir sonuca yol açabileceğini görmediği için, [kaygılıydı] açık yüreklilikle yapabileceği bu kadar olduğundan, hukuken her iki taraftan da suçlu addedilmemeli. Şöyle oldu ki her şeyin meydana geldiği kilisede, arkada sadece içerisine girebildiği bir deliği ve üzerinde asılı bir kumaş ile kaplı bir

mihrap vardı – daha sonra bu cansız malzemeye teşekkür etmiş gibi [Osnabrück'teki] bizim mihrabımızı da bu şekilde inşa ettirdi. Bu mihraba yakın oturuyordu; mezmurlar okunurken olduğu gibi yalnız ve dalgın bir şekilde bunun mükemmel bir saklanma yeri olacağını düşünmeye gittikçe yaklaştı ve kimse bakmıyorken yavaş yavaş içerisine girip giremeyeceğini görmeye çalıştı. Deliğin ağzını biraz zorlukla geçti ama içeride onun küçük bedenini almak için yeteri kadar büyük bir mağara olduğunu gördü. Böylece, ilahi bağışlanma için şükretti ve dikkatlice açıklığın üzerinde asılı olan kumaş boyunca uzandı ve bütün günü kimse farkına varmadan orada saklanarak geçirdi. Ne kadar çok dua ettiyse de bu mekan tarafından kendisine sunulan fırsat nedeniyle Tanrı'ya yaklaşması gerektiğini biliyordu ve o kadar zorlukla bütün Kilisenin halinin sarsıldığı zamanın [geçtiğinin] farkına varabildi. Herkesin toplandığı ve işin başladığı saatte Osnabrück Piskoposu Benno'nun orada bulunmadığı fark edildi. Kral tarafından elçiler gönderildi ve her yerde onu aramak üzere koşuşturdular. Özellikle konakladığı ev, onu aramak için koşturan insanlar tarafından altüst edildi. Fakat hiçbir yerde bulunamadı. Bazıları kaçtığını, bazıları hastalığın pençesinde olduğunu, diğerleri ise özel bir vefa noksanlığı nedeniyle toplantıdan uzak durduğunu söyledi. Ama akşama doğru (bugüne kadar dahi Roma Kilisesi'ne Clement adı altında başkanlık eden kişi) vazgeçip Ravenna Piskoposu'nu onun yerine zaten papadan geçirdiklerinde ve bizim piskoposumuzun, eğer bulunsaydı, izin vermeyeceği diğer pek çok şeyi yaptıklarında –işte o zaman– Benno saklandığı yerden çıktı ve yine kimse onu görmedi. Birdenbire [gün içerisinde] daha önceden oturmakta olduğu mihrabın yanında otururken fark edildi. Hepsisi çok şaşırılmış, hayretler içerisinde kalmıştı. Nerede olduğuna dair sorularında çok ayrıntıcıydılar. Bütün gün uzaklarda olmadığına dair azizler üzerine yemin etmeye söz verdi. Derhal krala götürüldü ve kendisini bütün ihanet suçlamalarından akladı ve kral onu korku ile baskı altına almak yerine hoş sözlerle saf inancından vazgeçmemesi için teşvik etmeyi tercih etti. Bundan dolayı, hayret verici bir iyi şans ile basiret sayesinde her iki papanın da dostluğunu kazandı ve havarinin en etkili sözünü işiterek asla kraliyetin memnuniyetsizliğine maruz kalmadı. “Mümkün olduğunca, elinizden geldiğince, bütün insanlarla barış içinde yaşayın.”

İlave Okumalar

- Maureen C. Miller, *Power and the Holy in the Age of the Investiture Conflict* (New York, 2005).
 Alışılmadık yardımcı girişlerle metinlerin faydalı bir derlemesi.
 E. Mommsen ve Karl F. Morrison (çev.) *Imperial Lives and Letters of the Eleventh Century*, ed. Robert L. Benson (New York, 1962).
 I. S. Robinson (çev.) *The Papal Reform of the Eleventh Century: Lives of Pope Leo IX and Pope Gregorius VII* (Manchester ve New York, 2004).
The Register of Pope Gregorius VII, 1073-1085 (Oxford, 2002) çev. H. E. J. Cowdrey. Davis tarafından kullanılan Emerton çevirisinin yerini alır.

Çalışmalar

- Augustinus Fliche, *La Réforme Grégorienne*, 3 cilt (Louvain, 1924-37).
 Colin Morris, *The Papal Monarchy: The Western Church from 1050-1250* (Oxford, 1989).
 Gerd Tellenbach, *Church, State and Christian Society at the time of the Investiture Contest*, çev. R. F. Bennet (Oxford, 1940).

- Karl J. Leyser, *Communications and Power in Medieval Europe: The Gregorian revolution and beyond*, ed. Timothy Reuter (Londra ve Rio Grande, 1994).
- Horst Fuhrmann, *Germany in the High Middle Ages, c. 1050-1200*, çev. Timothy Reuter (Cambridge, 1986).
- I. S. Robinson, *Henry IV of Germany, 1056-1106* (Cambridge, 1999).
- H. E. J. Cowdrey, *Pope Gregorius VII, 1073-1085* (Oxford ve New York, 1998). Referans için elzem.
- I. S. Robinson, "Gregorius VII and the soldiers of Christ", *History*, 58 (1973): 169-92; "The Friendship Network of Gregorius VII", *History*, 63, Tarih, 63 (1978):1-22; "Pope Gregorius VII, the princes and the *pactum*, 1077-80", *English Historical Review*, 94 (1979): 721-56. VII. Gregorius'un yöntemlerine güzel bir giriş oluşturan üç makale.

XI. VE XII. YÜZYILLARDA MANASTIR SİSTEMİ

Manastır düzenine duyulan coşkulu bir ilgi ve genellikle Benedikten *Kurallara* dayanan mükemmel bir manastır hayatını tanımlamaya, kurumsallaştırmaya ve yaşamaya yönelik bir dizi girişimler, XI. Ve XII. Yüzyıllara damgasını vurmuştur. Benedikten *Kuralların* asıl anlamına dair yorumlar ile manastırın tekâmülüne dair olanlar farklılık gösteriyordu. Bu yüzden manastır hayatına dair farklı kurumsal altyapılara sahip rakip tarzlar ortaya çıktı. Klunili Odo ve Clairvauxlu Bernard gibi karizmatik şahısların cazibesi sayesinde bazı yorumlar, hareketin ilk zamanlarında ilgisini diğerlerinden daha çok çekmiştir. Daha başarılı olan tarikatlar daha fazla sayıda taraftar kazanıp daha fazla himaye ve hibe alabildikçe ilk dönemlerdeki zahitçe idealleri de yumuşuyordu.

Kronoloji

909	Kluni'nin kuruluşu
926-42	Odo, Kluni Başkeşişi
994-1049	Odilo, Kluni Başkeşişi
994	Anse Konsili tarafından Kluni'ye ait imtiyazların onaylanması
t. 1022	Ravennalı Romuald tarafından Camaldoli'nin kuruluşu
1039	Aziz Ruf'un kuruluşu
1084	La Grande Chartreuse'ün kuruluşu
1098	Cîteaux'un kuruluşu
1101	Fontevrault'nun kuruluşu

1104	III. Kluni'nin kutsanma töreni
1105	Savigny'nin kuruluşu
t. 1108	Aziz Victor'un kuruluşu
1112	Bernard, Cîteaux'da bir keşiş olur
1115	Clairvaux'nun kuruluşu
1120	Prémontré'nin kuruluşu
1131	Sempringham'ın kuruluşu
1153	Bernard of Clairvaux'nun ölümü

Din, Orta Çağ'da genellikle manastır sistemi ile eş anlamlı olarak ele alınırdı. Eğer bir kişinin “dine döndüğü” söyleniyorsa bu vaftiz edilmiş olduğu değil, bir keşiş olduğu manasına gelirdi. Şaşırtıcı olansa XI. ve XII. yüzyıllarda adeta Avrupa'nın bu anlamda bir “dine dönüşünden” bahsedilebilirdi. Yüzlerce ve binlerce yeni manastır kuruldu ve en önemlileri Kluni (909), Grandmont (1076), Hirsau (1079), La Chartreuse (1084), Cîteaux (1098), Fontévrault (1101), Savigny (1105), Prémontré (1120) ve Sempringham (1131) olmak üzere bir dizi manastır reformu yapıldı.

Bu muhtelif reformların kendilerine özgü bir takım özellikleri vardı ama buna karşın hepsini bir grup olarak genellemek mümkündür. Daha erken dönem Suriye, Filistin ve Mısır'ın (s. 85-86) yarı-keşiş manastır sistemi ile adeta ahenk içerisinde olan Carthusian Tarikatı hariç hepsi, ilhamlarını doğrudan Aziz Benedikt Hükümlerinden alıyorlardı. Bu, daha önce gördüğümüz üzere (s. 85-96), hayatın aşırıya kaçmamak kaydıyla sürüp gittiği, birbirine bağlı bir cemaat için tasarlanmıştı. Bir Benedikt keşişi dini bir cemaate girerken dünyadan tamamen vazgeçerdi. Tüm şahsi mal varlığından feragat etmeye, her konuda başkeşişe itaat etmeye ve ölene kadar manastırı terk etmemeye ant içerdi. Hayatının amacı; Hristiyan tevazuunu, üstleri önünde kendisini aşağılayarak, tarlalarda çalışarak ve Tanrı'ya hamd ederek tecrübe etmektir. Görevlerinin en önemlisi *Opus Dei* ya da “Tanrı işi” idi – yani Aziz Benedikt'in ayinsel kurallarını belirlediği ve izahatlarını yaptığı kilise hizmetlerinin tamı tamına uygulanması.

Fakat Aziz Benedikt sade, kırsal ve çoğunlukla eğitilmemiş bir cemaat tahayyül etmiş olmasına rağmen, XI. Ve XII. yüzyılların reformcuları, keşişleri bir çeşit ruhani *elitler* olarak kabul etme eğilimindeydiler. Kendilerini “Tanrı'nın kulları” olmaktan çok “İsa'nın askerleri” olarak görüyorlardı. Yeni idealin köklerinin izi Aziz Benedikt'in kendi sözlerine kadar götürülebilirdi, çünkü Hükümlerin ilk satırlarında her bir yeni keşiş kendi iradesinden vazgeçmesini ve “gerçek kral olan Efendimiz İsa'nın altında savaşmak için itaatin tüm güçlü ve mükemmel silahlarını yanına almasını” ısrarla tavsiye etmişti. Ama XI. yüzyılda manastıra ait idealin bu

yönü çok daha önemli bir hale geldi. Kendi manastır sistemi heyecanlı bir şevk halinden ziyade bir davranış meselesi olarak temayüz eden Orderic Vitalis dahi keşişlerin “Kralların Kralı için savaşmaları gerektiğini” bir hakikat olarak kabul ediyordu. Diğer taraftan XII. yüzyılda en önemli manastır büyüğü (Sistersiyen) olan Aziz Bernard’ın mektupları/risaleleri savaş alanının metaforları ile dolup taşıyordu.

Ayağa kalk, İsa’nın askeri, ayağa! [manastırından kaçan bir keşişe yazıyordu]. Yerden kalk ve kaçtığın savaşa geri dön! Kaçışından sonra daha cesurca savaş ve zaferini kazan!¹

Bu keşiş kaçtığı için düşmanın onu kovalamayacağını mı düşündü? Artık silahlarını attığına göre kendini daha güvende mi hissetti? “Arkadaşları arasında, melekler tarafından korunup İsa tarafından yol gösterilirse” daha güvenli olacağını düşünmedi mi? Çoğaltılabilecek olan bu tür pasajlar, hemen hemen bütün manastır reformcuları ile birlikte Aziz Bernard’ın da bir keşişi, düşmanı şeytan olan bir ruhani savaşçı olarak gördüğünü gösterir. Şeytan, sanki biyolojik bir savaş yürüten ve insanları sonsuza dek yok edebilecek bir canavar gibi tahayyül edildiğinde olabileceği kadar gerçektir. Ona karşı durabilmek için her daim dua ederek her zaman tetikte olunmalıdır.

Şeytana karşı tek umut İsa’ydi. İsa, dünyayı alt etmişti. Buna oldukça ikna olmuş olan Aziz Bernard, Tanrı’nın işinde kendisine yardım edecek unsurları beklemekteydi. Örneğin, alıntılanan mektubu yazdırırken üstü açık bir bahçedeydi ve yağmur yağmaya başladı. Sekreteri, parşömeni kuru tutabilmek için içeriye girmek istedi. Ama Bernard, “Bu Tanrı’nın işi! Yazmaya devam et ve hiçbir şeyden korkma” dedi. Böylece mektup yağmurda tamamlandı ve parşömen kuru kaldı.²

Hiçbir şeyin Tanrı’nın işini engellemesine izin verilemezdi, çünkü keşişler onun askerleriydi ve ona itaat etmek zorundaydılar. Keşişlerin başlıca amacı, bunlardan bazıları ilahi görevlerinin yan ürünü olmasına rağmen ne diğer keşişleri eğitmek ne klasikleri kopyalamak ne tarih yazmak ne konuk ağırlamak ne hastalara bakmak ne de dünyaya tavsiyelerde bulunmaktı. Gerçi bunların bazıları asıl görevlerinin yanında yapılabiliirdi. Asıl amaç kendi kendilerine bir Hıristiyan hayatı yaşamaktı. Günde yedi kez ve bir de gece yarısı Tanrı’ya hamd edilirdi. Her gün en az kırk iki mezmur söylenirdi ve bütün manastır hayatı kilise hizmetlerine odaklanırdı. Dine dönenler iş arayan toplumsal işçiler değildi. Dünyayı iyileştirmeye dair değil (zira bu imkânsızdı), kendilerini değiştirme arzusundan ilham almışlardı.

Keşişler kendilerini iyileştirmeye kararlı olmalarına rağmen XI. ve XII. yüzyıllar, kilise mensupları dışındakiler arasında “manastır hayatı için düzensiz bir

1 Bernard of Clairvaux, Epistola I, Migne, P.L. 182, col. 78.

2 William of Thierry, *Sancti Bernardi Vita Prima*, lib. i., c. xi: Migne, P.L., 185, col. 255.

tutkuya” şahit oldu. Dugdale’in *Monasticon*’unun sayfalarını çevirdikçe XII. yüzyıl İngilteresinde bir manastırın gelirine katkıda bulunmayan tek bir lord bulmanın çok zor olduğu izlenimine kapılmak mümkündür. Bazıları, korkunç bir hastalık, bir suçtan pişmanlık veya toprak için Tanrı’nın savunmakta yardımcı olabileceği (hissedilen) bir unvan gibi özel saiklerle harekete geçirilmişti. Fakat değişmeyen bir amaç vardı; o da kişinin, manastırı “kendi ruhunun kurtuluşu için” kurmuş olmasıydı.

Umuyorum ki [demiş bir kurucu] eğer bu hayatta yaptıklarım Tanrı’yı memnun ederse gelecekteki hayatımda [bu lütuf sayesinde] kazançlı olacağım. “Ne ekersen onu biçersin.” Bunu ve Tanrı için söylenen şu sözleri “Sen herkese yaptıklarına göre karşılık verirsin” her zaman aklımda tutacağım. (Ps. lxii.)³

Manastırlar, “belirli kimselerin belirli bir yerde bozulmayan bir şefaath zinciri oluşturmaları” için kuruldu. Ölümlerden şefaath beklemek tuhaf bir teori olarak değil, aksine bir hakikat olarak kabul ediliyordu; tıpkı hayatta olanların şefaathinde olduğu gibi. İnsanlar, bir azizin türbesinde dua edebilmek için yüzlerce kilometre seyahat ediyordu; küçük bir parça hatıra için büyük meblağlar ödüyordu. Çünkü ancak bundan sonra aziz yalvarmakta olan günahkârın ruhuna şefaath edebilirdi. Fakat eğer ölü azizler kutsal sayılıyorsa bu dünyada da mücrimlerin ruhları için dua etsinler diye yaşayan azizler de kutsal sayılamaz mıydı? Pek çok lord tek bir münzeviye toprak ve koruma verdi; çünkü münzevinin bir gün aziz olma ihtimali vardı.

Orta Çağ insanları soyut ve somutu birbirinden ayırmakta zorluk çekiyordu. Kutsallığı gördükleri an, onu elde etmek istiyorlardı. Kutsal adamları ve kadınları, bir Rönesans prensinin sanatkârları toplaması veya bir ilim adamının kitapları toplaması ve bunu “öğreti” olarak adlandırması gibi topluyorlardı. Amaçları, ne Manastırların ilerlemesi için bir Merkezi Fona bağışta bulunmak ne de uzak bölgelerde daha fazla misyoner faaliyetlerde bulunmaktı. Kutsal keşişlerin kendi topraklarına gelmesi ve yanlarında yaşamasıydı istedikleri. VIII. yüzyılda, dindar İngiliz kadınları Roma’ya “Aziz Petrus”un türbesinde uzun zamandır beyhude yere aradıkları sakin hayatı bulmak” için gitmişlerdi. XI. ve XII. yüzyıllarda ise pek çok insan müstakbel azizleri kendi kapı eşiklerinde yaşamaları (ve ölmesi) için razı ederek benzer menfaatler umuyorlardı. Varenneli William ve eşi Gundrada, tesadüfen, Fransa’da Kluni manastırını ziyaret ettiler. Burada “böyle bir kutsiyet, din ve hayır” buldukları için bir kısmını kendileri ile birlikte eve götürmekten kendilerini alamamışlardı.

3 Alcester, 1140. Sir William Dugdale, *Monasticon Anglicanum*, 6 cilt, ed. John Caley, Henry Ellis ve Rev. Bulkeley Bandinel (Londra, 1846), iv. 175’ten çevirilmişti.

Ve böylece Başkeşiş Hugh ve bütün bu kutsal zümreden, [birini] göndererek bize topluluklarından Lewes'teki şatomuzun aşağısında ahşaptan taşa döndürdüğümüz kiliseyi vermemiz için iki, üç ya da dört kutsal keşişi vermelerini istedik.⁴

Kutsallıkları toplama tutkusu tuhaf bir şekilde vekâleten gibi görünebilir; çünkü manastırların kurucularının kendileri, ölüm döşeğinde olmadıkları sürece genellikle keşiş olmazlardı. Fakat çok sert olmamalıyız. Bugün bir kütüphane bağışlayan bir kişiden içindeki kitapları okumasını beklemeyiz; bir üniversite kurucusunun bizzat kendisinin burada öğrenci ya da öğretmen olmasını bekleyemeyeceğimiz gibi. Bu hayırseverleri, ilim adamlarının bilgi arayışına devam edebilmelerini sağladıkları için methederiz. Aynı şekilde, keşişlerin Tanrı'yı aramaları, ona itaat etmeleri ve şeytana karşı ebedi savaşta mücadele edebilmelerini sağlayan feodal lordları da takdir edebiliriz.

X, XI ve XII. yüzyılların asıl yeniliği, manastır Tarikatlarının veya İsa'nın hakiki orduları olarak işlev gören örgütlenmiş manastır gruplarının başlangıç dönemi olmasıydı. Daha önceleri her manastır bağımsız bir topluluktu. Gerekli gördüğü yenilikleri uygulatma hakkı olan diyakoz piskopos tarafından "ziyaret edilebilirdi" (yani denetlenebilirdi). Büyük ya da küçük çapta ruhban olmayan kurucu ya da kurucunun varisi olan hamisinin kontrolüne tabi olabilirdi ama harici bir manastır örgütlenmesine tabi olmazdı. Monte Cassino manastırı, Benedikt keşişlerinin alt hanesi olmasına rağmen ne o ne de bir başka manastır başka bir yerde Yasa'nın nasıl gözetildiğini kontrol edebilirdi.

Bu, manastır Tarikatlarının düzeltmeleri gereken bir eksiklikti. Bunlardan ilki ve pek çok yönden hepsi için model olanı Kluni idi. Başka pek çok büyük kurumda olduğu gibi, ne zaman başladığını söylemek zordur, çünkü aşama aşama ortaya çıkmış ve bir bakıma önceden net bir şekilde tasarlanmamıştı. Merkezi nitelikteki Kluni Manastırı, karmaşık bir teşkilatın ana üssü gibi değil, basit bir Benedikten manastırı olarak 909'da kuruldu. Kuralları uygulamadaki katılığı ile meşhur olan ve o sıralarda Gigny'nin Başkeşişi olan Aziz Berno isimli bir keşiş için kuruldu. Sertliği ona öyle bir nam kazandırmıştı ki yeni keşiş adayları onun manastırına akın ediyordu ve talep sayısındaki bu artışı karşılayabilmek için Kluni kuruldu. Başlangıçtan itibaren manastır hususiyetlerinin bir modeli olması hedeflendi ve kurucusu Akitanya Dükü ve Macon Kontu olan I. William manastıra ruhban dışında bir teftişe tabi olmama imtiyazını verdi. Ne kurucu ne akrabaları ne de başka bir laik kişi keşişlere herhangi bir şekilde müdahale etmeliydi. Bu ayrıcalığa saygı duyulmasını garanti etmek

4 Lewes Manastırı'nın vakfiyesi, içinde *The Chartulary of the Priory of St Pancras of Lewes*, ed. L. F. Salzman, Sussex Record Society, cilt 38 (Lewes, 1932), s. 3.

Kluni Manastır Kilisesi, takriben 1157

için William, papanın kendisi ile birlikte havariler Petrus ve Pavlus'un manastırın koruyucusu ve muhafızları olarak ilan etti.

Bu papalık koruması, nihayetinde Kluni'nin tarihinde çok önemli bir rol oynadı ama bu koruma manastırın X. yüzyılın başında manastır hayatındaki katılık ile kazandığı şöhret kadar önemli değildi. Yakın bir zamanda diğer manastırların laik hamileri, Kluni'nin başkeşişlerini manastır reformu ile ilgili tavsiye ve yardım için çağırmaya başladılar. Bu nedenle, ilk başkeşiş (909-26) Aziz Berno başka üç manastırın reformu için davet edilirken halefi Aziz Odo (926-42) aralarında en meşhurları Tulle, Sarlat, Aziz Martial de Limoges, Aziz Jean d'Angely, Aziz Sensli Pierre-le-vif, Saint-Benoit-sur-Loire (Fleury) ve Roma'daki dört manastır, yani Aziz Agnes, Aziz Laurence, duvarsız-Aziz Pavlus ve Aventine'deki Aziz Mary, olmak üzere muazzam sayıda manastırı yeniledi. Sayı büyüktü, çünkü Aziz Odo kendisini manastır reformunun bir öncüsü olarak görüyordu. Kendisini Kluni'deki manastırına kapatmadı, aksine Fransa ve İtalya'yı bir uçtan bir uca daha sert bir manastır hayatını yaymak için çabalayarak dolaştı. Dikkatini öncelikle etkin laik kişiler üzerinde yoğunlaştırdı, çünkü bu kişiler manastırların hamileriydiler ve hiç abartısız onları reform için kendisine devredebilirlerdi.

Dolayısıyla onun Roma başarılarının ardında sözde "Roma Prensi" Alberic'in onu Roma içindeki ve yakınındaki bütün manastırların "Arşimendirit"i yapması

yatıyordu. Odo, küçük bir grup keşiş ile söz konusu manastıra gider ve haminin otoritesini kuşanmış bir şekilde orayı teslim almaya çalışırdı. Zaman zaman Farfa'da ya da (birkaç gün için) Fleury'de olduğu gibi reddedilebilirdi, ama genellikle keşişler boyun eğer ve gönülsüzce olsa da onu amirleri olarak kabul ederlerdi. Ardından onları reform fikrine kazanmaya çalışırdı. Kendi şahsi refikleri ile Kluni'de hayatın nasıl geçtiğini gösterirdi ve her gün papazlar meclisinde Aziz Benedikt Kurallar şerh ederdi. Fakat manastırda uzun kalmazdı. Reform politikası kendisini küçük bir keşiş grubuna sunar sunmaz, manastırı arkadaşlarının bir kısmıyla birlikte terk eder ve yeni görevine ilerlerdi. Zaman içerisinde manastırı ziyaret için (yani denetlemek için) geri gelirdi ama manastır reformunda rolü aşığı yukarı uzman bir danışmanlıktı.

Tabii ki gerçekleştirdiği reformların bir kısmının diğerlerinden daha kalıcı olması beklenebilirdi, çünkü yaptığı işin başarısı uzun vadede her bir manastırda arkasında bıraktığı reform yapan keşişlerin niteliğine bağlıydı. Dolayısıyla kaygılı laik-hamilerin manastırlarını Kluni'ye bağlayıp bu reform ruhunun devam etmesini sağlama almayı ümit etmeleri her zaman için beklenebilirdi. Bu yüzden, Burgundiya Düşesi Adelaide, Romainmoutier'ı Kluni'ye vererek (929) keşişlerinin Kluni'ninkilerle tek bir cemaat oluşturmalarını ve her zaman aynı başkeşişe tabi olmalarını taahhüt etmişti. Bu, reformun öncülerinin düşesin kendi manastırına olan ilgilerini kaybetmemelelerini sağlamanın bir yoluymuş ve Kluni Tarikatı'nın kuruluşu için atılan ilk adımdı.

Sonuçta Kluni'nin başkeşişleri, Romainmoutier örneğinde olduğu gibi keşişleri, tek bir cemaati oluşturan yaklaşık 1450 bağlı manastırın üstatlarıydı. Şu veya bu manastırın değil, Kluni'nin keşişleriydiler; bu nedenle Cluniler olarak isimlendirildiler. Hiç kimse, Kluni Başkeşişi tarafından ilan edilmediği ve şahsen ona karşı ruhani ve dünyevi itaatkârlık yemini etmedikçe ister İngiltere'de ister Anadolu'da olsun herhangi bir Kluni manastırının keşişi olamazdı. Hiçbir Kluni manastırı kendi başrahibini seçemezdi, çünkü başrahip Kluni Başkeşişinin tek vekiliydi ve bu yüzden onun tarafından tayin edilirdi. Doğrusunu söylemek gerekirse XI. yüzyıl itibarıyla hiçbir piskopos ya da başpiskopos kendi diyakozunda ya da eyaletindeki Kluni manastırları üzerinde etkiye sahip değildi, çünkü Papa XIX. John, 1205'te Kluni keşişlerinin Mâcon Piskoposluğu'ndan ve diğer tüm diyakozlardan muafiyetini sağladı. Kluni Başkeşişi, kendi manastırlarını "ziyaret etme" ve yenileme yetkisine sahip tek kişiydi. Kendisi de papadan başka kimseye bağlı değildi. Başkeşişin "Tarikatı", kendi başkumandanı ve örfi idaresi olan bir ordu ile karşılaştırılabilirdi. Bu karşılaştırma XI. yüzyılda dahi yapılmıştı, çünkü Reims Başpiskoposu Adalbero, aşağıdaki sözleri bir Kluni keşişinin ağzından aktardığı keskin bir hiciv yazmıştı:

Artık ben bir askerim ve eğer keşiş isem de farkı olan bir keşişim. Aslında ben artık keşiş değilim, aksine üstadım Odilo'nun [Kluni Başkeşişi, 994-1049] komutasında savaşıyorum.

Fakat genel olarak bir manastır “tarikatı” fikri inanılmaz bir şekilde iyi karşılanmıştı, çünkü sabit bir standart ve muntazam idare sistemi kurmuştu. Disiplin her yerde aynıydı. Nerede olursa olsunlar, Kluni keşişleri kilise ya da papazlar meclisine tam olarak aynı saatte ve aynı şekilde giriyorlardı. Bu, yerel adetlerin bir yerden başka bir yere çok değişiklik gösterdiği bir çağda, ziyadesiyle ender bir özellikti. Dini idealistlerin bakış açısından farklılık arzu edilebilir bir şey değildi. Onlara göre bir keşiş olmanın tek bir doğru yolu olması gerekiyordu ve ne kadar çabuk icra edilirse dünya için o kadar iyi olacaktı.

Tamamen farklı manastır reformları silsilesi mevcut olmasına rağmen Orta Çağ’da bu bakış açısı sürdürüldü. Çeşitli reformcuların farklı idealleri olduğu halde hepsi, manastırlarının disiplin ve birliği sağlayacak şekilde birbirine bağlanması gerektiğini düşünüyorlardı. Tek tek manastırların kendi hayat tarzlarını geliştirmek üzere serbest bırakılmaları gerektiğini düşünmüyorlardı, çünkü manastırlar için zengin olmanın ve keşişler içinse tembelleşmenin tabii eğilim olduğunun acı da olsa farkındaydılar. Manastır sistemi, sürekli olarak nefsin isteklerini kırma çabasını içeriyordu ve başarılı bir şekilde uygulanacaksa insan tabiatının zayıflığını şeytanın hilelerinden korumak için her türlü tedbirin alınması gerekirdi. Her reform, Aziz Benedikt Hükümlerinden farklı olmak üzere değil, tam aksine onu daha sıkı uygulamak üzere tutkudan başlardı.

Bu nedenle, Sistersiye Tarikatı da kökenini Kluni’nin kuruluşunu hazırlayan şartlarla çok benzer şartlara borçluydu. 1098’de başkeşişleri Robert önderliğinde bir grup keşiş, Burgundiya “çölünde” (yani ormanında) daha sert bir hayat sürmek için Molesmes Manastırı’nı terk ettiler. İlkın, yeni bir tarikat kurma fikirleri yoktu. Sadece Molesmes’deki gibi zenginliklerle tahmil edilmeyecek ve Hükümleri yeniden kendi eski basitliğine göre düzenleyebilecekleri bir manastır kurmak istiyorlardı. Daha sonraki geleneklerine göre:

Oy birliği ile kendilerini kurmaya ve kürklerin, pelerinin, yünlü kumaşların, kukuletanın, paçalı donun, yatak örtülerinin ve gece kıyafetlerinin [kullanımı] gibi mutfaktaki çeşitli yemeklerle birlikte yağ ve Kuralların saflığına zıt düşen diğer her şeyi reddederek Aziz Benedikt Kurallarını icra etmeye karar verdiler.⁵ Bu nedenle, bütün hayatlarının idaresini, kiliseye ait işlerde olduğu gibi diğer uygulamalarda da Hükümler ile tam bir uyum içerisinde yeniden düzenlediler. Eski patronu bırakıp sevinçle yenisini benimsediler. Hükümleri veya Aziz Benedikt’in hayatını okurken bu üstadın kiliselere, tapınaklara, sunaklara, defin haklarına ya da diğer insanlardan alınan vergilere sahip olduğuna; fi-

5 Bu, özellikle diğer keşişlerin cüppeleri altına giydiği paçalı donun da dâhil olduğu, yasaklanan nesneler kataloğu, Orderic Vitalis veya Walter Map okuyucularının bileceği gibi çoğunlukla terbiyesiz eleştirilere konu olmuştu.

rınların, değirmenlerin, köylerin ya da köylülerin elinin altında bulunduğu veya yahut yalnızca kız kardeşini kurtarıırken başka rahibeleri toprağa gömdüğüne dair hiçbir bilgiye rastlamadıklarından ötürü bütün bunları reddettiler. Söyledikleri de şuydu: “Kutsal babamız Benedikt bir keşişin bu dünyanın insanların adetlerine yabancılaştırması gerektiğini söylediğinden bu şeyler, bunlardan kaçarak adlarının hakkını vermesi gereken keşişlerin faaliyetlerinde yer almayacağı gibi kalplerinde de yer almamalıdır.”⁶

Bu kararın doğal sonucu, Sistersiyen keşişlerin Aziz Benedikt’in her günün bir kısmını el işçiliğine ayırma öğüsüne uymaktan başka bir seçeneklerinin olmamasıydı. “Aylaklık ruhun düşmanıdır”, diye yazmıştı “ve bu nedenle tarikat üyeleri belirli vakitlerde el işi ile meşgul olmalıdırlar.” Fakat her halükarda, eğer öşür, kira veya derebeylik vergilerini veya herhangi bir köle ya da serfin kontrolünü kabul etmemeleri gerekiyorsa keşişler çalışmak zorundaydılar. Okuma-yazma bilmedikleri için keşiş ya da ruhban olmadıkları halde manastır içerisinde yarı manastır hayatı süren ve para için değil, Tanrı aşkı için çalışan laik-kardeşler (*conversi*) kuruluşuna izin verdiler. Onların bölümleri manastır binalarının batı alanını işgal ediyordu. Ama bununla birlikte, keşişler kendileri de çalışıyorlardı ve dolayısıyla Kluni manastırlarında düzenlenen detaylı kilise-vazifeleri için vakitleri olmuyordu.

Bu, muhtemelen Aziz Benedikt’in Hükümlerinin lafzi yorumuna bir geri dönüş olmasına rağmen Sistersiyenlerin en önemli yeniliği idi. Çünkü manastır reformcularının normal eğilimi, IX. yüzyılda Anianeli Aziz Benedikt ve X. yüzyılda Klunilerde olduğu gibi kilise-hizmetlerini artırmak yönündeydi. Bir keşiş zamanını, ne kadar çok *opus Dei* (Tanrı işi) için geçirirse, o kadar yüce olduğu düşünülürdü. Bu sebeple, XI. yüzyılın sonlarında Canterbury’de sıradan bir kış gününün ibadeti yaklaşık (55’i gün doğumundan önce) 120 mezmurdan oluşurken Kluni’de ibadet çizelgesi o kadar yoğundu ki Kutsal Bakire Meryem de eklendiğinde gidilecek yer revir oluyordu.

Mezmun okuma işi, özellikle keşişlerin korodayken ayakta durmak zorunda olmaları nedeniyle yorucu bir işti ama hiç ara vermeden sürekli devam eden bir yakarış ve dua zincirinden etkilenen laikler için de özel bir cazibeye sahipti. Sistersiyenler, geleneği bozmayı Aziz Benedikt’in otoritesine başvurarak meşrulaştırdılar. Benedikt keşişlerin koroda olduğu kadar tarlada da çalışmasını istemişti ve zaman çizelgesini buna göre düzenlemişti. Sistersiyenler de o ne emrediyorsa onu yapmaya kararlıydılar. Onun yapılmasını istediği hizmetleri tam da onun şart koştuğu şekilde icra edeceklerdi. Hükümlere hiçbir şey eklemeyecekler ve içinden hiçbir şey çıkaramayacaklardı, çünkü harfi harfine uyulması gerektiğine inanıyorlardı.

6 *Exordium Pavrum* (t. 1151). Augustin Fliche, *La Réforme grégorienne et la Reconquête chrétienne* (1057-1125), Fliche and Martin, viii. pp. 452-3’ten alındığı gibi.

Sisteryen keşişleri kütük keserken

Hükümlerin bozulmamasını garanti edebilmek için tüm Sistersiyen cemaatlerin Cîteaux'daki yazmadan istinsah edilmiş kendi kopyalarına sahip olmaları gerekiyordu. Başka bir yazma kabul edilmiyordu. Komünyon duaları, Mektuplar, İncil, Dualar, Komünyon İlahileri, İlahi Kitapları, Mezmurlar, Yazmalar ve Azizler Takvimi gibi diğer kitabi metinlerle ilgili benzer tedbirler alındı. Fakat sadece birlik yeterli değildi. Kutsal kitapların şifahi ilhamına inananlar ve Hükümüne harfi harfine uymaya kararlı olanlar için her bir metnin doğru okunuş şeklini oluşturmak elzemdi. İncil örneğinde biliyoruz ki bazı zorluklarla karşılaştılar; çünkü Cîteaux'un kurucu üyelerinden ve üç başkeşişinden biri olan Stephen Harding, yazmaları farklı manastırlardan nasıl ödünç aldıklarını, karşılaştırdıklarını ve en sonunda eksiksiz şekliyle istinsah edilen nihai metnin hangisi olduğunu kaydetmişti. Ama daha sonra diğer yazmalarda olmayan pasajlar içerdiğini fark ettiler ve bu durum kafalarını karıştırdı. Kendisi durumu şöyle ifade eder;

Kendi yazılarında uzman olan belli bazı Yahudiler bulmaya gittik. Onlara çok dikkatli bir şekilde halk dilinde eserimizde bulunan ve diğer Latin tarihlerde bulamadığımız pasajların hepsi ile ilgili sorular yönelttik. Çeşitli kitapları veya Keldani ve İbrani yazmalarını açıp avam dilinde açıkladılar. Merak ettiğimiz ve onlara sordüğümüz satırları ya da paragrafları bulamadılar.⁷

Sonuç olarak, Stephen Harding söz konusu pasajları Sistersiyen İncilinden sildi.

7 Büyük Cîteaux İncilini ayrıntılı bir şekilde açıklayan Charles Oursel, *La Miniature du XIIe siècle à l'abbaye de Cîteaux* (Dijon, 1926)'dan alınmıştır. 1098 ve 1109 arasında yazılmıştır. Stephen Harding, Sherbornelu bir İngiliz'di ve 1109'dan 1133'e kadar Cîteaux Başkeşişiydi.

“Bu hataların oluştuğu yerler aşikârdır, çünkü parşömen üzerindeki silme izleri görülebilir” diye ekledi. Şu an Dojin’deki kütüphanede bulunan yazma incelendiğinde görüleceği üzere bu hatalar çoğunlukla “Kralların Kitapları” bölümlerinde meydana gelmiştir.

Bu durum, Sistersiyenlerin yalnızca metinlerini inşa ederkenki ilmi hassasiyetlerini değil aynı zamanda tarihi perspektiflerini de gözler önüne serer. Yahudilere Eski Ahit’le ilgili danıştılar, çünkü İbrani ve Latin metinlerinde ortak olan her şeyin tarihsel olarak ister istemez Hristiyan çağın ilk asrına dayanması gerekiyordu. Yeniden canlandırmak istedikleri şey ilk dönem Hristiyanlığıydı. Uygulanmakta olan adetlerden her ayrılış, onların gözünde tarihi İsa’nın geleneğinden bir adım daha uzağa gitmekti. Bir âdet ne kadar güncel ise onların fikrine göre o kadar kötü olmalıydı. Aziz Benedikt Kuralları tüm daha sonraki ilavelerinden kurtarmak istemeleri ve çok daha eski bir geleneğe, Çöldeki Pederlerin geleneğine bu kadar dikkat etmelerinin nedeni buydu.

Tarihlerinin ilk yıllarında Citeaux’daki manastırlarından “çöl” olarak bahsediyorlardı ve ısrarla her zaman bir keşişin dayanması gereken zorluklar üzerinde duruyorlardı. Aziz Benedikt’in Hükümlerini “yeni başlayanlar için bir okul” olarak adlandırdığı ve bu sebeple “asla sert ya da müşkül” bir şeyi emretmediği gerçeği üzerinde ise pek durmuyorlardı. Aziz Benedikt Kurallarının ilk bölümlerinde, münzeviler ve keşişler için tek yeterli tecrübe olarak “manastırın uzun imtihanlarından” bahsetmişti. Daha sonra çoğu Benedikt müntesiplerinin yaptığı gibi Sistersiyenler de Hükümlerin bir manastır hayatının asgari gerekliliklerini tesis ettiğini düşünmüşlerdi. Çöldeki Pederlerinin eriştikleri dünyadan uzaklaşma ve ondan bigâne kalma mertebesine ulaşabilmek için daha da ileriye gitmek istiyorlardı. İlk Sistersiyenlerin çoğu daha önceden kendi hallerinde münzevi kişilerdi ve Aziz Benedikt’in daha önce onlara yaptığı gibi şevklerini azaltmak için değil, aksine artırmak için bir toplu hayata karar vermişlerdi.

Manastırları, münzevilerin de seçmiş olabileceği mekânlarda inşa edildi. Şehirlerden ve diğer yerleşim yerlerinden çok uzaktaydılar ve genellikle işlenmiş topraklar üzerinde değil, bakir ormanlarda veya boş araziler üzerindeydiler. Örneğin, İngiltere’deki yerlerinden biri Yorkshire’daki “dağların yamaçlarında yer alan ve kayalıklar arasında her iki taraftan da çıkıntı yapan kalın dikenli çalılıklarda, insanoğluna ev olmaktan çok vahşi hayvanlara in olmaya uygun” gibi görünen Fountains’daydı.⁸ Binalar sade ve ciddiye. Kiliselerinin, kural olarak Kluni kiliseleri gibi ihtişamlı

8 *Narratio de fundatione Fontanis Monasterii* in J. R. Walbran, ed., *Memorials of the Abbey of St Mary of Fountains*, 3 cilt, Surtress Society 42, 67 ve 130 (Durham, 1863-1918), i. 32.

olmaması gerekiyordu. Dolayısıyla kiliseleri, mütevazı ve gösterişten uzaktı. Çan kulesi olmamalıydı. Çarmıhlar, tahtadan; şamdanlar, demirden ve buhurdanlar da bakırdan olmalıydı. Papaz kıyafetleri ipekten değil, ketenden olmalıydı. Kappalar, dalmatikalar ve tunikler yasaklandı. Oyma ve boyamalarda masalsı, ciddiyetsiz veya grotesk nesnelerin temsili olmamalıydı ve yazmalar tek renk bir mürekkep ile süsleme olmaksızın yazılmalıydı.

Bu ciddi kuralların bazıları, bilhassa müzehhep yazmalarla ilgili olanı, Cîteaux'nun kurucuları ile değil de onların meşhur talebesi Aziz Bernard ile başlamış gibi görünür. Cemaate 1112'de katıldı ve kişiliğinin etkisi, onu hızlı bir şekilde şöhrete ulaştırdı. Büyük bir hatip, büyük bir risale yazarı ve belagatli bir münazaracıydı. Diğer pek çok şeyin yanı sıra, bu tanınırlığını kendisi ve yandaşlarını Klunilerden ayıran farkların açığa çıkması doğrultusunda kullanabiliyordu.

Söyle bana, Ey fakir [diye yazmıştır] eğer sen fakirsen mabette altının ne işi var? Piskoposlar için bir sebep var aslında ama bu keşişler için geçerli değil. Piskoposların, hem akil insanlara hem de akılsız kişilere hizmet etmek zorunda olduklarını ve sadece manevi araçlarla halkın bağlılığını sağlayamadıklarından maddi birtakım şeylere ihtiyaç duyduklarını biliyoruz. Ama biz insanları terk ettik. Güzelliğin bütün cazibesini, şarkıların tatlılığını, amberin rayıhasını, bilginin tatlılığını ve temasın hazzını yargıladık. İsa'ya ulaşabilmek için tüm bu hazları müstehcen olarak değerlendirdik.⁹

Kaçak bir Sistersiye'nin daha önce söylediği gibi bu, "bir kişiyi insan tabiatının sınırlarının ötesine geçmek için zorlamaktı." Ama Aziz Bernard'ın görüşüne göre bu, manastır sisteminin amacıydı: insan tabiatını alt etmek, cismani olanı fethetmek ve Tanrı ile musahabe etmek.

Özellikle Aziz Bernard'ın belagati ile birlikte düşünüldüğünde böyle bir zühd hayatı on ikinci yüzyıl insanları için cazip geldi. Dolayısıyla Sistersiye Tarikatının yükselişi çok hızlıydı. Aziz Bernard'ın kabul edildiği 1112 yılında, Cîteaux'nun rahibe manastırları yoktu; fakat ölüm yılı olan 1153'te üç yüz tane vardı. Bu muhtemelen, manastır tarihindeki en çarpıcı gelişmeydi ve artan bu sayı neticesinde Hükümlerin uygulanmasındaki sertlikte hiçbir eksilme olmaksızın Tarikatın nasıl kontrol edileceği ve örgütleneceği meselesi ortaya çıktı. İlk nizamnamelerden biri Stephen Harding tarafından hazırlandı ve 1119'da Papa II. Calixtus tarafından onaylandı. Fakat değişiklikler genişleme çağı boyunca devam etti ve *Carta Caritatis*'in son şeklini alması XII. yüzyılın ortasını buldu.

Takdire şayan bir sağduyu ile 1.680 kelime ile bütün bir idare şemasının ana hatlarını veren dikkate değer bir belgedir. Sistersiye Tarikatının, Kluni'deki gibi

9 Bernard of Clairvaux, *Apologia ad Guillelmum*, Migne, P.L. 182, cols. 914-15.

papalık koruması altında ve diyakoz kontrolünden muaf olduğunu varsaymıştır. Ayrıca tek bir gövde olarak hareket etmek istediği varsayılmıştır. Ama bu hedefi gerçekleştirmek için kullanılan araçlar Kluni'ninkilerden oldukça farklıydı. Cîteaux Başkeşişinin, "Tarikatın evrensel babası" olarak tanımlanmasına rağmen, Kluni Başkeşişinin diktatöryal güçlerini kullanmasına izin verilmiyordu ve eğer gerekirse kötü idari işleyiş sebebiyle görevden alınabiliyordu. Egemen otorite onun değil, yıllık olarak toplanan ve Tarikatın tüm hanelerinin başkeşişlerinden oluşan "papazlar meclisini"nin elindeydi. Bu kurul tek başına kuruma yapılan değişikliklere izin verebilirdi ve tek başına layık olmayan başkeşişleri istifaya icbar etme gücüne sahipti.

Sistersiyen Tarikatının en çarpıcı özelliği, tüm hanelerinin "aile ilişkileri" ile mümkün hale gelen adem-i merkeziyetti. Onu en az yirmi beş keşişlik bir koloni ile destekleyen bir "ana-hane" olmaksızın hiçbir yeni Sistersiyen manastırı kurulamazdı. Her bir "ana-hane", başkeşişinin yıllık ziyaretleri ile "kızlarını" gözetirdi. Fakat her "kız", Sistersiyen Tarikatının hanelerinin küçük bir ölçeğinin canlandırma ile 3. Şekil'de verildiği bir aile ağacı şeklinde düzenlenebileceği için sırası geldiğinde bir "ana" olabilirdi.

Cîteaux Başkeşişi, Clairvaux'yu ziyaret etmek zorundaydı; Clairvaux Başkeşişi, Rievaulx (Yorkshire)'yu; Rievaulx Başkeşişi, Melrose'u; Melrose Başkeşişi de Newbattle'ı. Tek soru Cîteaux manastırının kendisini kimin ziyaret edeceğiydi, çünkü sadece onun bir ana-hanesi yoktu. O da "en yaşlı/büyük dört kızının" başkeşişleri tarafından müşterek bir şekilde ziyaret ediliyordu.

Sistersiyen Tarikatı bu nedenle örgütlenmiş bir uhrevilik modeliydi. İnsan tabiatının zayıflığına rağmen sert manastır zaruretinin belirli yerlerde ilelebet sürmesini sağlamak için Orta Çağ'ın en sürdürülebilir gayretini temsil etmekteydi. İnsanüstü bir girişimdi. Ama başlatan kişiler, Tanrının Krallığı'nın dünya üzerinde kurulabilmesi için bunu tek yol olarak görmüşlerdi. Sahip oldukları ideal, onlardan önce en iyi şekilde Aziz Augustinus'un *De Civitate Dei* adlı eserinde şöyle açıklanmıştır:

İnsanlık iki türe ayrılmıştır; insana göre yaşayanlar ve Tanrı'ya göre yaşayanlar. Biz bunları mistik olarak iki şehir veya iki toplum diyoruz. Birine ilelebet Tanrı ile hüküm sürme nasib olmuş, diğeri ise şeytan ile birlikte ebedi azaba mahkûm olmuştur. Zira azizler şehri yukarıdadır ama buradaki yeryüzünde de vatandaşları vardır. Onlar krallığın zamanı gelene kadar burada bir hacı olarak yaşarlar. Zamanı gelince bütün vatandaşları kıyamette bir araya toplanır ve onlara kralları ile sonsuza dek hüküm sürmeleri için bir krallık verir.¹⁰

Fakat Sistersiyen Tarikatı önceki kuşaklardan daha mı başarılıydı? Orta Çağ manastır sisteminin tarihi, sürekli bozulmaların takip ettiği aralıksız reformların uzun

bir sicil kaydı gibidir. Sistersiyenler dahi onun bu genel kuralına bir istisna teşkil etmez. Esasında bizzat tarikatın başarısı tehlikeliydi. Yeni bir kuruluşun ilk keşişleri, münzevilere layık bir hayat yaşayabiliyorlardı. Herhangi bir toprağı ekmeden önce onu taşlardan temizlemek ve üstündeki ağaçları sökmek zorundaydılar. Manastırın inşası tamamlanmadan evvel bir meşe ağacının dibinde dahi uyuyabilirlerdi. Ama kolonileşmenin ilk yılları geçtiğinde hayat kolaylaştırdı. Keşişler çoğunlukla seçtikleri toprağın sadece işlenmediği ve ormanlarla kaplanmış olduğu için vahşi olduğunu; esasında toprağın verimli olduğunu ve sadece diken ve çalı için değil, aynı zamanda zambakların yetişmesi için de uygun bir toprak olduğunu görürlerdi.

Dış dünyanın bu zühd ehli keşişlere karşı gösterdiği coşku, Sistersiyenleri zengin etmeye yönelikti, çünkü ne kadar fakir ve tanrıya adanmış olurlarsa, kadınlar ve erkekler onlara o kadar çok hediye vermek istiyorlardı. Yeni katılanların sayısı da bir utanç kaynağı olabilirdi. Sayısız adam Aziz Bernard'ın keşişleri olmak için Clairvaux'ya akın ediyordu. Öyle ki sadece binalar değil, mekân da bu sayı için küçük geliyordu. Tabii ki Aziz Bernard mahdut yerini, büyük boyutu ve uygun koşulları ile manastır hayatını daha az meşakkatli hale getirecek olan bir başka mekân için terk etmekte isteksizdi. Ama başrahip pratik bir adamdı ve bir göçün gerekli olduğunu fark etti.

Eğer [demiştir, azize hitaben] Efendimiz artık bizimle birlikte yaşamak üzere bize insanlar göndermeyi durdursaydı, sizin görüşünüz doğru olabilirdi ve binalar inşa etmeyi durdurmak da mantıklı olabilirdi. Fakat şimdi, Tanrı sürülerini günden güne çoğalttığına göre ya onun gönderdiklerinden uzağa kaçmalıyız veyahut onların ağırılanabilecekleri bir mesken sağlamalıyız. Bu, misafirleri kimin besleyeceği değil, aksine onlar için kimin bir mesken hazırlayacağı meselesidir.¹¹

Daha ferah bir alana göç edildi ve Champagne Kontu Theobald tarafından öncülük edilen hayran laikler, yeni binalar için gerekli olan bütün kaynağı sağladı. Laikler Clairvaux kadar kutsal bir manastırı desteklemekten nasıl geri durabilirdi? Ve Clairvaux zengin olmaktan nasıl uzak kalabilirdi?

Böylece, sürekli bir fakirlik ve kutsiyet haline erişmek üzere sarf edilen bütün o çabalar nihayetinde akamete uğradı. Kutsallığı gerçekleştirmek ve onu Hükümlerin duvarları içine kapatmak üzere girilen faydasız denemelerle malül manastır tarikatları birbirini takip etti. Çoğu mensup teşkilat kusursuz olursa kusursuz bir manastır hayatının tesis edilebileceğine inanmaya devam etti. Fakat ideallerini o kadar çok yaraladılar ki nihayetinde hayal kırıklığına mahkûm oldular. Aziz Bernard kendi şahsiyetinin gücü ile bir kişiyi “insan tabiatının sınırlarından ötesine”

11 Arnold of Bennoval, *Sancti Bernardi Vita Prima*, lib. ii. c. v. Migne, P.L. 185, col. 285.

geçmeye zorlayabilirdi. Fakat bu ateş onun ölümünden sonra da etkili olmaya devam edebilir miydi?

Ek: Aziz Bernard'ın Bir Mucizesi

Sancti Bernardi Vita Prima, bk. ii. c. xxi, *Exordium magnum Cisterciense*, Migne, P.L. 185, cols. 433-4.

Bir keşiş, onun manastırı ve öğretisinden ayrılarak kisvesini değiştirdi ve Şeytanın iğvası ile dünyaya döndü. Ve bir mahalle hayatını benimsedi, çünkü o bir papazdı. Günah, günah ile cezalandırıldığı için bu Tarikatından dönen kişi, şehvet düşkünlüğü ahlaksızlığına gömüldü. Herkesin yaptığı gibi kendisi ile birlikte yaşaması için bir metres edindi ve ondan çocukları oldu.

Fakat Tanrı bağışlayıcı olduğu için ve hiç kimseyi helak etmek istemediği için şöyle vuku buldu: Yıllar sonra yüce başkeşiş [Bernard] bu keşişin yaşadığı köyden geçiyordu ve onun evinde kalmaya gitti. Dönek keşiş onu tanıdı ve çok saygılı bir şekilde kabul etti ve samimiyetle ona hizmet etti ve hem kendisi hem de hayvanları için ne gerekiyorsa sağladı; ama henüz başkeşiş onu tanımamıştı.

Ertesi gün, o kutsal adam Sabah duasını okudu ve ayrılmak üzere hazırlandı. Ama papazla konuşmadığı için -çünkü o uyanmış ve Sabah ibadeti için kiliseye gitmişti- papazın oğluna “Git, bu mesajı efendine ver” dedi. Çocuk sağırdı. Bu emre uydu ve içerisinde onu verenin gücünü hissederek babasına koştu ve Yüce Pederin sözlerini açık ve net bir şekilde aktardı. Babası, oğlunun sesini ilk kez duyunca sevinçten ağladı ve aynı sözleri ikinci ve sonra üçüncü kez tekrar ettirdi. Başkeşişin ona ne yaptığını sordu. “‘Git ve bunu babana söyle’ demek dışında bana hiçbir şey yapmadı.” dedi çocuk.

Bu kadar aşıkâr bir mucize neticesinde papaz tövbe etti ve acele ile bu yüce adamın arkasından koştu. “Efendim ve Pederim, ben sizin keşişiniz filancaym ve falan zamanda sizin manastırınızdan kaçmıştım. Sizinle birlikte manastıra dönme- me izin vermeniz için sizin Pederliğinizi istiyorum, çünkü sizin gelişinizle Tanrı benim kalbimi ziyaret etti” diyerek ayaklarına kapandı. Aziz onu, “Beni burada bekle ve işimi bitirdiğimde hızla geri geleceğim ve seni yanımda götüreceğim” diyerek cevapladı. Fakat papaz ölümden korkarak (daha önce hiç olmadığı halde) “Efendim, ondan önce ölmekten korkuyorum” dedi. Ancak aziz, “Şunu kesinlikle bil ki eğer bu koşullar ve niyet içinde ölürsen kendini Tanrı’nın önünde bir keşiş olarak bulacaksın” diye cevapladı.

Aziz [sonunda] geri döndü ve papazın çok yakın bir zaman önce öldüğünü ve defnedildiğini öğrendi. Kabrin açılmasını emretti. Ne yapmak istediğini sorduklarında, “Kabrinde bir keşiş olarak mı yoksa bir papaz olarak mı yattığını görmek

istiyorum” dedi. “Bir papaz olarak” dediler; “onu dünyevi kıyafetleriyle defnettik.” Ama toprağı kazdıklarında, onu gömdükleri kıyafetler içerisinde olmadığını gördüler; tıraşı ve kıyafetleriyle her bakımdan bir keşiş gibi görünüyordu. Ve hepsi Tanrı’ya şükrettiler.

İlave Okumalar

Kaynaklar

John of Salerno, *The Life of St Odo of Kluni*, çev. Gerard Sitwell (Londra ve New York, 1958). Ayrıca Odo’nun *Life of Gerald of Aurillac*’ını da içerir.

Bruce L. Venarde (çev.) *Robert of Arbrissel: A medieval religious life* (Washington D.C., 2004). *A Monk’s Confession: The memoirs of Guilbert of Nogent*, (Bir Keşişin İtirafı: Nogentli Guilbert’in Hatıraları) çev. Paul J. Archambault (University Park, Pa., 1995).

Pauline Matarasso (çev.) *The Sistersiyen World: Monastic writings of the twelfth century* (Harmondsworth, 1993).

The Letters of Bernard of Clairvaux, çev. Bruno Scott James, 2. bsk (Stroud, 1998).

Çalışmalar

Barbara H. Rosenwein, *To Be the Neighbor of Saint Peter: The social meaning of Kluni’s property, 909-1049* (Ithaca, 1989).

Henrietta Leyser, *Hermits and the New Monasticism: A study of religious communities in Western Europe, 1000-1150* (Keşişler ve Yeni Manastır Sistemi: Batı Avrupadaki Dini Topluluklardan Bir Çalışma) (Londra, 1984).

Giles Constable, *The Reformation of the Twelfth Century* (Cambridge, 1996).

C. Edson Armi, *Masons and Sculptors in Romanesque Burgundy: The new aesthetic of Kluni III* (University Park, Pa. ve Londra, 1983).

Constance Hoffman Berman, *The Sistersiyen Evoution: The invention of a religious order in twelfth-century Europe*. (Philadelphia, 2000).

Dominique Iogna-Prat, *Order and Exclusion: Kluni and Christendom face heresy, Judaism, and Islam (1000-1150)*, çev. Graham Robert Edwards (Londra ve Ithaca, 2002).

KUDÜS YENİDEN KAZANILYOR VE KAYBEDİLİYOR: İLK ÜÇ HAÇLI SEFERİ

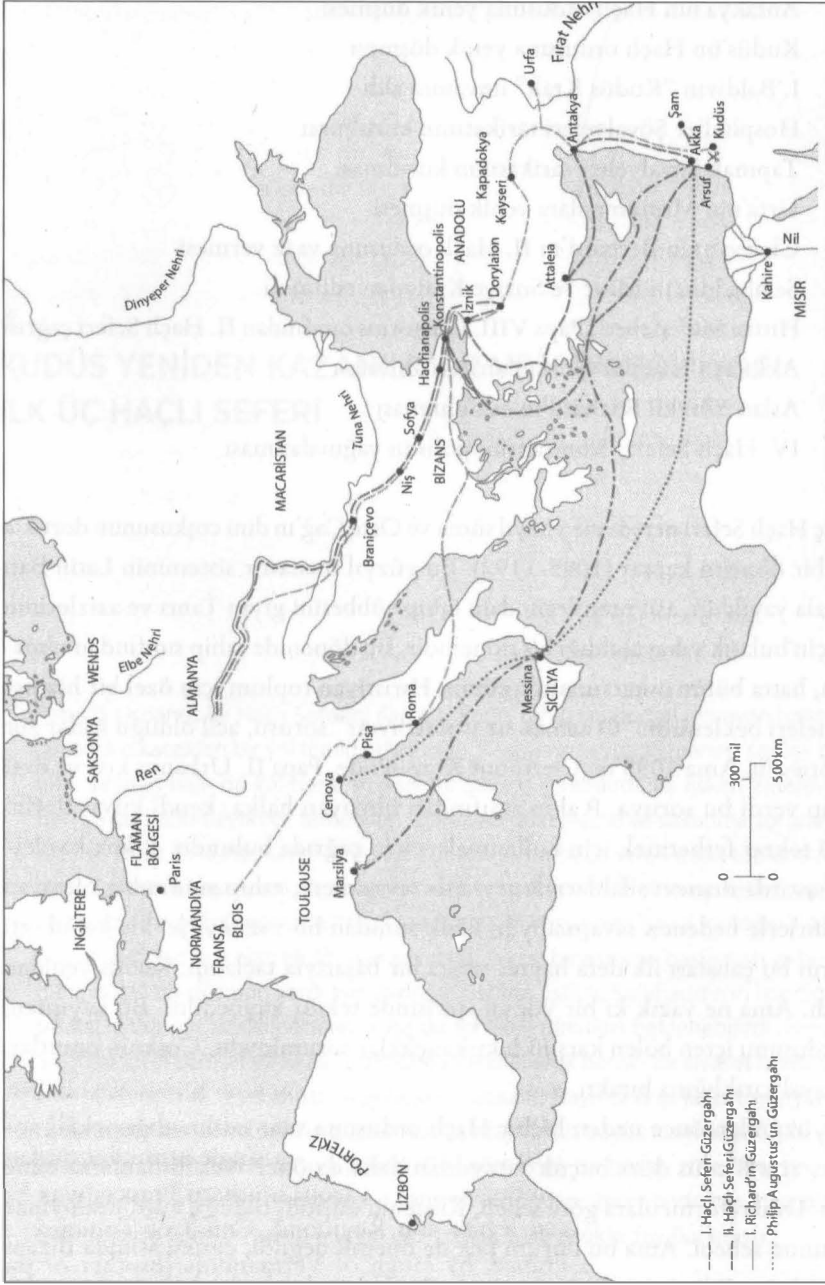
Papa II. Urbanus ilk Haçlı Seferini ilan ettiğinde, rahip sınıfından olmayan halka manen kazançlı çıkacakları bir yol temin etmiş oldu. Keşişlerin şeytanla manevi savaşa girdikleri gibi, sıradan halk da kâfirlerle fiziksel bir savaşa girebilirdi. İlk askerî zaferden sonra Batı'ya geri dönmeyenler, fethedilen toprakları düzenleme ve savunma sorunuyla karşı karşıya kaldı. Urfa Müslümanlara yenik düşünce, bir haçlı seferi daha toplandı; fakat ilk Haçlı Seferinin başarısına ulaşamadı. Yeni haçlı askerleri, ilk giden askerlerin gevşekliği ve bazılarının Müslümanlarla ittifak kurma isteği karşısında hayal kırıklığına uğramıştı. Önceden bölünmüş olan Müslüman kuvvetler tekrar birleşmeye başlamıştı ve bu sebeple daha güçlü bir düşman vardı karşılarında. Üstüne üstlük, Selahaddin'in liderliği altında bir kat daha güçlendiklerinden daha da tehlikeli olmaları beklenebilirdi. Hristiyanlar Selahaddin'in cömert ve nazik tutumundan etkilenerek barışçı bir siyaset izledi. Görünen o ki hükümdarlık teşebbüsü engellenen Trabluslu Raymond'ın kışkırtmasıyla ateşkes bozulduğunda Selahaddin'in güçleri Kudüs Krallığı'nın büyük kısmını geri aldı ve bunun üzerine III. Haçlı Seferi çağrısı yapıldı. Bu çağrı sınırlı bir başarı elde etmesine rağmen özellikle haçlı askerleri arasındaki iç çatışma yüzünden nihayetinde başarısız oldu. Haçlı Seferlerinde önceleri sahip olunan dini coşku, bölücülükle zayıflatılmıştı.

Kronoloji

- 1095 II. Urbanus'un Birinci Haçlı ordusuna vaaz vermesi
- 1098 Antakya'nın Haçlı ordusuna yenik düşmesi
- 1099 Kudüs'ün Haçlı ordusuna yenik düşmesi
- 1100 I. Baldwin "Kudüs Kralı" unvanını aldı
- 1113 Hospitalier Şövalyeleri tarikatının kurulması
- t. 1119 Tapınak Şövalyeleri tarikatının kurulması
- 1144 Urfa'nın Müslümanlara yenik düşmesi
- 1146 Clairvauxlu Bernard'ın II. Haçlı ordusuna vaaz vermesi
- 1174 Selahaddin'in Mısır ve Suriye Kralı ilan edilmesi
- 1187 Hittin Muharebesi, Papa VIII. Gregorius tarafından II. Haçlı Seferi çağırısı
- 1191 Akka'nın Haçlılar tarafından geri alınması
- 1192 Aslan Yürekli Richard'ın esir alınması
- 1204 IV. Haçlı Seferi: Konstantinopolis'in yağmalanması

İlk üç Haçlı Seferi neredeyse yüzyıl süren ve Orta Çağ'ın dini coşkusunun dorukta olduğu bir dönemi kapsar (1095-1192). Bu yüzyıl manastır sisteminin Latin Batı da en fazla yayıldığı, asil prenslerin dahi rahip cübbesini giyip Tanrı ve azizlerinin sevgisi için bulaşık yıkayabildiği bir dönemdir. Bu dönemde rahip sınıfından olmayanların, hatta bütün askeri aristokrasinin, Hristiyan toplum için özel bir hizmet sergilemeleri beklenirdi. "O zaman ne yapmalıyız?" sorusu, acil olduğu kadar zor da bir soruydu. Ama 1095'te, Clermont Konsili'nde, Papa II. Urbanus kısa ve özel bir cevap verdi bu soruya. Rahip sınıfından olmayan halka, kendi kuvvetlerini Kudüs'ü tekrar fethetmek için kullanmaları için çağrıda bulundu. Erkek kardeşleri manastırda manevi silahlarıyla şeytanla savaşıırken , rahip sınıfından olmayan halk, kâfirlerle bedenen savaşıyordu. Halk sunulan bu vazifeyi şevkle kabul etti ve onların bu çabaları ilk defa hayret verici bir başarıyla taçlandı. Kudüs yeniden kazanıldı. Ama ne yazık ki bir yüzyıl içerisinde tekrar kaybedildi. Bu kayıptan, Haçlı ordusunu içten bölen karşılıklı kıskançlıklar sorumluydu. Coşkulu umutlar, yerini hayal kırıklığına bıraktı.

XI. yüzyıldan önce neden hiçbir Haçlı ordusuna vaaz edilmediği pekâlâ sorulabilir, zira Kudüs dört buçuk yüzyıldan daha da önce Müslümanların eline geçmişti. Dini reformculara göre sebep, Kilisenin düşmüş olduğu vurdumduymaz haldi, bunun sebebi. Ama bu durum pek de önemli değildi, çünkü aslında Bizans İmparatorluğu, Filistin ve Suriye'ye Latin Batı'dan gelen barbarların herhangi bir müdahalesine tepki göstermiş ve direnmişti. Bizanslılar, 650'den 1050'ye kadar olan süreçte Müslümanlarla olan sınırlarını sağlamlaştırdı (veya dengeli tuttu).

Harita 11: Haçlı Güzergahları

Bizanslılar, Frenkler, Saksonlar ve diğer Cermen halklarına potansiyel müttefik gözüyle değil, hem imparatorluk haklarının hem de İtalya ve Batı'daki topraklarının gaspçısı gözüyle bakıyordu. Yeni ve çetin bir Müslüman gücün gelişine kadar da bu tutumları değişmedi. Hırvatlar, Sırlar, Peçenekler ve İtalya Normanları tarafından uğradıkları yenilgilerin sersemliğini hâlâ hisseden Bizanslılar, 1071'de Malazgirt Savaşı'nda da Selçuklu Türklerine yenik düşerek neredeyse Anadolu'nun tümünü kaybetti. İmparator I. Aleksios Komnenos, neredeyse başkentin duvarlarıyla sınırlı imparatorluğunda bu zamana kadar başarısını sürdürürken, çaresizliğe düşmüştü ve papaya yardım çağrısında bulundu. Zaten görüldüğü üzere, VII. Gregorius'dan aldığı cevap gayet olumlu ve anlayışlı idi. VII. Gregorius bu hareketin, 1054 senesinden beri bölünmüş halde olan Rum ve Latin Kiliselerine bir barışma fırsatı sağlamasını umut ediyordu. Fakat Tayin Mücadelesi araya girdi; Gregorius'un ilgi ve dikkatini başka yöne çevirmesine neden oldu. Bunun sonucunda silahlı güçlere vaaz verme işi II. Urbanus'a kaldı.

Coşkuyla selamlanmış olması papanın kendisini de heyecanlandırmış olmalıydı. Esasında önünde uygulamalı bir kampanya planı yoktu ve Bizans imparatorunun ne tür bir yardım istediğini ortaya çıkarmak gibi bir derdi de yoktu. Sadece Kudüs'ün özel kutsiyeti üzerine vaaz verdi. Hacılar karşı (Mısırlı) Fatımi haleflerinden daha sert davranan Selçuklu Türklerinin zaferle ilerlemelerini hatırlattı. Yeniden fethin Tanrı'nın işi olduğu üzerinde durdu. Bu fetihle yer alacaklar için sınırsız af vadetti ve herkesi günahkâr çatışmaları bırakıp hak uğruna savaşa katılmaya davet etti. Hıristiyan ordusunun bir sonraki yıl (1096) Meryem'in göğe yükseliş bayramı günü, Papalık elçisi Le Puy Piskoposu Adhemar komutasında yola çıkacağını ilan etti. Fakat bunun dışında hiçbir ayrıntılı plan yapmadı. Haçlı Seferlerinin lideri Tanrı idi ve bütün hazırlıklar da onun takdir ve tedbirine bırakılmıştı.

II. Urbanus Haçlıların bir tek ordu kurmalarını bekliyordu, fakat onlar farklı gruplar halinde yola çıktılar. Biri (planlandığı gibi) Papalık elçisi ve Toulouse Kontu Raymond'un komutasında Güney Fransa'dan yola çıktı; ikincisi (Fransa kralının kardeşi) Vermandoislu Hugh, Flandra Kontu Robert, Blois Kontu Stephen-Henry ve Normandiya Dükü Robert'in komutasında Kuzey Fransa'dan; üçüncüsü Aşağı Lorraine Dükü (ve İmparator IV. Heinrich'in güçlü bir destekçisi) Godfrey de Bouillon ve erkek kardeşi Baldwin komutasında Fransa-Almanya sınırından; dördüncüsü Robert Guiscard'ın oğlu Norman Bohemund ve yeğeni Tancred komutasında Güney İtalya'dan yola çıktı. Birbirinden bağımsız bir şekilde Konstantinopolis'e doğru yola çıktılar ve 1097 ilkbaharının sonlarına doğru farklı yollardan menzillerine ulaştılar.

Bir XIII. yüzyıl dünya haritası (bir Mezmur kitabından): İsa dünyayı izlerken, takriben 1250

İmparator Aleksios Komnenos, onları umdukları sıcaklıkta karşılamadı. Hatta onların yaklaşmalarından dehşete düşmüştü. Askeri yardım istemişti ama haçlı ordularının hepsinin geleceğini öngörmemişti. Özellikle Bohemund'un Güney İtalya Normanlarından oluşan birliği karşısında telaşa düşmüştü, çünkü Bohemund ve babası, Bizans İmparatorluğu'nun ezeli düşmanlarıydı. Daha önce defalarca imparatorluğa saldırmışlardı ve cesaretleriyle acımasızlıkları iyi biliniyordu. Niyetleri gerçekten hesapsız mıydı? Haçlı ordularının geçtiği bütün yollardan hoş olmayan haberler geliyordu –haçlı ordularına erzak vermek istemeyen ya da temin edemeyen köyler ve kasabalar harap edilmişti– ve Aleksios'un endişeli olmasında şaşırarak bir şey yoktu. Haçlıları Boğaz'dan geçirmeden önce liderlerinden bir bağlılık yemini talep etti. İlk önce böyle bir yemin etmeyi reddettiler. Fakat sonunda, zorla ya da pazarlıkla boyun eğmeye ikna oldular. İmparatorun haçlıları erzakla donatması karşılığında onların da eğer Müslümanların fethettiği imparatorluk topraklarını geri alırlarsa bu bölgeleri imparatora vermeleri üzerine anlaşılar. Aralarında yanlış anlamaya yol açan ilk sebep buydu, çünkü Haçlılar anlaşmanın son otuz yıllık süre içinde imparatorluğa ait olan toprakların kastedildiğini zannederken Bizans sarayının memurları, imparatorluğun bir zamanlar bütün Suriye ve Filistin'e hâkim olduğunu asla unutamıyorlardı.

Latinler ve Rumların birbirlerini sevmemeleri olgusu da durumu kötüleştirdi. Latinler Konstantinopolis'in zenginliklerinden çok etkilenmişlerdi ama halkının efemine olduğunu düşünüyorlardı. Ortodoks Kilisesi'nin bölücü olduğunu düşünüyorlardı. Kendilerini içten bir şekilde karşılamadığı, çelimsiz küçük bir adam olduğu ve hem kendisi hem de halkı hilebaz olduğu için imparatoru sevmiyorlardı. Diğer taraftan Rumlar ise Latinleri, burnu havada ve başıbozuk barbarlar olarak görüyorlardı. Onların hal ve hareketleri, cehaletleri karşısında şaşkınlığa düşmüşlerdi ve onların sadece cesaretlerine hayrandılar.

Bu da esasında şaşırtıcıydı. Küçük Asya'yı boydan boya geçerken uzun süren kıtlığa ve susuzluğa dayanmışlar –bazen sadece kendi aptallıklarının sonucuysa bu, çünkü yanlarında su matarası taşımayı düşünmelerine daha çok vardı–; yine de zafer kazanmış, Türkleri yenmiş ve nihayet Antakya'ya varmışlardı. (İç kaleyi olmasa da) şehri kuşatmış, fakat bölgenin iklimi ve meyvelerinin etkisiyle dizanteri salgınına yakalanmışlardı. Bu şartlarda kendileri küçük bir Türk birliği tarafından kuşatıldılar ve açlık içinde sıkıntı çektikten sonra (dizanteri için belki de en iyi şeydi) nihayet kutsal mızrağı buldular ve çetin bir çatışmaya giriştiler. Aziz George ve (beyaz atlar üzerinde savaşılan) diğer azizlerin yardımıyla Türkleri yendiler.¹ Apaçık aptalca bir

1 Kutsal mızrağın müdahalesi ve azizlerin ortaya çıkış mucizesine, haçlılardan bir grup şiddetle karşı çıkıyordu.

cesaret ve kaderlerine olan sarsılmaz inanç sayesinde Bizans ordularının kaybettiği savaşı kazandılar (28 Haziran 1098).

Fakat en inanılmaz şansın yardımlarına yetiştigi de bir gerçektir, çünkü onlar sahneye çıktıklarında Yakın Doğu'nun iki Müslüman gücü birbiriyle savaş halindeydi. Bir tarafta, Bağdat'taki Abbasi Halifeliği'ni egemenliği altına aldıktan sonra batıya doğru ilerleyen Selçuklu Türkleri; diğer tarafta ise Mısır'ın Fatımi Halifeleri vardı. Filistin, bu iki güç arasında kalıyordu ve bu sebeple onların savaş alanı gibiydi. Selçuklular Kudüs'ü 1070'te ele geçirdi ama teslim olan şehir üzerindeki hâkimiyetleri çok zayıftı ve 1099'da Fatımiler şehri tekrar ele geçirdi. İşte Haçlılar bu karışıklığın üzerine geldi. Antakya'da sahilten aşağıya doğru ilerlediler ve Fatımi kuvvetleri kendi şehirlerine bir saldırı yapılmasından korkarak Mısır cephesine çekildiler. Böylece Haçlılar Kudüs'ü almak için yaklaştıklarında karşı koyan güç bir ciddiyet arz etmiyordu. Kudüs 15 Temmuz 1099'da Haçlıların eline geçti ve Haçlılar orada yaşayanları katletti.

Ülkenin önemli bir kısmı zapt edilmemişti, fakat Haçlılar en baş hedeflerini gerçekleştirmiş olduklarından artık fetihlerini nasıl organize ve muhafaza edeceklerini düşünebilirlerdi. Pek çok problem, pek tatmin edici düzeyde olmasa da kendi kendine çözüldü. Bohemund, Antakya'yı talep etti ve Kudüs'e doğru ilerlemektense şehrin etrafındaki toprakların fethini güven altına almayı tercih etti. Godfrey de Bouillon'un kardeşi Baldwin de şehrin Ermeni idarecisi tarafından kızı ile evlenmek ve varisi olmak üzere Edessa'ya (Urfa) çağrılınca aynı şekilde ana ordudan ayrıldı. Diğer birçok Haçlının da kendileri veya himayesindekiler için hırs dolu oldukları aşıkardı. Normandiya Dükü Robert'in papazı olan Arnulf of Rohez, Kudüs Patriği olarak seçilmeyi başardı. Fakat bir bütün olarak fethedilen toprakların organizasyonu problemi asli niteliğini korudu.

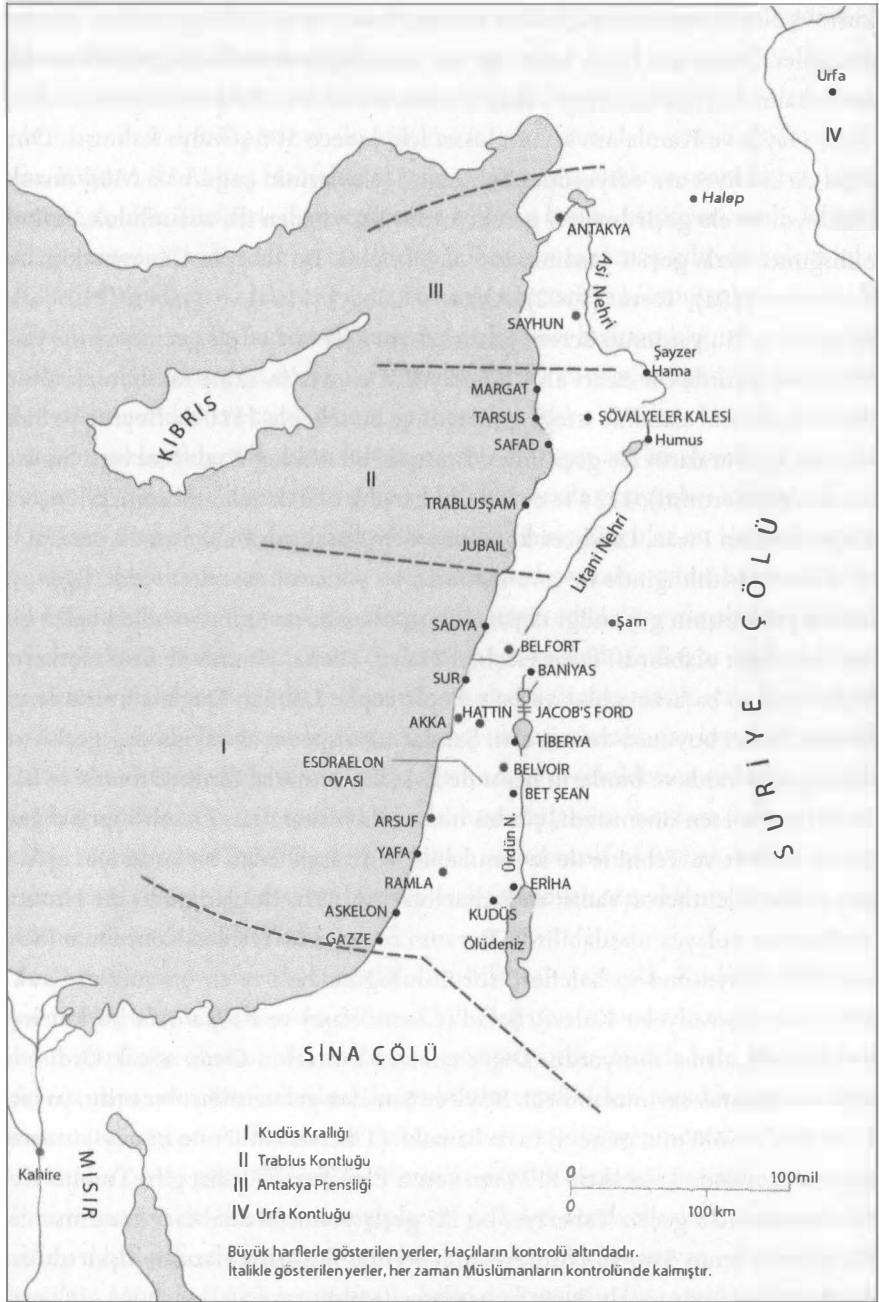
İmparatorun savunmayı güçlü tutabilmesi şartıyla Kudüs'ün Bizans İmparatorluğu'na bağışlanması ihtimali bile doğmuştu ama son durumda Papalığın bir yurtluğu olması daha muhtemel görünüyordu. Batıda hem İspanya hem Sicilya'da papa, Müslümanlardan alınan bütün toprakların papalık arazisi olarak kalmasını sağlamıştı ve Filistin'de de aynı niyeti taşıdığıının işaretleri ortadaydı. Fakat Kudüs'ün düştüğü dönemde Filistin'de papalık elçisi yoktu, çünkü Monteilli Adheuar Antakya'da ölmüştü ve soylular da yetkileri kendi ellerinde toplamışlardı. Godfrey de Bouillon'u yöneticileri olarak seçtiler. Aldığı unvan –Kutsal Mezar Kilisesi'nin Müdafisi (laik koruyucusu)– belki de Papalığın bu topraklar üzerindeki nihai haklarının korunmasını sağlamıştır. Fakat ertesi yıl Godfrey öldüğünde, yerine kardeşi I. Baldwin geçti ve o da kral unvanını almakta hiç tereddüt etmedi (1100-18).

Fakat onun karşı karşıya geldiği mesele kolay değildi, çünkü Haçlılardan bazıları bireysel olarak ikamet etme kararı vermiş ve kendilerine lordluklar ve beylikler

kurmuş olsa da ordunun büyük bir kesimi, Kudüs ele geçirilir geçirilmez yurtlarına döndüler. Onlar için Haçlı Seferi bir hac yolculuğuydu ve bunu gerçekleştirdikten sonra kalmaları için bir sebep yoktu. Bunun sonucunda Baldwin'in yanında Kudüs, Yafa, Hayfa ve Ramla'nın savunulması için sadece 300 şövalye kalmıştı. Durum daha da ciddiyet arz ediyordu, çünkü sahil şehirlerinin çoğu hâlâ Müslümanların elindeydi ve ele geçirilmeleri gerekiyordu. Bu yüzden ilk zorunluluk, mümkün olduğunca fazla geçici yardım satın alabilmektir. Bu sebeple Ceneviz donanması Keyserya (1101), Tartus (1102), Akka ve Cübeyl (1104) ve Trablus (1109)'a karşı sefere çıktı. Bu yardımın ücreti, ganimetlerin üçte biri ve ele geçirilmesine yardım ettiği her şehirde bir ticari alan tahsisiydi. Ceneviz'in ticari rakibi olan Venedik de imtiyaz satın alabilme isteği içindeydi ve bu sebeple 1110'da Beyrut ve Sidon'a karşılık (ki buraların ele geçirilmesi sırasında bir Viking Kralı Norveçli Sigurd da yardım göndermişti), 1124'te de Tire'ye karşılık olarak gemi filosunu ödünç verdi. Diğer taraftan Pizza, Laodicea kuşatması için Antakyalı Bohemund'a yardım etti.

Ülke fethedildiğinde ise onu savunma ve yönetme meselesi vardı. Eğer cephe olarak çöl hattının güvenliği sağlanabilmiş olsaydı, savunma meselesi belki nispeten daha basit olabilirdi; fakat Haçlılar Halep, Hama, Humus ve Şam'ı fethetmeyi hiçbir zaman başaramadılar ve bu sebeple cephe Lübnan Dağları üzerinde ya da Ürdün Nehri boyunca devam etti. Şanslarına nispeten az sayıda dağ geçidi ya da nehir geçişi vardı ve bunların hepsi de kale ile savunulabilirdi. Orontes ve Litany Vadileri nispeten önemsizdi, çünkü bunlar da bir taraftan Demirköprü diğer taraftan Belfort ve Tebnine ile savunulabilirlerdi. İşgal eden bir ordu için açık olan ana yollar, Eleutheros Vadisi ve Esdraelon Ovası idi. Bunlardan ilkinde Humus ve Trablus'tan kolayca ulaşılabilirdi. Buranın savunması Trablus Kontu'nun (Toulouselu IV. Raymond ve halefleri) sorumluluğundaydı ve en önemlileri Krak des Chevaliers (Şövalyeler Kalesi), Safad (*Chastel blanc*) ve Aarka olan bir kaleler ağı ile güvenlik altına alınıyordu. Diğer taraftan Esdraelon Ovası ancak Ürdün hattı sağlama alınarak savunulabilirdi. Böylece Şam'dan gelen istilacı bir ordu, ya Jacob's Ford (Hula Gölü'nün güneyi) ya da Samakh (Tiberias Gölü'nün güneyi) üzerinden geçmek zorunda kalacaktı. 1174'ten sonra Eleutheros Vadisi gibi Trablus Kontu III. Raymond'a geçen Taberiye, bu iki geçiş yolunun anahtarı konumundadır. Bu yüzden onun Şam ve Humus idarecilerinin düşmanlıklarının kışkırtılmaması gerektiği üzerinde ısrarla durması, şaşırtıcı değildi.

Halbuki Haçlıların her zaman hareket halinde olmayı yerinde durmaya tercih ederdi, çünkü açıktan savaş yürütmek için yeterli kuvvetleri yoktu. Yarı manastır, yarı askeri bir hayat süren ve kendilerini ülkenin büyük bir bölümünün savunmasından sorumlu tutan Hospitalier Şövalyeleri (1113'te kuruldu) ve Tapınak

Harita 12: Haçlı Seferleri Sırasında Filistin ve Suriye

Şövalyeleri (takribi 1119'da kuruldu) gibi askeri tarikatlar vardı. Mesela Şövalyeler Kalesi, Hospitalier Şövalyelerine aitti. Fakat böyle olmasına rağmen sayıları hiçbir zaman çok olmadı. Beş ya da altı şövalyenin Müslüman bir kuvvet ile karşı karşıya gelmesi neredeyse küçük bir çarpışma idi ve 1187'de 130 şövalyeden (ki çoğu Tapınak şövalyesiydi) müteşekkil bir kuvvet yenildiğinde Haçlıların savaş gücündeki kayıp bir faciaydı.

Bu sebeple Haçlıların politikasına, sayılarının azlığı hükmediyordu. Krallığı feodal bir temele dayanarak organize etmiş olmalarına ve Güney Fransa'ya ait bir mimari stilde katedraller inşa ederek kendi medeniyetlerini muhafaza etmiş olmalarına rağmen her zaman azınlıktaydılar. Şehirlerde ve köylerde yaşayanların büyük bir çoğunluğu Müslümandı ve Haçlılar da onları Hristiyanlığa döndürmek için çok az çaba gösteriyordu. Sahildeki şehirlerden çoğunda "Frenk ya da Haçlı mahallelerinin kalıntıları görülebilirdi. Şehre hâkim ama uzak olan bir kilise ve kaleden oluşuyordu ki böylece bir isyan ya da kalkışma olduğunda Haçlılar tamamen kuşatma altında kalmayacaklardı. Asıl şehir genellikle Müslüman memurlar tarafından eskisi gibi idare ediliyordu. Akka'da 1184 kadar geç bir tarihte bile bir cami bulunduğunu ve Hristiyan da olsa gümrük memurlarının kayıtları Arapça tuttuklarını biliyoruz.

Kudüs'teki Latin Krallığı altında yaşayan Müslümanların durumu, Şubat 1183'te Gırnata'dan Mekke'ye hac için yola çıkan ve 1184'te Bağdat, Musul, Halep ve Şam üzerinden geri dönen İspanyol bir Müslüman olan İbn Cübeyr tarafından ayrıntısıyla tasvir edilmiştir. İbn Cübeyr Şam'dan 9 Eylül'de ayrılmış ve ayın büyük bölümünü (8 Ekim - 6 Kasım) Akka'da kendisini İspanya'ya götürecek gemiyi bekleyerek geçirmiştir. (3 Mayıs 1185'te Gırnata'ya ulaşmıştır). Müslümanların her zaman yaptığı gibi o da Haçlılara "Frenkler"² der ve şöyle yazar:

Pazartesi günü gün doğarken Tebnine'den –Allah helak etsin– ayrıldık. Yolumuz, süregiden çiftliklerden ve sakinleri Frenklerle barış içinde yaşayan Müslümanlardan oluşan düzenli meskûn alanlardan geçiyordu. Allah bizi böyle bir günahattan korusun! Hasat zamanı ürünlerinin yarısını Frenklere teslim ediyorlar ve herkes için bir dinar ve beş kırıttan oluşan kelle vergisi ödüyorlardı. Bundan başka meyve ağaçları için de hafif bir verginin dışında onlara müdahale edilmiyordu. Evleri ve bütün eşyaları onlara bırakılmıştı. Frenklerin işgal ettiği tüm sahil şehirleri, bu modaya uygun bir şekilde yönetiliyordu. Kırsal bölgeler, köyler ve çiftlikler Müslümanlara aitti. Fakat kendilerinin aksine (Müslüman) idarecilerin yönetimi altında Müslüman bölgelerdeki kardeşlerinin rahat ve huzurlu yaşayışlarını görünce gönülleri ferahliyordu. Bu, Müslümanlara ıstırap veren talihsizliklerden biridir. Müslüman cemaat kendi inancından efendilerin adaletsizlikle-

2 Suriye'de Müslümanlar, bugün de, Avrupalı olsun Amerikalı olsun bütün Batılılara "Franji" (Frenkler) demeye devam etmektedir.

rine hayıflanmakta; düşman ve rakibinin, yani Frenk efendilerinin davranışlarını takdir etmekte ve onun adaletine alışmaktadır. Bu duruma hayıflanmış kişi Tanrı'ya dönmeli.³

İbn Cübeyr'e daha da şaşırtıcı gelen, savaş zamanlarında bile Hristiyan ve Müslüman krallıklar arasında ticaretin devam etmesiydi.

Hristiyanlar tamamen güvenliğini sağladıkları topraklarda Müslümanlara bir vergi uyguluyorlardı. Aynı şekilde Hristiyan tacirler, Müslüman topraklardaki malları üzerinden bir vergi ödüyordu. Aralarında anlaşmalar vardı ve bütün davalarda eşit muamele mevcuttu. Askerler savaşmakla meşguldü, insanlara barış içindeydi ve dünya fethedene doğru meylediyordu.⁴

Filistin ve Suriye'de bu durum adeta bir gelenektir. Bu memleketler binlerce yıldan beri yabancı hâkimiyeti altında yaşamıştı ve şehirlerdeki tacirler, ancak siyaset ve savaştan uzak kalırlar ve ticari çıkarlarını muhafaza etmeye yoğunlaşırlarsa hayatta kalma ümidini koruyabileceklerini keşfetmişlerdi.

Her iki tarafın soyluları arasında da bir miktar münasebet vardı. 1095 ile 1188 yılları arasında yaşamış olan Şeyzer'in Müslüman beyi Üsâme ibn Munkız, Frenk illerine sık sık gidip gelirdi ve Kudüs'teki resmi çok iyi sergileyen şöyle bir hikâyeye sahiptir:

Frenklerden birinin Mescid-i Aksa'da iken Emir Muinüddin'in (Allah onun ruhuna rahmet etsin) yanına gelip ona şöyle dediğini gördüm: "Tanrı'yı bir çocuk olarak görmek ister misin?" Muinüddin "evet" dedi. Frenk de yanımıza kadar gelip bize Meryem ile beraber kucağında bir bebek olan İsa'nın (Allah'ın selamı üzerine olsun) resmini gösterdi. Daha sonra şöyle dedi: "İşte bu çocuk Tanrı'dır". Fakat Allah kâfirlerin onun hakkında söylediklerinden yücedir.⁵

Haçlılar ve Müslümanlar böylece (esasen bir cami olan) büyük kiliselerden birinde toplanabilir ve nezaket kurallarına uygun bir tavırla konuşabilirdi, fakat aralarında gerçek bir entelektüel temas yoktu. Üsâme, her zaman olduğu gibi "cesaret ve savaşçılık özellikleri dışında hiçbir şeye sahip olmayan" hayvanlarla karşılaştırdığı Frenklerin entelektüel basitliği ile eğleniyordu.⁶ Onları kaba, (işkence ederek cezalandırma uygulamasında olduğu gibi) batıl inançlı, (özellikle tıbbi ve bilimsel meselelerde) cahil ve (cinsel davranışlarında) edepsiz buluyordu. Fakat onu en çok şaşkınlığa düşüren şey, kendi medeniyetlerinin Doğu ile karşılaştırıldığında son derece barbar olduğunu kabul etmemeleriydi. Müslümanların Yunan öğretisinden

3 Çev. Broadhurst, *The Travels of Ibn Jubayr*, s. 316-17.

4 A.g.e., s. 300-1.

5 Çev. Hitti, *An Arab-Syrian Gentleman*, s. 164.

6 A.g.e., s. 161.

ve biliminden nasıl bir hazineye sahip olduğunun farkına varmıyorlardı, çünkü ilgi ve merak duyan insanlar değillerdi. İspanya ve Sicilya’da Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında gerçek bir kültürel alışveriş mümkün olmasına rağmen Filistin’de Haçlılar öğrenmek için fazla gururluydular. Yerli kültüre zaman zaman verdikleri tek ödün, oryantal lükslere gömüldüklerinde ortaya çıkıyordu. Üsame, Antakya’da istisnai bir durum arz eden, Mısırlı aşçılar tutan, temiz bir mutfığa sahip ve domuz eti yemeyen yaşlı bir şövalye örneğine yer verir.

Bununla birlikte, Frenk topraklarından yeni gelen bu Haçlılar ve Müslümanlarla uzun zaman birlikte oldukları için intibak eden “eski toprak” arasında büyük bir fark olduğuna da işaret ediyordu. Yeni gelenler hüküm süren toleransı anlayamıyordu. Kardeşlerinin Müslüman tebayı Hristiyan olmak için zorlamadığını duyunca şaşırıyordu. Onlara göre kutsal bir savaş, kâfirlere ya din değiştirme ya da ölüm arasında bir seçim sunan Şarlman’ın Saksonya savaşı gibi olmalıydı. Onlara göre camiler, Altın Buzağı ya da putperestlerin Irmınsul’u gibi yerle bir edilmeliydi, Bu yüzden kendi kiliselerinde Müslüman emirlerin özgür bir şekilde gezebiliyor olmalarını büyük bir şaşkınlıkla karşıyorlardı.

Bu sebeple yeni gelenler ile “eski yerleşimciler” (*pulliani*) arasındaki ilişkiler gerilimli oluyordu. Bu bir sürpriz değildi, çünkü kriz anlarında takviye temin etmenin tek yolu, Latin Batı’nın dini hassasiyetlerine seslenmekten geçiyordu. Dolayısıyla, Haçlıların kuzey kanadını etkileyen Edessa’nın (1144) düşmesinden sonra II. Haçlı Seferi için bir çağrı yapıldı. Bu çağrıda Aziz Bernard şöyle bir vaaz verdi:

Yeryüzü ürperip titremektedir, çünkü Göklerin Kralı, bir zamanlar üzerinde yürüdüğü toprağını kaybetti. ... Kadir olan Tanrı bu olanları sessiz bir şekilde gözlüyor; Tanrı’nın rızasını arayan, onun acısını hisseden ve ona mirasını iade edecek kimseleri görmek istiyor. ... Demedi demeyin, Rab sizi sınıyor.

Bir putperesti öldürmenin cinayet değil, *malicide* olduğunu ve İsa’nın şanı için yapıldığını söylüyordu. İsa uğruna bir çatışmada ölmek, ebedi mükâfat saadetini kazanmak demektir. Bu çok ilham verici bir vaatti ve Haç’ı almak için binlercesini seferber etti. Ama mukaddes topraklara varıp Haçlıların uyumlu ve rahat hallerini görünce hem şaşırdılar hem de hayal kırıklığı yaşadılar.

Hâlbuki daha da kötüsü gelmek üzereydi, çünkü Haçlı Seferi, yerleşik Haçlı prensleri arasındaki ayrılıklar sebebiyle tamamen bir fiyasko ile nihayetlendi. Bazıları Halep’e doğru yürümek ve Haçlıların Edessa’yı kaybetmesine sebep olan Nureddin’in gücünü kırmak istedi. Bazıları ise kısmen cehaletten kısmen de bencilce saiklerle Şam’a bir saldırı yapılmasında ısrarcı oldu. Nureddin’in düşmanı olan şehrin emiri eskiden beri Frenklerin müttefiki idi ve yerleşik Haçlılar ona karşı yapılacak saldırıyı engellemek için ellerinden geleni yaptılar. Batı’da özel bir Haçlı Seferi çağrısının

yapılmadığı normal zamanlarda ülkeyi küçük bir askeri kuvvetle ellerinde tutmak ve mümkün olduğunca fazla müttefike sahip olmak zorunda olduklarını biliyorlardı. Ama deniz aşırı Haçlılar için Müslümanlarla ittifak yapmak ihanetti. Şam'a karşı yürüdüler ve şehri almayı başaramayıp suçu da orada yerleşik Haçlılara yüklediler. Batıda hayret had safhadaydı.

Günahlarımız sebebiyle kızgın olan Rab (diye yazıyordu Aziz Bernard), merhameti unuttu ve belirlenen zaman gelmeden önce yeryüzünde hükmünü vermeye karar verdi. Halkını korumadı. Kendi ismini bile muhafaza etmedi ve Yahudiler "Tanrı nerede?" diye soruyorlar. Biz başarı vadettik ama perişanlık bulduk!

Bunun akabinde Hristiyanların üzerine daha kötü felaketler gelecekti ve daha derin ihanetlerin ortaya çıkması bekleniyordu.

Fakat Haçlıların nihai bozgununun temel sebebi, XI. yüzyılın sonunda parçalanarak Müslüman güçlerin XII. yüzyılda tekrar toparlanmaya başlamalarıydı. Daha önceleri Halep'teki Müslüman idareciler, Edessa'daki Hristiyan prensliğini Zengilere karşı tampon-devlet olarak hoş karşılamış; Şam'dakiler ise Haçlıların eski düşmanları Mısır'a saldırmalarını sevinçle karşılamışlardı. Fakat XII. yüzyılın ikinci yarısında her şey değişti. II. Haçlı Seferi yenilgisinin doğrudan bir sonucu olan Nureddin 1154'te hâkimiyetini güneye doğru Şam'dan Halep'e genişletti ve 1168'de Fatımilerin son temsilcisini yenerek Mısır'ı ele geçirmeyi başardı. Bu son zaferi kazanan komutan Şirkuh, Mısır valisi oldu ve ertesi yıl ölünce yerine yeğeni Selahaddin geçti. İslam'ın büyük bir bölümünü Frenklere karşı birleştirmeyi başarak olan isim oydu. Nureddin'in ölümü üzerine 1174'te Mısır'dan Şam'a döndü ve ani bir darbe ile kendisini hem Mısır hem Suriye Kralı olarak ilan etmeyi başardı. Böylece Latin devletler onun kuvvetlerinin kuşatması altında kaldılar. Haçlılar ilk defa birleşik bir Müslüman muhalefetle karşı karşıyaydı.

Selahaddin'in kendisi fevkalade bir şahsiyetti. Cihad ya da Hristiyanlara karşı kutsal savaş çağrısında coşkunluğu dinmek bilmiyordu ama aynı zamanda sabırlı bir devlet adamı ve kahraman bir savaşçıydı. Hristiyanlar bile ona saygı duyuyordu, çünkü katliamların savaşta normal olarak karşılandığı bir dönemde Selahaddin en üst düzeyde insani tavır sergiliyordu. "Kan dökmekten sakının, çünkü akan kan asla uyumaz" diyordu. Hristiyanlar ona Humphrey de Toron adlı bir Haçlı tarafından şövalye unvanı verildiğini ve savaş ilişkilerinde düşmanlarının hepsinden daha şövalyeye davrandığını söylüyorlardı.

Belki de sahip olduğu nezaket ve hüsnü muamele gibi özellikler sebebiyle yerleşik Haçlılardan çoğu onunla anlaşmaya hazırdı. Karşılarında en sonunda, sözüne güvenilecekleri ve anladıkları mantıklı bir Müslüman lider bulduklarını düşünüyorlardı. Bu sebeple bir taviz ve yatıştırma siyaseti izlediler. Bu siyasetin savunulabilmesi için

genel strateji düzleminde iki temel argüman vardı. Birincisi, Selahaddin daha önce karşılaştıkları Müslüman liderlerin hepsinden güçlüydü. Onun kuvvetleri Haçlıları kuşatmıştı, çünkü onlara hem doğudan hem de güneyden saldırabilirdi. Aynı zamanda Mısır donanmasıyla onların limanlarını kuşatabilirdi. Sağduyu, Haçlıların kendi kuvvetlerini inşa edene kadar düşmanlıkları kıskırtmamaları gerektiğini söylüyordu. İkincisi, erteleyerek kazanacak çok şey vardı. Selahaddin kendi krallığını birlik halinde tutmakta zorlanıyordu ve zaman verildiğinde Mısır'daki ya da Kuzey Mezopotamya'daki valilerinin ona karşı ayaklanması muhtemeldi. Selahaddin de bu tehlikenin farkındaydı ve tebasını birlik halinde tutmanın tek çaresinin Hıristiyanlara karşı cihad çağrısı olduğunu düşünüyordu. Müslümanlar söz konusu olduğunda bu din için ortak dava çağrısı ortalama bir başarı düzeyini yakaladı ve barışçıl siyaset taraftarı olan Haçlılar bunu görmezden gelebileceklerini düşündüler.

Liderleri Trablus Kontu Raymond idi ve 1174'ten 1185'e kadar Cüzzamlı Baudouin'in naibi olarak Kudüs Krallığı'nın işlerini yürüttü. Fakat onun bu siyasetine karşı çıkanlar vardı ve Baldwin'in ölümünden sonra bu muhalefet ortaya çıktı (1185). Baldwin'in oğlu olmadığı için halefinin seçilmesi gerekiyordu ve baronlar Raymond'u değil rakibi Lüzinyanlı Guy'i seçtiler. Guy de konumunu karısına borçlu olan önemsiz bir kimseydi; fakat onu destekleyen grup, savaş taraftarı olan gruptu ve Raymond bu sebeple iki kat hakarete maruz kaldı. Çağdaşlarının sorduğu ve halen tarihçilerin sormaya devam ettiği soru, tacı kazanabilmek için Selahaddin'le saldırma ya da savunma anlaşmasına girişip girişmediği idi.

Onun Selahaddin'le bir şekilde anlaşmış olduğu inkâr edilemez. Şüphe duyulan şey bu anlaşmanın hangi şartları haiz olduğudur. Fakat Raymond'un Selahaddin'in kuvvetlerine Taberiye Bölgesi'ne Ürdün'den geçme izni verdiği kesindir. Niyetinin sadece şu olduğunu söylüyordu: Haçlılar şehirlerinde ve kalelerinde sıkı bir düzene sahip olduklarından saldırıya uğramayacaklar ve bundan sadece Müslüman köylüler muzdarip olacaktı. Onun ifadesine göre düzenin, o sıralarda 130 şövalyesiyle oralarda bulunan (1187) ve kişisel olarak kendisine düşmanlık besleyen Tapınak Şövalyelerinin lideri tarafından bozulması tamamen bir tesadüftü. Fakat Raymond'un bu işteki sorumluluğu ne olursa olsun, Tapınak Şövalyelerinin yok edilmesi, Kudüs'teki Latin krallığında sonun başlangıcı oldu.

Anlaşmanın bozulduğunu söyleyen Selahaddin Tiberias'ı kuşattı ve Haçlılar da karşılık vermek zorunda kaldı. Ama parçalanmışlıkları birlik içinde hareket etmelerini engelledi. Trabluslu Raymond, karısı kuşatılmış şehrin içinde olmasına rağmen Haçlıların Tiberias üzerine yürümemeleri gerektiği; çünkü böyle yaparlarsa susuz kalan şehirde pusuya düşecekleri fikrindeydi. Saldırmak yerine Selahaddin'in hareket etmesini beklemeleri ve sonra da kendi seçtikleri mekânda onunla savaşma-

ları gerektiğini söylüyordu. Tavsiye makul görünüyordu, fakat (anlaşılabileceği üzere) Raymond'un bağlılığı ile ilgili şüpheler sebebiyle reddedildi. Haçlılar Tiberias'a doğru yola çıktı ve Raymond'un onları uyardığı üzere Hattin'de çevreleri sarıldı. Suları yoktu ve arazi, şövalye savaşı yapılması için hiç uygun değildi. Haçlılar çok şiddetli bir yenilgi yaşadılar ve Guy da esir alındı. Muntazam bir şekilde kaçmayı başarabilen birlikten biri, kalabalığı yararak kendine yol açan Trabluslu Raymond'un birliği idi. Bazıları, Müslüman kuvvetlerin ona karşı koymadığını ve kaçışını kolaylaştırmak için askeri safların aralarından onlara yol açtığını iddia etti.

Hattin Savaşı 4 Temmuz 1187'de yapıldı ve yılın sonunda Selahaddin Kudüs Krallığı'nın hemen hepsini ele geçirmişti. Kudüs'ü 2 Ekim'de ele geçirdi (muhafızların kendileri için fidye ödemelerine ve en yakın Hristiyan yerleşimine kadar güvenli bir yol izlemelerine izin verdi) ve Ascalon'u ele geçirerek Mısır ile iletişimini de garantiye aldı. Haçlılara sadece (Montferratlı Conrad tarafından idare edilen) Tire, Trablus ve Antakya Prenslığı kaldı.

Batı'da üçüncü bir haçlı seferi çağırısı yapıldı ve bu yılın kayıplarının telafi edilebileceği ümit edildi. İmparator Frederick Barbarossa büyük bir ordu ile Almanya'dan yola çıktı (1189), fakat kara yolundan ilerlediği için ordusunun büyük bir kısmı Küçük Asya'da kırıldı ve kendisi de Antakya'ya ulaşmadan Saleph Nehri'nde boğuldu. İngiltere Kralı Aslan Yürekli Richard ile Fransa Kralı Philip Augustus deniz yolunu takip ettiler ve ordularının başına bir şey gelmeden menzillerine ulaştılar; fakat karşılıklı kıskançlıkları sebebiyle Haçlılar arasında sadece bölünmelerin artmasına hizmet etmiş oldular. Esasında 1191'de (büyük oranda Richard'ın sefer esnasında Kıbrıs'ı Bizanslılardan alarak donanmasını güçlendirmesi sayesinde) Akka'nın yeniden ele geçirilmesini başardılar ve eş zamanlı olarak Haçlılar Hayfa'yı aldı ve görüş mesafesine kadar Kudüs'e yaklaştılar. Fakat bu başarılarının ulaştığı son sınırdı ve ahlaki düzlemdeki büyük yıkımla bertaraf edildi.

Haçlıların kendi içlerindeki mücadeleleri açık bir skandala dönüştü. Aslan Yürekli Richard ile Philip Augustus hiçbir konuda anlaşamıyordu. Normandiya ve Akitanya Dükü olarak Richard, Fransa kralının vasalı konumundaydı ve bu sebeple Philip Augustus da ondan liderliğini kabul etmesini bekliyordu. Fakat Richard Philip'in kral veya savaşçı olarak sahip olduğu niteliklere değer vermediğini ve ona ya da başkasına itaat etmek gibi bir niyetin olmadığını gözlemliyordu. Richard Akka'ya saldırmak istediğinde Philip baş ağrısından şikâyet ediyordu; Philip bir saldırıya niyetlendiğinde Richard gösteriş yaparcasına akşam yemeğinde olduğunu ilan ediyordu. Ganimetlerin paylaşılmasından Kudüs kralının kim olacağına kadar her şey hakkında tartışıyorlardı. Richard, Selahaddin tarafından serbest bırakılan Lü-zinyanlı Guy'ı destekliyordu; Philip Augustus ve Filistinli baronlar ise Montferratlı

Conrad'ı tercih ediyorlardı. Conrad, Kuzey Suriyeli Haşhaşilerden biri tarafından öldürülünce Fransızlar Richard'ı ihanetle suçladılar ve Philip Augustus Haçlı seferini iptal edip (Ekim 1191) Fransa'ya dönünce ceza olarak Richard'ın topraklarına saldırmak için bu fırsatı değerlendirdi. En sonunda Richard da yurduna dönmeye karar verdiğinde (Ekim 1192), Akka Kuşatması sırasında sancaklarına hakaretimiz muamele ettiği Avusturya Dükü Leopold'un eline düştü. Leopold ise onu büyük efendisine, yani İmparator VI. Heinrich'e teslim etti. İmparator, Richard'ı vassalı olması ve 150.000 gümüş mark ödemek şartıyla serbest bırakmaya razı oldu.

Son örnek, insanların Haçlı ideallerinden ne kadar uzaklaşmış olduklarını ortaya koyuyordu. Her Haçlı askerinin, haçı eline aldığı andan başlayıp mukaddes topraklardan vatanına geri döndüğü ana kadar Kilisenin koruması altında olduğu düşünülüyordu. Fakat şimdi bir Haçlı bir diğerinin topraklarına saldırmaktan çekinmiyor ve Hristiyanlığın dünyevi başı olan imparator, bir Haçlı askerinden fidye istemekte tereddüt göstermiyordu. III. Haçlı Seferi'nin bütün gidişatı, II. Urbanus ve Aziz Bernard gibi idealistlerin niyetlerini ifşa ediyordu. Onlar, Haçlı Seferinin dini bir ibadet ve silahlı bir hac olduğunu düşündükleri için Haçlılara günahlarından mutlak bir bağışlanma vadetmişlerdi. Haçı eline alanın, aynen papaz cübbesi giyenler gibi İsa aşkına dünyevi kıskançlıkları ve eski düşmanlıkları bir tarafa bırakacağını düşünüyorlardı. Fiiliyatta ise Haçlılar bu kötü duyguları Avrupa'dan Filistin'e taşıdılar ve kutsal toprakları bu günahlarla kirlettiler. Avrupa'da toprak sahibi olmayan küçük oğullar için Haçlı Seferi bir kariyer imkanıydı; eğer şansları yaver giderse bir lordluk ya da prenslik sahibi olabilirlerdi. Donanmalarını ödünç veren İtalyan şehirleri, ticaretlerine destek olacak imtiyazlar elde etme karşılığında yapmışlardı bu fedakârlığı. Haçlı seferi, dini bir ibadet olmanın çok uzağında kişinin servet yapmak için bir girişim kanalıydı.

Cesur bir ideal için üzücü bir sondu. Bütün coşku tüketilmişti. Haçı ele almanın avantajları, pound, şilin ve peni üzerinden hesaplanıyordu. Avrupa'yı bir alev gibi yalayıp geçen dini coşku bitmişti ve bir zamanlar muzafferane bir şekilde ele geçirilen Kudüs tekrar kaybedilmişti.

Ek

Bu kitabın yazıldığı dönemden sonra Haçlı seferleri tarihinde önemli gelişmeler oldu. İlk olarak, Carl Erdman'ın ilk olarak 1935'te (Almanca) yayınlanan *The Origin of the Idea of the Crusade* adlı eserine geç de olsa gereken ilgi ve dikkat atfedildi. Eserin ana teması şuydu: Kilise daha önceleri ya bir barışçıl bir doktrini ya bir şövalyenin dövüşmesi esasında günah olmasına rağmen onu mübah kılan ve din adamlarının yer almaması gereken adil bir savaşı savunurken şimdi papanın kendisi bir orduya liderlik yapıyor ve şövalyelere de kutsal savaşa katılarak kurtuluş erme fırsatı

veriliyordu. Değişim büyük oranda VII. Gregorius'un "İsa'nın askerleri" konseptiyle alakalıydı. Daha önceleri dünyadan el etek çekme şeklindeki Augustinyen doktrin, Kilisenin resmi politikasıydı ve bu politika Şarلمان'ın Saksonya savaşıdan sonra geride kalmış olsa da kilise hukukçuları, ancak XI. yüzyılın ikinci yarısında kutsal savaş kavramını kabul edip yüzyılın ilk yarısında hâlâ yürürlükte olan Hristiyan pasifizmini reddettiler.

Haçlı Seferlerine katılan toplum üzerinde de önemli miktarda çalışma yapıldı. Eskiden Kudüs'deki Latin Krallığı'nın, zayıf monarşisi ve güçlü soylu sınıfı ile mükemmel bir feodal krallık örneği olduğu düşünülüyordu. Çünkü XIII. yüzyıl kaynaklarında özellikle Les Assises de Kudüs Hükümleri'nde böyle güçlü bir dayanak yer almaktadır. Şimdiyse Fransa'da Jean Richard ve İsrail'de Joshua Prawer'ın önderliği sayesinde bu izlenimin ne kadar yanlış olduğunun farkına varıldı. Dış görünüşü bakımından bile Latin Krallığı, Batı'dakilerden oldukça farklıydı; çünkü soyluların çoğu kırsal alanda değil, şehirlerde yaşıyordu ve çoğunun toprağa bağlı arpalıkları değil, para yurtlukları vardı. Bundan da önemli olan bir keşif, krallığın ilk yirmi beş otuz yılında kralın soylulara nazaran çok güçlü bir konuma sahip olduğu bilgisiydi. Bunun sebebi, söz konusu soyluların "yeni gelen adamlar" veya *parvenus* olmasıydı. XII. yüzyılın sonlarına doğru en büyük soylular arasına dâhil olan İbelinler, krallıyet ailesi ya da Bizans İmparatorluğu ile evlilik anlaşmaları yapabildiklerinden çok karmaşık bir soy kütüğüne sahiplerdi. Hatta Pizzalı bir tacir ya da Sicilyalı küçük bir şövalyenin soyundan gelmeleri muhtemeldi. Bu tür adamlar Filistin'de hayat kurup servet kazanabilirdi, çünkü İlk Haçlı Seferine katılan hakiki soyluların çoğu Kudüs'ün ele geçirilmesinden sonra yurtlarına geri dönmüşlerdi. Bunun da ötesinde kalanlardan çoğu ya eşlerini Avrupa'da bırakmıştı ya da zaten evli değildi. Filistin'de nesilden nesile aktarılacak soylu bir "hane" kurmaları imkan dışıydı çünkü onların soylarını devam ettirecek bir oğulları yoktu. Yurtlukları, istediğine toprak dağıtan kral tarafından müsadere ediliyordu. Krallar I ve II. Baldwin, asil olmayan vassallere sahiptiler. Bu vassallar, onları efendileri olarak kabul etmiş; onlara Haçlı Seferleri boyunca eşlik etmiş ve bazıları, İbelinler gibi soylu olmayı başarınca kadar onlara sadakatle hizmet etmişti. Ancak XII. yüzyılın ikinci yarısında büyük ailelerin "parlak çevresi" büyüdü ve monarşiye tehdit oluşturmaya başladı.

Daha önceleri Haçlı Seferine katılan devletlere Avrupa'nın ilk kolonileri olarak da büyük önem atfedilirdi. E. G. Rey ve R. Grousset gibi Fransız tarihçiler, iki dünya savaşı arası yıllarda buraları ilk Fransız (Latin veya Frenk) kolonileri olarak kabul etti. İsrail Devleti'nin kuruluşundan itibaren de İsrailli bilim adamları, Haçlıları ve Haçlı devletlerini kendi selefleri olarak kabul ettiler. Etraflarını saran büyük Haçlı yapılarını gördüklerinden ve kendi stratejileri ile onlarınkiler arasında benzerlikler

kurduklarından Haçlı tarihinin onlara böyle büyüleyici gelmesi şaşırtıcı değildi. İlmi çalışmalarının değeri çok büyük oldu. İşte bu sebeple 1986'daki "İlave okuma" listesi, 1956'dakinden oldukça farklı görünüyor.

İlave Okumalar

Kaynaklar

- Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum: The Deeds of the Franks and other pilgrims to Jerusalem*, ed. ve çev. Rosalind Hill, 2. bs. (London, 1962). İlk Haçlı Seferinin en titiz kaydı.
- Fulcher of Chartres, *A History of the Expedition to Jerusalem, 1095-1127*, çev. Frances Rita Ryan, ed. Harold S. Fink (Knoxville, Tenn., 1969).
- The Alexiad of the Princess Anna Comnena*, çev. E. R. A. Sewter (Harmondsworth, 1969).
- An Arab-Syrian Gentleman and Warrior in the Period of the Crusades: Memoirs of Usamah ibn Munqidh*, çev. Philip K. Hitti (Columbia, 1929; Princeton, 1987).
- The Travels of Ibn Jubayr*, (İbn Cübeyr'in Seyahatleri) çev. R. J. C. Broadhurst (London, 1952).
- The History of the Holy War: Ambroise's Estoire de la Guerre Sainte*, çev. Marianne Ailes and Malcolm Barber, eds, 2 vols (Woodbridge, 2003).

İncelemeler

- Steven Runciman, *A History of the Crusades*, 3. baskı (Cambridge, 1951-4).
- Hans Eberhard Mayer, *The Crusades*, çev. John Gillingham, 2. baskı (Oxford, 1988).
- Carl Erdmann, *The Origin of the Idea of the Crusade*, (Haçlı Seferi Fikri'nin Kökü) çev. Marshall W. Baldwin and Walter Goffart (Princeton, N. J., 1977). 1935'te yayınlanan temel bir eser.
- R. C. Smail, *Crusading Warfare (1097-1193)*, 2. baskı (Cambridge, 1995).
- Joshua Prawer, *The Latin Kingdom of Jerusalem: European colonialism in the Middle Ages* (London, 1972; ABD'de, The Crusaders' Kingdom).
- Bernard Hamilton, *The Latin Church in the Crusader States: The secular church* (London, 1980).
- Malcolm Cameron Lyon and D. E. P. Jackson, *Saladin: The politics of the holy war* (Cambridge, 1984).
- John Tolan, *Saracens: Islam in the Medieval European Imagination* (New York, 2002). Haçlı seferlerini bir bütün olarak muhafaza etmeye yardımcı olan güzel bir çalışma.

FEODAL MONARŞİ VE FRANSIZ KRALLIĞI (1066-1223)

II. Philip Augustus, Frenk Krallığı'na Karolenj iktisamını yeniden kazandırmak için dikkatini harici fetihlere yöneltmek yerine, üzerinde etkin bir kontrole sahip olduğu dâhili bir idari altyapı kurarak ve Fransa'nın kültürel egemenliğini beslemek suretiyle Fransız tacının parlaklığını artırarak sağlamlaştırmak üzerinde yoğunlaştı. Bunu yapabilmesi, XII. yüzyıldaki Capetian atalarının kendi kraliyet mülkleri¹ üzerinde veya ötesinde hâkimiyet kurmaktaki başarısı sayesindeydi. II. Philip'in yönetimi burada feodal bir monarşi olarak nitelendiriliyor. Bu, Norman fethinden sonra İngiltere'ye de uygulanan bir tanımlama. Orta Çağ'daki politik, sosyal ve ekonomik toprak temelli ilişkilerine uygulanan modern bir inşa olan bu modele göre, tüm topraklar krala aitti ve lordlar kendi topraklarını onun kiracıları olarak ellerinde tutuyorlardı. Buna bağlı olarak lordlar, ona karşı belirli örfi haklar ve vergilerden sorumlu oluyorlardı. İngiliz krallarının Fransız mülkleri, teknik olarak onları Fransız kralının vasalı durumuna getiriyordu. Bu ilişkinin uygulanışı hakkında iki taraf farklı düşünüyordu; bu da husumete yol açıyordu.

Kronoloji

987	Hugh Capet, Frenklerin kralı olarak seçildi.
1066	İngiltere'nin Normandiyalı William tarafından fethi
1086-7	Tapu sicil araştırması
1108-37	VI. Louis (Şişman) Fransa Kralı

1 Bu, doğrudan kraliyet memurlarınca idare edilen bir topraktır.

1124	VI. Louis bütün krallığından İmparator V. Heinrich'e karşı bir ordu toplar.
1127	Flanders Kontu Charles'ın öldürülmesi
1131	VI. Louis, oğluna taç giydirir
1137	VII. Louis'nin Akitanyalı Eleanor ile evlenmesi
1137-80	VII. Louis Fransa Kralı
1151	Aziz Denisli Suger'in ölümü
1152	Akitanyalı Eleanor, Henry Plantagenet ile evlenir.
1154	Henry Plantagenet, İngiltere Kralı olur.
1180-1223	II. Philip Augustus'un hükümrانlığı
1189-99	I. Richard İngiltere Kralı
1199-1215	John İngiltere Kralı
1204	Normandiya'nın Philip Augustus'a teslim olması
1214	Bouvines Savaşı
1215	John, <i>Magna Carta</i> 'yı imzalamaya zorlanır.
1223	II. Philip'in ölümü

XI. ve XII. yüzyılların bütün dini coşkularının ve imparatorluk rüyalarının ardında, Batı Avrupa'nın hemen hemen bütün ülkelerinde hızla kurulmakta olan sosyal düzenin, yani feodalitenin somut gerçekliği yer alıyordu. İmparatorlar buna karşı olabilirler, hatta geçici olarak onu kontrol altında dahi tutabilirlerdi ama uzun vadede ilerlemesine karşı konulamazdı. Yerel menfaatler ve savaş halinde olan ihtiyaçlar daha fazla şövalye, daha fazla sayıda yurtluk ve daha fazla sayıda şato gerektiriyordu. Lord ile vassal arasındaki bağları düzenleyen bir örf ortaya çıktı: feodal yasa. En güçlü krallar, yeni düzene karşı çıkmak yerine ondan yararlananlardı. Bu nedenle feodal monarşi önemliydi, çünkü bir feodal hükümdar, kral olmasına ilave olarak krallığının feodal lordu da olan kişiydi. Bu noktanın kavranması önemlidir, çünkü feodal monarşinin sadece "Orta Çağ'a ait" olduğunu düşünme hatasına düşmek çok kolaydır. Aslında bu Yeni Leviathan'dı, yani sosyalist bir devletin Orta Çağ'daki muadili. Sosyalist bir devlette, toplum üretim araçlarına sahiptir ya da sahip olmalıdır. Feodal bir monarşide ise, kral tüm toprakların sahibiydi. – Bu, Orta Çağ ekonomisi açısından adeta üretim araçları ile eşit görülebilirdi.

Feodal monarşinin en iyi ve en basit örneği, Norman Fethi sonrası İngiltere'de görülebilir. Fatih William, Harold Godwinsson'ı Hastings Muharebesi'nde mağlup ettiğinde (1066), İngiltere Kralı olarak Günah Çıkartıcı Edward'ın yerine geçmek için meşru hak elde ettiğini iddia etti. Ama Harold'ın direnmesi nedeniyle bütün ülkeyi fetih hakkı ile kazandığını da iddia edebildi. O andan itibaren her bir karış

toprak onundu ve topraklarını gördüğü şekilde dağıttı. Toprağının çoğunu kendi Norman yoldaşlarına dağıttı ama toprakları onlara mutlak haklar ile vermedi. Sadece onun kiracılarıydılar ve toprağı ondan alıyorlardı. Böylece bir devrim meydana geliyordu ve bu devrimin doğası, William'ın lütfuna mazhar olan az sayıdaki İngiliz soylusu örneğinde açıkça görülebilir. Söz konusu toprak sahipleri, William'ın kiracıları olarak geri alabilmek için kendi topraklarını ona teslim etmek zorundaydılar. Nitekim Norman İngilteresi'nde, *allodium* kelimesi bilinmiyordu. Avrupa kıtasında bu kelime bir kişinin mutlak ve devredilemez mülkü olan bir toprağı işaret ediyordu ama İngiltere'de böyle bir şey yoktu. Bütün topraklar kralındı ve bir tebaanın yapabileceği en iyi şey bir toprağı hür bir şekilde onun için tutmaktır.

Fethedenin (*The Conqueror*) toprak sahipliğı, kralın İngiltere'deki gayrimenkullerini tetkik eden Tapu Sicilinde (Domesday Book) kesin olarak ortaya konulmuştu. Bu sicil bölge bölge bütün krallığı tasvir eder² ve kralın kendi elinde veya kraldan kiralamış olanların elinde olan bütün toprakları gösterir. Bu kiracıların isimleri, her bir kontluğun tasvirinin başında dikkatli bir şekilde listelenmiş ve toprakları listede bir araya toplanmıştır. Örneğin, Robert Malet'in toprakları, Suffolk tetkikinde birçok sayfayı doldurur ama tekrar tekrar bunların krala ait oldukları vurgulanır. Bu nedenle kral bunlarla ilgili her şeyi bilmek istiyordu: her bir malikânedeki saban ve ekilebilir arazi sayısı; köylü, çiftçi, rençper, köle, hür erkek veya kiracı sayısı, ormanlık ve çayırılık arazilerin boyutu; ödenebilir vergi miktarı ve toplam yıllık kira değeri. Bu son madde, doğal olarak kralı en çok ilgilendireniydi ve genellikle üç ayrı şekilde verilirdi: Kral Günah Çıkartıcı Edward'ın hayatta olduğu ve öldüğü (5 Ocak 1066) günkü gibi, tetkikin yapıldığı zamandaki gibi (1086) ve eğer toprak tamamıyla işlenseydi izlenebilecek uygulama gibi.

Bu sebeple toplanan bilgi, her kiracının (*servitium debitum*) borçlu olduğu şövalye hizmetlerinin miktarını belirlemek için değil –zira bu tetkik yapılmadan önce bu miktar gelişigüzel sabitlenmişti–, kralın feodal “ayrıcılıklarının” azami derecede elde edebilmesi için gerekiyordu. Bu “ayrıcılıklar”, XI. yüzyıldan itibaren feodal yasanın değişmez bir özelliğiydi ve kiracının malikânesine tevarüs hakkı tanırken kralın üstü olan kralın haklarını korumanın bir aracı olarak gelişmişti. Böylece bir oğulun, lorduna bir “bağış” ödediği sürece babasının kiralama işlemini sürdürebilmesine izin verildi. Bu, üstündeki lord tarafından gelişigüzel belirlenen bir para ödemesiydi. İngiltere'de kralın kiracıları konumunda olan derebeyleri genellikle onun istediği “bağış” miktarının çok fazla olmasından şikâyet ediyorlardı. O top-

2 Birkaç eksik söz konusudur. Eksiklerin en önemlileri Northumberland, Cumberland, Durham Kontlukları ve Lancashire Kontluğunun büyük bir kısmıdır.

raktan elde edilen bir yıllık gelirin “bağış” için adil bir fiyat olduğunu kabul etmeye hazırlardı ama kral çoğunlukla daha fazlasını istedi ve aldı. Elinin altındaki tapu sicilinde (*Domesday Book*) yer alan bilgiler sayesinde her bir kiracısının ne kadarına gücünün yeteceğini tam olarak biliyordu.

Daha değerli olan ise bir kiracısı reşit yaşta bir oğul bırakmaksızın öldüğünde krala kalan “ayrıcılıklardı.” Eğer genç çocuklar varsa kral onların vesayetini alırdı. Buna göre kral, çocukların itibarına uygun bir eğitim almalarını sağlarken onlar yetişkin olana değin babalarına ait toprakların bütün kârını kendine alır. Kral kontluğun şerifini, toprağın tasarrufunu alması için görevlendirebilirdi (ve bir bakımdan tapu sicilinden yıllık değer ne olması gerektiğini söyleyebilirdi) veya eğer yeterli derecede cazip bir fiyat teklif edilirse bu vasiliğini baronlarından birine satabilir ve kazanabiliyorsa kar etmesine izin verirdi. Eğer çocuklar kız ise en yüksek teklif verene evlilik için satardı. Bunların hepsi basitçe feodal yasanın birer maddesiydi. Her bir lord, feodal kiracılarından birisi öldüğünde iyi bir kazanç sağlaması için hesaplanırdı ve eğer şans eseri bu kiracı kendi aile zincirinin son halkasıysa ve hiçbir varisi yoksa toprak “müsadere edilirdi” ya da bütünüyle lorda intikal ederdi.

Bu sebeple, bu bölümün başında, feodal monarşi ile sosyalist devlet arasında bir karşılaştırma yapılmıştır; çünkü ilkinde toprak, eğer “millileştirilmemişse” en azından “monarşikleştirilmiş” idi. Hükümdarlar için feodal monarşi tabii ki istenilecek bir şeydi. Tek zorluk onu kurmaktaydı, çünkü William’ın İngiltere’yi fethi gibi şanslı bir hamlenin bir benzerinin tekrar meydana gelmesi çok zordu ve bir kralın tebaasının gönüllü olarak topraklarını ona teslim etmesi beklenemezdi. Peki, haris bir kral nasıl ilerlemeliydi? Bu sorunun cevabı, Fransa’nın Capetian kralları- nın tarihinde aranmalıdır; çünkü onlar 1100 ile 1223 yılları arasındaki dönemde kendilerini feodal hükümdarlar haline getirmeyi başarmışlardır.

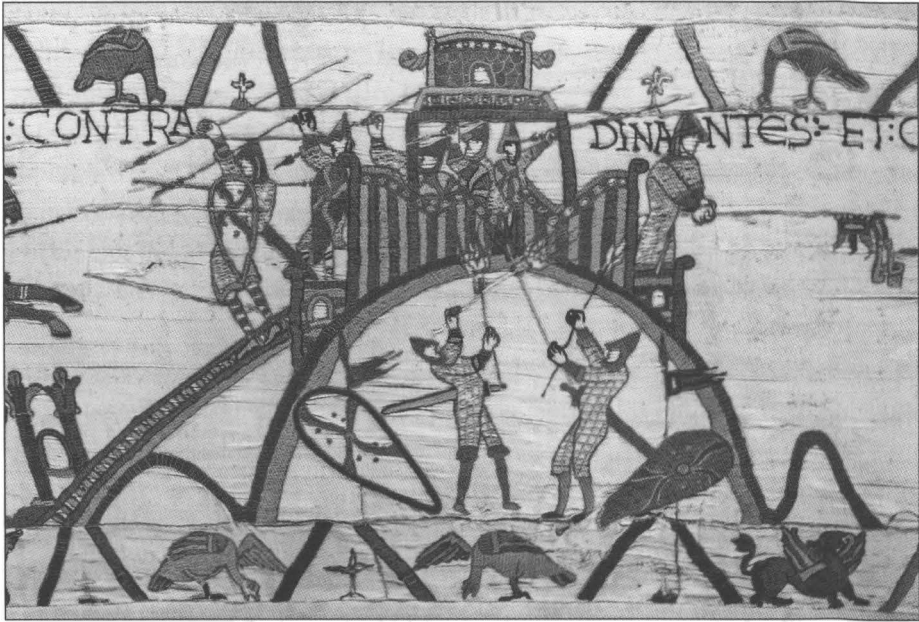
Başarılarının büyüklüğünü anlamak için bu dönemin başlarında güçlerinin ne kadar zayıf olduğunu görmek gerekir. Capetianlar Frenklerin krallarıydı, yani Batı Frenk Krallığı bakımından Şarlman’ın meşru halefleriydiler. Fakat izledikleri monarşi onun gölgesinden başka bir şey değildi. En azından teoride hâlâ Batı Frenklerinin silahlanmış liderleri olarak tanınıyorlardı ama ordularını yıllık olarak toplamaya teşebbüs etmiyorlardı ve genellikle krallığın birçok kısmından askeri birlikler almayı beklemiyorlardı. Kontlar artık onların memuru değildi, tam tersine adeta bağımsız otoritelerdi. Hükümdar hazinesi veya Karolenjlerin kraliyet arazileri, temellük edilmişti. Krala kalan tek şey ise Kilisenin manevi otoritesi tarafından verilen prestijdi. Kilise, yasa ve düzen olmaksızın bir Hristiyan hayatın yaşanmasının imkânsız olduğunun farkına varmıştı ve bu nedenle tüm gücüyle monarşiyi destekliyordu. Kilise, imparatorluk kilisesinin imparator için yaptığına benzer bir kamu hizmeti

sunmuyordu ama korunma için tamamen krala dayanıyor ve karşılığında ona yetki veriyordu. Hatta kilise kralın kişiliğini de kutsamış ve kralın kraliyet dokunuşu ile sıracı hastalığını mucizevi bir şekilde iyileştirebildiği iddiasını desteklemişti (Benzer bir iddia bilahare İngiltere kralları için öne sürülmüştü. Bu yolla “iyileştirilen” insanlardan biri Dr. Johnson’dı ve tedavi metodu Kraliçe Anne zamanına kadar uygulanmıştı). Bu mucizevi lütfun babadan oğula geçmesine izin verilmişti ve Capetianların babanın hayatı sürecinde tacı en büyük oğula vermesine müsaade ederek tacı kendi silsileleri içerisinde kalıtsal hale getirmelerine yardım etmişti. Bu, Fransızlara, krala itaatının Tanrı’nın iradesi olduğunu öğretmişti.

Bu, XI. yüzyılın ikinci yarısında Fransız tacına ait olan temel iddialardan biriydi. Kilisenin desteğine sahipti ama bunun haricinde başka bir desteği de yoktu. Kral, yaklaşık olarak Paris’ten Orleans’a kadar uzanan dar bir şerit arazi olan kendi kraliyet malikânesi dışındaki krallığını idare etmeye kalkışmıyordu. Bu bölge dışında, o sadece *primus inter pares* [eşitler arasında birinci] idi. Normandiya Dükü aynı zamanda İngiltere kralıydı ve ara sıra Fransa kralına itaat etse de genellikle onunla savaş içerisindeydi. Benzer bir bağımsızlık karmaşası ve nadir olarak, Burgundiya, Breton ve Akitanya Dükleri ile Flanders, Toulouse, Anjou, Champagne ve Blois kontlukları tarafından gösterilmişti. Kralın otoritesini tanımalarına rağmen bu otoritesini kendi arazilerinde kullanmasını beklemiyorlardı. Kralın normal olarak dikkatini kendi malikânesi üzerine yoğunlaştırması ve otoritesini ancak ondan istendiğinde dışarıda uygulaması gerektiğini düşünüyorlardı.

I. Philip döneminden (1060-1108) itibaren, Capet kralları kendilerini bu görüşle karşılaşmaya hazırlamışlardı, çünkü sadece kendi malikânelerinde gerçek bir güç oluşturabildiklerinin farkına vardılar. Kraliyet tacı, prestij ve ihtişam ile Kilisenin manevi desteğini ve büyük asilzadelerin ikiyüzlülüğünü getiriyordu ama etkin bir kral olabilmek için para ve adama da sahip olmak gerekiyordu. Bunlarsa genellikle en kolay şekilde feodal kaynakların verimli kullanımı ile temin ediliyordu. Dolayısıyla kral her şeyden önce kendi yurtluğu üzerine odaklanmak zorundaydı. Feodal bir lord olacağı ve kraliyet gücünü icra edebilmesi için gerekli kaynakların kazanılacağı yer orasıydı.

Fakat bir feodal lordun dahi evde oturup bütün kiralardan ödenmesini ve tüm hizmetlerin zamanında yerine getirilmesini beklemeye gücü yetmezdi. Bu nedenledir ki I. Philip’in oğlu, VI. Louis (*Şişman*) (1108-37) oldukça meşhurdur. Hükümdarlığının büyük bir kısmını at sırtında, kraliyet malikânesinin bir ucundan diğerine at sürerek ve kraliyet haklarını acımasızca dayatarak geçirmişti. Otoritesine karşı başkaldıran Montlhéry Şatosu Lordu Thomas de Marle gibi sayısız küçük vassalı yenmek zorundaydı ve Paris’in yakın çevresinde bile, Livry, Geurnay, Lagny, Mont-

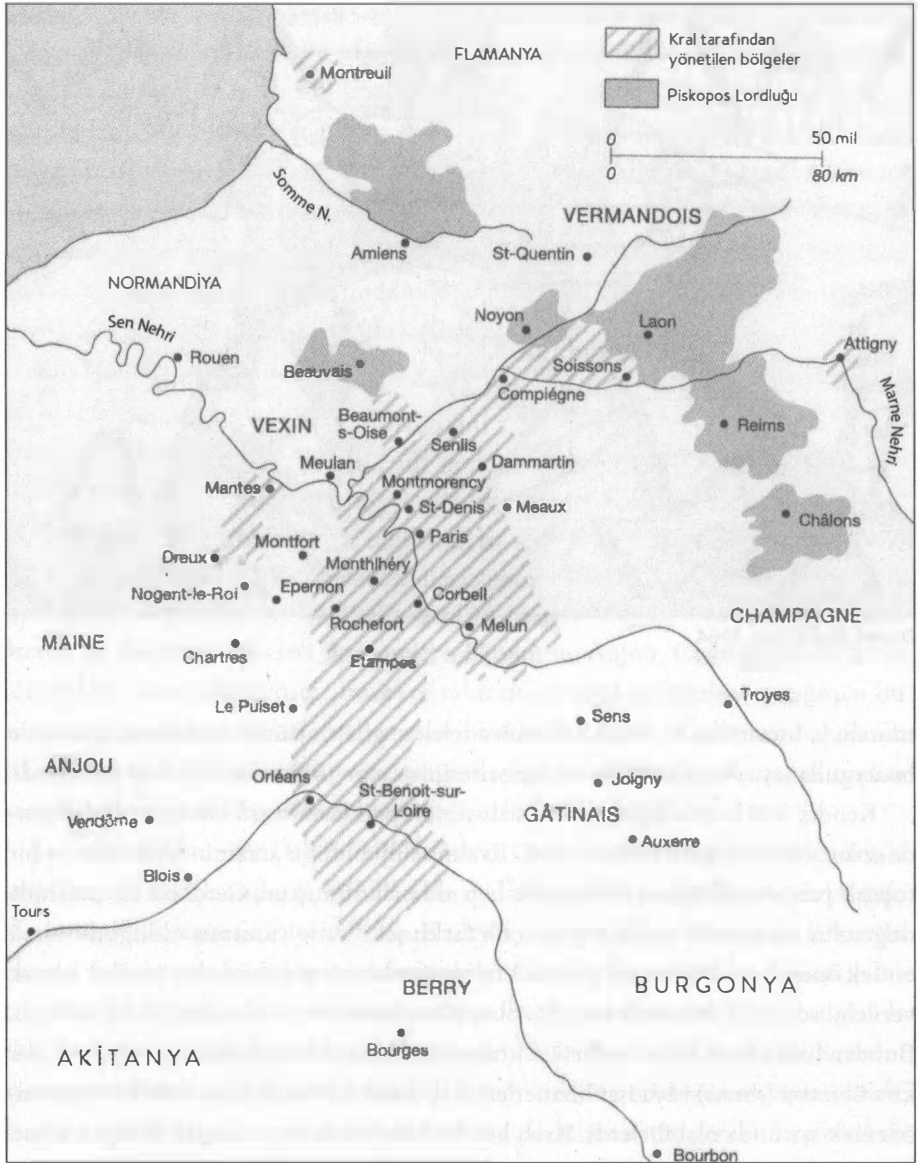

Dinant Kuşatması, 1064

morency, Luzarches ve Meaux'da mücadelelere girişti. Bütün malikânesi üzerinde bu uygulamaya devam etti. Feodal otoritesinin saygı görmesi konusunda kararlıydı.

Kendisi için belirlediği görevin mahiyeti, topraklarının asıl tabiatı incelendiğinde çok daha iyi değerlendirilecektir. Kralın sahip olduğu arazinin blok halinde bir toprak parçası olduğunu düşünmek hep aldatıcı olmuştur. Gerçi bu bir anlamda doğrudur ama onun mülkiyetinin çok farklı şekillerde yansımış olduğunu idrak etmek önemlidir. Bir toprak parçası kral tarafından bir şövalyeye bir yurtluk olarak verilebilirdi ve bu durumda karşılığı olan askeri hizmet zorunlu olarak talep edilirdi. Bundan başka bir köyün serfleri ise krala ürünlerinin bir miktarını (*champipart*), bir kira ücretini (*census*) veya işçi hizmetlerini (*la corvée* kapsamlı ismi altında toplanan) ödemek zorunda olabiliyorlardı. Kral, her bir köyde haklarının neler olduğunu tam olarak bilmeli ve bunları her yıl uygulamalıydı. Çünkü eğer bunları uygulamazsa haklarını kaybederdi. Orta Çağ'da, "iki kere uygulamak gelenek demek" idi; gelenek de kanun hükmündeydi.

Bunlar kralın kendi malikânesinde uyguladığı çeşitli asillik haklarının ve gelirlerinin aynısıydı. Hiçbir para basma işlemi kralın yetkisi olmaksızın gerçekleşemezdi. Lakin para basanlar illegal bir darphane kurmayı başardıysa ve bunu herhangi bir engel olmaksızın bir kaç yıl çalıştırdıysa bir gelenek kurmuş olurdu. Benzer olarak, hiçbir fuar ya da pazar kralın izni olmaksızın kurulamazdı ama kral bu imtiyazını

Harita 13: Fransız Krallığı, takriben 1100

kanunsuz bir şekilde kurulan bir fuarı zorla kapatmadığı her yerde kaybedebilirdi. Belirli yerlerde kendisi ve maiyeti için konaklama (*hospitium, la gîte*) talep etme hakkı vardı ama bunu düzenli olarak talep etmezse bu geleneğin ortadan kalkmasıyla karşı karşıya kalabilirdi. Bu, bir adalet kuruluna sahip olmak, geçiş bedeli alma, erzak toplama ve bazı belirli tahıllardan aşar vergisi alma veya varisi olmadan ölen köylülerin mallarına el konulması gibi diğer birçok hakları için de geçerli bir durumdu. Hiçbir hak sürekli uygulanmadığı sürece garanti edilemezdi.

Aynı durum kralın kendi malikânesinin büyük kiliselerinin kontrolü gibi daha büyük meseleler açısından da geçerliydi. Arada sırada papanın itirazlarına rağmen kendi malikânesinde piskoposların ve başkeşişlerin tayin edilmesinde son sözü kralın söylemesi beklenirdi ama kral kilise işlerine başarılı bir müdahale için öncelikle gerekli şeyin hız olduğunun bilincindeydi. Eğer Beauvais Piskoposu öldüğünde Orléans'ta idiyse, gecikmeyi karşılamaya gücü yetmezdi. Atını almak ve müdahalesini bizzat yapmak zorundaydı. Eğer çok yavaş olursa, Beauvais Kilisesi rahipleri kralın görüşleri bilinmeden bir seçim düzenleyebilir ve bu da problem teşkil edebilirdi; çünkü papa, kral tarafından yapılan dostane müdahaleleri görmezden gelebilirken, kilise hukukuna uygun olarak yapılmış bir seçimi altüst etmesine de memnuniyetle müsaade edemeyebilirdi. Eğer böyle bir olay ikinci bir kere daha tekrar ederse “bir gelenek iki kere uygulanmış” olur ve kral da kontrole dair bütün umudunu kaybederdi. Bu sebeple, gecikme olmaksızın müdahale etmeye hazır olmak ve haklarını zamanında uygulayarak Paris'ten Bourges'a veya Saint Denis'den Saint Benoit-sur-Loire'a kadar at sürmek zorundaydı.

İşte bu nedenle VI. Louis malikânesinin işlerine bu kadar zaman ve dikkat atfetmişti. Bu gayretinin ödülü ise hükümdarlığının sonuna doğru kendi malikânesinin feodal lordu olarak otoritesinin garantiye alınması oldu. Henüz bir feodal hükümdar değildi, çünkü bütün krallığının feodal lordu olmamıştı daha. Ama en azından bir başlangıç yapmıştı. Malikânesinde kimse ona karşı gelmeyi göze alamıyordu ve bu bakımdan zaten krallığının diğer önde gelen asillerinin çoğundan daha talihliydi. Mesela Burgundiya ve Akitanya Dükleri kendi malikânelerinde böyle bir otorite ile böbürlenemiyorlardı ve dolayısıyla krala olan saygıları artmıştı. Onun gerçekten güçlü bir adam olduğunu görür görmez ona karşı yükümlülüklerini daha çok önemsemeye başladılar.

Bu sebeple hükümdarlığının ikinci yarısında VI. Louis krallığının acil meselelerinin ötesine bakabildi. 1122'de kendi piskoposluğundan kovulan Clermont piskoposunu yeniden görevine getirmek için Auvergne'e bir ordu gönderdi ve 1127'de Flanders Kontu Charles'ın öldürülmesinin intikamını almak için Bruges'e benzer bir sefer düzenledi. İkinci sefer kısmen başarıya ulaştı, çünkü muhtemelen

İngiliz altınının etkisi sebebiyle kendi adayı William Clito'yu yeni kont olarak kabul ettirmekte başarısız oldu. Ama en azından gerekli gördüğünde Flaman meselelerine müdahale etmekteki kararlılığını göstermiş oldu.

Hükümler döneminin büyük zaferi ise 1124'te meydana geldi. O sene İmparator V. Heinrich Fransa'ya doğudan saldırdı ve VI. Louis bütün ordusunu Reims'ta toplanmak üzere çağırdı. Reims, Châlons-sur-Marne, Laon, Soissons, Orléans, Etampes, Paris, Aziz Denis, Aziz Quentin, Ponthieu, Amiens ve Beauvais'ten birlikler geldi ve çağrılara uyan soylular arasında Flanders, Anjou, Breton, Charters, Troyes, Vermandois ve Nevers Kontları ile Burgundiya ve Akitanyadükleri vardı. Krala karşı İmparator ile ittifak yaptığı için Normandiya dükünün bulunmamasına rağmen toplanan ordu, *Francia*'nın askeri gücünün en şatafatlı gösterisiydi. İmparator savaşta buna karşı duramadı, hızla geri çekildi ve VI. Louis bir yüzyıldan fazla bir süredir atıl kalan kraliyet yetkisini başarıyla uygulamanın sonsuz memnuniyetine ulaşmış oldu. Burgundiya ve Akitanya dükleri çağrısına uyduklarında dahi bir gün Şarlman'ın şanını yeniden canlandırabileceğini düşünmeye başlayabilirdi. Benzer bir düşünce, 1131'de Reims'ta Papa II. Innocent huzurunda kendi oğlu Louis'ye krallıktaki naibi olarak taç giydirdiğinde de aklına düşmüş olabilirdi.

Fakat Louis'nin ve başrahibi olan Saint Denis Başkeşişi Suger'in akıllarında yer eden asıl hedef her zaman kraliyet malikânesinin takviye edilmesi ve genişletilmesiydi. 1137'de ölümünden hemen önce, oğlu Louis'yi Akitanya Dükü X. William'ın tek varisi ve kızı olan Eleanor ile evlendirmeyi başardı. Bu muhteşem bir eşleşmeydi ve kraliyet malikânesinin tüm sınırların ötesinde genişlemesine izin veren bir olaydı. Ne yazık ki genç Louis karısına katlanamadı. Başkeşiş Suger hayattayken kendini tuttu ama bu büyük rahip ölür ölmez karısından boşandı. Bu kariyerinin en talihsiz hareketiydi, çünkü avucunun içinde gibi görünen Akitanya'yı kaybetmiş ve düşmanın eline geçmesine izin verdiği anlamına geliyordu. Boşanmasından itibaren iki ay içerisinde Eleanor, daha sonra İngiltere Kralı II. Henry (1154-89) olacak olan Henry Plantegenet ile evlendi. Evlilikten önce Henry, sadece Normandiya dükü ve Anjou ile Maine kontuydu. Evlenerek Akitanya'yı kazanması, VII. Louis'nin kraliyet malikânesiyle karşılaştırıldığında inanılmaz bir büyüklüğü olan bir bölgenin, yani İngiliz Kanalı'ndan Pireneler'e kadar bütün Batı Fransa'nın kontrolünün ona geçmesi anlamına geliyordu. VII. Louis ise yoksulluğu ile övünerek bir muhtaçlık erdemi ortaya koymak zorunda kaldı:

Prensinize gelince [Henry'nin tebaasından birine söylüyordu] hiçbir eksiği yok: değerli atlar, altın ve gümüş, ipekli kumaşlar, kıymetli taşlar. Bunların hepsine bol bol sahip. Fransa sarayında ise bizim sadece ekmek, şarap ve neşemiz var.

Harita 14: Fransız Krallığı, takriben 1170

Ama görünürdeki mütevazılığına ve Eleanor'un ikinci evliliği felaketine rağmen VII. Louis feodal monarşi iddiasını sürdürmeye devam etti. Bunu yaparken büyük oranda Şarلمان efsanesinin gelişmesinden ve Frenk Krallığı algısının verdiği cazibeden yardım aldı. ("Roland'ın Şarkısı"nın son kısımlarının yazılması muhtemelen onun hükümranlılığı dönemindeydi). Fakat daha önemli olan husus halen nüfuzlu kimselerin sık sık onun yardımına ihtiyaç duymalarıydı. Kendi ortak çekişmelerinden ve davalarından bezmişlerdi ve bunu sona erdirmenin en emin yolunun, Burgundiya dükü ve Langres piskoposunun 1153'te yaptığı gibi onları kral mahkemesinin yargısına iletmekten geçtiğini anlamışlardı. Bu feodal bir mahkemeydi ve onun yargısına başvurmak başvuran kişinin kralı kendi feodal lordu olarak kabul etmesini gerektiriyordu. Ama bu bedel ödenmeye değerdı, çünkü kral tarafından koyulan bir yargı, onun otoritesi tarafından icra ettiriliyordu. Eğer ihtilafı taraflardan biri buna uymaktan kaçınırsa kral ona karşı bir ordu gönderir ve boyun eğdirirdi.

Bu sebeple feodal monarşi rağbet görmeyen bir uygulama değildi. Eğer kral, kendi malikânesini düzen içerisinde tuttuğunun yanı sıra konumuna layık olduğunu gösterebilirse krallığının uzak bölgelerinde dahi onun adamı olmaya istekli, hatta buna can atan pek çok soylu olurdu. Mesela VII. Louis Forez kontundan, Beujeu lordundan, Mende piskoposundan ve Narbonne vikontundan bağlılık yemini almıştı ve bu gönüllü katılım bizi şaşırtmamalıdır. Çünkü bir kont, vikont ya da küçük lordların birincil amacının genelde kendilerini bütün otoritelerden bağımsız kılmaya çalışmak olduğu düşünülmesine rağmen onların daha ziyade güvenlik meselesine kafa yordukları bir vakıadır. Bir kont ya da vikont bir feodal lord isterdi, çünkü komşularına karşı korumaya ihtiyaç duyardı ve onlara göre feodal hizmetlerle vergiler böyle bir lütuf için makul bir bedeldi.

Fransız monarşisi söz konusu olduğunda korkulması gereken başlıca tehlike, birçok baronun, İngiltereli II. Henry'nin korumasının Fransalı VII. Louis'nin korumasından daha etkin olacağını düşünmesiydi. Fakat popüler hissiyat Fransız kralının lehineydi, çünkü İngiliz kralları Fransız atalara sahip olmalarına rağmen yabancı ve mütecaviz olarak görülüyorlardı. Başkeşiş Suger, *Life of Louis VII* adlı eserinde "Ne Fransızların [*Francos*] İngilizlere ne de İngilizlerin Fransızlara tabi olması doğru da değildir, doğal da" diye açıklamıştır ve *The Song of Roland (Roland'ın Şarkısı)*'da hem Fransız (ya da Frenk) halkını hem de "Güzel Fransa" ülkesini yücelten belirgin bir eğilim vardır. "Güzel Fransa" (Bu bağlamda) bütün sınırların Fransız kralına ait olduğu ya da ona boyun eğildiğine işaret eder gibi görünen bir ibare. Ama yeni oluşan milliyetçiliğin en açık ve net ifadesi, Walesli Gerald'ın (daha sonra II. Philip) Augustus (1180-1223) adıyla hüküm sürecek olan VII. Louis'nin tek oğlunun doğumu için düzenlenen şenliğe dair bir hikâyesinde bulunacaktır. O vakitler

Gerald Paris'te bir öğrencidir ve gece nasıl çanların çaldığını ve yakılan kandillerin alevleri ile uyandırıldığını hikâye eder. Şehrin yandığından korkarak pencereden dışarı bakmış ve dışarıda meydana olanları görmüştür:

İki yaşlı acuze, güçsüzlüklerine rağmen kandiller taşıyorlardı ve yüzlerinde, seslerinde ve hareketlerinde büyük bir sevinçle sanki saldırır gibi birbirlerine doğru buluşmak üzere paldır küldür koşuyorlardı. [Gerald] onlara bu kadar gürültü ve sevincin sebebini sorduğunda, biri ona baktı ve dedi ki: “Bize Tanrı tarafından verilen bir kralımız var artık, krallık için Tanrı'nın lütfu ile çok kudretli olacak bir varis. Onun sayesinde kralınız utanç ve bozgun, ceza ve utanç, karmaşa ve utanç ile acı çekecek”. ... Çünkü kadın onun [Gerald] ve arkadaşlarının İngiltere diyarından olduğunu biliyordu.³

Doğru ya da uydurulmuş olsun, bu hikâyenin –zira Gallerli Gerald gerçekçi hikâyeler türetme yetisine sahipti– sembolik bir değeri vardır; çünkü Philip'in hükümranlığı boyunca siyasetinin amacının İngilizleri krallığından çıkartmak olduğundan çok az şüphe edilebilir. Görünürdeki bu hedef doğrultusunda sık sık bir İngiltere istilasını tasarlıyordu. Bu zamanla bir takıntıya dönüşen ve onu bir kez daha kişisel gönül ilişkilerinin en absürdüne iten bir projeydi. İlk karısı Hainaultlu Isabella'nın ölümünden sonra Danimarka Kralı VI. Canute ile bir ittifak oluşturmak için can atıyordu. Ümidi Canute'un onun lehine İngiliz tahtıyla ilgili iddialarından vazgeçmeye ikna olması ve onları buna zorlayacak bir ordu vermesiydi. Bu proje bir sonuç vermedi, ama Philip bu amaçla Canute'ün kızı Ingeborg ile evlenmiş oldu (1193). Sonradan ona karşı bir nefret hissettiğini keşfetti. Evliliği feshettirmeye çalıştı ama Fransız piskoposlar onun için ellerinden geleni yapmaya hazır olmasına rağmen papa hiç tereddüt etmeden Ingeborg'u destekledi. Philip geri kalan ömrünü onunla birlikte geçirdi (Ingeborg ondan sonra da yıllarca yaşadı). Doğal olarak onunla birlikte yaşamayı reddetti ve onu bir mahkûm olarak muhafaza etti. Ama Meranlı Agnes ile illegal bir evlilik yapmaya kalkıştığında, Kilisenin kararlarına boyun eğene kadar topraklarını ona yasaklayan (1200) Papa III. Innocent tarafından engellendi.⁴

Philip'in İngilizlere karşı planlarının çoğu, sonuçları açısından daha talihliydi. II. Henry'nin oğullarının çekişmelerini kullanmakta becerikliydi ve sırasıyla Richard'ı babasına karşı, John'u Richard'a karşı ve Arthur'u John'a karşı destekledi. Angevin

3 Giraldu Cambrensis, *De Principum Instructione*, iii, xxv, içinde *Giraldu Cambrensis Opera* (8 cilt, R. S. London, 1861-91), viii, 292-3. Değişikliklerle birlikte çeviri H. E. Butler, *The Autobiography of Gerald of Wales* (Londra, 1937), s. 37-8'e dayanır.

4 Fakat III. Innocent bu illegal birleşmeden doğan çocukları meşru kabul etti. Bunlar Bretonlu Arthur ile nişanlanan ve onun ölümünün ardından Namurlu Margrave, sonra da Brabantlı Henry ile evlenen Mary (1) ve daha sonra Boulogne Lordu olan Philip Hurepel'(2) di.

ailesinin babasına ya da kardeşlerine gücünmüş herhangi bir üyesi, Fransa sarayında sıcak ve içten bir şekilde karşılanacağından emindi. Yalnızca dertlerini Philip'in kulağına dökmesi gerekliydi ve Philip usulca onun bağlılığını kabul eder ve ifade ettiği üzere adaletin sağlandığını görene kadar savaşırdı. Bu şekilde İngiliz monarşisinin ana kıtadaki mülklerinin feodal beyi olacağı iddiasını temellendirebilirdi. Çünkü yardımının talep edildiği her bir seferde iddialarını daha belirgin ve net bir hale getiriyordu.

Bu sebeple Philip, John'un İngiliz tahtına çıkışı hususunda John'un yeğeni Bretonlu Arthur'un rekabete girişmesinden ve bunun yarattığı güçlüklerden faydalanmayı bildi. Arthur; Anjou, Maine ve Touraine'deki birçok baronun desteğini almıştı. John'un da Philip'in desteğine ihtiyacı vardı ve Philip, bunu çok yüksek bir bedel ile lütfetmeye hazırlanıyordu. Sarayında John'un lehine resmi bir hüküm verdi (1200) ama bunu feodal lord olarak verdi ve 20,000 marklık bir "resim" istedi. Tabii ki John, Philip ile aralarındaki ilişkiye herhangi bir vassalın lordu ile olan ilişkisi gibi görmeyi istemiyordu. Normandiya Dükalığı'nın konumunun özel olduğunu ve eski bir gelenek ile düklerinin düzenli feodal hizmet ve vergilerinden muaf olduğunu düşünüyordu. Fakat Philip ısrarcıydı. Eğer John, onun sarayındaki feodal korumaya denk bir hükümden yararlanmak istiyorsa olağan feodal yükümlülükleri kabul ederek bedelini ödemeliydi.

Kısa bir süre sonra bir sınama durumu ile karşılaştı. John, evlilik girişimleri sırasında Akitanya'da önemli bir mevkiye sahip Lusignan ailesi ile başını belaya soktu. Onları, davalarının haklılığını kanıtlamak üzere sarayına düelloya çağırdı. Kendisi adına savunma yapmak üzere de bir dizi profesyonel şampiyonu görevlendirdi. Fakat Lusignanlar kendi akranları ile bir dava talep ettiler ve John'un derebeyi olarak Philip'e başvurdular. Philip, John'u sarayına çağırdı ve John da bu çağrılara uymayı reddetti. Feodal yasaya göre bu tür bir itaatsizlik, lordun "karşı saldırısı" ile cezalandırılabilirdi. Hal böyle olunca,

Fransa sarayı toplandı ve İngiltere kralının o zamana kadar Fransa kralına ait olan toprakların hepsinden mahrum bırakılması gerektiğine hükmetti, çünkü onlar (İngiltere kralları) geçen uzun bir sürede bu topraklar için olan hizmetlerini ihmal etmişlerdi ve gerçekte hiçbir zaman lordlarının çağrılarını isteyerek riayet etmemişlerdi.⁵

Geriye sadece hükmü yürürlüğe koymak, Normandiya'ya karşı ilerlemek ve fethetmek kalmıştı. II. Henry ve I. Richard'ın İngiltere'deki hükümdarlıkları zarfında böyle bir işe girişmek Fransa kralının harcı değildi. Çünkü Norman sınırı, şatolarının en meşhuru III. Haçlı Seferi dönüşünde I. Richard tarafından Les An-

5 Ralph of Coggeshall, *Chronicon Anglicanum*, ed. J. Stevenson, R.S. 66 (Londra, 1875), s. 136.

delys yakınlarında yaptırılan Château Gaillard (Arsız Şato) olmak üzere sağlam bir şekilde tahkim edilmişti. Ama İngiliz ordusunun başında olan John, Normandiya'yı kurtaramazdı, çünkü cesur planlar oluşturmaya rağmen her zaman onları fiiliyata dökmekten çekiniyordu. Birliklerine güvenden çok bozgunu telkin eder bir hali vardı ve iki yıl içerisinde (1202-4) Normandiya'nın tamamını kaybetti.

Nihayetinde Normandiya'nın Fransız tahtı tarafından ele geçirilmesi, askeri bir fetih meselesi olduğuna göre yasal ön şartlara neden bu kadar çok önem verildiği sorulabilir. Ama hatırlanmalıdır ki Philip için vassallarına karşı adil bir hükümdar şöhretine sahip olmak önemliydi. Eğer bir feodal lord olarak yükümlülüklerini ihmal ettiği ve vassallarının topraklarını korumak yerine kendisi için zapt ettiği düşünülürse hiç kimse gönüllü olarak onun adamı olmazdı. Feodal ilişkiler yalnızca karşılıklı güvene dayanıyordu ve eğer Philip tebaasının kendisine vassal olmalarını istiyorsa, Normandiya davasında dahi kavgasını adil bir şekilde yapması elzemdi. İngiltereli John gibi adaletsizliği ile isim yapmış feodal hükümdarlar, sürekli kendilerini feodal ayaklanmalar ile karşı karşıya bulmuşlardı.

Normandiya, Philip Augustus'un kraliyet mülküne kattığı tek toprak parçası değildi. Aynı zamanda, mülkünü Flanders yönünde kuzeye doğru da genişletmişti. Hainaultlu Isabella ile olan ilk evliliği ile Artois bölgesini, 1182'de Isabella'nın ölümü ile birlikte ise Vermandois ve Valois'yı kazandı. Zayıf bir durumda olmasına rağmen diğer müddeilerle anlaşarak karısının mirasında hak iddia etti. Önce Amiens ve Montdidier'yi (1185), daha sonra Péronne'u (1192) ve en sonunda da Valois ve Aziz Quentin'in tamamını elde etti (1213). Bu nedenle hükmü İngiliz Kanalı'na doğru kuzey istikametinde genişledi ve 1210'da Dammarinli Renaud'nun Kral John ile ittifak yaptığını fark ettiğinde, onun Boulogne Lordluğu'nu müsadere ettiği zaman daha da sağlamlaştı.

Ama Philip'in kuzey genişlemesinin ana amacı Flanders'i kontrol etmektir. Bu ülkenin istisnai bir önemi vardı, çünkü Kuzey Avrupa'nın en zengin kısmıydı. Tekstil ticaretinin merkeziydi ve Ypres, Douai, Bruges ve Ghent şehirleri inanılmaz derecede zenginlerdi. Aslında her bir şehir, küçük birer şehir-devletiydi ama özgürlüklerinden yararlanabilmek için konda büyük meblağda paralar ödüyorlardı. Fransa kralının kendi derebeyliğini bölgenin zenginliğinden de yararlanabileceği bir şekilde kullanmaya can atması gayet doğaldı. Her Orta Çağ kralı gibi daima para sıkıntısı içerisindeydi –Norman seferinin ilk yılı için askeri masrafı £95,000 *parisis* tutmuştu– ve bilhassa kuzey Avrupa'nın ticari ve endüstriyel merkezinin kontrolü ile gelirini artırma ihtimali cazipti. Kendisini tüccarlara karşı iyi bir lord olarak göstermek istiyordu ve Flaman sınırı yakınlarında kendi malikânesinin şehirlerine ait ticaret anlaşmasında liberaldi. Montdidier, Beauvais, Soissons, Noyon, Roye,

Bapaume, Saint Quentin, Amiens, Saint Riquier, Montreuil, Hesdin, Arras ve Tournai'deki kasabalı kiracılara rıza gösterdi. Kraliyet koruması ve özel olarak tanınmış belirli serbestlikler karşılığında krala karşı yerel ticari kral huzurunda toplu sorumlulukları vardı. Krala sabit bir miktarda para ödemeleri ve biliri bazı hizmetleri krala sunmaları gerekiyordu. Tournai 300 teçhizatlı piyade askeri veriyordu ve Philip Augustus her durumda karlı bir vurgun yapmış oluyordu.

Fakat Philip, Flanders'de sürekli İngiliz Kralı John'un muhalefeti ile karşılaştı. Çünkü John da bölgenin öneminin farkındaydı ve Flaman tekstil üreticileri neredeyse bütün yünlerini İngiltere'den aldıkları için bu bölgenin işlerine özel bir ilgisi vardı. Daha önemli şehirlerde temsilcileri vardı ve onlara şehrin ileri gelenlerinin hüsnüniyetini kazanmalarını sağlayan önemli miktarda para verdi. Ayrıca aslen Philip Augustus'a bağlı olmasına rağmen sonuçta önemli şehirlerinin ticari çıkarları ile dostluğunu kazandığı Flanders Kontu Ferrand'ın müttefikliğini kazanmak için sürekli girişimde bulunuyordu. İngiliz meselesi ilerledi ve Philip Augustus bir kez daha orduya başvurmayı gerekli gördü.

İlk planı İngiltere'ye bir sefer projesini yeniden canlandırmaktı. Kral John, Papalık ile şiddetli bir şekilde kavga etmişti ve Papa III. Innocent, bu krallığı hacir altına almıştı. Philip ve baronları, bu son açığın cennetten gönderilmiş bir fırsat olduğunu umarak sefer için bir donanma hazırladılar ama son anda planları iki hadise nedeniyle suya düştü. John, papaya boyun eğdi ve krallığını ona teslim etti. Böylece 22 Mayıs 1213'te Philip, seferi durdurmasını emreden papalık talimatlarını aldı. Sekiz gün sonra İngilizler, Fransız işgal donanmasını Damme Savaşı'nda yok ettiler.

Philip birdenbire savunma durumuna atıldı. John, hâlihazırda Toulouse Kontu Raymond ve İmparator IV. Otto ile ittifaklar oluşturmuştu ve artık açık bir şekilde Flanders Kontu Ferrand'ı da kendi yanına çekmişti. Philip, Batı Avrupa'nın diğer bütün önemli güçlerinden oluşan bir koalisyon tarafından aynı anda kuzeyden ve güneyden saldırıya uğrayacak gibi görünüyordu. Hükümrانlığının en büyük kriziydi bu ve bundan galip olarak kurtuldu. Oğlu Louis'yi güneydeki saldırıyı engellemesi için bırakıp –ki bu, nahaletinde nafile bir çabaydı; çünkü bu saldırı, Kral John öncülüğünde gerçekleşiyordu– geriye kalan tüm kuvvetlerini Otto ve Ferrand'a karşı bir araya getirdi. Nihayet Tournai yakınlarında Bouvines'de onlarla savaşa girdi (1214) ve ordusu sayıca az olmasına rağmen çok güçlü bir zafer kazandı.

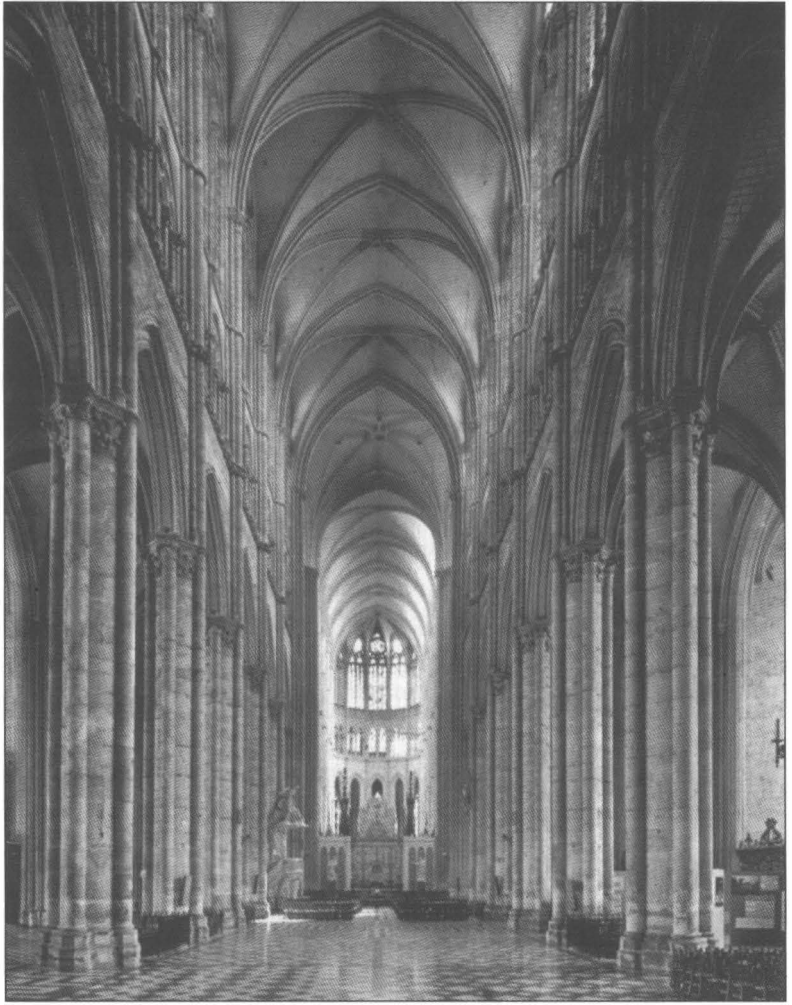
Bouvines Savaşı, Orta Çağ Avrupası'nın belirleyici muharebelerinden biriydi. Yaklaşık bir asır için Flanders ülkesinin Fransız monarşisinin etkin kontrolünde olacağını garantilemiş oldu. Tacını, rakibi II. Frederick'e kaptıran İmparator IV. Otto'nun Cermenya'daki konumunu zayıflattı. İngiltere'de ise baronlarının ayaklanması ve kralı *Magna Carta*'yı imzalamaya zorlamaları (1215), Kral John'un

yeteneksizliğinin ve günahkârlığının nihai ispatı olarak kabul edildi. Buna karşın, Philip Augustus'un namı kesinleşti. Ordularının gücü sayesinde Avrupa'nın efendisi olarak kendisini kanıtlamıştı. Vaizi Bretonlu William tarafından savaştan sonraki çok rağbet gören şenliğe dair yapılan tasvir, tebaasının onun davasını kendilerinininki gibi benimsediklerini açık bir şekilde göstermektedir. Savaştan dönerken geçtiği tüm şehir ve kasabalara, muzaffer bir giriş yapmıştı. Evlere perdeler ve ipekler asılmış; sokaklara çiçekler ve yeşillikler saçılmıştı. Hasat vakti olan kırsal bölgelerde köylüler tarlalardaki işlerini bırakmış ve Kont Ferrand'ı zincire vurulmuş (*ferratus*) ve iki demir kır atın taşıdığı bir tahtirevanda tutsaklığa götürülürken (*ferrandi*) görmek için yollara koşmuştu. Paris'te şehir halkı ve üniversite öğrencileri bir hafta boyunca gece gündüz kutlamalarına devam ettiler.

Paris'te coşku çok daha büyüktü, zira askeri zafere paralel olarak Fransız Krallığı'nın kültürel üstünlüğü de söz konusuydu. Paris, Latin Hıristiyanlığının kalbi ve ruhu gibi görülüyordu. Paris adeta kuzeyin Atina'sıydı. Aristoteles'in eserleri devrimsel keşifler için muhafaza edilen coşku ve heyecan içinde çalışılıyor ve Philip Augustus'un döneminde tüzel bir kurum şeklini alan üniversite, Cermenya, İspanya, İngiltere ve İtalya'dan ilim adamlarını kendine çekiyordu. Nitekim Papa III. Innocent da burada okumuştur. Orta Çağ'ın *yeni* olarak adlandırılacak kültürünün merkeziydi. Felsefede Aristoteles'in yerini Augustinus aldı ve sanatta Gotik, Romanesk'e galip geldi.

Gotik sanat, İngiliz bağlantısına rağmen, Fransız krallığının *par excellence* (mükemmel) stiliydi ve kralliyet toprakları boyunca yayıldı. Büyük Gotik katedralleri, feodal monarşi tarafından yeni dönemin bir işareti olarak resmi törenle açıldı. Bunlardan Notre Dame de Paris (1163-1220) ve Chartres (1194-1220), ana hatlarıyla Philip Augustus döneminde tamamlandılar. Reims ve Amiens ise sırasıyla 1211 ve 1220'de faaliyete başladı. Hafiflik ve kavilik ile muhteşem bir şekilde birleştirilen muazzam yükseklikleri, çevrelerindeki millerce genişliğindeki araziye hükmediyor ve krallığın tekrar ihtişamına kavuştuğunu gösteren bir abide haline geliyordu. Artık "Güzel Fransa" da Şarلمان'a layık bir halefi vardı.

Fakat Karolenj efsanesi başarılarına bir cazibe ve şevk kattığı halde Philip'in inşa ettiği krallık, bu büyük sefeininkinden çok farklıydı. Kavramsal olarak evrensel olmaktan öte, çok keskin bir şekilde yerliydi. Philip Augustus, gücünü bütün enerjisini kendi mülkünü genişletmek ve idare etmekten ibaret tek bir işe yoğunlaştırmaktan alıyordu. Kendisini amacından uzaklaştıracak hiçbir harici zafer vizyonuna izin vermedi. Askeri zaferin nerede elde edilirse edilsin bizatihi bir hedef olduğunu düşündüğü için Filistin'de bir Haçlı seferinde savaşmaktan mutlu olan İngiltereli

Amiens Katedrali, 1220-36

I. Richard'ın aksine Philip Kutsal Topraklardaki ikametini mümkün olduğunca kısa tuttu; çünkü krallığı dışında harcanan enerji, ona göre, harcanmış demektir. Benzer olarak, Flanders Kontu IV. Baldwin 1204'te IV. Haçlı Seferi'ne katıldığı ve İstanbul'un Latin İmparatoru olduğu için kendisini talihli saydığı sırada, Philip Augustus evinde kaldı ve potansiyel bir düşmanı ortadan kaldıran bu şans karşısında hayrete düştü. Papa III. Innocent, Albigeois kâfirlerine karşı bir Haçlı seferine katılması için ona yalvardığında dahi amacından uzaklaşmayı reddetmişti. "Benim yanımda iki büyük ve korkunç aslan, İmparator Otto ve Kral John var; bu nedenle Fransa'yı [*Francia*] terk edemem" diye yazmıştır. Ona göre Toulouse, Narbonne ve Béziers yabancı bölgeler gibiydi, çünkü kendi malikânesine dâhil değildi ve hiçbir

askeri zafer ihtimali, onu bir feodal monarşi kurmak için kendi kendini atadığı görevden döndüremezdi.

Bu bakımdan, başarısının sırrı detaylara gösterdiği dikkate dayanıyordu. Onun için monarşi bir işletmeydi. Soylulara ait ve onlar tarafından kendi şatafatlarını ve güçlerini artırmak için kullanılan geleneksel kraliyet idaresi dairelerine ihtiyacı yoktu. 1185'te şansölyeliği boş bıraktı ve 1191'de Bloisli Theobald'ın ölümüyle birlikte kâhyalığı ortadan kaldırdı. Bunun yerine daha mütevazı insanlarla çalışmayı tercih etti. Grandmont Başrahibi Bernard, Garlandlı William, Mareşal Peter ve Keşiş Adam gibi kişiler, kahyaların denetlenmesi, kayıtların tutulması, nizamname/beratların düzenlenmesi ve bir krallığın veya bir mülkün etkin idaresi için gerekli diğer bütün ofis işlerine vakitlerini adamaya hazırdı. Aynen VI. Louis zamanında olduğu gibi, eğer kraliyet hakları kaybedilmek istenmiyorsa sürekli bir teyakkuz hali gerekliydi, çünkü uygulanmıyorlardı. Kral ve yeni vassalları arasında, her iki taraf için de feodal yükümlülüklerin açık ve net olduğu için hassas antlaşmalar düzenlenmesi zorunluydu. Faydalı bütün geleneklerin yazıya geçirilmesi ve saklanması gerekiyordu. Eğer kral büyük ölçüde genişleyen mülkünü yönetecekse metaforik olarak aynı anda birçok yerde olmalıydı. Kâhyalarını, kendisine ait haklar konusunda haberdar edebiliyor olması ve ona sadık olarak hizmet etmelerini sağlamak için onların faaliyetleri üzerinde kontrol sahibi olması gerekiyordu. Bürokratik kontrol ve doküman bolluğuna acil bir ihtiyaç vardı. En çok kullanılan kelime, Latince *subscribite!* – “Kâğıda dökün!” idi. Kral, eğer bütün Fransa'yı kendi feodal hükümdarlığı haline getirmek niyetindeyse hatırlanması gereken arazi kullanım haklarının ve feodal yükümlülüklerin ayrıntıları sayısızdı. İdare işi yalnızca bir yazım dairesinde verimli bir şekilde ifa edilebilirdi. Kraliyet yüksek mahkemesinin en eski kayıtları onun zamanına dayanır ve dolayısıyla etkin bir Fransız bürokrasisinin ortaya çıkışının atfedilebileceği kişi de odur. Bu, muhtemelen başarılarının en önemlisiydi, çünkü Fransız krallığının yönetimine devamlılık ve düzen getirdi. Krallığı sadece bir unvan olmaktan çıkarıp onun aynı zamanda bir kurum olmasını sağladı.

Walesli Gerald şu hikâyeyi anlatır: Philip Augustus on yedi yaşında iken, baronlarından biri ona ne düşündüğünü sorduğu zaman, Frank Krallığı'nı, Şarلمان zamanında sahip olduğu asıl ihtişamına ulaştırmasına Tanrı'nın izin verip vermeyeceğini merak ettiğini söyler. İmparatorlar fethin debdebeli sahnelerini düzenleyerek bu hırslarını tatmin etmeye çalışırken, Philip Augustus bunu pratik detaylarla ilgilenererek bu amaca erişmeye çalıştı. Meşakkatli bürokrasisine rağmen ya da bu bürokrasi sayesinde, kurduğu feodal monarşi, Avrupa'nın söz sahibi ve Yeni Leviathanı'ydı.

Ek: Philip Augustus'un bir beratı

[Cloris Brunel, H.-Fr. Delaborde, Ch. Petit-Dutaillis and J. Monicat, eds., *Recueil des actes de Philippe Auguste, Roi de France*, 4 vols (Paris, 1916-79), No. 762, ii. 335'ten çeviridir.]

Kutsal ve bölünmez Teslis adıyla. Âmin. Tanrı'nın lütfu ile Frankların Kralı Philip. Şimdi ve gelecekte kainatta yaşayan ve yaşayacak tüm insanlar bilsin ki, iman dolu hizmetleri namına biz, Ralph d'Estrees'nin bize kendisinin verdiği vassallık biatını sükunet ve sulh içinde yerine getirmek için Morenil'de, hem şehirde hem irtifakında, sahip olduğumuz her şeyi ebediyen ona ve şu an evli olduğu eşinden varislere tahsis ediyoruz.⁶ Bir de her sene yine Ralph'e Azizler Yortusunun ertesi günü ödenmek üzere Roye-sur-le-Matz'da sahip olduğumuz Roye ölçeği ile yedi ölçek yulaf ve on bir pound on altı şilin kirayı veriyoruz. Bu demektir ki – eğer söylenen vakitte borçlu olan kişiler tarafından bu kira ödenmezse Ralph hiçbir hasar vermeksizin borçlulardan kiranın bedelini temlik edebilir. Aynı zamanda gecikme bedeli olarak on şilin uygundur. Bahsedilen yeminler Ralph'e sunulacak ve Bizim için sürdürüldüğü sürece de Azizler Yortusu hep tekrarlanarak devam ettirilecektir. Bu hibenin sürekliliğini koruması için bu beratı, Mührümüzün yetkisi ve altına yazılan kraliyet ismimizin monogramı ile tescil ediyoruz.

Mücessem Kelam'ın (*Incarnate Word*) 1203. yılında ve Hükümranlılığımızın 24. yılında Les Andelys'de kaleme alındı. Sarayımızda [*palatio nostro*]⁷ o esnada bulunanların isimleri ve imzaları aşağıdadır.

Hiçbir uşak mevcut değildi.⁸ Kahya Guy'ın *Signum*'u. Odacı Matthew'un *Signum*'u. Amir Drogo'nun *Signum*'u.

Şansölyelik makamı boş iken kardeşimiz Guérin eliyle verilmiştir.⁹

- 6 Ralph d'Estrées bu nedenle kralı kendi liege lordu olarak kabul etti ki bu kayıtsız şartsız onun vassalı olduğu anlamına geliyordu. Böylece krala olan hizmet görevi herhangi başka bir feodal lorda kaşı olan yükümlülüklerine ağır basmış oldu.
- 7 Bu ifade bir bina değil, seyyar olan kralın maiyeti demektir. Philip aslında Château Gaillard (I. Richard'ın "Edesiz Şatosu") kuşatmasına başlıyordu.
- 8 Daha önce önemli soyluların sahip olduğu bir makam olan stewardship, Philip Augustus tarafından 1191'den sonra ortadan kaldırıldı.
- 9 1185'ten sonra şansölyelik kalıcı olarak boş bırakıldı. Brother Guérin bir Tapınak Şövalyesi ve Philip Augustus'un başvaizi idi. Sarayı, kilise işlerini ve yargıtayı kontrol etti; Bouvines Savaşı'nda (1214) kraliyet ordusunu kumanda etti ve aynı yıl Senlis piskoposu olarak atandı.

Ek: Feodalizm Üzerine Bir Not

“Feodal” ve “feodalizm” kelimeleri, Orta Çağ tarihinin yazımında ve öğretiminde çoğu tarihçinin birlikte kullanmaktan kaçındığı bir karışıklık kaynağıdır.¹⁰ Fakat bazıları içinse Orta Çağ dünyasının en karakteristik özelliklerini ortaya koymaktadır ve orta çağı anlamak veya tanımlamak için vazgeçilmezdir: Marc Bloch’un *Feudal Society*’si, XX. yüzyılın en büyük Orta Çağ tarihçisinin başyapıtıdır ve halen yaygın olarak bu dünyaya ait sahip olduğumuz en iyi kayıt olarak kabul edilir. Son yıllarda “feodal” kelimesinin kendisiyle ve Davis’in kullandığı şekliyle ilgili bazı problemler daha da belirgin hale geldi. Bu zorluklar yalnızca, Bloch’un “neredeyse her tarihçi bu kelimeyi nasıl arzu ederse öyle anlıyor”¹¹ diye ifade ettiği gibi mahut bir durumdan değil aynı zamanda tanımlanmaya çalışılan tarihsel şartların karmaşıklığından da kaynaklanıyor.

Davis’in “feodalizm” ile kastettiği mana ve ona verdiği önem, VIII. yüzyılla ilgili yorumunda kendisini gösterir: “bir lordun şövalyelerini geçindirebilmesinin yalnızca iki yolu vardı. Ya kendi hanesinde onlara yiyecek, giyecek ve teçhizat sağlayabilirdi ya da onlara gayrimenkul verebilir ve bu toprağın getirisini ile geçinmelerini söyleyebilirdi. İkinci yöntem, daha müsrifçe olabildiği halde, daha çok rağbet görüyordu ve en isabetli şekilde “feodal” olarak tanımlanabilir.”¹² Davis burada XX. yüzyılın ilk yarısında, ustaca bir açıklık ve görünür bir netlikle F. L. Ganshof tarafından *Qu’est-ce que la feodalite?* (*Feodalizm nedir?*) adlı makalesinde özetlenmiş olan,¹³ hem feodalizmin ne olduğu hem de onun erken tarihi konusunda Orta Çağ tarihçilerinin genel bakış açısını yansıtmaktadır. Bu görüşe göre, vergileri toplamak, askeri ve diğer hizmetleri talep etmek ve adaleti sağlama hakkı dâhil olmak üzere kamusal otoritenin anahtarı, devlet dairesinden değil, arazi sahibi olmaktan geçiyordu. Bu durum bir lord ve vassalı arasındaki kişisel sadakat bağı ve bir lord ve serfleri arasındaki gayrişahsi ve cebri ilişkiyi de kapsamak üzere bütün sosyal ilişkilere şekil vermişti.¹⁴

10 Bu karışıklığın klasik ve halen neşelendirici bir teşhiri için bkz: Elizabeth A. R. Brown, “The Tyranny of a Construct: Feudalism and the Historians of Medieval Europe”, *American Historical Review* 79 (1974), 1063-88, tekrar yayın Little and Rosenwein, *Debating the Middle Ages*, s. 148-69.

11 Marc Bloch, *The Historian’s Craft*, çev. Peter Putnam (New York ve Manchester, 1954), s. 176.

12 Yukarıda, s. 134.

13 François Louis Ganshof, *Qu’est-ce que la feodalite?* (Brussels, 1944). İngilizce çevirisi (kendisi de seçkin bir Orta Çağ tarihçisi olan) Philip Grierson tarafından *Feudalism* (Londra, Longman 1952, çok kez yeniden basılmış) olarak yapılmıştır.

14 Feodalizm teriminin bu ikinci sayılan ilişkiye özel bir atıfla kullanımı, özellikle bunu bir

Ganshof'un tanımı üç temel varsayımdan kaynaklanıyordu: (i) VIII. yüzyılda Karolenjler yandaşlarına, çoğu manastırlardan yağma edilen, kiralari ve gelirleri ile soyluların kraliyet merkezine gönderecekleri silahlı hizmetlilerine bakabilecekleri geniş toprak alanları dağıtarak yeni bir soylular sınıfı oluşturdular;¹⁵ (ii) süreç içerisinde sonuç olarak tüm toprakların krala ait olduğu ve kira veya hizmetler karşılığında ondan alınabileceği prensibini tahkim ve takviye ettiler; ve bu nedenle (iii) toprağı eken kişiler bunu kendi hakları dâhilinde mal sahibi olarak değil, hizmetkarlık ve yükümlülüğün çeşitli ve karmaşık dereceleri ile yerine çalıştıkları lordlarının “adamları” olarak yapıyorlardı. Başkeşiş Irmino Poliptiği gibi Karolenj dokümanlarında tasvir edilen düzenlemeler,¹⁶ ürünün fazlasının eken kişilerden lordlara geçmesi gerektiğinden İngiliz tarihçilerince derebeylik (*manorial*) ekonomisi, Fransızlarca *seigneurie* ve Almanlarca *Landherrschaft* olarak bilinen sistemlerle çok büyük benzerlik gösterir. Ortaya çıkmalarına sebep olan süreçler Frenk Krallığı'nda açık bir şekilde görünürken, diğer Alman Krallıklarında da hemen hemen aynı şeyler aynı şekilde vuku bulmuş olmalı. Toprak en önemli servet kaynağı olmaya devam ettiğinden bu durum askeri gücün toplanabilmesi için zaruri olan temeli ve böylece gelecek yüzyıllardaki ekonomik ve siyasal gelişmeler için gerekli bağlamı temin etmiştir. Ganshof'a göre, Şarlman'ın ölümünden sonra Karolenj gücünün git gide azalması, haleflerinin onun vassallarına bağışladığı topraklar üzerindeki kontrolü devam ettirmedeki yetersizliğinden ya da sonuç olarak bu toprakların kiracıları ile ilişkili olan gelirlerin ve kraliyet yetkilerinin—en önemlisi adalet hakkının—ve gelirlerinin elden kaçırılmasına engel olmaksızın başarısızlıklarından kaynaklanmaktaydı. Buna karşın, kraliyet gücü Yüksek Orta Çağ'da—Davis'in bu bölümde aktardığı gibi—krallar bir kez daha vassalları üzerinde kendi feodal ayrıcalıklarını iddia etmekte başarılı olduğu zaman yeniden canlandı.

Georges Duby'nin Güney Burgundiya'da yer alan Macon civarındaki alanda yaptığı başta olmak üzere bir dizi ayrıntılı bölgesel araştırma XI. yüzyıla kadar köylülerin çoğunun düşünüldüğünden daha az boyun eğdiğini ve savaşçıları desteklemenin en “yaygın” yol olmadığını, onlara yurtluklar tahsis etmenin de alışıldık

ekonomik sistem (ya da üretim tarzı) olarak tanımlayan Karl Marx'la ilişkilendirilmiştir. Bu sistemde tarım zenginliğin en temel kaynağıdır ve üretim fazlası toprağına “bağılı”—yasal ya da pratik olarak oradan başka bir yere geçmekte hür olmayan—bir köylüler sınıfı üzerinden elitler tarafından muhafaza edilir. Fransız dilinde, Marx ve diğerleri tarafından ekonomik bir sistem olarak tanımlanan *féodalisme* ile lord—vassal ilişkisi ile nitelenen sosyal sistemi—Ganshof'un başlığında olduğu gibi—*féodalité* işlevsel olarak ayrılır.

15 Davis tarafından tarif edildiği gibi, s. 115-19.

16 Yukarıda, s. 180-91.

bir uygulama olmadığını ortaya koymuştur. Bunun sonucunda artık yukarıda söz konusu edilen bu kaydın temeli XX. yüzyılın daha sonraki dönemlerinde göz ardı edilmiştir.¹⁷ Duby'ye göre tüm dönemlerde çoğu savaşı doğrudan lordları tarafından geçirililiyordu ve “fief (yurtluk) genelde feodalizm olarak bilinen şeyde tali bir parçasıydı.”¹⁸ Bu sonuç, Davis'in Birinci Kısım Ek'te ve Bölüm 8'de köylerin (küçük köyler ve çiftliklerin aksine) atfedilen ortak ekim sistemleri ile birlikte yalnızca X. yüzyıl ve sonrasında yaygın hale geldiklerini tartıştığı 1960'larda ortaya çıkmaya başlayan arkeolojik bulgularla birbirini tutmaktaydı. 1970'ler ve 1980'lerde toprak sahibinin (veya *seigneurie*) genellikle var olan yerleşimler üzerinden güç devşirilmesi ile oluşturulmadığına dair bulgular, Avrupa'nın pek çok bölgesi için ortaya çıkmaya devam etti. Zannedilenin aksine, lordların topraklarından gelen kazancı korumadaki kararlılıkları köyleri oluşturmuştu; gerek eski yerleşimlerden insanları çıkartarak gerekse toprağın verimliliğini tekrar kazanmasını sağlamak için önceden kısıtlı bir alan içerisinde her birkaç yılda bir göçen insanları bir noktada sabitleyerek. Ayrıntılar bir bölgeden diğerine büyük oranda değişirken ve çoğu kez olay farklı şekillerde yorumlanabilirken, artık genel olarak (tüm kilise arazilerini tarif eden) IX. yüzyıl Poliptiklerinde tasvir edilen düzenlemelerin o dönemin kırsal bölgeleri için tipik olmadığı düşünülmektedir. Çoğu ekim, büyük araziler üzerinden değil, küçük çiftlikler üzerinden devam ediyordu ve çoğu çiftçi herhangi bir lordluğa değil, sadece krala tabi idi. Buna bağlı olarak, XI. ve XII. yüzyıl serflerinin, işgüçlerini, “korunma” –çetecinin kendi yandaşlarına karşı sunduğu bir korunma– ile takas ettiklerine dair göstermelik kurgu bazı durumlarda az ya da çok gönüllü düzenlemeleri yansıtır olabiliirdi. Hakikat olansa, Avrupa düzlüklerinin köylülerinin istemeyerek ve çoğu defa büyük gaddarlıkla itaat etmek durumunda bırakıldıklarıydı.

Maalesef, “feodalizm” ile ilgili sorunları, sadece ortaya çıkışını VIII. yüzyıldan XI. yüzyıla erteleyerek ortadan kaldıramayız. Akademik feodalizm tartışması, feodalizm tabirinin XVII. ve XVIII. yüzyıl hukukçuları tarafından *ancien régime* soylularının uygulamış olduğu güçleri ve imtiyazları tanımlamak ve meşrulaştırmak (veya lanetlemek) üzere kullanılmış olması sebebiyle –ki bunun kökeninin Orta Çağ'a dayandığı kabul edilir– hep yanıltıcı olmuştur. Bu nedenle, Orta Çağ belgelerinde bu tür hakların tanımlanış ve kabul edililişinin ölçüsü, Orta Çağ tarihi sistematik bir şekilde incelendiğinde neredeyse her zaman tartışmalı bir konu olmuştur; tabii ki daha sonraki uygulama ve kanuni haklar objektifinden geri dönüp okuma durumu hariç.

17 Duby'nın ve çalışmasının etkisi, tam olarak İkinci Bölüm Ek'te tartışılmıştır.

18 Georges Duby, çev. Arthur Goldhamer, *The Three Orders: Feudal Society Imagined* (Chicago ve Londra, 1980), s. 154.

Fakat bu tartışma, Susan Reynolds'ın XII ve XIII. yüzyıllarda fiilen başlayan mevcut mecburiyetleri meşrulaştırmak için bir "feodal" geçmiş icat etme sürecinin varlığına dair argümanı ile büsbütün radikal bir şekil aldı.¹⁹ Reynolds bütün toprakların krala ait olduğu prensibinin özellikle Angevins, Capetians ve Hohenstaufen'in hizmetinde bulunan memurlar ve hukukçular tarafından geliştirilen bir kurgu olduğunu güçlü delillerle ortaya koyar. Erken Orta Çağ'da hem soylular hem de köylüler normal olarak kendi topraklarını kendi hesaplarına elde tutuyorlardı –kısacası, sahiptiler– ve krala karşı hangi vergi borçları veya yükümlülükleri varsa bunu o, kral olduğu için borçluydular; topraklarını onlara bağışladığı için değil.

Reynold'ın çok karmaşık ve geniş kapsamlı iddiasının önemini tam olarak değerlendirebilmek için henüz çok erken. Kanıtları, kendi belirttiği üzere "Marksist olmayan feodalizm kayıtlarının öne sürdüğü şekilde Geç Orta Çağ'da yöneticiler ve soylular arasındaki ilişkinin, Erken Orta Çağ savaş liderleri ve yandaşları arasındaki ilişkiden evrilerek oluştuğunu desteklemiyor.²⁰ Ama yine de XII. ve XIII. yüzyıl hükümdarlarının "feodal" ayrıcalıklarını uygularken sadece kendilerinin olanı aldıkları iddiası ile bunları tamamen uydurmuş oldukları şüphesi arasında pek çok mutavassıt ara ihtimal mümkündür. Fakat şöyle çelişkili bir durum söz konusu: Eğer Reynold'ın görüşü baskın gelirse, bu yeni açıklamada kralların tebaalarından talep ettikleri "geleneksel" hak ve görevlerin kaynağı atalarının uygulamaları değil, tam aksine danışmanlarının enerji ve marifeti olduğundan, Davis'in o kadar önem atfettiği feodal monarşi fikri, Yüksek Orta Çağ'ın yeni monarşilerinin temeline dair pek de uygun bir açıklama gibi görünmeyecek. [R.I.M.]

İlave Okumalar

Kaynaklar

William of Malmesbury, *Gesta regum Anglorum: The History of the English Kings*, çev. R. A.

B. Mynors, R. M. Thomson ve M. Winterbottom, 2 cilt (Oxford, 1998), cilt 1.

Suger of St Denis, *The Deeds of Louis the Fat*, çev. Richard Cusimano ve John Moorhead (Washington D.C., 1992).

Galbert of Bruges, *The Murder of Charles the Good*, çev. James Bruce Ross, 2. bsk (New York, 1967, tekrar baskı Toronto, 1982).

Chrétien de Troyes, *Arthurian Romances*, çev. W. W. Kibler (Harmondsworth, 1991).

İncelemeler

Jean Dunbabin, *France in the Making, 843-1180*, 2. bs. (Oxford ve New York, 2000).

William Mendel Newman, *Le Domaine Royal sous les premiers Capétians (987-1180)* (Paris, 1937).

19 Susan Reynolds, *Fiefs and Vassals: The Medieval Evidences Reinterpreted* (Oxford, 1994).

20 A.g.e., s. 475.

- Andrew W. Lewis, *Royal Succession in Capetian France: Studies in familial order and the state* (Cambridge, Mass., 1982).
- K. F. Werner, 'Kingdom and Principality in twelfth-century France', içinde Timothy Reuter (ed. ve çev.) *The Medieval Nobility: Studies on the ruling classes of France and Germany from the sixth to the twelfth century* (Amsterdam, 1979), s. 243-90.
- John W. Baldwin, *The Government of Philip Augustus: Foundations of French royal power in the Middle Ages* (Berkeley, Los Angeles ve Londra, 1986).
- John Gillingham, *Richard I* (New Heaven ve Londra, 1999).
- Georges Duby, *The Legend of Bouvines: War, religion, and culture in the Middle Ages*, çev. Catherine Tihanyi (Berkeley, 1990).

İMPARATOR I. FREDERİCK BARBAROSSA (1152-1190)

Bu bölüm imparatorluk ve papalık arasındaki endişe verici ilişkiyi daha ileriye götürerek inceler ve Almanya'daki imparatorluk birliğinin aşırı kırılganlığını ortaya koyar. Uzun bir iç savaş döneminden sonra, rakip hiziplerin her ikisi ile de bağlantısı olan I. Frederick Barbarossa'nın imparator seçilişi barışı desteklemeye matuftu. Halihazırda etkin bir şekilde gasp ettikleri bazı hakları yerel lordlara resmi olarak bağışlamasıyla, yani böyle kurnaz ve pragmatik bir politika ile Almanya'da barışı kurmakta ve kraliyet gücünü yeniden canlandırmakta büyük oranda başarılı oldu. Fakat İtalya'daki politikası daha idealistti. Şarلمان ve Konstantin zamanında sahip olunduğuna inandığı imparatorluk haklarını geri almaya odaklanması, Normanlar, papalık ve Lombardlar ile çatışmaya sebebiyet verdi. IV. Hadrianus, Frederick'i imparatorluğunu Tanrı'nın yardımı ile değil, papalık sayesinde aldığını kabul etmeye zorladı ve Frederick'in bunu kabul etmeyişi, papalık ve imparatorluk arasında yenilenen bir çatlağa neden oldu. Rakip papalar arasında bir hüküm verme girişimi ise davacının onun otoritesini kabul etmeyi reddeden III. Alexander, gerçek papa olarak seçildi ve ardından papalık ile Normanlar ona karşı ittifak kurdular. Frederick'in İtalya'da otorite kurma girişimi kuzeydeki İtalyan şehir-devletlerinin direnişini hafife alması ile zayıflamış oldu. Frederick, Legnano Savaşı'ndaki yenilgisinden sonra papalık, Normanlar ve Lombardlar ile uzlaşmaya çalıştı ama dikkatini daha önemli soylularla görüşerek Almanya'da otoritesini güçlendirmeye çevirdi. Önemli soylularla anlaşmaya çalıştı. Saksonya ve Bavyera Dükü olan Aslan Heinrich'i bastırmasına rağmen Almanya'daki kraliyet otoritesi önemli oranda zarar gördü ve imparatorluk tacı, tevarüslle değil, seçimle verilmeye devam etti.

Kronoloji

- 1152 I. Frederick Barbarossa'nın imparator olarak seçilmesi
- 1155 Frederick'e IV. Hadrianus tarafından taç giydirilmesi
- 1158 Milano'nun Frederick'e teslim olması
- 1159 IV. Hadrianus'un ölümü, rakip papalar IV. Victor ve III. Alexander'ın seçimi
- 1160 Frederick Pavia Konsili'ni toplar
- 1162 Frederick tarafından güçlü bir şekilde bastırılan Milano Ayaklanması
- 1164 Frederick Sicilya'daki Norman Krallığı'nı feshetmeyi planlar
- 1167 Lombard Birliği'nin teşekkülü
- 1176 Frederick'in Legnano Savaşı'nda yenilmesi
- 1176 Anangi Anlaşması, Frederick'in III. Alexander'ı Papa olarak tanınması
- 1181 Aslan Heinrich, Frederick tarafından sürgüne gönderildi
- 1183 Frederick ve Lombardlar arasında Konstans Barışı
- 1186 Frederick'in oğlu Heinrich'in, Norman Sicilya'nın muhtemel varisi Constance ile evlenmesi
- 1190 Frederick'in ölümü; VI. Heinrich'in tahta çıkması

Frederick Barbarossa, modern Almanya'da ulusal bir kahraman olarak kabul edilen Orta Çağ imparatorlarının sonuncusudur. XVI. yüzyıldan itibaren, Kyffhäuser efsanesinin baş şekli olarak yavaş yavaş yerini torunu II. Frederick almıştır. Hiç ölmediği, yalnızca Almanya bir kez daha birleşene kadar dağdaki bir mağarada uyumak için bu dünyadan kaybolduğu söylenir. Elli ya da yüz yıllık aralıklarla uyanır ve beklenen zamanın gelip gelmediğini görmek için mağaradan bakar –zaman ona kuzgunlar tarafından söylenecektir– ama hep beyhude yere bakmıştır. Bu, en azından, Jakob Grimm'in duyduğu efsaneydi ama nihayetinde Almanlar kuzgunların gelmiş olduğunu düşündüler. XIX. yüzyılın sonlarında, Prusya sarayının sanatkârları onun 1871'deki, ikinci bir Almanya İmparatorluğu oluşmaya başladığı için gökyüzünün kuzgunlarla dolduğu en son ve sevinçli uyanışının resmini yapmaktan zevk alıyorlardı. Frederick Barbarossa ve Kayser I. Wilhelm'in heykelleri, birinin bıraktığı yerden diğerinin başlayacağı “gerçeğini” sembolize etmek üzere yan yana yerleştiriliyordu.¹

Fakat Alman tarihinin temel şekillerinden bir olmanın yanı sıra, Frederick Barbarossa İtalya tarihinde de önemli bir rol oynadı ve her halükarda hükümrانlığının ilk kısmı için (1152-76) görevinin bu iki yönünü ayrı ayrı tartışmak uygun olacaktır.

1 Bu sanatın en iyi örneği, Goslar'da *Kaiserhaus*'ta görülecektir. Efsane orijinalinde Barbarossa'nın torunu II. Frederick'den bahseder, ama sonuç olarak (ve daha uygun olarak) Barbarossa'nın kendisine atfedilmiştir.

Frederick Barbarossa, oğulları VI. Heinrich ve Svabyalı Frederick ile birlikte (XIII. yüzyıl)

1. ALMANYA

Frederick'in tahta çıktığı sırada tacın gücü aslında çok zayıftı. Almanya iç savaşa teslim olmuştu, çünkü Tayin Mücadelesi (Investitures Struggle), Worms Mutabakatı ile resmi olarak sonlandırdığı halde ülke hâlâ en meşhur çatışma Guelfler (papalık taraftarları) ve Ghibellineler (imparatorluk taraftarları) arasında olmak üzere İmparator IV. Heinrich'i destekleyenler ve karşı olanlar arasında ikiye bölünmüş durumdaydı. Guelfler, yaygın olarak papalık taraftarları olarak bilinmelerine rağmen, aslında kolları arasına IV. Heinrich'in eski düşmanlarının çoğunun dâhil olduğu ve sanki bu düşmanlığı bir içgüdü gibi miras alıp onun torunlarına da karşı çıkmaya devam eden Welf hanedanlığının destekçisiydiler. Ghibellineler ise genelde imparatorluk taraftarı olarak bilinmelerine rağmen, imparatorluğun kalıtsal olarak kendi hakları olduğunu iddia eden Hohenstaufen hanedanının destekçisiydi (bkz. 4. Şekil).²

Bu çekişmenin kökeni hakkında çok fazla şey söylemeye gerek yoktur. İlk defa 1125'te, İmparator V. Heinrich'in halefinin seçilmesi üzerine akut hale gelmişti. Alman tacı, XII. yüzyıldaki diğer Batı Avrupa'daki tahtlar gibi o zamana kadar seçim ve tevarüs silsilesinin beraber işlediği bir yöntemle taşınıyordu. Asıl olan seçme eylemi olduğu halde her bir kral için kendisi hayattayken henüz bir bebek dahi olsa en büyük oğlunun seçilmesi ve veliahdı olarak taç giydirilmesi alışılmış bir durumdu. Ama V. Heinrich çocuğu olmaksızın öldü ve soylulardan ve kilise mensuplarından müteşekkil büyük bir grup seçimleri "açık" yapma fırsatını kaçırmadı. Heinrich'in yeğeni ve onun özel arazilerinin varisi olan Svabya (Ghibelline) Dükü Tek Gözlü Frederick'in iddialarını görmezden gelerek, adeta kasten, sadece veraset iddiası olmamakla kalmayıp aynı zamanda Salian hanedanının bir düşmanı olarak şöhet bulmuş bir adamı aday olarak seçtiler.

Seçilen kişi, Saksonya Dükü Supplingburglu Lothar'dı. Tayin Mücadelesinin (Investitures Struggle) sebebiyet verdiği iç savaşlar sırasında itibar kazanan "yeni adamlar"dan biriydi. IV. Heinrich'in ezeli düşmanı Nordheimli Otto'nun torunu ile evliydi ve tek kızını Guelf hanesi ile evlendirerek konumunu korumaya devam etti. Kızının kocası Mağrur Heinrich, Bavyera düküydü ve Saksonya'yı miras alması beklenebileceği için bu ailenin iktidarı güçlüydü. Dolayısıyla, Lothar öldüğünde (1138) soylular korktular ve onun yerine bir Guelf'i değil, bir Hohenstaufen olan III. Conrad'ı (1138-52) seçtiler.

Conrad, seçilmesini nispeten daha zayıf olmasına borçluydu ve bu sebeple hükümlerliği başarılı değildi. Guelflerle olan husumetinde kararlıydı ama onları ezmek

2 Guelf ve Ghibelline, Welf ve Waiblingen'in İtalyanlaştırılmış halleridir. Waiblingen, Svabya'daki Hohenstaufe malikânesinin başlıca şehirlerinden biriydi ve yandaşları tarafından bir savaş narası olarak kullanılmıştı.

```

graph TD
    SH[Şıman Heinrich- Brunswickli  
ö. 1101] --- E[Etzelinda = IV. Welf  
Bavyera Dükü (1070-1101)]
    SH --- R[Richenza = III. Lothar (von Supplinburg)  
Saksonya Dükü (1106-37)  
Imparator (1125-37)]
    E --- T[Tookanalı = V. Welf  
Matilda  
Bavyera Dükü (1101-20)  
Bavyera Dükü (1120-6)]
    E --- K[Kara Heinrich = Wulfhilda  
Bavyera Dükü (1120-6)]
    R --- G[Gertrude* = Magrur Heinrich  
Bavyera Dükü (1126-39)  
Saksonya Dükü (1137-9)  
ö. 1191]
    R --- A[Aslan Heinrich  
Saksonya Dükü (1142-80)  
Bavyera Dükü (1156-80)  
ö. 1195]
    G --- V[IV. Heinrich  
Imparator (1056-1106)]
    G --- V2[V. Heinrich  
Imparator (1106-27)  
Hohenstaufen (1)-Agnes=(2) III. Leopold  
Avusturya Markizi  
ö. 1136]
    V --- K2[Konrad  
Imparator (1138-52)]
    V --- K3[Konrad  
Imparator (1152-67)]
    V2 --- K4[Konrad  
Imparator (1108-1109)]
    V2 --- K5[Konrad  
Imparator (1139-41)]
    K2 --- F[Frederick  
von Rothenburg  
Svabya Dükü (1152-67)]
    K3 --- F2[Frederick Barbarossa  
Imparator (1152-90)]
    K4 --- F3[Frederick  
von Rothenburg  
Svabya Dükü (1152-67)]
    K5 --- F4[Frederick  
von Rothenburg  
Svabya Dükü (1152-67)]
    F --- B[Burgonyalı (2) = I. Frederick Barbarossa  
Beatrice  
Imparator (1152-90)]
    F2 --- B2[Burgonyalı (2) = I. Frederick Barbarossa  
Beatrice  
Imparator (1152-90)]
    F3 --- B3[Burgonyalı (2) = I. Frederick Barbarossa  
Beatrice  
Imparator (1152-90)]
    F4 --- B4[Burgonyalı (2) = I. Frederick Barbarossa  
Beatrice  
Imparator (1152-90)]
    B --- S[Sicilyalı  
Constance  
Imparator (1190-7)]
    B2 --- S2[Sicilyalı  
Constance  
Imparator (1190-7)]
    B3 --- S3[Sicilyalı  
Constance  
Imparator (1190-7)]
    B4 --- S4[Sicilyalı  
Constance  
Imparator (1190-7)]
    S --- VI[VI. Heinrich  
Imparator (1190-7)]
    S2 --- VI2[VI. Heinrich  
Imparator (1190-7)]
    S3 --- VI3[VI. Heinrich  
Imparator (1190-7)]
    S4 --- VI4[VI. Heinrich  
Imparator (1190-7)]
    VI --- K6[Kral ve Imparator (1212-50)]
    VI2 --- K6
    VI3 --- K6
    VI4 --- K6
    K6 --- IV2[IV. Konrad  
Kral (1237-54)]
    K6 --- IV3[IV. Konrad  
Kral (1237-54)]
    IV2 --- M[Manfred  
ö. 1266]
    IV3 --- M2[Manfred  
ö. 1266]
    M --- MG[Margaret = Tübingiya-Meissenli  
Albert]
    M2 --- MG2[Margaret = Tübingiya-Meissenli  
Albert]
    MG --- C[Conradin  
ö. 1268]
    MG2 --- C2[Conradin  
ö. 1268]
    C --- C3[Conradin  
ö. 1268]
    C2 --- C4[Conradin  
ö. 1268]
    C3 --- C4
    C4 --- C5[Conradin  
ö. 1268]
    C5 --- C6[Conradin  
ö. 1268]
    C6 --- C7[Conradin  
ö. 1268]
    C7 --- C8[Conradin  
ö. 1268]
    C8 --- C9[Conradin  
ö. 1268]
    C9 --- C10[Conradin  
ö. 1268]
    C10 --- C11[Conradin  
ö. 1268]
    C11 --- C12[Conradin  
ö. 1268]
    C12 --- C13[Conradin  
ö. 1268]
    C13 --- C14[Conradin  
ö. 1268]
    C14 --- C15[Conradin  
ö. 1268]
    C15 --- C16[Conradin  
ö. 1268]
    C16 --- C17[Conradin  
ö. 1268]
    C17 --- C18[Conradin  
ö. 1268]
    C18 --- C19[Conradin  
ö. 1268]
    C19 --- C20[Conradin  
ö. 1268]
    C20 --- C21[Conradin  
ö. 1268]
    C21 --- C22[Conradin  
ö. 1268]
    C22 --- C23[Conradin  
ö. 1268]
    C23 --- C24[Conradin  
ö. 1268]
    C24 --- C25[Conradin  
ö. 1268]
    C25 --- C26[Conradin  
ö. 1268]
    C26 --- C27[Conradin  
ö. 1268]
    C27 --- C28[Conradin  
ö. 1268]
    C28 --- C29[Conradin  
ö. 1268]
    C29 --- C30[Conradin  
ö. 1268]
    C30 --- C31[Conradin  
ö. 1268]
    C31 --- C32[Conradin  
ö. 1268]
    C32 --- C33[Conradin  
ö. 1268]
    C33 --- C34[Conradin  
ö. 1268]
    C34 --- C35[Conradin  
ö. 1268]
    C35 --- C36[Conradin  
ö. 1268]
    C36 --- C37[Conradin  
ö. 1268]
    C37 --- C38[Conradin  
ö. 1268]
    C38 --- C39[Conradin  
ö. 1268]
    C39 --- C40[Conradin  
ö. 1268]
    C40 --- C41[Conradin  
ö. 1268]
    C41 --- C42[Conradin  
ö. 1268]
    C42 --- C43[Conradin  
ö. 1268]
    C43 --- C44[Conradin  
ö. 1268]
    C44 --- C45[Conradin  
ö. 1268]
    C45 --- C46[Conradin  
ö. 1268]
    C46 --- C47[Conradin  
ö. 1268]
    C47 --- C48[Conradin  
ö. 1268]
    C48 --- C49[Conradin  
ö. 1268]
    C49 --- C50[Conradin  
ö. 1268]
    C50 --- C51[Conradin  
ö. 1268]
    C51 --- C52[Conradin  
ö. 1268]
    C52 --- C53[Conradin  
ö. 1268]
    C53 --- C54[Conradin  
ö. 1268]
    C54 --- C55[Conradin  
ö. 1268]
    C55 --- C56[Conradin  
ö. 1268]
    C56 --- C57[Conradin  
ö. 1268]
    C57 --- C58[Conradin  
ö. 1268]
    C58 --- C59[Conradin  
ö. 1268]
    C59 --- C60[Conradin  
ö. 1268]
    C60 --- C61[Conradin  
ö. 1268]
    C61 --- C62[Conradin  
ö. 1268]
    C62 --- C63[Conradin  
ö. 1268]
    C63 --- C64[Conradin  
ö. 1268]
    C64 --- C65[Conradin  
ö. 1268]
    C65 --- C66[Conradin  
ö. 1268]
    C66 --- C67[Conradin  
ö. 1268]
    C67 --- C68[Conradin  
ö. 1268]
    C68 --- C69[Conradin  
ö. 1268]
    C69 --- C70[Conradin  
ö. 1268]
    C70 --- C71[Conradin  
ö. 1268]
    C71 --- C72[Conradin  
ö. 1268]
    C72 --- C73[Conradin  
ö. 1268]
    C73 --- C74[Conradin  
ö. 1268]
    C74 --- C75[Conradin  
ö. 1268]
    C75 --- C76[Conradin  
ö. 1268]
    C76 --- C77[Conradin  
ö. 1268]
    C77 --- C78[Conradin  
ö. 1268]
    C78 --- C79[Conradin  
ö. 1268]
    C79 --- C80[Conradin  
ö. 1268]
    C80 --- C81[Conradin  
ö. 1268]
    C81 --- C82[Conradin  
ö. 1268]
    C82 --- C83[Conradin  
ö. 1268]
    C83 --- C84[Conradin  
ö. 1268]
    C84 --- C85[Conradin  
ö. 1268]
    C85 --- C86[Conradin  
ö. 1268]
    C86 --- C87[Conradin  
ö. 1268]
    C87 --- C88[Conradin  
ö. 1268]
    C88 --- C89[Conradin  
ö. 1268]
    C89 --- C90[Conradin  
ö. 1268]
    C90 --- C91[Conradin  
ö. 1268]
    C91 --- C92[Conradin  
ö. 1268]
    C92 --- C93[Conradin  
ö. 1268]
    C93 --- C94[Conradin  
ö. 1268]
    C94 --- C95[Conradin  
ö. 1268]
    C95 --- C96[Conradin  
ö. 1268]
    C96 --- C97[Conradin  
ö. 1268]
    C97 --- C98[Conradin  
ö. 1268]
    C98 --- C99[Conradin  
ö. 1268]
    C99 --- C100[Conradin  
ö. 1268]
    C100 --- C101[Conradin  
ö. 1268]
    C101 --- C102[Conradin  
ö. 1268]
    C102 --- C103[Conradin  
ö. 1268]
    C103 --- C104[Conradin  
ö. 1268]
    C104 --- C105[Conradin  
ö. 1268]
    C105 --- C106[Conradin  
ö. 1268]
    C106 --- C107[Conradin  
ö. 1268]
    C107 --- C108[Conradin  
ö. 1268]
    C108 --- C109[Conradin  
ö. 1268]
    C109 --- C110[Conradin  
ö. 1268]
    C110 --- C111[Conradin  
ö. 1268]
    C111 --- C112[Conradin  
ö. 1268]
    C112 --- C113[Conradin  
ö. 1268]
    C113 --- C114[Conradin  
ö. 1268]
    C114 --- C115[Conradin  
ö. 1268]
    C115 --- C116[Conradin  
ö. 1268]
    C116 --- C117[Conradin  
ö. 1268]
    C117 --- C118[Conradin  
ö. 1268]
    C118 --- C119[Conradin  
ö. 1268]
    C119 --- C120[Conradin  
ö. 1268]
    C120 --- C121[Conradin  
ö. 1268]
    C121 --- C122[Conradin  
ö. 1268]
    C122 --- C123[Conradin  
ö. 1268]
    C123 --- C124[Conradin  
ö. 1268]
    C124 --- C125[Conradin  
ö. 1268]
    C125 --- C126[Conradin  
ö. 1268]
    C126 --- C127[Conradin  
ö. 1268]
    C127 --- C128[Conrad
```

• Gertrude, ikinci sefer Avusturyalı Jasomirgott Heinrich ile evlendi

için gücü yoktu. Bir kişinin iki düklüğe aynı anda sahip olamayacağını ileri sürerek Mağrur Heinrich'in önce birinden daha sonra ise diğerinden de mahrum edilmesi gerektiğini ilan etti ama bu beyan sadece iç savaşa sebep oldu. Conrad, 1142 itibarıyla Mağrur Heinrich'nin oğlu Aslan Heinrich'i meşru Saksonya dükü olarak tanımaya zorladı. Diğer taraftan Bavyera'da ise Babenberg hanesinden iki üvey kardeşini müteakip dükler olarak kalıcı hale getirme imkanı olduğu halde Guelf muhalefeti hâlâ bertaraf edilememişti. III. Conrad 1152'de öldüğü zaman Aslan Heinrich, hâlâ Bavyera'daki miras haklarını talep ediyordu ve iç savaş çıkması muhtemeldi.

Frederick Barbarossa'nın tahta seçilmesi işte bu şartlar altında vuku bulmuştu. Conrad'ın yeğeni olarak bir Hohenstaufen'di ve ölen kral tarafından görevlendirilmişti ama seçilmesini hiç de azımsanmayacak bir oranda annesinin Guelf (papalık taraftarı) olmasına borçluydu. Onun iki aileyi bir araya getirebileceğine, iç savaşı sonlandıracağına, hukuku ve düzeni yeniden kuracağına dair umumi bir ümit vardı. Ve bu umudu gerçekleştirmenin coşkun arzusu ile Frederick resmen bir işbirliği politikası başlattı. Hem Guelfler hem de Hohenstaufenler birbirlerinin, yani birinin monarşi diğerinin ise Bavyera Düklüğü'yle ilgili, miras haklarını karşılıklı olarak tanımları gerekiyordu.

Fakat bu Bavyera meselesinin halledilmesi dört yılı buldu; çünkü Frederick, Aslan Heinrich'i yatıştırma hevesli olduğu kadar eski müttefiki Babenberg hanesinden Henry Jasomirgott'a ihanet etmemek konusunda da hassasiyet gösteriyordu. Eğer ikincisinin düklüğünü teslim etmesi için ikna edilmesi gerekiyorsa kayda değer bir şekilde ödüllendirilmeliydi ve bu kabul edilebilir bir uzlaşının bulunmasından çok önceydi. Sonunda Babenberglerin ana gücünün yer aldığı Aziz Mark'ın Bavyera'dan ayrılması ve Austria olarak bağımsız bir dükalık mertebesine çıkarılması şeklinde bir çözüm bulundu. Bir başka teşvik olarak, Henry Jasomirgott'a verilmiş şartları onun için özellikle cazip hale getirildi. *Privilegium Minus* olarak bilinen belgeye göre, dükalık Henry ve eşi tarafından müşterek olarak verasetle intikal eden bir mülk olacaktı. Erkek ya da kız olması fark etmeksizin çocuklarına geçecek ve eğer çocuksuz olurlarsa kendi istekleri ile miras bırakabileceklerdi. Düklük içindeki bütün adalet dük veya temsilcileri tarafından yönetilecek ve ondan istenen tek hizmet Bavyera'da gerçekleşen imparatorluk kurultaylarına katılmak ve yeni düklüğe sınır olan topraklardaki askeri hizmetlerdi. Bu şartların cömertçe konulduğu söylenebilir, çünkü ilk bakışta Frederick en önemli kraliyet haklarının bazılarını feragat ettirmiş gibi görünüyordu. Fakat hakikatte, bu bağış Henry Jasomirgott'un kendisi için elde edemeyeceği hiçbir şeyi içermiyordu. Zorla elde etmeye teşebbüs edebileceği Bavyera ile ilgili iddialarından feragat ettiğine dair güvence verdi ve Almanya'nın güney doğu sınırını Macarlara karşı sadıkane savunacağını taahhüt etti.

Frederick'in Alman prensleriyle ilişkisinin sırrı buydu. Karşılıklı bireysel çıkar temeli üzerinde onlarla anlaşmaya varıyordu. Bir realistti ve tacın gücünü yeniden artırmakta kararlı olduğu halde bu durumun gerçeklikleri ile yüzleşmek için cesareti de vardı. Çağdaşı İngiltereli II. Henry'ye ve bir iç savaş sürecinden sonra düzeni yeniden sağlayan diğer Orta Çağ krallarının çoğuna atfedilen türde bir "anti-feodal" politika takip etmedi, çünkü böyle bir politika onun için imkânsızdı. İmparatorluk, yetmiş beş yılın büyük bir kısmında iç savaş ile bölünmüştü ve ana rakipler papa ile imparator, yani Guelfler ile Ghibellineler, olmasına rağmen hiçbiri kazanamadı. Tek kazanan, politikalarını savaşın değişen talihine göre düzenlemekte özgür bir halde, Almanya'nın siyasi yönünü hem kilise hem de seküler otoritelerden kıymetli haklar gasp etmek suretiyle değiştirmekte başarılı olan soylulardı.

IX. yüzyıldan beri, bir soylu için servetini geliştirmenin en kolay yolu bir manastırın hamisi ya da "savunucusu" olmaktı. Teoride böylece o manastırı savunmak ve seküler hukuk meclislerinde onu temsil etmek, bu soylunun görevi olurdu ama pratikte onu yağmalama ayrıcalığına dönüşürdü. Keşişler, dindar olduklarından bütün seküler sorumluluklara boğulmaktan korkuyorlardı ve muafiyetlerini imparator adına yönetmekte isteksizdiler. Özgür olmak istiyorlardı ve dolayısıyla bazı yerel zenginleri kendilerini baskıdan korumaları, hizmetkârları gibi davranarak onları bütün dünyevi endişelerden azat etmeleri için tayin etmeye karar verdiler. Bu kişiye kendi "savunucuları" (*advocatus*) adını verdiler³ ve Orta Çağ adaletinin temel bir unsuru olan kan akmasından sorumlu olmak istemedikleri için kendi yetkilerini uygulamak üzere adaletin çıkarlarından bir pay (genellikle üçte bir) ile karşılığını vermek üzere onu görevlendirdiler. Bu tür bir "savunucunun" zararsız olacağını düşünüyorlardı, çünkü atanmasını manastıra borçluydu ve manastırın hizmetkârıydı. Fakat topraklarının savunmasını ve yargı yetkisini onun ellerine bırakarak, ona bir prensin gücünü verdiklerini unuttular. Bir "savunucunun" tiranlığının imparatorunki kadar ve hatta ondan da kötü olabileceğini iş iştin geçene kadar fark etmediler. Yetmiş beş yıllık iç savaş süresince, her "savunucu" kendisine tevdi edilen vazifeyi istismar etti, çıkarlarını genişletti ve miras olarak aldığı bir mülkiyet gibi muamele etti. Kimi zaman kendisine emanet edilen hakları, baş keşişe ya da manastıra danışmaksızın sattı. Eğer becerikli bir adamsa farklı manastırların emanet mülklerini toplardı ve satın alarak ya da diğer savunucular (*advocatus*) ile takas yaparak, topraklarını küçük bir lordluk ya da mülk sahibi bir prenslik oluşturacak şekilde güçlendirirdi.

3 Bu kelimenin tam ve en anlamlı tercümesi "koruyucudur" ama tarihçiler teknik bir terim olarak "savunucu" kelimesini kullanmışlardır.

İmparator ise çok daha doğrudan yöntemler ile soyguna uğramıştı. İç savaş boyunca doğal olarak haklarının tamamını uygulayamamıştı. Mesela çoğu yerde konaklama ya da maiyeti için erzak alma hakkını uygulaması imkânsızdı. Bu şartlar altında ne olmalıydı? Köylüler bu konukseverliği gerektiren bütün hizmetlerden af mı edilmeliydiler? Veya yerel zenginler için köylülerin hizmetlerinin kral ya da İmparator'dan çok kendilerine yönelik olduğunu görerek feodal toplumun adabını korumak daha iyi olmaz mıydı? Hiçbir Orta Çağ şövalyesinin kıymetli bir hakkını kullanmamaktan dolayı yok olmasını izlemesi ve vazgeçmesi beklenemezdi. Dolayısıyla imparatorun hakları, “ortadan kalkmaktan” ziyade, yüzlerce yerel zengin tarafından zapt edilmiş oldu. Kraliyet topraklarını ele geçirdiler, yargı ve vergilendirme hakkını gasp ettiler ve etraflarındaki kırsal alana korku salan şatolar inşa ettiler. Yönettiklerini sahiplenerek ve sahip olduklarını yöneterek kendilerini tam olarak feodal manada o toprakların lordu haline getirdiler. Bu nedenle, aile kökenleri belirsiz olmasına rağmen bu dünyada boy gösterdiler ve büyük itibar mevkilerine yükseldiler. Hohenstaufenler dahi Salian hanedanlığından biri ile evlenmeden önce sonradan görme olarak değerlendirilebilirler. İsimlerini Svabya Alpler’inde inşa ettirdikleri bir şatodan almışlardı ve yeni soylu sınıfı aileleri ile aynı şekilde toprak elde etme, kilise topraklarını yönetme haklarına ve egemenlik hakkına sahip olmuşlardı.

Muhtemelen bu sebeple Frederick Barbarossa, Tayin Mücadelesi (*Investiture Struggle*) süresince yeni bir soylu sınıfının ortaya çıkmasını şükranla karşılamaya hazırdı. Kendisi de bu sınıfa aitti ve biliyordu ki feodal lordlukları birdenbire ortadan kaldırılamazdı. Almanya’da kraliyetin yüz yıl öncesine ait bütün haklarını geri alma yönünde herhangi bir teşebbüsün, genel bir isyana yol açacağına farkındaydı. Bu nedenle zaten kaybedilmiş olan toprakları ve hakları, feodal bağış sayarak mecburi bir erdem gösterdi. 1152’de Zähringenli Berthold’u, Burgundiya’da 1000 şövalyelik veya İtalya’da 500 şövalye ve 50 mancınık kullanıcısının feodal hizmeti karşılığında Burgundiya dükü olarak tanıdı. Renanya-Palatina’ya (1156), Würzburg Piskoposluğu’na (1168) ve Steiermark’a (1180) dükalık unvanı ile bu unvana ait ayrıcalıkları verdi. Fakat yapmış olduğu lütuflar hep artık kontrol edemeyeceği bir konumda olduğu topraklar ve ayrıcalıklardı. Onun için hiçbir maliyetleri yoktu, aksine feodal hizmetler getiriyorlardı. Öte yandan, zenginler onunla iş birliği yapmaya can atıyorlardı; çünkü kabul ettikleri resmi bağışlar, Tayin Mücadeleleri (*Investiture Struggle*) süresince kazanmış oldukları konumun yasal olarak tanınması ve imparatorun kendi haklarını zorla yeniden doğrulama girişiminde bulunmayacağına dair bir garantiydi.

Bu geçekçi feodal siyasetin en önemli örneği, Frederick’in Guelflerle işbirliği yapma hamlesiydi. Aslan Heinrich’in husumetine maruz kalmaya mali gücünün

yetmeyeceğini ve onun Saksonya ile Bavyera Düklükleri üzerindeki iddiasının hem makul hem de haklı olduğunu fark etmişti. Bu nedenle gerçekle yüzleşmeye ve orada müşterek bir yönetime karar vermişti, çünkü başka türlü mümkün değildi. Böylece kendisini imparatorluğun daha mühim planlarına adarken Heinrich'e Kuzey ve Doğu Almanya'nın kontrolünü bıraktı. Frederick İtalya ile meşgul iken, Heinrich Slavlardan Elbe'nin doğusunu alıyor ve buraları Almanya ve Flaman yerleşimcilerle istimlak ediyordu. Sınırı Doğu Holstein, Lauenburg ve Batı Mecklenburg'a kadar genişletti ve yeni fethedilen bölgelerde zaman zaman piskoposların tayininden de yararlanarak kraliyet haklarından rütbeler verdi. Yeni toprakların ekonomik olarak sonuna kadar kullanılmasını teşvik etti; Lübeck ve Münih gibi şehirler inşa etti ve (kendi lordluğunu tanımlarını sağlayarak) ticari gelişmelerini destekledi. Baltık'ı Wendish korsanlardan temizledi; Danimarka'ya yönelik etkin bir harici siyaset takip etti ve kendisi neredeyse imparatorun siyasi olarak muadiliymiş gibi davrandı.

Frederick, Heinrich'e tümüyle sınırsız hareket özgürlüğü verdi ve teşvik etti, çünkü Almanya'da barışı korumanın en kolay yolunun Guelfleri memnun tutmak olduğunu düşünüyordu. İtalya'da imparatorluk gücünü yeniden kurmak istiyordu ve bu nedenle Almanya'da bir işbirliği siyaseti izlemek zorundaydı. Sorun, bu siyasetin işleyip işlemeyeceğiydi. Guelflerin sadakatine her zaman itimat edebilir miydi? Yoksa geçmiş husumetler kolayca unutulamaz mıydı?

2. İTALYA

Frederick Barbarossa, Almanya'da gerçekçi olmasına rağmen İtalya'da, en azından hükümrانlığının ilk yirmi dört senesi boyunca, bir romantik muhalif olma eğilimindeydi. Klasik eserlerin ve Roma hukukunun yeniden canlanması ile örneklenen, çağının eskiye meraklı (antiquarian) ruhundan ciddi bir şekilde etkilenmişti ve bir Roma imparatoru olmaya karar vermişti. Sadece Şarلمان'ın ve Büyük Otto'nun değil, aynı zamanda Konstantin, Theodosius ve Justinianus'ın da halefi olduğu düşüncesinden büyük bir zevk alıyordu. Bologna Üniversitesi'ne dair bir yasa tebliğ ettiğinde onun *Novellae* içine Justinianus kanunlarının arasına yerleştirilmesini emretmişti ve hükümrانlığının sonlarında Selahaddin'e meydan okuyan bir mektup gönderdiğinde, kendi imparatorluğunu korkusuzca antik Roma ile özdeşleştirmişti:

Hem Etiyopya, Moritanya, Pers, Suriye, Parthia (bizim diktatörümüz Crassus'un kade-rinin Partlar tarafından mühürlendiği yer⁴), Judaea, Samaria, Maritima, Arabia, Chaldea ve hem de Mısır'ın kendisini (Ne yazık ki, kendisini Cleopatra'nın ahlaksız aşkına tutsak ederek⁵ . . . seçkin bir adam olan Marcus Antonius adındaki bir Roma vatandaşının

4 M.Ö. 53'te.

5 M.Ö. 41-43.

erdeminden soyunduğu ve itidalin sınırlarını aştığı yer) bilmezmiş gibi mi davranıyor-sunuz – Armenia'nın kendisini ve bizim kontrolümüze tabi olan diğer sayısız toprağı bilmezden mi geliyorsunuz?⁶

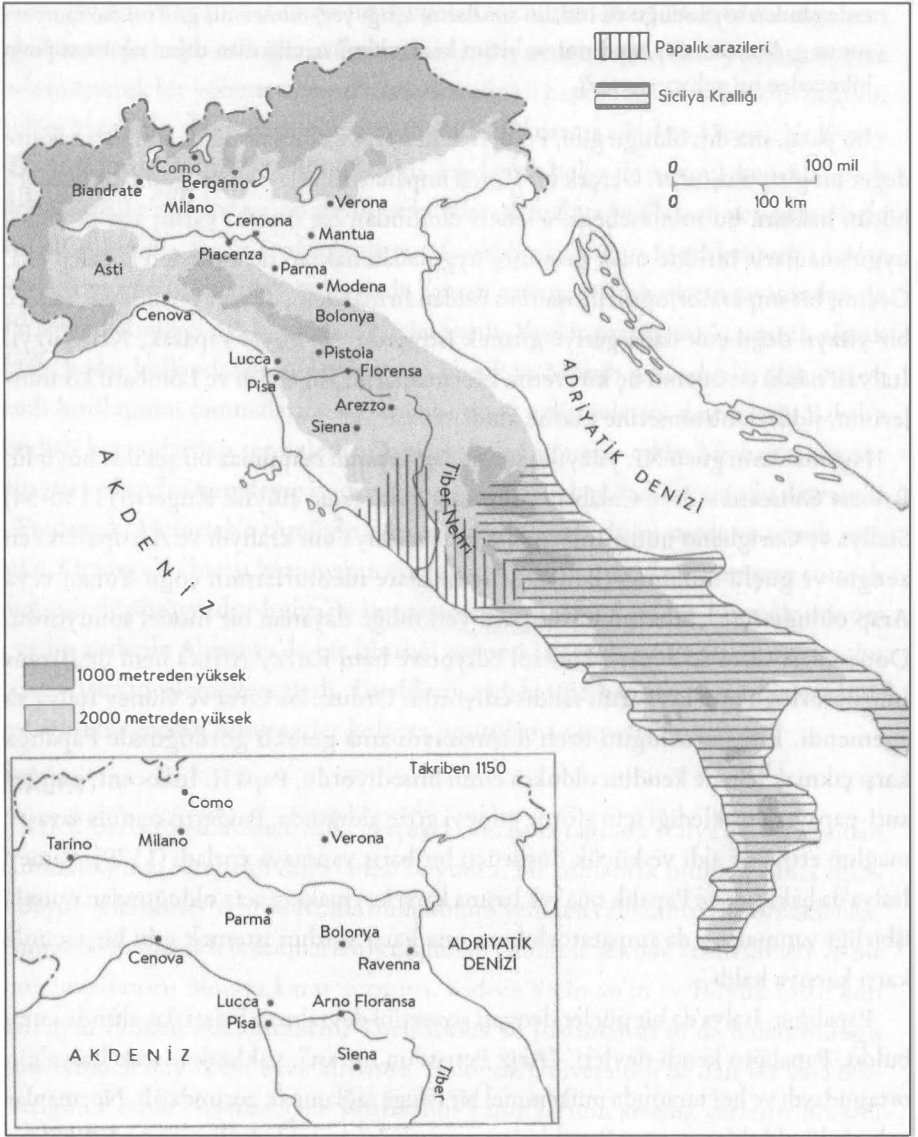
Bu pasaj, sıra dışı olduğu gibi, Frederick'in İtalya'da öne sürdüğü iddialara takdire değer bir giriş oluşturur. Gerçek bir Roma imparatoruna layık olduğunu düşündüğü bütün hakları, bu münasebetle selefleri tarafından bir önceki yarım asır boyunca uygulananlarla birlikte uzak geçmişte uygulanan hakları da kastederek, talep etti. Geçmiş bir imparatorluğun ihtişamını canlandırmak için, deyim yerindeyse, sadece bir yüzyıl değil çok daha geriye gitmek istiyordu. Ve böyle yaparak, XII. yüzyıl İtalyası'ndaki en önemli üç kuvvetin, Normanların, Papalığın ve Lombard komünlerinin, şiddetli husumetine maruz kaldı.

Normanların gücü XI. yüzyılın sonundan itibaren inanılmaz bir şekilde büyüdü. Robert Guiscard sadece Calabria ve Apulia dükü iken, Büyük Rugerri (1130-54) Sicilya ve Garigliano'nun güneyindeki bütün İtalya'nın kralıydı ve Avrupa'daki en zengin ve güçlü hükümdarlardan biriydi. İdare memurlarının çoğu Yunan veya Arap olduğu için yönetimi bürokratik yetkinliğe dayanan bir model sunuyordu. Donanması Orta Akdeniz'i kontrol ediyor ve hem Kuzey Afrika hem de Bizans İmparatorluğu'nun kıyılarını tehdit ediyordu. Ordusu ise Orta ve Güney İtalya'ya egemendi. İmparatorluğun ezeli düşmanıydı ama gerekli gördüğünde Papalığa karşı çıkmak için de kendini oldukça emin hissediyordu. Papa II. Innocent, onu bir anti-papayı desteklediği için aforoz etmeyi göze aldığı anda, Rugerri onunla savaştı, mağlup etti, esir aldı ve küçük düşürücü bir barış yapmaya zorladı (1139). Güney İtalya'da hâkimdi ve Papalık ona tek başına karşı koymaktan aciz olduğundan onunla işbirliği yapmak ya da imparatorluktan ona karşı yardım istemek gibi bir seçimle karşı karşıya kaldı.

Papalığın, İtalya'da bir güçler dengesi siyasetini devralması bu şartlar altında vuku buldu. Papalığın kendi devleti, "Aziz Petrus'un mirası", yaklaşık olarak İtalya'nın ortasındaydı ve her tarafında mükemmel bir denge sağlanmak zorundaydı. Normanlar çok güçlü oldukları zaman Papalık, İmparatorluğu destekledi; İmparatorluk hâkim olduğu zaman ise ittifakını Normanlara intikal ettirdi. Kendi güvenliğini sağlamak için İtalya'yı bölünmüş olarak tutmaya azmetmişti. Ve bu sebeple, Frederick Barbarossa'yı sadece başarısız olduğu sürece destekleyeceği kaçınılmaz bir sonuçtu.

Fakat yeniden canlandırılan İmparatorluğa karşı Papalığın husumetinin ikinci bir nedeni vardı ve bu sebep ideolojikti. Çünkü Frederick İmparatorluk fıkriğine yeni

6 *Itinerarium Regis Ricardi*, içinde William Stubbs, ed., *Chronicles and Memorials of the Reign of Richard I*, R. S. 38, 2 cilt (Londra, 1864), i. 35-6'dan tercüme edilmiştir.

Harita 15: XII. Yüzyılda İtalya

bir *ethos* getirmişti. “Romalı” bir imparator olarak Roma hukukunu keşfetmiş ve bu hukuk içinde rahiplerin üstünlüğü doktrinine dair güçlü bir felsefi cevap bulmuştu. *Digest**, insan faaliyetinin her türlüşünü inceliyor; kabul edilmiş olan ruhani idare ve iki kılıç fikirlerine ters bir cevap oluşturunuyordu. Üstünlüğü rahiplik benzeri görevlere veya ruha değil hukuka veriyordu.

* İmparator I. Justinianus tarafından teşri olunan Roma Hukuku metninin bir bölümü -ç. n.

Hukuk... bütün insanların pek çok neden dolayısıyla itaat etmek zorunda olduğu bir şeydir ve her kanun Tanrı tarafından tasarlanıp verildiği, ama akıllı insanlar tarafından yasa haline getirildiği için kasti veya kasıtsız bütün suçları ıslah etme aracıdır; içinde yaşayan herkesin hayatını düzenlemesi gereken topluluğun taraf olduğu genel bir anlaşmadır. Chrysippus'un [söylediği] “Kanun hem ilahi hem de beşeri her şeyin kralıdır,; hem iyinin hem de kötünün kontrol ve idare edeni ve önderi olması gerekir” sözünü ekleyebiliriz.

Bu sadece antik olmasından dolayı değil, aynı zamanda insanlara onlarla ilgili dünyaya yeni bir bakış veren kapsayıcılığı ve düzenliliği nedeniyle de ikna edici bir argümandı.

Bütün hukuk şahıslarla şeylerle veya faaliyetlerle ilgilenir. [. . .] Artık şahıslar hukukunun temel ayrımı, bütün insanların hür ya da köle olmalarıdır. [. . .] Şeylerin temel ayrımı, onları iki başlık altında toplar: ilahi hukuka tabi olanlar ve beşeri hukuka tabi olanlar. Örneğin, ilahi hukuka tabi olanlar, kutsal ve dini şeylerdir. [. . .]

XII. yüzyılda Parisli bir doktorun öğrettiği her ne varsa unutmak için neden Bologna'ya gideceği ve ardından unuttuğu ne varsa öğretmek için neden Paris'e geri döneceği anlaşılır. Roma Hukuku, ilahi bilgelik yerine insan gözlemi üzerinde durarak dünyaya dair yeni bir felsefi bakış açısını mümkün kıldı.

Frederick Barbarossa hayranlık duyuyordu. Milano Başpiskoposu ona iradesinin kanun olacağını söyledi, çünkü *Quod principi placuit, legis habet vigorem* (Prensi ne memnun ediyorsa kanunun gücüne sahiptir) ve kendisi de “ilahi” (*divi*) imparatorlar Konstantin, Justinianus, Valentinian, Charles ve Louis gibi seleflerinin izini takip ederek “kutsal kanunları ilahi ilhamlarmış gibi” kutsal saydığını açıkladı. İmparatorluğunu Tanrı'dan aldığına inanıyordu ve dolayısıyla “Kutsal Roma İmparatorluğu” olarak adlandırdı. Ve bu inancı ile bağlantılı olarak Şarلمان'ın (kendi anti-papası tarafından) aziz olarak tanınmasını sağladı. İmparatorluğunu, Papalığın seküler dengi olarak kabul etti ve bütün Avrupa krallarının kendisine bağlı olması fikrini benimsedi. Bu fikre, İngiltereli II. Henry gibi çok güçlü bir kral dahi, krallığındaki her şeyin onun bir “baş hareketi ile” (*ad nutum*) belirleneceği kadar imparatorun yönetimine tabi olduğunu açıklayarak, aşırı saygılı ifadelerle diplomatik bir karşılık vermişti.

Frederick'in yüceltilmiş imparatorluk otoritesi algısının en çarpıcı örneği herhalde, 1158'de Bohemya Dükü II. Vladislav'ı kral rütbesine terfi ettirdiği zaman ortaya çıkmıştı. Yenilik ne imparatorun Bohemia üzerindeki iddialarında ne de bir kralın sadakat ve bağlılık yeminini kabul etmesindeydi (çünkü bu olağandışı değildi). Aksine daha önce hiçbir krallığın var olmadığı bir yerde, bir kral yaratabilmesi fikrindeydi, çünkü normalde kralların güçlerini ruhban sınıfı aracılığıyla tanrıdan aldıkları kabul edilirdi. Kısa Pepin, Frenk kralı olmak istediği zaman papanın işbirliğini garantilemesi gerektiğini düşünmüştü (s. 146). Fakat artık Frederick Barbarossa

yalnızca imparatorun otoritesine sahip olmak yeterli imiş gibi davranıyordu, çünkü kendi maiyetindeki tarihçisinin sözleri ile, o “dünyanın yegane hükümdarıydı.”

Papa IV. Hadrianus’un bu tür görüşleri benimsemeyi reddetmesi beklenmedik bir şey değildi. Frederick’in, imparatorluğuna sadece Papalığın lütfu ile sahip olduğu konusunda ısrarcıydı. Hak ettiği şekilde onun yüce makamına, kendisinin bir vassalı imiş gibi dizgin ve üzengilerini tutarak (1155) hürmet gösterene kadar ona taç giydirmeyi reddetti. Taç giyme töreninin düzenini, imparatorun konumunun bir piskopos ile karıştırmayacağını ve otoritesinin doğrudan tanrıdan değil, papadan geldiğini daha açık hale getirecek şekilde değiştirdi. Bir tür propaganda savaşı yürüttü ve Frederick’in selefi İmparator Lothar’ın, Papa II. Innocent’in bir vassalı olarak gösterildiği resim başta olmak üzere imparatorluk makamının önemini azaltacak her türlü fırsatı değerlendirdi. Sonunda, Besançon İmparatorluk Kurulu’nda (1157) Frederick, Hadrianus’un imparatorluğu bir *beneficium* olarak, yani genellikle bir malikâne arazisi için kullanılan bir kelime ile “unvan verdiğini” iddia ettiği bir papalık mektubunu geçersiz saydığına hiddetli bir sahne ortaya çıktı. Hadrianus’un nihayetinde kendi sözlerine, bu kelimeyi teknik dışı anlamındaki “fayda” (*benefit*) ya da “sevap” anlamında kullandığını iddia ederek, makul açıklamalar getirmeye çalışmasına rağmen Tayinler Mücadelesinin (Investiture Struggle) eski tutkularının hemen hepsi yeniden canlandı. Bir kez daha ruhbanlar ve laikler arasında imparatorluk ve papalık taraftarı partiler vardı ve IV. Hadrianus 1159’da öldüğünde bütün mesele halefinin imparatorluk taraftarı mı yoksa papalık taraftarı mı olacağı sorusu altında toplandı. Halefi, Frederick Barbarossa’yı ma yoksa Sicilyalı Normanlara mı müttefik olacaktı? Her iki taraf, kendisinin meşru papa olarak seçildiğini iddia eden kardinallerce temsil edildi. Biri imparatorluk dışında çok az destek gören Kardinal Octavuis’tu ve IV. Victor (1159-64) ismini aldı; diğeri ise Kardinal Roland’dı ve III. Alexander (1159-81) adını aldı.

Frederick’e adil davranmak gerekirse, bu iki rakip papaya ait iddiaların ve karşı iddiaların gerçekten çok karışık olduğu kabul edilmelidir. Fakat bununla birlikte, Konstantin, Theodosius, Justinianus’un ve “daha yakın dönemde” Şarلمان ve Büyük Otto’nun adetlerine dayanarak, Pavia’da iki papa arasında karar vermek üzere bir kilise konsili toplayarak otoritesini kullandığı zaman garip bir şekilde çok az sağduyu gösterdi. Bütün antik tarih adetlerinin bir önceki yüzyılın olayları için hiçbir anlam ifade etmediğini ve Hildebrandine reformundan beri kilise doktrininin temel ilkelerine göre hiçbir imparatorun bir papa hakkında karar veremeyeceğini bilmesi gerekirdi. İmparatorluk yargısına tabi olmayı reddeden davacı III. Alexander’ın tam da bu nedenle hakiki papa olarak kabul edildiğini ve Avrupa’nın geri kalanının onu (Frederick), aynen IV. Heinrich gibi, anti-papa taraftarı olarak gördüğünü fark ettiğinde çok şaşırdı.

Tamamen maddi temellerde değerlendirildiğinde, Frederick'in Papalık ile ayrışmasının sonucu, 1160 itibarıyla büyük İtalyan güçlerinden ikisini, Sicilya Normanlarını ve papayı kendisine karşı bir ittifaka sevk etmesi oldu. Bu ittifak onun başarılı olma şansını ortadan kaldırdı ama eğer Kuzey İtalya'da şehir devletlerinin veya komünlerin ortaya çıkışı ile oluşan yeni durumu anlayamadığından düşmanlarına yenilerini eklememiş olsa, muhtemelen hâlâ otoritesini muhafaza edebilirdi.

Bu son hata felaketti ama hiç de şaşırtıcı değildi, çünkü Frederick gibi feodal bir toplum içerisinde yetişen herhangi birine göre komünler neredeyse anlaşılmaz olmaya mahkûmdular. Normal feodal düzene tam bir karşıtlık oluşturuyorlardı; çünkü monarşi değil, cumhuriyetler ve zenginlikleri toprak üzerine değil, ticaret üzerine kuruluydu. Almanya'da bu şehirlerin feodal bir lorda ait olmaları beklenirken Lombardiya'da neredeyse bütün feodal lordlar şehirlere tabiydi. Komünler yalnızca duvarları etrafındaki tarlaları değil, bütün kontlukları da fethediyorlardı. Hatta Lombardiya'nın büyük kısmı onların hâkimiyetindeydi ve başlıca vatandaşlarının çoğunu soylular değil, tacirler ve "adi mekanik sanatların işçileri" teşkil etmesine rağmen bu böyleydi.

Bu kadar ender bir hal nasıl ortaya çıkmıştı? Şehirlerin kendisinde, cumhuriyet yönetimlerinin antik dünyadan bugüne gelen kırılmamış bir geleneğin sonucu olduğuna inanmak istenirdi; çünkü bir *Romanitas* atmosferinde yaşıyorlardı. Şehirleri, Roma dünyasının en önemlileri arasındaydı –V. yüzyılda Milano, Batıdaki imparatorluk idaresinin merkeziydi– ve eski büyüklüklerinden geriye kalan pek çok somut kalıntı halen korunmaktaydı. Roma surları, köprüleri, tapınakları ve amfi tiyatroları görülebilecek her yerdeydiler. Konuşulan dil fark edilir şekilde Latinceye benziyordu. Yürürlükte olan yasa, Roma kanunuydu ve yargıçlar yıllık olarak seçilip konsül adını alıyorlardı.

Fakat bu görünür eskiliğe rağmen Lombard komünlerinin siyasi güç elde etmeleri hem hızlı hem de yakın zamanda olmuştu. İşin aslı ehemmiyetlerini eski olmalarına değil, ticaretlerine borçluydular. Avrupa'daki en zengin şehirlerdi ve neredeyse Doğu Akdeniz ve Kuzey Avrupa arasından geçen tüm ticaretin merkezi antreposunu oluşturuyorlardı. Ticaretin hacmi, VIII., IX. ve X. yüzyıllardaki gibi küçük olduğu zaman, Lombardiya şehirleri zayıf ve piskopos, kont ve markizlerin gücüne tabiydiler. Ne zaman ki XI. yüzyılın ikinci yarısında olduğu gibi doğu ticareti canlandı, bu şehirlerin kendi siyasi istekleri olmaya başladı.

Şans bu ya, ekonomik genişleme dönemi Tayinler Mücadelesi (*Investiture Struggle*) ile aynı zamana denk düşmüştü ve İtalyan şehirleri Almanya'nın feodal lordları ile aynı şekilde bundan yararlanmışlardı. İmparator ve Papa dünyanın başkanlığı için çekişirken, bu şehirler yalnızca kendi bağımsızlıkları ile ilgilendiler. Eğer kilise re-

formunun programını sahiplenselerdi, bu ancak kendi piskoposlarını seçme hakkını kazanmak ve onları geçici güçlerinden yoksun bırakmak için olabilirdi. Eğer imparatorluk davasını destekledilerse, bu da özgürlüklerini tehdit eden papalık yanlısı bir piskoposu mağlup etmek için olmuştur. Bir tarafa karşı diğer tarafa oynadılar ve yavaş yavaş imparatorun adı altında piskoposlar, kontlar veya markizler tarafından uygulanan bütün idari hakları ele geçirdiler. Her bir şehir kendi *condatosuna* veya bağlı arazisine sahip olsun diye etraflarındaki kırsal bölgeyi kontrol altına aldılar ve feodal soyluları otoritelerini tanımaya zorladılar. XII. yüzyılın ortası itibarıyla Montferrat markizi, bir çağdaşının sözleri ile, “İtalya’nın şehirlerinin otoritesinden gerçekten kaçabilen yegâne baronuydu.”⁷

Frederick Barbarossa ise meydana gelen devrimin önemini anlamaya en isteksiz olan kişiydi. Almanya’da, daha önce gördüğümüz gibi, bir gerçekçi olmak için kaybettığı haklardan iyi bir bağış ile vazgeçmeye hazırlanmış olmasına rağmen, İtalya’da tavrı farklı oldu. Feodal terbiyesinin bütün önyargıları yürürlükteydi, çünkü Lombard komünleri alt tabakadandı, yani onun görüşüne göre siyasi hayatlarının içinde bulunduğu kaosu kendi başına açıklamak için yeterli bir durumdu. Neredeyse her bir şehir kendi komşuları ile –Bologna Modena’yla, Mantua Verona’yla, Brescia Cremona’yla ve Milano bütün komşularıyla– savaş halindeydi ve seçilmiş yargıçlar arasında yozlaşma şikâyetleri yaygındı.

Düzenin yeniden sağlanması gerekiyordu ve komünlerin savaşlarını yalnızca Tayinler Mücadelesinin (*Investiture Struggle*) neticesi olarak gören Frederick tek çarenin imparatorluk otoritesini IV. Heinrich’in hükümdarlığından önce uygulandığı konuma getirmek olduğunu düşünüyordu. Komünlerin en saldırganı olan Milano’yu imparatorluğun hedefine koydu ve bir aylık kuşatmadan sonra teslim aldı (1158). Ardından, gücünün boyutlarını göstermiş olarak, piskoposların yardımı ile geçen yüzyılda ihmal neticesinde veya ele geçirilme ile kaybedilen bütün kraliyet haklarını yeniden elde ettiği Roncaglia’da sert bir anlaşma imzaladı. Bütün şehirlerin temsilcileri oradaydı, fakat iddiasına karşı çıkmaktan çok korktular ve *regaliayı* ona iade ettiler. *Regalianın* ne olduğu sorusuna şunları içerdiği söyleniyordu:

Dükalıkları, yerleşim yerlerini, kontlukları, konsüllükleri, darphaneleri, pazar harçlarını, otlak vergilerini [fodrum], araba vergilerini, kapı vergilerini, geçiş vergilerini, değirmenleri, dalyanları, köprüleri, akan sudan meydana gelen bütün kullanımları ve sadece topraktan değil kendi insanlarından alınan yıllık bir verginin ödemelerini ona devrettiler.⁸

Karakteristik olarak Orta Çağ’a ait olan bu liste, iki ana kraliyet hakkını içerirdi;

7 Otto of Freising, *Deeds of Frederick Barbarossa*, ii. xv çev. Mierow, s. 129.

8 Rahewin, *Deeds of Frederick Barbarossa*, kt. iv. vii çev. Mierow, s. 238.

biri idari, diğeri ise mali. İlki imparatorun bütün dükleri, markizleri, kontları ve konsülleri atama veya her halükarda makamlarına yerleştirme hakkından oluşurdu. Almanya’da bu hak gayet tabii kabul edilirdi ve İtalya’da ise soyluların bunu itirazsız kabul etmeleri beklenirdi. Fakat komünler düşünüldüğünde özgürlüklerinin sona ermesi anlamına geldiği için, bu hakkın kabul edilmesi bir felaketti; çünkü Frederick her bir şehrin dâhili hizipler ile bölündüğünü gözlemleyerek, her bir şehre ona yabancı olan imparatorun maiyetinden veya bir başka şehirden gönderilen bir baş yargıç veya *podestà* atamak suretiyle kanun ve düzen getirmeye girişti.

Pek çok açıdan bu gerçekçi bir şemaydı ama başarılı olamadı; çünkü komünler kanuna ve düzene, bağımsızlıkları kadar değer vermiyorlardı. Kendi konsüllerini seçme hakkının kaybedilmesine acı bir şekilde içerlediler ve imparator adına dile getirilen mali talepler sebebiyle de öfkeye kapıldılar. Çeşitli vergilerin imparator karşısında kaybedilmesi ciddi bir darbeydi, fakat bu bile şikâyetlerinin en ciddisi değildi. Frederick Milano’da imparatorluğun *podestà* toprak sahiplerine kira olarak bütün ürünün üçte birinin ödenmesini istedi. Bütün hür adamlar için yılda 3s.lik ve bütün yağ presleri ile öküz boyundurukları için 12d.lik bir vergi dayattı. Saraylar ile şatoların yapımı için belli bir oranda iş gücü teminini zorunlu kıldı. Vatandaşların Barbarossa’nın idaresini katlanılmaz bir tiranlık olarak görmesi ve 1160-2’de ikinci kez imparatora karşı ayaklanmaları hiç de şaşırtıcı değildi. 1158’de olduğu gibi, Frederick şehri kuşattı ve teslim olmaya zorladı. Fakat bu sefer, nispeten müsamaha ile yaklaşmak yerine bütün Lombardiya “Romalı” ismine saygı duymayı öğrenebilsin diye şehri yerle bir etti ama sakinlerinin dört açık köye kaçmasına müsaade etti.

1162’de Almanya’ya döndüğünde, muhtemelen İtalya siyasetinin başarı ile taçlandığını düşünüyordu. Dehşete kapılmış olan Lombardiya’nın tamamı ona boyun eğmişti. Piacenza ve Brescia acilen şehrin duvarlarını silahsızlandırmayı kabul etti, imparatorun kraliyet hakları Roncaglia’da tanımlandığı gibi genel olarak kabul ettirildi ve her bir şehre *podestà*lar yerleştirildi. En sadık üç şehir olan Pavia, Lodi ve Cremona’da ise Frederick, vatandaşların kendi *podestà*larını seçmelerine izin verdi ama diğer yerlerde atamaları kendisi yaptı.

Aslında, Lombardiya gözle görülür bir şekilde boyun eğmesine rağmen Frederick’in kendisini içinde bulduğu hal gerçekten tahammül edilemez derecedeydi. Çünkü bir imha etme siyasetini kendine görev edinmişti. Ona göre Milano’nun yaklaşık bin beş yüz yıldır devam eden bir tarihi olmasının ve kendisini Lombardiya ovasının doğal ticari ve stratejik merkezi olarak ispat etmiş olmasının neredeyse hiçbir önemi yoktu. Mademki süregelen varlığı imparatorluk planı ile uyuşmuyordu, Frederick Barbarossa şehrin sadece tahrip edilmesi değil, imha edilmesi gerektiğini de açıkladı; gelecekte böyle bir yer olmamalıydı. Frederick, tutkularının İtalyan

siyasetinin aktüel gerçeklikleri ile uyumlu olmasını sağlayacak hiçbir girişimde bulunmayan bir Roma imparatoru olarak kaderine razı olmuştu. Kendi isteğine göre İtalya haritasını yeniden çizebileceğini düşünüyor gibi görünüyordu ve daha sonra 1164'te Norman Sicilya Krallığı'nın dağılması için planı devam ettirdi. Bir deniz yardımı karşılığında, Ceneviz'e Syracuse şehrini, 250 şövalyenin malikâne arazisini ve fethedilmesi gereken her şehirde bir kilise, bir hamam ve bir fırının bulunduğu bir sokağı vadetti. Pisa'ya Palermo, Messina, Salerno ve Naples'in yarısını ve Gaeta, Mazara ve Trapani'nin tamamını söz verdi.

Bu tür ihtirash planlarla başarısız olması şaşılacak bir durum değildi. 1167'de Roma'yı ele geçirmesine rağmen Avrupa'nın büyük çoğunluğunun kendi anti-papasını kabul etmesini bekleyemezdi. Ordusunun büyük bir kısmını sıtma yok etmişti. Norman Sicilya'yı fethetmeye en ufak bir girişimde dahi bulunamazdı ve arka tarafta Papa III. Alexander, Lombard komünlerini eski intikam ateşini yakmaları ve özgürlük için birleşmeleri yolunda başarılı bir şekilde kışkırtmaktaydı. Müşterek tehlike karşısında, daha önceden ezeli düşman olan şehirler işbirliği yapmaya karar verdiler. Zaten 1164'te Treviso, Vicenza, Verona, Padua ve Venedik resmi bir birliğe girmişlerdi ve 1167'de Frederick'in planlanan Norman seferinin başarısız olmasından sonra on altı şehirden oluşan çok daha büyük bir ittifak kuruldu.

Bu, Lombard Birliği'ydi (*Societas Lombardies*). Amacı komünlerin özgürlüğünü geri almakta ama imparatorluk gücünü tamamen ortadan kaldırmayı hedeflemiyordu. Bu ligin üyeleri, imparatora bazı vergi ve hizmetler ödeyerek *status quo anteyi* yenilemek istiyordu; lakin bir önceki yüzyıl ödedikleri kadarını, daha fazlasını değil. Çağrılarını Orta Çağ isyanlarının hemen hepsinde olduğu gibi "antik geleneklereydi", ama yöntemleri yeniydi. Her şehrin konsülü müşterek özgürlüklerini geri almak üzere birleşmek için bir yemin etti, akabinde ise bu yemin her vatandaş tarafından tekrar edildi. Aralarından bir şehir ile diğeri arasında özel bir savaşa asla izin verilmiyordu. Birliğin ortak meseleleri, çeşitli şehirlerden seçilmiş ve rektör olarak bilinen merkezi bir yargıçlar topluluğu tarafından belirleniyordu. Ortak ordu, kalıcı olarak kaynakları ile orantılı bir şekilde şehirlerin birlikleri tarafından idame ettiriliyordu. Son olarak, özgürlük amacı yüzünden zarar görmüş olan üyelerinden herhangi birine hep birlikte yardım etme kararı aldılar ve bu ilke neticesinde Milano şehrini yeniden inşa etmeye karar verdiler. 27 Nisan 1167'de Bergamo, Brescia, Cremona, Mantua, Verona ve Treviso'dan birlikler bu bölgeye ulaştı ve yeniden inşa işlemine başladılar.

Bu açıkça bir meydan okuma hareketiydi ama Frederick bunu cezalandırmaktan acizdi. Takviye için Almanya'ya geri dönmek zorundaydı ve Alpler'in kuzeyinde yaşadığı sorunlar nedeniyle de 1174'e kadar (beşinci seferi için) İtalya'ya geri dönemeydi. Bu arada Lombard Birliği, Alpler'in bütün orta ve doğu geçişlerinin kontrolünü

kazandı ve Tanaro ile Bormida'nın birleşme noktasında Papa III. Alexander şerefine Alessandria adında yeni bir şehir kurarak (1168) Lombard Birliği'ni batıdan gelen akınlara karşı korumuş oldular. Şehrin savunma hattı acele ile inşa edilmeliydi. Bu yüzden imparatorluk taraftarları dalga geçerek bu yeni şehre "saman şehir" adını verdi. Ama Frederick, İtalya'ya geri döndüğünde şehri altı ay kuşatmasına rağmen (1174-5) almaya güç yetiremediğini gördü. Şehrin savunmasında bütün Lombardiya neredeyse ayağa kalktı.

Daha önceki seferlerinde, Frederick kendi ordusunda İtalyan birliklerini kayda değer bir şekilde kullanabiliyordu; çünkü çeşitli şehirler arasındaki husumetler aralarından her daim müttefikler bulmasını sağlayacak şekilde kalıcıydı. Fakat artık, geriye kalan tek müttefiki Montferrat markizi ve Pavia şehriydi ve bu yüzden kendisini Almanya'dan acil bir takviye ihtiyacı içerisinde buldu. Vassallarının çoğu çağrısına karşılık verdi ama sadece biri ve en önemli olanı hizmet etmeyi reddetti. Bu, kuzeni Guelflerin lideri Aslan Heinrich'ti. Frederick, Chiavenna'daki bir görüşmede bizzat kendisi ona çağrı yaptı ama faydasızdı. Lombardlara karşı onun desteği olmaksızın ilerlemek zorundaydı ve 29 Mayıs 1176'da Legnano Savaşı'nda kesin olarak mağlup edildi.

3. RÖVANŞ

Legnano Savaşı Frederick idaresinin dönüm noktasıydı. Yenildiğinin ve önceki siyasetini değiştirmeye zorlandığının farkına vardı. İtalya'da öne sürdüğü bütün aşırı iddialarından vazgeçerek Papa III. Alexander, Normanlar ve Lombardlar ile anlaştı. Öte yandan, Almanya için barışı değil, kılıcı seçti. Legnano Savaşı'ndaki yenilgisini Aslan Heinrich'in ihanetine bağladığı için Guelf hanesinin gücünü tamamen ortadan kaldırarak onu cezalandırmaya karar verdi.

Frederick'in İtalya'da barış yapmaktan başka çaresi yoktu ama katlanılabilir barış şartlarını elde etmek için tek şansının hızlı hareket etmek ve düşmanlarını bölmek olduğunu görecektir bir sezgi gücüne sahipti. Bu nedenle, papa ile ayrı bir barış yapmak üzerine yoğunlaştı ve yenilgisinden itibaren beş ay içerisinde bunu başardı. Anagni Anlaşması ile (Ekim 1176) III. Alexander'ı tanımak üzere kendi anti-papasından vazgeçmeyi ve kiliseden almış olduğu bütün mülkü geri vermeyi kabul etti. Ardından papanın ayrı bir barış imzalamasına darılan Normanlar ve Lombardlarla olan ateşkesi sona erdirdi. Son olarak 24 Temmuz 1177'de Venedik'te III. Alexander'a bizzat biat etti. Toplantı Aziz Mark Kilisesi'nin dışında gerçekleşti. Frederick, papaya yaklaştı, imparatorluk giysilerini çıkardı ve papanın ayakları üzerine yere kapandı. Papa gözünde yaşlarla onu kaldırdı, kucakladı ve takdis edeceği kiliseye girmesine izin verdi. Daha sonra Frederick atına binerken papanın üzengisini tuttu ve eğer papa onu affetmezse kayığına kadar onu sürmeye gönüllü olduğunu gösterdi.

Frederick'e göre bu tam bir biatti ve Alexander'ın tarafında ise samimi bir uzlaşmaydı. Normanlar ve Lombardlarla henüz kesin anlaşmalar yapılmamış olmasına rağmen düzenlenen ateşkesler süreceğini gösteriyordu, çünkü Frederick sonunda İtalya'daki siyasi durumun gerçeklerini kabul etmeye hazır olduğunu açıkça göstermişti. Bunu sadece yenilgiyi kabul etmesinden ötürü değil, aksine Aslan Heinrich'ten intikamını alabilmek için Almanya'da meşgul olmak istememesi nedeniyle yapmıştı.

Frederick'in rövanş için fırsat, 1178-9'da Heinrich ile Halberstadt piskoposu arasında bütün Saksonya'yı iç savaşa sokma tehdidini barındıran bir ihtilaf meydana gelmesi üzerine doğdu. Her iki taraf da imparatora başvurdu ve sonunda Heinrich kendisini, hem Kilisenin hem de imparatorluğun prenslerinin özgürlüğünü, "mülklerine el koyarak ve haklarını tehdit ederek" baskı altına almaktan mahkeme önünde buldu. İlk önce Svabya yasasına göre Swabialı prensler tarafından (çünkü Guelf ailesi Saksonya'dan değildi, Svabya kökenliydi) ve ikinci olarak feodal yasaya göre imparatorluk prensleri tarafından yargılandı. Fakat her iki mahkemenin çağrısına uymayı reddettiği için emre itaatsizlikten suçlu bulundu ve bütün malikâne arazilerinden mahrum bırakılmasına hükmedildi.⁹ Bu hükme ordularıyla karşı durdu, ama iki yıllık bir iç savaştan sonra (1180-1) sürgüne gönderildi.

Frederick'in en büyük vassalına karşı böyle şiddetli bir hükmü dayatabilmesi için gereken gücü nereden bulduğu sorulabilir. İki kaynaktan geliyordu. İlki, güçlenmesi ve kullanılması için giderek artan bir dikkat gösterdiği kendi malikâne arazisiydi. Salialı selefleri gibi toprağın güç anlamına geldiğinin farkına varmıştı ve toprak sınırlarına dayalı lordluklar kazanmakta daha aktif hale gelmişti. Elde etme ve değiştirme süreçleri aracılığıyla mülklerini artırmak için mümkün olan her şeyi yaptı. Sayısız manastır ve piskoposluğun "savunucusu" haline geldi, Sistersiyenlerin bütün Cermen hanelerini ve Premonstratensian hanelerini kendi "özel koruması" altına aldı ve onların topraklarını da stratejik bir konum kazandıklarında tımar arazisi olarak vermekten çekinmedi. Ana yolları kontrol etmek için kaleler inşa ettirdi, yeni şehirler kurdu ve başlıca ticaret merkezlerini neticede İtalya'dan gelen ve imparatorluk şehirleri (*Reichstädte*) olan Regensburg, Donauwörth, Dinkelsbühl, Nördlingen, Rothenburg ve Nürnberg'den geçen hattı ana ticaret yolu olacak şekilde kendi imparatorluk koruması altına aldı. Miri (kraliyete ait) toprakların boyutunu inceleyen yeni bir araştırma çalışması yakın vakitte tamamlandı. Toprakları temelde (modern İsviçre ve Alsas'ın büyük kısmını kapsayan) Svabya'da olmak üzere, Ren-Palatinate ve Frankonya, emperyal temsilciler (*Vögte*) tarafından

9 Aynı zamanda üzerinde hiçbir müeyyide olmayan mülklere (*allod*) de sahipti ama bunlar (feodal yasaya dâhil olmadıkları için) müsadere edilemezlerdi. Krş. s. 325.

yönetilmesinden ismini alan Vogtland ve Egerland gibi doğu sınırlarının önemli bir kesimi ile ormanlık alanların tarıma açılması ve dâhili bir yerleşim şeması sayesinde hanedanlık lordlarından bağımsız “yeni” topraklar olarak ciddi fayda sağlayabilecek olan Pleissen eyaletindeydi.

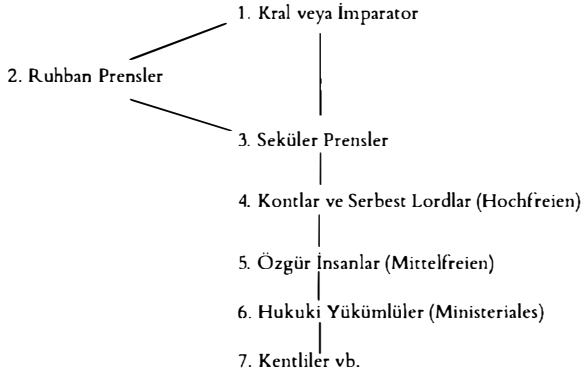
Fakat Frederick’in kraliyet topraklarının coğrafi dağılımından daha önemli olan husus, Salian seleflerinin örneğini takip ederek, bu toprakların yönetimi için *ministeriales* ya da *Dienstmänner* olarak bilinen ve ne Fransa ne de İngiltere’de paralel bir karşılığı olan yeni bir toplumsal sınıf oluşturan hür olmayan hizmetkârlar ayarlaması ile seçtiği yoldu. Bu hizmetkârlar teknik olarak hür olmadıkları için soylular ile evlenemiyorlardı ve dolayısıyla krallığı kuşatan hanedanlığın hizipleri içerisinde pay sahibi olmuyorlardı. Kendi kanunları, kendi adetleri ve kendi sadakat gelenekleri vardı. Pek çok yönden Karolenj feodalizminin vassallarına benziyorlardı.¹⁰ İmparatorluk ordusunda şövalye olarak hizmet ediyorlardı, miras bırakılabilen ama derebeylik özelliği taşımayan arazilere sahiptiler ve sorumlulukları çok çeşitli olabiliyordu. Bazı *ministeriale*ler sadece bir köyü yönetirken, diğerleri kraliyete ait kaleleri veya bütün eyaletleri idare edebilirdi. Mesela *Markward von Anweiler* adlı bir *ministeriale*, özgür bırakıldığı gün hem Ravenna dükü hem Ancona markizi tayin edilecek bir itibar kazanmıştı; daha sonrasında ise Sicilya naibi oldu. Aslında yükselme ihtimali bazen hür bir adamın bir *ministerial* yurtluk arazisi alabilmek için hizmete girmesi ile de olabiliyordu, çünkü kendisini bir sınıfa hapsedmiş olsa da servet kazanması mümkün oluyordu.¹¹ İmparator ise kendi payına serf olarak kendilerini mutlak bir şekilde ona bağlayanlara cezbedici şartlar sunmaya degeceğini düşünüyordu, çünkü böylece 1180 yılındaki gibi bir kriz anında düşmanı Guelflere karşı birlikte savaşağı ordusunun çekirdeğinden emin olabilirdi.

Gücü birincil olarak arazilerinden ve onları kendisi için idare eden *ministeriale*lerden kaynaklanıyorsa, ikincil olarak da feodal soyluluğun bizzat kendisinden kaynaklanıyordu. Hükümlanlığının erken dönemleri boyunca, diğer bütün soylulara karşı Lion’ı (hem Saksonya hem de Bavyera dükü olarak hatırlanacak) Aslan Heinrich’i destekleyerek Almanya’da bir güç dengesi sağladı ve şimdi ise sadece desteğini bir taraftan diğerine geçirdi. Gelecekte aşırı güçlü Guelfle işbirliği içerisinde değil, “prenslerin” lütfu ile hüküm sürecekti.

10 *Ministeriale* sahibi olabilecek kişilerin yalnızca kral değil, büyük toprak sahibi olabileceği ayrıca vurgulanmalıdır.

11 Bu gelişmenin sonucu olarak *ministeriale*ler ve soyluları ayıran çizgi, yüzyılın sonuna doğru daha esnek hale geldi. XIII. yüzyıl itibarıyla daha zengin *ministeriale*ler “yeni soylular” olarak kabul edilmeye başlandı daha yoksul olanları ise hür olmamaya devam etti.

“Prensler” kraliyetin memurları değillerdi, ama aslında derebeylik arazilerini sınırları olan devletlere çevirmiş – genellikle iki ya da daha fazla kontluğun lordu olan – nispeten daha büyük feodal soylulardı. Aslan Heinrich’e karşı imparatora verdikleri destek karşılığında istedikleri ve elde ettikleri ise kendi sınırları içerisinde kraliyet gücünün yegâne temsilcileri olma hakkıydı. Avusturya’nın Babenberg dükleri gibi, özerklik (*Landeshoheit*) istiyorlardı (s. 338-41). Bu nedenle, monarşinin güçlü olduğu ve kontların kendi kontlukları üzerinde az ya da hiçbir kontrol gücü olmadığı İngiltere gibi bir ülkenin aksine, Almanya’da prensler (dükler ya da margrave/uç beyleri) yalnızca tek başlarına kraliyet haklarını uygulamak ile görevlendirilmeyi değil, aynı zamanda tek başlarına topraklarını doğrudan kraldan kiralamış derebeyi olmayı da talep ettiler. Toplumu, *Heerschild* düzenine göre 5. Şekil’de gösterilebilecek olan katı bir hiyerarşi olarak algılıyorlardı. Kendisinden daha aşağı seviyedeki bir kişiden bir yurtluk arazisi kabul eden herkes (hiç abartısız) alçalmış olarak kabul edilmeliydi ve imparator veya krala toplumun alt sınıfları ile ittifak yapma fırsatı verilmiyordu. Bütün otorite, adım adım ihale edilmeliydi, öyle ki kral kendisini prenslerin aracılığı olmaksızın bir konta toprak veremeyecek bir halde buldu.

Şekil 5: XII. Yüzyılda Almanya'da Feodal Hiyerarşi

Bu keskin bir şekilde derecelendirilmiş feodal hiyerarşi algısı, Almanya’ya özgü olmasına rağmen ani bir icat değildi. XII. yüzyıl boyunca yavaş yavaş gelişmekteydi. Fakat 1180’den sonra Frederick, “resmi lütuf” denebilecek onayı verdi, çünkü Aslan Heinrich’e karşı destek karşılığında prensleri bir *Reichsfürstenstand*, yani bir kapalı şirket (aile şirketi) olarak tanımayı kabul etti. Kendi izinleri olmaksızın sayıları artırılamayacağından bir sınıf olarak dayanışmaları garanti altına alınmış oldu. Kraliyet ile soylular arasındaki zorunlu aracılar olarak kabul edilmeleriyle birlikte topraklar üzerindeki hakimiyetleri de teminat altına alınmış oldu.

Bu dönemden itibaren prenslerin Orta Çağ Almanyası'nda oynadığı rol gittikçe arttı ve Aslan Heinrich'in arazilerini ve rütbe haklarını aralarında paylaştıklarında güçlerini ortaya koymuş oldular. Bunu Frederick'e yapabilmelerini, *Leihezwang* denilen bir hukuki ilkenin sağlamış olduğu söyleniyordu. Böylece krallık, üzerinden bir yıl ve bir gün geçmiş olan bütün çalıntı arazileri bağış olarak tevdi etmek zorunda kalıyordu. Esasında hiçbir hukuki ilke söz konusu değildi. Bu sadece pratik bir siyasetten ibaretti. Prenslerin yardımı olmaksızın Frederick'in Guelf'i alt etmesi ya da onu topraklarından mahrum bırakması mümkün olmazdı ve onları böyle bir işbirliğine ikna etmenin tek yolu ganimetleri paylaşma vaadiydi. Alman mirası sebebiyle Guelfler beş ayrı dükalık olacak şekilde parçalanmışlardı. Hanedanı 1918'e kadar devam eden Wittelsbachlı Otto'ya verilen Bavyera zaten 1156'da Avusturya'dan ayrılmıştı ve şimdi de Steiermark'dan ayrılıyordu. Anhaltlı Bernard'a verilen Saksonya ise Köln Başpiskoposluğu için Vestfalya adında yeni bir dükalık haline getirilen Weser'in batısındaki bölgelerden yoksun bırakıldı.

Böylece Orta Çağ Almanyası'nın "kabile" düklükleri, büyük bir birlik oluşturmak şöyle dursun tamamen yok oldular. Frederick Barbarossa, yani Herkül kulübünü tehdit eden güçlü Sezar, kendi başına olayları durdurmaktan acizdi. Şan ve şöhret hayallerine rağmen, Almanya'nın parçalanmasına sadece şahit olmakla kalmamış; üstüne üstlük bu parçalanmaya yardım etmek zorunda da kalmıştı. Guelf mirasının parçalanması, bölünme ve ayrılma sürecinde yalnızca bir ilk adımıydı. Bu süreç XVII. yüzyılda 300'den fazla ayrı siyasi gövdeden oluşan bir "imparatorluk" ile doruk noktasına ulaşan bölünme ve ayrılma sürecinin yalnızca ilk adımıydı.

Barbarossa için politikasındaki bu hata pek belirgin olmayabilirdi. Prenslerin yeni arazilerini feodalizmin bağları ile kontrol edebileceğini umuyordu. 1184'te Mainz'da Almanya'nın yeniden iskânını kutlamak üzere etkileyici bir kurultay topladığı zaman manzara çok çarpıcıydı ve yeni *rejim* altında gücü yeniden ele geçirilecek gibi görünmüş olabilir. Fakat feodal kontrol ancak yoğun bir dikkat ile uygulanırsa etkili olabilirdi, çünkü başarılı bir derebeyi bütün haklarını, uygulaması ne kadar külfetli olursa olsun tatbik etmekte ısrarlı olmak zorundaydı. Eğer süregelen yokluklar bu hakları ihmal etmesine neden olursa, feodal gücün gerçekliği ortadan kalkardı. Bu nedenle Almanya'nın daha sonraki tarihinde belirleyici olan unsur Frederick'in yaptığı iskân değil, aksine bunu yaparak dikkatini başka bir yöne, İtalya'ya yöneltmesiydi.

Burada dikkate değer bir faaliyet gösterdi. 1183'te Lombardlarla Konstans Barışı'nı imzaladı. Buna göre Barbarossa, kraliyet (regalia) konusunda aşırıya kaçan iddialarından vazgeçecekti. Bunun karşılığında ise on beş ila yetmiş yaş arasındaki tüm vatandaşlardan sadakat sözünü alacaktı. Milano ile Toskana'nın ve Matild mirasının geri kalanının güvenliği için bir ittifak yaptı. Böylece Kuzey İtalya'da

konumunu güvence altına aldı ve Sicilya'daki Norman Krallığı ile yeni bir ittifaka girerek güneyde tamamen yeni bir durum oluşturmak üzere ilerledi. En büyük oğlu Heinrich'i, Sicilya tahtının meşru varisi olan Constance ile evlendirdi (1186) ve bu şekilde, bilerek ya da bilmeyerek, imparatorluk politikası için tamamen yeni bir temel hazırlamış oldu.

Bu yeni İtalya politikasını daha da geliştiremeden önce imparator olarak vazifesinin bir başka yönü için göreve çağırıldı. 1187'de Kudüs, Selahaddin'in Müslüman kuvvetlerinin eline geçti ve Frederick, Hristiyanlığın seküler lideri olarak sorumluluklarının son derece bilincinde olarak Kutsal Toprakların geri alınması için bir Haçlı Seferi düzenlemeye karar verdi. Böyle davranarak, yalnızca Hristiyan Kilisesi'nin çıkarlarında samimi olduğunu değil, aynı zamanda makamı ile ilgili olan bütün işlevleri yerine getirmeye niyetli olduğunu da göstermiş oldu. Şarlman gibi, "İsa'nın kutsal Kilisesini putperestlerin saldırılarına ve dışarıdaki kâfirlerin tahribatına karşı orduları ile savunmakta" kararlıydı. Planı için Almanlara destek oldu ve 11 Mayıs 1189'da Tuna'dan aşağıya doğru açılarak Viyana'da ordusunun ana kanadına katılmaya ve onları Kutsal Topraklar'a götürmeye karar verdi. Ardındaki Haçlı Seferi pek çok yönden bütün kariyerinin bir minyatürüydü. Ordusunu denizden nakletmek yerine, daha zor olan ve I. Haçlı Seferi'nin takip ettiği kara yolunu seçti. Yolculuğun zorluğu dehşet vericiydi ve Frederick'in destansı liderliğine rağmen ordusu çok büyük kayıplar yaşadı. En sonunda, Antakya üzerinden bir geçiş yolu bulunmuşken ve en büyük zorlukların üstesinden gelinmişken, Frederick kazara Saleph Nehri'nde boğuldu (10 Haziran 1190) ve ordusunun morali o kadar bozuldu ki çözülüp dağıldı.

Büyük İtalya planını geliştirmek Frederick'in oğlu VI. Heinrich'e (1190-7) kaldı. Bir önceki yıl (karısının hakkı ile) Norman Sicilya tacını miras almıştı. Yerel bir aday olan Lecceli Tancred'in muhalefeti ile karşılaştı ama 1194 itibarıyla bu direnişi tamamen bertaraf etti ve sadece Sicilya'yı değil, İtalya'nın büyük bir kısmını da iktidarı altına aldı. Kendisinden önceki Kral II. Rugerri gibi bir Akdeniz imparatorluğu kurmayı hayal ediyordu. Kardeşi Philip'i, Doğu ve Batı İmparatorluklarını bir sülalede birleştirmek ümidiyle bir Bizans prensesi ile evlendirdi ve nihayetinde, eğer başlatılırsa Kutsal Topraklar yerine Konstantinopolis'e karşı yöneltilecek olan bir Haçlı Seferi için muazzam bir donanma topladı.

Kendisinden önce babasının yaptığı gibi, kendisini Hristiyan dünyasının seküler lideri veya derebeyi olarak görüyordu. Kıbrıs ve Ermenistan krallarının ona bağlılık göstermeleri zorunluluğunu hiç de yersiz görmüyordu. III. Haçlı Seferi'nden dönüşünde İngiltere Kralı I. Richard'ı esir almakta ve yüklü bir fidye ödemesinin yanı sıra krallığını imparatorluğa bir derebeylik arazisi olarak katana kadar bırak-

mamakta en ufak bir tereddüt göstermemiştir.¹² Fransa ile birlikte neredeyse diğer bütün Avrupa krallıkları ile ilgili benzer emelleri olduğunu düşünmeyi mümkün kılacak sebepler mevcuttur. İmparator olarak, kendisini bütün dünyanın feodal derebeyi olarak görüyordu.

Fakat iktidarının ölümcül bir zafiyeti vardı. Soyu için tacın veraseten intikali güvence altında değildi, çünkü imparatorluk tacı hâlâ seçime dayalıydı. Fransa’da ve İngiltere’de veraset prensibi kurulmuştu ve monarşi güçlüydü ama Almanya’da prensler güçlerinin farkındaydılar. 1125’te ve ardından 1138’de, seçmenler olarak imtiyazlarını hâkimiyeti kuvvetli olan hiç kimsenin imparator olarak seçilmemesi için kullandılar. Artık Hohenstaufenlerin gücü kesin bir şekilde tesis edildiğinde ise Guelfleri tahttan hevesle indirmiş olmaktan pişman olmaya başlamışlardı. Dolayısıyla Heinrich’in tacın kendi soyuna verasetle geçmesi isteğini reddettiler. Hareket özgürlüklerini korumak istiyorlardı ve imparatorun idaresinin Angevinler ya da Capetlar kadar güçlü ya da merkezi olması gerektiğini düşünmüyorlardı. Eğer imparator, krallarını vassalları kategorisinde sayacaksa otoritesinin sadece denetleyici nitelikte olduğu söylenemez miydi? Prensler kendi bölgesel devletleri içerisinde egemen olmaya kararlıydılar.

Bu nedenle, 1197’de VI. Heinrich varisi olarak sadece iki yaşındaki oğlunu bırakarak otuz üç gibi erken bir yaşta öldükten sonra, bu imparatorluk iktidarına karşı nihai bir darbe oldu. İmparator II. Frederick’ti ve imparator olduğunda Batı dünyasının temellerini sarsacaktı, ama babasının ölümünde prenslerin onu yok saymaları kaçınılmaz bir sonuçtu. “Özgür” bir seçim için bir fırsat kolluyorlardı ve bunu elde ettiler. Çoğunluk Heinrich’in kardeşi Philip’i halefi olarak seçti ama İngiliz altını ile desteklenen bir küçük azınlık Aslan Heinrich’in ikinci oğlunu IV. Otto’yu seçtiler. Böylece Guelfler ile Ghibellineler arasındaki savaş yeniden başladı ve İmparatorluk bir kez daha güçsüz bir kurum haline geldi.

İlave Okumalar

Kaynaklar

Otto of Freising, *Deeds of Frederick Barbarossa*, (Frederick Barbarossa’nın Başarıları) çev. C.

C. Mierow (New York, 1966).

Barbarossa in Italy (Carmen de gestis Frederici I imperatoris in Lombardia) çev. Thomas Carson (New York, 1994).

John of Salisbury, *Historia Pontificalis*, çev. Marjorie Chibnall, 1. bs. (Londra, 1956), 2. bs. (Oxford ve New York, 1986).

12 Heinrich’in hapis tutmasının nedeni, Richard’ın hem Aslan Heinrich’in hem de Lecceli Tancred’in bakanak/enişte/kayınbiraderi olması ve Hohenstaufenlere karşı onlarla bir ittifak kurmak istemesinden (nedeniyle) şüphelenilmesi idi.

Boso, *Life of Alexander III*, çev. G. M. Ellis, giriş Peter Munz (Oxford, 1973).

The History of the Tyrants of Sicily by 'Hugo Falcandus', 1154-69, çev. Graham A. Loud ve Thomas Wiedmann (Manchester, 1998).

Hugh Primas and the Archpoet, çev. Fleur Adcock (Cambridge, 1994). Yetenekli bir şair tarafından çevirilmiş enfes hicvi nazım.

Çalışmalar

Karl Hampe, *Germany under the Salian and Hohenstaufen Emperors*, çev. Ralph Bennett (Oxford, 1978).

Alfred Haverkamp, *Medieval Germany, 1056-1253*, çev. Helga Braun ve Richard Mortimer 2. Bsk (Oxford ve New York, 1988, 1992).

Benjamin Arnold, *Princes and Territories in Medieval Germany* (Cambridge ve New York, 1991).

Peter Munz, *Frederick Barbarossa: A study in medieval politics* (Londra, 1969). Eleştiri için ayrıca bkz. J. B. Gillingham, 'Why did Rahewin stop writing the *Gesta Frederici*?', *English Historical Review*, 83 (1968): 294-303.

Karl Jordan, *Henry the Lion: A biography*, çev. P. S. Falla (Oxford, 1986).

Marc Bloch, *Land and Work in Medieval Europe*, çev. J. E. Anderson (Londra, 1967). Birinci ve üçüncü makale, Hohenstaufen İmparatorluğu ile Fransa ve Almanya'daki idari sınıflarla ilgilidir.

J. K. Hyde, *Society and Politics in Medieval Italy: The evolution of the civil life, 1000-1350* (Londra, 1973).

KİLİSENİN BUHRANI

XIII. yüzyıl başlarında Kilise, hem papalık ve kilise hiyerarşisi hem de seküler kesim tarafından reforma yönlendiriliyordu. III. Innocent'ın IV. Lateran Konsili ile doruk noktasına ulaşan bu teşebbüsler, bütün kilise mensuplarının ve kiliseden bağımsız olan idari memurların belirlenmiş pratiklere riayet etmelerini sağlamaya yönelik kararlı teşebbüsleri yaratıcı olmasa da etkiliydi. Buyruklarının Latin Hristiyanlığının dört bir yanında tedavüle girmesini sağlamakta pratik bir takım problemler olmasına rağmen, Innocent bizzat kendisi artan sayıda kilise davalarına başkanlık etmişti ve bilhassa kralların tebaalarına iyi örnek olabilmelerinin sağlanması konusunda ısrarlıydı. Seküler yöneticilerin Hristiyan dünyası için değerinin farkına varmasına rağmen hepsinin, gücünü papalığın lütfu sayesinde elde etmiş olduğu üzerinde duruyordu. İmparatorluk unvanına talip iki rakip arasında hakemlik etmek üzere çağırılması da bunu destekliyordu. Fakat IV. Haçlı Seferini düzenleyenlerin yaptıklarına bakıldığında, Albigenlere karşı yapılan Haçlı Seferi'nde ve Albigenlerin aykırı inançlarını terk etmeyi reddetmelerinde görülebileceği gibi kilise mensupları dışındaki hâkimiyeti şümulü değildi.

Assisili Francis tarafından kabul edilen yoksulluk ve gezici vaaz hayatı, potansiyel olarak çağdaşı olan Fransiskanların papazlara ve papalığa gösterdikleri hürmet haricinde kâfirlik olarak kabul edilen hareketlere benziyordu. Bir görüşe İsa'nın O'nun evini, yani kiliseyi tamir etmesi emrine muhatap olan Francis bütün mülkünden vazgeçti ve Benedikt usulü sabitlik ve itaatin tam aksine bir dilenci derviş gibi yaşadı. Mesajı, yaşam şekli ve karizması yaygın bir tahayyülde karşılık buldu ve çok geçmeden binlerce insan onu taklit etmeye çalıştı. Tıpkı XI. ve XII. yüzyıllardaki manastır hareketlerinin başlangıç ideallerinde olduğu gibi Fransiskan hareketi de himayeye ve insan devşirmeye imkan

tanıyordu. Bu sebepten, hızla gelişen Fransisken hareketi, örgütlenmeye dair sorunları da beraberinde getiriyordu. Artan şöhretini Kiliseyi kurtarmak için kullanabileceklerini fark eden papalık temsilcileri, yeni doğan bu tarikatı şekillendirdiler.

Kronoloji

- 1198-1216 Papa III. Innocent
- 1201 Innocent, imparatorluk için iki rakip talip arasında hakemlik yapar
- 1204 Konstantinopolis'in Haçlılara düşmesi
- 1205 Osmalı Piskoposu Diego ve Dominic, Albigenlere karşı vaazlar verir
- 1209 Lyon'ta toplanan Albigenlere karşı Haçlı Seferi
- 1210 Francis'in basit düzeni sözlü olarak III. Innocent tarafından onaylandı
- 1213 Tolulose'lu IV. Raymond ve II. Aragonlu Pedro'nun, Simon de Montfort tarafından Muret Savaşı'nda mağlup edilmesi
- 1215 IV. Lateran Konsili
- 1216 Papa III. Honorius
Kardinal Ugolino'nun Fransisken hareketini denetlemek üzere görevlendirilmesi
- 1218 Toulouse kuşatması sırasında Simon de Montfort'un ölümü
- 1220 Francis'in tarikattan kısmen çıkarılması
- 1221 Dominic'in ölümü
- 1226 Francis'in ölümü
- 1228 Papa IX. Gregorius olan Ugolino tarafından Francis'in azizlik mertebesine yükseltilmesi; Assisi'deki bazilikanın kurulması
- 1229 Paris Barışı
- 1233 Toulouse'de Dominiken engizitörlerin yerleştirilmesi

1. III. INNOCENT (1198-1216): ORTODOKS REFORM

III. Innocent genel bir hayal kırıklığı döneminde, 1198'de papalık tahtına çıktı. Bir önceki yüzyılın büyük umutları suya düşmüş ve Hristiyan coşkusu neredeyse tamamen sönmüştü. VII. Gregorius kendine hâkim olmayıp yüksek sesle ağlamış, sesini bir trompet gibi yükseltmiş ve Tanrı'nın insanlarına günahlarını ilan etmişti. Yeryüzünde Tanrı'nın Krallığı inşa edilebilir diye, İmparatorluk ile bir kardeşler arası savaş başlatarak Latin Hristiyanlığı'nın büyük bir kısmını kaosa sürükledi. Fakat yüz on üç yıl sonra, İmparatorluk ile savaşlar devam etmesine rağmen, itiraf edilmeliydi ki Tanrı'nın Krallığı her zamankinden daha uzaktı. Seküler yöneticiler dolambaçlı yollardan kendi istedikleri piskoposları seçmekte başarılı oldular. Daha düşük seviyedeki kilise müntesipleri ruhbanların evlenmeme kuralını gözetme-

meye devam ediyorlardı ve imparatorun gücü Kiliseye nazaran tekrar belirgin hale gelmişti. Haçlı Seferi başarısız olmuştu; Kudüs önce kazanılmış sonra daha ziyade Hristiyan ordusu içindeki ihanet nedeniyle (böyle düşünülüyordu) tekrar kaybedilmişti (s. 305) ve İmparator VI. Heinrich bunun diyetini ödemek üzere bir Haçlı Seferi düzenlemekte tereddüt etmemişti. Yüzyılın başlarındaki manastır coşkusu artık azalmıştı; zühd hayatının önceki kalesi olan Sistersiyen manastırları dahi hâlihazırda kendilerine mülk sağlamalarıyla ve tamahkârlıklarıyla ün kazanıyorlardı. Kilise dışındakiler/laikler din adamlarını kibirli, ehliyetlessiz oluşları ya da servetleri sebebiyle eleştiriyordu. Kilise nüfuzu karşıtlığı yaygındı ve Avrupa'nın pek çok kısmında, özellikle Güney Fransa'da, bu, papazlık sistemine karşı olmaya ve sapkınlığa dönüşüyordu. Cathari'nin Maniheist doktrinleri –Tanrı ruhani dünyayı yarattı, Şeytan ise maddi dünyayı– orman yangınları gibi yayılıyordu ve Hristiyan Kilisesi, dıştaki bütün görkemine rağmen ruhunu kaybetme tehlikesi içindeymiş gibi görünüyordu.

Lothario de' Conti 8 Ocak 1198'de III. Innocent olarak papa seçildiğinde karşılarındaki durum buydu. Dinin hızla geçmişe ait bir ideal haline geldiği gerçeğini görmezden gelemezdi ve bir İnanç Çağından bir Hayal Kırıklığı Çağına geçiş şeklindeki “kaçınılmaz bir gelişmeyi” göz ardı edemezdi. Papa olarak inkâr ve reddetme selini durdurmak ve Hristiyanlık lehine bir reaksiyon başlatmak onun göreviydi. Bu nasıl yapılmalıydı?

III. Innocent kutsal makamının ona verdiği otoriteyi etkin ve uygun bir şekilde kullanmanın en etkili yol olduğuna inanıyordu. Papa olarak İsa'nın dünya üzerindeki vekili olduğuna, ruhani kılıcın kendisine her yerde dini, adaleti ve ahlaki yüceltmek üzere verilmiş olduğuna mutlak bir şekilde iman etmişti. İsa'nın ümmetinin tamamı üzerinde tam bir güç (*plenitudo potestatis*) iddia etti ve on sekiz yıllık papalığı boyunca yedi kral ve iki rakip imparatoru aforoz veya enterdi (*intertict/yasaklama*) ile cezalandırdı. Taç giyme töreninde dahi görüşleri aşıkârdı:

Kralları yönetmemi sağlayan bu haşmetli iktidar bana ya da Babam'ın evine neden verildi? Çünkü peygamberin şu sözleri tam da bana uyuyor: “Seni halkların ve kralların üstünde bir mevkiye yerleştirdim ki kökünü kazıyıp tahrir edebilesin ve aynı zamanda inşa edip yetiştirebilesin de.” Şu söz de bana söylenmişti: “Sana Göklerin Krallığı'nın anahtarlarını vereceğim ve senin Yeryüzünde bağladıkların, göklerde de bağlanacaktır.”¹

Fakat şu da ilave edilmelidir ki III. Innocent gerçekten fevkalade bir adamdı. Otuz yedi yaşında papa seçilmişti – selefi bir seksenlikti –; yalnızca dinçlik ve kararlılık ile değil, aynı zamanda akıl ve akliselim ile kutsanmıştı. Belki hayal gücünden yoksun

1 Archille Luchaire, *Innocent III: Rome et l'Italie*, 3. bs. (Paris, 1907), s. 26.

olabilirdi ama oldukça istisnai bir şekilde ileri görüşlüydü. Dünyanın günahları için hiçbir yeni muhteşem çare keşfetmedi ve mucizeler beklemedi; aksine sadece mümkün olanı yapmaya odaklandı. Kilisenin kurumlarını oldukları gibi kabul etti ama daha verimli çalışır hale getirmeye azmetti.

Bu bakımdan, anti-klerikalizm sorununa yaklaşımı karakteristikti. Ruhban sınıfına yönelik eleştirilerin temel sebebi, çok fazla servet sahibi olmaları ve İncillerdeki idealden ziyade Yahudi din adamlarına benzemeleriydi. Bu durumun o da farkındaydı ama birşey yapamadı. XII. yüzyılın ilk yarısında dahi, Brescialı Arnold (*takribi*. 1100-1155) İtalya'da (Roma'da) Kilisenin "kendi hayatını" sürdürmesi gerektiği fikrine inanılmaz bir destek bulmuştu. Yani bu, kilisenin sadece *tithe* (onda birlik vergisi) vergisi ile yetinip (dünyevi olan diğer her şeyi seküler) sınıfa teslim etmesi anlamına geliyordu. Bu asrın ilerleyen yıllarında Lyon'un Fakirleri veya *Waldenses* gezgin vaizler olarak Güney ve Orta Fransa'yı yalın ayak yürüdüler ve havari yoksulluğu doktrinini ilan ettiler. Onlara göre insanın kurtuluşu için gerekli olan şey, kilise kurumlarının lüks bir şekilde alttan alta gelişmesi değil, İncil'in okunmasıydı. Bu, Reformasyon ile sonuçlanan yeni dini düşüncenin ilk işaretlerinden biriydi. Fakat bu kadar derin düşünceleri olmayan sekülerler de lüks eleştirisine ve ruhban sınıfının servetinin yeniden bölüştürülmesine yönelik talebe şevkle katıldılar. Mesela III. Innocent, Portekizli I. Sancho'nun ruhban sınıfı sadece "görüntüde dindar olduğu" için mallarının müsadere edilmesi ve bunların krallığı Müslümanlara karşı koruyan şövalyelere verilmesi gerektiğine dair bir öneride bulunduğunu söyler.

III. Innocent bu tür görüşleri hoş görmeye hazır değildi, ama bu tür memnuniyetsizliklerin (gerçekte bir dayanak noktası olduğunu gözden kaçırmayacak) kadar da büyük bir adamdı. Kilise içinde skandallar olduğu doğrudu ve çözülmedikleri sürece eleştiriler tantanalı bir şekilde sürecekti. Örneğin sahte kutsal emanetlerin ortalıkta dolaşmasına dair mesele vardı ve bu, kilisenin bir kısmını itibarsızlaştırıyordu. Innocent, öncelikle hakikiliği Papalık tarafından bizzat onaylanmadığı sürece hiçbir yeni emanete hürmet gösterilmemesini beyan ederek bununla mücadele etti. Benzer bir şekilde, sahte papalık imtiyazlarını ortaya çıkarmak için ayrıntılı bir sistem hazırladı, ki bu uydurma faaliyeti pek çok manastırda en sevilen hobi haline gelmişti. Fakat esas çabaları ruhban hayatının en sıradan standartlarını geliştirmeye yönelikti. Innocent, çoğulculuğa karşı olan buyrukları yeniledi ve pek çok selefî gibi kiliseye ait toprakların satılmasını veya miras olarak bırakılmasını yasakladı. Kilise mensuplarının meyhanelere dadanmalarına, savaşa katılmalarına, âşıklarla (*jongleur*) vakit geçirmelerine ve av köpekleri veya şahinlerle avlanmalarına müsaade etmedi. Özellikle kırmızı ve yeşil renkli uzun kolları olan giysiler ile

sivri uçlu ayakkabılardan şikâyet ederek abartılı kıyafetler giymelerini yasakladı ve başlarının tepesini tıraş ederek standartlaştırılmış bir kilise kıyafeti giymek zorunluluğu getirdi. Halen Roma Katolik Kilisesi tarafından giyilmekte olan genel tarz ile aynı şekilde tıraşlı bir kafa ve siyah kıyafetler papazlara kendi tarikatlarını hatırlatmaya hizmet edecek ve bağlılıklarının dünyaya değil, Kiliseye ait olduğunu fark etmelerine yardımcı olacaktı.

Fakat ıslahata yönelik kurallar belirleyip ilan etmek bir şey, onlara uyulmasını sağlamaksa başka bir şeydi. Daha önceki papalar da hayata geçirmekte tamamen başarısız oldukları çok benzer reformlar ilan etmişlerdi. Piskoposlar, reformu güncel işlere uygulayabilen tek kişiydi ve istenenlerin fazlalığı ve azameti altında kaldıklarından itaat edilmesini imkânsız buldukları emirler almaya alışmışlardı. Onlara göre Papalık, dünyadaki toplumun sadece sıradan insanlardan oluştuğunu unutarak ilahi bir toplum çerçevesinde düşünüyordu. Mesela kırsal kesimdeki rahiplerin çoğunun uymakta başarısız olduğu bir dönemde ruhban sınıfının bekâret kuralı üzerinde durmak sadece yapay görünebilirdi. Zorluk yalnızca evli kilise mensuplarını arpalıklarından mahrum etmekte değil, aksine onların yerlerini alabilecek evli olmayan kişiler bulmaktaydı. Her bir mahalle kilisesinde o kadar çok menfaat vardı ve rahipler de o denli insan tabiatına sahiplerdi ki piskoposlar genellikle bu küçük düzensizlikleri görmezden gelmeyi ve yalnızca mümkün görünen yerlerde reforma teşebbüs etmeyi daha akıllıca buluyorlardı.

Bu tür bir tavır III. Innocent için hiç uygun değildi. Kilisenin ataletten muzdarip olmasından şikâyetçiydi ve piskoposlar veya başpiskoposların emirlerini dinlememeleri durumunda, kim olduklarına bakılmaksızın gecikmeden gerçekten yasal işlemde bulundu. Bu nedenle, eski arkadaşı ve hocası Pierre de Corbeil kralın bir akrabasına karşı bir cezayı infaz etmekten kaçındığında, Innocent “tüm piskoposluğa bir ders vermek amacıyla” onu görevden uzaklaştırdı:

Biz seni piskopos tayin ettiğimizde [diye yazmıştır], Sens Kilisesi’ne ve Fransa’nın tamamına hizmet ettiğimizi düşündük. Bir şamdan üzerinde yükselirken ışık kendini göstermez, Tanrı’nın sürüsüne bir çoban verdiğimizizi düşündük, bir paralı asker değil. Ama şimdi senin ışığın ortaya çıktı; şimdi o sönmüş bir mumun dumanından başka bir şey değil. Bir kurdu gördüğün an, sürünü terk ettin ve kaçtın; dilsiz ve havlayamayan bir köpek gibisin.²

Fakat sadık vekiller bulmak Innocent’in her zaman tatmin edici düzeyde çözemediği sorunlardan biriydi. Çünkü piskoposlar, başpiskoposlar ve hatta papalık elçileri kendi sorunlarına bir tanrı adamı için elzem olan sükûneti ve itidal ile bakmakta

beklendiği kadar başarılı görünmüyorlardı. Bazıları hukuk yorumlarında çok katıydılar, diğerleri ise her şeyi maslahat kriteri ile yargılayacak kadar esnek. Dolayısıyla Innocent, öncelikle Kilisenin çıkarlarına uyarsa her şeyi kendi başına yapmayı tercih edeceğini açıkladı. Kilise yargılamalarını gözden geçirmek için daima hazırды (ve) zaten papalığın en başından beri oldukça fazla olan Roma'ya başvuruların sayısı, inanılmaz bir şekilde arttı. Piskoposlara veya başpiskoposlara karşı kendi imtiyazlarını savunan başkeşişlerin, piskoposluğun kendi hakları olduğu halde ellerinden alındığını düşünen adayların ve kilise hukuku konusundaki bilgilerini göstermeye can atan eğitimli kilise mensuplarının hepsi, sorunları daha ciddi olan diğer kişiler ile birlikte papalık mahkemesine akın ettiler. Mesela Tiberias piskoposu, Müslümanları Hristiyanlığa döndürmekteydi ve çok eşli olmaları halinde daha önceki evliliklerinin geçerli olup olmadığını bilmek istiyordu. Innocent, mahkeme makamında merhamet gösterilmesi gerektiğine dair görüşüne sadık kalarak İbrahim'in torunlarını ve din adamlarını iktibas etti ve ihtida etmeden önce yapıldığına dair kesin kanıt olan çok eşli evliliklere izin verdi. Buna benzer olarak, bir adamın karısının kâfir olması durumunda boşanıp boşanamayacağı konusu kendisine sorulduğu zaman kati bir şekilde olumsuz yanıt verdi; bu kadar ciddi bir meselede suç isnat edilebilecek yanlışlıkları teşvik etmek istemedi.

Innocent, detaylara gösterdiği ihtimam konusunda yorulmak bilmiyordu. “Dün-yada gerçekleşen hiçbir şey”, diye yazmıştı, “yüce papanın dikkatinden kaçmamalıdır” ve bunun olmaması için elinden geleni yapmıştır. Kralların yönetimini kontrol etmenin ve onların ahlak ve adaleti muhafaza etmede tebaalarına iyi birer örnek teşkil ettiklerini gözetmenin kendi özel görevi olduğunu düşünüyordu. Bilhassa onların evlilik işleri ile alakadar oldu. Leonlu IX. Alfonso'yu yasaklanmış bir akrabalık derecesinden biriyle evlenmeye kalkışması nedeniyle, Fransalı Philip Augustus'u ise karısını hukuksuz bir şekilde boşamak istemesi nedeniyle cezalandırdı (s. 335). Her iki durumda da kullandığı silah, bebeklerin vaftiz edilmesi ve ölenlerin kefareti hariç bütün kilise hizmetlerinin geçici bir süre durdurulması şeklinde bütün krallığa bir yasak getirmektir. Krallar her zaman bu hükmü görmezden gelecek kraliyet taraftarı piskoposlar bulmaya muktedir oldukları halde, onları doğru yola girmeye mecbur bırakacak kamuoyu oluşturmak, genellikle etkili sonuçlar vermiştir. Papa tarafından atanan Canterbury başpiskoposunu tanımayı reddederek suç işleyen İngiltere Kralı John örneğinde olduğu gibi daha aşırı tedbirler gerektiğinde ise Innocent, aföroz cezasını bir yaptırım olarak kullanmış ve hatta fiziksel güç ile de —bu örnekte Fransızları onun krallığını istila etmeleri konusunda teşvik ederek— tehdit etmiştir. John, yılda 1.000 mark hizmet karşılığı elinde tutacağı bir fief olarak krallığını Papalığa teslim ettikten sonra kendini ancak affettirebilmiştir. Papalığın diğer vassal-krallık-

ları Macaristan, Portekiz ve Aragon'du ve Innocent'e göre ruhani güç ile fani güçler arasındaki doğru ilişki bulunmuştu.

Bu durum daha sonra Papalığın hem geleneksel düşmanı hem zorunlu ortağı olan İmparatorluğa karşı olan tavrında en açık şekilde görülebilir. Husumet önceleri "Atama Meselesi" nedeniyleydi ama İtalyan politikası ve Hohenstaufe'nin ekümenik iddiaları ile alevlenmişti. Hiçbir papa, IV. Heinrich'in maiyetindekilerin imparatorlarını "Tanrı'nın vekili" ve "dünyanın sahibi" adlandırması karşısında tepkisiz kalamazdı. Öte yandan, İmparatorluk ile iş birliği yine de gerekiyordu. Çünkü papa, dünyanın ahlaki kılavuzu olacaksa, buyruklarının bir tıngırtı ya da vızılta gibi telakki edilmemesi için emirlerini uygulamasını sağlayacak seküler bir silaha sahip olması gerektiği fikri mantıklı görünüyordu. Papanın ihtarları imparatorun kılıcı ile desteklenmedikçe bu dünyanın kralları, Tanrı'nın Sözü'ne riayet etmeye nasıl zorlanabilirlerdi? Keskin görüşlü bir insan olarak III. Innocent, ruhani gürlmelerin sınırlarını çok iyi biliyordu. Papa ve imparator arasındaki mükemmel uyumun "Hıristiyan cemaatinin huzur ve zaferini" koruyabileceğini izahtan vareste bir şekilde kabul ediyordu. Fakat uyum, eşitliği ima etmek zorunda değildi. Aksine, Innocent bu iki gücü güneşe ve aya benzetiyordu:

Nasıl ki ay ışığını ışığın niceliği ve niteliği sayesinde çok daha uzakta olan güneşten alır, kraliyet gücü de ününü ve itibarını papalık gücünden alır.

İmparatorluğun Papalığa "bağlı" olduğunu iddia ediyordu. Zira III. Leo, Şarلمان'a taç giydirdiğinde emperyal güç Yunanlardan Franklara geçmişti ve bunun hedefi de bütün Hıristiyan toplulukları Kilise çatısı altında toplamaktı. 1046'da Sutri Konsili'nde imparator ve papa tarafından oynanmış rolleri tersine çevirdi ve (s. 249) IV. Heinrich'in ölümünün (1197) sunduğu fırsatı, İmparatorluğun talipleri arasındaki rekabette kendisini bir hakem olarak öne çıkararak çok iyi bir şekilde değerlendirdi.

Ne yazık ki adamları hakkında yanlış hüküm verdi. İmparatorluk tahtının namzetleri üç kişiydi. İlki, VI. Heinrich'in henüz bebek olan ve aynı zamanda Norman Sicilya Krallığı'nın varisi olan oğlu II. Frederick idi. Ama ne prensler için (çünkü sadece üç yaşındaydı) ne (imparatorluğun Sicilya ile birlikteliğinin devam etmesi ile Papalığa karşı ortaya çıkacak tehlikeden korkan) Innocent için imparator olarak kabul edilebilir durumdaydı. İkinci ise prenslerin büyük çoğunluğunun desteklemesine karşın bir Ghibelline olması nedeniyle Innocent'in güvenmediği Heinrich'in erkek kardeşi, onurlu ve memur tabiatlı Svabyalı Philip'ti. Son aday da Almanya'da çok az bir destek kazanmasına rağmen bir Guelf olduğu için Innocent'in favorisi olan Aslan Heinrich'in oğlu IV. Otto idi.

Fakat Innocent, Otto'ya desteğinde bir hata yaptı. Çünkü Philip hayattayken kendisini kabul ettirmek için hiçbir şansı yoktu –Innocent'in eninde sonunda bu ger-

çeği anladı (1208)– ve Philip’in öldürülmesinden sonra (ki Innocent bunu “Tanrı’nın Hükümü” olarak sevinçle karşılamıştı) Otto, Papalığa sadakat göstermedi. Hatta işi Norman Sicilya’yı istila etmeye kadar vardırırdı (1210). Bu nedenle Innocent, zaten iki kez taraf değiştirmiş olmasına rağmen bir kez daha desteklediği kişiyi değiştirme ihtiyacı hissetti ve o sırada yaklaşık on yedi yaşında olan Frederick’in imparatorluk iddialarını destekledi. Bu karar verilirken İmparatorluk ile Norman Sicilya arasında muhtemel bir ittifak tehlikesini göze almıştı. Her ne kadar Frederick’ten, imparator olarak taç giyer giymez Sicilya tahtından çekileceği sözü alsa da bu sözün gerçekleşmesi konusunda küçük bir olasılık vardı. Aslına bakılırsa Innocent, Frederick’in Otto’ya karşı başarılı olmasını asla beklemiyordu ve Frederick’in kazanacağı bir zaferin korkunç ihtimallerini fark etmekte çok geç kalmıştı.

Innocent, yeniden canlanan bir imparatorluğun tamamen ortaya çıkması tehlikesinden önce öldü. Bu yüzden hayatta olduğu süre içinde siyaseti çok yönlü olmasına rağmen başarılı görülebilirdi. Fakat sadece Hristiyan idaresini yeniden düzenlemenin yeterli olmadığını farkındaydı. Bir hukuk adamı olmasına rağmen gerekli şeyin sadece yenilenen düzenlemeler değil, yeni bir Hristiyan coşku ruhu olduğunu görmüştü. Dinin sadece kilise mensuplarının değil, bütün idare sisteminin hayatında tekrar gerçek bir güç haline gelebilmesi için bir önceki yüzyılın amaçları yeniden canlandırılmalıydı. Peki, bu nasıl yapılmalıydı?

Innocent’in öngördüğü tedavi gelenekseldi yaratıcı değildi. Yeni bir Haçlı seferinin kaçınılmaz olarak eski Haçlı ruhunu canlandıracağı düşüncesi ile dördüncü bir Haçlı Seferi düzenlemeye karar verdi. Aslında hiçbir işe yaramadı. Bir grup ateşli Fransız şövalyesi Champagne’dan Kutsal Topraklar için yola çıktı. Yeterince paraları olmadığı için akıllıca davranıp denizden gitmeyi planladılar Venediklilere hizmette bulunup karşılığında –dönüşte Doğu’ya geçerken– Adriyatik kıyısındaki Hristiyan şehri Zara’yı Macar kralından almayı vadettiler (1202). III. Innocent açtıkları bu dertler sebebiyle onları aforoz etti ama sonradan Bizans tahtına talip olan Alekios Angelos, Svabyalı Philip, Montferratlı Boniface ve kör Venedik Doçu Enrico Dandolo tarafından gözü kamaştırılan Haçlıların Konstantinopolis şehrini bir sonraki hedefleri yapmaya karar verdiklerini öğrendiğinde onları bağışladı. Beş yüzyıldır tüm güçleri ile Müslüman saldırılarına direnen Doğu’nun en muhteşem Hristiyan şehri, şimdi de İsa’nın askerleri olduklarını iddia eden adamların tecavüzüne maruz kalacaktı. 12 Nisan 1204’te sonunda ele geçirdiklerinde üç gün boyunca şehri vahşice yağmaladılar. Fahişeler Ayasofya Kilisesi’ne sığındılar ve komutanlara açıklanan ganimetin toplam değeri resmi olarak 80.000 gümüş marktı.

Innocent yapılan zulümleri öğrendiği zaman çok öfkелendi:

Rum Kilisesi, bu tür sıkıntı ve eziyetlere maruz kalmışken, Kilisenin birliği ve Kutsal Makam'a bağlılık nasıl tekrar sağlanabilir? Latinlerde görülen şey bir lanet örneği ve şeytanın işlerinin benzerinden başka bir şey değil, öyle ki köpeklerden bile daha iğrendirici. Çünkü kendi çıkarlarına değil, İsa'ya hizmet etmeleri beklenenlerin; kılıçlarını yalnızca paganlara karşı kullanmaları gerekenlerin üzerinden Hristiyan kanı damlıyor. Ne dine baktılar, ne yaşa ne de cinsiyete ve evli kadınları, hatta rahibeleri birliklerinin iğrenç vahşiliğine maruz bırakarak halk içinde zina ettiler. Onlar için imparatorluğun zenginliklerini tüketmek ve büyük küçük bütün adamları soymak yeterli değildi. Ellerini Kilisenin hazinelerine, daha da kötüsü emanetlere uzatmak zorundaydılar. Mihraplardan gümüş arkalkıları söktüler, kendi aralarında paylaşmak için parçalara ayırdılar, mabetleri tahrip ettiler ve haçlar ile andaçları alıp götürdüler.³

Innocent abartmıyordu. Batıya aktarılan kutsal ganimetler arasında Aziz Philip'in kafası, Aziz Stephen'in bir kolu, Aziz Pavlus'un bir kaç parça eti, Aziz Vaftizci Yahya'nın bir dişi ve Son Akşam Yemeği'nde Yehuda'nın parmaklarını daldırdığı tas vardı. Haçlılar tarafından işlenen bu kutsala saygısızlık bütün Hristiyanlık aleminde yankı bulan bir rezaletti ve Rum ve Roma Kiliseleri arasındaki hizipleşmeyi kesinleştirdi. Konstantinopolis'in fethi, Hristiyan coşkusu canlandırmak yerine, Latin Batı'yı ele geçiren ve toplum değerlerini hiçe sayan ihtirası ve ahlak bozukluğunu gösterdi.

Bir önceki yüzyılın ideallerinin bu şekilde alçaltılmasının nedeni neydi? III. Innocent'a göre bu neden, Hristiyanlığın temel öğretilerinin nüfusun büyük çoğunluğu tarafından artık anlaşılmamasından veya samimiyetle inanılmamasından kaynaklanıyordu. Kuzey İtalya'nın büyük şehirlerinde ve Güney Fransa'da nüfusun hızla artması, kilisenin mahalli organizasyonunu zedeledi. Çoğu insan hiçbir kilise hizmeti almadığından yanlış doktrinlere ve özellikle Maniheizme kapılmaları sonucu ile karşı karşıya bıraktı. Bu, III. yüzyılda Mani tarafından kurulan Doğu kökenli sapkın bir dindi ve Batıya tüccarlar aracılığıyla yayılmıştı. XI. yüzyıl sonu itibarıyla Konstantinopolis, Bosna, Romanya, Bulgaristan ve Dalmaçya'da kiliseleri vardı ve XII. yüzyıl boyunca Milano, Viterbo, Ferrara, Florence, Prato, Vicenza ve Spoleto gibi şehirlerdeki mahalli otoriteler tarafından öyle ya da böyle resmi olarak kabul ediliyordu. Aynı zamanda Fransa'nın güneyinde, bilhassa Albi bölgesinde, başarısı oldukça büyüktü; çünkü Toulouse kontu ve çoğu şehirdeki yönetici gruplar bu dine dönenler arasındaydı.

Genellikle Cathali veya Albigenler olarak adlandırılan bu kâfirlerin temel inancını, Mükemmel ile Noksan, Ebedi ile Fani, Manevi ile Maddi, Hayır ile Şer arasındaki ikilik teşkil ediyordu. Mükemmel Tanrı'nın sadece sonsuz olan ruhani dünyayı

3 Innocent III, Epistle cxxvi, Migne, *P.L.* 215, col. 701.

yaratmış olduğuna ve bozulabilir olan maddi dünyanın, bu ikincisi Yahudilerin Tanrısı Yehova'ya benzeyen türden olması gerekirdi, kötü bir tanrı (Şeytan, Lucifer yahut Lucibel) tarafından yaratıldığına inanıyorlardı. Dolayısıyla sadece Eski Ahit'i reddetmiyor, aynı zamanda İsa'nın tecessüm etmesini de kabul etmiyorlardı (çünkü Tanrı, nasıl Şeytan'ın yarattığı bir bedene sahip olabilirdi?). Bu yüzden Hristiyan Kilisesi'nin bu esas doktrinini reddetmekle toplumun temel kurumu olan ailenin altını oyuyorlardı. Her şeyin kötülüğüne dair inançlarının mantıksal bir sonucu olarak bebek dünyaya getirerek dünyadaki kötülük miktarını artırmanın da günah olduğunu savunuyorlardı ve bir yandan "mükemmel" olmak için iffeti tavsiye ederken fahişeliğin anneliğe nazaran ehveni şer olduğunu beyan ediyorlardı.

Kilisenin bu tür doktrinlere göz yumulmasına izin vermemesi akla uygun görünüyordu ve en azından altmış yıl boyunca muhalif bölgelerde coşkulu vaaz kampanyaları düzenlendi. Fakat vaizler arasında Aziz Bernard'ın kendisi gibi şahsiyetler de bulunmasına rağmen elde edilen sonuç kayda değer değildi. Bu nedenle Innocent, papalığının en başında Katoliklerin kuvvetini pekiştirdi. Başta Pierre de Castelnau olmak üzere Fransa'nın güneyine papalık elçileri gönderdi ve Sistersiye Tarikatı'nın etkin desteğini sağladı. 1205'te iki İspanyol'u, Osma Piskoposu Diego ve onun astı olan Aziz Dominik'i, Doğu Prusya'ya misyoner olarak gitmek olan esas niyetlerinden vazgeçmeleri ve bunun yerine Albigenler aleyhine vaaz vermeleri için teşvik etti. Fakat bütün ülkeyi yayan gezmelerine ve kâfirlerin liderlerini açık münazaralarda mağlup edebilecek kadar eğitimleri ile tanınmış olmalarına rağmen büyük çapta din değiştirmeler sağlamakta başarısız oldular. Kâfirler inatlarında ısrar ettiler çünkü dünyevi yöneticileri tarafından teşvik ediliyorlardı.

Sorunun kökeni buydu ve 15 Ocak 1208'de papa elçisi Pierre de Castenau, Saint Gilles yakınlarında Ren Nehri'nden geçerken öldürüldüğü zaman belirgin hale geldi. Doğru veya yanlış, genel olarak cinayetin Toulouse Kontu VI. Raymond'un azmettirmesi ile işlendiğine inanılıyordu. Raymond, bütün iyi kilise mensuplarının gözünde Güney Fransa kentlerinin çürümüş ve ahlaksız olan medeniyetinin tipik bir ürünüydü. Orta Çağ Avrupası'nda gezgin müzik adamlarının idolü ve saray aşkının kusursuz örneğiydi. Sapkınlığından şüpheleniliyordu ve papa elçisinin katilini, insanların içinde kabul ettiği ve yaptığı işten dolayı tebrik ettiği söyleniyordu. Aforoz edildiği halde tövbekâr olmamıştır.

Bu şartlar altında, Innocent ve aslında Hristiyanların büyük çoğunluğu için belirli bazı hareketlerin yerine getirilmesi kaçınılmazdı. Bu yüzden, Raymond'un feodal derebeyi Philip Augustus'u Fransa kralı olarak tayin etti ve bir kâfir olan Raymond'u topraklarını elinde tutmaktan men etti. Innocent'in bakış açısına göre, eğer Philip kendisine tahsis edilen kısmı kabul ederse her şey yolunda gidecekti.

Fakat ne yazık ki hâlihazırda İngiltere Kralı John ve İmparator IV. Otto ile savaşta iken askeri gücünü güneyde harcamayı göze alamayacağı için reddetti. Bu nedenle Innocent işleri kendi eline aldı ve Albigenlere karşı bir Haçlı Seferi düzenledi.

Orduya çağırısı geniş çaplı bir katılımı karşılık buldu. Kuzey Fransa'nın baronları Languedoc'un zenginliğine göz dikmişlerdi ve ödüllerin hem cazip hem de kolaylıkla elde edilebilir olduğu bir kutsal savaşa can atıyorlardı. 24 Haziran 1209'da Lyon'da büyük bir ordu toplandı. Toulouseli Raymond çaresizdi. Direnmenin imkânsız olduğunu düşünerek pişmanlığını ilan etti, papalık elçisine boyun eğdi ve hâkimiyetini devam ettirmesine izin verilir ümidi ile kendi halkına karşı Haçlı seferine katıldı. Ama ne yazık ki tövbe için çok geçti. Innocent açık bir şekilde dine dönmesindeki samimiyete inansa ve onu perişanlığından kurtarmaya çalışsa bile olayların kendi kontrolünden çıktığını gördü. Haçlı seferi başlatıldığında hemen Béziers'de bir katliam ve Minerve'de *auto-da-fé* gerçekleşti (1210) ve hiçbir şey bu kutsal savaşın ilerlemesini engelleyemedi. Burgonya dükü gibi büyük baronların çoğu sonunda kendi fieflerine dönmelerine rağmen daha küçük baronlar, Simon de Monfort'un⁴ komutasında fetihlere devam ettiler ve Muret'da kesin bir zafer kazandılar (1213). Hak için savaştıklarına ve papa olmasa bile en azından elçisinin tüm desteğinden yararlandıklarına inandırılmışlardı.

Eğer Innocent Haçlıların mutlak adalet sınırlarının dışında ilerleyecekleri korkusuna kapılsaydı hislerini büyük oranda başkalarından saklamanın bir yolunu bulurdu. Haçlı Seferi, görünüşte başarılı olmuştu; kâfirler bozguna uğratılmıştı ve Katolik inancının doğruluğu kanıtlanmıştı. 1215'te topladığı IV. Lateran Konsili'nde, Innocent Kilise birliğinin ve papalık önderliğinin gücünü, etkileyici bir şekilde gösterebilir durumdaydı. Konsile İtalya, Almanya, Flandre, Fransa, İber Yarımadası'ndaki krallıklar, İngiltere, İskandinavya ve (Latin fethi sayesinde) bizzat Bizans'tan 405 yüksek rütbeli papaz katıldı. Bu, en etkileyici kuruldu, çünkü orada bulunmak dahi papalığın çağırısına itaate işaret ediyordu. Pek çok açıdan Merovenjlerin "Marchfield"ı ile (s. 124) veya bir kralın kutsal taç giyme töreni ile karşılaştırılabilirdi. Kilisenin doğasında var olan birliğin ve papalık otoritesi yoluyla tek bir otorite sağlama arzusunun bir ifadesiydi. Hem sıradan hem de seküler kilise mensuplarının reforma tabi tutulması için detaylı planlar yapıldı ve başpiskoposlar, reformların uygulanmasını sağlamak amacıyla kendi bölgelerinde yıllık kurullar (sinod) düzenlemeleri yönünde talimat aldılar. Piskoposların, keşişlerin ve mahalli kilise mensuplarının tavır ve tutumları papalık otoritesinin mutedil bakışı ile gözden geçirildi ve ruhban sınıfından olmayanlar

4 III. Henry zamanı İngilteresi'nde önemli bir rol oynayan Simon de Montford'un babası.

dahi reform amacını benimsediler. Her bir Hristiyan, sapkınlardan almış olabileceği her türlü bilgiyi açıklamak üzere uyarıldı ve ruhban sınıfından olmayan yöneticiler de kendi hükümlerindeki sapkınlığı ortadan kaldırmanın kendi görevleri olduğu yolunda bilgilendirildiler.

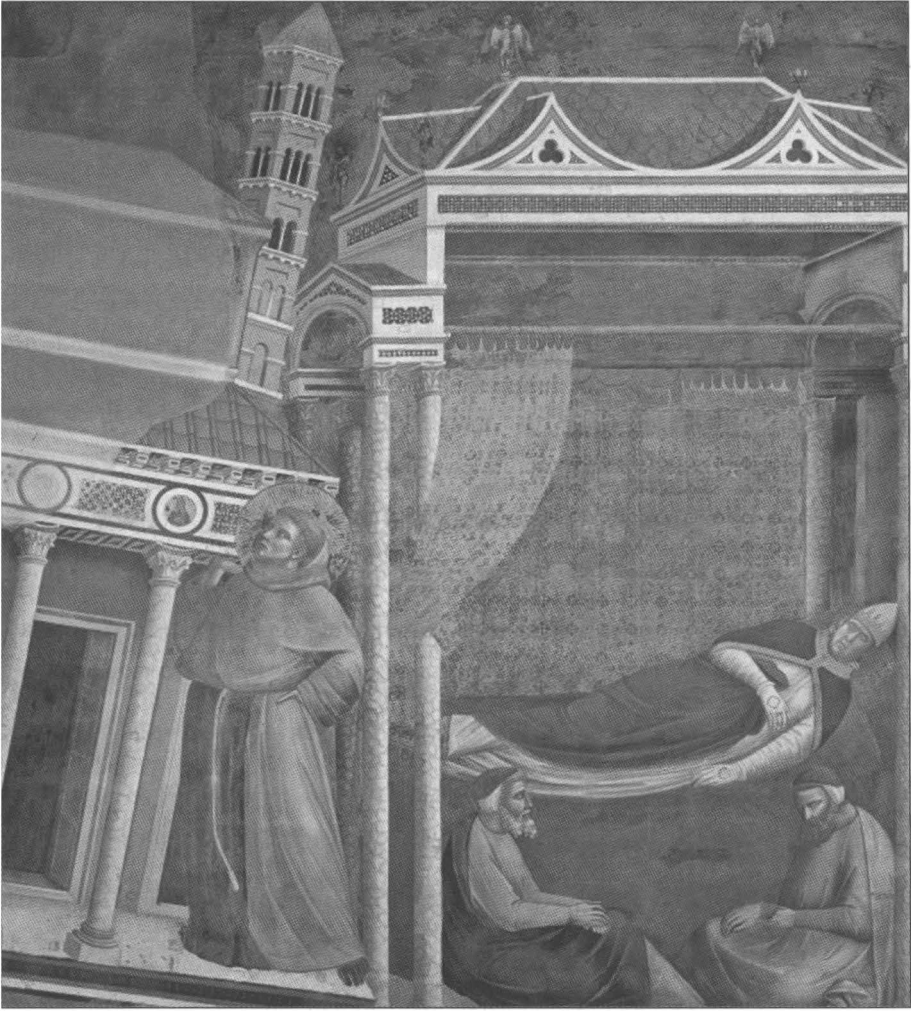
Daha önemlisi ise bütün yetişkin Hristiyanların, kendi mahalli papazlarına aforoz edilme pahasına yılda en az bir kere günah çıkarmalarına ve Paskalya’da ekmek ve şarap ayinine katılmalarına dair buyruktu. Böylece, Innocent her bir mahallede papazın kendi cemaatinin kontrolünü sıkı bir şekilde eline almasını sağlayabildi. Hakiki inanç, idamesi erdemli kişinin tesadüfi ilhamına bırakılamaz diye düşünüyordu. Bu, organizasyon ve disiplin gerektiren bir işti. Papa, İsa’nın Yeryüzündeki Vekili olarak başpiskoposları denetleyecekti; başpiskoposlar, piskoposları denetleyecek; piskoposlar, sıradan papazları denetleyecekti ve papazlar da kilise dışındaki insanları hakikat yollarına yönlendirecekti.

Bu, Innocent’in “zafer tahtının sahibi olmak” iddiasının gerçek anlamıydı ve dünyada gerçekleşen hiçbir şeyin dikkatinden kaçmaması gerektiği beyanının nedeniydi. Bütün Kilisenin dayandığı yetki kendisiydi ve kiliseyi sadece kendisinin en etkin bir şekilde müdafaa edebileceğini düşünüyordu. Vazifesine getirdiği özellikler her açıdan dikkate değerdi: ileri görüşlülük, ehliyet, köklü bir adalet anlayışı, cesaret ve inanç. İnsanların ve meleklerin dilleriyle konuştu; onun büyüklüğünü kimse inkâr edemez. Fakat ne yazık ki sempati ve coşkuyu tutuşturacak kıvılcımdan yoksundu ve eğer Assisili Aziz Francis’in müdahalesi olmasaydı, bütün reformları tamamen etkisiz kalabilirdi.

2. AZİZ FRANCİS (1182-1226): İLHAM VE OTORİTE

III. Innocent, 1210’da Aziz Francis ile tanıştı, ona onay verdi ve biraz tereddütten sonra, sadece sözlü de olsa onun temel hükmünü tasdik etti. Daha dar görüşlü veya daha az cesur bir papa, bu kadar fazlasını rahatlıkla reddedebilirdi; çünkü Aziz Francis ve on bir refiki görünüşte *Waldenses* veya Lyon’un Yoksulları (Poor Men of Lyon) denilen sapkınlara çok benziyorlardı. Bunlar, ruhban olmayan “dine döndürülmüş”⁵ ama herhangi bir manastır tarikatına girmeyi reddetmiş kişilerdi. Kendilerine ait bir töreye göre yaşadılar, havari fakirliği doktrinini bir eve ya da kitaplara sahip olmayı dahi reddedecek kadar katı bir şekilde yorumladılar, kitabı öğrenme usullerini kınadılar ve kırsalda vaaz vererek dolaştılar. Fakat Innocent, sapkınlarla bu sathi benzerliğe rağmen Aziz Francis ve takipçilerinin farklı olduklarını gördü. Ruhban karşıtı değillerdi, aksine genelde papazlığa ve özelde Papalığa derin bir hürmet gösteriyorlardı. Kiliseye itaat etmek üzere hazırlanmışlardı ve bu

5 Bu terimin önemi için bkz. s. 276.

Giotto: III. Innocent'in rüyası. Rüyasında Francis'i kiliseyi kurtarıırken görür.

nedenle, yabani ve gelenek dışı yollarına rağmen ona hizmet edebilme şansları vardı. Nihayetinde sapkın görüşler oluşturabilecekleri doğrudu ama bu risk alınmaya değirdi. İlham, Kilisenin ihtiyacı olan şeydi ve çekip gitmediği sürece Aziz Francis kesinlikle bunu sağlayacak kişiydi.

Aziz Francis (1182-1226) Spoleto Vadisi'nde bir tepe kent olan Assisi'de doğdu. Adını, kasabanın bir tüccarı olan babasının o doğduğu sırada Fransa'da olmasına borçludur. Perugia'ya karşı bir savaşta hizmet ettiği ve mahalli bir soylunun top-
rak ağalığı mertebesine kadar yükseldiği canlı bir gençliğin ardından, Orta Çağ'da çok tipik bir hale gelen ani bir dine dönüş yaşamıştır. Eğlencenin piri olduğu bir şölenden sonra, o ve arkadaşları kasabada şarkı söyleyerek dolaşmakta imişler.

Yavaş yavaş ona ne düşündüğünü sormalarını gerektirecek kadar onların arkasında kalmış. “Evlenmeyi mi düşünüyorsun?” diye sormuşlar. “Doğruyu söylediniz ve almak niyetinde olduğum gelin kadar soylu, varlıklı ve güzel bir gelini daha önce hiç görmediniz” diye cevap vermiş. Burada Aziz Francis, Lady Poverty’yi (Yoksulluk Kraliçesi’ni) kastetmekteydi.

Ancak, dine girişi beklenilen tarzda çok alışıldık bir şekilde olmamıştır, çünkü kiliseye intisap etmemiş ve hiçbir tarikata katılmamıştır. Hikâye, en yakın refikleri tarafından bilindiği kadarıyla basitçe şöyledir: Bir gün şehrin duvarları dışında kalan Aziz Damian Kilisesi’nin kalıntılarına gider ve çarmıha gerili İsa sureti önünde dua eder. Suret onunla konuşur ve “Francis, evimin tahrip edildiğini görmüyor musun? Git ve onu benim için tamir et” der. Francis itaat eder. Yakın bir komşu kasabaya gider, sahip olduğu her şeyi satar ve elde ettiği bütün parayı papaza vermek ister. Fakat papaz, paraya dokunmayı reddeder ve akıllıca davranır, çünkü Francis’in babası mal varlığı ile kaçtığı için Francis’e karşı dava açmıştır. Francis, sivil otoritelerin önüne (hesap vermek için) çağrılır ama bir ruhban ya da keşişmiş gibi, yalnızca Tanrı’ya itaat göstermek zorunda olduğunu iddia ederek bunu reddeder. Bu nedenle, piskoposların önüne çağrılır. Bu kez itaat eder ve piskoposların tavsiyesi ile resmen babasının mirasından feragat eder.

Piskoposların huzuruna çıkarak tüm kisvelerinden kurtuldu ve piskoposların, babasının ve orada olan herkesin gözleri önünde parayı ve kıyafetlerini yere serip çıplak bir şekilde kapının önüne yürüyerek şöyle söyledi: “Hepiniz beni dinleyin ve anlayın. Şimdiye kadar Pietro Bernardone’ye babam dedim ama şimdi Tanrı’ya hizmet etmeye karar verdiğime göre, çok kaygılandığı parasını ona geri veriyorum ve tabi ki ona ait olan üzerimdeki giysileri de. Ve bundan sonra ‘benim babam Pietro Bernardone’ yerine ‘Cenneteki Babamız’ diyeceğim.”⁶

Bu tarihten sonra Aziz Francis’in hiçbir mülkü olmadı. Dine döndü ve dünyadan vazgeçti. Fakat bir münzevi olmak ile bir hatip olmak arasındaki acı bir şüphe içerisindeydi. Cüzzamlılarla meşgul oldu, *Rivo Torto* ve *Carceri* inzivalarına çekildi ve nihayetinde otoriteye başvurarak ikilemini sona erdirmeye çalıştı. Fakat aradığı otorite Kiliseninki değildi. Her zamanki gibi bireyci biri olarak, Tanrı’nın otoritesini kendi yolu ile aramakta ısrar etti. İki arkadaşından, Brother Silvester ve Aziz Clare’dan, tanrıdan bir işaret gelmesi için dua etmelerini istedi. Duanın sonucunda tanrıdan aldıkları cevap, sadece kendi hesabına değil, aynı zamanda Tanrı için ruhlar

6 Giovanni de Ceprano, “The legend of the three companions”, içinde *St Francis of Assisi: The legends and lauds*, ed. Otto Karrer, çev. N. Wydenbruck (Londra, 1947), s. 12. Yukarıdaki karşılıklı konuşmalara dair alıntılar da aynı kaynaktan, s. 6 ve 8.

kazanma amacıyla dini bir hayat yaşamasına karar veren bir ilhamdı.

Bu zamandan sonra ibadet ettiği kadar vaaz vermeye de karar verdi ve Portiuncula'dan yola çıkarak kırsal bölgelerde tövbeyi vaaz ederek dolaştı. Her zaman yalın ayak gidiyordu ve ilk günlerde kirli bulduğu kiliseleri süpürebilmek için yanında bir süpürge taşıyordu. Yolculukları arasında bir keşiş hayatı yaşıyordu. İki sene sonra, yani 1209'da, ilk iki refiki ona katıldı: eskiden Assisi'nin en zengin adamlarından biri olan Quintavalleli Bernard ve Peter Cathanii. Beraber İsa'nın havarilerine verdiği kurallara göre yaşamaya, öğretilerine harfî harfine uymaya karar verdiler. Özellikle şu üç metni dikkate alarak:

Eğer eksiksiz olmak istiyorsan, git; varını yoğunu sat, parasını yoksullara ver. (Matta XIX:21.)

Yolculuk için yanınıza hiçbir şey almayın: ne değnek, ne torba, ne ekmek, ne para, ne de yedek mintan. (Luka IX:3.)

Ardından gelmek isteyen kendini inkâr etsin, çarmihini yüklenip beni izlesin. (Matta XVI:24.)

Mal mülkten olabilecek en mutlak tarzda feragat ettiler. Hiçbir sabit meskenleri yoktu ve dilenme eylemini mahviyetin bir alıştırması olarak gördüklerinden yemek için kapı kapı dolaşıp yalvarıyorlardı.

Bazı açılardan, bu mal mülkten feragat insanların Aziz Francis'in bir Katolik mi yoksa dinsiz mi olduğu şüphesine düşmesine yol açıyordu, çünkü Cathari'nin "kurosuz" da benzer bir konumu benimsemişti. Fakat diğerleri bütün maddî şeylerin şeytanın işi olduğuna inandıkları için mal mülkü reddederken Aziz Francis bu feragati yalnızca mahviyete doğru bir adım olarak yapıyordu. Yetki makamlarında yer alan biri olmak değil, "madun kardeş" (*frater minor*) olmak istiyordu ve Assisi piskoposu ona niyetlendiği hayatın zor olabileceğini söylediği zaman şu şekilde cevap vermişti:

Efendim, eğer mal mülk sahibi olursak, onu korumak için silahlara ihtiyaç duymamız gerekecek, çünkü bu kavgaların ve davaların kaynağıdır ve Tanrı aşkı ve komşu sevgisi bunun içinde genellikle birçok mani bulur. Bu nedenle biz geçici mallar istemiyoruz.

Havari yoksulluğunun böylece coşkuyla yorumlanması Aziz Francis'in kurulu Benedikt manastır sistemi geleneğini kırmasına neden olmuştur. Çünkü Aziz Benedikt, her keşişin tek bir manastıra girmesi ve bu manastırı ölene dek terk etmeyeceğine dair yemin etmesi gerektiğini düşünerek, sabitlik prensibi üzerine büyük bir vurgu yaparken, Aziz Francis ise kendisinin ve yoldaşlarının hayatlarını seyahat ederek geçirmeleri gerektiğine inanıyordu. Bu bir bakıma onların da vaaz etmelerini istediği içindi ama aynı zamanda "sabitlik" fikrinin onun havari yoksulluğu (*apostolic poverty*) görüşü ile de bağdaşmaması nedeniyledi. Kendisinin ve yoldaşlarının kapı kapı dolaşıp yemek için yalvarmaları için hiçbir paralarının ve evlerinin olmaması

gerektiği konusunda kararlıydı. Kendisi veya refiklerinin kendilerine ait bir konutta yaşamalarına asla izin vermezdi ve taştan yapılmış bir manastır fikri ona göre ciddi bir tutarsızlıktı. Assisi sakinleri, o ve yanındakiler için bir ev inşa ettiklerinde, çatısına tırmanmış ve kiremitleri kendi elleriyle parçalamıştı.

Yoksulluk, mahviyet ve basitlik onun en temel fikirleriydi ve ruhları deliller getirerek kazanmaktan ziyade aşkın gücü ile kazanmayı hedefliyordu. Aziz Dominik'ten farklı olarak, kendisi ve keşişlerinin “yarım yamalak araştırmacılar olmasındansa hayırseverlikte usta” olmalarını tercih etti ve öğrenmeye büyük bir önem vermedi. Gubbio kurdunu ilim ile evcilleştirmemişti; onu kuşlara vaaz vermeye yönelten şeyse sadece “aşağı ve irrasyonel mahlûkata” duyduğu sevginin ateşiydi. Benzer şekilde, 1219'da Mısır'a giderek Haçlıların kampından Müslümanlarınkine geçtiğinde yalnızca doğal belagat yeteneğine güvenmiyordu. İnandığı tek güç sınırsız Tanrı aşkıydı. Bu nedenle, iyi işler üzerine yaptığı bütün vurgulara rağmen dini ayinleri dininin en merkezi noktası olarak muhafaza etti.

Eğer cennetten gelen bir aziz ve bir fakir papaz ile aynı zamanda karşılaşma şansım olsaydı, [demiştir] öncelikle papaza hürmet gösterirdim ve hemen ellerini öpmeye çalışırdım. Ve diğerine derdim ki: “Bekleyin ey Aziz Laurence, çünkü bu adamın elleri Hayat Sözü'nü tutmuş ve beşerden daha fazla şeye sahiptir.”⁷

Aziz Francis'in yaptığı bu çağrı, insanların akın akın mallarını satmasına ve onun tarikat kardeşleri olmalarını (*fratres*) söyledi. 1220 itibarıyla takipçileri binlerle sayılıyordu ve hiç kimse Kilisenin en sonunda kendi ilhamını burada bulduğu gerçeğini değiştiremezdi. Fakat yine de Kilisenin bu yeni hareketi düzenlemek ve organize etmek zorunda olduğu açık bir gerçektir. Bir aziz ya da ona çok yakın olan refiklerine verilecek ehliyet, bütün insanlara serbest bir şekilde verilemezdi. Çünkü Aziz Francis ruhun onu yönlendirmesi ile hareket ediyordu. Yağmur altındaki dualarında nasıl konuştuğunu okuduk, yastığında şeytanlar olduğunu, kardeşlerinin önünde kıyafetlerini çıkardığını, acımasız bir domuzu lanetlediğini, Fonte Colombo'da bir sığırı iyileştirdiğini ve Peter Cathanii'ye zorla kendisini sokaklarda sürüklettiğini gördük. Onunla alakalı olarak, onun kutsiyeti ve azizliğine dair bir şüphe etmedik; tam aksine, bu konudaki inancımız pekişti. Fakat ona duyulan saygı bu denli büyük olmasına rağmen, davranışlarının herkes tarafından ve muhtelif şekillerde taklit edilmesinin doğru olup olmadığını merak etmek de çok doğaldı. Takipçileri dünyaya yayılmaya başlıyordu ve hepsinin ruhun onları yönlendirdiği şekilde hareket ediyor oldukları düşüncesi, sıradan insanlar için biraz korkutucu olmalıydı. Kontrolün herhangi bir formu istenmez miydi ve hatta zorunlu değil miydi?

7 Thomas of Celano, *Vita Secunda*, § 201 Moorman'ın alıntılacağı gibi, *Sources for the Life of St Francis*, s. 124.

Zorluk ise Aziz Francis'in hiçbir detaylı organizasyon fikrini sevmemesiydi. İlk günlerde, inancını değiştirenlere kendisi nezaret ediyordu ve oldukça haklı bir şekilde onları eğitmenin en iyi yolunun bir takım kurallar ve düzenlemeler vermek değil, aksine Tanrı aşkı ile ilham vermek olduğu konusunda ısrar ediyordu. Ama tarikatın ani genişlemesi ile artık rahiplerine bizzat yol gösteremez hale geldi ve bazı yetki dağılımları kaçınılmaz hâle geldi. 1217'de, misyonların ilk kez İtalya dışındaki ülkelere de düzenlendiği yıl, işi, bölgesel valiler belirlemeye ve onun adına bu valileri denetlemeleri için "vaizler" atamaya kadar vardırdı. Fakat hâlâ yol göstermek için herhangi bir belirli çerçeve çizmekte isteksizdi. Kendi iyiliği için doğallığa değer verdi ve kendi örneğinin verdiği ilhamın kendisinin yokluğunda bile rahipleriyle birlikte kalacağına inandı.

Öte yandan, kilise otoriteleri ise anlaşılacağı gibi somut bir disiplinin eksikliği nedeniyle kaygılanıyorlardı. 1220'de bir gözlemcinin yazdığı üzere:

Bize göre bu dini tarikat [religio] büyük bir tehlikeye maruz bırakacak gibidir; çünkü sadece kâmilleri değil, aynı zamanda belirli bir dönem manastır disiplini ile eğitilmesi ve test edilmesi gereken gençleri ve kâmil olmayanları da kabul ediyor. Onları ikişer ikişer dünyanın her köşesine gönderiyor.

Aziz Francis'in ilk günlerde tarikat yoldaşlarından hiçbirini tam olarak hazır olmadan asla göndermediği doğrudur. Ama şimdi tarikatın en büyük başarısı, kendi tehlikesini de artırıyor. Binlerce inanç değiştirenin hepsi hizmet için ikna edilmiş miydi? Tarikatın bütün vaizleri kurucularının ilhamını yakalayabilmişler miydi? Papazlar, eğer yeterince eğitilmedilerse karşı gelmeleri beklenen en sapkınlara kurban gitmeyebilirler miydi? Papa III. Honorious tehlikenin gerçekten büyük olduğuna karar verdi ve 1220'de tarikata girmek isteyen herkese bir yıllık bir acemilik süresini öngören düzmece *Cum Secundum*'u tebliğ etti.

Bu, Papalığın tarikatın iç işlerine doğrudan yaptığı ilk müdahaleydi. Papalığın dolaylı etkisi ise, daha da eskiden, en azından 1216'da Papa III. Honorious'un Kardinal Ugolino'yu (daha sonra Papa IX. Gregorius olarak meşhur olan) "azizin ailesinin babası" tayin ettiğinden beri kayda değer bir derecedeydi. Ugolino dikkat çekici bir kişiydi. Aziz Francis'e ve ideallerine karşı derin ve sezgisel bir sempati duyarken doğal olarak kilise organizasyonu çerçevesinden düşünüyordu. İleri görüşlüydü; yalnızca Aziz Francis ve yoldaşlarının ne olduğunu değil, aynı zamanda ne haline gelebileceklerini de gördü. Onların ideallerinin Aziz Dominik'inkilerle birbirlerini tamamlayıcı özellikleri olduğunun ve eğer bir araya getirilirse, her iki azizin takipçilerinin zamanın sapkınlara karşı ruhani bir ordu oluşturabileceğini fark etti. Fakat Aziz Dominik, Fransisken idealden son derece etkilenmiş olmasına rağmen, Aziz Francis onunla birliğe taraftar değildi; çünkü öğretisi üzerindeki Dominik vurgusunu kabul

etmek istemiyordu ve kendisine veya papazlarına yetkili makamlar verilmesine dair önerilerden nefret ediyordu.

Efendim [dedi kardinale], tarikat kardeşlerim Daha Büyük olmaya yeltenmesinler diye Daha Aşağı [minores] olmaya yönlendirilmekteler [majores].⁸ Çağrılarını, onlara nihayetinde diğer Azizlerden üstün olabilmelerini sağlayacak tevazu içerisinde olmayı ve İsa'nın mahviyetinin izlerini takip etmelerini öğretir. Eğer siz onlara Tanrı'nın Kilisesinde meyveler verecekseniz, onları kendi iradelerine rağmen tevazuya yönlendirecek ve çağırarak makamlarda tutun. Böylece, sayın peder, gururları yoksullukları ile orantılı olsun ve diğerlerine karşı kibirli hale gelmesinler diye hiçbir şekilde yüksek makamlara gelmelerine izin vermemeniz için size yalvarıyorum.⁹

Bununla birlikte, otoriteye karşı bu hareket karşı konulamazdı. Bölgesel yönetimlerin oluşturulması ve bunlara valilerin atanmasından sonra belirleyici bir Kurallar'a (The Rule) olan ihtiyaç artan bir şekilde baskı oluşturdu. Evet, Aziz Francis'in 1210'da yazdığı ve III. Innocent'in sözlü olarak onayladığı İptidai Yasa (*Regula primitiva*) vardı ama bu hüküm yalnızca ilk on bir yoldaş için düzenlenmişti. Ayrıca İncil'den alınan birçok hükümden oluşuyordu ve büyük bir dini tarikat organizasyonu için gerekli hassasiyet ve tanımlamalardan yoksundu. Bu nedenle Kardinal Ugolino, Aziz Francis'i yeni ve daha geniş bir Hüküm yazmaya ikna edince, 1221'deki *Regula Primayı* ve bunun kabul edilemez olduğu tecrübe edilince yeniden başlayarak 1223'teki *Regula Secundayı* yazmaya razı etti. *Regula Primitiva* ve *Regula Secunda*'nın ilk taslağı gibi Kilise otoritelerinden onay almayan yasalar, bu duruma uygun olarak kayboldu veya ortadan kaldırıldı.

Bu sebeple, Aziz Francis'in kendi kurduğu tarikatın faaliyetlerinden artan bir şekilde geri çekilmesi şaşırtıcı değildi. 1220'de Başpapaz makamından istifa etti ve yerini ilk önce Peter Cathanii'ye bıraktı. Peter Cathanii, göreve geldikten altı ay sonra hayatını kaybetti. Ardından Kardinal Ugalina ile benzer görüşleri paylaşan Cordonalı Elias, halefi oldu. Aziz Francis, Portiuncula, La Verna veya Fonte Colombo gibi yerlerde Fakirlik Kraliçesi'ni (Lady Poverty) elde etmeye çalışarak, kendisini ibadete adadı. Kendi hayatını ortaya koyduğu ve hala muhafaza ettiği fikirleri için örnek haline getirerek bir yarı-keşiş hayatına çekildi.

Tarikatın gelişimi onun kontrolünden çıkmaya başladı. Onun onayına başvurulmaksızın bazı değişiklikler yapıldı ve yoksulluk kuralı yavaş yavaş değiştirildi. Bu yolda refiki olmak isteyen her kim olursa sahip olduğu her şeyi satması ve yoksullara dağıtması gerektiği konusunda ısrar etmesine rağmen *Regula Prima*, "kişi eğer siterse

8 Otorite sahibi kişiler genellikle, İngilizce *mayor* kelimesi yerine, *majores* olarak adlandırılırlardı.

9 Thomas of Celano, *Vita Secunda*, § 148, böl. ix, çev. A. G. Ferrers Howell, *The Lives of St Francis of Assisi by Brother Thomas of Celano* (Londra, 1908), s. 281.

ve manevi bir yol izleyerek yapabileceğini düşünüyorsa bunda bir mani yoktur” ifadesine yer verdi. İhtivanın hizmet amaçlı kitaplara sahip olmasına müsaade ediliyor ve giymek için sahip olabilecekleri tunik sayısı birden ikiye çıkarılıyordu. Fakat hepsinden önemlisi, hiçbir papalık imtiyazına ve kendi kiliselerine sahip olmamaları gerektiği hükmünün zayıflamasıydı. 1222 gibi erken bir tarihte Papa III. Honorius, onlara yasak/mahcuriyet zamanlarında ayin yapma ayrıcalığı verdi: “Biz size yasak zamanında, eğer bir şekilde sahip olmuşsanız, kendi kiliselerinizde Aşa-i Rabbani ayini (Sacrament) yapma iznini uygun görüyoruz”.¹⁰ Dikkat edilecek olursa, bunlar Aziz Francis’in hayatta olduğu bir zamanda oluyordu.

Bu vaziyetin fecaatini gösteriyordu ve Aziz Francis’in son yıllarında tarikatının kendi vaizleri tarafından çökertilmesini önlemek için ciddi bir hassasiyet göstermesi hiç de şaşırtıcı değildi. Özellikle yoldaşlarını iptidai yaşamdan uzaklaşmaya zorlayacak hiçbir Kurallar’a izin verilmemesi konusunda kararlıydı. Dolayısıyla, itaate aşırı bir ehemmiyet atfetmesine rağmen, bir keşişin vicdan meselesi söz konusu olduğunda daima bireysel olarak üstlerine riayet etmeme hakkını koruma gayreti içinde oldu:

Eğer vaizlerimizden herhangi biri, bir yoldaşımıza bizim hayatımıza veya onun vicdanına [animam suam] zıt bir emir verirse, bu yoldaş ona itaat etmekle yükümlü değildir. Çünkü bir hata veya günah işlemek, itaat değildir. [Regula Prima, Bölüm 5.]

Böyle bir beyanat, daha önceki bütün dini hükümlere ve Orta Çağ Kilisesi’nin ruhuna tamamen karşıydı. Örneğin, Aziz Benedikt kesin bir şekilde bir keşişin, imkânsız yapması istense dahi üstüne itaat etmek zorunda olduğunu belirtmişti ve XI. yüzyıldan itibaren Papalık daha da artan bir güçle itaatsizliğin cadılık günahı ile aynı olduğunu dayatmaktaydı. Fakat Aziz Francis, bu bakımdan Protestanlığın ana özelliklerinden birinin habercisi olarak, itaat önemli olsa da bireyin vicdanının yine de daha önemli olduğuna inanıyordu. *Regula Secunda* da Ugolino ve Elias daha önceki Kurallar’ın dışında kalmasını sağlayamadıkları katı ilkelerin çoğunu değiştirebildiler, ama itaat konusunda Aziz Francis taviz vermedi ve kendi istediğini yaptırdı. Vurguyu kaydırmak için ifade değiştirilmiş olsa da temel hüküm kalmıştır:

Tabi olan yoldaşlar, Tanrı adına kendi nefislerinden vazgeçtiklerini hatırlamalılar. Bundan dolayı, gözetmek için Tanrı’ya söz verdikleri ve vicdanlarına veya Hüküm’ümüze ters düşmeyecek her şeyde üstlerine itaat etmelerini kesin olarak emrediyorum. [Regula Secunda, Bölüm 10.]

Daha doğrudan olanı ise Aziz Francis’in ölüm döşeginde iken (1226) yazdığı kendi vasiyetnamesinde yer alan ricasıydı. Bu metinde, daha önce uzak durduğu

fakat sonrasında hizmet ettiği cüzzamlılara karşı davranışlarındaki değişimin dine yönelişinde nasıl bir rol oynadığını açıkça belirtmiştir. Roma Kilisesi'nin rahiplerine olan inancını –“beni cezalandıracak olsalar dahi”– ve ayinlere olan adanmışlığını ve imanını beyan etmiştir. Ona yoldaşları nasıl idare edeceğini gösteren kimse olmadığı halde, tanrının ona ne yapması gerektiğini nasıl gösterdiğine değinmiştir. Bu vahye göre, keşişlerin mallarını yoksullar arasında pay ederek ve sadece içten ve dıştan yamalanmış bir parça kıyafet ile yetinerek İncil'in kuralına göre yaşamaları gerekiyordu. Kendisinin ve yol arkadaşlarının nasıl kendi elleriyle çalıştıklarını ve kapı kapı dolaşarak ekmek için yalvardıklarını anlatmıştır. Yoldaşlarına kesinlikle kendileri için bir kilise ya da yerleşim inşa etmeyi yasaklamıştır. Ayrıca Papalık Mahkemesi'nden imtiyaz belgeleri talep etmeyi de yasaklamıştır. *Minister General*'e olan bağlılığını beyan etmiş ve yoldaşlarına koruyucularına (*guardiani*) itaat etmelerini hararetle tavsiye etmiştir.¹¹ Son olarak, bunun “başka bir hüküm” olmadığını, aksine bir “hatırlatma, ihtar, tavsiye [onun] vasiyeti” olduğunu açıklamıştır. Hiçbir şey eklenmeden, hiçbir şey silinmeden ve hiçbir şey örtbas edilip savuşturulmadan yasanın yanında okunmasını emretmiştir:

Fakat Tanrı bana Hüküm'ü ve sadece ve sadece bu sözleri söyleme ve yazma yetkisi verdiği (lütفتiği) için siz de sadece ve sadece onları tahrif etmeden anlamalısınız ve sonuna kadar bunları kutsal bir hamiyet içerisinde gözetmelisiniz.

3 Ekim 1226'da Aziz Francis, sevgili Portiuncula'sındaki küçük bir kulübede vefat etti. Ertesi günü *Minister General* Birader Elias, yaklaşık iki yıl önce meydana gelen stigmata mucizesini ilan etti. Hemen hemen iki yıl sonra, 16 Temmuz 1228'de, Aziz Francis, artık Papa IX. Gregorius olan eski arkadaşı Ugolino tarafından aziz ilan edildi ve ertesi günü Assisi'de bütün tarikatın *caput et materi* olarak onun şerefine inşa edilecek olan büyük bazilikanın temeli atıldı. 1230'da Aziz Francis'in naaşı, inananların onu daha adanmış bir şekilde ziyaret edebilmeleri için yeni bazilikaya nakledildi. Aynı yıl Papa IX. Gregorius resmi olarak keşişlerin Francis'in Vasiyetnamesindeki öğütleri dinlemekle yükümlü olmadıklarını beyan etti; çünkü Aziz Francis'in *Chapter General*'in izni olmaksızın onlar üzerine emir verme hakkı ve hiçbir şekilde takipçilerine görev verme gücü yoktu. Resmi olarak azizler topluluğuna katıldığına göre de *poverello* dilekleri eninde sonunda görmezden gelinebilirmiş gibi görünüyordu. Son darbe ise 1245'te, Papa IV. Innocent, Aziz Francis takipçilerinin evler, toprak, mobilya veya kitaplar gibi herhangi bir

11 *Guardianus* veya *custos*, Fransisken bir manastırın başındaki kişiyi ifade etmek için kullanılan kelimeydi. Bu nedenle, görünen o ki, bazı durumlarda mülkiyet bağıışçılar veya kent otoriteleri tarafından sahiplenilse de hâlihazırda manastırlar mevcuttur.

mülkiyetin kullanımından, yasal sahipliği Papalığa verilmek koşuluyla istifade edebileceğini açıkladığı zaman geldi.

Tarikat bu yüzden değişmekte olduğu halde, Aziz Francis'in daha yakın arkadaşlarının çoğu –örneğin Giles, Leo, Angelo ve Rufino kardeşler gibi– Yoksulluk Kraliçesi'nden (Lady Poverty) ayrılmayı reddettiler. “İtaatkârlar” ya da “spiritüeller” olarak tanınıyorlardı ve kaybetmelerine rağmen uzun süre “gevşeyen” veya “manastırcı” firkalarına karşı savaştılar. Başpapazlar genelde onlara ve bu nedenle bazen Francis'in hükümlerine (*Regula Secunda*) karşıydı ama güçlü bir şekilde Aziz Francis'in kendi hayatının hükmüne başvurdular. Tekrar ve tekrar mutlak yoksulluğunun hikâyelerini –nasıl bir kat giysiden başka bir şeyinin olmadığını, nasıl bir keşiş adayının bir Mezmurlara dahi sahip olmasına izin vermeyeceğini ve “ona ait” olarak tanımlandığı için bozuk bir tavanı olmasına rağmen nasıl bir kulübeyi bile terk etmek konusunda ısrar ettiğini– anlattılar. Bu nedenle, tarikatın yetkilileri, birliği yeniden kurmanın tek yolunun, azizin hem gerçek hem de ihtilaflı noktalar üzerinde çok fazla vurgu yapmayan, yetkililerce onaylanmış bir tek hayat hikâyesinden geçtiğini fark ettiler. “Üç Yoldaş” inkiler, Birader Leo'nun yazıları ve 1228 ve 1244'te Celanolu Thomas tarafından yazılan iki resmi hayat hikâyesi gibi erken dönem “menkıbelerin” (yani anlatıların) hepsi, o ya da bu sebepten uygunsuz olarak görüldüler. 1260'da ise *Minister General* Aziz Bonaventura, yeni bir hayat hikâyesi yazmakla görevlendirildi. Bu, azizliğin ve derin düşüncenin başyapıtlarından biriydi ve pek çok açıdan Aziz Francis'in doğru ve sahih bir resmini çiziyordu. Fakat Aziz Francis'in öğretisi ile ilgili kendi sözlerinden bazı alıntılar yapmasına rağmen söyleminin şiddetini değiştirmiştir. Aziz Francis'in yoksulluk üzerine görüşlerine yer verirken erken hayatının zorluklarını bir şekilde yumuşatmış ve Vasiyetnamesi'nden hiçbir şekilde bahsetmemiştir. Bu hayat hikâyesi, Fransisken Tarikatı için de Aziz Francis için de yazılmamıştı. 1266'da *Chapter General* sadece bunu onaylamakla kalmayıp önceki bütün “menkıbelerin” ortadan kaldırılması gerektiğine –neyse ki bunda başarısız oldu– hükmetti. İncelikli bir sessizlik pahasına birlik sağlanmalıydı.

Öte yandan, bu tarikatın muhteşem bir başarıya sahip olmadığı anlamına gelmiyordu. Ugolino, Fransisken idealini kilise kurumuna yönlendirdi ve Aziz Francis'in tasavvurunu, coşkulu ama birbirine sıkı sıkıya bağlı olmayan küçük bir grubu, gerçek bir misyonerler ordusuna dönüştürdü. Aziz Francis'i Kiliseyi kurtarabileceğini görmüştü ve tevazunun ya da mizacın Francis'i bundan alıkoymadığını görmenin de önemli olduğunu düşünüyordu. Aziz Francis'in azizliğine büyük bir saygı duyuyordu; bir insan olarak onu anlıyor ve görüşlerini paylaşıyordu. Ama tanrının amacı olduğunu düşündüğü şeyi gerçekleştirmek konusunda kararlıydı.

Rahiplere göre dönemin en büyük ihtiyacı, yoksulların kardeşi olacak ve onlara yardım edecek, yeni endüstriyel şehirlerin sefaletini yuva edinecek, ayrıcalıksız sınıflar tarafından eşit ve arkadaş olarak kabul edilecek; Aziz Francis gibi vaaz edecek, onun cüzzamlılara yaptığı gibi hastalara hizmet edecek ve Hristiyan inancını ve Hristiyan hayırseverliğini yeniden canlandıracak bir kişiydi. Ugolino, keşişlerin bu ihtiyacı karşılayabileceğini gördü. Aziz Francis'in istidadının farkına vardı ve bu istidadın bütün potansiyellerini bir anda kavradı. Fakat aynı zamanda Aziz Francis'in irticalen ve ilahi yönlendirme ile yaptığı şeyin diğerleri tarafından ancak çok fazla çalışıldıktan sonra denenebileceğini de anladı. Bir bakıma, azizi dünyaya getirmeyi ve ona eğer büyük ölçekte organize olmalarına izin verirse takipçilerinin Kilise hayatına nasıl muhteşem katkılar yapabileceğini göstermeye çalıştı. Kurallara ve düzenlemelere, disiplin ve öğretime olan ihtiyacı anladı. Misyonerler olarak etkili olmak için yoldaşların sadece şehirlerin yoksul mahallelerini ziyaret etmeleri değil, aynı zamanda ev sahibi olmak pahasına orada yaşamaları gerektiğini gördü. Eğer şartlar sağlanırsa, Hristiyanlığın kaybedilen kısımlarını yeniden dine döndürebileceklerini de görmüş oldu.

Ve yanılmıyordu. Tarikatın yayılması dikkat çekiciydi. Örneğin, ilk Fransiskanlar (dört ruhban ve beş laik) İngiltere'ye, Aziz Francis'in ölümünden iki yıl ve yirmi üç gün önce, 1224'te ulaştılar. 1230 yılı itibarıyla Ugolino, Papa IX. Gregorius olarak Francis'in Vasiyetnamesi'nin onlar üzerinde bir bağlayıcılığı olmadığını ilan ettiği zaman, krallığın en önemli şehirlerinden on altısında –Canterbury, Londra, Oxford, Northampton, Norwich, Worcester, Hereford, Salisbury, Nottingham, Leicester, Lincoln, Cambridge, Stamford, King's Lynn, Bristol ve Gloucester– evler kurdular. Başarıları çok şaşırtıcıydı:

Bütün ülkeyi vaazlarının ve öğretilerinin parlak ışığı ile aydınlatıldılar [diye Lincoln piskoposu 1239'da yazmıştır]... Eğer siz Efendimiz insanların nasıl bir adanmışlık ve tevazu ile günahlarını itiraf etmek, yaşama kuralları konusunda yol gösterilmesi için onlardan Hayatın Kelimelerini öğrenmeye koştuklarını ve kilise mensupları ile diğerlerinin onları taklit ederek nasıl bir ilerleme kaydettiklerini görebilseydiniz, kesinlikle “karanlıkta yürüyen halk büyük bir ışık görecektir; ölümün gölgelediği diyarda yaşayanların üzerine ışık parlayacak” derdiniz.¹²

Kilise gözle görülür bir şekilde kurtarılmıştı ve Hristiyanlık güvendedeydi. Fakat bunun etkili olması için, bir azizin ateşli gücünün azaltılması, azizliğinin düzenlenmesi ve adeta (tahmin edilebilir ki) kalbinin kırılması gerekiyordu. Peki, kim

12 Robert Grosseteste, Gregorius IX'a mektup, A. G. Little, *Studies in English Franciscan History* (Manchester, 1917), s. 134'ten alıntılanmıştır.

Ugolino'nun yanlış yaptığını söyleyebilir? Kayıp ruhları bularak ve böyle muhteşem bir Hıristiyan dirilişini mümkün kılarak efendisine en iyi şekilde hizmet etmiş olmadı mı?

Ek 1: Bir Mezmurlar kitabı isteyen acemi keşiş

“Intentio Regulae” içinden, L. Lemmens, *Documenta Antiqua Franciscana, Pars i, Scripta Fratris Leonis* (Quaracchi, 1901), s. 92 ff'den.

Bu olay, ... bir keşiş adayı inziva köşesinde dururken Yüce Francis'in buraya gelmesiyle gerçekleşti. Bir gün keşiş adayı ona dedi ki:

“Peder! Bir Mezmurlar kitabının olması benim için büyük bir avuntu olurdu. Başpapa bana izin vermeye istekli olmasına rağmen sizin bilginiz olmaksızın ona sahip olamam.” Yüce Francis şöyle diyerek ona cevap verdi: “İmparator Charles, Roland, Oliver ve bütün şövalyeler, savaşta güçlü olan yağız adamlar, büyük zorlukla ve emekle dinsizleri kovalayarak acıları için parlak ve hatırlanan zaferler kazandılar ve sonunda İsa'nın uğruna savaşta ölecek şehit oldular. Ve [şimdi] onların yaptıklarının sadece hikâyesini anlatarak şeref ve insanların övgüsünü kazanmak isteyen çok kişi var.”

Bir başka zaman, Yüce Francis ateşin yanında oturup ısınırken bu [yoldaş] onunla yine bu Mezmurlar kitabı hakkında konuştu. Yüce Francis ona dedi ki: “Bir Mezmurlar kitabın olduğu zaman bir dua kitabı (breviary) arzu etmeye başlayacaksın ve bir dua kitabın olduğu zaman ise yüksek rütbeli bir papaz gibi bir tahta oturacak ve kardeşine: ‘Bana dua kitabımı getir’ diyeceksin.” Ruhunun büyük coşkusu ile konuşarak elleri ile biraz kül aldı ve bunları başının üzerine koydu, sanki yıkıyormuş gibi elini başının üstünde çevirerek kendi kendine şöyle söyledi: “Ben bir dua kitabıyım! Ben bir dua kitabıyım!”. Elini başının etrafında çevirdikçe kelimeleri tekrar tekrar söyledi: “Ben bin dua kitabıyım!”. Keşiş adayı çok şaşırıp korktu. Daha sonra, Yüce Francis ona dedi ki: “Ben de kitaplara sahip olmak isteyerek şeytana uymuştum ama Tanrı'nın bu husustaki iradesini bilmem gerektiği için, bir İncil aldım ve Tanrı'ya kitabın açılması ile bu husustaki dileğini bana gösterme lütfunda bulunması için dua ettim. Ve dualarımı bitirdiğimde, kitabı ilk açışında kutsal İncil'in şu sözleri ile karşılaştım: ‘Tanrı'nın Egemenliği'nin sırrı sizlere açıklandı ama dışarıda olanlara her şey benzetmelerle anlatılır.’” Ve böyle devam etti: “Bilgiye şevkle ulaşmaya çalışan pek çok kimse vardır, öyle ki asıl kutsanan kimse kendisini sadece Tanrı aşkı ile arındıran kimsedir.”

Ek 2: Gözyaşsız İhtida

Salimbene *Chronicle*. G. G. Coulton, çev., *From St Francis to Dante*, 2. Bsk (Londra, 1907), s. 25'ten alınmıştır.

[Aşağıdaki hikâye Fransisken ideallerinin ne kadar çabuk yozlaştırılabildiğini göstermektedir. Yazar Salimbene, kendisi de bir Fransisken keşişiydi ve Gerard'ı çok iyi tanıyordu. Gerard, tarikatın önde gelen üyelerinden biriydi ve daha önce de Aziz Francis'in yol arkadaşlarından biri olmuştu.]

Atlamamam gereken bir şey var. Bahsi geçen bağlılık zamanında [1233 Alleluiası], bu resmi ayin vaizleri bazen bir yerde toplanırlardı. Burada vaazlarına dair bazı düzenlemeler yaparlardı: yeri, günü, saati ve konusu gibi. Ve biri diğerine şöyle der: “Mutabık olduğumuz düzene riayet edin.” Kendi aralarında uzlaşmış oldukları sürece başarısızlığa uğramadan bunu hallederlerdi. Kendi gördüğüm kadarıyla yoldaş Gerard ise Parma Meydanı’nda veya kendini neresi memnun ederse orada vaazı için hazırladığı ahşap bir platform üzerinde beklemeyi tercih ederdi. İnsanlar toplanmış beklerken vaazdan vazgeçer; ilahi meseleler üzerine tefekkür eder ve kapüşonunu yüzünü örtecek şekilde çekerdi. Şaşkın insanların uzun bekleyişlerinin ardından kapüşonunu kaldırdığı sırada ağzından şuna benzer sözler duyulur: “Pazar günü ruhla beraberdim ve sevgili kardeşimiz Vincenzalı John’u işittim. Bologna’da Reno Nehri kıyısındaki çakıllarda vaaz ediyordu; önünde büyük bir insan topluluğu vardı ve vaazının başlangıcı şöyleydi: Tanrısı Rab Yehova olanlar kutsanmıştır ve onun mirasçıları olarak seçilen halk da kutsanmıştır.” Birader Giacomino hakkında da böyle konuşacaktı ve konuştu. Oradabulunanlar hayrete düştüler, merakla hareket etmeye başladılar ve bazıları anlatılan bu olayların gerçek olup olmadığını öğrenmek için ulaklar gönderdiler. Anlatılanların doğru olduğunu görerek daha da çok şaşırdılar ve çoğu dünya işlerini bırakarak Aziz Francis veya Aziz Dominik tarikatına katıldılar. Farklı yerlerde ve farklı yollarla bu bağlanma zamanında kendi gözlerimle gördüğümde daha da iyisi gerçekleştirildi.

İlave Okumalar

Kaynaklar

- Villehardouin, *The Conquest of Constantinople*, içinde Joinville ve Villehardouin, *Chronicles of the Crusades*, çev. M. R. B. Shaw (Harmondsworth, 1963), s. 29-160.
- C. R. Cheney ve Mary G. Cheney, *The Letters of Pope Innocent III (1198-1216) Concerning England and Wales* (Oxford, 1967). Innocent III tarafından İngiltere ve Galler’e gönderilen 1168 mektubun İngilizce özetleri.
- ‘Canons of Lateran IV’ (IV. Lateran’ın Topları) içinde N. P. Tanner (çev. ve ed.) *Decrees of the Ecumenical Councils*, 2 cilt (Londra ve Washington D.C., 1990), s. 227-71.
- R. I. Moore, *The Birth of Popular Heresy* (Londra, 1975). Yorumlar ile tercüme edilmiş kaynaklar.
- Peter of les Vaux-des-Cernay, *The History of the Albigensian Crusade: Peter of les Vaux-des-Cernay’s Historia Albigensis*, çev. W. A. ve M. D. Sibly (Woodbridge, 1998).
- The Sources for the Life of St Francis of Assisi*, çev. J. R. H. Moorman (Manchester, 1940).
- Scripta Leonis, Rufini et Angeli, sociorum S. Francisci: teh writings of Leo, Rufinos and Angelo, companions of St Francis*, ed. ve çev. Rosalinda B. Brooke (Oxford, 1970).

Çalışmalar

- Helene Tillman, *Pope Innocent III*, (Papa III. Innocent) çev. Walter Sax (Amsterdam, 1980).
- Michael Angold, *The Fourth Crusade: Event and context* (Harlow, 2002).
- Joseph Reese Strayer, *The Albigensian Crusades* Carol Lansing’in değerli bir Epilogu ile birlikte (New York, 1992 baskısı)
- Herbert Grundmann, *Religious Movements in the Middle Ages*, çev. S. Rowan, giriş R. E. Lerner (Notre Dame, 1995). İlk baskısı 1935; popüler dinin her yönü için vazgeçilmezdir.

- Rosalinda B. Brooke, *The Coming of the Friars* (Londra ve New York, 1975). Dilenme fikirlerinin kökeni ve sonrasında 'spritüaller' ve 'itaatkârlar' arasındaki hizipleşme için.
- David Burr, *The Spiritual Franciscans: From protest to persecution in the century after Saint Francis* (University Park, Pa., 2001).
- M. D. Lambert, *Medieval Heresy*, 3. Baskı (Oxford, 2002).

MONARŞİDE YENİ DÖNEM

Bu bölüm İmparator II. Frederick ile Fransa Kralı IX. Louis'nin yönetimlerini karşılaştırmaktadır. Biri Orta Çağ tipi imparatorluk yönetim tarzının ortadan kalkışının örneğiymişken diğeri yeni bir tür monarşinin doğuşunun örneğini teşkil etmekteydi. Bu yeni monarşi, çelişkili bir biçimde, buraya kadar ele aldığımız bölümlerde karşılaşılan beklenti ve özlemlere dayanıyordu.

Frederick, Sicilya'daki Norman Krallığı'nı onun adına koruyan, fakat imparatorluk tahtı için IV. Otto'yu destekleyen III. Innocent'in vesayeti altındaydı. Frederick kültürel ve entelektüel olarak kozmopolit bir özelliğe sahip Sicilya sarayının zenginlik ve debdresi içinde yetişmişti. Innocent, Aachen'da Şarlman'ın tahtında taç giyen Frederick'e yeniden destek verdi. Aynen dedesi gibi Frederick de Almanya'da kaybedilen imparatorluk haklarıyla ilgili pragmatik bir siyaset izledi ve bunun yerine Sicilya Krallığı'nı imparatorluk zeminine oturtmaya odaklandı. Yaptıkları ve görünümü çok yenilikçi ve bazen de şaşırtıcı derecede sert görünüyordu, fakat onun sapkınlığı engelleme çabaları ile papalık-imparatorluk birlikteliğiyle ilgili beklentileri uyum halindeydi. Fakat bir Haçlı seferi düzenleme vaadiyle ilgili işi biraz yavaştan alması, papalığı küstürdü ve bu kitapta buraya kadar olan bölümlerin konu edindiği dönem boyunca büyük önem taşıyan papalık ile imparatorluk arasındaki anlaşmanın sona ermesine yol açtı. Gregorius, Frederick yönetiminde toplanan bir İtalya'da papalığın yalnızlaştırabileceğine yönelik görmezden gelerek kuzeydeki şehir devletlerini ona karşı kışkırttı, onu aforoz etti ve onu teslim olmaya zorlanmadan önce kendisi öldü.

Frederick'in uzun süredir ertelenen Haçlı Seferi, başarıyla sonuçlanmasına rağmen Papalığın kendine karşı düşmanlığını engelleyememişti; Louis hevesli ama başarısız bir

haçlıydı. Buna rağmen dindarlığı, alçakgönüllülüğü ve dürüstlüğüyle şöhret kazanmış ve en sonunda papalık tarafından azizliğe layık görülmüştü. Başkalarının haklarına tecavüz edilmemesi gerektiği konusundaki kararlılığı ve yerel idarelere dikkatli bir şekilde kendi aile üyelerini tayin etmesi, ona krallıkta büyük bir itibar kazandırdı. Kendi ülkesindeki şöhreti, Avrupa'daki diğer hanedanlarla evlilik anlaşmalarıyla temin edilen ittifaklar, Papalığın gün geçtikçe daha fazla Fransızlara bel bağlamak zorunda kalması ve Fransızların işlerinin hakimiyeti altında olması.... Bütün bunlar, Louis'i Fransa'nın ötesinde de söz sahibi yapacak şekilde bir araya geldi ve Avrupa'da Fransızların üstünlüğüyle tanımlanan o uzun dönemi başlattı.

Kronoloji

- 1197 İmparator VI. Heinrich'in ölümü; henüz üç yaşında olan Frederick, Sicilya tahtının varisi olur
- 1214 IV. Otto, Bouvines Savaşı'nda Philip Augustus'a yenildi
- 1215 Frederick, Aachen'da taç giydi
- 1216 Innocent'in ölümü
- 1218 IV. Otto'nun ölümü
- 1220 Papa III. Honorius, Frederick'e imparatorluk tacı giydirdi
- 1226 Louis'nin göreve gelişi
- 1227 III. Honorius'un ölümü, Kardinal Ugolion'nun IX. Gregorius olarak seçilmesi; Frederick en sonunda bir Haçlı seferine çıkar, iki günde geri döner ve aforoz edilir
- 1231 Frederick tarafından ilan edilen Melfi Yasaları
- 1233 Fransa Engizisyonu
- 1237 Frederick, Milano'yu ele geçirdi; Gregorius imparatorluk karşısı bir vaaz kampanyası başlatır
- 1239 Frederick aforoz edildi
- 1240-1 Frederick Roma üzerine yürür; Gregorius'un ölümü
- 1243 IV. Innocent'in seçimi
- 1245 Lyon'daki Genel Kilise Konseyi'nde Frederick'in tahttan azledildiği bildirilir
- 1248 Parma'daki papa kuvvetlerinin Frederick'in ordusunu yenmesi
- 1249-54 Louis'in ilk Haçlı seferi
- 1250 Frederick'in ölümü, IV Conrad'ın göreve gelmesi; Louis'nin esir alınması ve fidye ile kurtulması
- 1259 Paris Anlaşması
- 1266 Conrad'ın varisinin, Anjoulu Carlo tarafından papalığın da desteğiyle tahliye edilmesi
- 1268 Frederick'in torunu Conrad'ın, verasetle ilgili başarısız girişiminin

- ardından boynu vuruldu
 1270 Louis'nin ikinci Haçlı seferi, Louis bu sefer esnasında ölür
 1297 Louis'nin aziz ilan edilmesi

Orta Çağ'da Batı Avrupa halkları, kendilerini çoğunlukla İsa'nın dikişsiz cübesine benzettikleri bir tek toplum olarak addediyorlardı. Kendilerini "Hristiyan halk" ya da Kilise olarak kabul ediyor ve İmparatorluk ile Papalık gibi iki kuvvet tarafından uygulanan İsa'nın hükümetine itaatlerini ilan ediyorlardı. Biri bütün dünyevi, diğeri bütün uhrevi iktidara sahipti; birbirinden bağımsız pek çok krallık var olmasına ve esasında Ortodoks ve Katolik Hristiyanlık arasında bir ikilik bulunmasına rağmen bunlar yaratılış nizamının asli özellikleri olarak değil, sadece araz ya da işlenen günahların bir sonucu olarak kabul ediliyordu.

Fakat en sonunda bu hiyerarşik görüş bir tarafa bırakıldı; yerine krallıklar ve ulus devletlerin kendi içlerinde doğal birimler oldukları ve en azından bazı durumlarda hukuktan üstün oldukları fikri kabul gördü. Bu, Orta Çağ ile modern tarih arasındaki en temel ayrım noktasını oluşturan değişimdi ve daha ziyade Rönesans'ın bir sonucu olarak XV. yüzyılda ortaya çıktığı kabul edilir. Ama aslında XIII. yüzyıl gibi erken bir tarihte İmparator II. Frederick (1197-1250) ve Fransa Kralı IX. Louis (1226-70) zamanında açıkça görülebilir. Bu iki kralın tahtta olduğu dönemin, bir çağın sonuna ve yeni bir çağın başlangıcına işaret ettiği görülüyor.

1. II. FREDERICK (1197-1250)

İmparator II. Frederick 26 Aralık 1194'te Ancona yakınlarındaki Jesi'de dünyaya gelmişti. Hakkında pek çok tartışma olmasına rağmen babası VI. Heinrich kanalından Frederick Barbarossa'nın; annesi Konstans tarafından da Norman Sicilya Kralı II. Rugerro'nun soyundan geliyordu. Babası öldüğünde üç yaşını zar zor doldurmuş olduğu için Cermen prensleri onu halef olarak seçmediler. Bir yıl sonra da annesi öldü ve veraset gereği Norman Sicilya tahtına hak kazandığı halde feodal beyi Papa III. Innocent'in vesayeti altındaydı. Innocent Cermenler ve Normanlar arasındaki rekabet nedeniyle tehlike altında olan krallığı onun adına korudu, fakat şaşırtıcı bir şekilde onun eğitimiyle pek ilgilenmedi. Onu kendi maiyetine tanıtmakla ilgili hiçbir girişimde bulunmadı –hatta onu on yedi yaşına kadar hiç görmedi–, fakat Norman Sicilya'da *Regno*'da kendi kendine eğitim görmesine izin verdi.

Regno emsalsiz zenginlik ve bolluğa sahip, Orta Avrupa'daki bütün kültürlerin buluşma mekânı olan bir krallıktı ve Latin Batı'nın daha basit geleneklerinin değişmeden kalamayacağı bir entelektüel atmosfere sahipti. İnsan nasıl olur da Ortodoks Kilisesi'nden kalan belli bir nüfusa ve çok sayıda Müslüman nüfusa sahip bir krallıkta Roma Katolik Kilisesi'nin evrenselliği görüşünü yeniden gözden geçirmezdi?

Ya da insan nasıl olur da Batı Avrupa'nın en eski tıp okulu Salerno'da neşvü nema bulan kozmopolit ve bilimsel bilgi karşısında heyecan duymazdı? Hatta kraliyet sarayı bile bir entelektüel deha geleneğine sahipti. Kral II. Rugerro (1130-54) Müslüman coğrafyacı el-İdrisi'nin hamisiydi; Kral I. William'ın (1154-66) müşaviri ise Platon'un *Phaedon* ve *Menon* adlı eserlerini Yunancadan Latinceye tercüme etmişti. Ama en çarpıcı olanı, krallıktaki sanat ve mimari idi. Norman, Bizans ve İslam'dan esinlenen eklektik tarzıyla Palermo'daki Palatino Şapeli, Hıristiyanlıktaki en görkemli yapılardan biriydi. *Regno*'daki bütün medeniyet gibi bu bina da Orta Çağ dünyasının genel kabullerinden hiçbirine uymuyordu, tamamen eşsiz bir yapı sergiliyordu.

İmparator II. Frederick

İşte Frederick böyle bir çevrede eğitim gördü. Hızla öğrendi ve hem bir şüpheci hem de "dünya harikası" olarak şöret kazandı. Fakat Avrupa'nın geri kalanı söz konusu olduğunda uzun süre unutulmuş halde kaldı, ilgi daha ziyade III. Innocent ile Swabialı Philip ve IV. Otto arasındaki savaşa yoğunlaştı. Philip ölüp Otto da Papalığın saldırılarından kurtuluncaya ve Almanya'daki Ghibelline prensleri, Hohenstaufen'in bu genç veliahtının varlığını hatırlayıp onu İmparator yapıncaya, yani 1211'e kadar bu böyle devam etti.

Bu ani bir talih değişimi idi ve her şey tamam gibiydi. Çünkü imparatorluk ile *Regno*'nun asla aynı elde birleşmemesi, Papalığın temel politikalarından biri olmasına rağmen III. Innocent, Frederick'in imparator seçilmesini onayladı. *Regno*'nun feodal beyi konumun garantiye almak istedi aksi takdirde Otto ile Frederick arasındaki savaşın hem uzun hem de sonuçsuz kalacağı zannına dayanarak hareket etmiş görünmektedir. Eğer böyle idiyse, bu korkunç bir hataydı. Frederick Alpler'i sadece altmış şövalye ile geçti. IV. Otto'nun işgal etmesi muhtemel zamandan üç saat kadar önce Konstans şehrine girdi ve büyük başarılar kazandı. Frederick kati zaferi müttefiki Fransa kralı Philip Augustus aracılığıyla, Augustus'un 1214'te Bouvines Savaşı'nda Otto'yu yenmesi sayesinde elde etti. 1215'te Frederick, Aachen'da Şarlman'ın mermer tahtına oturarak taç giydi. 1220'de yaşlı Papa III. Honorius, Frederick'e Roma'da Aziz Petrus Bazilikası'nda imparatorluk tacı giydirdi.

Fakat genç Frederick ne kadar sık taç giyerse giysin, İmparatorluğun ihya edilip edilemeyeceği sorusu baki kaldı. İmparatorluğun Cermen ve İtalyan bölgeleri, VI.

Heinrich'in 1197'de ölmesinden itibaren süresiz bir iç savaş halindeydi. Bunun kaçınılmaz sonucu ise Tayin Mücadelesinde olduğu gibi, kraliyet ya da imparatorluk yönetimi neredeyse tamamen çöktü. Almanya'da dini ya da laik prensler durumlarını sağlamlaştırdılar ve Frederick, büyük dedesi Barbarossa'nın yolunu takip ederek artık karşı çıkması mümkün olmayan yağmayı yasal hale getirdi. 1216'da, daha önceleri imparatorun bir yıl bir gün boyunca bütün boş piskoposluk ve manastırların gelirlerine el koyduğu *jus spolii* uygulamasına son verdi ve 1220'de ruhban sınıfından prenslerin lehine, onları geçici bölgelerde koruma altına alan bir yasa çıkardı. İtalya'da daha az kalıyordu, fakat orada bile dedesinin tecrübesini dikkate alıyor ve hatırlanmayacak kadar geçmişte kalan eski haklar üzerinde durmuyordu. Eğer gerçek bir imparatorluğu olacaksa, öncelikle kaynaklarını yoğunlaştırmak ve yeni bir güç zemini kurmak zorunda olduğunun farkına varmıştı.

Bu sebeple dikkatini, mutlak bir monarşinin ve bürokratik bir yönetimin hali hazırda tesis edilmiş olduğu Regno'ya ya da Sicilya'daki Norman Krallığı'na çevirdi. Burası bütün Batı Avrupa'da, merkezi hükümet ile yerel yönetimler arasındaki bağların, mahkemenin müdahale etmesine gerek olmayacak kadar güçlü olduğu tek krallıktı. Kralın bir başkenti vardı: Palermo. Orada bir Doğu sarayının debdebesi mevcuttu ve kral orada haremi ve hadımlarıyla birlikte yaşıyordu. Saray adabı muaşeretini Bizans İmparatorluğu'ndan alınmıştı ve kral bazı özel törenler hariç tebası önünde görünmüyordu. Onun huzuruna çıkma ayrıcalığıyla şereflendirilmiş olanlar, kralın önünde eğilmeli ve neredeyse ilahi olan gücü nedeniyle onu saygıyla selamlamalıydılar. Onun hüküm ya da kararlarını tartışmak günah kabul edilirdi, çünkü idareciyi memnun eden şeyin ardında kanunun gücü vardı. Batı Avrupa krallarının çok seyrek olarak kanun uyguladığı bir dönemde, Kral Büyük Rugerri büyük ölçekte bir kanun geleneği tesis etti. Bazı unsurları feodal uygulamalardan, kanonik hukuktan veya yerel adetlerden istihraç edilmiş olmasına rağmen, 1140'da yaptığı mahkeme hükümleri [assizes], Justinianus ve takipçilerinin yapmış olduğu Roma hukukuna yaslanıyordu.

Regno'da yerleşik bir kamu hizmetleri örgütü mevcuttu. Feodal beylikler, feodal imtiyazlar ve feodal adalet olmasına rağmen, şehirlerde, eyaletlerde ve kraliyet sarayında profesyonel hâkimlerden (χρῑτῑ) oluşan bir kemik kadro mevcuttu. Bu hâkimlerin ücret ödemeleri, yurtluk tahsisi şeklinde değil; doğrudan doğruya maaş şeklinde, görevlilerin çoğunu Müslümanların oluşturduğu kralın hazine dairesi (σερχετον veya *diwan*) tarafından yapılıyordu. Gelirlerin sadece bir bölümü feodal kaynaklardan temin ediliyordu. (Müslüman Tunus'un sahil şehirlerine büyük miktarlarda gönderilen) mısıra; yün ve pamuklu kumaşlara; çelik, kereste, tereyağ, peynir ve meyvelere ihracat vergileri konuyordu. Vergiler her şehrin girişinde toplanıyordu

ve (Pizza veya Ceneviz üzerinden Doğu'ya geçerken) Messina Boğazı'ndan yola çıkan yabancı gemiler de liman gümrüğü ödemek zorundaydı. Yine de en önemli araçlar, Bizans'tan aktarılan devlet tekelleriydi. Ormanlar, (gemi yapımında çok önemli olan) katran, balık yatakları (özellikle tuna balığı), tuz, demir madeni, taş ocakları, boya işleri ve ipek imalatı bu tekele dâhildi; kraliyet ipek imalathaneleri, Palermo'daki kraliyet sarayının tam dibinde yer alıyordu.

Regno, Batı Avrupa'daki en zengin krallıktı ve en güçlülerinden biriydi. Hatta ticaret yaptığı şehirleri bile kontrolü altında tutuyordu. Gaeta, Naples, Salerno ve Bari, Regno ile hiçbir Kuzey İtalya yerleşiminin tahammül edemeyeceği şekilde bir tabiiyet ilişkisi içindeydi. Regno'nun Norman kralları otoriter taleplerini ezi-ci bir güç ile destekliyordu. Bizans'tan sonra en büyük donanmaya sahiplerdi ve hemen hemen bütün Akdeniz'e hâkimlerdi. Sadece Norman şövalyelerden değil, aynı zamanda paralı Müslüman askerlerden de oluşan bir orduları vardı. Bu paralı askerler 1098 gibi erken bir tarihte ana karada görev yapmışlardı. Büyük Rugerri ve halefleri bu askerleri, özellikle papalığın aforozuna uğrama ihtimalleri olmadığından çok önemsiyorlardı.

Bu sebeple Frederick yeni gücünün kaynağı olarak Regno'ya yöneldi. Ona göre Norman mirası, Alman mirasından daha önemliydi; imparatorluğu bir uzantısı değil, onun mihveri olmalıydı. Fakat ilk önce bir düzene sokulmalıydı. Bölgelerinin pek çoğunun düçar olduğu gibi burası da son otuz yılın sorunlarıyla boğuşuyordu; şehirler ve soyluların bağlılığı ne zaman şüpheye düşse kraliyet tarafından onlara bir takım ihsanlarda bulunuluyordu. Regno'da soylulara verilen ihsanları sert bir şekilde kesen Frederick, Almanya'da ise verilen ihsanları tasdik etmekle kalmadı, artırdı bile. *De Privilegiis resignandis* (1220) adlı kanununda Kral İyi William'ın ölümünden (1189) itibaren verilmiş bütün ayrıcalıkları iptal etti. Sadece Sicilya Adası'nda açıktan isyan eden Müslüman topluluklara karşı savaşa girişti (1221-3). En sonunda onları yenince de kitle halinde onları ana karaya sürdü. Orada çoğunlukla paralı askerler olarak bazı garnizon şehirlere yerleştiler. Lucera'da şehir önceki yerleşimcilerinden boşaltıldı ve katedral camiye dönüştürüldü. Bu keskin politika esasında yeni değildi; Balkanlar'da sorun çıkaran barbarlara karşı uygulanan Bizans'tan kalma bir gelenektir. Fakat bunun Batı'daki etkisi çok derin oldu, özellikle bu paralı askerlerin Hristiyanlığa döndürülme girişimleri tamamen yasak olduğundan. Frederick, onlara verdiği dini korumanın onların bağlılıklarının en büyük garantisi olduğunu biliyordu. Papa buna karşı çıktığında ise kendisini pek çok savaşa katılması gerektiğini, kan dökülmesinin bir zorunluluk olduğunu ve tabii ki Müslümanların ruhlarının Hristiyanlardan daha az önemli olduğunu söyleyerek savundu.

Regno'yu böylece itaat ettirip bir ordu kurduktan sonra Frederick kamu hizmetleri için kanunlar çıkardı. Neredeyse sınırsız sayıda kâtime, hukukçuya, mali memura ihtiyacı vardı ve onları kendisinin yetiştirmesi gerektiğini fark etti. Bu sebeple 1224'te Napoli Üniversitesi'ni kurdu. Latin Batı söz konusu olduğunda bu üniversite göz kamaştırıcı bir yenilikti. Çünkü öğrenim kilise yetkisi altındaydı. Paris ve Bologna gibi üniversiteler, kilise mensuplarını yetiştiren dini kurumlardı. Frederick'in üniversitesi, Avrupa'daki ilk devlet üniversitesiydi. Kuruluş tüzüğünde açıkça amacının akıllı ve zeki adamları imparatorluk hizmeti için yetiştirmek olduğu belirtmişti ve ardından adeta bir liste halinde sarayın avantajlarını ortaya koymuştu. Naples, onun dediğine göre, zengin bir şehirdi; buraya kolayca denizden ulaşılabilirdi; iyi koşullarla ve öğrenci lojmanlarıyla donatılmıştı.

Öğrencileri ebeveynlerinin gözetimlerinde muhafaza ediyoruz. Onları uzun ve meşakkatli yolculuklardan kurtarıyoruz; hırsızlardan koruyoruz. Eskiden yabancı memleketlere giderken soyguna uğrarlardı, ama şimdi, cömertliğimiz sayesinde, hem daha az harcama yaparak hem de evlerinden çok az uzaklaşarak eğitim görebiliyorlar.

Fakat yeni üniversitenin popülerliği için sadece ikna sanatının yeterli olmayacağını düşündü. Bu sebeple üniversiteye krallık içinde eğitim tekeli verdi. Regno'nun yerlilerinin başka yerlerde eğitim görmesine izin verilmiyordu; yabancı üniversitelere başlamış olanlara ise Aziz Michael Yortusuna kadar dönmeleri emredildi. Frederick tebasından en iyilerinin Paris'e çekip gitmesini istemiyordu; onların kilise görevlisi, ilahiyatçı ya da papalık mensubu olmasını da istemiyordu. Aynen bir Bizans imparatoru ya da İslam halifesi gibi öğrenimi, bir devletin en önemli işlevi ve krallığının en önemli niteliklerinden biri olarak kabul ediyordu.

Bunların hepsi çok yeniydi ve Papalığın bu konudaki tavrının ne olduğu da sorulabilirdi. Papanın bu konudaki karşı çıkışının doğrudan ve tavizsiz olduğu düşünülebilir, fakat gerçek şu ki Papa III. Honorius (1216-1227) işbirliği yapmak için çok ciddi bir girişimde bulundu. Bunun sebebi, Frederick'in Sicilya politikasını desteklemesi değil, Papalığı İmparatorluktan ayrı düşünmemesiydi. Bu bakımda Honorius bir gelenekçiydi. İki gücün, Kilisenin manevi ve seküler kollarının birbirini tamamladığı ve bunlar arasında bir çatışma olduğunda bundan ancak zarar hâsil olacağı görüşündeydi. Gözlerinin önünde Tayin Mücadelelerinin sonuçları –siyasi iktidarın çöküşü ve sapkınlığın müthiş derecede artması– vardı. Ona göre Kilisenin yapması gereken en önemli düzenleme, Hıristiyan dünyasının iki başı arasındaki ahengi yeniden tesis etmektir. Peter Damian'ın idealine geri dönerek, “mükemmel iyiliğin birliği”ni yaşamaları ve “astlarında bulunanlar arasındaki bütün uyumsuzlukları önlemeleri” gerektiğini düşünüyordu.

Pratik siyaset açısından bu Papa III. Honorius'un Frederick'e imparatorluk gücünü elde etmekte yardım edeceği anlamına geliyordu. Buna mukabil o da sapkınlığın ortadan kaldırılmasında ve Kudüs'ü yeniden ele geçirmek için düzenlenecek bir Haçlı Seferinde Hristiyan halkı toparlamakta dini otoritelere yardım edecekti. İlk konuda Frederick yardımdan geri kalmış sayılmazdı. Roma'daki taç giyme töreninde, Kilisenin genel imtiyazlarına (vergiden ve hukuki yargıdan muafiyet vs.) ek olarak sapkınlara şiddetli cezalar öngören düzenlemelerin yer aldığı on maddelik bir anayasa yayınladı. Bir yıl bir günden fazla aforoz edilmiş halde kalan herkese İmparatorluğa giriş yasağı koydu ve "bütün Cathari, Paterine, Leonist, Speronist, Arnaldist, Circumcisi olanları ve her iki cinsten de sapkınların hepsini" suçlu ilan ederek mallarına el konulmasını ve oğullarının mirastan mahrum bırakılmasını emretti. Çünkü "ebedi hükümranlığa karşı çıkmak geçici hükümranlığa karşı çıkmaktan çok daha ciddi bir şeydir." Ama bütün bunlardan da önemli olan, bütün sivil idari görevliler (*potestates vel consules vel rectores*), kendi bölgelerindeki sapkınları ihraç etme tehdidiyle temizlemek üzere yemin etmeliydiler. Çünkü Frederick böylece dini otoritelerle engizisyonu Katolik Hristiyanlığı savunmak için etkin bir silah olarak kullanmak üzere yaptığı temel işbirliğini gerçekleştirmiş oluyordu.

Fakat Frederick'in sapkınlığa karşı aldığı önlemler yetersiz kalsa da söz vermiş olduğu Haçlı Seferiyle ilgili tutumu öyle değildi. Haçlı ilk defa 1215'te Aachen'daki taç giyme töreninde eline almıştı. 1220'de imparatorluk tacını giyerken tekrar aldı ve ondan sonra da bir takım tarihler belirlemeyi ve onları ertelemeyi (*ad nauseam*) alışkanlık haline getirdi. Hatta III. Honorius sabırsızlık göstermeye başlayınca ona aforoz cezası üzerine resmi bir vaatte bulundu. 1227 Ağustosunda Kutsal Topraklara doğru yelken açacak ve iki yıl için oraya bin şövalye tayin edecekti.¹

Fakat çoğu kişi, pek çok mazeret ve ertelemeye şahit olduklarından Frederick'in yeminini yerine getirmeyeceğini düşünüyordu. III. Honorius öldüğünde (18 Mart 1227), kardinallerin halef olarak daha az yumuşak başlı birini papa olarak seçmeleri bu yüzden şaşırtıcı değildi. Seçimleri, netameli olarak şöhret bulan Papa IX. Gregorius (1227-41) ismini benimseyen Kardinal Ugolino'dan yana oldu.

Gregorius göreve geldiğinde seksen altı yaşındaydı –ve yaklaşık yüz yaşına kadar yaşadı–, fakat Aziz Francis'le münasebetinde gösterdiği aynı dini kavrayışa ve acımasız kararlılığa sahipti. Dinçliğinden hiçbir şey kaybetmemişti ve onun papalık dönemi hep çok yönlü faaliyetleriyle hatırlandı. Toulouse'da bir üniversite kurdu ve Paris'te de bir üniversite kurulmasına öncülük etti. Engizisyonu yeniden düzenledi ve papalık kontrolü altına aldı. Geçen iki yüz yılda yapılan kanunlara

1 Bu ifadelerden açığa çıkan ilginç bir ayrıntı: Her şövalyenin üç atının olması bekleniyordu.

yeni ilave maddeler eklenerek oluşturulan *Decretalsı* yürürlüğe koydu. Fransisken ve Dominik tarikatlarının genişlemesine öncülük yaptı ve Aziz Francis'i aziz ilan etti. İşleri soğukkanlı bir şekilde yürüten bir adam olarak Hristiyanlık devletini gözden geçirdi ve İmparatorluk ile Papalık arasındaki anlaşmanın bozulması gerektiğine karar verdi.

Onu bu karara yönelten iki temel düşünce vardı. Birincisi, pek çok davranışıyla imansız olduğunu gözler önüne seren Frederick, papalıkla alakalı bütün ilişkilerinde Hristiyanlığın çıkarlarını savunuyormuş gibi yapıyordu. Gregorius hiçbir konuda ona güvenmeye hazır değildi. Çok ciddi cezalarla tehdit edilmediği sürece Haçlı Seferini asla düzenlemeyeceğini düşünüyordu ve Frederick 1227'de deniz yoluyla sefere çıkıp gemide bir salgın hastalık çıktığı için iki gün sonra geri döndüğünde Gregorius, bütün bunların bir aldatmaca olduğu sonucuna vardı ve onu aforoz etti. Ertesi yıl Frederik, suçu affedilmediği halde tekrar yola çıktığında, Gregorius aforozu tekrarlardı. Haçlı seferi başarıyla sonuçlansa bile onun için bir şey farketmezdi. Frederick becerikli bir diplomasi sayesinde Mısır sultanını Kudüs'ü, Beytullahim ve Nezaret'i teslim etmeye ikna etti ve Kutsal Mezar Kilisesi'nde Kudüs tacını kendi başına giydi. Fakat kendini kabul etmemeye şartlamış olan Gregorius taviz vermiyordu. Frederick'in Sicilyalı tebasıyla olan anlaşmasını bozdu ve *Regno*'ya akın düzenledi.

Aforoz edilmiş olsa da zafer kazanmış bir Haçlı kralın topraklarını işgal etmek bir Papa için pek de ahlaklı bir davranış gibi görünmüyordu. Fakat Gregorius'un kızgınlığı kısmen anlaşılabilir, çünkü bir Haçlı Seferinin dini bir hareket olması gerektiği hatırlanmalıdır. II. Haçlı Seferi'nden önce Aziz Bernard haçı ele almanın kurtuluş anlamına geldiğini söylemişti:

Ey günahkârlar, şuna inanın! Eğer Tanrı sizi cezalandırmak isteseydi, sizin hizmet etmenizi istemezdi. Hizmet ettiğinizde bile bunu kabul etmezdi. O halde eğer size ihtiyacı varsa ya da size ihtiyacı varmış gibi yapıyorsa bunun sebebi sizin ihtiyacınız olan yardımı size yapmak istemesidir.

Frederick Barbarossa, Richard Coeur de Lion ve Philip Augustus, hepsi haklarında ne denirse densin, Haçlı Seferine çıkmak için çok fedakârlıklar yaptılar. II. Frederick ise kendisi için uygun olduğu zamanda ve kendi amaçları doğrultusunda sefere çıktı. İdarecisine oranın imparatorluğa bağlı bir toprak olduğunu hatırlatmak üzere Kıbrıs'a uğradı, Kudüs Krallığı'nın varisi olan bir kadınla evlendi ve Kudüs tacını elde etti. Sanki Haçlı Seferinin gayesi Hristiyanlığın şanını yüceltmek değil de belli bir bölgeyi ele geçirmekmiş gibi hareket etti. Gregorius'a göre Frederick bir Haçlı seferi ne demektir anlamaktan uzaktı, çünkü Kilisenin düşünceleri ve ideallerinden tamamen farklı düşüncelere sahipti. Bu sebeple, Frederick Filistin dönüşü çok güç kazanmış olmasına ve Papalığı o dönem için (1230) dize gelmeye

zorlayabilmesine rağmen Gregorius onun tesis ettiği gücün yok edilmesi gerektiği kanaatindeydi.

Gregorius'un Frederick'e karşı çıkışının ikinci sebebi daha ikna ediciydi. Frederick hem *Regno* kralı hem de imparator olduğundan, sahip olduğu ikili iktidar nedeniyle bütün İtalya'yı idaresi altında toplamaya muktedirdi. Böyle olunca Kilisenin özgürlüğü de tehlike altına giriyordu. En dar ve dolaysız anlamıyla bu Papalık devletlerinin güvenliğinin tehdit altında olması demekti. Fakat daha geniş anlamda bütün Kilise yapısının tehlike altında olduğu anlamına geliyordu. Çünkü Orta Çağ'da Kilise, bir gönüllü topluluk gibi değil; ilahi bir kurum, tanrının yeryüzündeki şehri olarak kabul ediliyordu. Papalık bu şehrin manevi hayatını idare etme görevini üstlenmişti. Kökünü kazımak ve yok etmek; inşa etmek ve dikmek üzere insanlar ve krallıklar üzerine hâkimiyetini kurmuştu. Göklerin Krallığının anahtarları da Papalığa verilmişti, böylece onun yeryüzünde bağladığı göklerde de bağlanmış olacaktı. papalık bu mistik güçleri korumak zorundaydı, çünkü Tanrı bunların korunması görevini ona emanet etmişti. Bunların herhangi başka bir gücün tehdidi altında kalmasına veya seküler bir idarecinin eline geçmesine izin verilemezdi. Papa kendi şehrinde güven içinde olmalıydı. Papalık devletlerinin bu fani emniyeti, Kilisenin manevi özgürlüğü için gerekli şartlardan biriydi. Bunun sonucunda Aziz Petrus'un mirası, Papalığın ideallerine sempati beslemediğini zaten göstermiş bulunan bir imparator tarafından, hem karadan hem denizden kuşatıldığında, Kilisenin kendisinin de tehlike altında olduğu söylenebilirdi.

IX. Gregorius, sadece bir İtalyan hükümdarı olarak değil; İsa'nın yeryüzündeki vekili olarak da Frederick'e karşı düşmanların işbirliği yapmasını sağlamanın kendi vazifesi olduğunu düşünüyordu. Frederick'in ya imparatorluk *potestası* ile ya da baş yargıçlar aracılığıyla üzerlerinde bir tür imparatorluk kontrolü tesis etmeye çalıştığı Kuzey İtalya şehir devletlerinde Gregorius'un büyük bir başarıya ulaşması şaşırtıcı değildi. Gregorius komünleri direnmeye teşvik etti, Barbarossa aleyhine oluşturulmuş olan Lombard Ligi'nin hatıralarını canlandırdı ve yeni bir ligin oluşmasına destek oldu. Açık savaş ise 1237'de başladı.

Fakat İtalyan siyasi sahnesinin tabiatı gereği, papa ya da imparatorun hızlı ve kalıcı bir zafer kazanması mümkün değildi. Çünkü Lombardiya ve Toskana komünleri, XII. yüzyılda bölünmelerine sebep olan aynı kan davaları sebebiyle kendi aralarında bölünmüştü. Sınır kavgaları, ticari rekabet ve bir rakibin ticaretine engel olma fırsatı, Milano'nun Cremona'ya, Pavia'ya ve Parma'ya karşı çıkmasına yeter sebep teşkil ediyordu. Eğer biri papa ile birlikte hareket edeceğini ilan ederse, diğerleri imparatorluk taraftarı olmakta asla tereddüt etmiyordu. Brenner Geçidi'nin hemen dibinde Verona ile Padua arasında da benzer bir mücadele vardı. Ana ticaret yolu

üzerindek Toskana, Floransa ve Lucca (genellikle papalık taraftarı ya da “Guelf” olarak bilinir), Ghibelline (imparatorluk taraftarı) olan Siena ve Pisa’ya muhalif idi. Ciddi bir donanma ve ticari güce sahip olan Pisa, Cenova’nın muhalefetiyle de uğraşıyordu. Bütün Orta ve Kuzey İtalya’da durum böyleydi; her şehir normal olarak komşularıyla savaş halindeydi.

Meskenlerini surlarla korumaya alıp sokaklarda kirli savaşlar yapmayı pek düşünmeyen pek çok soylu, aile kan davası ya da anlaşmazlık nedeniyle parçalanmış olduğundan, her şehir aynı zamanda kendi içinde de bölünmüş durumdaydı. Mesela Floransa’da Boundelmonti, Ubertini’ye düşmandı ve aile Guelf, yani papalık taraftarı, olduğundan karşı taraf kaçınılmaz bir şekilde Ghibelline, yani imparatorluk taraftarı, bulmak zorundaydı. Bu iki aile her fırsat bulduğunda savaştı ve Ubertini 1249’da bir savaşta zafer kazandığında şehir beklenmeyecek bir şekilde on sekiz ay boyunca imparatorluk taraftarı oldu. Meseleleri daha karmaşık hale getiren şeyler de vardı. Her şehirde soylular ve soylu olmayanlar arasında, toptancı büyük tüccarlar (*popolo grosso*) ile perakendeci tüccarlar (*popolo minuto*) arasında anlaşmazlıklar vardı. Ticaret loncalar halinde örgütlenmişti ve her ticari kol şehrin ayrı bir köşesinde ya da caddesinde yoğunlaşmıştı; iç çatışmalar çıktığında kendilerini savunmak için kapılarını kapatabiliyorlardı.² Her şey karmakarışık ve hiçbir idare ya da ittifak kalıcı olamazdı.

Yine de Frederick, bu birbiriyle savaşan şehirler yığınının bir imparatorluk inşa etmeye çalıştı. “Kendisinin adaletle dolu” olduğunu iddia etti ve İtalya’nın idaresini, gayrimeşru oğulları Enzo, Antakyalı Frederick ve Theateli Richard’ın liderliğinde yeniden düzenledi. Fakat oğulları becerikli ve müthiş savaşçılar olmalarına rağmen karşı karşıya oldukları durumu idare etmeyi başaramadılar. Verona ve Friuli’nin korkunç tiranı Eccelino da Romano bile –50 000 kişiyi idama mahkûm ettiği söyleniyordu–, İtalyan siyasetinin komplo ve entrikalarından kendisini koruyamadı. İmparatorluğa bağlılık, var olmayan bir hususiyetti; tek gerçeklik şehir ve aileydi. Frederick’in sarayındaki iç halkada kişisel bağlılıklar mevcutsa da bunların da kalıcı olması mümkün değildi. “İmparator, yağından istifade etmediği hiçbir domuzu beslemediğini söyleyip övünse de hiç kimsenin arkadaşlığını muhafaza edemiyordu.” diye yazmıştı Salimbene.³ Krallığının son döneminde artık sadece muhbirlerinin ve Serazen cellatlarının saldıgı korkuya güveniyordu.

2 Bu sebeple Floransa’da ipek tacirlerinin loncası ikamet ettikleri yer sebebiyle *Porta Santa Maria* loncası olarak bilinir. Benzer bir sebeple yabancı kumaş kostümcüleri de *Calimala* (*Calis mala*: Kötü şöhretli cadde) olarak bilinirler.

3 Salimbene, *Chronicle*, alıntı: Coulton, *From St Francis to Dante*, s. 121.

Nereye seyahat etse baş memurları, yargıcıları, soytarıları, cellatları ve Müslüman muhafızları da ona eşlik ediyordu. Kafileyi hazinesi ve canlı hayvan sergisi ile sona eriyordu. Bu hayvan sergisinde leoparlar, aslanlar, panterler, ayılar, devekuşları ve hatta filler ve zürafalar yer alıyordu. Bu fantastik manzara Frederick'in deccal ya da Vahiy Kitabı'nda bahsedilen canavar olduğu inancını destekliyordu. O, şiir yazar, haremi olan, şahin beslemek üzerine bir risale kaleme alan, eski Roma'nın sanatını yeniden canlandırmak isteyen, bilimsel merakla dolu olan ve insanların hissiyatına karşı anlayışsız olan imparatoru. Salimbene, hakkında şunları söyler:

Bir akşam yemeğinde iki kişiyi doyurur; birini uykuya gönderir, diğerini ava ve aynı akşam hangisinin yediklerini daha iyi sindirmiş olduğunu görebilmek için huzurunda karınlarını deşirirdi.⁴

Dini şüphecilik konusundaki kötü şöhreti yaygındı ve Hristiyanlar kadar Müslümanları da şaşırtıyordu. Filistin gibi verimsiz ve çorak bir yeri Yahudilere veren Tanrı'nın "cehaleti" üzerine şakalar yapıyor, ayinlerle dalga geçiyor, kutsal şeylerle ilgili küfre varan sözler söylemekten zevk alıyordu. Papa IX. Gregorius'a göre "dünya üç adam tarafından –İsa, Musa ve Muhammet– kandırıldı" şeklinde açıktan bir ifadesi vardı.

Bu nedenle onunla papa arasındaki savaş dini bir heyecan zemininde cereyan ediyordu. Manastırlar şehirlerde dini canlanmayı sağlamak üzere en iyi vaizlerini gönderiyorlardı ve 1233'te büyük *Alleluia*⁵ yılında pek çok şehir idaresini, istedikleri gibi kanun çıkarma gibi diktatörce yetkilere sahip meşhur hatiplere bıraktı. Onların mesajını dinlemek üzere büyük kalabalıklar toplanıyor; mucize ve kerametler bekleniyor ve bu beklentiler şaşılacak derecede basit bir şekilde karşılanıyor du. Seyyar ahşap bir çan kulesinden vaaz eden bir Fransisken keşişin otuz millik bir uzaklıktan işitildiği ve anlaşıldığı rivayet ediliyordu. Kıyamet Günü konusunda o kadar belagatli konuşuyordu ki muhatapları yaprak gibi titriyor ve "Tanrı aşkına artık bu meseleyle ilgili konuşmaması" için yalvarıyorlardı.⁶

Kıyametle ilgili spekülasyonlar, özellikle Floralı Joahim'in (ö. 1202) öğretileri ve kehanetleri ile bağlantılı olarak anlatıldığında hem halk üzerinde hem de vaizler üzerinde ölümcül bir büyü etkisi yaratıyordu. Joachim'e göre insanlık tarihi üç çağa ya da üç döneme ayrılıyordu: insanların adalet altında yaşadığı Baba'nın krallık dönemi; merhamet kuralı altında yaşadıkları Oğul'un krallığı dönemi ve insanların

4 A.g.e., s. 243. Uzmanlar uyuyanın daha iyi sindirdiği bilgisini vermişlerdi.

5 İtalya'nın kuzeyindeki ve ortalarındaki şehirlerin çoğunda büyük kalabalıkları cezbeden dini bir hareket. (R.I.M.)

6 Karşılaştırınız "Conversion without Tears", *supra*. s. 348.

kısmi kurallar ve vahiylerle kısıtlanmaksızın bir sevgi bolluğu yaşayacakları Kutsal Ruh'un (bazılarınca 1260'larda gelmesi bekleniyordu) krallığı dönemi. Fakat bu aşamaya ulaşılmadan önce, Kilise için adeta bir biçerdöver gibi olacak olan Sahte İsa'nın gelmesi bekleniyordu. O inançsız ve aforoz edilmiş imparator olarak zaten aralarında değil miydi?

Denizden küfür sözleriyle dolu bir canavar çıktı (diye yazıyordu IX Gregorius). Bir ayının ayaklarını, kükreyen bir aslanın ağzını ve bir leoparın da başka organlarını alan bu canavar Tanrı'nın adı aleyhine küfürler savurmak ve O'nun azizlerine saldırmak için ağzını açıyordu.⁷

Takip eden çatışmalar devasa boyutlardaydı. Frederick'in 1237'de Lombardiya ile başlayan kuşatması, Cortenuova'da Milanlılar üzerinde zaferle sonuçlandı. Fakat IX. Gregorius hemen bir direniş ruhu yaymaya girişti. Keşişleri gizli ajanları olarak kullandı –Fransiskan Salimbene şifreli mesajlar taşıdı– ve onları sadece günahlardan arınmak üzere vaazlar vermeye değil, aynı zamanda imparatora isyan etmeye dair konuşmak üzere de gönderdi. Onu 1239'da tekrar aforoz etti ama kızgınlığı yine de yatışmadı. Frederick Roma'ya yürüdüğünde ve tebası onu desteklemekte isteksiz davrandığında, Gregorius onları Aziz Petrus ve Aziz Pavlus'un kutsal emanetlerinden oluşan görkemli bir dini törenle destekledi (1240). Frederick kardinalleri kendi tarafına çekmek üzere onlarla konuştuğunda ise Gregorius, Kilise Genel Konseyi'ni Roma'da toplanmaya davet etti. Onun niyeti imparatoru yerinden etmekti ama Frederick donanmasını yaklaşık yüz kadar piskopos ve iki kardinal taşıyan Ceneviz konvoyu üzerine göndererek konseyin toplanmasını engelledi. Başarıyla sarhoş olmuş bir şekilde düşmanını yok etmek amacıyla Roma üzerine yürüdü ama kararını gerçekleştiremeden yüz yaşını geçmiş olan Gregorius, hâlâ ona direnmeye devam ettiği sırada öldü (1241).

Frederick hâlâ aforoz durumundaydı ve yeni bir papa olmaksızın bu durumdan kurtulması da mümkün değildi. Bu sebeple makbul bir papa seçiminin gerçekleşebilmesi için elinden gelen her şeyi yaptı. Kardinaller topluluğunu ve aynı şekilde Romalıları da hem tehditle hem tatlı ikna yöntemleriyle zorladı. Aziz Petrus Piskoposluğu iki yıl boyunca neredeyse boş kaldı. En sonunda Frederick kazandı ve bir Ghibelline (imparatorluk taraftarı) olan Sinibaldo Fieschi, IV. Innocent (1243-54) olarak papa seçildi. Fakat tacını giydikten sonra hiçbir papanın Ghillebine kalamayacağına idrakine varan Innocent, IX. Gregorius'tan bile daha düşman olabileceğini kanıtladı. Halefinin dini öngörüsünden ve kahramanlık niteliklerinden mahrum olmasına rağmen diplomatik beceri ve strateji hissiyatı konusunda daha iyiydi.

7 Alıntı: T. L. Kington, *History of Frederick the Second: Emperor of the Romans*, 2 cilt (Cambridge, 1862), ii. 117. Krş. Revelation, xii. 1-7.

Roma'dan kaçarak Lyon'a –o zamanlar Fransa Krallığı'na değil imparatorluğa dahildi– sığındı ve bir Kilise Genel Konseyi toplanması için çağrı yaptı. 150'den fazla –o da daha ziyade İngiltere, Fransa ve İspanya'dan– piskopos katılmamasına rağmen toplanan konsey 17 Temmuz 1245'te imparatorun resmen azledilmesi kararını verdi.

Frederick bu meydan okumaya karşılık verdi ve daha önce Roma'ya yürüdüğü gibi bu sefer de Lyon üzerine yürümeye hazırlandı, fakat haberleşmesi için kontrolü altında tutması elzem olan Parma şehrinin ihaneti sebebiyle beklenmedik bir tehir yapmak zorunda kaldı. Sürgüne gönderilen yetmiş kadar soylu, Ghibellinler (imparatorluk taraftarları) bir düğün yemeğinde iken –dönemin tarihi böyle pek çok merak uyandırıcı şanslarla doluydu– şehre girmiş ve şehri ele geçirmişti. Frederick'in şehri kuşatmaktan başka çaresi yoktu. Ele geçirilmesinin basit bir iş olduğu kanaatindeydi ve ordusunun konakladığı mevkiye daha zamanı gelmeden Vittoria adını verdi. Burası papalık şehirlerinin güçlerini birleştirip Frederick'in ordusunu büyük bir yenilgiye uğrattıkları (1248) ve onun gücünü tamamen kırdıkları yerd. Frederick iki yıl sonra, Lucera'daki Serazen kampına çok uzak olmayan Castel Fiorentino'da öldü (13 Aralık 1250). Cesedi Palermo'ya götürüldü ve kırmızı bir mermer sanduka içinde babasının ve dedesinin mezarlarının yanına gömüldü. Üzerinde şu ifadeler yer alıyordu:

Si probitas, sensus, virtutum gratia, census,

Nobilitas, orti possent resistere morti,

Non foret extinctus Fridericus qui jacet intus

(Eğer dürüstlük, anlayışlılık, fazilet, servet ve doğuştan gelen asalet ölümü engelleyebilseydi, burada yatan Frederick ölmezdi.)

Bu Orta Çağ'daki İmparatorluğa da uyarlanabilecek bir kitabedir. Frederick'in ölümüyle birlikte imparatorluk da aslında sona erdi. Oğlu IV. Conrad ondan sonra dört yıl imparatorluk yaptı ve ondan sonra gayrimeşru oğlu Manfred, Regno'da tahta geçti. Fakat papa onu ordan çıkarmak üzere bir Fransız prensi olan Anjoulu Carlo'yu çağırdı ve bu “Haçlı Seferi” (böyle deniyordu) 1266'da zaferle sonuçlandı. İki yıl sonra en son meydan okuma, henüz on beş yaşında olmasına rağmen Alpleri, geçip taht hakkını savunan Frederick'in torunu Conradin'den geldi. Ama Tagliacozzo'da yenildi, esir alındı, yargılandı ve Napoli'de pazar yerinde boynu vuruldu (1268). Böylece “engereklerin soyu”nun sonuncusu da yok edilmiş oldu. Papalık, imparatorluk aleyhine giriştiği savaşta zafer kazanmıştı ve intikam için acımasız bir şekilde Avrupa halklarının üzerine yürüdü. İmparatorluğu kökünden kazıyıp yok etti. İmparatorluk olmadan idare edip edemeyeceğini zaman gösterecekti.

2. IX. LOUIS (1226-1270)

Fransa Kralı IX. Louis, yani Aziz Louis, bir deccal olan II. Frederick'in tam aksi özelliklere sahipti. Bir Rönesans prensinin kabalığı ve şüphecililiğiyle tavırlarında oldukça modern olan Frederick, Orta Çağ'ın son imparatoru idi. Görüntüde fazlasıyla Orta Çağlı olan Louis, ilahi haklar üzerine yaslanan yeni bir monarşi tarzının farkına vardı. İlk bakışta bir cam resimden fırlamış gibi görünen bir kraldı. Bir keşişin hayatına özeniyor ve sadece büyük bir vazife şuuruyla tahtını bırakmamaya razı oluyordu. Bir değil iki kez Haçlı Seferine çıktı ve sefer sırasında öldü. La Sainte Chapelle'in kurucusuydu. Hayatının hikayesini yazan ve onun bir aziz gibi sade ve gösterişsiz davranışlarını hoş bir basitlikte anlatan arkadaşı ve vekilharcı Jean de Joinville tarafından ölümsüzleştirildi. Zihinde beliren ilk imge, Aziz Louis'nin Vincennes ormanında bir meşe ağacının altında adalet dağıtma sahnesidir.

Yazın, Aşai Rabbani ayininden sonra, kral sık sık Vincennes ağaçlığına giderdi. Orada sırtını bir meşe ağacına yaslar ve bizi de etrafına oturturdu. Bir dileği olan kimse, hiçbir engelle karşılaşmaksızın ve bir aracı olmaksızın konuşmak üzere huzuruna çıkardı. Kral onlara doğrudan hitap eder ve şöyle derdi: “Çözülmesi gereken bir meselesi olan var mı?” Meselesi olanlar ayağa kalkardı. Sonra şöyle derdi: “Hepiniz sessiz olun, sıranız geldiğinde birbiri ardınca hepimiz dinleneceksiniz.”⁸

Onun dürüstlüğü bir darbu meseldi; Serazenleri bile aldatmıyordu. İlk Haçlı Seferi'nde Mısırlılar tarafından esir alınmış ve kurtulmak için yüksek bir fidye ödemek zorunda kalmıştı (1250). Fakat Nemours Dükü Philip onu Serazenleri on bin pound dolandırmakla itham ettiğinde,

Kral çok kızdı ve onlar nehri (Nil) terk etmeden önce bu on bin poundun ödenmesini istediğini bildirdi. Ben (Joinville) efendim Philip'e karşı çıktım ve krala buna inanmamasını, çünkü Serazenlerin yeryüzündeki en büyük muhasebeciler olduklarını söyledim. Efendim Philip benim doğruyu söylediğimi ve kendi konuştuklarının hepsinin şaka olduğunu söyledi. Kralsa şakanın zamanı olmadığını söyledi: Efendim Philip'e şöyle dedi: “Ve sana emrediyorum; eğer on bin pound ödenmemişse vassalım olarak bana borçlu olduğundan ötürü bu borcu ödeyecek olan sensin.”⁹

Bu tipik bir olaydı. IX. Louis sadece kendi haklarıyla ilgili değil, başkalarının hakları konusunda da titizdi. “Tanrının ve Kilisenin kanunlarına göre ve krallığının çıkarları için” hükmediyordu. Yeni fetihlere girişmek yerine krallığını tebasının gönüllü şekilde itaat etmesini sağlayarak güçlendiriyordu. Philip Augustus ve VIII. Louis zamanında büyük derebeylikleri sarayı destekledi, fakat kraliyet bu kadar

8 Buradaki tercüme Joinville'den, *Life of St Louis*, Birinci Kısım, c. 2, s. 177.

9 Joinville, *Vie de St Louis*, ch. Ixxvi. Bu bölüm aynı zamanda şu tercümede de yer alıyor: Joinville, *Life of St Louis*, İkinci Kısım, c. 10, s. 260.

güçlenirse bir gün kendi hakları tehlikeye girebilir diye ihtiyat içindeydiler. IX. Louis zamanında hiçbir çekince hissetmeden desteklediler, çünkü vassal ile lord arasındaki karşılıklı hak ve görevleri hakkaniyetli bir şekilde tanımladığı için güvenlerini kazanmıştı. Kendi hakları üzerinde fakat onların haklarının sınırlarında duruyordu. Eğer kaldığı evde bir rahatsızlık ya da kargaşa meydana geldiyse, orayı hukuku tesis edebileceği bir mekân haline getirmediği hiç kimseyi cezalandırmıyordu. İlk Haçlı Seferi'ne (1247) çıkmadan önce, tebasının kendilerini taleplerinde çoğunlukla acımasız olan Philip Augustus ekolünde sıkı bir eğitim görmüş icra memurlarının insafına bıraktığı şeklinde bir düşünceye kapıldığı bildirilmişti. Bu sebeple halkına kraliyet haklarının kaybolmadığını, fakat kötüye kullanıldığını bildiren bir komisyon gönderdi. Komisyondakiler şunları yapmalıydı

Bizle ve atalarımızla ilgili bütün şikâyetleri, bizim icra memurlarımız, korucu, idareci, komiser ve diğer ast memurlarımızın suçlu olduğu uygulama ve adaletsizliklerle ilgili iddiaların hepsini yazılı olarak almalı.¹⁰

İngiltere baronlarının Kral III. Henry'den beyhude bir şekilde isteyip durdukları reformdu bu. Louis bunu kendi inisiyatifi ile ihsan etmişti ve bu şekilde tahtı da zayıflamıştı.

Fakat IX. Louis'nin liberal monarşinin bir savunucusu olduğunu zannetmek de yanlış olur. İdaresi mutlaktı ve bazı meselelerde istisnai bir şekilde keskindi. Daha ziyade dinle alakalı mevzularda ortaya çıkıyordu bu keskinlik. Kâfirleri acımasızca cezalandırıyor –bir keresinde bu sebeple bir Fransız kasaba sakininin dudaklarını ve burnunu yakmıştı– ve Fransa'daki engizisyonun yürütülmesinden bizzat kendisi sorumluydu (1233). Daha önceleri dini cezalandırma işi seküler memurların elindeydi; fakat şimdi Burgundiya'da, Champagne'da, Flandra'da sapkınları diziler halinde yakan, papafermanı ve kraliyet elçilerinin mevcudiyetiyle korunan Dominik keşişlerin uzman ellerine bırakılmıştı.

Louis'nin ileri yıllarındaki yönetme tutkusu Kutsal Toprakları tekrar ele geçirme üzerinde yoğunlaşmıştı ve bu sebeple iki Haçlı Seferine öncülük etti. Birincisi (1249-54) Damietta'yı ele geçirdi, fakat hemen akabinde büyük bir felaketle sonuçlandı. Çünkü Artoislı Robert akılsızlığı yüzünden ordu Kahire'ye karşı yürüdü ve daha önceki Haçlı ordusu gibi Nil Deltası'nı oluşturan akarsular labirentiyle kuşatıldı. Louis esir alındı ve daha önce de gördüğümüz üzere büyük limanları güçlendirmenin dışında önemli bir kazanım elde etmeksizin dört yıl boyunca Filistin'de kaldıktan sonra kurtulmak için yüklü bir fidye ödemek zorunda kaldı. Müslüman

10 Alıntı: Ch. Petit Dutaillis, *The Feudal Monarchy in France and England*, çev. E. D. Hunt (London, 1936), s. 298.

yöneticisinin Hıristiyanlığa dönmek istediği şeklinde fantastik bir haber sebebiyle Tunus'a karşı yola çıktığı İkinci Haçlı Seferi'nde (1270) daha da az bir kazanım elde etti.¹¹ Louis eski Kartaca'da ateşli hummadan öldü ve ordusu bozguna uğramış bir şekilde geri döndü.

Belli bir kastının olduğu konularda Louis oldukça inatçı olabilirdi. Böyle durumlarda sanki ilahi bir ilhamın etkisinde imiş gibi davranır ve konseyinin bütün tavsiyelerini yok sayardı. Bu konudaki en meşhur vaka Paris Anlaşması (1259) esnasındaki tartışmalardır. Bu anlaşma ile Louis, İngiltere Kralı III. Henry'yi tamamen Fransa'dan atabilecekken Perigod ve Limousin'i yurtluk olarak muhafaza etmesine izin verdi. Konsey, Henry'nin babası olan Kral John'un Fransa mahkemesinin aldığı kararla bu topraklardan atıldığını söyleyerek oy birliği ile anlaşmaya karşı çıktı. Fakat Jonville'e göre,

Kral, İngiltere kralının bu topraklarda hiçbir hakkı olmadığını elbette bildiğini, ama oraları ona vermesinin bir sebebi olduğunu söyledi. "Bizim karılarımız kardeş olduğu ve çocuklarımız da öz kuzenler olduğu için, ve bu sebeple aramızda barış olması önemli olduğu için. İngiltere kralı ile barış yapıyor olmak benim için büyük bir onur, çünkü şimdi o benim vassalım, hâlbuki daha önceden değildi."¹²

Tarihçilerin büyük çoğunluğunun meseleye bakış açıları da konseyle aynıdır ve daha sert ve acımasız politikanın Fransa'daki İngiliz hâkimiyetine son verdiği ve böylece Yüz Yıl Savaşları'nın çıkışını engellediği görüşündedirler. Fakat bu vaka münferit olarak ele alınmamalıdır. Louis aile ilişkilerini temel bir siyaset aracı olarak kullandı ve bunları normal olarak daha karlı buldu.

Babası VIII. Louis iktidar döneminde bütün oğullarına mülkler verdi. Sadece en büyük oğlu krallığa varis olabilirdi, fakat diğerlerine de teselli ödülü olarak (appanage) "krala ait tımar arazisi" olarak bilinen araziler verildi. Robert, Artois kontu; Alphonse, Poitou ve Auvergne kontu ve Carlo da Anjou kontu oldu. Bu durumun daha sonraki yüzyıllarda ortaya çıkacak olan bir takım tehlikeleri vardı ama şimdilik büyük idari avantajlar sağlıyordu. Çünkü Philip Augustus ve VIII. Louis, Angevins ve Albigenler sapkınlarını yenerek kraliyet arazilerini beş katına çıkarmıştı ve yeni fethedilen toprakların idaresinin zor olacağı belliydi. Angevins lehine ayaklanmaları teşvik edecek şikâyetler yükselmesin diye yerel geleneklere

11 Mısır sultanı Baybars ya da Anjoulu Charles'in böyle bir haberin yayılmasından sorumlu olup olmadığı kesin değildir. Naples Kralı Carlo, büyük ihtimalle Büyük Rugerro'nun Kuzey Afrika'daki istismlarının yeniden canlanmasından endişe duyuyordu.

12 Joinville, *Vie de St Louis*, ch. xiv. Bu bölüm aynı zamanda şu tercümede de yer alıyor: Joinville, *Life of St Louis*, Birinci Kısım, İkinci Bölüm, s. 178.

büyük bir dikkat sarfetmek gerekiyordu. Normandiya ile ilgili olarak ise hem Philip Augustus hem de IX. Louis, idareyi kendi kişisel görüşlerine uygun bir şekilde yürütebilmek maksadıyla düklüğü kullanarak çok hızlı gelişmeler kaydettiler. Fakat yeni fethedilen bütün topraklara aynı kişisel çıkar yaklaşımıyla muamele etmek mümkün değildi. Bunların çoğunda kralın kendi otoritesini zımnen güvendiği bir adama devretmesi gerekiyordu. Bunu sonucunda “appanage” (krala ait tımar arazisi) sistemini çok kullanışlı buldu. Kral, kendi ailesi içinde barışı koruyabildiği sürece krallık güvende olacaktı.

Eğer erkek kardeşler uygun varislerle evlendirilirlerse, aile ilişkilerinin, başka bir takım faydaları da vardır. Poitiers Kontu Alphonse, Toulouse Kontu VII. Raymond’un kızı ve varisi olan Jeanne ile evlendi. Kayınpederinin ölümünden sonra (1249), Languedoc’un batı bölümünden oluşan toprakların yönetimini devraldı. Anjoulu Carlo, Provence kontunun en küçük kızı ile evlendi ve hem şansın yardımıyla hem de iyi bir idarecilik becerisi sonucunda kayın pederinin topraklarının hepsine sahip oldu. Bu toprakları o kadar iyi yönetti ki papa onu Sicilya’daki Hohenstaufen’e karşı açılan “Haçlı seferine” davet etti. Bunun sonucunda 1266’ya gelindiğinde Carlo, sahip olduğu bütün diğer şereflerin yanı sıra aynı zamanda bir de Naples kralıydı. IX. Louis’nin aile içinde barışı korumaya çalışmasının sebebi, Avrupa’daki taç sahiplerinden hemen hepsiyle akraba olmasıdır denilebilir. Takip eden yüzyılda akılcıca yapılan evlilikler, İngiltere, Aragon, Kastilya, Navarre, Provence, Sicilya, Bohemya, Macar ve Polonya ile kurulan yakın bağlar sayesinde Fransız kraliyet ailesine olağanüstü bir hükümlanlık gücü sağladı. Papalar genellikle Fransız’dı ve teknik olarak imparatorluk toprağı olsa da Fransız etki dairesinde kalan Avignon’da ikamet ediyorlardı. Hatta bir zaman, yalnızca unvanı olan imparatorlar, Lüksemburg ailesinden gelen Fransızlardandı.

IX. Louis dönemi Avrupa’da beş yüzyıldan fazla sürecek olan Fransız hâkimiyetinin başlangıcına işaret ediyordu ve Louis, bu hâkimiyetin kurulmasında önemli bir rol oynadı. O kilise mensuplarının yüzyıllardan beri dua ettikleri bir idealin gerçekleşmiş haliydi; bir Hristiyan kral örneği idi. Bütün Avrupa’da saygı uyandırdı ve hakkaniyet ve adalet sahibi olma konusunda papayı aşan bir şöhrat kazandı. Bunun sonucunda kendi tebası ya da serfi olmadığı hâlde pek çok kimse aralarındaki anlaşmazlıklar için ondan hakem olmasını istedi. Bunlardan en meşhuru Kral III. Henry ile İngiltere baronları arasındaki hakemliği idi ama Arles Krallığı ile Viyana arasındaki sınır kavgasıyla ilgili, Navarre kralıyla, Lorraine’deki ve aşağı arazilerdeki imparatorluk yurtluklarıyla ilgili başka tartışmalar da vardı. Hükümleri her zaman yerinde olmayabiliyordu, fakat tarafsızlığı evrensel olarak kabul görüyordu.

Bununla birlikte, onun kişiselliğindeki kutsallık havası, onun Fransa Krallığı adına böylece elde ettiği garip hükümlerlik tarzını görmemizi engellememeli. Bir önceki yüzyılda krallığın dışından hiç kimse Fransa kralına bir üst hakem olarak yaklaşmayı hayal bile edemezdi. Başvuru mercii papa ya da daha büyük ihtimalle imparator olurdu. Şimdi durumlar tam tersine dönmüştü. Latin Hristiyanlık güçlerinin hepsi IX. Louis'ye, yani sürekli Papa IV. Innocent'ı itidale teşvik eden ve II. Frederick, Lyon'da üzerine yürürse (1247) ona koruma sözü veren Louis'ye müracaat ediyordu.

İşin gerçeği şuydu ki Fransa kralı Avrupa'nın ahlaki hakemi olma gibi bir statü kazanıyordu. Rahiplerin her zaman doğru olacağını ve onların adaletinin kendisinden daha iyi olacağını zannetmiyordu. Tam aksine, piskoposlar, bir yıl artı bir gün aforoz halini muhafaza edenlerin mallarına el koymasını istediklerinde Louis, her bireysel durumla ilgili ayrı ayrı değerlendirme yapmaksızın böyle bir hüküm veremeyeceğini; "Çünkü din adamları onlara haksızlık yaparken insanları günahlarından beraat etmeye zorlamanın hem Tanrıya hem de mantığa ters" olacağını söyledi. Bu duruşunun gerekçesi olarak da papalık mahkemesinde suçsuzluğunu ispatlayana kadar yedi yıl aforoz halinde kalan Breton kontunun durumunu örnek verdi. Ama eğer Fransa kralı aforozlar üzerinde gözetimi sürdürürse, seküler ve dini yargı arasındaki sınır nasıl ve nereye çizilecekti?

Aziz Louis kendi piskoposlarının davranışlarını eleştirmekten pek de memnun değildi. Eğer durum gerektirirse, papanın kendisini eleştiriyordu. Bu sebeple 1247'de, kilisenin en Hristiyan ve en dindar oğlu olarak, eğer her geçen gün işler daha kötüye gitmese sanki her şey iyiymiş gibi sessiz kalmaya devam edeceğini belirterek Papa IV. Innocent'a bir dizi şikâyet sundu. "Gallican" Kilisesi'nin topladığı papalık vergisinden ve bunu zorlamak için aforoz tehdidinin kullanılmasından; papalığın yurtluk arazilerini görülmedik şekilde yaygınlaştırmasından; yurtluk arazilerinin henüz boş değilken tahsis edilmesinden; "böylece hayattaki rahiplerin her gün kendileri için ölecek olanları, kargaların leşleri beklediği gibi beklediğinden" ve pek çok papa adayının da oranın yerlisi olmadığından şikâyet ediyordu. Eğer Innocent'ın halefi, aynen onun kendi halefini geçtiği gibi Innocent'ı geçseydi, yerli din adamlarının krallığı kendileri temizlemekten ya da yabancıları dışarı atmaktan başka seçenekleri kalmayacaktı. Papa Innocent'ın II. Frederick'in zulümleri sebebiyle zor durumda olduğunu kabul ediyordu, fakat kendisinden önce "zulme uğrayan" haleflerinin hiç tevessül etmediği kadar fazla para istiyor olmasının sebebini anlayamıyordu. Papanın istediğini yapma hakkı olduğunu kabul ediyor, fakat onun "en üstün güce" (*plenitudo potestatis*) sahip olsa da bunu kullanma konusunda kendisini sınırlaması gerektiğini düşünüyordu. Daha önceki papalar böyle yapmıştı ve Innocent da onların yolunu takip etmeyi becerebilirdi.

Yurtluk arazilerinin bir kısmı kendi arkadaşları ve akrabaları için tahsis edilmiş olsa da Innocent, Papalık mahkemesi “memurlarına” Avrupa kiliselerinden elde edilen gelirlerle maaş ve ikramiye ödemesi yapılarak büyük çoğunluğunun profesyonel işleyişe tabi tutulmasını istediğini açıklamıştı. Fakat burada ele alınan bağlamıyla asıl önemli olan papanın kınanması ya da haklılığının tespiti değil, Fransa kralının, bir aziz olmasına rağmen, Papaya karşı “Gallican” Kilisesi’ni savunmasıydı. Papanın manevi otoritesini tartışmıyordu, fakat basitçe kendi hakları üzerinde duruyordu.

Ataları krallığın kiliselerini kuran ve Tanrı’ya ibadetin devam edebilmesi için yaptıkları hayırlarla destekleyen Lord Kral, kiliselerin bütün hazinelerini ve taşınabilir bütün mallarını kendi ihtiyaçları ve krallığının ihtiyaçlarını karşılamak üzere sanki kendisininmiş gibi geri alma yetkisine sahiptir.¹³

Bu, bir buçuk asır önce Papalık tarafından çok öfkeli bir şekilde tartışılacak bir iddiaydı; hatta böyle bir söz ancak İngiltere Kralı II. Henry ya da İmparator II. Frederick gibi dine en karşı olan krallardan birinden beklenebilirdi. Böyle bir şeyin XIII. yüzyılda azizler listesine dâhil edilen bir kral tarafından söylenmiş olması, eskiden kabul gören geleneksel Kilise anlayışında muhtemel bir çöküşün en iyi göstergesidir. Papa ile ters düşen ama yine de Fransa’daki katedrallerin birçoğunda mermerden veya cam üzerinde tasvirleri bulunan Aziz Louis ile torunu IV. Philip arasında çok az bir fark vardır. IV. Philip, Papa VIII. Bonifacius’u tehdit etmekte tereddüt etmemiş ve şu sözünüle açıkça meydan okumuştur: *Antequam essent derici, rex Franciae habebat custodiam regni sui*. Fransa kralı daha ruhbanlar ortada yokken kendi krallığını muhafaza ediyordu.

Çok az şeyden IX. Louis’nin Papalığa zarar vermek ve millî bir Kilisenin temellerini atmak gibi bir niyetinin olmadığından emin olunduğu kadar emin olunabilir. Siyasetinin gelecekte neye yol açtığını görebilmiş olsaydı acı içinde gözyaşı dökerdi. Fakat tanrının krallara vermiş olduğu özel lütuf sayesinde apaçık ve ayan beyan doğruyu gördüğünü ve bunun sonucunda zihninde ne varsa onu söylediğini düşünüyordu. Eski kilise mensuplarının bir kralı gördükleri gibi o da kendisini “Tanrı’nın vekili” olarak görüyordu; fakat seleflerinin aksine o ideali hayata geçirebilecek kişisel bir kutsiyete sahipti. Daha önceleri skolastik bir teoriden öteye gitmeyen “ilahi hak”, popüler tahayyüle çok cazip geldi ve Aziz Louis, Vincennes’deki bir meşe ağacının altında adalet dağıttığında yerini buldu. Bundan itibaren Fransa kralı artık dinin ve adaletin tecessüm etmiş hali olarak kabul edildi. O, Rabbin kutsadıydı ve böylece kilise üzerinde tam bir hâkimiyete sahip oldu.

13 Matthew Paris, *Chronica Majora*, ed. H. R. Luard, R. S. 7 vols (London, 1872-83), vi. 110.

Dokuz buçuk yüzyıl sonra Konstantin'in din değiştirmesiyle ortaya çıkan sorun hâlâ çözülmemiş haldeydi. İmparatorluk çökmüş ve Papalık gücünün zirvesini aşmıştı, fakat Cordobalı Hosius'un sözleri aciliyet ve öneminden bir şey kaybetmemişti:

Tanrı, krallığı sizin ellerinize verdi; kilisenin işlerini ise bize emanet etti... Bizim dünyevi bir kural uygulamaya izniniz yok ve sizin de, Sör, tütsü yakmaya yetkiniz yok.

İlave Okumalar

Kaynaklar

Salimbene, *Chronicle*, çev. G. G. Coulton, *From St Francis to Dante*, 2nd edn (London, 1907).

The Liber Augustalis; or Constitutions of Melfi, promulgated by Emperor Frederick II for the Kingdom of Sicily in 1231, çev. James M. Powell (Syracuse, N. Y., 1971).

Joinville, *The Life of Saint Louis*, in Joinville and Villehardouin, *Chronicles of the Crusades*, çev.

M. R. B. Shaw (Harmondsworth, 1963), pp. 163-353. Joinville'in ölümünden sonra azizlik mertebesine ulaşmasının bir delili olarak –ki içerikteki materyal seçiminin sebebi de böylece açıklığa kavuşmuş oluyor– kaleme alınan *Life of Saint Louis* adlı eserinin en iyi tercümesi.

Çalışmalar

Ernst Kantorowich, *Frederick II*, çev. E. O. Lorimer (New York, 1957). David Abulafia'nın 'Kantorowicz and Frederick II', *History*, 62 (1977), 193-210 yer alan çağdaş eleştirisi ile birlikte okunması gereken olağanüstü bir kaynak.

David Abulafia, *Frederick II: A medieval emperor* (London, 1988).

Elizabeth Hallam, *Capetian France 987-1328* (London, 1968).

Jean Richard, *St Louis*, ed. Simon Lloyd, çev. Jean Birrell (Cambridge, 1992).

Lauro Martines, *Power and Imagination: City-states in Renaissance Italy*, 3rd edn (Harmondsworth, 1983).

XIII. YÜZYIL ORTALARINDA AVRUPA: EKONOMİK İNCELEME

Bu bölüm, X. ile XIII. yüzyıllar arasında, Batı Avrupa'nın ekonomik genişlemesi ile Bizans ve İslam ekonomilerinin daralması sürecini karşılaştırır. Türk, Bulgar ve Moğol istilaları Doğu'nun güvenliğini ve ekonomik güvenliğini tehdit eden gelişmelerdi. Hâlbuki Batı'nın sınırları hep genişleme halindeydi; mesela Almanlar Slav bölgelerini ele geçirmiş, İspanya'nın büyük bir bölümü de yeniden fethedilmişti. Ticari topluluklar olarak serpilip ve belediye yetkililerinin üretimi ve ticareti düzenlediği şehirlerin büyümesinde, yeni bir ekonomik güven ve zenginlik ortamının gelişmekte olduğu görülür. Kentsel gurur hem büyük binalar hem de sanat aracılığıyla ifade ediliyor ve besleniyordu. XIII. yüzyıla gelindiğinde en önemli iki ekonomik merkez Kuzey Denizi ve Baltık Denizi'nin kıyı bölgeleriyle Akdeniz bölgesinden müteşekkildi ve bu bölgeler, çoğu Champagne Fuarlarında birleşen kara yolları ile de birbirine bağlanıyordu. Riskli olmasına rağmen deniz yolları da önemliydi ve İtalyan tacirler, karı paylaşarak mali riskleri yayma gibi bir yöntem geliştirmişlerdi. İtalyanlar aynı zamanda bankacılık ve ticari muhasebe ile ilgili metotları geliştirmeye de ön ayak oldular. Batı'da bu dönem, büyük nüfus hareketleri ile bilinir. Hareket edenler sadece tüccarlar değildi, mesela yeni ekime açılmış arazilerin düşük kira bedelleri de tarım işçilerini bu büyük arazilere yönelten ayartıcı bir faktördü. Bu fırsatlarla gözü kamaşmayan köylüler de bu durumdan istifade ediyordu. Çünkü daha fazla nüfus eksilmemesi için toprak sahipleri onlara daha cömert davranmak zorunda kalıyordu.

X. ile XIII. yüzyıllar arasında Batı Avrupa'nın ekonomisi hızla genişledi, fakat Bizans ve İslam ekonomisi yavaş yavaş küçülmeye başladı. XIII. yüzyılın ortalarında Konstantinopolis hâlâ zengin bir şehirdi, fakat Akdeniz'in üstün olduğu zamanlar artık geçmiş ve ticaret kalıcı bir şekilde İtalyan şehir devletlerine geçmeye başlamıştı. Fakat Batı Avrupa kapitalist toplumun temellerini atarken doğu Akdeniz'in feodalizme doğru yol alıyor olduğunu söylemek de biraz abartı olur. Bizans İmparatorluğu'nda ekonomik güç, devletten arpalık arazileri (αρχοντες) ve vassalları (καβαλλάριοι=şövalyeleri) olan feodal lordlara geçmişti. Mısır'da Kahire, İskenderiye ve Dimyat gibi gelişen tüccar topluluklar var olmasına rağmen yönetim toprak vergileri karşılığında askeri birlikler temin eden Memluklerdeydi.

Doğu'daki bu geriye çekilmenin sebebi büyük ihtimalle dış güvenlikteki eksiklikti. İslam ile ilgili asıl yıkıcı güç Moğollardı. Moğollar Karadeniz'den Dakota'ya giden yeni bir kara yolu açmış olmalarına rağmen geleneksel ticaret yollarını değiştirdiler ve bütün Yakın Doğu'yu sürekli bir alarm halinde bıraktılar. 1258'de kuşatılan Bağdat hiçbir zaman eski zengin haline dönemedi. Suriye'nin diğer zengin şehirleri de ani akınlarla karşı karşıya kaldı: Halep 1280'de, Şam ise 1260'ta ve 1300'de kuşatıldı. Bizans'taki güven sorunu ise daha eski bir tarihte başlamıştı. Küçük Asya'nın zengin şehirleri 1071'de Selçuklu Türklerinin eline geçmiş, Tuna'nın zengin şehirleri ise 1186'da Bulgarlar tarafından ele geçirilmişti. Doğu yönünde ilerlemesi gereken ticari seferler olarak tertip edilen Haçlı Seferleri ise sonunda Konstantinopolis'in aleyhine dönmüş ve şehir 1204'te kuşatılmıştı. Şehir 1261'de bir Rum hanedanı tarafından tadil edilmiş olsa da artık Akdeniz'in kraliçesi değildi. Sadece eski kimliğinin bir gölgesi, Asyalılar, Slavlar ve her tür batılı saldırıyla karşı karşıya olan bir kaleydi artık.

Batıya döndüğümüzde ise durum çok farklıydı. Orada Moğol saldırıları korkusu olmasına rağmen sınırlar gittikçe genişliyordu. Almanlar Slavları alt ederek doğuya doğru genişliyordu. Öyle ki 1252'de Alman (Töton) Şövalyeleri Memel kale şehrini kurmuş; Kurtuba (1236) ve Sevilla'nın (1248) teslim oluşundan sonra İspanya'nın Hristiyan krallıklarına uğraşacakları sadece Gırnata kalmış; Yunan ana karası ve adaları da IV. Haçlı Seferi sonrasında Venedik, Ceneviz ve Fransız müttefikleri arasında paylaşılmıştı. Yani Batı Avrupa hem coğrafi olarak hem de nüfus ve servet bakımından hızla büyüyordu.

Yeni zenginliği dışa vuran işaretlerden biri, artık X. yüzyıldaki gibi korunmuş kapalı kaleler olmayıp birer endüstriyel ve ticari toplum olarak serpilmekte olan şehirlerin gelişmesiydi. Çoğu kendi kendini yöneten komünlerdi ve bu feodal bir dünyada olağandışı bir görüntüyü. Duvarlarla çevrili bir şekilde küçük özgürlük adaları teşkil ediyorlardı. Kapılarından geçen bir yolcu aynen bir piskoposun ya da bir baronun "dokunulmazlık" alanına girer gibi sıradan toprak hukukundan o

komünün hukukuna geçiş yapıyordu. Fakat pazar alanına geldiğinde onu bir lordun sarayı ya da kalesi karşılamıyor, karşısına *Palazzo Comunale*, *Hotel de Ville* de denilen belediye sarayı çıkıyordu. Çünkü bir Orta Çağ şehri için en olağandışı şey feodal bir lordun imtiyazına sahip olmaktır. Bir birlik altında toplanmaya ant içmiş vatandaşlar topluluğu ya da komün, sanki kurgusal bir yasa ile bir baron sayılmıştı. Kendi topraklarını kontrol altında tutuyor, kendi mahkemelerini kuruyor ve kendi sarayına ya da idare binasına sahip oluyordu. Bu son unsur önemliydi; bu sebeple belediye sarayı ihtişamlı bir binaydı, heykellerle donatılmıştı ve bütün vatandaşların savaşa çağırıldığı etkileyici bir çan kulesi ile taçlanmıştı. Öyle ki Frederic Barbarossa Milanoluların cesaretini kırmak istediğinde vatandaşları kendisi için şehir merkezinde bir saray inşa etmeye zorlamıştı. Böylece şehir halkı kendi efendiliklerinden vazgeçmiş ve Barbarossa'nın efendiliğini ilan etmiş olacaktı.

Stadtluft macht frei: Şehir havası insanı özgür kılar. Özgür bir şehre giren ve orada bir yıl artı bir gün kalan bir köylü ya da köle otomatik olarak hür kabul ediliyordu. Çünkü kendi efendiliğinden bir pay kazanmış oluyordu. Fakat bu onun orada çalışmak ve istediği gibi alışveriş yapmakta özgür olduğu anlamına gelmiyordu. Tam aksine her komün kendi sanayi ve ticaretini çok titiz bir dikkatle düzenliyor; fiyatları, standartları ve çalışma saatlerini belirleyen loncalar kuruyordu. Hem tüketicinin hem de üreticinin hakları korunuyordu. İlkinin hakları, kullanılan hammaddenin ve zanaatkârın niteliği kontrol edilerek, ikincisinininki de rekabetçi ticaret engellenerek korunmuş oluyordu. Fuar zamanı hariç hiçbir mamül mal başka şehirlerden ithal edilmiyordu ve her şehirde fiyatlar sıkı bir şekilde kontrol ediliyordu. Hiçbir zanaatkârın meslektaşlarının aleyhine fiyat kırmamasını ya da başkalarının ürünleri aleyhine kendisinininkinin reklamını yapmamasını sağlamak için ücretli gözetmenler tayin edilmişti. Ayrıca bir zanaatkârın yeni aletler icat etmesini, eşi ve çocuklarını ücretsiz işçi olarak istihdam etmesini veya şehir meydanındaki çan sabahları çalmadan önce ve gece çan çaldıktan sonra çalışmasını yasaklayan kuralları vardı.

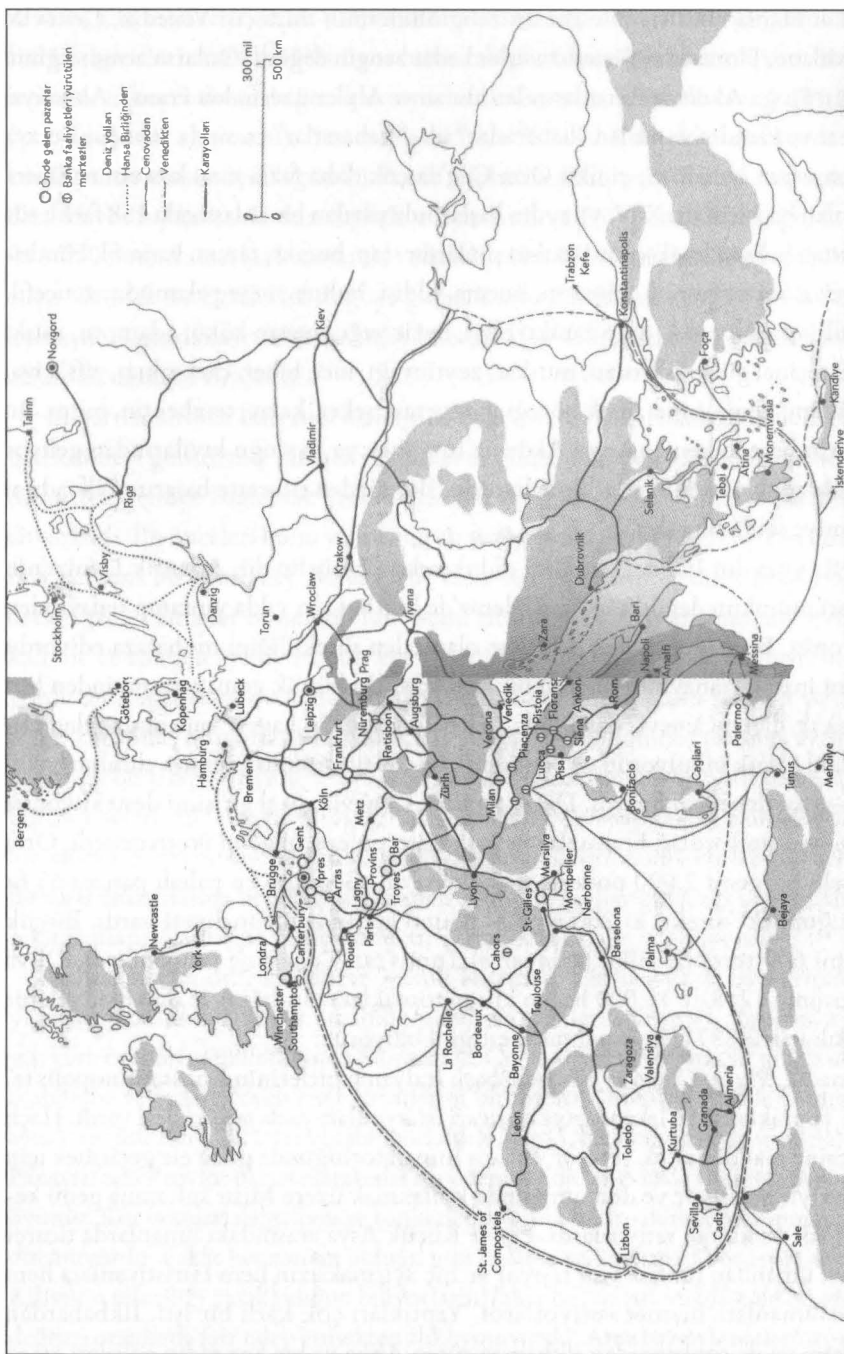
Yiyecek için her şehir, köylerden pazarına getirilen ürünlere bağılıydı. Yetkililer, şehirdeki insanların acımasızca sömürülmemesi için haftalık pazarın dikkatle idare edilmesi gerektiğini fark ettiler. En büyük tehlike, girişimci tacirlerin belirli temel besin maddelerini kıtlık fiyatlarıyla satabilmek maksadıyla pazardan toparlayıp stoklama ihtimaliydi. Bu sebeple her şehrin temel politikası "aracılara" izin vererek köylünün doğrudan şehir halkına malını satabilmesini sağlayan düzenlemeler yapmaktır. Bu amaçla bütün yiyecek alışverişinin şehir duvarları içinde ve halka açık yerlerde yapılması zorunlu tutuldu. Köylüler ürünlerini doğrudan doğruya pazara getirmeli ve halka açıktan sunmalıydılar. Belli bir saate kadar şehrin sakinlerinden başkasına satış yapmamalıydı; müşterilerin kendisinin ve ailesinin ihtiyacı dışında

mal alıp almadığını denetleyen gözetmenler vardı. Hiçbir şehir sakininin mahzeninde et stoklamasına izin verilmiyordu; hiçbir fırıncı un yığamazdı. Satılan her mal hemen tüketilmeliydi.

XIII. yüzyılda içinde en büyük şehirleri de barındıran en önemli iki ekonomik merkez, bir tarafta Kuzey ve Baltık denizlerinin sahilleri, diğer tarafta da Akdeniz sahilleriydi. Bir taraf temel ürünler ve ana mamullerin merkeziydi, diğeri ise üst sınıf lüks malların merkezi. Ekonomik olarak ikisi birbirini tamamlıyordu. Bu sebeple karadan pek çok ticari yolla birbirine bağlanıyordu ve bu ikisi merkezi takas mahalli denilebilecek Champagne Fuarlarında birleşiyordu.

Kuzey bölgesindeki en önemli ekonomik faktör kumaş endüstrisiydi. Bu endüstri, ham yün yığınlarını İngiltere'den alıp gemiyle kanaldan Bruges'e getiren, Flanders ve Picardy'de bunları boyayıp dokutan ve en sonunda kumaş olarak satan büyük tacirlerin elindeydi. Bu sadece önemli miktarda sermaye gerektiren değil, aynı zamanda iyi organize edilmiş bir sanayi gerektiriyordu. Scheldt ve Somme arasında bir tür Orta Çağ'ın "kara kentini" teşkil eden bir dizi dokuma-şehri yer alıyordu. Ghent ve Ypres bu şehirler arasında en büyükleriydi; fakat St Omer, Lille, Tournai, Arras, Cambrai, Douai ve Amiens de önemli şehirler arasındaydı. Nüfuslarının en az yarısının dokuma ticaretinde istihdam edilmiş olması mümkündür. Mesela nüfusu 30.000'i geçmeyen Ghent'de her biri bir çırak ve ilaveten bir ya da iki kişiyi çalıştıran 4.000 dokumacı vardı. Fakat bunların fabrikalarda çalıştıkları zannedilmemelidir. Her tacir yününü, atölyesinde bir veya iki dokuma tezgâhı bulunan dokumacılara dağıtıyordu. Onlara önceden üzerinde anlaşılmış bir ücret ödüyor ve belki de dokumacıların alet edevatını temin ediyordu. Dokumacılar ise şehirden şehire kasabadan kasabaya iş bulmak için gezen, çalışanların en alt sınıfını teşkil eden, lonca mensubiyetinden ve vatandaşlık haklarından mahrum olan "mavi-tırnaklılardan" oluşan (parmaklarındaki boya nedeniyle onlara bu isim verilmişti) seyyar nüfus arasından işçi istihdam ediyordu.

Flandra kumaşı, Batı Avrupa'nın en mükemmel ürünüydü. Cermenler, İsveçliler, Norveçliler, Hollandalılar, İngilizler, Fransızlar, Portekizliler, Kastilyalılar, Katalanlar, İtalyanlar, Slavlar ve hatta bazen Yunanlar ile Müslümanlar bile bu kumaşla giyiniyordu. Güneydeki tacirler bu kumaşı alabilmek için Champagne Fuarı'na kadar bütün o yolu kat ederlerdi; kuzeydekiler ise deniz yoluyla gidip Bruges'ün o büyük pazarından alırlardı. Orada ticarete kuzey denizlerinde dönmeye en etkin denizcileri olan Hansa tacirleri (ya da "Easterlings") hâkimdi. Lübeck, Hamburg, Visby, Rostock, Stralsund ve Dansingli tacirler Doğu Almanya'nın yeni kolonileştirdiği topraklardan mısır taşıyor; Scania'dan ringa balığı alıyor; La Rochelle ve Oleron'dan tuz ve şarap; Londra, Yarmouth, Lynn ve Hull'un tepesindeki Kingston'dan yün alıyorlardı.

Harita 16: Yüksek Orta Çağ'da Şehirler ve Ticaret

Fakat Hansa tacirleri bile Bizans zenginliklerinin mirasçısı Venedik, Ceneviz, Piza, Milano, Floransa ve Sienalı tacirler kadar zengin değildi. Onların zenginliğinin kaynağı, Doğu Akdeniz limanlarından alınan ve Alpler üzerinden Fransa, Almanya, İngiltere ve Flandra'ya satılan “baharatlar” idi. “Baharatlar” esasında yanlış anlamaya meydan veren bir terim; çünkü Orta Çağ'da çok daha fazla malı kastetmek üzere kullanılan bir terimdi. XIV. yüzyılın başlarında yazılan bir anlaşmada 288 farklı tür baharattan bahsedilmektedir. Bazıları şunlardır: şap, boraks, tarçın, karanfil, Hindistan cevizi, bakır, pamuk, kimyon, hurma, fildişi, buhur, meşe palamudu, zencefil, zencefilli-çörek, zamk, arap zamkı, çivit, bezir yağı, meyan kökü, adamotu, misk, hardal, reçine, güherçile tuzu, muskat, zeytinyağı, inci, biber, çam sakızı, zift, civa, kuru üzüm, sandal ağacı, ipek böceği yumurtası, şeker, kalay, terebentin, mum. Bu ürünlerin hemen hemen hepsi Akdeniz'in güney ya da doğu kıyılarından geliyor ve batıda çok yüksek fiyatlarla satılıyordu. Bu yüzden ticarette başarının ilk adımı bir gemiye sahip olmaktı.

XIII. yüzyılın İtalyan gemileri oldukça kısa ömürlüydü. Atlantik Denizi'nin aşmaları mümkün değildi, hatta Akdeniz'de bile beş altı yılda yıpranıp tedavülden kalkıyordu. Bu nedenle yeni gemilere olan talep sürekliliğini muhafaza ediyordu ve gemi inşaatı, sanayinin önemli bir koluydu. İki büyük gemi tersanesinden biri Venedik'te, diğeri Ceneviz'deydi. İlki Arsenal (Arapça “iş hanesi” anlamına gelen *Dar Sana*'dan) olarak biliniyordu ve bankacılık ile tuz ticaretinin yanı sıra cumhuriyetin devlet-sanayilerinden biriydi. Diğer taraftan Ceneviz, özel girişimi destekliyor ve Tuscanlar, Lombardlar, Fransızlar ve başka isteyenler için gemi üretiyorlardı. Orta ölçekteki bir gemi 2.000 pounda mal oluyordu. Geminin en pahalı parçası 65 fit uzunluğundaki direk ki 200 ila 300 pound arasında bir maliyeti vardı. Büyük bir gemi 600 ton boş yükü (*dead cargo*) Tunus'tan Ceneviz'e taşıyabilirdi. Oliva adlı geminin 1248'de 11.000 hacıyı kutsal topraklara taşıdığını ve onlardan tek bir yolculuk için 2.8871/2 pound talep ettiğini biliyoruz.

Venedik, Piza, Ceneviz gibi belli başlı İtalyan şehirlerinin Konstantinopolis'te, Kutsal Topraklarda ve İskenderiye'de ticari istasyonları ya da *fondachileri* vardı. Haçlı askerlerine maddi destek veriyor, Bizans İmparatorluğunda gücü ele geçirmek için birbirleriyle yarışıyor ve donanmasında kullanmak üzere Mısır sultanına gemi ke-restesi, zift ve katran satıyorlardı. Fas ve Küçük Asya arasındaki limanlarda ticaret yapıyor, limandan limana yük taşıyor ve hiç ayırmaksızın hem Hristiyanlara hem de Müslümanlara hizmet veriyorlardı. Yaptıkları çok karlı bir işti. İlkbahardan sonbahara ya da sonbahardan ilkbahara süren Akka'ya bir kez gidip gelişleri en az yüzde 150 kar etmelerini sağlıyordu.

Tabii ki karın yüksek olduğu yerde risk de yüksekti. Çünkü doğal yollardan geminin batması tehlikesinden başka, gemiler limanlarda oyalandığından korsanlık

ve savaş gibi tehlikeler de sık karşılaşılan tehlikeler arasındaydı. Gördüğümüz üzere İtalyan şehirleri sürekli bölünüyordu ve rakiplerinin topraklarının yanı sıra ticaretlerine el koymaktan da geri kalmıyorlardı. Ceneviz, Pizza ile savaşa girdiğinde (ki bu çok sık oluyordu), Cenevizli tacirler “Kutsal Kilise’nin düşmanlarından kazanç elde etmek için” (çünkü Pizza Ghibelline idi, yani Roma imparatorunu destekliyordu) korsanlardan istifade ediyorlardı ve 250 pound karşılığında 3.000 ila 5.000 pound arası bir kazanç elde edebiliyorlardı. Hükmi bir devlet gibi hareket eden Venedik ise tacirlerini doğuya giden konvoylar halinde örgütlemek zorunda kalmıştı. Hatta daha içerdeki şehirler bile Guelf ve Ghibelline yağmacıların verdiği zarardan nasibini alıyordu.

Bu şartlar altında İtalyan şehirlerindeki tacirlerin risklerini dağıtmak üzere yeni iş teknikleri geliştirmiş olmaları şaşırtıcı değildir. Sermayelerini bir tek sefere ya da bir tek gemiye bağlamak yerine şirketler kuruyor ve pek çok gemiden hisseler alıyorlardı. İlk önceleri bunu yapmanın en yaygın yolu (ki 1072 gibi erken tarihlerde bile rastlanır bu yönteme), iki ya da üç tacir-sermayedarın, gemide hissesi olan bir ortağa para “emanet etmeleri” idi. Gemi ticaret yaparken emanetçiler evlerinde kalıyor ve sonucu bekliyorlardı: eğer gemi kaybolursa, para da kaybedilmiş oluyordu ama eğer dönerse kendi paraları ile birlikte bütün karın yarısını ya da üçte birini kazanmış oluyorlardı. Fakat XIII. yüzyıla gelindiğinde çok daha ayrıntılı ve karmaşık bir şirket girişi ortaya çıktı –ortaya çıkan sonuçların aktif olsun olmasın bütün üyelere eşit olarak yansıdığı tam bir şirket (*compagnia*). O zamanlarda artık bir yükü sigorta etmek de mümkündü. Sigorta anlaşmasında kullanılan kelimeler bir satış anlaşmasına benziyordu ama en sonunda mallar gideceği yere güvenli bir şekilde ulaşırsa anlaşma feshedilecektir şeklinde bir ifade yer alıyordu.

İtalyan ticaret dünyasında en önemli kimseler, tefeciler ya da bankerlerdi (para yığınlarını oturdukları bank üzerinde muhafaza ettikleri için bu adı almışlardır). XIII. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Floransa ve Ceneviz’de bankerler çift girişi hesaplar açabiliyor ve sadece farklı para birimlerini birbirlerine dönüştürmekle kalmıyorlar, aynı zamanda tahvil ticareti yapabiliyorlardı. Öyle ki, bir Fransız tacir, (mesela) Lagny Panayırı’nda Provins parası olarak alacağı ödeme için Ceneviz’de Ceneviz parası alabiliyordu. Kur oranları dalgalıydı ve bankerler de bu alanda spekülasyon yapmaktan geri durmuyordu. Fakat her zaman olduğu gibi onların en önemli işi borç para vermektir. Kilisenin tefeciliği yasakladığını biliyorlardı, fakat bu, onları yüzde 8 ila 20 oranında değişen oranlarda faiz talep etmekten alıkoymuyordu. Ama bazen senetlerini gerçekte verdikleri borçtan daha büyük bir miktar için düzenleyerek bu durumu gizleme yoluna gidiyorlardı. Kilisenin kendilerini cezalandırmayacağını, zira papalığın da önemli bir müşterileri olduğunun farkındaydılar. Mesela Papa IV. Innocent, Hohenstaufen’e karşı

savaşları için paraya ihtiyaç duymuş ve bunu Toskana bankerlerinden ödünç almış, bir kısmını İngiliz Kilisesi'ne verilmesi gereken zorunlu bir vergi şeklinde güvenli bir yolla almış ve Anjoulu Charles işte böylece kendisine Sicilya tahtını kazandıran (1265-6) Haçlı kuvvetlerini Floransa altını ile teşkil edip yetiştirmişti.

XIII. yüzyılın sonlarına kadar, Avrupa ticaret ve finansının merkezi takas yeri Champagne fuarlarıydı. Yıl boyu birbirini takip eden ve her biri altı hafta süren bu fuarlardan altı tane vardı. Biri lagny'de, biri Barsur-Aube'de, ikisi Provins'de (Mayıs'ta ve Eylül'de) ve ikisi Troyes'de (Haziran ve Ekim'de) idi. Sahip oldukları önemi, Kuzey Denizi'nden Akdeniz'e doğrudan deniz yolunun mümkün olmadığı bir dönemde', İtalya'dan Flandra'ya uzanan karayolu üzerinde olmalarına ve Kuzey Almanya'nın Hansa şehirlerinden, Renanya, Provence ve Katalanya'dan, aynı kolaylıkla ulaşılabilecek bir noktada bulunmalarına borçluydular. Bu fuarlar yerli halkın çok az önem taşıdığı uluslararası toplantılardı. Her fuar kendi polisi (*custodes nundinarum*) tarafından kontrol ediliyor ve biri ticaret, diğeri hesapların görülmesi için olmak üzere iki ayrı dönem şeklinde düzenleniyordu. Tacirler acentelerine mamul mallar yolluyor –1248'de Marsilya'dan Troyes'e yedi Viyana Poundu karşılığında iki yük biber nakliyesi için yapılan anlaşma elimizde mevcut– ve İtalyan bankerler de Avrupa'nın herhangi bir yerinde ve istenilen her tür para birimiyle nakde çevrilebilecek akreditif mektupları düzenleyen acenteler gönderiyorlardı.

Son olarak normal ticaret kategorilerinden hiçbirine girmeyen ama Champagne'da bulunan başka bir endüstriye de değinilmelidir –inşaat. Bugüne kadar ayakta kalan mücessem binaların ispat ettiği üzere, inşaat XIII. yüzyılda çok büyük bir sermaye yatırımı demekti. Meşhur bina isimlerini saymak gerekmez esasında –Reims, Amiens, Beauvais, Paris, Chartres, Bourges, Burgos, Toledo, Assisi, Siena, Köln, Magdeburg ve Ypres–, çünkü XIII. yüzyılın ilk döneminde böyle büyük binalara her yerde rastlamak mümkündü ve bu tür yapıların inşası için yapılması gereken ekonomik organizasyonun boyutlarını tahmin etmek zor değil. Alanı temizledikten sonra çok büyük miktarlarda kereste ve yapı taşı yığmak gerekiyordu. Eğer taş ocakları çok uzaktaysa, taşların, karayolu yirmi beş milde masrafı katlayacağından tercihen deniz yolu ile nakliyesiyle ilgili düzenlemelerin yapılması gerekiyordu. Yer döşemesi için mozayiklenmiş çiniler, çatıyı kaplamak için kurşun, pencerelerde kullanılmak üzere Lorraine'den vitray camı (*pot-metal*) ve Meuse'daki Dinant dökümhanelerinden gelebilecek çanlara ihtiyaç vardı.

1 Ancak XIII. yüzyılın sonlarında İtalyan tacirler İngiltere ve Flandra'ya düzenli deniz seferleri yapmaya başladılar. Ondan önce gemileri Atlantik yolculuğu yapmayı sağlayacak kadar güçlü değildi.

Fakat hepsinin ötesinde en büyük sorun, işgücü sorunuydu. Zira farklı yerlerde ve farklı zamanlarda çalışacak çok sayıda işçi gerekiyordu. İngiltere’de Westminster Manastırı’nın 1253 yazı ortasında devam etmekte olan inşası sırasında 130’u duvar ustası olmak üzere 435 kişi istihdam edilmişti. Yüzyılın sonunda Kral I. Edward, Wales’de yaptırdığı sarayı için 3.000 kişilik bir işçi ordusu muhafaza etti. I. Richard da Gaillard Şatosu’nu aceleyle inşa ettirdi. Fakat kısmen günümüze ulaşan 1198 yılına dair kayıtlar (ücretlerin ustalığa göre günlük 2 d. ile 4 d. arasında değiştiği bir dönemde) çok şaşırtıcıdır. Kayıtlarda şu bilgiler yer alır: oduncular 2.320 pound, marangozlar 3.350 pound, küçük tüccarlar 9.730 pound, zemindeki sert kayaları kesen ve çukur açan madenciler 1.780 pound 19 s., taşıdığı işçileri 2.600 pound 5 s., duvar ustaları 2.600 pound, kereste ve taşları taşımakta kullanılan sal ve gemiler 1.700 pound 5 s.

Böyle işlerde çalışan işçiler mecburen göçebe bir hayat yaşıyorlardı; katedraller, kaleler, manastırlar, mahalle kiliseleri ya da belediye binalarının başlanıp bitirildiği yerler arasında gidip geliyorlardı. Fakat böyle olmasına rağmen yine de işverenler büyük inşaatlarda çalıştırmak üzere işçi bulmakta zorlanıyorlardı. Krallar “baskı” ile işgücü bulma hakkına sahipti ve polis şeflerine, icra memurlarına ya da inzibatlarına krallıklarının her tarafından duvar ustası ve marangoz toplama emri verebiliyordu. Diğerleriye, mesela piskoposlar, dükler ve kontlar bulabildikleri her yerden işçi toplamak için etrafa adamlar göndermek zorundaydı. Bu nedenle duvar ustaları en fazla seyahat eden adamlardı. Tecrübeli bir Fransız duvar ustası olan Villard de Honnecourt seyahatleri esnasında günümüze kadar ulaşan ve Cambrai, Vaucelles, Laon, Reims, Meaux, Chartres ve Lozan’a nasıl gittiğini ve oralarda nasıl çalıştığını gösteren bir eskiz defteri tutmuştur. Ama asıl en büyük yolculuğu Macaristan’aydı ve tahminen 1244-7 yıllarında Moğollar tarafından tahrip edilen kiliseleri yeniden inşa etmek içindi.

Onun meslek hayatı Batı Avrupa iktisadi hayatının XIII. yüzyılda nasıl bir bütünlük içinde olduğunu gözler önüne serer. 1250’den önce ne ulusal gümrük sistemleri ne de “gümrük duvarları” vardı; tacirlerin, vaizlerin, ilim adamlarının veya işçilerin bir ülkeden diğerine hareket etmesinin önünde bir engel de yoktu. Papa, İtalyanlara İngiliz topraklarını arpalık olarak veriyor; İngiliz ilim adamları, Naples ve Sicilya’daki Regno’dan gelen bir Alman baronunun oğlu olan büyük üstadları Thomas Aquinas’ın yanında Paris’te çalışıyorlar; Katalan paralı askerler, Bizans İmparatorluğu’nda görev yapıyor ve İtalyan tacirler, Lübeck ve Bruges’de ikamet ediyordu. Bazı ülkelerde, özellikle İngiltere’de, yabancılara karşı bir düşmanlık hissi doğmaya başlamış olmasına rağmen henüz Avrupa ekonomisinin bütünlüğünü tehdit edecek boyutta değildi.

Nüfusun nasıl hareketli olduğunu gösteren şaşırtıcı örneklerden biri, Almanya'nın doğuya doğru yayılması ve (I. Otto zamanındaki kısa bir dönem hariç) Şarlman döneminden XII. yüzyıla kadar Almanlar ile Slavlar arasında bir sınır teşkil eden Elbe'nin doğusundaki toprakların sömürgeleştirilmesidir. 1150'de Ayı Albert, Brandenburg'u aldı ve 1250'ye geldiğinde halefleri toprakları Oder'in doğusuna Neumark'a kadar genişletti. Kuzeye ve güneye doğru ise Töton Şövalyeleri 1241'de Vistula ile Pregel arasındaki Doğu Prusya'yı fethettiler. Fakat fetih bir şey, sömürgeleştirme başka bir şeydi. Baskın ihtiyaç “yeni” toprakları tarıma açmaktı.

Slav halk hem sayıca hem de teknik olarak bu iş için yeterli değildi; ağır sabanlara sahip olmadıkları gibi “üç dönemli” rençberliği de bilmiyorlardı ve bu yüzden sefil bir akıbete duçar oldular. Ülkeyi zenginleştirmek için gerekli olan bir tarım devrimiydi. Bu sebeple bazı prensler, tarım teknikleriyle tanınan manastır rahiplerine büyük topraklar bağışladılar; 1175'te kurulan Silesia'daki Leubus Piskoposluğu'nun 1233'e geldiğinde yaklaşık olarak 177.000 dönüm toprağa denk gelen 5.900 *Hufe*'e sahip olduğu kaydedilmiştir. Fakat keşişler bile bu kadar geniş toprakları yardım almadan ekip biçemiyordu ve bu nedenle güneydeki diğer bütün toprak sahipleri gibi Batı'dan yeni bir köylü nüfus temin etmek zorunluluğunu hissettiler.

Bu yüzden dümdüz uzanan bir yolun iki tarafına inşa edilmiş simetrik evlerden, kare halinde bölünmüş tarlalardan müteşekkil cazip köyler kurdular ve bu köylere yerleşecek kolonist köylüler bulmak üzere bir “aracı” ile ya da *locator* (yer bulucu) ile anlaştılar. *Locator*, Westfalya, Flandar ve Hollanda gibi Avrupa'nın bütün kalabalık bölgelerinde yerleşimciler için çağrı yaptı ve böyle bir serüvene talip olanlara cazip tekliflerde bulundu. Yerleşimcilere kırk dönüm toprak ve bir de ev veriliyor ve makul bir düzeyde de özgürlük vadeditliyordu. İşçi hizmetleri ya hiç yoktu ya da önemsiz derecede azdı. Çünkü lordun malikânesi (eğer varsa) çok küçüktü. Kiralar makuldü ve (mortgage ile ödenebilecek) ilk bedel oldukça düşüktü; hatta bir yerleşiminin, eğer isterse, toprağını satmasına ve kendi ülkesine geri dönmesine izin veriliyordu. *Locator* zahmetlerinin karşılığı olarak köylülerin aldığı altı katı büyüklüğünde toprak elde ediyor ve o köyün *Bauermeisteri* ya da *Schulthesisi* oluyordu.

Yerleşimciler büyük öbekler halinde geldi, zira her daim babasının topraklarından miras alamayan ve başının çaresine bakmak zorunda kalan pek çok köylü genç olurdu. Sahip oldukları beceri ve teknik sayesinde bir tarım devrimi yapmış oldular. Tekerlekli ağır saban, döner kulaklı saban ve (Batı'da yüzyıllardan beri bilinen) demir saban gibi yeni teknikler getirerek daha önceleri atıl kalan pek çok sert toprağı işlenir hale getirdiler. Aynı zamanda üç dönemli ekim usulünü de uygulamaya koydular ve Flandra'ya hatta İngiltere'ye büyük miktarlarda tahıl ihraç ettiler. Su değirmenleri kullandılar, Erzgebirge'de madenden kıymetli taşlar çıkardılar, üzüm bağları

kurdular ve genel olarak Avrupa'nın en fakir olarak bilinen topraklarını en zengine dönüştürdüler. Bu gelişmenin etkisi o kadar büyüktü ki komşu Slav prensler bile kendi topraklarını geliştirmek için Alman yerleşimcileri koruma konusunda hassas davranıyordu. Genesenli bir piskoposun bir bölgedeki gelirini 1 marktan 800 marka yükseltecek kadar iyi yerleşimci köyler kurmuş olduğu söylenir.

Yeni yerleşim hareketi o kadar büyük ölçekliydi ki etkileri Batı'da çok geçmeden görüldü. Bu sonuçlardan bazıları ticariydi ve bunlara daha önce de dikkat çekilmişti—Baltık ticaretinin artan önemi ve Hansa tacirlerinin ortaya çıkışı—, fakat diğerleri doğrudan tarımla bağlantılı sonuçlar değildi. Mesela sürekli bir şekilde Batı'dan Doğu'ya köylü nüfusun kayması nedeniyle, lordlar köylülerine siyaseten çok sert davranmamaya başladılar. Eğer topraklarındaki zenginliği muhafaza etmeye yetecek derecede iş gücünü korumak istiyorlarsa, yerleşimcilerine anlayışlı davranmak zorundaydılar. İşçi hizmetleri genellikle kira ücreti karşılığı yapılıyordu ve bir kez sabitlendiğinde pek değişmiyordu. Kiralar, ücretlerdeki ve fiyatlardaki sabit artışı telafi edecek kadar bile artırılmıyordu, çünkü lordlar köylülerinin kaçmasından ve şanslarını Doğu'da aramalarından korkuyordu. Bu sebeple köylüler zenginleşirken lordlar enflasyonun yükselişte olduğu bir dönemde gittikçe fakirleştiler.

Yeni şartlar aynı zamanda çok özel ürünler üretmeye de imkân sağlamıştı, çünkü Doğu'daki para ekonomisi ve tahıl fazlası sayesinde artık her köyün/kasabanın kendi yiyeceğini kendisi üretmesi gerekmiyordu. Champagne'da ve Fransa'nın Atlantik kıyısı boyunca bütün arazi üzüm üretimi yapabiliyordu. Bunlar arasında Gascon şarap ticareti özellikle karlıydı, çünkü İngiltere ve Flandra ile deniz ulaşımı çok kolaydı. Kuzey Fransa'da, *Toulousain* ve Po Ovası'nda ise boya endüstrisi için gerekli bitkiler üretiliyordu. İngiltere'de ise asıl yoğunluk koyun yetiştiriciliğindeydi.

Avrupa'nın ekonomisi Başpiskopos Irmino'nun *Polyptchi* dönemine kadar hızla gelişti. Feodalizm son haddine kadar gelişmiş ve XIII. yüzyıla gelindiğinde artık gerilemeye başlamıştı. Her krallığın serveti artık sadece kendi topraklarında değil ticaretteydi. Yün ihracatından vergi alabilen İngiliz kralı zenginken, Fransız kralı Flandra ve Champagne'dan gelen gelirler nedeniyle zengindi. Baronlar ve şövalyeler bile paranın önemini kavramışlardı. Giysi, silah, bina ve hayatın diğer lükslerinin gittikçe pahalâlanması karşısında yaşadıkları acı tecrübe onlara bunu öğretmişti ve ücret karşılığı ek şövalyelik hizmetleri verme yoluna bile gitmeye başlamışlardı. Ticari hareketlilik artmıştı ve başka paraların bastırılması gerekiyordu. II. Frederick de IX. Louis de altın para bastırdı ve İngiltere'de III. Henry de aynısını yaptı. 1252'de Floransalılar, çok uzun ömürlü olacak yeni bir para bastı: florin. Çoğu çağdaş para birim ve takas ölçüsü ortaya çıkmaya başlamıştı ve gelen kapitalizm çağıydı. Zenginlik çok fazlaydı ve XIV. yüzyılda meydana gelecek felaketler tahmin bile edilemezdi.

Ek: Demografi

Son otuz yıldır demografi çalışmaları büyük bir ilerleme kaydetti. Batı Avrupa nüfusunun Orta Çağ'ın ilk döneminde azalmakta olduğu konusunda genel bir fikir birliği vardır, fakat nüfusun 1000 yılına kadar artış göstermemiş olduğu düşünülse de şimdilerde yükselişe geçişin iki yüzyıl kadar önce başlamış olduğu görülüyor. XI., XII. ve XIII. yüzyıllara dair nüfus tahminleri yükselişe geçtiğini gösterecek şekilde yeniden düzeltildi ve artık nüfusun Kara Veba'dan (1348-49) hemen önce değil, ondan yaklaşık hemen hemen elli yıl önce en yüksek seviyesine ulaştığı düşünülüyor. Besleyebildiği insan sayısı dikkate alındığında Orta Çağ ekonomisi, bu kitabın kapsamına giren dönemin sonlarında en üst seviyesine ulaşmış olmalı.

IV., V., VI. ve VII. yüzyıllardaki düşüşün pek çok farklı sebebi vardır. Aynen Kara Veba gibi 542'deki Büyük Veba da zaten düşüşte olan ekonomiyi çöküşe geçirmiştir. Roma dünyası ihtiyacı olan tahılın büyük kısmı için Mısır ve Tunus'a bağlıydı, fakat (Kuzey Afrika'daki) dini çatışmalar ve Vandal fetihleri nedeniyle Müslüman fetihlerinden önce bile kaynaklar artık güvenilir hale gelmişti. Batı Avrupa'da ise savaşlar ve yer değiştiren nüfus tarımı durduracak kadar engel teşkil etmemiş olsa da ürünün şehirlere nakledilmesini engelliyordu. Şehirlerde bir de su kıtlığı söz konusuydu. Romalılar şehirlerini su kemerleriyle donatmışlardı, fakat bunların bakımının yapılması gerekiyordu. İçlerinde çalılar, otlar yetişirse ve zaman zaman tamir edilmezlerse bu bütün sistemi bozabilirdi (bkz. s. 67-8). Apulia'nın güney sınırındaki Metapontum gibi bazı yerlerde su rezervi yetersizliği bütün şehrin boşaltılmasıyla sonuçlanmıştı.

Nüfusun tekrar artması için daha fazla yiyecek üretmek, bunları şehirlere ulaştırmak ve su rezervlerini yeniden tedavüle sokabilmek gerekiyordu. Yönetim düzeltilmeden bunların hiçbirini yapmanın imkânı yoktu; kırsal alanlarda özellikle yollarda barış ve güvenliğin sağlanması, şehirlerde bir şehir gururunun yeniden canlandırılması gerekiyordu –ki bu daha ziyade rahipler sayesinde çoğunlukla gerçekleşiyordu– gerekiyordu. Fakat sadece barış ve iyi niyet yeterli olamazdı. Bir şekilde gerekli iş gücü de bulunmalıydı ve eğer teknolojik gelişmeler olmasaydı nüfus artmaya başlamadan bunu temin etmek de çok zor olurdu.

Su değirmeni bu dönemde çok önemliydi. Su değirmenleri yaklaşık olarak M.Ö. I. yüzyılda Akdeniz'in doğusunda bir yerlerde icat edilmiş olmalı. Romalılar M.S. I. yüzyılda İtalya'da ve takiben imparatorluğun her yerinde kullanmaya başladılar. VI. yüzyılda Turlu Gregorius bile su değirmeninden haberdardı (bkz. Dijon'la ilgili s. 131-2'deki tasvir), fakat VIII. ve IX. yüzyıldan önce kuzeyde yaygınlık göstermiyordu. Daha önceleri değirmeni çeviren güç insan emeği olduğu için –ki çoğunluğu el değirmeni idi– su değirmeninin açığa çıkardığı boş iş gücü oldukça

büyük olmalı. Bunun da ötesinde su değirmenleri su kanallarını gerektirdiğinden ve su kanalları da balık yatağı olduğundan yiyecek arzında çok ciddi bir artış sağlanmış oldu. Kanallar, sayıları çok fazla olana kadar su ulaşımı açısından da önemli bir işlev gördüler; daha önceden botların geçişine imkân vermeyen sığ yerlere yapıldıklarından su seviyesini yükselterek botların geçişini mümkün kıldılar. Böylece botlar o sığ bölgelerde değirmencinin sahverdiği su sayesinde kanaldan geçip gidebildiler.

Bir başka önemli husus, demirin tarım aracı olarak kullanımındaki artıştır. Aynen su değirmeni gibi demir de Orta Çağ'da yeni keşfedilen bir icat değildi ama VIII. ve IX. yüzyıllarda kullanımda olan demir hızla artış göstermişti. Vorarlberg, Lahngau ve İskandinavya'da üretilen demire Şarlman'ın ordusunun savaş aletleri için, ama aynı zamanda tarımda kullanılmak üzere de ihtiyaç vardı. IX. yüzyılın ilk yarısında yazan Ermoldus Nigellus, Danimarkalıları dinsizlikleri sebebiyle bir söylev vererek azarlar:

Sizin tanrılarınızın yapılmış olduğu demir, tarlaların sürülmesi için bir nimet olacak. Neden bir saban yapmıyorsunuz? Tekerlekli bir sabanın, o Tanrı'dan daha fazla faydası dokunacaktır.

Ağır demir kulakları olan tekerlekli saban, hafif sabanın ya da *aratrumun* hiç etki edemeyeceği sert toprağı kolayca yarıp geçebilirdi. Ağır saban, boş arazilerin ya da orman arazisinin ıslahı için elzemdi. Almanların doğudaki Slav topraklarına yerleşip oraları bir zahire ambarı haline getirmelerini ve Batı Avrupa'nın hemen her yerinde "dâhili kolonileştirmeyi" mümkün kılan şey ağır sabandı. "Dâhili kolonileştirme XI. yüzyılda başlamıştı, fakat XII. ve XIII. yüzyıllarda da devam etti. Bu yeni yerleşimciler (kolonistler) Alpler'deki ovalara, Bohemya ormanlarına, Kara Orman'a, Vosges'e ve Pireneler'e kadar uzandılar ve oralarda açtıkları orman arazilerini imleyecek şekilde Bayreuth ve Gernrode gibi yer isimlerinde görüldüğü üzere "reuten" ya da "roden" (alan açmak ve ekmek) kelimeleri tedavüle girdi. Ya da "exarare" (pullukla altını üstüne getirmek) İngilizce "assart" a dönüşmüş ve Les Essarts, Esserval veya Rainsart gibi pek çok Fransızca yer ismine dâhil olmuştur. Aynı zamanda Hollanda'da, Flandra'da ve St Omer Körfezi'nde (Poitevin Körfezi) ve Saintonge'daki bataklıklar kurutuluyordu. Nerede sahiplenilebilecek bir toprak varsa, yerleşimciler oraya gittiler ama zaman geçtikçe temizlenmesi gereken araziler günden güne azaldı. Profesör Postan, İngiltere'de 1086'da bile güneyde ve iç kısımlarda sürülen arazilerin dönüm olarak İngiltere'nin XIX. yüzyılın ikinci yarısında ulaştığı en yüksek noktadan çok daha fazla olduğunu iddia eder. XIII. yüzyılda Norfolk Breckland'de ya da Dartmoor'un güney yamaçlarında olduğu gibi uç sınırdadır. Marjinal olduğunu söyler. Profesör Postan bu bölgelerde toprağın eninde sonunda tüketildiği ve Batı Avrupa'da yiyecek arzının riskte olduğu kanaatindedir.

1272, 1277, 1283, 1292 ve 1311 yıllarında ve 1317 ile 1319 arasında da üç yıl birbirini takip eden kıtlıklar olmuştu. Tamamen geriye döndürüp azaltmamışsa da bu kıtlıkların nüfus artışını durduğunda şüphe yoktur ve bütün bunlar 1348-49'daki Kara Veba öncesinde vuku bulmuştu.

Şehir tarihçileri de benzer sonuçlara ulaşmışlardır. XX. yüzyıla kadar ayakta kalan şehir duvarlarının çoğu XIII. yüzyılın sonlarında inşa edilmiştir. Mesela Bruges'ün duvarları 1280-1300 tarihlerinde yapılmış, şehrin alanını 80 hektardan 620 hektara çıkaran (1172) Floransa duvarları ise 1284'te planlanmış ve ardından gelen elli yılda tamamlanmıştır. İtalya'da "pek az şehir Kara Veba'dan (1348) önceki yarım yüzyılda büyüme gösterdiği ve sadece birkaç şehirde XIX. yüzyıldan önce orta çağdaki nüfusun üzerine geçebildiği" hesaplanmıştır. Kuzey Avrupa'da bazı şehirler çok daha önce en yüksek noktaya erişti. Şimdilerde Les Grands Bulvarı çizgisiyle kendini gösteren Paris surları, 1189-90'da inşa edilmişti. Temeli Roma döneminde inşa edilen Colonia Agrippina surları arasında bulunan Köln, X. ve XI. yüzyılda, ardından da tekrar 1106'da genişletilmiştir. 1180'de tekrar bir genişletmeye ihtiyaç duyulduğunda planlamacılar bu ilave genişleme için çok büyük bir alana yer açtılar, fakat bu alanın büyük bir bölümüne ihtiyaç olmadı. Şehir XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar 1180'deki duvarlarının dışına taşmadı.

Bunlara ilaveten çok sayıda yeni şehir kuruldu. İngiltere'de rakamlar şöyleydi: X. yüzyılda 3, XI. yüzyılda 24, XII. yüzyılda 63, XIII. yüzyılda 74, XIV. yüzyılda 9 (8'i Kara Veba'dan önce), XV. ve XVI. yüzyıllarda, hiç. Bu yeni şehirlerin pek çoğu baştan hataydı (mesela Sussex'deki New Winchelsea) ama İngiltere'dekilerden hiçbiri IX Louis'nin duvarları 1300 yılına kadar tamamlanamayan ve 1325'te çöküş emareleri göstermeye başlayan yeni Akdeniz limanı Aigues Mortes kadar da başarısız bir örnek olmamıştı. XIII. yüzyılın büyük bölümünde Batı Avrupa nüfusunun artışta olduğu ve gelecekte artmasının beklendiği şüphe götürmez ama bu beklentinin nihayetinde bir yanılgı olduğunda da şüphe yoktur. Artık Orta Çağ'ın altın çağı sona ermişti.

İlave Okumalar

- R. S. Lopez ve W. Raymond, *Medieval Trade in the Mediterranean World* ((New York and London, 1955).
- M. M. Postan (ed.) *The Cambridge Economic History of Europe, Volume I: The Agrarian Life of the Middle Ages*, 2nd edn (Cambridge, 1966); M. M. Postan and Edward Miller (eds) *Volume II: Trade and Industry in the Middle Ages*, 2nd edn (Cambridge, 1987).
- Henri Pirenne, *Medieval Cities*, (Orta Çağ Şehirleri) çev. F. D. Halsey (Princeton, 1925).
- Robert-Henri Bautier, *The Economic Development of Medieval Europe*, çev. Heather Karolyi (London, 1971).
- David Nicholas, *The Growth of the Medieval City* (New York and Harlow, 1997).

Robert Bartlett, *The Making of Europe: Conquest, Colonization and Cultural Change, 950-1350* (London, 1993).

Peter Spufford, *Power and Profit: the Merchant in Medieval Europe* (London, 2002).

Epilog: Moğollar

XIII. yüzyılın ortalarında Avrupa, bir başka tehlikeyle, hızla ve nefes kesici bir tarzda Asya'yı, Rusya'yı ve Moskova'yı (Muscovy) ele geçiren Moğol tehlikesiyle karşılaştı. 1241'de Polonya ve Macaristan üzerinden Avrupa'ya bir kısaç saldırı planlamışlardı. Ama plan generallerini kendisine bir halef seçmeleri için geri çağıran Moğol imparatorunun ölümü nedeniyle başarıya ulaşamadı. Fakat yaptıkları baskın, onları anlayışla karşılayan ve İslam'a karşı bir birlik oluşturmak üzere onları Hristiyanlığa döndürme ümidi besleyen Papa IV. Innocent ve IX. Louis gibi Avrupalı güçleri sindirmeye yetmişti. Moğolların Avrupa için (nihayetinde bir sonuca varmayan) tehdidi, çok eski kurumların ve ilişkilerin çöküşüne ve yenilerinin kuruluşuna sahne olan bir dönemde tanrının hükmü olarak görülüyordu.

XIII. yüzyılın ortalarında Avrupa daha önceden beklenmeyen yeni bir tehlike ile karşı karşıya kaldı: Moğollar. Dünya çapındaki İmparatoru Cengiz Han'ın (1162-1227) idaresinde Pekin'den Baykal Gölü'ne kadar bütün Asya'yı fethettiler ve 1222'de Kafkasya'ya doğru yönelip Kırım'da yaşayan Kuman Türklerini yenerek Rusya'nın güneyini işgal ettiler. 1238-1240 yılları arasında Moskova'yı istila edip Kiev'i yerle bir ettiler ve 1241'de Batı Avrupa'ya bir saldırı düzenlediler.

Onlar insan değil hayvanlar gibiler. İnsandan ziyade kana susayan ve kan içen canavara benziyorlar; insanları ve köpekleri parçalıyor ve etlerini bir çırpıda yiyorlar, öküz derisi giymiş ve demir parçalarıyla silahlanmış, kısa ve tıknaz, çok iri, güçlü, yenilmez, yorulmak bilmez, arkaları savunmasız, göğüsleri silahlarla kaplı. [...] Tek tarafı kılıçları ve kamaları var. Çok iyi okçular; yaş, cinsiyet, hiçbir koşul onlar için fark etmiyor. Kendi dillerinden başka dil bilmiyorlar ve kimse de onların dilini bilmiyor; çünkü bugüne kadar onlara yaklaşabilen olmadı, onlar da (kendi ülkelerinden) öteye geçemediler.²

Moğollar göçebe bir topluluktur. Orta Asya'nın steplerinde büyük hayvan sürüleri beslerler; sanki hareket halinde bir şehir izlenimi verircesine at arabalarında taşıdıkları evleriyle birlikte seyahat ederlerdi. İmparatorlukları çok genişti; Kırım'dan Moğolistan'daki Karakurum'a yakın merkeze ulaşmak üç-üç buçuk aylık bir yolculuk gerektirirdi. Orada generallerini dünyayı fethetmeye göndermiş Büyük Han ya da İmparator altın çadırında (ordu) otururdu.

1241'de Avrupa'ya yapılan saldırı, iki ayrı gücün birbiriyle buluşmasını sağlayacak şekilde soğukkanlılıkla planlanmıştı. Bu kuvvetlerden biri yolu üzerinde

2 Matthew Paris, *Chronica Majora*, ed. H. R. Luard, R.S. 57, 7 cilt (London, 1872-83), iv. 76-7. Tercümesi için bkz. W. W. Rockhill, *The Journey of William Rubruck to the Eastern Parts of the World, 1253-5* (London, Hakluyt Soc., 2nd series, no. 4; 1900), s. xv-xvi.

Kracow'u harap edip Silezya'yı işgal emiş ve 9 Nisan'daki çatışmada Liegnitz dü-künü öldürdükten sonra Moravya üzerinden Polonya'ya geçmişti. Büyük Batu'nun kumanda ettiği diğer kuvvet ise Macaristan'ı işgal etmiş ve Mohi'de (11 Nisan) Kral IV. Bela'nın ordularını bozguna uğratmıştı. Moğollar sanki bütün Avrupa'yı avuçlarının içine almış gibi görünüyorlardı, özellikle de İmparator II. Frederick ile Papa IX. Gregorius arasındaki çatışma Almanya ve İtalya'nın kuvvetlerini önemli bir ölçüde oraya teksif ettiğinden. Fakat tam zafere ulaşmışken Moğol generalleri İmparator Ögeday'ın ölüm haberini aldılar ve yeni imparatorun seçimine yardım etmek üzere Moğolistan'a döndüler. Esasında tekrar Avrupa'ya dönmeyeceklerdi, çünkü Batu, Altın Ordu Hanı olarak Volga üzerindeki Serai'yi başkent seçmiş ve oraya yerleşmişti. Fakat bu 1242'de henüz hiç kimsenin tahmin edemeyeceği bir durumdu. Çoğu kimse Moğolların geri döneceğini düşünüyordu.

Onların yüreklerine düşen bu korkuyu anlamak kolay; çünkü Moğollar sadece sınırlar ve cepheler için değil, bütün Hristiyanlık dünyası için, hem Roma hem de Bizans için, bir tehdit oluşturunuyordu. Bu korkudan azat olmayı sağlayan tek cesaret verici şey, Moğolların aynı zamanda İslam'ın varlığı için de bir tehdit oluşturunuyor olduğu gerçeğiydi. 1231-3'te Moğollar İran'ı ele geçirdi ve muhtemelen Bağdat'a ilerleyip halifeliği yerle bir edeceklerdi. En nihayetinde bazı iyimser Hristiyanlar Moğollar'ın tanrının hizmetinde kullanılabileceği sonucuna vardılar. Eğer Hristiyanlığa bir döndürülebilseler İslam'ı ortadan kaldırmak ve Hristiyan Kilisesi için Kutsal Toprakları kurtarmak üzere onlarla ortak bir saldırı düzenlenebilirdi.

Bu amaçla 1245'te Lyon Konsili'nde Papa IV. Innocent Moğollara iki misyon gönderdi, onları Fransisken keşişlere emanet etti. Keşiş Giovanni da Pian del Carpina ve Keşiş Polonyalı Benedikt'ten oluşan birinci misyon Büyük Han'a kadar ulaşır geri dönmeyi başardı ama gidiş gelişleri iki yıldan fazla sürdü (1245-47). Kiev ve Dnieper üzerinden Hazar Denizi'ni geçerek Moğolistan'a vardıklarında Güyük'ün Büyük Han seçilmesi olayına şahit oldular (1246). Ama Güyük'ü Hristiyanlığa döndürmeyi başaramadılar ve onu bir müttefik olarak göremediler. Keşiş John tuttuğu kayıtlarda Moğol elçisini kendilerine Avrupa'ya kadar eşlik etmek üzere davet etmediğini söyler, zira "eğer aramızdaki parçalanmayı ve savaşları görürlerse... bize karşı savaşa daha da cesaretli olurlar" der. Tüm bunlara ragmen Büyük Han'ın sarayında Nasturi Hristiyanların bulunduğunu ve bunların katip olarak istihdam edildiğini belirten raporu, iyimserlerin ümitlerini canlı tutmak için yeterliydi. Daha sonraları pek çok güvenilmesi güç kaynaktan Büyük Han'ın Hristiyan olmak üzere olduğu şeklinde bilgiler rivayet edilmeye devam etti.

IX. Louis, 1248'de Kıbrıs'ta İlk Haçlı Seferi'ne başlarken bu haberi duydu ve sevinç ve iştiaqla benimsedi. Bir Dominik keşiş olan Longjumeau Andrew'u

Büyük Han'a yolladı; o da aynen kendisinden önceki Keşiş John gibi başarıyla gidip döndü. Moğolistan'a 1248'de Güyük Han'ın ölümünden hemen sonra vardı, fakat onun naibinden Louis'ye hitaben yazılmış mektuplar teslim aldı. Bu mektuplar, eğer barış istiyorsa Louis'nin haraç ödemesi gerektiğini açık bir dille ona bildiriyordu. Joinville'e göre Louis, sonradan elçi gönderdiğine pişman oldu. Fakat dört yıl sonra onun tekrar ümide kapıldığını görüyoruz. Bir Fransiskan olan Rubrucklu William'ı, Moğollara tabii ki "elçi" olarak değil ama bir tür "gayri resmi misyon" olarak gönderdi (1253-4) ve sonuç, öncekilere daha başarılı değildi.

Bununla birlikte misyon görevini üstlenen keşişlerin Moğolları Hristiyanlığa çeviremedikleri için çok da hayal kırıklığı yaşamadıkları, daha ziyade içlerinde coşku ve keşif heyecanı taşıdıkları kabul edilmelidir. Yolculukları esnasında tuttukları kayıtlar dünyanın en önemli seyahat yazıları arasında sayılmalıdır. John del Piano di Carpina'nın *Historia Mongalorum* (Moğolların Tarihi) adlı kitabı ve Rubrucklu William'ın *Itinerarysi* (seyahat günlüğü), iki keşişin de doğuştan kaşif olduklarını gösterir.³ Çölün hem kavurucu yaz sıcağına hem zemheri soğuğuna cesurca göğüs gerdiklerini neşeli bir üslupla anlatırlar. Gittikleri diyarı ve orada yaşayanları, entelektüel birikimlerine saygı uyandıracak bir titizlik ve tarafsızlık içinde gözlemlerler. Daha önceden sahip oldukları yanlış ön kabulleri bir tarafa bırakmışlardı; duydukları ve gördükleri ne varsa olduğu gibi ve açıkça kaydetmişlerdi. Rubrucklu William, Moğolların başka bir dünyadan gelme (*seculum*) gibi göründüklerine dikkat çekmiş, fakat yine de onları anlamak için ciddi (ve başarıyla sonuçlanan) bir çaba sarf etmiştir. Onların görgü ve adetleri çok ilginçtir. Moğolların Rusya'da sürülerini otlatmak için kışın nasıl güneye gittiklerini, yazın ise nasıl kuzeye gittiklerini anlatır. Evlerinin nasıl inşa edildiğini, 30 fit genişliğinde de olsa at arabaları üzerinde nasıl taşındığını, hatta bir keresinde "on birli iki sıra halinde arabaya koşulmuş halde" yirmi iki öküz tarafından taşınan bir araba gördüğünü söyler. "Arabaları sürme, eşyaları arabaya yükleyip indirme, inekleri sağma, yağ ve maya (*gruit*) yapma, derileri tabaklama ve liflerden elde edilen iplerle onları dikmenin" kadınların vazifesi olduğunu; erkeklerin saçlarını nasıl kestğini ve nasıl giyindiklerini; en sevdikleri içeceğin cosmos ve kısırak sütü olduğunu ve nasıl güneşte kurutulmuş et ve atların bağırsaklarından yapılmış sucuklar yediklerini; bazı mülk sahiplerinin kış için un ve darı temin edilen köylere sahip olduğunu; Perekop'taki tuz göllerinden büyük kazançlar elde ettiklerini, zira "Rusya'nın her tarafından insanların tuz için fellik fellik oraya geldiklerini ve her araba yükü tuz karşılığında yarım *ypperperaya* denk iki

3 Her iki eser de Rockhill tarafından tercüme edilip yayınlanmıştır, *Journey of William of Rubruck*.

parça pamuklu dokuma verdiklerini”; hangi suçların ölümle cezalandırıldığını –bu noktada William, Moğolları çok katı bulmaz– ve daha pek çok şeyi anlatır. Bunlar sadece bir “seyyahın hikayelerinden” ibaret değildir, tam aksine sabırlı ve titiz bir gözlemin sonucudur.

Bütün esere hâkim olan ruhu göstermek için bir bölümü alıntılama yeterlidir. Keşiş William’ın eve dönüş yolculuğuyla alakalı bir bölüm. Kafkaslardan geçerken Moğollar, onu henüz teslim olmamış olan Alans ve Lesgi’ye karşı korumak üzere yirmi kişilik bir muhafız birliği görevlendirmiştir.

Bu beni çok memnun etti, çünkü onları (Moğollar) silahlı bir şekilde görmek istiyordum. Zira daha önce çok istememe rağmen onların silahlarını göremedim. Tehlikeli bir geçide geldiğimizde 20 kişiden sadece ikisinin zırhı vardı. Onları nerden bulduklarını sorduğumda, böyle şeyleri iyi yapan ve çok iyi zanaatkar olan Alanlardan aldıklarını söylediler. Anladım ki ok, yay ve kürk kaftanlarından başka silahları yoktu. Onlara İran’dan gelen demir zırhlar ve başlıklar verildiğini ve kabarık derilerden yapılmış hantal ve üzerlerine oturmayan ceketler giyen iki kişinin gelip Mangu’nun huzuruna çıktığını gördüm.⁴

Coğrafi açıdan bakıldığında Keşiş William’ın Don ve Volga’nın kaynaklarını ve akış yönünü isabetli bir şekilde tespit eden, (Batlamyus’un öğretisinin aksine) Hazar Denizi’ni bir iç deniz olduğunu anlayan ve yabani eşek ya da “*kulan*”dan bahseden ilk Batılı olduğu belirtilmelidir.

Fakat çağdaşları için keşişlerin anlattıkları arasında en şaşırtıcı olan bölümler, Moğollarla ittifak imkânıyla alakalı olan bölümlerdi. Bu meselede her iki keşiş de çok emindi. Moğol yöneticilerin Hristiyanlığa dönme ihtimali yoktu. Moğol sarayında dine dönüşlerin eli kulağında olduğu söylentilerini yayan Nasturi Hristiyanlar vardı, fakat Nasturiler bir şeyi “gerçeğinin on katı” ile aktarırlardı. Hatta keşişler, Nasturileri hiç sevmiyordu ve dıştan dostça bir görüntü sergilemelerine rağmen onların sapkın olduğunu asla unutmuyorlardı. Yardımsever buldukları insanlar, hiç beklemedikleri bir şekilde Büyük Han’ın sarayında karşılaştıkları Avrupalıydı. Büyük ihtimalle 1241 saldırısı sonucunda esir olarak gelen pek çok Macar; Macaristan’da doğmuş bir İngiliz; (IX. Louis’e “sonsuz selamlarını” yollayan) bir Fransız sarraf ve en sonunda Kudüs’ten Büyük Han’a ilahi bir davet için, “eğer Hristiyan olursa, bütün dünyanın onun idaresi altında olacağını ve hem Frankların hem de Yüce Papa’nın ona itaat edeceğini” söylemek üzere gelen Sergius adlı bir papaz vardı.

Bu son husus Keşiş William’ı kızdırmış ve biraz da telaşa düşürmüştü. Çünkü ona göre Avrupa’ya bir Moğol istilası hâlâ gerçek bir tehditti. Bu inancını, onların silahlarını ve onları kendisinden gizlemek isteyenlerini büyük bir titizlikle tasvir

4 William of Rubruck, çev. Rockhill, *Journey of William of Ruckbruck*, s. 261.

etmesinden de anlamak mümkün. O, Moğolları abes bulup görmezden gelmiyordu. Barındırdıkları tehlikenin farkındaydı. İlerlemeleri durdurulabilecek gibi değildi. 1258'de Kubilay Han'ın kardeşi Hülagü Bağdat'ı ele geçirdi, yağmaladı ve son halifeyi bir çuvala koyduktan sonra atlara çiğnetip öldürerek Abbasi Halifeliği'ne son verdi. Oradan kaçanlar batıya Kahire'ye doğru seyelan ettiler (ve bu Müslüman Mısır kültürü üzerinde çok önemli etkiler yaptı) ve yapılan tahribatla ilgili çok korkunç hikâyeler anlatıldılar. 1260'ta Şam ve Halep düştü, Moğol İmparatorluğu'nun Akdeniz kıyılarına ulaşması yakın görünüyordu. Fakat Avrupa bir kez daha kurtuldu. Bu sefer de Mısır Memlukleri, Gazze yakınlarındaki Ayn Calut Muharebesi'nde (1260) kesin bir zafer kazandılar. Hristiyanlık, Müslümanların yiğitliği sayesinde Moğolların elinden kurtulmuştu; ama hâlâ kendini güvende hissetmiyordu. Karmaşık beklentiler ve korkuyla Deccal'in gelişini beklemeye başladı.

Moğollar, Orta Çağ Avrupası'nın kurulu düzenini tehdit eden bütün gizemli güçleri sembolize ediyordu. Avrupalıların muhayyilesinde Moğol etkisi o kadar büyüktü ki neredeyse Florali Joachim'in kıyametle ilgili sözleriyle eşdeğerdi. Aynen İmparator II. Frederick gibi Moğollar da tanrının bir cezası ve yeni bir çağın habercileri olarak kabul ediliyorlardı, çünkü hayatın her yönünde eski düzenin yıkılmakta olduğu açıkça görülüyordu. Sekiz yüz yıldan beri hâkimiyetini muhafaza eden Augustin felsefesi, Aristoteles felsefesi karşısında geri çekiliyordu. Papazların istikrarı yerini keşişlerin avareliğine bırakıyordu. Mezmur okumalarının düzenliliğinin yerini popüler vaazların cazibesi, inzivada eğitimin yerini ise üniversite tartışmaları alıyordu. Latin edebiyatının yerine halk edebiyatı, Romanesk sanatın yerine ise İtalya ve Almanya'da bile Gotik sanat geçiyordu. Malikâne ve şatolar hâlâ ayakta olmalarına rağmen şehirlerin zenginliğinin gölgesinde kalmıştı. Fakat hepsinden önemlisi Hristiyan imparatorluk yerle bir edilmişti. Kilisenin seküler ve dini kolları, karşılıklı yardım içinde yaşamayı becerememiş, ölümüne çatışmış ve Hristiyan halkın birliğini de parçalamıştı. Büyük Konstantin ile Şarlman'ın ve VII. Gregorius ile III. Innocent'in idealleri artık gerçekleştirilemezdi. Moğolların kapıya dayanmış olması tanrının bir hükmü gibi görünüyordu.

İşte bu sebeple XIII. yüzyılın ortaları, Orta Çağ Avrupa tarihine doğal bir şekilde son verir. Muhafazakârlar eski düzenin geçip gitmesine ağıt yakmış ve onu yeniden kurmak istemiş olmalı ama iş onları çok aşan bir boyuttaydı. Moğolları bulmak için yola çıkan ve ne kadar korkutucu da olsa bilinmeyenin peşine düşen en önemli şekillerse keşişlerdi.

İlave Okuma

D. O. Morgan, *The Mongols* (Oxford, 1986).

İKİNCİ BÖLÜME EK

Birinci Kısma Ek bölümünde de görüldüğü üzere Davis, Yüksek Orta Çağ'ın evriminin kavranmasında çok önemli bir etkisi olan bu kitabı yazdığından beri tarihsel araştırma alanında önemli trend ve vurgu değişiklikleri meydana geldi. Bu ek bölümünde, Yüksek Orta Çağ toplumunun pek çok yönünün yeniden değerlendirilmesine yol açan Georges Duby'nin çalışmalarının etkisi ele alınacak. Bu yeniden değerlendirmeye birlikte ortaya çıkan sorular, Orta Çağ'ın klasik dönemleştirme tarzına ve uzun zamandır kabul edilen süreklilik ve değişim örüntülerine karşı çıkmaktadır. Buna Birinci Kısma Ek'de de değinmiştik. Duby'nin ve onun ekolünün bulguları, evrensel olarak uygulanabilir ve oybirliğiyle kabul edilebilir değilse de ortaya koydukları akademik odak ve reaksiyon, bizim toplumsal, cinsel, ekonomik, kültürel, dini ve ideolojik ilişkilerle ilgili anlayışımıza ve dönemin önceliklerine katkıda bulunmuş ve bu kitapta ele alınan konuları ve anlatıları da desteklemiştir.

Davis'in Yüksek Orta Çağ'da Avrupa'yı ele alışı, günümüzdeki pek çok giriş ve ders kitabında ele alınışından oldukça farklıdır. Dokuz bölümden altısı Papalık, Fransa ve Almanya'ya ayrılmıştır; halbuki Sicilya, İskoçya, Galler, Vikingler sonrası İskandinavya, Orta ve Doğu Avrupa ile Rusya, İçindekiler'de yer almamaktadır.¹ Konu olarak atlananlar daha da çarpıcıdır. Sanki sadece toprak sahibi olan ve toprakları kontrolünde tutan sınıfın faaliyetlerini dikkate almış gibi görünmektedir.

1 İçindekiler'de yer almasa da anlatıda yer alır. Mesela şununla karşılaştırınız: William Chester Jordan, *Europe in the High Middle Ages* (London, 2001). Bu kitap çağdaş yaklaşımların muhafazakâr bir yansıması olabilir, ama "günümüzdeki en iyi çalışmaların" bir temsilidir.

Üniversite kurmak, eğitim ve sanatı canlandırmak (“XII. Yüzyıl Rönesansı”), şövalyelik ve şövalye edebiyatı gibi bu sınıfın ilgilendiği konular bile üstünde durulmadan geçilmiştir. Evlilik ve aile hayatına, cinselliğe, toplumsal cinsiyet kimliklerine, kadınların konumu ve algılayışına, dini ve diğer azınlıkların özelliklerine ve onlara nasıl davranıldığına ise hiç yer veilmemektedir.² Bu tarih, *Northanger Abbey*’deki Catherine Morland’in “ilgi duymayacağı”, “her sayfasında savaşların ve salgınların arasında çekişme içerisindeki papa ve kralların olduğu; erkeklerin hiçbir işe yaramadığı, kadınların ise hiç olmadığı” “tarih, haşmetli gerçek tarih” görüntüsü çizer.³

Dikkatli okuyucular Davis’in yaklaşımının bölüm başlıklarının çağrıştırdığından daha geniş olduğunu fark edecektir. Pek çok öğretmen de onun bu kitabı kaleme aldığı andan itibaren geçen yarım yüzyılda tarihçilerin artan ilgisini ve şimdi elimizde olan geniş bilgi yığının, onun Orta Çağ tarihine yeni gelenlerin de tarihi arka arkaya gelen olayların birbirini takip eden bir anlatısı şeklindeki kabulünü desteklediğini düşünecektir. Eğitimde tarihin yeri ve önemi ile ilgili günümüzdeki tartışmaların çoğu Davis’in tarihin özel değil kamusal alanda cereyan ettiği şeklindeki vurgusunu tekrarlamaktadır. Yine de onun bu bölümlerde seçtiği konu başlıkları ve ayrıntı dengesi ve vurgu bakımından yaptığı tercihler, şimdi bize çok uzak görünen XIX. yüzyıl ortalarından XX. yüzyıl ortalarına kadar süren o büyük tarih yazımı çağına aittir. Bizim dünyayı görme ve insanların meselelerini algılama şeklimiz, XX. yüzyılın sonlarındaki—mesela imparatorlukların çökmesi ve imparatorluklara inancın da yok olması, kadınların özgürleşmesindeki büyük adımlar, küresel iletişimdeki devrim gibi— hızlı toplumsal ve kültürel değişme sonucunda büyük bir dönüşüm geçirdi. Çünkü bu değişimler bizim geçmişe bakışımızı ve geçmişle ilgili sorduğumuz soruları da değiştirdi. Ekonomik ve toplumsal değişmeye eşlik eden her düzeyde eğitime büyük ve yaygın katılımın sonuçlarından biri, sadece tarih alanında değil, tarihsel bilgiye hem katkıda bulunan hem de onu çeşitlendiren pek çok başka konuda—mesela arkeolojide— hem öğrenme hem de araştırma alanında yoğun bir faaliyet artışıydı.⁴

Davis’in Yüksek Orta Çağ’a yaklaşımı ile günümüzde daha fazla rağbet gören-yaklaşım arasındaki fark, Birinci Kısma Ek bölümünde açıklanan ve devamında da benzer bir argümanın eşlik ettiği “Geç Antik dönemin” açıklığa kavuşmasıyla birlikte

2 Peter Linehan ve Janet Nelson, ed., *The Medieval World* (London, 2001)’de tartışılan konuların çeşitliliği ve çerçevesi ile karşılaştıran.

3 Jane Austen, *Northanger Abbey*, (1818), ch. xiv.

4 Bu değişimlerin derecesi ile ilgili bir gösterge de bu kitaba kaynaklık eden derslerin 1950’lerin başlarında her yıl 40’tan az öğrenciye verilmiş olmasıdır. Bu o zaman için pek rastlanmayacak şekilde büyük bir sınıftır.

ortaya çıkana pek çok açıdan benzer yeni bir tarihsel bakış açısını yansıtmaktadır. Bu yaklaşım ilk olarak Georges Duby'nin Güney Burgundiya'daki Macon bölgesiyle ilgili ayrıntılı ve oldukça etkileyici incelemesiyle ortaya çıktı.⁵ Bu çalışmada Duby, Karolenj kırsal alanı ile XI. ve XII. yüzyıllar arasındaki organizasyon ve uygulamalar bakımından çok büyük farklar olduğunu ortaya koydu. 1970'lerde ve 1980'lerde Duby'nin vardığı sonuçlar, öğrencileri ve başka araştırmacılar tarafından yapılan bir dizi bölgesel çalışma ile (Orta İtalya'daki) Latium ve Katalonya ile Batı ve Kuzey Francia'nın başka bölgeleri için de yankı buldu. Duby'ye göre Karolenj kamu otorite mekanizması, yöneten hanedanın siyasi zayıflığına rağmen Orta İtalya'da X. yüzyıl boyunca hâkimiyetini korudu: mesela köylüleri haksız yere topraklarının sömürülmesine karşı korumak gibi. Ama 1000 ila 1030 yılları arasında, adaleti sağlamak kale sahiplerinin özel imtiyazı haline geldiğinde ve köylüler çoğunlukla zorla serfleştirilme karşısında savunmasız kaldıklarında Karolenjler birden bire yıkıldı. Bu sebeple o zamandan itibaren (hatta Avrupa'nın başka bölgelerinde çok daha geç olmasına rağmen Orta İtalya'da X. yüzyılın ortasından itibaren) çiftçiler büyük ölçekte köy komiteleri etrafında toplanmaya başladı.⁶ Bu köylülerin işgücü –öncelikle her yerde hayati öneme sahip tahıl ekimi için, sonrasında pazara yönelik şarap, lif ve boya üretiminde kullanılan bitkiler için– ortak ziraate rahatlıkla yönlendirilebildi ve bu ürünlerin fazlası büyük kiliseler de dâhil olmak üzere lordların pazar yerlerinde ve depolarda kira ve vergi olarak toplanabildi. Lordları buna sevkeden itki, muhtemel saldırganlara karşı (esasinda kalelerin inşa edilmesi, işgaller sona ermeden önce yaygınlık kazanmamıştı) ve salgınlara karşı savunma olabilirdi. Çünkü yeni ziraat metotları eskisinden çok daha verimliydi. Ama organizasyonun yenilenmesi,⁷ karşı konulamaz bir biçimde, daha saldırganca organize olmuş ve çeşitli açılardan özelleşmiş ayrıcalıklı bir sınıfın talepleri tarafından yönlendiriliyordu. Hem yeni bir zirai sistem ortaya koymak hem de sonuçlarını güvenceye almak için bu sınıfın da köklü bir yeniden yapılanma sürecinden geçmesi gerekiyordu. Yeniden yapılanma sürecinde (birçok bölgede)

5 Georges Duby, *La société aux XIe. et XIIe. siècles dans la région macedonaise* (Paris, 1953). Bu uzun ve ayrıntılı kitap İngilizceye tercüme edilmedi, ama bu kitapta yer alan araştırmalar ve sonuçlar Duby'nin son kırk yıldır tercüme edilen pek çok eserinde yer alıyor. Mesela *Rural Economy and Country Life in the Medieval West* (London, 1968), *The Legend of Bouvines* (Cambridge, 1990), ve aşağıda dipnot 8'de bahsi geçen eserler.

6 Bkz. Birinci Kısım 8. Bölüm Ek.

7 Zaman zaman buna *incastellament* odan hareketle yeniden yerleşimlerin düzenlendiği ve yeni sistemin uygulandığı mekânlar olarak kalelerin rolünü yansıtabak şekilde *encastlement* (kaleleştirme) denildiği de olmuştur.

mirasın her nesilde tek bir erkek çocuğa devri ve kiliselere yüklü bağışlar yoluyla istikrar ve süreklilik sağlanıyordu. Kiliseye yapılan bağışlar, bir yandan mirastan mahrum kalan kadın ve erkeklerin çoğu –kesinlikle tümü şeklinde düşünülme- li– için yaşamlarını idare etme fırsatı sunarken diğer yandan dini kutlamalar yeni düzenin görsel ve sembolik temsilleri yoluyla gerçekleşmekte olan değişimi, bu değişimden nemalananların refah ve iktidarını meşrulaştırıyordu.

Duby ve ekolü, Karolenj ekonomisi ve toplumu ile Yüksek Orta Çağ'daki ekonomi ve toplumu arasındaki farkın –yalnızca seviye olarak değil, tür olarak da– kendilerinden önceki tarihçilerin düşündüğünden çok daha fazla olduğunu savunarak süreklilik konusu etrafında bir başka tartışma başlattı. Bu tartışmalarda yeni tarihsel bulguların ve ferasetin önemi belirgin hale geldi. Duby ve ekolü, 1000 yılından önce ve sonraki on yılı etkisi bakımından hızlı, şiddetli ve büyük pek çok sonuçları olan bir değişim süreci olarak gösterdi. Doğrudan bu dönemle ilişkilendirilen, dolayısıyla Karolenj dönemi Avrupasına ters düşen ve XII. ile XIII. yüzyıllardaki “Yüksek Orta Çağ'ın” habercisi olan bir takım gelişmelere vurgu yaptılar. Duby, soylu ailelerin yapısındaki değişimin üstünde ısrarla durdu. Gevşek akrabalık bağlarına dayanan bu yapı, ilk doğan kuralıyla (verasetin sadece en büyük oğlan çocuğuna intikali) tanımlanan hanedanlara evriliyordu. Duby, evliliğin artan önemi ve bunun kadın algısı ve kadınların işlevi; şövalye kültü ve buna ilişkin romantik edebiyat ve son olarak gerçeklik ve algılanış bakımından daha katı hiyerarşik bir toplumsal düzenin meydana gelişi üzerinde de durdu.⁸ Duby'nin dışında başkaları da veraset kuralları ve aile yapısındaki bu değişimlerin doğrudan ve derin bir şekilde kilise reformu ile ve dini hayatın çeşitli şekillerde çiçeklenmesi ile ilişkili olduğunu ortaya koydular.⁹ Eğitimin olağanüstü yaygınlaşmasına, okur yazarlığın artmasına ve bunun yol açtığı farklı bağlamlardaki, özellikle idari yapıda sebep olduğu gelişmelere;¹⁰ Frank ana kıtasından İspanya'ya, Orta, Doğu ve Kuzey Avrupa'ya, Britanya Adalarına ve bir süre için Kutsal Topraklar'a kadar özü gereği “Avrupalı” olarak kabul edilmeye

8 Özellikle şunlar: *The Chivalrous Society* (London, 1977), *The Knight, The Lady and the Priest* (London, 1983) ve *The Three Orders: Feudal Society Imagined* (Chicago, 1980).

9 Barbara Rosenwein, *To be the Neighbor of Aziz Petrus: the Social Meaning of Kluni's Property, 909-1049* (Ithaca and London, 1989); Thomas Head and Richard Landes (eds) *The Peace of God: Social Violence and Religious Response around the Year 1000* (Ithaca ve London, 1992); Caroline Walker Bynum, *Holy Feast and Holy Fast: the Religious Significance of Food to Medieval Women* (Berkeley ve Los Angeles, 1987).

10 R. W. Southern, *Scholastic Humanism and the Unification of Europe: vol. 1, Foundations* (Oxford, 1995); Michael Clanchy, *From Memory to Written Record* (2. ed, Oxford, 1993); Dominique Iogna Prat, *Order and Exclusion* (Ithaca ve London, 2002).

başlanan kurumlara, toplumsal organizasyonlara ve kültür bağının genişlemesine de dikkat çektiler.¹¹

Duby, XI. ve XII. yüzyıllardaki düzeni –kendi gördüğü şekliyle– yeni bir toplumsal yapı, Avrupa’da 1879’da Fransız Devrimi ile son bulacak olan eski rejim (ancient regime) olarak kabul ediyordu. Bu toplumsal yapı senyörlük aracılığıyla sistematik bir sömürüye –“dua eden, savaşan ve çalışanların” (bu dönemde köylüler için değil, şehirlerdeki ayrıcalıklı burjuva için kullanılıyordu bu ifade) toprağı işleyenleri sömürmesine– dayanıyordu. Duby, XI. ve XVIII. yüzyıllar arasında sürekliliği vurgulayarak, XVI. yüzyıldaki Rönesans ve Reform’un bir çağı açıp bir diğeri kapatan kapsam ve önemini de zımnen azaltmış oluyordu. Duby’nin 1000 yılı civarındaki dönemi Avrupa tarihinde bir dönüm noktası olarak vurgulaması, aynı zamanda “500’den 1500’e kadar Orta Çağ” anlayışı yerine, (mesela) 200 ila 1000 arasını “Geç Antik” ve 1000 ila 1789 arası yılları “ancient regime” şeklinde yeni bir dönemleştirme anlamına da geliyordu.¹² Böyle bir yeniden düzenleme başka pek çok yönden de desteklenebilirdi. Davis’in belirttiği üzere Avrupa’nın pek çok bölgesinden elde edilen arkeolojik deliller, klasik medeniyeti sarsan ekonomik ve toplumsal değişikliklerin birden bire bir felaket gibi gerçekleşmediğini; yüzyıllar boyunca yavaş yavaş ilerleme gösterip X. yüzyılın sonlarına yakın bir dönemde ani ve önemli değişikliklerle sonuçlandığını desteklemektedir.¹³ Güney Fransa da dâhil Akdeniz Avrupası’nın büyük bir bölümünde Roma avam (vulgar) hukuku veya buna dayanan örfi yasalar, XII. ve XIII. yüzyıllarda klasik Roma hukuku –yani Justinianus kanunnamesi- onların yerini alıncaya dek kullanılmaya devam etti. XII. yüzyılda kilisenin yeniden örgütlenme sürecinde cemaat sistemi Hristiyan yaşamının asli unsuru haline gelmişti. Bundan önceyse dini iktidar, katedrallerdeki psikoposlardan ziyade kabul görmüş veli kişilerin yerel halkın övgüsüne mahsar olmasıyla, ki Peter Brown bunları Geç Antik dönemin simgesi olarak tasvir ediyordu¹⁴ veya halka özgü çok eski kökenlere sahip ritüellerle uygulamaya devam ediliyordu.¹⁵ Sekülerlerin –sadece

11 Robert Bartlett, *The Making of Europe: Conquest, Colonization and Cultural Change, 950-1350* (London, 1993).

12 Bu argüman bana şu izlenimi uyandırıyor: Duby kendisi de *Moyen Age* (Orta Çağ) terimini kullanmaya devam etmiş ve bildiğim kadarıyla tam olarak 1789’a kadar devam ettiğini söylememiştir.

13 Klaus Randborg, *The First Millenium A.D. in Europe and the Mediterranean* (Cambridge, 1991).

14 Peter Brown, “The Rise and Function of the Holy Man in Late Antiquity”, *Journal of Roman Studies* Ixi (1971), s. 80-101; *Society and the Holy in Late Antiquity* (London, 1982), ss. 103-152’de yeniden basılmıştır. Brown’un söz konusu makalesi, Birinci Kısma Ek bölümünde bahsi geçen tarih yazımındaki devrimi başlatan makaledir.

15 Lester K. Little, *Benedictine Maledictions: Liturgical Cursing in Romanque France* (Ithaca and

seçkinlerin değil– XI. yüzyıla kadar dini meselelerde ne kadar söz sahibi olduğunun teşhis edilmesi ve zorlukların ve çatışmaların çözümünde dini törenler ile dini müeyyideleri bir araç olarak kullandıklarının farkına varılması, Peter Brown’un “Geç Antik Dünya” tanımlamasında merkezi yer tutan topluluklardaki iktidarın işleyişine ilişkin çalışmalara artan ilginin bir sonucudur. Brown’un da etkisi altında kaldığı bu çalışmalar; sosyal antropolojinin bulgularından ve ferasetinden oldukça etkilenmiştir.¹⁶

Kimin kim tarafından veli ilan edildiği ve bunun sonucunda onlara nasıl ve niçin iktidar verildiği meselesi, bizi Yüksek Orta Çağ’daki en temel çatışma ve dönüşümlerin ortasına atar. Bu yaklaşım, mesela neden rahiplerin bekâretinin XI. yüzyıldaki Gregoriusen reformda merkezi bir yer tuttuğunu açıklar, tıpkı hanedan ailesinin tek kadınla evlenme mecburiyetinin, XII. yüzyılda neden kadın bekâretine verilen önemi açıklamaya yardımcı olduğu gibi. Bugün bizim çekirdek aile dediğimiz ve soylular arasında XI. yüzyıldan önce rastlanmayan kurumun norm haline gelmesi, sadece kadınların değil, kızların ve mirastan pay alma hakkını kaybeden genç erkeklerin de cinsel aktivitelerine sıkı kısıtlamalar getiriyordu. Böyle bir kontrol, sadece, uygulamada etkin olması şüpheli olan resmi yasakların getirilmesi anlamına gelmiyordu; aynı zamanda örneğin (yaklaşık 1060 yılından itibaren neredeyse uygun bir partneri dışlayan tanımına binaen) derin bir enstest korkusu zihinlerde yer ediyordu. Bekaret de yalnızca genç kadınlar ve papazlar için değil, henüz evlenme imkânı bulamamış şövalyelerde, en azından ilkesel olarak, zorunlu ve aranan bir nitelik haline gelmişti. Kısacası, yeni toplumsal düzene uygun olarak –mesela romantik aşkı idealize eden– tamamıyla yeni bir kültür inşa edilmeli ve benimsenmeliydi. Bu da tarihçiler için kamusal ile özel arasındaki farkın artık korunamayacağı anlamına geliyordu. Kişisel davranış ve motivasyonların en gizli bölümlerini keşfetmeden yeni monarşileri, yeni hükümet birimlerini imparatorluğu yeniden canlandıran yapıları ve papalığın Yüksek Orta Çağ’daki görüntüsünü açıklayamayız.

London, 1993); Geoffrey Koziol, *Begging Pardon and Favor: Ritual and Political Order in Early Medieval France* (Ithaca and London, 1992); Kathleen Ashley and Pamela Sheingorn, *Writing Faith: Text, Sign and Miracles in the Miracles of Ste. Foy (of Conques)* (Chicago and London, 1999). Brown’un kendisi de suçluyu işkence ederek yapılan yargılama metoduna, Dördüncü Lateran Konsilinin tamamen yasaklamasıyla sonuçlanan karşı çıkışlar çok derin toplumsal ve kültürel sonuçlara yol açtı. Mesela “Orta Çağ’ın ilk yüzyıllarının karakteristiği olan bir karar verme tarzının” ortadan kalkışını temsil ediyordu: Peter Brown, “Society and the Supernatural: a Medieval Change”, *Daedalus* civ (1975), s. 133-51, *Society and the Holy in Late Antiquity* (London, 1982), s. 302-32’de yeniden basılmıştır.

16 Patrick J. Geary, *Living with the Dead in the Middle Ages* (Ithaca and London, 1994), Wendy Davies, *Small Worlds* (London, 1988).

Bütün büyük tarihi fikirler gibi Duby'nin 1970 ve 80'lerde neredeyse hiçbir meydan okumayla karşılaşmayan XI. yüzyıla dair "feodal devrim" fikri, kaçınılmaz bir şekilde karşı görüşlere muhatap oldu. Günümüzde, 800'lü yıllar Avrupası ile 1100 yıllarının Avrupası arasındaki farkların gerçekten o kadar derin olup olmadığı veya onun zannettiği kadar aniden ortaya çıkıp çıkmadığı artık daha sık soruluyor.¹⁷ Bu minvaldeki bütün tartışmalar gibi bu da devam edip gidecek ama belirli bir dönemdeki belirli bir argümanın durumu ne olursa olsun, artık bu yüzyıllarla ilgili düşünce tarzımız geri dönülmez bir şekilde değişmiş durumda. Bununla birlikte Duby'nin tezi ile ilgili en çok dile getirilen eleştirilerden biri onun Fransa'yı sanki bütün Avrupa'yımsı gibi yazmasıdır. Onun tasvir ettiği değişimler başka yerlerde aynı şekilde gerçekleşmedi ya da daha yavaş seyretti. Almanya'da kraliyetin gücü X. yüzyılda yok olmadı, imparatorların bütün aç gözlülüklerine rağmen XII. ve XIII. yüzyıllarda kalıcı bir monarşik otoritenin tesisi için atılan temeller de yıkılmadı. Bu tespit bu kitabın okuyucuları için sürpriz değil. (R.I. Moore)

İlave Okumalar

- Lester K. Little and Barbara Rosenwein (ed.) *Debating the Middle Ages* (Oxford, 1998). Orta Çağ tarihiyle ilgili günümüzün önemli tartışmalarına önemli katkıların canlı bir koleksiyonu.
- R. W. Southern, *The Making of Middle Ages* (London, 1951). R.H.C. Davis'in rehberliğinde yapılmış olan din ve kültürü vurgulayan klasik bir kayıt.
- Georges Duby, *The Europe of the Cathedrals* (London, 1981). Mükemmel ve ulaşılabilir bir değerlendirme.
- Pierre Bonnassie, *From Slavery to Feudalism in Southwestern Europe*, çev. Jean Birrell (Cambridge, 1991). "Feodal Devrim" ile ilgili iddiasının güçlü ve kuşatıcı bir ifadesi.
- Warren L. Brown and Piotr Gorecki (ed) *Conflict in Medieval Europe* (Aldershot, 2003). İddianın bir sonraki aşaması, çoğunlukla Duby'yi eleştiren incelikli makaleler.
- R. I. Moore, *The First European Revolution, 950-1215* (Oxford, 2001). R. H. C. Davis'in bir öğrencisi tarafından yapılan daha yeni bir sentez.

17 Bu metin kaleme alındığı sırada İngilizcede Duby aleyhine genel bir iddia yoktu, fakat bkz. Dominique Barthelemy ve diğerleri, "Debate: The Feudal Revolutions", Past and Present No. 152 (1996), 196-223 ve No. 155 (1996), 177-225, Duby'ye benzer fikirlere sahip olan Thomas N. Bisson'ı eleştirmektedir. "The Feudal Revolution", a.g.e. no. 142 (1994), 6-42.

